

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**RUS EDEBİYATI VE VLADİMİR MAKANİN'İN
ESERLERİNDE KAFKASYA**

**Hazırlayan
Nurettin ÇAKIR**

**Danışman
Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL**

Doktora Tezi

**OCAK 2018
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**RUS EDEBİYATI VE VLADİMİR MAKANİN'İN
ESERLERİNDE KAFKASYA**

**Hazırlayan
Nurettin ÇAKIR**

**Danışman
Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL**

Doktora Tezi

**OCAK 2018
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Nurettin ÇAKIR

İmza:

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: Rus Edebiyatı ve Vladimir Makarın'ın
Evreninde Kültür

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 255 sayfalık kısmına ilişkin, 03./01./2018 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % 6... dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 16./02./2018

Adı Soyadı : Nurettin Çakır
Öğrenci No : 4031940903
Anabilim Dalı : Rus Dil ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Rus Dil ve Edebiyatı
Program Adı : Doktora

Danışman: Adı/İmza

Prof. Dr. Savın ÇİĞÇİL
[İmza]

Öğrenci Adı/İmza

Nurettin Çakır
[İmza]

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

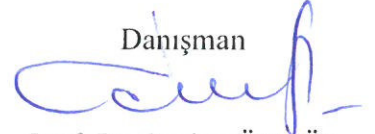
“Rus Edebiyatı ve Vladimir Mekanın’ın Eserlerinde Kafkasya” adlı Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Nurettin ÇAKIR

Danışman

Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL

Rus Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL

Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL danışmanlığında Nurettin ÇAKIR tarafından hazırlanan “**Rus Edebiyatı ve Vladimir Mekanın’ın Eserlerinde Kafkasya**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

19 / 01 / 2018
(Tez savunma sınav tarihi yazılacaktır.)

JÜRİ:

Danışman: Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL

Üye: Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH

Üye: Prof. Dr. Hüseyin KANDEMİR

Üye: Doç.Dr. Gamze ÖKSÜZ

Üye: Doç.Dr. Reyhan ÇELİK

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 26/02/2018 tarih ve 07 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

26 / 02 / 2018

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Tarih boyunca Ruslar ve Türkler çeşitli vesileler çerçevesi içinde defalarca karşı karşıya geldiler. Dil, din, ırk bakımından birbirinden bütünüyle farklı fakat coğrafi olarak yakın bu iki ulusun bu süreç içerisinde birbirleriyle etkileşimi olağan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Savaş ve düşmanlıklarla anılan geçmişin aksine günümüzde Türk-Rus ilişkileri kültür, ticaret, eğitim, kültür vesanat alanlarında olumlu gelişmeler göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de Rus Edebiyatına olan ilgi genel olarak her zaman gündemde olmuş ve özellikle SSCB’nin yıkılmasından sonra bu ilgi gününüz edebiyatına, çağdaş yazar ve şairlerin eserlerine de yansımıştır. SSCB dönemine ait olmakla birlikte modern Rus Edebiyatının da önde gelen isimlerinden birisi olan Vladimir Mekanin’in ismi Rus toplumunun hem komünizm hem de SSCB sonrasında kapitalizm ve Batı tarzı demokrasi anlayışı karşısında gösterdiği tepkilerle büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda Vladimir Mekanin’i çalışmak demek Rus toplumunun geçirdiği aşamaları gerçekçi yaklaşımlarla görmek, izlemek ve idrak etmek demektir.

Tez konusunun belirlenmesinden tezin son aşamasına gelene kadar bana yol gösteren, yoğun iş temposu arasında çok değerli zamanını ayırarak bana destek olan ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL’e teşekkür ederim ve saygılarımı sunarım. Ayrıca olumlu yaklaşımları ve yapıcı eleştirileri ile tez çalışmamda bana yardımcı olan değerli hocalarım Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH’a, Prof. Dr. Hüseyin KANDEMİR’e, Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ’e, Doç. Dr. Reyhan ÇELİK’e teşekkür ederim ve saygılarımı sunarım.

Nurettin ÇAKIR

Kayseri, Ocak 2018

RUS EDEBİYATI VE VLADİMİR MAKANİN’İN ESERLERİNDE KAFKASYA

Nurettin ÇAKIR

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Doktora Tezi, Ocak 2018

Danışman: Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL

ÖZET

Rus edebiyatında Kafkasya temasına ışık tutmak amacıyla hazırlanan bu akademik çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Kafkasya konusuna genel bir bakış açısı sergilemek amacıyla oluşturulmuştur. Bu bölümde Kafkasya’nın tarih boyunca geçirdiği önemli süreçler, yeryüzü şekillerini betimlemek yoluyla coğrafya özellikleri, Rus edebiyatı içinde özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl zaman dilimi içinde Kafkasya teması ve bu konuyu işleyen önemli Rus edebiyatçıları öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bütün bunların yanında Kafkasya’nın kendi içinde taşıdığı tarihi, siyasi, ekonomik ve toplumsal değerleri de araştırılmıştır. Rus edebiyatının çizgisi içinde kalacak biçimde Kafkasya’da yaşayan halklar ve onlara ait inanç ve inanışlar, kültür ve mitolojik unsurlar incelenmiştir. Siyasi ve stratejik konum dolayısıyla Kafkasya coğrafyasında savaş, asker, esir, kölelik gibi motiflerin; ayrıca toplumsal yapıda aile ve kadının konumu gibi sorunların edebiyat eserlerine yansımaları üzerinde de ayrıca durulmuştur.

İkinci bölümde V. Mekanin’in yazar kişiliği öne çıkarılmakla birlikte hayatı ve yaşadığı Urallar bölgesinin yazar üzerindeki derin izleri de araştırılmıştır. Bunların yanında Rus edebiyatının önde gelen eleştirmenlerin V. Mekanin ve onun eserleri hakkındaki eleştirilerine de yer verilmiştir. Mekanin’in sanat anlayışı ve eserlerinde değindiği sorular çalışmanın bütününe eklenmiştir. Eleştirmenlerin Mekanin hakkında söyledikleri olduğu gibi Mekanin’in de Rus edebiyatının geçmişteki ve günümüzdeki konumu hakkındaki bireysel düşüncelerine yer vermek de bir borç olarak yerine getirilmiştir.

Üçüncü bölümde V. Mekanin’in eserlerinde yer alan Kafkasya temasına tüm edebiyat çalışmaları arasında öncelik ve öndelik verilmiştir. Asan, Kafkasyalı Tutsak ve Underground eserleri esas olarak belirlenmiş ve bu eserlerdeki Kafkasya temasına ait bütün çizgiler ayrıntılı bir biçimde çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Rusya, SSCB, Kültür, Gelenek, Mitoloji.

**CAUCASUS IN RUSSIAN LITERATURE
AND IN THE WORKS OF VLADIMIR MAKANIN**

Nurettin ÇAKIR

Erciyes University Institute of Social Sciences,

Doctoral Thesis, January 2018

Supervisor: Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL

ABSTRACT

This academic work which tries to shed a light on Caucasus theme in Russian literature is composed of three chapters. The first chapter is created to present a general perspective on Caucasus topic. In this chapter, important courses in Caucasus history, geographical features -by describing the landscapes-, important Russian men of letters from Russian literature -especially those who worked on Caucasus theme in 19th and 20th century- are highlighted. Besides all of those, historical, political, economical and sociological values, those that Caucasus carries within, are researched. People of Caucasus and their believes, Caucasus culture and mythological elements are also examined in line with the Russian literature. Because of the political and strategic location, literal reflections of themes such as slavery, captive, soldier and war in Caucasus geography and also problems such as the position of woman and family within social structure are looked into.

In the second chapter V. Makanin's life and deep marks of the Ural region -which he lived- on the author are researched along with author's personality. Also, we give place to critiques by foremost critiques of Russian literature on V. Makanin and his works. Makanin's perspective on art and questions he elaborates in his works are also added. While we give place to sayings of critiques on Makanin, as a debt, we also give place to Makanin's personal thoughts on the position of Russian literature today and in the past.

In the third chapter Caucasus theme among all the works of V. Makanin are prioritized. Asan, The Prisoner of the Caucasus and Underground works are specified as a base and all the details on Caucasus theme are studied in detail.

Keywords: Caucasus, Russia, USSR, culture, tradition, mythology.

Кавказ в русской литературе и произведениях Владимира Маканина**Нуреттин Чакыр****Эрджиевский университет****Институт гуманитарных наук****Аспирантская работа****Январь 2018****Научный руководитель: Проф. Др. Севинч Учгюль****РЕЗЮМЕ**

Данная диссертационная работа, целью которой является осветить тему Кавказа в русской литературе, состоит из трёх глав. Первая глава представляет общий взгляд на тему Кавказа. В данной главе мы постарались представить важные периоды истории Кавказа, географические особенности с помощью месторасположения, кавказскую тему в русской литературе особенно в 19 и 20-х веках, а также проследить кавказскую тему в произведениях русских писателей. Наряду с этим были проанализированы исторические, политические, экономические и общественные значимости внутри самого Кавказа. Исследованы кавказские народности и их религии и верования, культурные и мифологические элементы. В связи политическим и стратегическим местоположением Кавказской географии особое внимание было уделено таким мотивам как война, солдат, плен, рабство; а также отражению в русской литературе таких тем как место семьи и женщины в обществе.

Во второй главе работы наряду с творческой личностью В. Маканина было исследовано влияние на писателя местоживания на Урале. Вместе с этим было уделено внимание высказываниям передовых критиков русской литературы о В. Макаине и его произведениях. Творческое восприятие Маканина и темы, затронутые писателем, были рассмотрены в работе в целом. Мы посчитали своим долгом добавить как мнения критиков о Макаине, так и личные мнения Маканина о прошлом и настоящем русской литературы.

В третьей главе представлена кавказская тема прежде всего в произведениях В. Маканина. Были определены основные произведения исследования «Асан», «Кавказский пленный» и «Андеграунд, или Герой нашего времени» и тщательно проанализированы все особенности кавказской темы в данных произведениях.

Ключевые слова: Кавказ, Россия, СССР, культура, традиция, мифология.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
ONAY:.....	iv
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
PE3IOME.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

TARİHİ, COĞRAFİ VE KÜLTÜREL AÇILARDAN KAFKASYA'YA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Kafkasya Tarihi.....	6
1.2. Kafkasya Coğrafyası.....	27
1.3. Rus Edebiyatında Kafkasya Teması	36
1.3.1. 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Kafkasya Teması	36
1.3.1.1. Puşkin ve Kafkasya.....	51
1.3.1.2. Lermontov ve Kafkasya.....	57
1.3.1.3. Bestujev-Marlinski ve Kafkasya.....	62
1.3.1.4. Lev Tolstoy ve Kafkasya.....	68
1.3.1.5. Dostoyevski ve Kafkasya	76
1.3.2. 20. Yüzyıl Rus Yazarlarının Eserlerinde Kafkasya Teması	86
1.4. Rus Edebiyatında Kafkasya Halkları	102
1.5. Rus Edebiyatında Kafkasya İnançları, Kültürleri ve Gelenekleri	124
1.6. Rus Edebiyatında Kafkasya'daki Kadınların Konumu	142

2. BÖLÜM

MAKANİN'İN HAYATI VE SANATI

2.1. Makanın'ın Hayatı ve Edebi Sanatı	155
2.2. Makanın Edebiyat Eserlerinin Dönemlere Göre Değerlendirilmesi.....	171
2.3. Makanın'ın Hayatında ve Sanatında Ural Toponimi.....	176
2.4. Makanın'ın Sanatında Yeraltı ve Yerüstü Temaları.....	185
2.5. Eleştirmenlerin Gözünden Makanın'ın Edebiyat Sanatı ve Kimliği	192
2.6. Makanın'ın Rus Edebiyatının Geçmişi ve Günümüzdeki Konumu Üzerine Sosyo-Politik Düşünceleri.....	202

3. BÖLÜM

MAKANİN VE KAFKASYA

3. 1. Makanın'ın 1991 Öncesinde Yazdığı Edebiyat Eserlerinde Kafkasya	218
3.2. Makanın'ın Kafkasyalı Tutsak Eserinde Kafkasya.....	226
3.3. Makanın'ın Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı Eserinde Kafkasya	233
3.4. Makanın'ın Asan Eserinde Kafkasya	245
3.4.1. Makanın'ın Asan Eserinde Kafkasya Mitolojisi	262
3.5. Rus Edebiyatında ve Makanın'ın Eserlerinde Tutsaklık ve Kölelik.....	272
SONUÇ.....	286
KAYNAKLAR	290
ÖZGEÇMİŞ.....	306

GİRİŞ

Doktora tez çalışmamın konusunu Rus edebiyatı içinde ve Vladimir Mekanin edebi sanatında Kafkasya teması oluşturmaktadır. Konunun çağdaş Rus edebiyatının tanınan ismi olan Mekanin'in edebi sanatı çerçevesinde incelenmesi amaçlansa da çalışmada tarihi, coğrafi ve kültürel açıdan Kafkasya hakkında kısa bilgi verdikten sonra, Kafkasya'nın Rus edebiyatında çok farklı yazarların eserlerine konu edinildiği; seyahatname, anı, günlük ve diğer basın yayın türlerinde yazan hem edebiyat hem de edebiyat dışı metinlerde yer ettiğini göstermeye çalıştık. Bu yüzden tez çalışmamızda inceleyeceğimiz konuya altyapı sağladığını düşündüğümüz Rus edebiyatında genel olarak Kafkasya konusunun kronolojik ve tematik bir özetini yapmaya karar verdik.

Kafkasya bölgesi stratejik konumu nedeniyle, tarih boyunca Romalılar, Persler, Bizanslılar, Araplar, Moğollar, Osmanlılar, İranlılar, Ruslar gibi uluslar tarafından kurulan bölge imparatorlukları için bir savaş alanı olagelmıştır. Yıllardan beri Kafkasya halkları kendilerini güçlü imparatorlukların pençesinde bulmaları gerçeğine rağmen, bu halklar yüzlerce yıl önceye giden geçmiş ve güçlü bir milli kimlik duygusuna sahiptirler. Bölgenin Osmanlı ve Pers İmparatorlukları arasında paylaşıldığı 16. yüzyılın ortalarında Rus yerleşimi başlamış, Rusya'nın bölgeyi bütünüyle denetimi altına alması 300 yılı bulmuştur.

Rusya Kafkasya üzerinde askeri başarılar kazanmakla birlikte gerçek anlamda fetih olayını Rus edebiyatının önde gelen yazarları ve şairleri eserlerinde Kafkasya'ya ait unsurları işlemek suretiyle tamamladılar. Siyasi düşünceleri nedeni ile Çar'a muhalif olan edebiyatçılar Kafkasya'ya sürgüne gelmiş olsalar da Kafkasya'nın tarihine, halklarına, dillerine, kültürüne yakından ilgi gösterdiler ve sadece Rusya'ya değil bütün dünyaya tanıtılmasında büyük ve önemli görevler üstlendiler. Puşkin ve Lermontov isimleri neredeyse Kafkasya ile yan yana anılır duruma gelmiştir. Hatta Rus edebiyatında Kafkasya temasının ilk kâşifi Kafkasya üzerine vermiş olduğu edebiyat çalışmaları ile Puşkin olmuştur. Puşkin'in "Kafkas Tutsağı" poeması ile Kafkasya'ya ait çizgiler Rus edebiyatına girmeye başlamış ve Rus edebiyatı geleneği içinde kendine özgü yer ve alan

edinmiştir. Puşkin'in "Erzurum Yolculuğu" («Путешествии в Арзрум» / Puteşestviye v Arzrum) (1829-1835), Lermontov'un "Mtsiri" («Мцыри» / Mtsiri) (1839) ve "Çağımızın Kahramanı" («Герой нашего времени» / Geroy našego vremeni) (1840) eserleri de Kafkasya'nın tanınmasında büyük görevler üstlenmiştir. Lev Tolstoy romantiklerin aksine "Hacı Murat" romanında da görüleceği üzere gerçekçi yaklaşımlar sergilemekle Kafkasya hakkında Rus halkının nazarında ve Rusya dışındaki dünyada yeni tartışmaları başlatmak cearetini göstermiştir. Tolstoy çizgisini Bestujev-Marlinski de sürdürmüştür. 20. yüzyıl ile birlikte Çarlık Rusyası yerini Sovyet Rusyaya bırakmış olmakla birlikte Rus edebiyatının geçirmiş olduğu değişim ve başka mecralara yönelmeler şeklinde bir netice ortaya çıkarmıştır. Bu yeni durumdan Kafkasya coğrafyası da sosyo-politik olarak etkilenmiş ve bunun doğal bir sonucu olarak da Rus edebiyatı içinde Kafkasya teması yerini yeni sistemin yeni edebiyat anlayışı çerçevesi içinde yeni bakış açılarına bırakmıştır. Sovyet yazarları ve şairleri Kafkasya tabiatına, halklarına ve onların renkli kültür ve geleneklerine olan ilgiyi sürdürmüşler ve Kafkasya temasını Rus edebiyatının sosyalist realizm aşaması kısmında da özellikle "halkların kardeşliği" ilkesi doğrultusunda işlemeyi sürdürmüşlerdir. 1991 yılında meydana gelen ve dünyanın politik dengesini etkileyen beklenmedik bir gelişme olarak Sovyet sisteminin çöküşü sonrasında Kafkasya bölge halklarının bağımsızlık istekleri ile yeniden gündeme gelmiş ve hem Rusya'nın hem de dünyanın gözünün yeniden Kafkasya'ya çevrilmesine neden olmuştur. Rus edebiyatının kalemlerinde tabiatı, halkları, dilleri, gelenekleri ile akıllarda kalan Kafkasya artık gelişen politik gündem nedeniyle ister istemez savaş, kargaşa, istikrarsızlık, güvensizlik, kan-gözyaşı ve yıkımlarla anlatılır ve işlenir olmak zorunda kalmıştır.

Vladimir Makanin hakkında kısa bilgi vermek gerekirse, yazarın kendine özgü tarzıyla çağdaş Rus edebiyatının önde gelen isimlerinden olduğunu söyleyebiliriz. Eserlerini çoğunlukla, savunduğu realizm edebi akımının da büyük etkisiyle, hayatın sosyo-politik ve psikolojik gerçekleri üzerine kurgulamış, rejim ve ideolojilerin değişmesi sonucu, kendi toplumuna ve devletine aykırı bulunsa da Rusya'da yaşanan toplumsal dönüşümleri ele almıştır.

Vladimir Makanin eserlerinde Kafkasya temasına özellikle önem vermektedir. SSCB'nin 1991 yılında dağılması, 15 cumhuriyetin Rusya'nın denetiminden çıkarak bağımsızlık ilan etmesi dünyanın mevcut konjonktürel dengelerini etkilediği gibi Rus

toplumunu da derinden etkilemiştir. Kafkasya’da bağımsızlık beklentisi içinde olan Çeçenler bu amaç doğrultusunda mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadele bütün şiddetiyle devam eden bir savaşa dönüşmüştür. Aslında savaş adı altında yürütülen kirli pazarlıklar, fırsatçı siyasiler, vurdumduymaz komutanlar ve tecrübesiz askerlerin göz göre göre ölüme gönderilmesi gibi medyada yer alan konular Rus aydın ve yazarlarını olayların içeriğini ve sonuçlarını çok yönlü olarak incelemeye itmiştir.

Bu çalışmada amaç Mekanin’in edebî eserlerinden yola çıkarak Rus toplumunun içine düştüğü durumları ve çok yönlü sonuçlarını ortaya çıkarmak, yakın tarih boyunca geçirdiği siyasi ve sosyal değişimleri sebepleriyle birlikte irdelemektir. Tarihi gelişmelerden etkilenerek kendisine konu bulmakta zorlanmayan edebiyat dünyası, tarihle birlikte paralel hareket ederek güncelliğini korumaktadır. Mekanin’in eserlerinde yer alan Kafkasya teması ve anlatılmak istenilenler güncelliği ve önemini devam ettirmektedir.

Vladimir Mekanin’in eserlerinde tarihi, kültürel ve toplumsal bağlarının yoğun olduğu düşünüldüğünde çoğulcu yöntembilim kapsamında nitel araştırma yöntemiyle metne dayalı çalıştık. Burada konuyla ilgili öncelikli yazarın eserleri olmak kaydıyla farklı kaynaklardaki yorum ve değerlendirmeleri incelenerek öznellikten kaçınılmıştır. Birincil kaynaklar ve değerlendirmeler eşliğinde tespitler ilgili konuları tümevarımla özetlemeye yardım etmiştir.

Çalışmada kullanılan diğer bir yöntem pozitivist yöntemdir. Pozitivist yönetime göre yazar ve yazarın yetiştiği çevre iyice bilinmeden eser tam olarak anlaşılamaz. Eserin kendisi kadar onun oluşumunu hazırlayan şartlar da önem taşır. Mekanin’in eserlerinin de kendi yaşam deneyimi ve gözlemlerinden yola çıkılarak oluşturulduğu göz önüne alındığında yazarın yaşamını ve kişiliğini yakından tanımak, sanatsal özelliklerini daha iyi anlama ve sebep-sonuç ilişkisini kurma açısından yardımcı olmuştur.

Tez çalışmasını üç ana bölüm olarak planladık. “Tarihi, Coğrafi ve Kültürel Açıdan Kafkasya’ya Genel Bir Bakış” diye adlandırdığımız ilk bölümde genel olarak Kafkasya tarihi ve coğrafyası hakkında kısa bilgi verildi. Kafkasya temasının Rus edebiyatında yer edinmesi süreci kronolojik bir ardışıkla günümüz yazarlarına dek özetlemeye çalışıldı. Bu özet içerisinde 19. yüzyılın en önemli simlerinden A. Puşkin, M.

Lermontov, A. Bestujev-Marlinski, L. Tolstoy ve F. Dostoyevski gibi yazarların edebi sanatında bu coğrafyanın hangi amaçla ve ne şekilde yer aldığı hususlara dikkat edildi. Bahsi geçen yazarların eserlerinde önemli ortak özellik Kafkasya'ya olan hayranlıkları olsa da her yazarda bu coğrafyanın kendine özgü farklı bir yönüne vurgu yapılmaktadır. Bütün bu yazarların en önemli hizmeti ise Kafkasya'yı Rus halkına tanıtmaları ve kendilerinden sonraki kuşaklara önemli bilgiler bırakmalarıdır. Çalışmamızda 20. yüzyıl yazarlarının eserlerinde Kafkasya yaklaşım konusunu da ele almaya çalıştık. Genel bir değerlendirmeye elde ettiğimiz veriler ışığında Rus edebiyatında Kafkasya halkları, bu halkların inanç ve inanışları, gelenekleri ve mitolojik unsurlarının ne denli yer aldığını inceledik. Kafkasya konulu eserlerde ilgimizin yoğunlaştığı konulardan ikisi olan “Kafkasya Kadını” ve “Kafkasya’da Tutsaklık ve Kölelik” üzerinde ayrıca duraklamaya karar verdik.

Tez çalışmamızın ikinci bölümü çağdaş Rus yazarı V. Mekanin’in hayatı ve sanatıyla ilgilidir. V. Mekanin’in “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” (Çev. Günay Kızılırmak Çetao, Everest Yayınları, 2009) ve “Asan” (Çev. Sevinç Üçgül, Alfa Yayınları, 2016) adlı romanlarının Türkçeye çevirisi yapılmış olsa da yazarla ilgili şu ana kadar araştırma ve inceleme bulunmamaktadır. Bu nedenle yazarla ilgili bu bölümde eserlerinin ana konuları ve sanatına etki eden unsurlar hakkında bilgi verilmekle birlikte eleştirmenlerin yazarın edebi sanatıyla ilgili değerlendirmelerine yer verdik. Bu bölümde sadece yazar hakkında inceleme ve eleştiriler değil yazarın kendisinin de genel anlamda edebiyat ve sanat, tarih ve siyaset gibi konularla ilgili görüşlerine ayrıntılı yer verdik.

Tezimizin üçüncü bölümünde Mekanin’in edebi sanatında Kafkasya konusu yer almaktadır. Yazarın edebiyat eserlerinde bu coğrafi bölgenin önem ve anlamına dair genel bir değerlendirme yaptıktan sonra üç ayrı eserinin inceledik. “Kafkasyalı Tutsak” adlı öyküsünde 19. yüzyıl klasiklerine göndermede bulunan Mekanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında büyük megakentin sorunları merceğinde Kafkasya ve Kafkasyalılara bakar. Asan romanında ise savaş ve yaşam karşıtlığını farklı açılardan tarihi gerçekler ışığında kurgulayarak Kafkasya coğrafyasını tarihi konumu üzerinden bir daha gündeme getirir.

İncelenen eserlerin her birisi ayrı ayrı içerik, sorun ve konuları ihtiva etse de yazarın Kafkasya konusuyla ilgili görüşlerini uzun bir zaman dilimi içerisinde gündemde tuttuğunun göstergesidir.

Tez çalışması süresince konuyla ilgili ulusal ve uluslararası kaynaklardan faydalanılmış, Rusça, İngilizce ve Türkçe olarak gerek basılı yayınlardan gerekse elektronik ortamdaki kaynaklardan yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM

TARİHİ, COĞRAFİ VE KÜLTÜREL AÇILARDAN KAFKASYA'YA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Kafkasya Tarihi

Kafkasya tarih boyunca Türkiye, İran ve Rusya arasında uzun yıllar süren savaşlara ve politik çekişmelere neden olmuştur. Ama Kafkasya'nın elde edilmesi ve kalıcı egemenlik kurulması mücadelesinde Rusya sonuç getirici başarılar elde etmiştir. Agil Hacıyev bu durumu Rusya'nın ileri düzeydeki kültürüne ve modern savaş araç-gereçlerine sahip olmasına bağlar. Agil Gadjiyev Rusya'nın Kafkasya ile ilgili yaptığı mücadeleleri Friedrich Engels'in (1820-1895) "Rusya gerçekten de doğuya karşı ilerlemeci rolünü oynamaktadır. Karadeniz ve Hazar denizi bölgesine karşı uygarlık taşıyıcısı rolünü de yerine getirmektedir" (Kotov, 1953:10) fikriyle destekler (Gadjiyev, 1982:18).

Kafkasya'nın Rusya için taşıdığı önemin anlaşılabilmesi için 1840-1850'li yıllarda Kafkasya'daki savaşlara etkin bir biçimde katılmış, 1876-1878 Osmanlı-Rus savaşında gönüllü olarak yer alan, sıkı bir Panslavizm taraftarı olan ve Slav kökenli Balkanlı ulusların Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlık kazanmasını savunan General Rostislav Fadeyev'e (1824-1883) ait düşüncelere bakmak yerinde olacaktır. Fadeyev 1860 yılında Tiflis'te basılan ve Kafkasya'da Rusya tarafından uzun zaman boyunca sürdürülen savaşları anlattığı "Kafkasya Savaşının Altmış Yılı" («Шестьдесят лет кавказской войны» / Şestdesyat let kavkazskoy voynı) eserinde Kafkasya'nın Rusya açısından öneminin derecesinin ne denli büyük olduğunu vurgulamak için düşüncelerini şu şekilde ortaya koyar:

“Kafkasya Rus-Asya hattının Polonya cephesi gibi değerlendirilir. Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerden Amur Nehri'nin Büyük Okyanus'a döküldüğü yere kadar olan Rusya cephesinin güvende olması için Rusya'nın Avrupa cephesi sayılan Polonya'nın terk edilemediği gibi Rusya'nın bütün güney sınırlarının

güvende olması için de Kafkasya'nın kesinlikle alınması ve bölgede Rus egemenliğinin kalıcı biçimde oluşturulması bir zorunluluktur. Kafkasya'nın Avrupalı kuvvetlerin eline geçmesi demek Asya'daki Türkiye, İran ve Hazar Denizi'nin ardında yer alan topraklarda mutlak Avrupa egemenliğinin önünün açılması ve Avrupalıların Aral Gölü'ne, Amuderya Nehri'ne ulaşmaları demektir. Kafkasya'yı çarçabuk elimize geçiremediğimiz bir durumda başka bir devletin donanması Hazar Deniz'ine yerleşebilir ve bölgede tutunmamız bir daha mümkün olmayabilirdi. Türkiye'nin zayıf olduğu zamanlarda Boğazları açık tutması birçok tehlikeyi beraberinde getirdiği gibi Kafkasya'yı Rus ordusunun aşmaması durumunda da Hazar Denizi açık kalmış Cebelitarık Boğazı gibi bir duruma düşebilirdi. Böylelikle Karadeniz ve Hazar Denizi Rusya'nın birer iç denizi olmak yerine Rusya için tehlikeli denizlere dönüşebilirdi. Kafkasya'nın başka bir düşman gücünün eline geçmesi durumunda Rusya için Kafkasya'dan Çin sınırına kadar olan Orta Asya, Sibirya gibi arazileri korumak çok zor olacağı için elinde tutamazdı. Kafkasya dağlarının fethinden sonra Rus ordusu rahat bir nefes almış ve Asya'daki Rus egemenliğinin artırılması için taze bir kuvvet olarak ortaya çıkmıştır. İşte bütün bunlardan dolayı Kafkasya'nın Rusya tarafından fethi 19. yüzyıl Rusya tarihinin en büyük dış başarısı olmuştur (Fadeyev, 1860:172-78).

Kafkasya'nın Rusya açısından önemini belirten bu tarz yaklaşımlar L. Tolstoy'un "Hacı Murat" romanında da geçmektedir. Prusya elçisi ve Baron Liven Çar ile Çariçe'yi beklerken kendi aralarında konuşurlar. Polonya ile Kafkasya'nın Rusya'nın iki yarası yani yumuşak karnı olduğunu birbirine anlatırlar. Durumun kendi lehlerine ve de doğal olarak Rusya'nın aleyhine kullanılabilmesi için iki bölgenin topraklarında kendilerine çalışacak ve hizmet edecek en az yüz bin adamlarının olması gerektiğinin altını çizerler (Tolstoy, Hacı Murat:161).

Rus edebiyatı üzerine kapsamlı çalışmaları olan Susan Layton'a göre de Kafkasya'nın Rus imparatorluğunun haritasında olarak yer almasında 1818'de General Yermolov tarafından yürütülen fetih hareketlerinin önemli bir yeri vardır. Kafkasya'nın Rusya tarafından askeri fetihlerle kazanılması ile Rus edebiyatında romantizm akımının

yükselişinin çakışması Kafkasya'nın edebiyatta da önemli derecede işlenmesine yol açmıştır. Avrupalı olma çabasındaki Rusya'nın Asya topraklarındaki fetihleri Rus romantiklerinin Batı uygarlığı ile Asya'yı karşılaştırmasına sebep olmuştur. Batılı devletlerin Asya kıtasına yönelik oryantalist çalışmalarından ve emperyalist tutumundan haberdar olan Ruslar güneyde olmasına rağmen Kafkasya'yı kendi Şarkları olarak kabul ettiler ve doğunun bir parçası olarak algıladıkları ve kabul ettikleri Kafkasya'yı Rus ulusal kimliğinin Avrupa uygarlığı içindeki konumunu netleştirmek için bir referans olarak kullandılar. Ruslar devasa boyutlara ulaşan imparatorluk sınırları içindeki topraklarda yaşayan ancak Batı uygarlığının getirdiği yeniliklerden habersiz bir biçimde yaşayan geri kalmış halklara “uygarlık” götürecektir, onların “efendisi” olacaktır. Rusların bu amacı Dostoyevski tarafından yazılan “Bir Yazarın Günlüğü” adlı eserde şu şekilde belirtmektedir:

“Avrupa’da çanak yalayıcı ve kulduk, oysa Asya’da Efendi olacağız. Avrupalının gözünde biz Tatar’dık, oysa Asya’da Avrupalı olacağız. Uygarlık görevimiz Asya’da ruhumuzu çekecek ve bizi oraya çekecektir, hareket yeter ki başlasın” (Dostoyevski, 1895:1198)

Kafkasya teması politik yaklaşımlarda olduğu gibi Rus edebiyatı içinde de güneyde olmasına karşılık kendine özgü egzotik özellikler taşıyan doğuya ait bir bölge değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Kafkasya'nın Rusya'nın doğusu gibi algılanmasında Rus edebiyatçılarının da çalışmalarının rolü olmuştur. Özellikle 1801 yılında Gürcistan'ın Rusya egemenliği altına girmesi ile birlikte Rusyanın politik gündeminde olduğu gibi edebiyat gündeminde Kafkasya ile yakından ilgilenme süreci başlamıştır. Jeopolitik ve stratejik öneme sahip Kafkasya topraklarının Rusya'nın güneye yayılma ve sıcak denizlere açılma politikası sonucunda ele geçirilmeye başlanmasından sonra ticari ve siyasi kişiliklerin dışında asker, memur, gezgin, yazar gibi kişiliklerin Kafkasya hakkında birçok yazı ve gözlem notları oluşturması Kafkasya'nın tarihi geçmişi hakkındaki bilgilerin günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Tarihçi İlber Ortaylı'ya göre Kafkasya'da Ruslar'ın gelmesine kadar tarih boyunca merkezi bir idare şekli olmamıştır. Gelen fatihler yalçın dağlar ve derin vadilerde birbirini anlamayan ve dillerindeki yapısal zorluklardan dolayı birbirinin dilini öğrenmeleri mümkün olmayan düşman kabileleri kendi hallerinde bırakmayı, onların kimisinden vergi, kimisinden de asker toplamanın yeterli olduğunu düşünmüştür. Osmanlı yönetimi

ise kendi kuruluşundan beş asır önce başlayan Kafkasya dağlı halkları arasındaki İslamlaştırma sürecini kendi renklerini de katmak ve idari sistemini uygulamak suretiyle devam ettirmiştir. Osmanlı'nın Kafkas kabilelerinin iç yapısına müdahale etmeden Kafkasya'da egemenlik sürdürmesi Kafkasya halklarınca olumlu hatırlanmaların nedeni sayılmaktadır. Osmanlı hoşgörüsünün tersine 19. yüzyıl başlarında Rusların Gürcistan'ı işgal etmeleri ve bununla birlikte Gürcü hanedanını Gürcistan topraklarını yönetmekten uzaklaştırmaları, Gürcü dilini devlet yönetiminden, yargıdan, eğitimden silmeleri üzerine Gürcistan aydınları Gürcü dilini koruyup geliştirerek buna tepki gösterdiler. Rusya Kafkasya'yı General Yermolov'un askeri başarıları sayesinde almış olmakla birlikte Puşkin'in Kafkasya konusunda verdiği edebiyat eserleri ve Rusya'nın Batılı hayat tarzını bölgeye sunması da Rus otoritesinin güçlenmesine neden olmuştur. Ortaylı'ya göre bu bağlamdan bakıldığında Kafkasya gerçek anlamda Puşkin'in, Lermontov'un, Tolstoy'un kalemi ile Ruslara teslim olmuştur (Ortaylı, 2004).

Tarihte Rusların Kafkasya ile ilgili ilk teması Rus knezlerinden İgor zamanında olmuştur. Knez İgor ganimet kazanmak amacıyla Hazar Denizi'nin güney kıyılarına bir sefer düzenler. Bakü'ye çıkan Ruslar şehri yağmaladıktan sonra geri dönmüştür. Rusların bu seferi Miladi takvime göre 913-914 yıllarına denk gelmektedir. İgor'un güneye yönelik bir sonraki seferi Karadeniz'den hareket ederek Kuban Nehri boyunca Kuzey Kafkasya'ya yönelik olup, oradan Hazar Denizi'ne, Güney Kafkasya'da bulunan Arran şehrine ve Taberistan bölgesine kadar uzamıştır. Ruslar bu yerleri yağmaladıktan sonra geri dönmüştür (Kurat, 1993:22-23).

Knez İgor'un oğlu Svyatoslav zamanında da Rusların Kafkasya'ya yönelik yağmacılık seferleri devam etmiştir. 964 yılında Azak Denizi ve Kuzey Kafkasya'da Hazar Devleti'nin egemenliğini kırmak ve bölgede yaşayan Slavların kendisine bağımlılığını sağlamak amacıyla sefer düzenlemiştir. Don ırmağının kıyısında bulunan Sarkel Kalesi'ni ve Kerç Boğazı'ndaki Tamatarhan Kalesini zapt etmiştir (Kurat, 1993:25).

13. yüzyılda Vladimir, Suzdal ve Rostov bölgelerinin knezi olan Andrey Bogolyubski'nin (1111-1174) oğlu ile Gürcistan kraliçesi Tamara'nın evlenmesi

sonucunda Rusların Kafkasya ile yakınlaşmasına ve bölgeyi tanıma fırsatı elde etmesine neden olmuştur.¹

Kafkasya, Cengiz Han (1162-1227) öncülüğündeki Moğol İmparatorluğu'nun (1206-1294) ortaya çıkması ile birlikte bütün Rusya Moğol boyunduruğuna ve egemenliğine girmiştir. Kafkasya bu dönemde Moğol İmparatorluğun batısını denetimi altında bulunduran Cuci Ulusunun güneydeki doğal sınırını oluşturmakta idi. Volga nehrinin aşağı havzasında bulunan Saray şehrini kendine başkent olarak seçen Cuci Ulusu; İrtiş Nehri, Balkaş Gölü, Aral Gölü ve Kafkas Dağları gibi doğal unsurların arasında hüküm süren bir Moğol Devleti görünümünde olmasına karşılık halklarının çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu politik bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1223 yılında Kalka meydan savaşında Ruslar ve onların müttefiki Kumanlar Cebe Noyan ve Subutay Batur komutasındaki Moğollar karşısında ağır bir yenilgi aldılar. Novgorod şehrine kadar ilerleyen Moğollar önlerine çıkan bütün Rus şehirlerini yakıp yıktılar. Oluşturulan korkudan dolayı Rus knezleri teker teker Moğol idaresinin üstünlüğünü kabul ettiler (Kurat, 1993:64). Aleksandr Nevski gibi knezler Rusya topraklarındaki Moğol egemenliğinin varlığını kendi otoritelerini ve servetlerini artırmak için bir fırsat olarak gördüler. Böylece Ruslar için Moğol boyunduruğuna girme süreci de başlamış oldu. Moğollar Rusya'da egemenliklerini sağlamlaştırmak adına Rus Kilisesine de koruyucuk yaparak Rus din adamlarının kendilerine çalışmasını sağladılar (Kurat, 1993:80-81). 1380 yılında Altın Orda hanı Mamay Mirza'ya karşı yapılan Kulikovo savaşında Rusların zafer kazanmasına kadar Ruslar üzerinde Moğol boyunduruğu devam etmiştir (Kurat, 1993:96).

1242 yılında Batu Han (hayatı:1205-1255 / yönetimi:1240-1255) tarafından kurulan Altın Orda Devleti (1242-1502) topraklarını Deşt-i Kıpçak (Kıpçak Bozkırları, günümüzde Ukrayna), Volga nehrinin aşağı ve orta havzasını, Azerbaycan'a kadar olan Kafkasya topraklarını da alarak genişletti. Rusya toprakları üzerindeki knezleri haraca bağlayan Altın Orda Devleti Polonya ve Litvanya'yı da politik etkisi altına alarak vergiye bağlamıştı. Berke Han'ın (hayatı:1209-1266 / yönetimi:1257-1266) devletin başına geçmesiyle İslam devlet dini ilan edildi ve İslam'ın yayılması hızlandı. Berke Han'ın ölümünden sonra Mengü Timur Han (ölümü:1280), Özbek Han (hayatı:1282-1341 /

¹https://wikivisually.com/wiki/andrey_bogolyubsky (E.T.: 29.10.2017)

yönetimi:1313-1341) ve Canıbek Han (yönetimi:1342-1357) devletin gücünü korudular. Cuci Ulusu olarak da adlandırılan Altın-Orda Devleti'nin yıkılmasına öncülük eden gelişmeler Canıbek Han'ın ölümünden sonra başlayacaktır. Canıbek Han'dan sonra devletin yönetimini ele geçirmek için başlayan taht kavgaları Timur Han'ın (1336-1405) desteğini alan Toktamış Han'ın (1341-1405) başa geçmesiyle sona erer. Timur'un Altın Orda topraklarına sefer düzenlemesi ve Han'ı etkisiz hale getirmesinden sonra Altın Orda Devleti kendi içinde otorite sorunu yaşayacak ve Kazan Hanlığı (1437-1552), Kırım Hanlığı (1441-1783), Sibir Hanlığı (1464-1598), Kasım Hanlığı (1445-1681), Astrahan Hanlığı (1466-1554), Nogay Hanlığı (1398-1642) gibi hanlıklarına bölünecektir.

Fransız yazar Alexandre Dumas (1802-1870) 1858 tarihli “Kafkaslar” (Le Caucase suite de En Russie) adlı eserinde Kafkasya’da yaşayan ve birçok edebiyat eserinde adı geçen Tatarların Asya’nın uzaklarında yaşayan Moğollardan farklı olduğuna dikkat çekmek ister. Kafkasya’da yaşayan Tatarlar bölgenin dağlı halkları ile birleşmişler ve zamanla bölgenin bir parçası olmuşlar. Bu nedenle ne Moğollara ne de Türkmenlere benzemektedirler. Tatar isminden ilk defa Çinliler 8. yüzyılda Moğolların büyük bir kolu olarak bahsettiler. Cengiz Han’ın devletine katılan ve ona uyan Tatarlar batıya giderek Kıpçaklar ile kaynaştılar. Moğollar Asya’da, Tatarlar Avrupa’da üstünlük sağlayıp egemenlik kurdular. Bundan dolayı çok zaman Moğol ve Tatar kelimeleri aynı ulusmuş gibi kabul görmüştür. Cengiz Hanın ölümünden sonra Kıpçak toprakları üzerinde Altın Orda Devleti kurulmuş, Moğol etkisi ortadan kalkmış ve Kıpçak kültürü ile kaynaşan Tatarlar Türkçeyi benimsemişlerdir. Altın Orda Hanlığının yıkılmasından sonra Nogay Tatarları, Kazan Tatarları, Kırım Tatarları, Astrahan Tatarları, Sibir Tatarları kendi hanlıklarını kurmuştur (Dumas, 1858:165-70).

Moğol idaresi Rusya üzerinde kalıcı olmamasına karşılık Rusların siyasi ve ekonomik hayatları üzerinde derin izler bıraktı. Moğol baskısından kurtulan ve özgürlüklerine kavuşan Ruslar sosyal hayatlarında Moğollar tarafından bırakılan etkileri silemediler. 1237-1241 yılları arasında ortaya çıkan Moğol istilasını Ruslar için daima ulusal bir felakete eşdeğer olmuştur. Rusyanın insan gücü ve maddi kaynakları Moğollar tarafından sömürülmesinin yanında bütün bunların Ruslar tarafından kullanılması da engellenmekte idi. Rus şehirleri gelişmek bir tarafa bütünüyle harabeye dönüştürülmüştü. Bu nedenle Rusya bir ülke olarak Moğollar zamanında bir tarım ülkesi görünümünden çıkamadı. Knezler Moğol hanları tarafından ağır baskı altında tutulmuş ve yetkileri

sınırlandırılmıştı. Aynı zamanda Rus halkı da aldığı emri anında yerine getirmek, vergisini geciktirmeden ödemek ve istenildiğinde asker temin etmek için Moğollar tarafından terbiye edilmişti. Halk zamanla Moğollara karşı yerine getirdikleri yükümlülükleri kendi Rus beyleri için de yapmayı sürdürdüler. Halkın davranış ve tutumlarındaki bu değişim yavaş yavaş devlet ve sosyal yapıdaki yeni bir anlayışın doğmasına neden oldu. Sosyal sınıflar özgür toplum modundan çıkıp devlete hizmetle yükümlü sosyal sınıflar ağına dönüştürüldü. Yeni düzen Moğol işgali sonrasında kesin şeklini aldı ve Ruslar Moğollardan kalma Asya tarzı bir yönetim anlayışını ulusal bir şekle getirmiş oldular (Vernadski, 2015:108-10).

4. İvan (Иван Грозный (İvan Grozny) / Korkunç İvan) (yaşamı:1530-1584/ yönetimi:1547-1584) zamanında Ruslar 1552 yılında Kazan Hanlığı'nı ele geçirdikten sonra doğu ve güney yönlerinde yayılmak konusunda en büyük engeli ortadan kaldırmış oldular. Kazan Hanlığının Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle Rusya tarihinde yeni bir devir başladı. Çünkü Kazan Hanlığı uzun zaman boyunca Rusların Volga Nehri boyunca Hazar Denizi istikametine ilerlemesine ve Ural Dağlarının aşağı sahasında yayılmalarına büyük engel teşkil etmekteydi. Kazan'ın düşmesiyle Rusların Türk bölgelerine yayılmaları kolaylaştı ve Rusya'nın devlet sınırları Hazar Denizi kıyılarına ve Kafkas Dağlarına dayandı. Kafkas Dağlarının kuzeyine yerleşen Rusya ile Kafkas Dağlarının güneyinde sınırları olan Osmanlı devletinin birbiri ile politik ilişkileri bu zamandan sonra daha ciddi bir durum almaya başladı. 1556 yılında Hazar Denizi'nin hemen kuzeyinde kurulu bulunan Astrahan Hanlığının da Ruslar tarafından ele geçirilmesinde sonra Ruslar Kafkasya'da Terek Nehri boyunca ve Azak Kalesi'nin bulunduğu alanlara daha kolay ilerleme olanağı buldular. Astrahan Hanlığının ortadan kaldırılmasından sonra Volga Nehri başlama ve bitiş noktalarının Rusya içinde yer alması nedeniyle bundan sonra tamamıyla bir Rus nehri özelliği kazanmıştır (Kurat, 1993:153-54).

Kazan Hanlığının fethinin Rusların egemenliği altına aldıkları ilk Rus olmayan toprak parçası olması dolayısıyla Rusya için büyük önemi bulunmaktadır. Kazan'ın Ruslar tarafından fethi Avrasya steplerindeki güç dengesini kökten değiştiren bir dönüm noktasıdır. Kazan'ın alınmasıyla Ruslar Volga boylarında güçlü bir kale elde etme, Hazar Denizi ve Kafkasya yoluyla Orta Doğuda kalıcı ticaret ilişkilerine girme ve Uralları aşarak Sibiryâ içlerine seferler yapma olanağı elde ettiler. Altın Orda Devleti'nin zayıf haleflerinin ittifakı Kazan Hanlığının alınmasından sonra dağıldı. Nogay, Sibir ve

Astrahan hanlıkları, Pyatigorsk ve Kabartay prensleri Çar'ın egemenliğini kabul ettiler (Hosking, 2015:170).

1556 yılında Astrahan Hanlığının Ruslar tarafından ele geçirilmesinden sonra Hazar Denizi çevresinde ve Kafkasya bölgesinde yaşayan halkların bir kısmı Rus egemenliğini doğrudan kabul ederken bir kısmı da varlıklarını sürdürmek amacıyla anlaşma yolunu tutmuşlardır. Kafkasya bölgesinde bulunan Çerkezlerden iki bey 1552 yılında Moskova'ya giderek Çar İvan'dan koruma istemiştir. 1555 yılında Kafkasya'da yaşayan Çeçenler üzerlerindeki Osmanlı ve Kırım Tatar Hanlığının baskısından kurtulabilmek umuduyla Moskova'ya kalabalık bir heyetle giderek koruma istediler. Kafkasya halklarının istedikleri koruma istekleri karşısında Ruslar Kabartay arazilerinde müstahkem karakollar inşa etmeye başladılar. Kurulan karakollar ile Osmanlı nüfuz sahasına oldukça yaklaşmış olan Rusların bu hamlelerine karşılık Osmanlı devlet adamları da karşı hamleler geliştirme arayışına girdiler (Kurat, 1993:156). Astrahan Hanlığının halkı olan Nogaylar Rus baskısına karşılık Osmanlı'dan yardım istediler. Nogaylar da yardım aramak amacıyla İstanbul'a bir heyet gönderdiler. Zamanın Osmanlı veziriazamı olan Sokollu Mehmet Paşa tarafından Nogayların yardım isteğine olumlu cevap verildiği belirtilmektedir. Nogayların yardım isteğine karşılık olarak 1569 yılında Astrahan Hanlığını Ruslardan geri almak ve aynı zamanda Don ve Volga nehirleri arasında bir kanal açarak birbirine bağlamak yoluyla Rus nüfuzunu Kafkasya'da kırmak amacı güdülmüştür. Ancak çabalar sonuç vermemiştir (Kurat, 1993:160).

Çar Aleksey Mihayloviç (hayatı:1629-1676 / yönetimi:1645-1676) zamanında Rus kilise yapısında birtakım reformlar yapılmak istenmesi 1650-60'lı yıllarda Ruslar arasında mezhepsel bölünmelere yol açmış ve sonuçta "Rus Kilisesinin Bölünmesi" («Раскол Русской церкви» / Raskol Russkoy tserkvi) olayı gerçekleşmiştir. Yenilikleri kabul etmek istemeyen Ruslar kendilerini Moskova'dan daha uzaklara yani eski dini geleneklerini serbestçe uygulayabilecekleri merkezden uzak kenar bölgelere attılar. Eski dini gelenek taraftarları olan Molokanlar ve Duhaborlar gibi dini gruplar Sibiry, Ukrayna gibi Moskova'dan uzak bölgelere gittikleri gibi Rusya'nın en güney sınırı olan Kafkasya'ya da gittiler ve kalıcı olmak üzere yerleştiler (Kurat, 1993:156).

Tarih profesörü Orlando Figes'in (d.1957) "Nataşa'nın Dansı. Rusya'nın Kültürel Tarihi" (Natasha's Dance. A Cultural History of Russia) adlı kitabında Türkler tarafından "deli" sıfatıyla bilinen ancak Ruslar arasında "büyük" olarak nitelendirilen Çar 1.

Petro'nun (hayatı:1672-1725 / yönetimi:1682-1725) Neva Irmağı'nın Baltık Denizi'ne döküldüğü yerde Avrupalı bir başkent inşa etmesinde kullanılacak insanların getirildiği yerler arasında Kafkaslar ismi de geçmektedir: *“1709-1710 İsveç zaferinin ardından Rusya kıyının denetimini güvence altına almış ve şehir her geçen gün yeni bir şekil almaya başlamıştı. Kafkaslar ve Sibiryaya kadar uzak yerlerden bile toplam çeyrek milyon serf ve asker ormanı temizlemek, kanal kazmak, yolları döşemek ve sarayları yükseltmek için gece gündüz çalıştı”* cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Kafkasya o dönemde Rusya'nın gözünde bir insan kaynağı şeklindedir (Figes, 2009:31).

1711 yılında Çar 1. Petro'nun Prut Savaşı'nda Osmanlılara yenilmesi Rusların Kafkasya politikasında büyük değişiklikler yapmasına neden olmuştur. Azak Kalesi Osmanlılara iade edilmiş ve Taganrog'daki Ruslar tarafından yapılan kale yıkılarak Rus donanmasının da Karadeniz'de dayanaksız kalıp ortadan kalkmasına neden olmuştur. Ruslar bu gelişmelerden sonra Kafkasya'dan yönünü Orta Asya istikametine çevirmiştir. 1722-23 yıllarına Ruslar İran'a karşı Osmanlı ile ittifak etmiş ve bunun neticesinde Derbent, Bakü şehirlerinin alınmasının yanı sıra Hazar Denizi'nin güneyinde bulunan Geylan, Mazenderan, Astrabad bölgeleri Rus egemenliği altına alınmıştır. Rusya böylece Hazar Denizi'nin kuzeyinde olduğu gibi güneyinde de egemenliğini yayma yoluna gitmiştir. Çar 1. Petro Rus egemenliğini Hazar Denizi çevresinde güvence altına almak amacıyla sağlam kaleler inşa etme yöntemini uyguladı. Günümüzde Türkmenistan olarak adlandırılan topraklarda bulunan ve Hazar Denizi kıyısında yer alan Balkan körfezinde inşa edilen Krasnovodsk karakol kalesi bunlardan birisidir (Kurat, 1993:262-63).

Rusya 1774 yılında Osmanlı ile imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması neticesinde kesin bir şekilde Karadeniz kıyılarına ulaşmış ve Kırım'ın Osmanlıdan ayrılıp bağımsız bir devlet haline gelmesine neden olmuştur. 1791 yılında imzalanan Yaş anlaşmasıyla Osmanlı Devleti Kırım'ın Rusya'nın bir parçası olmasını kabul etti. Ayrıca Yaş anlaşmasına göre Kafkaslarda Kuban nehri Ruslar ve Türkler arasında sınır olarak kabul edildi. 1791 Yaş Anlaşması'ndan sonra Karadeniz'de ve Kafkasya'da üstünlük Rusların eline geçmiştir. Ruslar Karadeniz egemenliğini sağlamlaştırmak ve Kafkasya'da elde ettikleri üstünlüğü kaybetmemek için Karadeniz'in Kafkasya kıyısında Novorossiysk şehrini ve Kırım'da Sivastopol Kalesi'ni kurdular (Kurat, 1993: 291-92).

Çariçe 2. Katerina'nın (hayatı: 1729-1796 / yönetimi:1762-1796) gözdesi Kont Grigori Potemkin'in (1739-91) liderliğinde Kırım'ı, Kuban steplerini ve Taman

yarımadasını ilhak eden Rusya 1774 tarihli Küçük Kaynarca Anlaşması ile başlattığı süreci tamamladı. Bu başarı Potemkin'in Kafkas Dağlarının kuzeyinin hemen karşısında Taman'dan Terek nehrinin ağzına kadar olan bölgede bir kale hattı inşa edilmesini ve böylece dağlı kabilelerin steplere düzenleyecekleri akınları engellemesini sağladı (Hosking, 2001:323). 1773 yılında Urallar bölgesinde Yemelyan Pugaçev (1742-1775) öncülüğünde çıkartılan halk ayaklanmasının başarısız olmasından sonra Çarlık yönetimi Rusya için tehlike içeren Kazakları topluca Kafkasya'nın Don, Kuban ve Terek ırmaklarının çevresindeki arazilere göndermek yoluyla tehlikeyi ortadan kaldırdığı gibi Rusya'nın sınırlarını koruyacak öncü birliklerin oluşmasını sağladılar (Çelik, 1992:168). Yine Potemkin'in 1775'te Ukrayna'da Dinyeper ırmağı çevresinde yerleşik olan Zaporozje Kazaklarını egemenlik altına alması ile birlikte bu Kazakların da bir kısmının Kuban nehri tarafına yerleştirilmesine ve Kafkasya topraklarındaki Kazakların nüfusunun artırılmasına uygun ortam hazırlamıştır (Cabağı, 1995:52). Otlaklarını yeni yerleşenlere, atlarını orduya bırakmak zorunda kalan ve etrafları istihkâm hattı ve Kazak yerleşimcilerle çevrilen Kalmuklar (Kafkasya'nın kuzeyindeki steplerde kalan Moğollar) Volga nehrinin aşağı bölgesinde hayatta kalma umutlarını kaybederek 1770 yılından başlamak suretiyle atalarının Orta Asya'daki ana yurtlarına topluca göç etmeye çalıştılar. Ancak göç eden Kalmuklardan az bir kısmı amaçlarına ulaşabildi. Büyük bir kısmı uzun çöl yolculuğuna, hastalıklara, sıcak veya soğuk hava koşullarına, rakip Kazak göçebelerin saldırılarına dayanamadılar (Hosking, 2001:40).

1774 Küçük Kaynarca anlaşmasıyla Kafkasya ve Karadeniz politikasında üstünlüğün Ruslara geçmesinden sonra daha güneye inme çabaları sonucunda II. Katerina 1783'te çıkardığı bir ferman ile Gürcistan'ı koruması altına aldığını ilan etti. Birbiriyle sürekli mücadele eden Gürcü beylerinden XII. Gorg dönemin Rus Çarı 1. Pavel'den (hayatı:1754-1801 / yönetimi:1796-1801) Gürcistan topraklarının tamamını Rusya'ya ilhak etmesini (katmasını) istedi. Rus Çarı 1. Aleksandr zamanında Gürcü topraklarının tamamen Rusya içine katılması için Rus ordusu komutanı Pavel Tsitsianov (1754-1806) görevlendirildi. Tsitsianov Gürcistan'ın yanı sıra Dağıstan, Erivan ve Bakü hanlıklarının da Rusya topraklarına katılmasını sağladı. Rusya kendi güneyindeki Gürcü topraklarını da imparatorluk sınırları içine almakla Doğu Anadolu yoluyla Osmanlı Devleti ile sınır komşusu oluverdi (Kurat, 1993:299-300). Gürcülerin 1812-1826 yılları arasında Rusya'dan kopma ve eski bağımsız zamanlarına dönme girişimleri başarısız oldu. 1833

yılında Osmanlı Devleti'ne karşı başarılar elde eden ve Akdeniz'de ve Ortadoğu topraklarında söz sahibi haline gelen Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın desteğini almak için gönderdikleri heyetten Rusya'nın haberdar olması üzerine imzalanan Hünkâr İskelesi Anlaşması (8 Temmuz 1833) gereğince Gürcü prensleri Sibirya'ya madenlerde çalıştırılmak üzere topluca sürgüne gönderildiler. Gürcistan'ın Ruslar tarafından bütünüyle egemenlik altına alınması Kafkasya'nın tamamı üzerinde birinci güç olması hususunda Ruslara büyük olanaklar ve kolaylıklar sağlamıştır (Çelik, 1992:181).

Çar 1. Aleksandr (yaşamı:1777-1825 / yönetimi:1801-1825) zamanında General Yermolov'un (yaşamı:1777-1861 / Kafkasya valiliği:1816-1827) Kafkasya'da yapmış olduğu askeri başarıların payı büyük bir yer tutmaktadır (Layton, 1994:5-6). Çar 1. Aleksandr, Yermolov'u Kafkasya'yı bütünüyle fethetmesi için görevlendirdiğinde Yermolov şunu söylemiştir: "Umuyorum ki adımın yarattığı terör öncü birliklerimizi zincirlerden ve kalelerden daha iyi koruyacaktır ve bir tek sözüm buranın halkı için ölüm gibi kaçınılmaz bir kanun niteliğinde olacaktır. İnsaf Asyalıların gözünde bir zayıflık örneğidir ve ben yalvarışlara aldırmayan acımasız bir insanım" (Öz, 2011). Yermolov tasarladığı amaçlarına ulaşmak için Çeçen topraklarında bir dizi müstahkem kaleler inşa ettirmiş ve tarih boyunca ve hatta günümüzde de olumsuz anılacak bir biçimde katı ve acımasız uygulamalar gerçekleştirmiştir. Yermolov Kafkasya'da yapmış olduğu kıyımların ve aşırılıkların sonucu olarak 1. Aleksandr'ın yerine geçen 1. Nikolay (yaşamı:1796-1855 / yönetimi:1825-1855) tarafından 1827 yılında ivedilikle görevden alınmıştır. Çar 1. Nikolay Kuzey Kafkasya'yı bütünüyle egemenliği altına alma girişimlerini yenilemiş ve İmam Şamil (yaşamı:1797-1871 / mücadelesi:1832-1859) ile karşı karşıya gelmiştir. Onun egemenliğinde Çeçen ve Dağıstan grupları, İmam Şamil'in 1859'da teslim oluşuna kadar otuz yıl boyunca Ruslarla mücadele etmeye devam etmiştir. Çar I. Nikolay ülkesinin sınırlarını daha da genişletmek amacıyla Hazar Denizi sahili ve Derbent geçişiyle Güney Kafkasya'ya inmiş, Rus egemenliğine geçmeyi kabul etmeyen Kafkas halklarıyla kanlı mücadelelere girmiştir.

Ruslar 1. Nikolay (hayatı:1796-1855 / yönetimi:1825-1855) zamanında Kafkasya'da 1816-1827 yılları arasında Rus ordusu kumandanı Aleksey Yermolov (hayatı: 1777-1861) yönetiminde Aras nehrini geçip Güney Azerbaycan'a girip Tebriz şehrini aldılar. 1828 yılında İran ve Rusya arasında imzalanan Türkmençay Anlaşması'na göre Aras nehrinin kuzeyinde bulunan İran toprakları Rusların egemenliğine geçti. Ayrıca

bu anlaşmayla Hazar Denizi'nde donanma bulundurma hakkı sadece Rusya'nın oldu. Böylece İran'ın Kafkasya üzerindeki egemenliği sonlandırılmış ve bölge üzerindeki emelleri ortadan kaldırılmış oldu (Kurat, 1993:323).

Rusya 1828 yılında imzaladığı Türkmençay Anlaşmasıyla ele geçirdiği İran topraklarında yaşayan halkın bir kısmının Hristiyan Ermenilerden ve Gürcülerden oluşmasını fırsat bilerek egemenliğini pekiştirmek adına Osmanlı Devleti'nin doğusunda yaşayan Ermenileri de Rus tarafına göç ettirip yerleştirdi. Rusya Terek'te, Vladikafkas'ta başlayan askeri yolun ucunu Tiflis'e kadar uzattı. Çünkü Rusya'nın Kafkasya egemenliğini sağlamada kilit bir öneme sahip olan Gürcü askeri yolunun savunmasız kalması durumunda Rusya için bütün olumlu şartlar tersine dönebilirdi. Gürcü askeri yolunun sadece Osmanlı ya da İran'dan değil savaşçı Kafkas dağlı halklarından da korunmalıydı. Birbirinden yüksek dağlarla ayrılan dik ve tecrit edilmiş yaylalarda yaşayan ve her biri farklı bir dil konuşan dağlı halklar bağımsızlıklarını koruma konusunda çok kararlı idiler. Ruslar tarafından Kafkasya'da egemenlik pekiştirme adına Terek kalesinin inşa edilmesi dağlı halklar tarafından kendi göçebe hayat tarzına bir tehdit oluşturduğu için tepkiyle karşılandı ve dağlı halklar Ruslara karşı birleştiler. 18. yüzyılda Kafkasya'da güçlenen İslami tarikatların önderliğinde Ruslara karşı bir direniş oluşturuldu. İlk isyancı lider 1785 yılında "kafirlerle" karşı cihat ilan eden Şeyh Mansur'dur. 1816-1827 yılları arasında Kafkasya valiliği yapan Yermolov Kafkasya dağlı halklarının yaşamlarını destekleyen çevreden mahrum bırakmak ve Rusya'ya itaat etmelerini sağlamak amacıyla ormanları ortadan kaldırmak ve köyleri yakıp yıkmak yöntemlerini acımasızca uyguladı (Kurat, 1993:326-31). Ruslar Kafkasya üzerinde politik açıdan egemen olmalarına karşılık dağlık arazilerde yaşamakta olan Çeçenler, Kabartaylar, Karaçaylar, Balkarlar ve Dağıstan halkları Rus egemenliğini tanımamakta ısrar etmekte idiler. Dini açıdan İslam olan Kafkasya dağlıları imamlar önderliğinde Ruslara karşı ayaklandılar. Özellikle 1832-1859 yılları arasında İmam Şamil Ruslara Kafkasya egemenliği doğrultusunda en büyük engeli oluşturmuştur. İmam Şamil'in teslim olmasından sonra Ruslar Kafkasya'da daha sağlam egemenlik kurmak amacıyla Rusya'dan getirdikleri köylüleri (mujikler) ve Kazakları bölgeye yerleştirdiler (Kurat, 1993:331-32). Ruslar Kafkasya'nın kendileri tarafından bütünüyle egemenlik altına alınması, Rusya'nın Kafkasya'da tutunabilmesi ve kalıcı olması amacıyla Ermeni ve Gürcü soyluları ile iş birliğine dayanan bir yönetim anlayışı geliştirdiler.

Rusların 1817’de Kafkasya’yı bütünüyle denetim altına almak ve egemenliğini pekiştirmek amacıyla sağlam kale hatları inşa etmeye girişmesiyle başladı. Rusların müstahkem kaleler inşa etme hamlesi Kafkasya’nın doğusunda ve batısında dağlı halkların öfkeli direnişiyle karşılaştı. Dağıstan 1830’da İslam sancağı altında direnişin ana merkezi olarak öne çıktı. Direnişin önderleri Nakşibendî tarikatına mensuptu ve bu tarikat isyanın öncü topluluğu olarak hareket ediyordu. Dağlı halklar 1834’te Şamil’i imam ilan ettiler ve Şamil sonraki 25 yıl boyunca Dağıstan ve Çeçenistan’daki mücadeleye önderlik etti. Savaş küçük çeteler, gece baskınları, gerilla taktikleri, rastgele katliamlar üzerinden ilerliyordu. Bu taktik Rusları taciz etmekle birlikte onları yenilgiye uğratmak için yeterli değildi. Rus ordusunun dağlıları yenilgiye uğratmak için dağlara gönderdiği keşif kolları da 1840 yılına dek sonuç alamadı. Ruslar sorunun çözümünün daha fazla birlik göndermek ya da çatışmak değil dağlara uzanan yollar yapmak, patikaların önünü kesmek, yoğun Kafkasya ormanlarında geniş boş alanlar açmak olduğunu fark ettiler. Bundan sonra Rus ordusuna üstünlük kazandıran unsurun silah değil balta olduğunu anladılar. Kafkasya sömürge valisi Prens Baryatinski’nin (hayatı:1815-1879) nihai çabalarıyla 1859 yılında Şeyh Şamil (hayatı:1797-1871) teslim olmak zorunda kaldı. Böylece uzun yıllar boyunca Ruslara karşı gerçekleştirilen kanlı Kafkasya savaşları eylemsel olarak bitmiş oldu. Kafkasya’da kesinleşmiş bir Rus egemenliği kurmak amacıyla Çerkezlerin Osmanlıya göç ettirilmesinden sonra Kafkasya’nın batısındaki boşaltılan geniş arazilere Rus yerleşimciler getirildi. Nüfus dengelerinin Ruslar yararına değiştirildiği Kafkasya’nın kuzeyinde bu durum Ruslar lehine sonuç vermiş ve 1917 yılına kadar Ruslara karşı bir isyan hareketi görülmemiştir. Kafkasya’nın kuzey kısmının Ruslarla çatışmalı ve çekişmeli eğilimlerinin tersine Kafkasya’nın güney kısmında Ruslar aracılığı ile verilen Batılı eğitim sisteminin yayılmasıyla birlikte bölge halklarının içinden aydın ve eğitilmiş bir sosyal sınıf ortaya çıkmıştır. Buna örnek olarak Gürcüler, Ermeniler, Ruslar ve Azerbaycanlılar gibi birbirinden farklı kültürel değerlere sahip halkların karışık bir biçimde yaşamakta olduğu Bakü şehri Kafkasya’da Avrupalı hayat tarzının egemen olduğu bir yer olarak ünlenmiştir (Bushkovitch, 2012:263-265).

1853-1856 yılları arasında süren Kırım Savaşı neticesinde Kırım’ın olduğu kadar Kafkasya’nın etnik yapısı büyük ölçüde değişti ve nüfus hareketlenmeleri yaşandı. Çarlık hükümeti Hristiyanların Kırım’a yerleşmesi için büyük kolaylıklar sağladı. Kırım

Tatarlarının terk ettiği arazilere yabancılara satılmak için tahsis edildi. Kırım'a yapılan Hristiyan akını sayesinde Kırım'ın etnik yapısı Ruslar, Ermeniler, Bulgarlar, Grekler (Rumlar / Yunanlılar) lehine değişti. Kırım savaşının ardından Rusların destekçisi muamelesi görüp hayatlarını kaybetme tehlikesinden korkan on binlerce Hristiyan Ermeni Anadolu'dan Rusya denetimi altındaki Kafkasya'ya göç ettirildi. Kırım savaşında alınan yenilgi sonrasında Rusya bütün dikkatini Kafkasya'da İmam Şamil öncülüğünde yürütülen isyan hareketlerine vermesi neticesinde Çerkezler, Abazalar, Çeçenler, Dağıstanlılar gibi Kafkasyalı Müslüman kabileler zorla yurtlarından koparıldı. Ruslar Karadeniz kıyısı boyunca uzanan verimli arazileri Çerkezlerden almak için onlara Kuban ovalarına taşınma ya da Osmanlı topraklarına göç etme seçeneklerini sundular. Kimi Çerkez kabileleri Kuban ovalarına iskan edilirken kimi Çerkez kabileleri ise Karadeniz limanlarında uzun bekleyişler sonrasında bindirildikleri gemilerle Türkiye'nin Trabzon, Samsun ve Sinop limanlarına çıkarıldılar. Zorunlu göç politikası neticesinde Ruslar 1864 yılında Kafkasya'nın batısını Çerkez kabilelerinden nihai olarak temizlemeyi başardılar (Figes, 2012:430-32).

1859 yılında Şeyh Şamil'in tutsak alınmasından sonra hız kazanan Çerkezleri zorla göç ettirme politikası üzerine İngiltere basınında 1 Ekim 1862 tarihinde bir yazı yayınlanır. Yazıda Çerkezlerin Ruslar tarafından Avrupalılara vahşi ve uygarlık yoksunu bir halk olarak tanıtılması üzerine şu bilgilere yer verilmiştir:

“Çerkezler amaçlarına sadık kalarak bir insanın son kozu olan kanları ile evlerini savundular. Öte yandan kalabalık sayılarla Kafkasya'ya gelen Rus askerleri mağlup edildi. Rusya'nın çöl steplerinin güneyi, dağlık bir bölge olan ve kuzeyinde Hazar Deniz'ine dökülen Terek nehri, Karadeniz'e dökülen Kuban nehri ile sınırlı, Mingreliya ve Gürcistan'ı içine alıp platolara kadar uzanan Kafkasya bölgesinde bir uçtan öbürüne bütün seyyahlara açık bir yol vardır. Bu yolu Ruslar binlerce askeri yan yana getiremedikleri sürece kullanamazlar. Kuzeyde Rus topraklarına yakın yerlerde Rus kaleleri inşa edilmiştir. Bu kalelerde sürekli olarak Kafkasya halklarının saldırına uğramaktadır. Kafkasya halkları içinde Ruslara karşı en fazla mukavemet gösterenler Hazar Denizi kıyısındaki Dağıstan'ın Lezgileri, Çerkezler ve Abhazlardır. Çerkezler ve Abhazlar Rusların Karadeniz

kıyılarında Anapa'dan Poti'ye kadar olan yerlerde kaleler kurmaları nedeniyle sürekli Rus saldırılarına uğramaktadırlar. Ruslar kendilerine direnen bütün Çerkez ve Abhaz köylerini haritadan silmek için gördükleri her şeyi yok ediyorlar. Burada verilen mesajlardan birisinde dünyada Çerkezler diye bir halkın var olduğunun bilinmesi ve orada yapılan kötülüklerin her geçen gün engellenmesini isteyenlerin Kafkasya'ya ilgi göstermesi gerekmektedir” (Çelik, 1992: 67-70).

Rusya Tarihi profesörü Geoffrey Hosking (d.1942) “Rusya ve Ruslar. Erken Dönemden 21.Yüzyıla” (“Russia and Russians. From Earliest Times to 2001”) adlı eserinde Kafkasya'nın Rusya açısından önemini belirtmek için Çerkez topraklarının Rusya'ya lazım olduğunu fakat Çerkezlere ihtiyaç duymadıklarını söyleyen General Rostislav Fadeyev'in² (1824-1883) 1860 yılında Tiflis'te basılan “Kafkasya Savaşının Altmış Yılı” adlı eserinden bir alıntıya yer verir. Karadeniz'de ve Hazar Denizi'nde kurulacak olan Rus egemenliğin Oka nehrinden Kırım'a kadar uzanan, imparatorluğun hem insan hem de maddi olarak gücünün daha da yoğunlaştığı güney yarısı için önemli olduğunu vurgular. Ayrıca Rusya'nın güney sınırlarının Kafkas dağlarının zirvelerinde son bulması durumunda Asya'nın batısının Rusya nüfuzu dışında kalması tehlikesinin belirlediğini ve o zamanki şartlarda Osmanlının ve İran'ın zayıflığı nedeniyle Kafkasya'nın İngiltere gibi bir rakibin eline geçmesi ihtimali olduğunu da altını çizer (Hosking, 2001:326).

1876-1878 yılları arasında Osmanlı ve Rusya arasında vuku bulan savaşta Ruslar Balkanlar ve Kafkaslar üzerinden açtıkları cephelerde başarılar elde ettiler. 1878 yılında imzalanan Aya-Stefanos ve Berlin anlaşmaları neticesinde Kafkas cephesindeki başarının ardından Kars, Batum ve Ardahan şehirleri 1917 yılına kadar sürecek olan Rus egemenliğine girmiştir (Kurat, 1993:355-56).

Rusların Kafkasları ele geçirmeleri ve güneye doğru yayılma çabası dünya egemenliği iddiasında olan İngilizleri endişelendirmiştir. İngilizler Rusların İran ve Hindistan üzerinde emelleri olduğunu fark etmiş ve kendilerini güvenceye alabilmek amacıyla Ruslarla bir anlaşma imzalamak istemişlerdir. İşte bunun sonucunda 1907

²<http://www.gusips.net/analysis/article/3250-10-soruda-carlik-rusyasinin-bati-kafkasyada-uyguladigi-siyaset-ve-kolonyal-soykirim.html>(E.T.17.08.2017)

yılında Ruslar ve İngilizler arasında bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmaya göre İran Rus ve İngiliz nüfuz alanlarına bölünmüştür. Rusya İran'ın kuzey bölgelerini nüfuz alanına kattıktan sonra Basra Körfezine çıkmak ve Hindistan'a ulaşmak için kendisine uygun konumlar elde etmiş oldu. Ayrıca Rusya ve İngiltere Afganistan ile Tibet'in toprak bütünlüğüne dokunmayacakları konusunda anlaşmışlardır. İngiltere ve Rusya arasındaki anlaşma çerçevesine daha sonra Fransa'da katılacak ve böylece 1. Dünya Savaşı öncesindeki birliktelik oluşmuş olacaktır (Kurat, 1993:406-7).

1914-1917 yılları arasında 1. Dünya Savaşı'nda Ruslar ve Türkler Kafkasya Cephesinde birbirlerine karşı savaştılar. Türkler Kafkasya cephesinde Ruslara karşı bir başarı elde edemediler. 1917 yılında Vladimir Lenin önderliğinde Rusya'da meydana gelen Bolşevik Devriminden sonra Kafkasya Cephesi kendiliğinden kapandı. 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest-Litovsk Anlaşmasına göre Rusya Bolşevikler önderliğinde savaştan tamamen çekildi ve karşı devletlerle barış anlaşmaları imzaladılar. Anlaşmaya göre Türklere Kafkasya'nın güneyinde yer alan Kars, Ardahan, Batum şehirlerini iade ettiler (Kurat, 1993:420-21).

1917'de Bolşevik devrimin gerçekleştirilmesinden sonra Kızılilar Kafkasya'da Azerbaycan ve Gürcistan üzerinde üstünlük kurarak egemenlik sağlamayı başardılar. 1920'de Kızıl Ordu Stalin gibi Gürcü olan Sergo Ordjonikidze (1886-1937) komutasında güneye gelip Bakü'yü aldı. Avrupalı bir hayat tarzının egemen olduğu Bakü şehri sanıldığı gibi aksine çoğunluğunu Azerbaycanlıların değil Rusların, Ermenilerin ve Gürcülerin oluşturduğu bir şehir idi. Bakü'deki bu farklı milletlerin varlığının ve çoğunluk oluşturmalarının sebebi tamamen petrol kaynaklıdır. Bölgedeki etnik milliyetçileri ve Gürcü Menşevikleri temizleyen Kızıl Ordu burada bir Trans-Kafkasya cumhuriyetinin kurulmasını ve bölgeyi tek bir hükümet altında birleştirmeyi sağlamıştır (Bushkovitch, 2011:310-11). Stalin Ocak 1913 tarihli "Marksizm ve Ulusal Sorun" başlıklı makalesinde Gürcistan'da ciddi bir Rus karşıtı milliyetçilik olmamasını bölgede böyle bir milliyetçiliği kışkırtan Rus toprak ağaları ya da burjuvazisinin bulunmamasına bağlar. Ama buna karşılık Gürcistan'da Ermeni karşıtı bir milliyetçilik vardır. Bunun nedeni olarak da küçük ve hala gelişimini tamamlayamamış Gürcü burjuvazisi aracılığı ile gelişen ve onu Ermeni karşıtı bir milliyetçiliğe sürükleyen Ermeni burjuvazisinin varlığına bağlar (Stalin, 2013:25).

İosif Stalin (Cugaşvili) (hayatı:1878-1953/ yönetimi:1924-1953) Ocak 1913 tarihli “Marksizm ve Ulusal Sorun” başlıklı makalesinde Kafkasya konusuna değinerek Kafkasya bölgesine ve bu bölgenin halklarına yönelik istenilen bölgesel-kültürel özerklik taleplerine olumlu yaklaşılması gereğini vurgular. Yaşam koşulları ve nüfuslarının bileşimleri Rusya’nın asıl bölgelerine benzemeyen sınır bölgeleri için bölgesel öz-yönetim tanınması gerektiği yönündeki fikirleri desteklemektedir. Stalin’e göre bu fikir Rus Menşevik lider Yulius Martov (gerçek adı: Yuliy Osipoviç Zederbaum) (1873-1923) tarafından 2. Kongre’de tartışmaya açılırken şu gerekçeye dayandırılmıştır: “Rusya’nın muazzam büyüklüğü ve merkezi yönetimin deneyimleri göstermektedir ki Finlandiya, Polonya, Litvanya ve Kafkasya gibi büyük bölgeler için bölgesel öz-yönetim gerekli ve zorunludur.” Makalede anlatıldığı üzere Kafkasya kültürel özerklikler sağlama konusunda oldukça sorunlu bir bölge özelliği taşımaktadır. Ulusal-kültürel özerklik için bir ulusun kültür ve edebiyat bakımından az-çok gelişmiş olması gerekmektedir. Kafkasya’da ilkel bir kültürü ve ayrı bir dili olan ama kendilerine ait bir edebiyatı olmayan pek çok küçük unsur bulunmaktadır. Stalin ayrı diller konuşan ve kendilerine ait ulusal edebiyatı olmayan Mingrel, Abaza, Acara, Svan ve Lezgi gibi Kafkas dağlı halklarını buna örnek olarak göstermektedir. Gürcüler tarafından asimile edilen Osetler ya da Türk kültürüne sahip İslam inancındaki Gürcüce konuşan Batum Acaraları hakkında özerklik anlamında neler yapılması gerektiği kafa karıştırıcı bulunmaktadır. Stalin’e göre Kafkasya’da ulusal sorun sadece geri kalmış ulusların ve milliyetlerin daha yüksek bir kültür seli içine çekilmesiyle çözülebilir. Bununla küçük uluslara özgü olan dar görüşlülük kabuğunun kırılması mümkün olabilecek, onları ilerlemeye sevk etmeye ve gelişmiş kültürün nimetlerinden yararlanmalarına yardımcı olacaktır (Stalin, 1914:57-61).

Stalin Rusya’nın Çarlık yönetimi zamanında Doğu halklarına karşı sergilediği yaklaşımı şu şekilde belirtmiştir:

“Çarlık hükümetinin Doğu halklarını boğmaya yönelik emperyalist politikasının, kendini Doğu ülkelerinin sahibi gibi duyumsayan açgözlü Rus tüccarının, yalanlara başvurarak Müslüman halkları Hristiyanlığa çekmeye çalışan Rus papazının Doğu halklarında tüm Ruslara karşı bir güvensizlik ve öfkenin doğmasına yola açan hain ve sinsi politikasını unutmayalım” (Smirnov, 1954:97)

“Geçici İşçi ve Köylü Hükümeti Gazetesi”nin 24 Kasım 1917 tarihli 17. sayısında Bolşevikler Doğu halklarına yönelik bir bildiri yayınladılar. “Rusya’nın ve Doğunun Bütün Müslüman Emekçilerine!” başlıklı çağrıda Çarlık rejimi ve Rus egemen güçlerince ibadethaneleri yıkılmış, dini inançları ve gelenekleri ayaklar altında alınmış Tatar, Kırgız, Özbek, Türkmen, Kafkasya dağlıları gibi bütün Rusya Müslüman halklarına seslendiler:

“Bundan böyle inanç ve geleneklerinizin, ulusal ve kültürel kuruluşlarınızın özgür ve dokunulmaz oldukları ilan olunur. Kendi ulusal yaşamınızı özgür ve rahat bir şekilde kurun. Sizin buna hakkınız var. Haklarınızın bütün Rusya halklarının hakları gibi devrim ve onun organlarının, Sovyet işçi, asker ve köylü temsilcilerinin bütün güçlerince korunduğunu bilin. Bu devrimi ve onun yetkili hükümetini destekleyin!” (Smirnov, 1954:156-57).

Stalin “Sovyet İktidarının Rusya’da Ulusal Politikası” adlı makalesinde ezilen halklara nasıl yaklaşılması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Ne olursa olsun, ezilen ya da kendi haklarına tam anlamıyla sahip olmayan ulusların emekçi kitlelerindeki ulusal duygu kalıntılarına ayrı bir özen ve ayrı bir dikkatle yaklaşmak, ezen ulus proletaryası bakımından bir gerekliliktir” (Smirnov, 1954:160).

Sovyet yönetiminin politikasını uygularken Azerbaycan ve Dağıstan Müslümanlarına nasıl yaklaşmak gerektiğini şöyle yazar:

“Eğer Azerbaycan’da dairelere fazla kiracı yerleştirmek, evi dokunulmaz kutsal aile ocağı olarak gören Azeri kitleleri bizden soğutuyorsa bu amaca ulaşmak için dairelere fazladan kiracı yerleştirmek işini kestirme yoldan gerçekleştirmek yerine dolaylı yolları kullanmak gerektiği açıktır. Eğer dinsel inançlarla zehirlenmiş Dağıstanlı kitleler şeriata göre komünistlerin arkasından gidiyorsa bu ülkede dinsel inançlarla mücadelenin kestirme yolunun yerini dolaylı, daha dikkatli ve özenli bir yolun alması gerektiği açıktır” (Smirnov, 1954:161).

Sovyet Hükümeti'nin Kafkasya'daki geçici olağanüstü komiseri Stepan Georgiyeviç Şaumyan (1878-1918) 1918'de Kafkas ötesinde köylülerle yaptığı konuşmada Bolşevikleri Müslümanların düşmanı gibi gösteren yerel hanların yalan söylediklerini ve halkları kandırdıklarını belirtmiştir. Şaumyan Bolşeviklerin herkese, köylülere ve işçilere olduğu kadar Müslümanlara da içten dost olduğunu söyler. Ama Bolşeviklerin gerçekten ister Rus ister Ermeni ister Müslüman ya da herhangi başka bir dinden olsun bütün toprak ağalarının uzlaşmaz düşmanı olduğunu vurgular (Smirnov, 1954:164). Ancak Bakü Komünü lideri olarak da tanınan Şaumyan daha sonra Stalin tarafından hain ilan edilerek kurşuna dizilmek suretiyle öldürülmüştür (İmanov, 2009).

2. Dünya Savaşı'nda Kafkasya sahip olduğu petrol kaynaklarını ele geçirmek isteyen Almanya tarafından bir hedef olarak görülmüştür. Çünkü Almanlar petrol sıkıntısı çekiyordu. İşte bu sebepten dolayı Adolf Hitler (1899-1945) Grozni ve Bakü'deki petrol yatakları ile birlikte bütün Kafkasya'yı ele geçirmek istemiştir. Sovyet savunmalarını ezen Almanlar Kafkasya dağlarına kadar geldiler ve sonrasında daha da doğuya giderek büyük bir tank fabrikasına sahip olan Stalingrad (Volgograd) şehrine kadar ilerlediler. Stalingrad'da yapılan çetin mücadelelerden sonra Ruslar Almanları yendiler ve sağ kalanları da esir aldılar (Bushkovitch, 2011:372-73). Ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Kafkasya dağlı halklarına karşı yapılan olumsuz uygulamalar dağlı halkların hem Ruslara hem de komünizme küskünlük ve nefret duymalarına neden oldu. 1944-45 yıllarında Stalin tarafından alınan politik kararlarla gerçekleştirilen toplu sürgünler zorunlu göçe zorlanan Kafkas halkları özellikle de Çeçenler üzerinde genel olarak Sovyetler Birliğine özel olarak da Ruslara karşı hissettikleri düşmanlıkları derinleştirmekten başka bir işe yaramamıştır. Küstürülen ve devlete karşı soğuk duygular besler hale getirilen dağlı halklar gelecekte Rusya için büyük bir sorun haline geldiler veya getirildiler (Hosking, 2001:718).

Rusların Kafkasya'da Çarlık ve Sovyet dönemlerinde sergilemiş olduğu yönetim tarzı da kendi içinde farklılıklar göstermiştir. Çarlık zamanında Rus yönetiminin dağlı halklara duyduğu güvensizlik yaklaşımı yerini Sovyet yönetiminin kurulmasından sonra birtakım olumsuz uygulamaların olmasına karşılık yerli halkları yönetime katma ve dağıtılan yetkilere ortak etme şeklinde kendisini göstermiştir. Sovyet yönetiminin halklar politikasını Batılı örneklerinden farklı kılan Batılı imparatorluklardaki sömüren sömürülen arasındaki çizginin Sovyetler Birliği'nde var olmamasıdır. Klasik

sömürgecilik sistemlerinin tersine Sovyet yönetimi egemenliği altında tuttuğu Rus olmayan halklara devlet yönetimine katılma ve kendi topraklarında kendi sorunlarını çözme bakımından birtakım fırsatlar verilmiştir.

Sovyetler Birliğinin 1991 yılında beklenmedik çöküşü ile Ruslar Doğu Avrupa, Baltık kıyıları, Orta Asya ve Kafkasya’da büyük toprak kayıplarına uğradılar. Özellikle Rusya’nın Kafkasya bölgesinde 1800’lerin başındaki sınırlarına dönmüş olması Kafkasya’nın güneyinin Rusya’nın elinden çıkması ve Türkiye, İran gibi tarihi öneme sahip politik oyuncuların Kafkasya egemenliğini ele geçirme iddiası anlamına gelmektedir (Brzezinski, 1997:129). Güney Kafkasya ya da Rusya’da bilinen adıyla “Kafkas Ötesi” bölgesinde yer alan Rus-Sovyet döneminin bir mirası olarak ortaya çıkan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan cumhuriyetlerinin bağımsızlık sonrasında Rusya’dan kopması ve de bunun yanında Ukrayna’nın da jeopolitik konumu hesaba katıldığında Rusya’nın Karadeniz üzerindeki egemenliğini sorgulamak anlamına gelmektedir (Brzezinski, 1997:134).

Karadeniz ve Hazar Denizi arasında stratejik öneme sahip olan Kafkasya bölgesi özellikle 1991 sonrasında petrol ve doğalgaz kaynaklarına ve bunların ulaştırma güzergâhlarına ulaşmak için küresel rekabette yer alan devletlerin birbirleri ile mücadele ettikleri bir alana dönüşmüştür. Rusya bölgedeki petrol ve doğalgazın kendi toprakları üzerinden Batı ülkelerine taşınmasında çaba gösterirken ABD ise Rusya’yı devre dışı bırakan formüller üzerinde çalışmaktadır (Puşkov, 2000:42). Bakü- Tiflis-Ceyhan boru hattının açılmasını ABD’nin Rusya’yı devre dışı bırakması çabasına örnek gösterebiliriz.

Sovyetler Birliği’nin 1991 Aralık ayında dağıldığının açıklanmasının ardından Rusya Federasyonundan ilk kopma isteklerinin Kafkasya’dan gelmesi düşünülmeli gereken bir konudur. Rusya’nın Kafkasya’yı ele geçirmeye kalktığına karşılaştığı şiddetli direnişi ortadan kaldırmaya çalışması 1816 yılından 1856 yılına kadar sürmüştür. Kafkasya halkları da bu işgaller sırasında çok sayıda kayıplar verdi ve sonrasında kalanlar ise göçe zorlandı. Kuzey Kafkasya’da 1917-1922 arasında kısa ve kargaşa içinde geçen bir bağımsızlık döneminden sonra Bolşevikler ancak sert tedbirlerle bölgeye yeniden egemen olabildiler. 1943-44 yıllarında Balkarlar, Karaçaylar, Çeçenler, İnguşlar gibi Kafkas halkları Almanlarla iş birliği suçlaması ile Orta Asya steplerine sürüldü. Çok sayıda insan uzun yolculukta açlıktan ve hastalıklardan kırıldı. Kafkasya Stalin’in coğrafyacıları tarafından yapay sınırlarla oluşturulmuş küçük özerk cumhuriyetler içinde

birbirinden farklı ırklardan gelen halklar bir araya getirilmiştir. Rusya böyle bir yöntem uygulamakla farklılıkları ve etnik gerginlikleri canlı tutarak bölge üzerindeki egemenliğini sürdürme amacı taşımaktadır. Ayrıca Rusya Kafkasya'da Rus kimliğini artırmak ve Rus egemenliğini güvence altına almak amacıyla Slav kökenden gelen Kazakların Kafkasya topraklarında yerleşik olmasını sürekli olarak teşvik etmektedir. Kazaklar aracılığı ile Rus milliyetçiliği ve Ortodoks Hristiyanlığın Kafkasya'da bir arada bulunması Kafkasya egemenliği açısından önem taşımaktadır (Menon ve Fuller, 2000: 203-205). Dağıstan'dan Adige bölgesine kadar olan bütün Kuzey Kafkasya birbirine hasım etnik azınlıkların kavgaya hazır oldukları, arazi, mal-mülk ve siyasi güç üzerinde devam eden mücadelelerin bir arada kaynadığı bir kazan görünümündedir. Küreselleşme ile birlikte gelen her türlü iletişim ve ulaşım yollarının bolluğuna karşılık olarak kanunların uygulanmasında ve düzenin sağlanmasında Rusya sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Üstelik kurulan Çeçen proto devleti bile kendi içinde düzeni sağlama konusunda bir başarı kaydedememiştir (Rutland, 2000:160).

Rusya adına General Lebed (d.1950) ile 1996 yılında görüşme masasına oturan Çeçenler Rusya'dan bağımsızlık içeren anlaşmayı imzaladılar. Böylece Çeçenistan hukuken bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur. Ancak bağımsızlık ile birlikte Çeçenler yaşanabilir bir devlet yapısı oluşturmayı başaramadılar. Cevher Dudayev (1944-1996) sonrasında seçimle iş başına gelen Aslan Mashadov (1951-2005) zamanında devletin güç yapısı adam kaçıran, kaçakçılık ve soygunculukla uğraşanlar savaş baronlarının eline geçti. Çeçen topraklarında toplanan aşırı dinci savaşçı gruplar bütün Kafkasya'yı Rusların elinden alma düşüncesini öne sürdüler. Bunlara karşılık olarak Vladimir Putin Çeçen sorununu kökten halletmek için 24 Eylül 1999'da Çeçenistan'a saldırdı (Kotz ve Weir, 2012:413-414). 2. Çeçen savaşı Nisan 2009'a kadar sürdü. Sonuçta Çeçenlerin bağımsızlık hareketleri bastırıldı ve Kafkasya üzerinde kaybolan Rus otoritesi yeniden sağlandı.

Günümüzde Kafkasya uluslararası politikanın önemli gündem maddelerinden birisi olmayı sürdürmektedir. Özellikle enerji kaynaklarının daha çok önem kazandığı bir dönemde yaşadığımızı göz önünde bulundurursak bu bakımdan Kafkasya ve onun bünyesinde yer alan Hazar Denizi büyük önem taşımaktadır. Petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının egemenliğini elde bulundurmak kadar enerji kaynaklarının dış dünyaya pazarlanmasında ve taşınmasında boru hatlarının geçeceği yerlerin de ön plana

çıkmasıyla birlikte Kafkasya'nın jeopolitik ve stratejik açılardan büyük önem taşıdığı kendisini yeniden kanıtlamıştır. Toprak büyüklüğünün ve nüfusunun sınırlı olmasına rağmen zengin enerji kaynaklarıyla Azerbaycan Rusya'nın Kafkasya politikası içinde yer almakta ve bundan dolayı Rusya Kafkasya politikasının bir gereği olarak Azerbaycan'ı politik olarak nüfuzu altında tutmaya büyük özen göstermektedir. Azerbaycan'ın Rusya'nın etkisi altında bulunması demek Rusya'nın Kafkasya, Hazar Denizi ve Orta Asya egemenliğine önemli katkı sağlamak anlamına gelmektedir (Brzezinski, 1997:73).

Sonuç olarak Kafkasya dünya haritası üzerinde var olan konumu nedeniyle güçlü imparatorlukların sınırlarında ve etki alanlarında bulunduğundan dolayı Kafkasya'nın dağlı halkları tarih boyunca birçok trajedilerle karşı karşıya kalmıştır. İrili ufaklı birbirinden farklı özelliklere sahip bu halklar büyük devletlerin arasında politik, askeri ve ekonomik olarak sıkışmış idiler ve komşularının bitmek tükenmek bilmeyen stratejileri gereği ideolojik, kültürel ve savaşçı istilalarının kurbanları oldular ve olmaya da devam etmektedirler. Osmanlı sultanları, İran şahları ve Rus çarları Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki karışıklıklarla dolu, görkemli sıradağların ve derin vadilerin bulunduğu Kafkasya coğrafyasına sahip olmak için birbirleriyle çetin ve kanlı mücadelelere giriştiler. Rus çarları uzun zaman alan çabalarının sonucunu alarak Kafkasya'ya egemen olmayı başardılar. Geleneklerine ve kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olan arkaik ve özgürlük düşkünü halklar Çarlığın dik başlı uyrukları olarak görüldükleri gibi Sovyetler zamanında da politik istikrarsızlık bölgesi ve düşmanlarla iş birliği yapan hainler olarak görüldüler. Çarlık zamanında Rus egemenliğine giren Kafkasya Lenin ile birlikte özgürlüğüne kavuşma umudunu yaşadı. Özgürlük umudu kısa sürede tükenen Kafkasya halkları Stalin ile birlikte Orta Asya ve Sibirya gibi geniş arazilere sürgün edilerek yeni bir trajedi yaşadılar. 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanırken Çeçenler, Dağıstanlılar, Osetler, Kabartaylar, Adigeler, Karaçaylar, Balkarlar gibi Kafkasya'nın kuzeyindeki etnik unsurlar ise Rusya'ya bağımlı kalmaya devam ettiler (Neef, 2004:7-9).

1.2. Kafkasya Coğrafyası

Kafkasya genel anlamda Hazar Denizi ile Karadeniz arasında yer alan bölgenin adıdır. Kuzeyde Volga Nehri'nin Hazar Denizi'ne döküldüğü Astrahan ve Don Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü Rostov şehirlerinin oluşturduğu çizgiden başlayarak Türkiye ve İran sınırlarına kadar uzanan toprakları içine alan 450 bin kilometre kare genişliğinde bir

alanı kapsar. Kafkasya coğrafyasına adını veren Kafkas sıradağları Elbruz, Kazbek gibi yüksek zirveleriyle doğu-batı yönünde bir set oluşturarak bölgeyi kuzey ve güney olmak üzere iki kısma ayırmaktadır (Berkok, 1958:4-9). Kafkasya'nın kuzeyinde Rusya Federasyonu'na bağlı Karaçay-Çerkez, Kabartay-Balkar, Çeçenistan, İnguşetya, Dağıstan, Kuzey Osetya, Adige, Kalmukya adlı özerk cumhuriyetler ile Stavropol, Krasnodar, Astrahan şehirleri yer almaktadır. Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan cumhuriyetleri ile bağımsızlıkları Rusya dışındaki devletler tarafından tanınmamış olan Abhazya ve Güney Osetya bulunmaktadır.

5043 metre rakımlı Kazbek dağı Kafkasların en görkemli yükseltisi olup volkanik özellik taşımaktadır. Birbirine eşit iki zirveden oluşan 5647 metre rakımlı Elbruz dağı sadece Kafkasların ve Rusya'nın değil Orta Avrupa'nın da en yüksek dağı olma özelliğini taşımaktadır. Asya ve Avrupa kıtalarının sınırı kabul edilen Kafkas sıradağlarında yer alması nedeniyle Elbruz Avrupa tarafında kalmasından dolayı Avrupa dağları arasında sayılmaktadır. Kafkaslarda yaşayan Tatarların dilinde "Mingi Tau" olarak da adlandırılan Elbruz ismi Kafkasya'ya yabancı kalan İran dilinden gelmektedir (Leclercq, 1890:42). Kafkas dağlarının iki zirvesi olan Elbruz ve Kazbek Rus edebiyatının Puşkin ve Lermontov gibi iki dev ismi tarafından işlenmiş ve bu yolla dış dünyaya tanıtılmıştır. Rusya'nın uçsuz bucaksız ovalarını Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan gibi sert topraklara sahip kırsal alanlarından ayıran Kafkas sıradağları Asya ve Avrupa arasında yükselen doğal bir duvar işlevi görmektedir. Kafkas dağlarının bölgenin kuzeyi ve güneyi arasında set oluşturmaya karşılık yine de İran'ın Tebriz ve Türkiye'nin Erzurum şehirleri Orta Kafkasların eteğindeki Gürcü başkenti Tiflis'ten, Rusya'nın Stavropol ve Krasnodar şehirlerinden çok da uzakta sayılmamaktadır. İç taraflarda ve yamaçlarda buzullardan beslenen akarsular, ardı ardına gelen işgalci dalgaları yüzünden ovalardan kaçan değişik kökenlerden halklara eski tarihlerden beri barınak olan çok sayıda derin vadiler, boğazlar ve geçitler kazmışlardır. Çok sayıda dillerin konuşulduğu Kafkasya coğrafyası için Arap gezginler Kafkasya'ya "Diller Dağı" (Cebel-i Elsine) adını vermiştir (Grigorianz, 1998:13).

Kafkasya coğrafyası eski kaynaklarda mitolojik olarak da betimlenmiştir. Fransız yazar Alexandre Dumas'nın "Kafkaslar" eserinde geçtiği şekliyle Makedonyalı İskender ordularıyla Çanakkale boğazını geçtikten sonra Ermenileri ve Kafkasya halklarını bozguna uğrattır. İskender Kafkasya'ya ulaşmak için yolunu değiştirir ve Kafkasya'nın

iki geçidinden birisi olan Derbent (Demirkapı) geçidini demir kapılarla, diğeri olan Daryal geçidini ise yüksek duvarlarla Hazar Denizinden Azak Deniz'ine kadar kapatır. Açık bir delil olmasa da İskender Müslümanlar tarafından Kuran'da ismi geçen Zülkarneyn peygambere de benzetilir. Kuran'da Zülkarneyn iki dağın arasını birleştiren yere geldiğinde dillerini zorlukla anladığı bir kavmin kendisinden Yecüc ve Mecüc kavimlerine karşı kendilerine bir duvar örmesini isterler. Zülkarneyn dağın boyu kadar olan bir duvarı demir ve tunç madenleri ile yapar. Onlara Yecüc ve Mecüc kavimlerinin bu duvardan geçemeyeceğini söz verir (Dumas, 1858:26-27). Kafkasya dağları ile ilgili efsaneler ve mitolojik anlatımlar eski Yunan ve İran'da da bulunmaktadır. Eski Yunan mitolojisinde Kafkas dağları Promete, Zeus ve Herkül arasında geçen mücadele alanı olarak Herodot'un eserlerinde yer alır. Efsaneye göre yaratılan insana can vermek için ateşe ihtiyaç vardır ve ateş sadece Zeus'un denetimindeki Olimpos'tadır. Ateş Promete tarafından insanların yaratılması için çalınır. Zeus da bu nedenle Promete'yi cezalandırır. Kazbek dağında kayalara zincirlenmiş olarak yaşayan Promete'nin yanına her gün bir akbaba gelir ve ona acılar vererek ciğerini yer. Gece ise ciğer yeniden oluşur. Sular tanrısı Poseidon da Promete'yi cezalı kaldığı yıllar boyunca ziyaret eder ve tanrıları delirten okyanus müziği ile ona azap çektirir. Promete yaklaşık üç bin yıl boyunca Kazbek dağında acı çektikten sonra Zeus'un yarı tanrı yarı insan özellikleri gösteren oğlu Herkül gelir, akbabayı öldürür ve Promete'yi kurtarır (Dumas, 1858:21). Kafkasya dağları İran kaynaklı bir din kurucusu olan Zerdüşt için de ev sahipliği yapmıştır. Zerdüşt kötü yetenekler ile donattığı Ehrimen'e Kafkas dağlarında hayat vermiştir. Ehrimen daha sonra Elbruz'un zirvesinden kendisini bırakarak kötülük evreni ve dünya arasında bir köprü kurmuştur. Diğer zirve Şat-Elbruz ise "Binbir Gece" masallarındaki dev akbabaya benzetilen Anka kuşuna ev sahipliği yapmıştır. Masallarda Anka kuşu Kafkaslardan havalanacağı zaman kanatlarını açtığında güneşin ışıklarının yeryüzüne gelmesini engellediği anlatılmaktadır (Dumas, 1858:23).

Alexandre Dumas'nın kitabında yine Kafkasya şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Karadeniz kıyısında yer alan Anapa'dan Bakü'ye kadar Azak Denizi ve Hazar Denizi arasında kalmaktadır. Kafkaslar olarak isimlendirilen bu coğrafyada devasa üç doruk vardır. Bunlar Elbruz, Kazbek ve Şat Arbus'dur. Elbruz Dağının zirvesine şimdiye kadar hiç kimse çıkmamıştır. Kafkasya'nın dağlı halkları "bundan sonra Allah

izin vermedikçe kimsenin çıkamayacağını” söylemektedir. Efsaneye göre dağın zirvesinde Nuh’un Gemisi’nden uçan kutsal güvercin yuva yapmıştır. Bu nedenle zirve kutsal ve yasaktır. Mitolojiye göre Promete bu dağın zirvesindeki büyük kayalara zincirlenmiştir. Ruslar tarafından bu dağa Kazbek adı verilmiştir. Şat Arbutz Dağıstan sınırı boyunca ilerlemektedir. Zirvesi Anka kuşunun yuvası olarak bilinir. Tarihi eserlerde Anka kuşu dev gibidir ve bir ayağında kartal diğer ayağında kondor akbabası birer sinek kadar küçük resmedilmiştir. Kafkas dağlarının dik yamaçları, muhteşem ormanlar ve yüksek granit kayalar, çoğunlukla karlı zirveleri ile kumul alanlarla kaplı kuzeye doğru uzanır. Aşağılarda doğu istikametinde bu uzantılar uçsuz bucaksız sular ile birleşir ve Kafkaslar bu suların arasında bir ada gibi gözüktür. Kafkasya’nın can damarı sayılan Hazar Denizi; Ural, Volga, Terek, Kura, Aras gibi nehirlerin suları ile beslenmektedir. Bütün bu nehirlerin ve Hazar’ın kıyılarında insanlık uzun yıllar boyunca yerleşim alanları oluşturmuşlardır. Kafkasya bölgesinde dağlar arasında kuzey ve güney arasında bağlantıyı sağlayan sadece iki geçit vardır. Bunlardan birincisi Vladikafkas ve Tiflis arasında yer alan, Ruslar tarafından “Gürcü Askeri Yolu” olarak da adlandırılan Daryal Geçidi, ikincisi ise İskender’in Kapısı olarak da bilinen ve Hazar Denizi kıyısındaki Dağıstan’da bulunan Derbent Boğazı’dır” (Dumas, 1858:17-19).

Kafkasya; Rusya, Orta Asya, Orta Doğu ve Türkiye bağlamında stratejik açıdan önemli bir bölge olma özelliğini taşımaktadır. Kafkasya; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının içerisine sokulmuş ve birbirine bağlı iç denizlerin meydana getirdiği suyunun doğu ucunda bulunmaktadır. Tarih öncesi devirlerde Akdeniz, Ege Denizi, Marmara Denizi, Boğazlar, Karadeniz ve Azak Denizi kıyılarında oluşturulan uygarlık noktalarına yakın oluşundan dolayı Kafkasya her zaman önemli bir konuma sahip olmuştur. Kafkasya içlerine kadar ulaşımına elverişli Kuban nehri, Rusya’nın iç kesimleri ile bağlantısını sağlayan Volga, Don gibi nehirler; Karadeniz ile Hazar Denizi’nin Kafkasya kıyılarında sahip olduğu güvenli limanlar göz önünde bulundurulduğunda

Kafkasya'nın kıtalar ve uluslararası ulaşımında ve ticarete büyük öneme sahip olduğu daha net anlaşılacaktır (Bi, 2011:108).

Jeopolitik yönden Kafkasya; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasına girmiş olan Akdeniz- Ege Denizi -Marmara ve Boğazlar- Karadeniz-Azak Denizi ile birbirine bağlı iç denizlerin meydana getirdiği bir su koridorunun ucunda bulunmaktadır. Bu su koridoru aracılığı ile batıda Cebelitarık Boğazı ile Atlas okyanusuna açılır. Hazar Denizi vasıtasıyla da dünyanın en geniş kara toprağı olan Orta Asya'ya bağlanmış konumdadır. Kafkasya, Rusya için Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olmasının yanında, Karadeniz ve Hazar Deniz'ine kıyısı olması sebebiyle Rusya'nın Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz yolu ile Süveyş Kanalı'na inebilmesine de olanak sağlamaktadır (Karabayram, 2007:104-108).

Ruslar tarafından Kafkasya coğrafyası hakkında ilk bilimsel bilgiler Peter Simon Pallas'ın (1741-1811) yapmış olduğu inceleme seyahatleri neticesinde toplanmıştır. Prusyalı bir Alman olan bilim adamı Pallas 1767 yılında Çariçe II. Katerina tarafından Rusya'ya davet edilmiş ve 1767-1810 yılları arasında Sankt Peterburg Bilimler Akademisinde profesör olarak Rusya'nın hizmetinde çalışmıştır. Bu süre zarfında Rusya'nın en kuzeyindeki Barents Denizi'nden güneydeki Karadeniz ve Hazar Denizi kıyılarında yerleşik olan *Kuzey Kafkasya* ve *Kırım*'a, Baltık Denizi kıyısındaki Riga'dan doğuda Baykal Gölüne kadar olan geniş alanda inceleme ve araştırma gezileri yapmıştır. Coğrafi gezilerde edindiği araştırma ve inceleme bilgilerini 3 ciltlik “Rus İmparatorluğunun Farklı Vilayetlerine Yolculuk” (Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs/ Journey through various provinces of the Russian Empire) (1771-1776) eserinde toplamıştır.³ 1793 ve 1794 yılları arasında Pallas Rusya'nın güneyine ikinci büyük gezisini düzenlemiş, Kırım'ı ve Karadeniz'i ziyaret etmiştir. 1793 yılının şubat ayında Saratov'a seyahat etmiş ve Volga nehrinden gemiyle Tsaritsin (Volgograd) şehrine ulaşmıştır. Daha sonra Hazar Denizi'nin kıyılarını takip ederek Kafkasya dağlarına ulaşmıştır. Kafkasya'dan Kırım'a geçmiş ve kışı Simferopol'da geçirmiştir. Pallas 1810 yılına kadar 1796 yılında Çariçe II. Katerina tarafından kendisine armağan edilen Kırım'ın Simferopol şehrinde bulunan malikanede yaşamıştır.⁴ 6 Ağustos 1845

³[http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUGV0ZXJfU2ltb25fUGFsbGFz\(E.T.: 13.01.2018\)](http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUGV0ZXJfU2ltb25fUGFsbGFz(E.T.: 13.01.2018))

⁴[http://www.saint-petersburg.com/famous-people/peter-simon-pallas/\(E.T.: 13.01.2018\)](http://www.saint-petersburg.com/famous-people/peter-simon-pallas/(E.T.: 13.01.2018))

yılında Sankt Peterburg’da kurulan Rus Coğrafya Cemiyeti’nin («Русское географическое общество» / Russkoye geografičeskoye obşestvo) kurulması daha sistemli ve daha verimli çalışmaların nyapılmasını sağlamıştır. Kafkasya’nın yanı sıra Doğu Türkistan, Batı Türkistan, Tibet ve Moğolistan’a aralarında Nikolay Prjevalski (1839-1888), Grigori Grum-Grjimaýlo (1860-1936), İvan Muşketov (1850-1902), Aleksey Fedçenko (1844-1873), Grigori Potanin (1835-1920) gibi önemli coğrafyacıların bulunduğu heyetler gönderilmiştir. Kuzey Buz denizi ve Kuzey Kutup bölgelerini araştırmak amacıyla gönderilen heyetler önemli coğrafi keşiflere imza attılar. Venyamin Petroviç Semenov-Tyenşanski (1870-1942) tarafından oluşturulan 11 ciltlik “Rusya. Anayurdumuzun Tam Coğrafi Tasviri” («Россия. Полное географическое описание нашего отечества» / Rossiya. Polnoye geografičeskoye opisaniye našego oteçestva) (1899-1914) adlı eser Rus coğrafyasına ait çalışmaların en başında gelmektedir (Kurat,1993:455-56). Şarkiyat uzmanı Rus bilim adamlarından Azerbaycan kökenli Aleksandr Kazembek (1802-1870) ve İlya Berezin (1818-1896) de oryantalizm çalışmaları kapsamında Kafkasya üzerinde önemli başarıların elde edilmesinde rol oynayan isimlerdir. İlya Berezin “Dağıstan ve Kafkasötesine Yolculuk” («Путешествие по Дагестану и Закавказью» / Puteşestviye po Dagestanu i Zakavkazyu) (1850), “Doğuya Yolculuk” («Путешествия по Востоку» / Puteşestviye po Vostoku) (2 тома, 1849-1852), “Kuzey İran’a Yolculuk” («Путешествие по Северной Персии» / Puteşestviye po Severnoy Persii) (1852) başlıklı eserlerle Kafkasya coğrafyasının Rusya’da tanınmasına önemli katkılar da bulunmuştur. İlya Berezin “Dağıstan ve Kafkasötesine Yolculuk” adlı eserinde Kafkasya dağlı halklarının tek başına oluşlarının sebebi olarak Kuran’da dünyanın “dar-ul-İslam” (İslam dünyası) ve “dar-ul-harp” (İslam olmayan dünya) diye temel iki parça halinde algılanmasına bağlar. Onun düşüncesine göre Müslümanlık “cihat” (gaza) sayesinde Asya kıtasında geniş bir alana yayılmıştır. Berezin’e göre İslam dini yolu üzerindeki bütün inançları, bütün çıkarları, bütün ulusal olguları yıkmıştır. Araplar Kafkasya’ya gelmiş ve askeri başarılar kazanmışlarsa da özgürlüklerine aşırı derecede düşkün olmaları nedeniyle İslami uygulamaların bir bütün olarak Kafkasya dağlarında kendisine sağlam bir dayanak bulmadığını da Berezin iddia eder (Smirnov, 1954:45).

Tarihi öneme sahip Kafkasya coğrafyasını anlatan değerli bilimsel çalışmalarla birlikte günümüzde de bölgeyi tanıtmaya amacı güden kılavuz kitaplar ve rehberler

sayesinde Karadeniz kıyısına komşu olan bölgeler ve bu bölgelerde yaşayan Kafkasya halklarına dair Rusların algısında oluşan belirsizlikler ortadan kalkmıştır. Bunun yanında çağdaş dünya da Kafkasya hakkında sağlıklı bilgilere ulaşma şansı elde etmiştir. Kafkasya hakkında yazılan rehber kitaplar bölgeye yabancı turistlere hitap etmenin yanında bölgenin Rusya'nın doğal bir parçası gibi algılanmasına yardımcı olmuştur. Bu da rehber kitapların emperyalist yönünü göstermekte olup bölgeyi uzun zamandan beri sanki Rusya'nın bir parçası imiş gibi algılamalara sebep olmuştur. Kılavuz kitaplar insanların ilgisini bölgeye çekmeyi başarmanın yanı sıra Kafkasya'nın gösterişli tabiatını ve hayat tarzını da tanıtmaya rolünü üstlenmektedir. Kılavuzlar sayesinde Rusya'nın sıkıcı geniş stepleri ile Kafkasya'nın coğrafyasını mukayese etme imkânı bulan Ruslar Kafkasya'ya daha fazla önem vermeye başladılar. Bundan sonrasında Karadeniz'in Kafkasya'ya kıyısı olan yerler Rus Rivyerası olarak anılmaya başlamıştır (Lywood, 2009: 14).

Kafkasya'da Rus egemenliğinin başlangıcında Moskova merkezli Rus Knezliğinin yayılma politikaları yatmaktadır. Başlangıçta bir kara devleti görünümünde olan Moskova Knezliği sıcak denizlere açılmak ve kara esaretinden kurtulmak için Karadeniz'i ve Hazar Denizi'ni denetimi altında tutacak siyasetlere ağırlık vermiştir. Bu nedenle Kafkasya bölgesi Rusya için hayati öneme sahip olup Kafkasya'yı elinde tuttuğu sürece bölgesinde Türkiye ve İran'a karşı üstünlüğü elinde bulundurma şansına sahip olacaktır. Böylece Kafkasya bölgesi tarihi olduğu kadar coğrafi açıdan da Rusya için vazgeçilmez bir bölge olma özelliğini göstermektedir. Kafkasya büyük devletler arasında sürekli olarak el değiştirmesi nedeniyle tarih boyunca savaşlarla ve çatışmalarla anılmıştır ve anılmaya da devam etmektedir. Bu durumun temel faktörlerinden biri de bölgenin coğrafyasından kaynaklanmaktadır. Kafkasya doğudan ve batıdan Hazar Denizi ve Karadeniz ile çevrilse de kuzey ve güney tarafı tamamen açıktır. Bu durum stratejik açıdan Kafkasya'yı savunmasız bırakmış, bölgenin bir geçiş koridoru özelliği taşımasıyla bölge dışındaki güçlerin hareket kabiliyetini arttırmıştır. Değişen Avrasya sınırlarında ve dengelerinde Kafkasya tarih boyunca küresel sistem ve bu sistemin aktörleri ile ilişki içerisinde olmuştur. Kafkasya ile ilgilenen Bizanslar, Persler, Osmanlılar ve Ruslar küresel sistemin önemli güçleridir. Ruslar 16. yüzyılda Hazar Denizi'ne ulaşmış ve 1557 yılında Astrahan Hanlığını fethederek İran ve Osmanlı ile komşu olmuşlardır. Bu bölge Rusya'nın dünya gücü olmaya başladığı tarihlerden bu yana izlediği sıcak denizlere inme

siyasetinin daima üçayağı olmuştur. Bunlardan birincisi, Balkanlar yoluyla İstanbul ve Boğazlar bölgesine inerek Ege Denizi ve Akdeniz'e açılan kıyılara egemen olmak, ikincisi Kafkasları bir harekât üssü olarak kullanmak suretiyle Doğu Anadolu'yu ele geçirerek İskenderun Körfezine ve dolayısıyla Akdeniz'e inmek ve üçüncüsü yine Kafkasları kullanarak İran üzerinden Hint Okyanusuna ulaşmaktır (Yanar, 2002:55-56).

Sömürgeciliğin başlaması ile Asya, Hindistan ve Afrika'ya giden tüm yolların Kafkasya'dan geçmesi Kafkasya'yı İngilizler için stratejik bir konuma getirmiştir. Bölgede petrolün bulunması ile Almanlar Kafkas petrollerini ele geçirmek için 1. ve 2. Dünya Savaşlarında gözlerini bu bölgeye dikmişlerdi (Mufti, 1998:18-21). 1. Dünya Savaşı sonrası Kızıl Ordu işgali ile SSCB sömürgesi haline gelen Kafkasya'nın 1991 yılına kadar diğer SSCB ülkeleri gibi dünya ile bağlantısı kesilmiştir. Kafkasya'nın tarih boyu devam eden önemli konumu günümüzde daha da öne çıkmıştır. Özellikle, Hazar ve Orta Asya petrollerinin Batı dünyasına ulaştırılması noktasında Kafkasya yine bir geçiş kapısı olarak ortaya çıkmaktadır. Eskiden kavimlerin geçiş noktasında bulunan Kafkasya günümüzde ve gelecekte petrole, doğalgaza kapılık yapacaktır. Bu nedenle, doğal kaynakların ve ticaret yollarının geçiş köprüsü olarak Kafkasya yeniden gündeme gelmektedir (Çeçen, 1999:252). 1991 yılı sonrasında bölgede yaşanan gelişmeler ile Kuzeybatı Kafkasya, Rusya Federasyonu'nun Karadeniz'e tek çıkış kapısı durumuna gelmiştir. Rusya Federasyonu'nun tahıl, tütün, sebze, meyve gereksinimini karşılayan en önemli bölgesi ve enerji hatlarının (Bakü-Novorossiysk, Tengiz-Novorossiysk/CPC ve Mavi Akım) geçiş bölgesi olan Kuzeybatı Kafkasya'nın Moskova açısından taşıdığı jeostratejik önem, Çarlık Rusya'sı döneminden bu yana en yüksek seviyeye ulaşmıştır (Kanbolat, 2006:15). SSCB'nin dağılmasının ardından Kafkasya'da bağımsızlıklarını kazanmak suretiyle ortaya çıkan Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın politikaları Rusya Federasyonu'ndan bağımsız bir biçimde Batılı ülkelerle bütünleşmeye yönelik bir çizgide gelişmelere sahne olmuştur. ABD'nin Kafkasya'ya yönelik izlediği politikalar bölgede Türkiye ve İran'ı karşı karşıya getirirken, Rusya Federasyonu bu bölgedeki etnik çatışmaları kışkırtarak; dini farklılıkları, ekonomik ve sosyal düzensizlikleri kullanarak Kafkasya'da eski nüfuzunu yeniden kazanmaya çalışmıştır. Sovyetler sonrası dönemde Rusyabölgedeki varlığını sürdürebilmek için, yerel elitler arasında çatışma ortamı yaratarak, ortaya çıkan iktidar boşluğunu kendi siyasal amaçları doğrultusunda kullanmak istemiştir. Kafkasya, Rusya için daima güneye çıkan en kısa yoldur. St. Petersburg'un

Rusya'nın Avrupa'ya açılan pencere olması gibi Kafkasya da Asya'ya açılan bir penceredir ve aynı zamanda uluslararası ticaret yollarına ve üç denize birden çıkış imkânı sağlamaktadır. Gerginlik kaynakları bu bölgede her zaman vardır. En belirgin gerginlik noktaları Osetya ve İnguş Cumhuriyeti sınırı, Osetya ve Abhazya ile Gürcistan sınırı ve Çeçenistan'dır. Büyük bir çoğunluk, Kafkasya'daki sorunların çözümlenmesinde anahtar bölgenin Çeçenistan olduğunu söylemektedir. Rusya'nın "iç sorun" olarak nitelendirdiği Çeçenistan meselesi Moskova'nın Azerbaycan ve Gürcistan'a karşı izlediği politikayı doğrudan belirlemektedir (Karabayram, 2007:125-132).

Kafkasya Rusya için vazgeçilmez özelliklere sahip olduğu gibicoğrafi yakınlık ve tarihi önemi nedeni ile Türkiye açısından da büyük önem taşımaktadır. Kafkasya coğrafi konumu nedeniyle Anadolu coğrafyasının doğudan doğal bir uzantısıdır. Nitekim Anadolu için "Küçük Asya" ve Kafkasya için "Ön Asya" tanımlamalarının kullanılması bunun bir göstergesidir. Kafkasya'daki ülkeler ve topluluklar ile ilgilenilmesini gerektiren bu yakınlık, aynı zamanda, SSCB'nin yıkılmasından sonra bölgede meydana gelen oluşumlar itibarı ile daha fazla önem kazanmıştır. Kafkasya; Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinin savunması ve güvenliğinin sağlanması önemli bir mevkidedir. Orta Asya ve İdil-Ural bölgesindeki Türk ve Müslüman ülkeler ve topluluklar ile irtibatını sağlaması ve ilişkilerini güçlendirmesi için Kafkasya ara bölge konumundadır. Stratejik yer altı zenginlikleri ve petrol yatakları nedeniyle uygun hammadde ve pazar olanağı oluşturması da bölgenin ekonomik potansiyelini artırmaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın güneydeki sıcak denizlere ulaşmasının engellenmesi ve Türkiye için tehdit olmaktan çıkartılması gibi temel konularda da Türkiye'ye avantajlar sağlayacak bir bölgedir (Alizade, 2015).

Hazar Denizi ve Karadeniz arasında yer alan ve beyaz ırkın da anavatanı olarak görülen Kafkasya özellikle Sovyetler Birliği'nin kurulması ve sıkı bir biçimde uygulanan "Demir Perde"⁵ politikası nedeniyle dış dünyaya kapalı kalmış, yeterince tanınmamış ve günümüzde de "terra incognita"⁶ (bilinmeyen/keşfedilmemiş topraklar) hükmünde olan

⁵ Demir Perde tanımı ilk olarak İngiliz Devlet adamı Winston Churchill tarafından 5 Mart 1946 tarihinde Fulton'da bir konferansta dile getirilmiştir. Demir Perde, 2. Dünya Savaşı'nın sonu olan 1945 yılından Soğuk Savaş'ın sonu olan 1991 yılına kadar Avrupa'yı iki ayrı bölüme bölen ideolojik çatışma alanlarını ve fiziksel sınırları tanımlamaktadır. <http://www.dunyabulteni.net/haber/323949/demir-perdeyi-siyaset-literaturune-churchill-kazandirmisti> (E. T.: 16.08.2017)

⁶Unknown territory: an unexplored country or field of knowledge. (Bilinmeyen toprak, iç tarafları keşfedilmemiş kıta). https://www.merriam-webster.com/dictionary/terra_incognita(E. T.: 12.04.2016)

bölgeler arasında yer almıştır. Kafkasya 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına kadar kapalı kutu konumunda idi. Rusların bölgedeki halklarla özellikle de Çeçenlerle olan olumsuz ilişkilerinden sonra gözler bir şekilde Kafkasya'ya çevrilmiş ve bölge hakkında insanlarda bir merak oluşmaya başlamıştır. Yüksek dağların arasındaki derin vadileri, gölleri ve zirveleri kar kaplı dağların toprakları Kafkasya; kömür, petrol gibi zenginliklerle dolu olağanüstü doğa ve engin tekdüze düz arazilerin egemen olduğu Rusya'dan; tuz çölleriyle yabanıl ve egzotik özellikler barındıran İran arazisinden derin çizgilerle ayrılmakta ve farklılıklar göstermektedir. Zengin folklorik özelliklere sahip olan Kafkasya halklarının savaşçı kimliklerinin altında özgürlüklerine düşkün olmaları yatmaktadır. Konukseverlikleri ile ön plana çıkan Kafkasya halkları tarih boyunca yönetilmesi güç insanlar olarak bilinmiştir. Bunun sebebi olarak Kafkasya dağlı halkları hayat tarzlarını sadece kendi kurallarına ve geleneklerine göre belirlemeleri gösterilebilir. Bu tür uygulamalara örnek olarak suç işleyenler klan tarafından cezalandırılabilir, cinayet işleyen cezasını kan davası ile çekebilir. Ama soylu konuk hakkı geleneği geçici olsa bile düşmanlıkları ortadan kaldırma gücüne de sahiptir (Neef, 1997:16).

Sonuç olarak Kafkasya coğrafyası, içinde barındırdığı birbirinden farklı ırklar ve onlara ait renkli kültürel unsurlarla birlikte Rusya'nın güneyde bir parçası olmuştur. Rus edebiyatının saygın ve seçkin isimleri düzlüklerden başka coğrafi yapının olmadığı Rusya'dan çıkıp güneye geldiklerinde Kafkasya'nın yüksek dağlarına, derin vadilerine, ormanlarına ve hızlı akan akarsularına âşık olmuşlardır. Rus edebiyatçıları Kafkasya'nın dağlı halklarına, hayat tarzlarına ve onların kadim geleneklerine karşı milliyetçi ve önyargılı düşüncelerle yaklaşıp eleştiriler getirseler de Kafkasya coğrafyasının sahip olduğu tabiat güzellikleri karşısında romantik duygulara kapılmışlar ve bu coğrafyanın eşsiz güzellikleri karşısında büsbütün gerçekçi olmak zorunda kalmışlardır.

1.3. Rus Edebiyatında Kafkasya Teması

1.3.1. 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Kafkasya Teması

Kafkasya coğrafi konumu, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları nedeniyle Rusya için önemli ve vazgeçilmez olduğu gibi kendisine Rus edebiyatında da önemli bir konum edinmiştir. Rus edebiyatının Kafkasya'yı yerinde görmüş ve Kafkasya'da bulunma fırsatı elde etmiş olan edebiyatçılarının kalemlerinde Kafkasya tabiatı, havası, dağları ve vadilerinin eşsiz güzelliği, Kafkasya'nın dağlı halklarının özgün gelenekleri ve

tarihi geçmişi de önemli bir yer tutmaktadır. Kafkasya Rusya'nın Kırım, Ukrayna, Baltık, Sibirya, Orta Asya, Urallar, Volga, Sahalin gibi bir toprağı olmasına karşılık sahip olduğu konumdan ve renklilikten dolayı bu topraklardan daha fazladikketleri üzerine çekmiş ve de Rus yazar ve şairlerinin sevgisini kazanmasını başarmıştır. Rus yazarları ve şairleri Kafkasya hakkında yazdıkları eserleriyle Kafkasya'nın Rus İmparatorluğunun ayrılmaz bir parçası olmasına büyük bir katkı sunmuştur. Edebiyat çalışmaları Kafkasya'nın Rusya'ya tanıtılmasıyla birlikte dünyaya da tanıtılmasında büyük bir rol üstlenmiştir. Modern iletişim araçlarının olmadığı devirlerde edebiyatın bilgi verme görevini yerine getirmesi sonucunda Rus İmparatorluk sınırlarının genişlediğı Kafkasya, Doğu Avrupa, Orta Asya, Sibirya, Uzak Doğu gibi Rusya'nın uzak bölgelerinde yaşayan halkların ulusal ve geleneksel özellikleri hakkında Rus halkının düşünce yapısı edebiyatçıların olağanüstü çalışmaları ile şekillenmiştir.

Kafkasya'da yaşayan dağlı halkların rahat hayat tarzı ve özgürlükçü ruh yapısı bölgede bulunma ve yaşama fırsatı elde etmiş Rus edebiyatçıları şaşırtmış ve derinden etkilemiş olmasından dolayı Kafkasya bölgesi Rus edebiyatında Rusya'nın diğer bölgelerinden daha çok işlenen bir tema olmuştur. Ancak Kafkasya'da özgürlük anlayışı yağmacılık ve vahşilik yapma özgürlüğünü de içermesinden dolayı farklı bir boyut daha kazanmıştır. Yoksul ama yürekli yerel halkın kendi gelenekleri ve tutkuları dışında dışarıdan gelecek hiçbir zorlamaya ve baskıya tahammülleri yoktur. Kafkasya dağlı halkları için yoksul olarak doğmak, silah sevgisi, coşkulu bir özgürlük ve şöhret tutkusu babadan oğula kalan biricik mirastır. Böylesine coşkulu bir yaşam tarzı dönemin Rus romantikleri için de farklı bir heyecan unsuru olmuştur. İşte bu sayılan unsurlardan dolayı Rus edebiyatında Kafkasya insanını “asil vahşi” olarak adlandırma geleneğı bulunmaktadır. Asil vahşi adlandırmasının yanında “esir/tutsak” teması da birlikte işlenmektedir. Rus edebiyatında yazılan eserlerde tarihi ve politik nedenlerden dolayı Rus ulusal gururu okşanmak ve gerçekler olduğundan farklı olarak Rusların lehine olacak bir biçimde yansıtılarak Kafkasya konusunda yazarlar tarafından bir mitoloji oluşturulmak istenmiştir.

Eleştirmen Vissarion Belinski (1811-1848) “Petersburg'un Fizyolojisi” («Физиология Петербурга» / Fiziyologiya Peterburga) (1845) adlı edebiyat derlemesinin giriş kısmında “Muazzam Rusya” olarak nitelendirdiğı uçsuz bucaksız büyüklükteki coğrafyayı kendi içinde Büyük Rusya (Великороссия / Velikorossiya), Küçük Rusya

(Малороссия / Malorossiya) ve Beyaz Rusya (Белоруссия / Belorossiya) olarak ayırmakta ve de Finlandiya, Kırım, Sibirya gibi bölgeleri saydıktan sonra Kafkasya'yı da bu devasa alanlara sahip ülkenin sınırları içinde göstermektedir. Belinski, Rusya'nın sahip olduğu uçsuz bucaksız sınırlar içinde kuzey kuşağının orta kuşaktan, orta kuşağın güney kuşaktan derin çizgilerle birbirinden ayrıldığını, bütünüyle farklı iklim ve kültür özellikleri sergilediğini vurgulamaktadır. Kutup kuşağında yer alan Arhangelsk'ten Hazar Denizinin kıyısındaki Astrahan'a, en güneyde yer alan Kafkasya'dan Urallar bölgesine, Finlandiya'dan Kırım'a kadar bütün bölgeler her biri kendi içinde farklı bir dünya arz etmektedir. Mesela Kazan, Harkov, Arhangelsk, Odessa aynı devletin birer şehirleri olmasına karşılık içlerinde barındırdıkları zıt özellikler nedeni ile derin farklılıklar taşımaktadır. Belinski ayrıca Kafkasya'yı Rus yurdu olarak tanımlamakta ve Rus okuyucusuna Kafkasya'yı yakından tanıması için Puşkin ve Lermontov'u okumasını salık vermektedir (Belinski, 1991:7). 19. yüzyıl Rus şairi Nikolay Nekrasov (1821-1878) "Memur" («Чиновник» / Çinovnik) başlıklı şiirinde Rus ulusunun Slav ruhuna övgüler sıralar. Rusya'nın etrafındaki ülkeleri büyülediğini ve kendisine imrendirdiğini vurgulamakla birlikte Kafkasya'dan "korkunç" olarak bahsetmekten de kendini alamaz. Şiirde tıpkı Orta Çağlardaki Haçlı Seferlerini andırırcasına Rusların Moskova'dan Sibirya içlerindeki İrtiş nehrine, Baltık Deniz'ine açılan Fin Körfezi'nden Korkunç Kafkasya'ya (От "финских скал" до "грозного Кавказа" / Ot finskih skal do groznogo Kavkaza) (Nekrasov, 1844) kadar doğuda ve güneyde yaptıkları fetihlerle Rus ulusunun hayatının zaferlerle dolu geçtiği, Slav ruhunun heyecanla dalgalandığı ve bu nedenle gururlu olmayı hak ettikleri anlatılmaktadır.

Rusya'nın Kafkasya ile uzun ve karmaşık, politik ve edebi ilişkilerine ışık tutan, Rus yazarların Kafkasya'yı nasıl hayal ettiklerine ve resmettiklerine, Rus edebiyatının imparatorluğun inşasına ne ölçüde katkıda bulunduğu ve Rus imparatorluk sınırları genişlerken Rusya'nın kimliğinin nasıl şekillendiğine dair sorulara cevaplar vermeye çalışan Susan Layton'ın "Russian Literature and Empire. Conquest of the Caucasus from Pushkin to Tolstoy" (Rus Edebiyatı ve İmparatorluk. Puşkin'den Tolstoy'a Kafkasya'nın Fethi) kitabının giriş bölümünde Rusya'nın kendi sınırları içinde Polonya, Finlandiya, Orta Asya, Sibirya gibi toprakları barındırmasına rağmen hiç birisinin Kafkasya coğrafyası kadar ilgi çekemediğini vurgular. Kafkasya içerdiği farklı kültürel özelliklerin oluşturduğu renkli yapı nedeniyle Rusların bu bölgeye karşı derin bir merak ve ilgi

duymasına neden olmuştur. Coğrafi olarak Rusya'nın güneyinde yer almasına karşılık Rus zihinsel haritasında 'Şark' kavramı içinde yerini alan Kafkasya Rus edebiyatında romantizmin yükselmeye başladığı bir döneme denk gelen bir zaman dilimi içinde fethedilmiş ve de Kafkasya teması Rus edebiyatının ünlü eserlerinde ön plana çıkmıştır. Rusların kendi sınırları içinde yaşamalarına rağmen kendi ırk ve kültür çevresinden olmayan topluluklarla temasları Çar 1. Petro zamanında doğu ve güney yönlerinde yapılan askeri seferlerin sonucunda elde edilen fetihlerle başlamış ve Rusya'nın Asya kıtasındaki sınırlarının hızlı bir biçimde genişlemesi sonucunda Ruslarda imparatorluk ve ulus bilinci oluşmuştur. 18. yüzyıldan itibaren Kafkasya, Kırım, Sibirya ve imparatorluğun diğer uzak yerlerine yapılan bilimsel amaçlı kapsamlı seferler büyük bir bilgi birikimi oluşturmuş ve bu durum çok uluslu Rus imparatorluğunun zihinsel haritasını oluşturmada önemli katkılar sunmuştur (Asatiani, 2011).

Kafkasya'nın fethedimeye başlandığı 19. yüzyıl Ruslar için Batılı kavramları kullanarak kendi kimliklerini yeniden tanımlamaya, kendilerini Batılı anlamda modernleşen bir ulus ve Avrupa'nın parçası olan bir ülke olarak göstermeye çalıştıkları bir dönem olarak da öne çıkmaktadır. Bu dönemde Rusya'nın nazarında Kafkasya'da yaşayan dağlı halklar üzerinde büyük bir etkiye sahip olan Türkiye savaşlarıyla anılmaktan başka Rusya'nın yön tercihinde de belirleyici bir komunda bulunmakta idi. Batılılaşan Rusya Türkiye'de kendisini arındırmak istediği "Doğu" olgusunu görüyordu. Bundan dolayı Rusya imparatorluğun doğusundaki ve güneyindeki halklara Batılı bir perspektiften bakıyordu. Kendini Batılı gören Rusya'da Avrupalı değerleri Doğu halklarına taşıma anlayışı oluştu. Bu anlayış imparatorluğun yayılmacılık ve sömürgecilik politikasını haklı çıkarmak açısından da Rusya'ya bir fırsat verdi. Rusya'nın bu yayılmacı politikası Kafkasya'nın dağlı halkları tarafından bir işgal olarak görülse de Kafkasya'nın güneyinde yaşayan köklü Hristiyan geleneklerine sahip Gürcüler ve Ermeniler tarafından İran'dan koparak özgürleşmenin, Türklerden korunmanın ve Batılı değerlerle temas ederek modernleşme sürecinin aracı olarak görülüyordu. Asya'da Avrupalı görünen Rusya Avrupa'da yarı Doğulu yarı Batılı bir devlet olarak zihinlerde yer almakta ve Batı ile Doğu arasında bir geçiş alanı olarak değerlendirilmekteydi. Ermeniler ve Gürcüler kendilerini Asya'dan koparmanın ve Avrupa uygarlığının bir parçası olarak görmeyi başarmak adına Rusya'nın Batı ve Doğu arasındaki geçiş konumunu kendileri için bir kurtuluş yolu olarak kabul ettiler. Dolayısıyla Kafkasya'da Rus egemenliğin kurulması

Ruslardan daha eski ve köklü Hristiyan geçmişe sahip olan Gürcüler ve Ermeniler tarafından bir tür kendilerini gönüllü sömürgeleştirme yoluyla Doğu kültürlerinin baskısından kendilerini kurtarma olarak değerlendirildi ve geniş bir kabul gördü (Bayadyan, 2012).

Rus edebiyatında Kafkasya konusunu ilk olarak ele alan edebiyatçı Rus klasizminin temsilcisi şair Gavriil Derjavin'dir (1743-1816). Derjavin 1796 yılında Derbent şehrine Ruslar tarafından yapılan askeri sefer üzerine Graf Valerian Zubov (1771-1804) için yazdığı poema ile Kafkasya'nın vahşi ama olağanüstü doğasından ilk kez söz etmiştir. Zubov İran'a yapılan askeri seferin dönüşünde Kafkasya'dan geçmiştir. Zubov'un Kafkasya tabiatının muhteşemliğini ve gördüğü manzaraların sıra dışılığını Rus insanına ilgi çekici ve etkileyici şekilde aktarmıştır (Derjavin, 1797). Puşkin'in 1821 tarihli "Kafkas Tutsağı" poemasının ortaya çıkmasına kadar Rus edebiyat okuyucusu Kafkasya adını yüzeysel de olsa şair, bilim adamı, gramerci Mihail Lomonosov'un (1711-1765) methiye tarzındaki şiirinde, Aleksandr Radişçev'in (1749-1802) poema tarzında yazılan "Bova" («Бова») adlı öyküsünde ve "Tarihi Destan" («Песнь историческая» / Pesn istoričeskaya) adlı poemasında rastlamıştır. "Bova" adlı eserinde A. Radişçev, Tavrida olarak adlandırdığı Kırım'dan Taman'a geçtiğini, daha sonra da buradan Kafkasya'ya ulaştığını anlatır. Ayrıca Volga'dan Don nehrine ve de yine Volga nehrinden gemilerle Kafkasya'ya ulaşmanın mümkün olduğunu hatırlatır ve sonrasında bir baştan diğer ucuna kadar bütün Sibiry'a'yı beraberindeki Kazaklarla birlikte fetheden ve Sibiry'a'yı Rus devletinin hizmetine sunan ataman Yermak'ın (ölümü:1585) da adını eklemiştir. Radişçev'in "Tarihi Şarkı" poemasında Kafkasya konusu Makedonyalı İskender'in buraya yaptığı askeri seferlerle anlatılır. İskender'in Kafkasya'ya ulaştığını ve burada kendisine engel çıkaranları öldürdüğünü belirtir. Poemaya göre İskender Kafkasya'ya geldiğinde dünyanın bitiş sınırlarına gelmiş gibidir. Çünkü Kafkasya'ya ulaşmak demek okyanusun bittiği yerler demektir. Yeryüzünün en yüksek dağları buradadır ve buradan bütün yer küreyi görmek mümkündür (Radişçev, 1938). Şair Vasili Jukovski (1783-1852) içerisinde iki başlı Elbruz dağından ve Abhazlar, Kumuklar gibi Kafkas halklarından bahsettiği "Voyeykov'a Mektup" («Послание к Воейкову» / Poslaniye k Voyeykovu) (1814) adlı şiirinin birkaç satırını Kafkasyalılara adanmıştır (Yemelyanova, Kavkaz).

1800’lü yılların başında Kafkasya topraklarının ve burada yaşayan birbirinden farklı özellikler taşıyan dağlı halkların Rusya’nın bir parçası olmasıyla birlikte Rus edebiyatında Kafkasya hakkında çok sayıda eserler yazılmaya başlamıştır. Kuzey Kafkasya’nın Rusya tarafından fethinin tamamlanmasından sonra Kafkasya’nın güneyinde yer alan Gürcistan’ın, Ermenistan’ın, Azerbaycan’ın da Rusya’ya katılması ile birlikte Kafkasya konulu eserlerin kapsamına Kafkasya’nın güneyi de dâhil olmuştur. Kafkasya edebiyatçıları için olduğu kadar birçok tüccar, bilim adamı, seyyah için de yeni bir alan olma özelliği taşımıştır. Dolayısıyla Kafkasya’nın Rus insanına olduğu kadar Rusya’nın dışındaki dünyaya tanınmasında hayatın farklı alanlarında faaliyet sürdüren insanlar da Kafkasya ile ilgili çok sayıda çalışmaya imza atmışlar ve Rus edebiyatçılarının yaptığı gibi Kafkasya’nın tanınması, tanıtılması ve bilinmesine katkıda bulunmuşlardır (Gadjiyev, 1982:9).

19. yüzyıl Rus edebiyatında verilen eserler ile Kafkasya’nın Ruslar tarafından fethi arasındaki ilişkiyi inceleyen Susan Layton iki farklı düşünce yapısına rastlamaktadır. Kafkasya’nın Rusya tarafından zorla ele geçirmesini savunan, oryantalist tavırlar sergileyerek suç ortaklığı yapan “küçük şarkiyatçılar” ile Tolstoy’un “Hacı Murat” romanında anlattıklarından hareket ederek onlarla taban tabana karşıt bir konum benimseyen Rus egemenliğini işgal ve katliam olarak değerlendirme cesaretini gösteren düşünce yapısı karşımızda durmaktadır. Bu iki grup arasında ise “Kafkas Tutsağı” poeması ile Puşkin, bazı bakımlardan emperyalizmi destekleyen ama bazı bakımlardan da emperyalizme karşı olan Bestujev-Marlinski ve Lermontov bulunmaktadır (Layton, 1994:5).

Doğu kültürüne, onun estetik ve romantik dünyasına duyulan ilgi giderek artması sonucunda macera ve şöhret arayan Rus subaylar gönüllü olarak Kafkasya cephelerine gitmiştir. Gönüllü olarak Kafkasya’ya gidenlerin yanında bir de Kafkasya’ya sürgün edilen ünlü Rus yazarları bulunmaktadır. Özellikle hükümetin iç politikasına karşı çıkan Dekabristler isyan çıkardıkları gerekçesiyle 1825 yılında Kafkasya’daki savaş alanlarına gönderilmiştir. Kafkasya’ya sürgüne gönderilen Rus edebiyatçıları romantik eserler vermekle birlikte Çar yönetimine karşı olan muhalif düşüncelerini gittikleri yerlerde de sürdürdüler. Muhalif yapılarına uygun olarak politik eserler kaleme almanın yanında Kafkasya’nın dağlı halklarının özgürlük düşkünü yapısını, kahramanca karakterlerini ve tabiatın sahip olduğu güzellikleri eserlerinde yansıttılar. Sürgün olarak Kafkasya’ya gelen

aydın yazar ve şairler güneye özgü romantik yaşam biçimini ve insanı cezbeden doğasını eserlerine yansıtarak halkın dikkatini bu bölgeye çekerek Rus okuyucusuna olduğu kadar bütün dünyaya da tanıtma görevini üstlendiler. Pek çoğu romantizm akımına dâhil olan bu yazarları Doğu kültürüne çeken bir başka neden de klasizm akımına tepki olarak yeni heyecanlar ve arayışlar içinde bulunmaları, cesaretin ve özgürlüğün ön planda olduğu bu bölgelere hayranlık duymaları, zorlu ama bir o kadar da olağanüstü doğasından etkilenmeleridir.

Yazar İrina Tsvetkova Rusya'nın tarihi süreçlerini anlattığı roman serisi “Benim Devletim” («Моя Держава» / Моя Derjava) içinde “Uzun Süren Şans Aramaları” («Долгие поиски счастья» / Dolgiye poiski şastya) adlı kısımda Kafkasya için kullanılan “Sıcak Sibirya” («Теплая Сибирь» / Tyoplaya Sibir) ifadesine yer verir. Bu ifadenin ortaya çıkışında Polonyalıların Rus egemenliğine karşı 1863-64 yılları arasındaki ayaklanma ve ayaklanmanın sonuçları yatmaktadır. İsyan Ruslar tarafından bastırılır ve isyana karışan Polonyalılar Sibirya'nın uzak köşelerindeki çalışma kamplarına sürgün edilir. Ancak bir kısım Polonyalılar Sibirya yerine Kafkasya'ya ya gönderilir. Kafkasya'da sürgünde olan Polonyalılar Kafkasya'yı “Sıcak Sibirya” olarak adlandırdılar. Polonyalı askerler örneğinde olduğu gibi Kafkasya bölgesi Rus hükümetinin kendisine karşıt düşünceleri nedeniyle muhalif gördüğü askerleri gönderdiği bir sürgün yeri olarak düşünülmüştür. Buraya sürgün yoluyla gelen yazarlar hayattan ve insanlardan kopmadan sanatlarını icra etmek aşkıyla sanat hayatlarına devam ettiler. Kafkasya onlar için egzotik topraklar gözükmeye karşılık esaretleri ve cezaları bir şekilde bu topraklarda hayat tarzı ve fikir özgürlüğü şeklinde kendilerine dönmüş oldu. Kafkasya'nın edebiyatçıları büyülemeye yetecek olan güzellikleri yeni eserler yazarak edebiyata sunmaları için bolca ilham kaynakları edinmelerini sağlamıştır. Kafkasya'nın bünyesinde Rus başkenti Sankt-Peterburg'un ağır politik hayatından uzaklaşmalarına rağmen yıllardır süren savaşların içinde yer almaktan da çekinmediler. Özgürce kaleme aldıkları eserlerde savaş konusunu işlediler ve aynı zamanda savaş kavramını çeşitli açılardan değerlendirme şansını da buldular. Yine de Lermontov ve Tolstoy subay olarak katıldıkları savaşları kaleme almakla birlikte daha çok dağların muhteşem, zorlu, yabani güzelliklerini, özgürlük düşkünü Kafkas halklarının renkli hayatlarını, dağlı kızların etkileyici güzelliklerini, dağların yamaçlarında yerleşik aullarda anlatılan hikâyeleri ve destanları işlediler.

Puşkin gibi Dekabrist ayaklanmasına destek veren muhalifler de siyasi düşünceleri nedeni ile cezalarını çekmek üzere Kafkasya'ya gönderildiler. Dekabristler cezalarını çekmenin yanında Kafkasya'nın yerli halklarının tarihini, dillerini, kültürünü öğrenmek için de yakın ilgi gösterdiler. 19. yüzyılın ilk yarısında Kafkasya'da bulunan ve burada edindikleri izlenimlerle oluşturdukları muhteşem yapıtlarıyla dikkat çeken yazarların başında A. Puşkin (1799-1837), Aleksandr Polejayeve (1804-1838), Pavel Katenin (1792-1853), M. Lermontov (1814-1841) gelmektedir. Rus edebiyatında Kafkasya temasının ilk kâşifi bölge üzerine vermiş olduğu edebiyat çalışmaları ile Puşkin olmuştur. Puşkin'in 1821 tarihli "Kafkas Tutsağı" poemasının ortaya çıkmasından sonra Kafkasya hayatına ait çizgiler Rus edebiyatına girmeye başlamış ve edebiyat geleneği içinde kendine özgü bir anlam ve önemli bir yer kazanmıştır. Rus edebiyatçıların eserlerinde kullandıkları romantizm 1825'ten itibaren yerini realizme bırakacaktır. Puşkin'in "Erzurum Yolculuğu", Lermontov'un "Mtsiri" (1839) ve "Çağımızın Kahramanı" (1840) eserlerinde gerçekçilik akımının etkilerini görmek mümkündür. Realizm etkisinde yapılan bu çalışmalar Tolstoy'un Kafkasya hakkında yazdığı bütün eserlerin havasını ve yönünü belirleyecektir. Lev Tolstoy ve Bestujev-Marlinski romantiklerin aksine Kafkasya ile ilgili yapıtlarında Kafkas halklarına ait gerçekleri sanatsal realist üslupla yansıtmışlar (Gadjiev, 1982:7-8).

Dekabristlerden olan ve düşüncesi nedeniyle Kafkasya'ya sürgüne gönderilen Aleksandr Polejayeve (1804-1838) 1829-1832 yılları arasında Kafkasya'da kalmış ve Rus ordusuyla birlikte çeşitli seferlere katılmıştır. "Erpelı" («Эрпели») (1830) ve "Çir-Yurt" («Чир-Юрт») (1831-1832) isimli şiirlerinde Kafkasya temasını işlemiştir. Kafkasya temalı şiirlerinde dağlılarla yapılan savaşları, kalelere yapılan saldırılardan bahsedilmektedir. Savaş dışında bulunduğu boş zamanlarında etnoğrafik gözlemler ve Kafkasya halklarının dilleri hakkında yerel araştırmalar gerçekleştirmiştir. Polejayeve'in edebiyat çalışmalarında Kafkasya bölgesinin eşsiz güzellikleri de yerini almıştır (Gadjiev, 1982:63).

Yakov Polonski (1819-1898) yazar olmasının yanında şairliği ile de tanınmış ve Kafkasya'da bulunduğu süre olan 1846-1850 yılları arasında bölge ile ilgi gerçekçi edebiyat çalışmaları ele almıştır. Polonski 1846-1851 yılları arasında "Kafkasötesi" («Закавказье» /Zakavkazye) başlığı altında "Tiflis Gezisi" («Прогулка по Тифлису» / Progulka po Tiflisu) (1846), "Tatar Şarkısı" («Татарская песня» / Tatarskaya pesnya)

(1846), “İçsel Ses” («Внутренний голос» / Vnutrenniy golos) (1847), “Gürzistan’a Giden Dağ Yolu” («Горная дорога в Грузии» / Gornaya doroga v Gruzii) (1848), “Gürcü Şarkısı” («Грузинская песня» / Gruzinskaya pesnya) (1848), “Tatar Kadın” («Татарка» / Tatarka) (1848), “İmeretiya’da” («В Имеретии» / V İmeretii) (1848), “Kahetili’ye” («Кахетинцу» / Kahetintsu) (1849), “Agbar” («Агбар») (1849), “İmereti’de Harabeler Üzerinde” («Над развалинами в Имеретии» / Nad razvalinami v İmeretii) (1850), “Karadeniz’in Doğu Kıyısında Gece” («Ночь на восточном берегу Черного моря» / Noç na vostoçnom beregu Çernogo morya) (1850), “Sayat-Nova” («Саят-Нова») (1851), “Kafkasya’dan Dönüş Yolunda” («На пути из-за Кавказа» / Na puti iz-za Kavkaza) (1851) şiirlerini yazmıştır (Polonski,1986). “Agbar”, “Tiflis Gezisi”, “Kervan” («Караван» / Karavan) (1851) adlı şiirlerinde Tiflis şehrinin gerçeklerini ve buradaki hayat şartlarının olumsuz yönlerini aslına sadık kalarak işlemiştir. Şair Kafkasya halklarının kültürüne ve edebiyat birikimine büyük ilgi göstermiş ve önem vermiştir. Azerbaycanlı şair Abbas-Kulu Ağa Bakihanov’un (1794-1847) şiirlerini Rusçaya çevirmiştir. Ayrıca Sayat-Nova adlı Ermeni ile Alesker ve Sattar adlı Azerbaycanlı halk ozanlarının eserlerinden ve birçok Gürcü müzik gruplarından bahsetmiştir. Yakov Polonski, Lev Tolstoy ile çağdaş olmalarına ve Tolstoy ile aynı zaman diliminde Kafkasya hakkında edebiyat eserleri vermelerine karşılık Polonski istediği konumu ve tanınırlığı elde edememiştir (Gadjiyev, 1982:142-43).

Rus edebiyatında Kafkasya konusu içinde ismi ile birlikte anılması gereken bir diğer önemli isim de Aleksandr Griboyedov’dur (1795-1829). Griboyedov yazar kimliğinin yanı sıra diplomat unvanıyla da öne çıkmaktadır. Griboyedov politik görevler nedeniyle Rusya’nın uçsuz bucaksız topraklarında kuzeyden güneye seyahatler gerçekleştirmiştir. İmparatorluk başkenti Sankt-Peterburg’dan İran’a yönelik yaptığı yolculuklarda sırasıyla Moskova, Voronej, Novoçerkassk, Stavropol, Vladikafkas, Tiflis gibi Rus ve Kafkasya coğrafyasının önemli kentlerine uğrama ve tanıma fırsatı elde etmiştir.⁷ 1818 yılında Griboyedov İran’ın başkenti Tahran’daki Rus elçiliğinde görevlendirildi. 1822 yılında ise Griboyedov Kafkasya’da Rus ordusunu yöneten General Yermolov’un diplomatik sekreteri olarak yeni görev yeri olan Tiflis’e geldi. Tiflis’te bulunduğu süre zarfında “Akıldan Bela” (1822-1824) adlı ünlü eserini kaleme aldı. 1825

⁷ Donskiye dorogi A.S. Griboyedova.

http://rod-b-v.ru/literary-ethnography/russian_writers/griboedov_don/(E. T.: 23.08.2016)

yılında Petersburg’da izinde olduğu sırada Dekabrist ayaklanmasına karıştığı gerekçesi ile tutuklandı. Sorgulamalar neticesinde serbest bırakıldı ve görev yeri olan Tiflis’e geri döndü. 1828 yılında Rusya ve İran arasında imzalanan Türkmençay Anlaşması sürecinde Rusya yararına gösterdiği büyük hizmetlerden dolayı İran’a tam yetkili büyükelçi olarak atandı. 30 Ocak 1829 tarihinde Tahran’da görevi başında iken öfkeli bir kalabalık tarafından gerçekleştirilen elçilik baskını sırasında öldürüldü ve cenazesi Tiflis’e getirildi.⁸ Puşkin’in Griboyedov’un cenazesi ile karşılaşması 11 Haziran 1829 tarihinde Tiflis’ten Kars’a doğru geldiği sırada gerçekleşmiştir. Puşkin “Erzurum Yolculuğu” (1829-1835) eserinde birkaç Gürcü’nün başında olduğu öküz arabasında ne olduğunu sorması üzerine Tahran’da öldürülen Griboyedov’un cenazesi olduğu cevabını alır.

Aleksandr Puşkin Kafkasya tabiatına ve halklarına yönelik eserlerinde Yermolov’un Kafkasya’da yaptığı faaliyetlere de değinmiştir. Puşkin’in “Kafkas Tutsağı” (1821) poemasında Rus generali Yermolov’un Kafkasya’yı fethettiği yönündeki yaygın Rus inanışını da paylaşmış ve Yermolov’a övgüler dizmiştir.

“Eğ başını ey karlı Kafkaslar; Boyun eğ/gelen Yermolov’dur!”

(-Поники снежною главою, Смирись, Кавказ: идет Ермаков!)

Puşkin yukarıdaki dizede görüldüğü gibi acımasızlığı ile ünlü Rus generalini satırlarına taşımıştır. Puşkin’in savaş planlarını sonuna kadar desteklediği ve savunduğu Yermolov’un Kafkasya’da 1816-1827 yılları arasındaki 11 yıllık dönemi “Yermolov zamanı” olarak adlandırılmıştır. Ruslar açısından Kafkasya tarihini anlamak ve araştırmak gerektiğinde zamanı belirlemek için “Yermolov’dan önce” ya da “Yermolov’dan sonra” olarak ikiye ayırmak zorunlu olmuştur (Bozkurt, 2011). Puşkin Rus ordusunun Kafkasya’daki başarılarından duyduğu sevinç ve memnuniyeti saklayamaz. Kardeşine yazdığı mektupta şöyle der:

“Kuban kıyılarını ve sınır köylerini gördüm. Kazaklara hayran kaldım. Hep at üzerindeler, her an savaşa hazırlar ve dikkatli. Çerkezler artık oldukça uysal ama kimse onlara güvenmemeli. Yüksek bir fidye umuduyla her an meşhur bir generale saldırabilirler. Alt

⁸ Kratkaya biyografiya – Griboyedov Aleksandr Sergeyeviç (1795-1829)
<http://www.wisdoms.ru/avt/b65.html>(E. T.: 12.12.2016)

sınıftan bir ordu mensubu rahatça gezinebilir ama üst düzey bir subay düşmanın tuzağına düşebilir” (Guniava, 2011).

Kafkasya'nın tabiat güzelliklerine duyduğu hayranlığı belirten Puşkin izlenimlerini anlatmaya devam eder, Rusya'nın daha güneye ve Hindistan'a ilerlemesine dair hayalini şiirsi ve dokunaklı bir biçimde anlatır:

“Asya'nın sıcak sınırı Kafkasya her açıdan ilginç. Yermolov burayı şöhreti ve dehasıyla ele geçirdi. Vahşi Çerkezler korktu, önceki azgınlıkları kayboldu. Yollar gitgide daha güvenli hale geliyor, kalabalık muhafızlara artık gerek yok. Bugüne dek Rusya'ya elle tutulur bir katkı sağlamamış olan bu bölgenin fethedilmesinin, bizi yakında İranlılarla güvenli ticaret noktasında bir araya getirmesi ve ilerideki savaşlarımızda bir engel olmaması umulmalıdır. Belki de Napolyon'un Hindistan'ı fethetmeye dair hayalini biz gerçeğe dönüştürürüz.”⁹

Puşkin Kafkasya ziyaretleri sırasında Rus ordularına ve özellikle de Kazakların savaş ruhuna aşina olur hatta General Rayevski'nin (yaşamı:1771-1829) birlikleriyle birkaç çarpışmaya katılır. Puşkin'in Yermolov önderliğinde yapılan askeri faaliyetlere hayranlığının nedeni imparatorluğun güçlenmesi ve başka halkların yok olması pahasına toprakların alınmasıdır.

Puşkin, Lermontov, Tolstoy, Bestujev-Marlinski, asker kökenli Aleksandr Polejyev gibi yazarlar Kafkasya teması içinde bölge insanına ve gelişen olaylara farklı bakış açıları sergilemişlerdir. Kimi edebiyatçılar Kuzey Kafkasyalı halkları özgürlük savaşçısı olarak görüp geleneklerine hayranlık beslerken kimi edebiyatçılar da onları Rusların ezeli düşmanı ve uygarlaştırılması gereken geri kalmış halklar olarak görmüştür. Bestujev-Marlinski, Lermontov ve Polejyev Kafkasya'da yürütülen savaşları ahlaken rahatsız edici, hatta mide bulandırıcı teşebbüsler olarak tanımlamışlardır. Lermontov “İsmail Bey” («Измаил-Бей») (1832) adlı poemasında Kafkasya'nın Ruslar tarafından ele geçirilişi sırasında yapılan gaddarlıkları anlatmakta ve Rus ordusunu yırtıcı hayvana benzetmektedir. Kafkasya'nın köklü halklarından birisi olan Çerkezlerin köylerinin ve

⁹L.S. Puşkinu. 24 Sentyabrya 1820 g. İz Kişineva v Peterburg.
http://rvb.ru/pushkin/01text/10letters/1815_30/01text/1820/1196_13.htm (E. T.:28.08.2017)
 Perepiska A.C. Puşkina. A.S. Puşkin i L.S. Puşkin.
http://az.lib.ru/p/pushkin_a_s/text_1836_perepiska_s_1_s_pushkinym.shtml(E.T.:28.08.2017)

bütün yaşam alanlarının Ruslar tarafından acımasızca ortadan kaldırılması gerçekçi bir biçimde anlatılmaktadır.¹⁰

Tıpkı Lermontov tarafından dile getirildiği gibi Tolstoy da “Hacı Murat” adlı romanında Ruslar tarafından yürütülen Kafkasya dağlılarına karşı savaşı açık bir şekilde eleştirmektedir:

“Rus askerleri Hacı Murat'ın Ruslara sığınmasından bir gün önce kaldığı köye baskın yapmışlar ve her şeyi yok etmişlerdi. Korkudan dağa kaçan köy halkından birisi olan Sado Rusların çekilmesi üzerine geri döndüğünde evini bir yıkıntı olarak bulmuş ve içindeki her şey yakılmıştır. Ruslar tarafından sırtından süngülenerek öldürülen oğlu atın sırtında getirilmişti. Bütün bunların yanında ağaçlar, samanlar ve arı kovanları yakılmıştır. İlginç olanı ise bir daha kullanılmaması diye köy çeşmesinin ve camisinin pisliklerle kirletilmesidir. Ruslara duydukları kin ve nefret o kadar büyümüştü ki bunu açığa vurma gereği bile duymuyorlardı. “Rus köpekleri” (eserde böyle geçiyor) onların gözünde insan bile değillerdi. Onlar için Rusları yok etmek isteği bir fareyi ve örümceği yok etmekten farklı bir duygu değildi” (Tolstoy, 1912:171-72).

Rus yazarların eserlerinde işlenen Kafkasya konusu Ruslar açısından parlak sonuçlar içeren olaylar şeklinde anlatılmasından dolayı da Kafkasya halklarının nazarında bölgesel milliyetçilik ve Ruslara karşı nefret duyguları kabarmaktadır. Etnolog Valeri Tişkov (d.1941) Sovyetler Birliğinin çökmesi sonrasında Kafkasya’da ortaya çıkan sorunlarda olayların kökünü Rus ordusunun Çarlık zamanında Kafkasya’da yaptıklarında aramak gerektiğini söylemiştir. Edebiyatçıların Rus ordusunun kazandığı zaferleri romantik bir şekilde Rusların lehinde yansıtmaları da halklar arasındaki nefreti artırmaktan başka bir şeye yaramamıştır. Özellikle Tolstoy’un “Hacı Murat” romanında Rusların Kafkas halklarına yaptıklarını olduğu gibi resmetmesi Ruslar ve Kafkas halkları arasındaki kını artırmaktadır. Kendi tarihlerini Rus bakış açısıyla okumak zorunda kalan Kafkasya halklarının Ruslarla birlikte yaşama konusunda sıkıntı çekmeleri de bu anlamda düşündürücüdür (Ram, 1999). Rusların geçmişte Kafkasya’nın fethi sırasında yaptıkları

¹⁰<http://lermontov.niv.ru/lermontov/text/izmail-bej/izmail-bej-1.htm>(E. T.:12.05.2016)

katı ve acımasız uygulamalar günümüzde de olumsuz etkilerini gösterebilmektedir. Buna örnek olarak Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında çökmesinden sonra Kafkasya'da ortaya çıkan kargaşa ortamında Çeçenlerin uyguladığı yıkıcı politikalar nedeniyle General Yermolov'un Grozni'deki heykelini yıkmalarını ve parçalamalarını gösterebiliriz (Green, 2000).

Aleksandr Soljenitsin (1918-2008) "Gulag Takımadaları" (1973-1978) eserinde Çeçenlerin kan davası ve intikam alma duyguları ile ilgili olarak bu durumu aşağıladıklarını ve beğenmediklerini belirtir. Bu sosyal anlayış ona göre toplumun kökünü kazımaz, tam tersine insan ilişkilerini düzenler, büyük suçların ortaya çıkmasını ve işlenmesini önler. Avrupa medeniyetinin bir parçası olmakla övünen Rusların sorgusuz sualsiz Çeçenleri yerlerinden yurtlarından çıkarmalarını ve doğal kültür ortamından koparmalarını daha vahşi bulur. Bunun iki ulus ve iki kültür arasındaki sorunları daha büyüttüğünü, insanların kin gütme ve intikam alma duygularını ortaya çıkardığını belirtir (Solzhenitsyn, 1978:405). Soljenitsin, Çarlık Rusya'sının yerini alan Sovyet sisteminin dağlı halklara daha iyisini veremediğini, sürgün politikasından sonra durumun daha da kötüleştiğini ayrıca söylemektedir.

Mihail Lermontov (1814-1841) subaylık mesleğinin yanında uğraşmaktan da geri durmadığı edebiyat alanında 1837'de Puşkin'in düelloda öldürülmesi üzerine yazdığı "Şairin Ölümü" («Смерть поэта» / Smert poeta) (1837) şiiri nedeniyle Kafkasya'ya sürgüne gönderilecektir. Lermontov Kafkasya'yı kendine edebi vatan yapmıştır. Lermontov'un Kafkas coğrafyası ve halkları hakkında yazdığı "İsmail Bey" poeması Kafkasya gerçeğinin mükemmel bir biçimde özetlemektedir:

"Ve vahşidir bu vadilerin kavimleri..."

Onların tanrıları özgürlük, yasaları savaştır.

Orada düşmanı yok etmek suç değildir.

Dostluklar orada gerçektir.

Ama daha da gerçeği intikamdır.

Orada iyiliğe iyilikle, kana kanla karşılık verilir.

Ve nefret de aşk gibi ebedidir..." (Lermontov, 1832)

Lermontov'un Kafkasya için yazdıkları kendini Kafkasya'nın dağlı halklarına karşı nasıl yakın hissettiğini de göstermektedir:

“Ağarmış ihtiyar Kafkas, selam sana, senin dağların için ben yabancı değilim. Çocukluğumda o dağlar bir ana gibi beni kucaklarında taşıdılar ve senin göklerine kavuşturdular. Güneyin mavi gökleri ve dağların kayaları benim hayalimde uzun zamandan beri yaşıyordu. Sen güzelsin ey özgürlüğün görkemli ülkesi. Benim görkemli Kafkas'ım, ben seni ve senin evlatlarını ve onların savaşçı özelliklerini, senin fırtınalarının mucizeli görüntülerini ve onların mağaralarındaki ve gece bekçileri gibi görünen yalçın kayalardaki yankılarını, güneşin doğması ile yaldızlanan derelerini, cennet ve gök çiçekleri gibi başlarını kaldıran güzel step çiçeklerini ne kadar severim” (Altınanıt, 2014:9).

Lermontov edebiyatçı kimliğinin yanı sıra Rus ordusunun bir askeridir. Onun Kafkasya ile ilgili bütün eserlerinde savaş meydanında yatan Rus askerlerine ait cesetlerle ilgili yansımaları görmekteyiz. Lermontov “Valerik” (1840) poemasında belirttiği gibi Rusların ve Kafkas dağlılarının savaşına tanıklık etmiş ve nasıl öldüklerini gözleme fırsatı elde etmiştir. Dolayısıyla savaşı yakından izledikten sonra gördüğü kanlı tablo karşısında Rus ordusunun askeriyle, subayıyla ve elit tabakadan insanlarıyla Kafkasya'yı ele geçirmek ve Rusya'nın bir parçası yapmak adına Kafkas dağlı halklarına özellikle de Çeçenlere karşı yaptıkları mücadeleyi göz önüne sermektedir (Ram, 1999: 13).

Kafkasya'nın Rusya'ya katılması elbette çözülmesi gereken birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Rus halkının Kafkasya halklarıyla olan ilişkileri sürekli sorunlu bir nokta teşkil etmiştir. Rus milliyetçiliğini bir ideal olarak zihinlerinde barındıran romantiklerin gözünde Kafkasya içinden “vahşileri” (дикари) çıkaran bir cehenneme benzetilmiştir. Vahşiler olarak adlandırılan dağlılar Kafkasya'nın Rusya tarafından koloni haline getirilmesinde en büyük engel olarak görülmüştür. Gavril Gerakov (1775-1838), Mihail Sobolev (1843-1852), edebiyatçı Platon Zubov (1796-1857) gibi yazarlar ve Aleksandr Pisarev (1780-1848), Pyotr Şalikov (? -1852) gibi şairler Kafkasya'nın olumsuz yönlerini işleyen edebiyatçılarıdır. Bunlardan Gavril Gerakov üst düzey resmi görevde bir devlet memurudur. Sobolev ise Erzurum Kalesi'ni alan komutan olan Kont

(Graf) İvan Paskeviç'in (1782-1856) yakın dostu olan birisidir. Platon Zubov subay kimliğinin yanında tanınmış bir edebiyatçıdır (Gadjiyev, 1982:19-20).

Gavril Gerakov “Birçok Rusya Vilayeti Hakkında Yolculuk Notları” («Путевые записки по многим российским губерниям» / Putyovıye zapiski po mnogim rossiyskim guberniyam) (1820) adlı iki ciltlik eserinde Rusya'nın başkenti Sankt-Peterburg'dan Kırım ve oradan da Kafkasya'ya kadar olan yollar hakkında geniş tasvirlerde ve anlatımlarda bulunmuştur. Yazar ayrıca kendi anavatanı ile Kafkasya topraklarını karşılaştırmıştır. Kafkasya gibi birçok halkın birbirine karşı ve özellikle de Ruslara karşı düşmanlık duyguları beslediği bu yeni topraklarda çalışmak ve yaşamak zorunda olan Rus görevlilerine karşı acıma hisleri yer almaktadır (Gadjiyev, 1982:20). “Gürcistan Mektupları Listesi” («Перечень писем из Грузии» / Pereçen pisem iz Gruzii) kitabının yazarı Aleksandr Şişkov (1799-1832) Kafkasya tabiatını çok güzel sözlerle betimlemesine karşılık Kafkasya halklarının tanımlanmasına geldiğinde tavrını tamamen değiştirir. Ona göre Kafkas halkları vahşi, denetim altına alınması mümkün olmayan, özgün bir inanca sahip olmalarına karşılık güzel davranışlardan yoksun olarak tanımlanmıştır. Şişkov eserlerinde Kafkasya dağlılarını çalışmayan ve yağmacılıkla geçinen haydutlar olarak belirtmiştir. Üstelik Kafkasya dağlılarının kadınları hoş olmayan dış görünüşlerinin yanında iflah olmaz karakterleriyle de öne çıkarılmaktadır. Şişkov bütün Çeçen topraklarında birbiri ile anlaşabilen iki Çeçen aile bile göremediğini, intikam almak için elleri tetikte beklediklerini vurgular. Konukseverlikleri ile bütün Rus gezginlerinin gözünde ünlü Kafkasyalı dağlı halklarının aslında intikam duygusu yönünden acımasız olduklarını özellikle belirtmektedir (Gadjiyev, 1982:21). Kafkasya konusunda en sert konuşanlardan birisi de 1826-1828 Rus-İran savaşı, 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı katılan Platon Pavloviç Zubov'dur (1796-1857). Rus ordusunda subay olan Zubov uzun yıllar Kafkasya'da yaşamıştır. “1833 Yılında Gürcistan ve Kafkasya Hakkında Yazılan Altı Mektup” («Шесть писем о Грузии и Кавказе, писанные в 1833 году» / Şest pisem o Gruzii i Kavkaza v 1833 godu) eserinde Kafkasya'da yaşanan cinayetler, yağmalar, kanlı çarpışmalar hakkında birçok hikâye ve öykü yazmıştır. Kafkasya'nın dağlı halklarını Ruslara rahat yüzü göstermeyen hayaletler ve cadılar olarak tanımlamıştır (Gadjiyev, 1982:2).

Mihail Venediktov önceleri Hristiyan oldukları iddia edilen Kafkasyalı halkların yeniden Hristiyanlık dinine döndürülmesi gerektiğini savunan bir edebiyatçıdır.

Venediktov “Kafkasya Dağlılarına Bakış” («Взгляд на кавказских горцев» / Vzglyad na kavkazskih gortsev) adlı eserinde Venediktov Kafkasya’daki birçok halkın önceki inançlarından kalma alışkanlıkları ve geleneklerini sakladıklarını, giyimlerine yansıttıkları dış görünüşleri ve gösterdikleri davranışlar nedeniyle bir zamanlar Hristiyan olduklarına inanmaktadır. Uygar dünyanın uzağında ve dışında kalmış Kafkasya halklarını elde etmenin kolay olduğunu, Kafkasya’nın özgür ortamında büyümüş bu halkları modern dünyaya uyarlamak yoluyla sonraki bir aşama olarak Hristiyan yapmanın daha uygun olduğunu savunur. Venediktov Kafkasya’nın dağlı halklarının karakterleri konusunda ise hemen sinirlenmeleri, aşırı derecede sert olmaları gibi zayıflıklara değinmiştir. Bunun yanında dostluğa kutsallık derecesinde önem vermelerine ve konuksever olmalarına karşılık intikam almak için sabırsız davranışları, ayrıca aile hususuna önem vermelerine karşılık cinayet işleme eylemlerine normal davranış anlayışında yaklaşmaları gibi çelişkili ve uygunsuz durumlardan bahseder (Gadiyev, 1982:32-33).

Sonuç olarak Rus edebiyatında Kafkasya ilgi çeken ve ilgi çekmeye devam eden bir konumda bulunmaktadır. Rusların fetih anlayışının sonucunda Rus imparatorluğunun bir parçası olmakla birlikte bölgenin asıl fatihleri Kafkasya tabiatının güzelliklerini, yörenin dağlı halklarının özgün geleneklerini ve yabancılara karşı gösterdikleri üstün davranışları eserlerinde işleyen Rus yazarları ve şairleridir. Edebiyatçıların Kafkasya’ya yönelik çalışmaları neticesinde bölge sadece Rusların değil bütün diğer Avrupalı unsurların da dikkatini üzerine çekmeyi başarmıştır. Uzun asırlar boyunca dış dünyaya kapalı ve kendine özgü hayat tarzı içinde yaşayan Kafkasya coğrafyasının insanları da birçok Batılı seyyahın, edebiyatçının ve tarihçinin sayfalarında olumlu veya olumsuz çizgilerle yerini almıştır.

1.3.1.1. Puşkin ve Kafkasya

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837) Rus edebiyatının yeni yüzünün kurucusu olmakla birlikte aynı zamanda Kafkasya temasını Rus edebiyatında eserlerinde işleyerek bölgenin Ruslar tarafından tanınmasını ve öğrenilmesini sağlamıştır. Dünyanın Rus edebiyatını tanıması 19. yüzyılın başında Puşkin ile başladığı gibi Rus edebiyatında Kafkasya temasının tanınması Puşkin ile gerçek anlamda mümkün olmuştur. Puşkin bölge hakkında değerli bilgiler içeren eserleriyle Rus edebiyatında “Kafkasya” temasının kâşifi olmuştur. Rus edebiyatçıları için Kafkasya temasını icat eden Puşkin’dir. Puşkin

Kafkasya temasını icat etmekle kalmamış, Kafkasya temasının ardında Kafkasya coğrafyasının ve tabiatının temsil ettiği doğal hayatla Rusya'nın Petersburg ve Moskova merkezlerinin öncülüğünde uygarlığın sınırlarını çizdiği hayat arasındaki gerilimi ve karşıtlığı da icat etmiştir (Belge, 2013:177).

Puşkin'in hayatındaki en keskin dönüm noktası, onun 1820 yılında güneye sürgün edilmesidir. Başkentten güneye sürgün edilmesinin sebebi el yazmaları şeklinde çoğaltılıp dağıttığı özgürlükçü şiirleridir. Çar 1. Aleksandr'ı (hayatı:1777-1825 / yönetimi:1801-1825) hedef alan sözleri üzerine lise müdürü Yegor Antonoviç Engelhardt (1775-1862) Puşkin'in Rusya'yı bütünüyle sarsacak şiirlerle gündemi doldurduğunu ve Sibiry'a sürgüne gönderilmesini Çar'a tavsiye eder. Nikolay Karamzin (1766-1826), Vasili Jukovski (1783-1852), Pyotr Çadayev (1794-1856) gibi önemli edebiyatçıların araya girmesiyle Sibiry'a sürgün edilmek yerine devlet görevi yapmak üzere Yekaterinoslav (şimdiki Dnepropetrovsk) daha sonra Basarabya bölgesinin yöneticisi olan General İnzov'un ofisinde görevlendirilerek sürgün cezasını tamamlamak üzere Kişinev'e gönderilmiştir. Puşkin cezasını çekmek üzere geldiği Yekaterinoslav'da Dinyepr nehrinde yüzerken ciddi bir şekilde üşütür ve hastalanır. 1812 yılında Napolyon'un Rusya topraklarını işgaline karşı verilen büyük mücadelenin kahramanı General Rayevski Puşkin'e yakın ilgi göstermiş ve iyileşmesi için elinden geleni yapmıştır. Rayevski Puşkin'i yanına almış ve beraberinde önce Kafkasya'ya daha sonra Kırım'a götürmüştür. Rayevski ve Puşkin, Kafkasya'ya giderken Don Nehri boyunca ilerlemişler; Taganrog, Aksay şehirlerinde konaklamış ve Staroçerkassk, Novoçerkassk şehirlerinde ise bir süre bulunmuşlardır. Puşkin; Goryačevodsk, Kislovodsk, Yessentuki şehirlerini ziyaret eder ve şifa bulmak amacıyla kaplıcalarından yararlanır. 1824'te ateizmden söz ettiği bir mektubunun resmi makamların eline geçmesi üzerine Çar'ın emriyle memuriyetten çıkarıldı ve yeni bir sürgün kararıyla ailesinin köyü olan Mihaylovskoye'ye gönderildi. Puşkin iki yılı aşkın süre tam bir yalnızlık içinde köyünde kaldı.1825'te gerçekleşen Dekabrist hareketin bastırılması sırasında köyünde sürgünde olması nedeniyle Petersburg'da bulunmaması, onu eylemin idamlar, zindan ve sürgünler biçimindeki sonuçlarının dışında tutmuştur.¹¹

¹¹ Aşk Şiirleri-Aleksandr Sergeyeviç Puşkin.

<http://www.insanokur.org/ask-siirleri-aleksandr-sergeyevic-puskin/> (E. T.:23.09.2016)

Puşkin Rusya'nın güneyinde sürgünde bulunduğu yıllarda Kafkasya'yı görmek ve tanımak fırsatını bulmuş, Kafkasya temasını Rus edebiyatına kazandırmış olmakla birlikte Kafkasya'ya seyahat etmek fikri Puşkin için sürgün yıllarının öncesine gitmekte ve gençlik yıllarından beri kurduğu bir hayal ve gerçekleştirmeyi istediği bir amaç idi. Puşkin, Kafkasya ile ilgili ilk bilgilerini lise arkadaşı (tarihçi, yazar) Dmitri Alekseyeviç Eristov'dan, Gürcistan'da yerleşmiş ve bölgenin yönetenlerinden olan Ermeni kökenli Abamelekov ailesinden ve de Kafkasya ile ilgili sanatsal ve bilimsel bilgiler içeren devrinin eserlerinden öğrenmiştir. (Yemelyanova, Kavkaz).

1820'de siyasi nedenlerden dolayı Rusya'nın güneyine sürülmüş olan Puşkin sürgün yeri Kırım olmasına rağmen Kafkasya'yı gezmiştir. Kafkasya coğrafyasının doğası, halkları ve onların yaşam tarzından, hayat felsefesinden etkilenmiştir. Rusya'nın güneyinde Moldavya, Kırım, Kafkasya bölgelerinde geçen sürgün yılları Puşkin'in edebiyat hayatı için en verimli yıllar olmuştur. Sürgünde bulunduğu yıllar boyunca "Kafkas Tutsağı" («Кавказский пленник» / Kavkazskiy plennik) (1821), "Haydut Kardeşler" («Братья-разбойники» / Bratya razboyniki) (1822) "Bahçesaray Çeşmesi" («Бахчисарайский фонтан» / Bahçisarayskiy fontan) (1823), "Çingeneler" («Цыганы» / Tsıganı) (1824) poemalarından oluşan ve Rus edebiyatında "Puşkin'in Güney Poemaları" («Южные поэмы Пушкина» / Yujniye poemı Puşkina) olarak bilinen ve tanınan eserlerini yazmıştır. Puşkin ikinci Kafkasya gezisinde edindiği intibaları ve yaptığı gözlemleri "Erzurum Yolculuğu" («Путешествии в Арзрум» / Puteşestviye v Arzrum) (1829-1835) eserinde ve "Kafkasya" («Кавказ» / Kavkaz) (1829), "Çığ" («Обвал» / Obval) (1829), "Kazbek Manastırı" («Монастырь на Казбеке» / Monastır na Kazbeke) (1829), "Delibaş" («Делибаш» / Delibaş) (1829), "Gürcistan Tepelerinde" («На холмах Грузии» / Na holmah Gruzii) (1829) başlıklı şiirlerinde işlemiştir.

Puşkin'in "Kafkas Tutsağı" (1821) poeması Kafkasya temasının Rus edebiyatında tanınmasında öncü bir rol üstlenmiştir. "Kafkas Tutsağı" poeması ile birlikte Kafkasya'ya ait çizgiler Rus edebiyatına girmeye başlamış ve Kafkasya bölgesi Rus edebiyat geleneği içinde kendine özgü bir anlam ve önemli bir yer kazanmıştır. "Kafkas Tutsağı" poemasında geçtiği üzere Rus edebiyatında "tutsak" temasını işleyen ilk yazar Puşkin'dir. Rus edebiyatında romantizmin içten bir bağlısı olan Puşkin tarafından kullanılan "tutsak" teması kendisinden sonra gelecek birçok edebiyatçı ve tarihçi tarafından da benimsenecek, başlık ve içerik olarak kullanılacaktır. Rus başkentinin sosyetesinden

uzaklarda yaşamak zorunda bırakılan Puşkin Kafkasya’da bulunduğu süre içinde dağlı halkları yakından tanıma fırsatı bulur ve onları özgür ruhlu topluluklar olarak adlandırır. Puşkin için tabiatın ve folklor güzelliklerinin bolca bulunduğu Rusya’nın güneyine yapılan sürgün gereği yolculuk onun için aslında özgürlüğe kaçış anlamında gerçekleşmiştir. Puşkin’in Kafkasya ile ilgili şiirlerinin coşkulu olduğu zaman dilimi aynı zamanda Rus ordusunun Kafkasya’da üst üste zaferler kazandığı zamana denk düşmektedir. “Kafkas Tutsağı” poeması Puşkin’in Güney sürgünü döneminin izlenimlerinden esinlenerek yazdığı eserdir. Puşkin’in “Kafkas Tutsağı” poemasının başlığında geçen “tutsak” ile Avrupa kültürünü Kafkasya’da temsil ettiğine inanılan Rus askeri anlatılmakta ve kendi topraklarından çok uzaklara sürüklenmiş, Kafkasya dağlarının ortasında kendi başına kalmış yalnız ve tutsak düşmüş bir kahraman sembolize edilmektedir. Puşkin’in “Kafkas Tutsağı” poemasında geçen tutsak Rus askeri ve Çerkez kızı karakterleri bir isim verilmeksizin öne çıkarılmaktadır. Burada Rus asker tutsak düşmesine karşılık özgür olmanın ve zincirinden kurtulmanın peşindedir. Bu anlamda Çerkez kızı içine düştüğü aşkın sonucunda Rus askerin özgürlüğüne kavuşmasına yardımcı olacak ve hatta bu uğurda hayatını kaybedecektir (Gadjiyev, 1982:10-12).

Puşkin 1820-21 yılları arasında Kafkasya’da sürgünde bulunduğu sırada yazdığı “Kafkas Tutsağı” poemasının kahramanı genç bir Rus aristokrattır. Adı verilmeyen kahraman Rus edebiyatında Onegin, Oblomov, Peçorin, Bazarov, Çatski gibi “gereksiz kişi” («лишний человек» / lişniy çelovek) tiplemesinin temsilcilerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Rus imparatorluğunun başkentinin yüksek sosyetesinin sahte hayatından uzaklaşmak, Kafkasya’daki özgürlük ortamını görmek ve maceralarla dolu bir ömür sürmek istemektedir. Poemada geçen kahraman tabiat dostudur ve insanın doğal yaşaması taraftarıdır. Bu insanın özgürlüğü ve bağımsızlığıdır. Özgürlüğünü elde etmek amacıyla yabani ve doğal özelliklerin olduğu alanlara doğru seyahat edecektir, ama ne var ki orada tutsak ve köle olarak kendisini bulacaktır. Bütün başına geleceklere karşılık tutsak ve köle olarak bulunsa bile özgürlüğe tutkundur. Çerkez kızı ona âşık olmuştur. Ama o bu aşka karşılık verecek duyguları kendisinde bulamaz. Aşk konusunda ruhi boşlukları vardır. Puşkin’in kahramanı genç Çerkez kızın yardımıyla esaretten kurtulur ve özgürlüğüne kavuşur. Çerkez kızı aşkına karşılık bulamaz, kendisini suya atar ve boğulur. Kahraman, Çerkez kızının bu kararlı davranışı karşısında kayıtsız kalmayı tercih eder. Kendisini ölümüne seven kızın kaybı kahramanın duygusuz ve ruhsuz kalbinde

hiçbir yankı uyandırmaz. Puşkin arkadaşına yazdığı mektubunda eserinde işlediği bu konudan ironik bir şekilde bahseder: Esir nehre düşen Çerkez kızını kurtarmak için suya atlamaz. Bu manzara başkalarına üzücü gelse bile Rus esir suya dalmak ve kızı kıyıya çıkarmak gibi bir düşünce aklının ucundan bile geçmez. Kafkasya’da nehirlerde yüzen ve bu konuda iyi olan kahraman bu hareketiyle Puşkin tarafından akıllı, mantıklı olarak değerlendirilir. Çünkü sonuçta Rus esir Çerkez kızına gerçekte âşık olmamıştır. Dolayısıyla suya dalmaması konusunda Puşkin’e göre kahraman mantıklı ve haklıdır.¹²

Puşkin’in “Rusyalı asil tutsak” ve “Kafkasyalı âşık kız” modeli kendisinden sonra gelen edebiyatçıları da işlenecek tema ve kullanılacak semboller konusunda etkisi altına alacaktır. Puşkin’in “Kafkas Tutsağı” poeması 1828 yılında Lermontov ve 1872 yılında Tolstoy tarafından aynı adları taşıyan eserlerde kendisini ortaya çıkaracak ve etkisini gösterecektir. Özellikle Tolstoy Kafkasya hakkında yazdığı “Kafkas Tutsağı” öyküsünde Puşkin ve Lermontov çizgisinden farklı olarak Kafkasyalılara tutsak düşen Rus askerine “Subay Jilin” ismini vererek okuyucu tarafından bilinen bir kahraman olmasını sağlayan bir özellik taşımaktadır. Tolstoy yine Kafkasya’da Ruslar ve Kafkasya dağlı halkları arasında yaşanan savaşları ve Rusların Kafkasya’da uyguladığı politikaları eleştirmek yoluna gitmiş ve bu bakımdan da Puşkin ve Lermontov tarafından ortaya konulan romantik sunumlarının tersine sorgulamıştır. 1896-1904 yılları arasında yazılan ve 1912’de sansürlenerek ilk defa yayınlanan Lev Tolstoy’un “Hacı Murat” romanı Rusların yürütmekte olduğu Kafkasya savaşını açık bir şekilde soykırım yapmak amaçlı bir saldırı biçiminde eleştirmiştir. Tolstoy’un göstermiş olduğu eleştirel Kafkasya politikası yaklaşımının tam tersine Puşkin:

“Eğ başını ey karlı Kafkaslar; Boyun eğ /gelen Yermolov’dur!”
(“-Поники снежною главой, Смирись, Кавказ: идет Ермолов!”)¹³

diyerek Kafkasya’yı katliamlarla ve tahribatlarla Rusya’nın bir parçası yapan Rus generaline övgüler söyleyerek görüşünü ortaya koymaktadır. Puşkin’in savunduğu General Aleksey Yermolov (1777-1861) Kafkasya’da 1816-1827 yılları arasında valilik yapmış ve bu dönem “Yermolov zamanı” olarak bilinmiştir (Bozkurt, 2011).

¹²http://rvb.ru/pushkin/01text/10letters/1815_30/01text/1823/1227_44.htm(E. T.:23.09.2016)

¹³https://ru.wikisource.org/wiki/Кавказский_пленник_Пушкин/Эпиграмм(E. T.:12.02.2015)

Puşkin, 1827 yılında Kafkasya'ya ikinci defa gitmenin planlarını yapar. Resmi izin almaya gerek duymadan Mayıs 1829 tarihinde kendi isteğiyle Kafkasya'ya gider. Puşkin gezisini izinsiz yapmasının gerekçesini “Erzurum Yolculuğu” eserinin önsözünde: ‘Sağlık sorunlarına çözüm bulmak, kardeşi ve Çar’ın gözünden düşmüş dostları ile görüşmek, Ruslarla Türkler arasında süren savaşı izlemek ve Ruslarca az bilinen Türkiye’nin doğusunu yakından görmek’ amacıyla olduğunu belirtmiştir.¹⁴ Erzurum yolculuğunun rotası boyunca Gürcistan’da ve Anadolu’nun doğusunda bulunan görülmeye değer mekanları ziyaret etme imkânı bulur. Erzurum’a yaklaştığında Türkler ve Ruslar arasında cereyan etmekte olan savaşa katılır. Bu savaşın amacı Doğu Ermenistan’ın bağımsızlığını elde etmesine yardımcı olma savaşıdır. Savaşı Ruslar kazanır ve Puşkin galiplerle birlikte 27 Haziran 1829 tarihinde Erzurum’a girer. Haziran ayının sonuna doğru Kafkasya’yı terk eder ve geldiği rotayı takip ederek Rusya’ya geri döner (Slinina, 1977).

Puşkin’in “Erzurum Yolculuğu” (1829-1835) eseri Rusya’nın doğusu sayılan Kafkasya hakkında bilgi verdiği gibi Asya Türkiye’sinin doğusunda gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşı hakkında da bilgiler vermektedir. Puşkin bu eserinde Doğu’ya ait saydığı Türklerden karşılaştığı halkla ve savaş esirleriyle olan diyaloglarını da yazmıştır. Bunların dışında Azerbaycanlı şair Fazıl Han ve İranlı prens Hüsrev Mirza ile olan tanışıklığını da eserinde belirtmiştir. Daha ilginç bir nokta olarak Türk-Rus sınırında Griboyedov’un cenazesinin nakledilip taşınmasına tanıklık etmiştir (Gadjiyev, 1982: 106). Puşkin “Erzurum Yolculuğu” eserinin başlıklarında Doğu hakkında oryantalist bakış açısına ve düşünce yapısına uygun olarak Kafkasya’nın tarihi, tabiatı, halkları hakkında bilgiler vermek suretiyle Rus okurlarına onlar için bilinmeyen yerlerden birisi olan Kafkasya hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Rusya’nın güneyinde yer almasına rağmen Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan Doğu’nun bir parçası olarak sayılmış ve görülmüştür. Puşkin sadece gözlemlerini aktarmakla kalmamış her fırsatta yerli halklarla diyalog kurma ve onlarla bilgi alışverişi yapma yoluna da gitmiştir. Ararat olarak da adlandırılan Ağrı dağının eteklerinde yaşamakta olan Yezidileri hayat tarzı ve dini inanış yönünden incelemiş ve onlarla ilgili gözlemlerini eserinde anlatmıştır (Gadjiyev, 1982:107).

¹⁴<http://pushkin.niv.ru/pushkin/text/arzrum/arzrum-iz-rannih-redakcij.htm>(E. T.:23.08.2016)

1.3.1.2. Lermontov ve Kafkasya

Mihail Lermontov (1814-1841) edebiyat çalışmalarında Kafkasya'nın Rus edebiyatında tanıtılmasında önemli bir konumda olan bir isimdir ve Kafkasya'nın Rus edebiyatında kâşifi rolünü üstlenen Puşkin'den sonra gelse bile ismi Kafkasya ile özdeşleşmiş bir edebiyatçıdır. Lermontov'un edebiyat hayatında Kafkasya temasının yoğun bir biçimde işlemesinden dolayı Lermontov ve Kafkasya isimleri arasında bir çağrışım oluşmuştur. Kafkasya sadece Lermontov'un hayatında ve sanatında önemli bir rol oynamakla kalmamış, Lermontov'un kaderini de etkilemiş ve Lermontov Kafkasya'nın Pyrtigorsk şehrinde yaptığı bir düeeloda hayatını kaybetmiştir.

Lermontov Kafkasya temasını esas alarak oluşturduğu eserler “Çerkezler” («Черкесы» / Çerkesi) (1828), “Kafkas Tutsağı” («Кавказский пленник» / Kavkazskiy plennik) (1828), “İsmail Bey” («Измаил-Бей» / İzmail-Bey) (1832), “Bastunci Aulu” («Аул-Бастунджи» / Aul-Bastundji) (1834), “İblis” («Демон» / Demon) (1838), “Mtsırı” («Мцыри» / Mtsırı) (1839), “Çağımızın Kahramanı” («Герой нашего времени» / Geroı našego vremeni) (1840), “Valerik” («Валерик» / Valerik) (1840) isimlerini taşımaktadır. Lermontov tarafından yazılan ve Kazak annelerine ithaf edilen “Kazak Ninnisi” («Казачья колыбельная песня» / Kazaçya kolıbelnaya pesnya) (1838) özel bir yer tutmuş ve bu eser Rus halkının günlük hayatının bir parçası durumuna gelmiştir.

Edebiyat eleştirmeni Vissarion Belinski (1811-1848) onun için şu sözleri söylemiştir:

“Şair kendisindeki bütün edebi yeteneği bu sihirli topraklara sahip olan ülkeye vermiştir. Çünkü buralar parlak ve bereketli izlenimleriyle Lermontov'un şairlik ruhunda büyük etkiler bırakmıştır. Kafkasya, Puşkin'in şiir hayatında bir beşik görevi üstlendiyse Lermontov'un şiirlerinin de beşiği olmuştur. Ve de Puşkin'den sonra hiçbir edebiyatçı Kafkasya'nın muhteşem izlenimlerini, el değmemiş tabiat varlıklarını ve güzelliklerini Lermontov kadar şairane ifade edememiştir” (Belinski, 1840).

Lermontov (1814-1841) yaşadığı dönem itibari ile önemli siyasi gelişmelere tanık olmuş ve gelişmelere tepkisiz kalmayarak düşüncelerini edebiyat eserlerinde yansıtmış

yolunu kullanmıştır. Lermontov'un yirmi yedi yıl süren yaşamı Çarlık dönemi Rusya'sında bütün demokratik kıpırdanışların ezildiği bir döneme rastlar. Monarşiyi bir anayasa ile sınırlama amacı güden Dekabrist hareketi 1825 yılındaki ayaklanmanın ertesinde acımasızca ezilmiş, aralarında önemli edebiyatçıların da olduğu öncü insanlar idam edilmiştir. Dönemin politik ortamının getirdiği gerginlikler nedeniyle Çarlık yönetimi sanat ve kültür yaşamı üzerinde ağır bir sansür uygulamaktadır. Yazarlar ya idam edilmişler ya sürgüne gönderilmiş ya da suskunluğa zorlanmışlardır. Lermontov edebiyat eserlerini bu dönemde gerginliklerle dolu atmosfer içinde vermiştir. 1837 yılında Puşkin'in Fransa'daki sosyal çatışmalar sonucu Rusya'ya sığınan monarşi yanlısı bir Fransız subayı olan Dantes (1812-1895) tarafından düelloda öldürülmesi üzerine Lermontov 1837 yılında “Şairin Ölümü” («Смерть поэта» / Smert poeta) adlı şiiri yazar. Şiirin Çarlık dönemi Rusya'sının başkenti Petersburg'da olduğu kadar bütün ülkede elden ele dolaşması ve dönemin bütün aydınlarının belleğinde yer etmesi Çarlık hükümeti tarafından kaygıyla karşılanmasına ve okların üzerine çevrilmesine neden olur (Behramoğlu, 2012:59). Çar 1. Nikolay (yaşamı:1796-1855/ yönetimi:1825-1855) yönetimi döneminde sürgüne gönderilen yazarlar arasında Lermontov da vardır. Lermontov'un Kafkasya'ya sürgüne gönderilmesine neden olacak durum Puşkin'in ölümü üzerine yazdığı şiirdir.

Lermontov'un Rusya'dan ayrıldıktan sonra Kafkasya yolculuğu sırasında 1841 yılında kaleme aldığı şiiri¹⁵ Rusya hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Rusya Lermontov'un gözünde mavi üniformalı güçlü beyler ve onların elinde tutsak olanlardan oluşan kirli bir ülkedir. Kafkasya ise Lermontov için Rusya'nın güçlü paşalarından, onların duyan kulaklarından ve gören gözlerinden uzakta kalabileceği, saklanacağı bir ülke konumundadır (Süer, 2006:46). Gogol Kafkasya temasında eser yazmamasına karşılık Rusya'yı karşılaştırmak için “Ölü Canlar” («Мёртвые души» / Myortvıye duşi) (1842) eserinde Kafkasya manzarasından öğeler kullanır. Gogol eserinde Rusya için yoksul, fırlatılıp atılmış, sahipsiz nitelemelerini yapar. Daha sonra sanki Kafkasya coğrafyasına ait doğal unsurları satırlarına taşıyarak Rusya ile karşılaştırma yapar. Rusya'nın sarp kayalıklar üzerine kurulmuş, çok pencereli yüksek sarayları olan kentleri, güzel ağaçlar ve sarmaşıklarla çevrili evleri, köpükler saçarak kükreyen çağlayanlar gibi olağanüstü doğa öğeleri yoktur. Ayrıca görenin korkudan dudağı uçuklayacağı ya da her

¹⁵ <http://www.all-poetry.ru/stih376.html> (E.T.: 23.08.2017)

baktığında sevinçlere boğulacağı coşkunun akan suların üzerinde başını alıp göklere doğru gitmiş, görmek için başını şöyle geriye atman gereken kaya kütleleri, asmalarla, sarmaşıklarla ve yabani güllerle sarılmış yıkık kemerlerin gerisinde gümüşsü gökyüzüne doğru yükselen ısıltı ısıltı parlayan dağları da yoktur. Rusya'nın göz alabildiğine uzanan düzlüklerinde kurulmuş alçacık kentleri bir nokta ya da benek gibi durmakta ve insanı büyüleyen, gözünü alan hiçbir şey de yoktur. Yine de gizemli ve anlaşılmasız bir güç insanı Rusya'nın kendisine çekmektedir. Rusya'nın uçsuz bucaksız genişliklerinde sınırsız düşünceler doğmakta ve güçlü genişliği Çiçikov'un içinde korkunç bir güçle yansınarak onu sarıp sarmalamakta ve gözleri doğaüstü ışıklarla aydınlanmaktadır (Gogol, 1842:268).

1837 yılında Kafkasya sürgününde Lermontov'un bulunduğu şehir Stavropol'dur. Bu şehir Kafkasya dağlarına karşı verilen savaşlarda ordunun merkezi olması açısından önem taşımaktadır. Stavropol yolunda Lermontov üşütür ve hastalanır. Doktorlarından aldığı izin ile Pyatigorsk şehrine gider ve güz mevsimine kadar buradaki şifalı sularla iyileşmeye çalışır. Moskova ve Petersburg sosyetesinin yoğun ilgi gösterdiği Pyatigorsk şehri Lermontov'a pek de yabancı değildir. Lermontov'un Pyatigorsk ve Kislovodsk şehirlerinde bulunuşu Kafkasya'ya aşk derecesinde bağlılığında ve “Çağımızın Kahramanı” romanının oluşumunda önemli rol oynayacaktır. Lermontov'un bu romanı yayımlandıktan sonra yine Puşkin'in ölümü üzerine yazdığı şiir örneğinde olduğu gibi tepkileri ve eleştirileri üzerine çekecektir. Zamanın eleştirmenleri romanda geçen Peçorin karakterinin zamanı temsil edebilecek bir kahraman olma özellikleri taşıyamayacağı ve Peçorin adı altında Lermontov'un kendi isteklerini ortaya koyma amacıyla olduğunu belirteceklerdir. Romanda “gereksiz kişi” geleneğinin bir devamı olarak Lermontov tarafından ortaya konulan başkahraman Peçorin'in yaşadığı macera dolu hayat hikâyesi anlatılır. Lermontov eleştirmenlerin romanındaki kahraman için sarf edilen olumsuz yaklaşımlar üzerine:

“Beyler, “Çağımızın Kahramanı” gerçekten bir portredir, ama bir tek kişinin portresi değildir; kuşağımızın gittikçe artan kötülüklerinden yaratılmış bir portredir. Bana bir insanın bu kadar kötü olamayacağını söyleyeceksiniz yine. Ben de diyeceğim ki, madem bir sürü trajik ve romantik haydudun varlığına inandınız, neden Peçorin gerçeğine inanmıyorsunuz? Çok daha korkutucu ve çirkin öykü

kahramanlarını beğendiniz, yine bir öykü kahramanı olan bu kişiyi neden benimsemiyorsunuz? Yoksa bu kişideki gerçek payı sizin istediğinizden daha mı fazla?” (Lermontov, 1840:6-7).

Lermontov “Çağımızın Kahramanı” romanında Kafkasya’nın betimlemesini şu şekilde yapar:

“Heybetli ve aşılmaz sıralanmış dağlar, çınar ağaçlarının kapladığı koyu yeşil sarmaşıkların üzerinde kubbeler gibi kızılımsı kayalar, sellerin yıllardır oyduğu sarı yarlar, uzaklarda altın saçaklar gibi parlayan zirveler” (Lermontov, 1840:12).

Özellikle Lermontov Kafkasya’da yaşamaya başladıktan sonra Kafkasya ile Moskova’nın karşılaştırmasını yapar. Lermontov Kafkasya macerası yolunda yaşadıklarını “Çağımızın Kahramanı” romanının kahramanı Peçorin aracılığı ile okuyucuya yansıtır. Peçorin Moskova’da sahip olduğu para sayesinde bütün zevklere sarılır ama zamanla bıkmıştır. Sosyeteye dahil oldu ise de sosyetenin havası ona usanç vermiştir. Soylu kadınlara gösterdiği sevgi karşılıksız kalmadı ise de mutluluğu bulamaz. Okuduğu kitaplar ve öğrendiği bilgiler de onu mutlu edemez. Gerçek mutluluğun uzaklarda olduğunu düşünmeye başlar. Ona göre en mutlu insanlar bilgisiz insanlardır. Kafkasya’ya tayini çıktığında Çeçen kurşunları altında çok yaşayamayacağını bilse de kendisini çok mutlu hissetmiştir. Kafkasya’da kurşun seslerine o kadar alışmıştır ki sivrisineklerin vızıltısı ona daha önemli gelmeye başlamıştır. Kafkasya’da karşısına çıkan can sıkıntısını Bella ile başından atacağını düşünen Peçorin yine yanılmıştır. Çünkü soylu bir kadının aşkıyla vahşi bir kadının aşkı arasında bir fark olmadığını görür. Sonuçta soylu kadınlar hoppa tavırlarıyla vahşi kadın da basit ruhlu ve bilgisiz oluşuyla Peçorin’e bıkkınlık vermiştir. Bella’ya karşı Peçorin içinde bir sevgi taşısa da onunla aynı havayı solumak artık sıkıcı gelmektedir. Hayatın gözünde anlamsızlaşmasını toplumun ruhunun bozulmasına da bağlamak ister Peçorin. Acınılacak birisi varsa Bella kadar o da Peçorin’in kendisidir (Lermontov, 1840:52-53).

Lermontov kendi Kafkasya sürgünü betimlemek için tipi örneğini kullanır. “Çağımızın Kahramanı” romanında tipinin Rusya’nın kuzey gölgelerinde olduğu gibi homurtusunu artırarak esmesi karşısında Lermontov kendisi gibi tipinin de Kafkasya’da sürgünde olduğu benzetmesini yapar. Tipi bir zamanlar soğuk kanatlarını rahatça açtığı

uçsuz bucaksız özgür bozkırlarda estiği günleri hatırladıkça ağlamaklı olmaktadır. Yazara göre tipi Kafkasya’da bunalmaktadır. Tipinin Kafkasya’da kafesin demir parmaklıklarına haykırarak atılan kartaldan bir farkı yoktur. Kafkasya kışında sisten ve kardan başka bir şey göremeyen Lermontov ya uçuşuma yuvarlanmaktan ya da bataklığa saplanmaktan korkar. *“Gözü kör olası Asya! Bıktım, usandım deresinden de insanından da. Gel de güven güvenebilirsiniz!”* diye haykırır (Lermontov, 1840:45).

Lermontov’un sürgün kahramanı Kafkasya kanyonlarında esen fırtınaya bakarak, fırtına için şunları düşünür:

“Sen de sürgünsün! diye düşündüm. Sen de geniş bozkırların özlemi içindesin! Soğuk kanatlarını rahatça açabilirsin orada, ama burada demir kafesinin parmaklıklarına haykırışlarla saldıran tutsak bir kartal gibisin.” (Albayrak, 2013).

Lermontov Kafkasya’ya sürgün edilmeden önce de Kafkasya coğrafyası ile tanışma şansını yakalamıştır. Lermontov çocukluk döneminde bünyesinin zayıflığı ve yakalandığı hastalıklar nedeniyle büyükannesi tarafından birkaç kez daha Kafkasya’nın şifalı sularına iyileşmek amaçlı getirilecektir. 1825 yılının yaz mevsiminde Lermontov büyükannesi Yelizaveta Arsenyeva ile birlikte Kafkasya’nın Pyatigorsk şehrinde kalır. Lermontov’un çocukluk döneminde Kafkasya’ya yapmış olduğu ilk ziyaret müstakbel şairin Kafkasya’ya aşk duymasına neden olacaktır. Çocukluğunda Kafkasya’ya yaptığı ziyaretin 12 yıl sonrasında bu sefer politik nedenlerden dolayı 1837’de Kafkasya’da bulunacak ve üç yıl kalacaktır. Yine 1840-1841 yıllarında yine politik nedenlerden dolayı Kafkasya’da bulunacaktır. Lermontov General Velyaminov (1785-1838) komutasındaki orduyla birlikte Kafkasya’yı dolaşır. Taman’da bulunur ve daha sonra Daryal Geçidi’ni takip ederek Gürcistan’a ulaşır. 1840 yılının haziran ayında Grozni’de bulunan Rus ordusu içinde yer alarak Çeçenlere karşı yapılan askeri seferlere katılır. Valerik nehri kenarında Ruslar ve Çeçenler arasında geçen küçük boyutlu çatışmalar içinde yer alarak Çeçenleri gözlemleme şansı elde eder. 1840 yılının ağustos ayında dağlılara karşı yapılan sefere de katılır ve dağlılarla çok defa çetin çatışmalar içinde bulunur. Bu çatışmalarda “cigit” olarak adlandırılan Kafkasya dağlılarının canla başla savaşmalarına ve kahramanlıklarına tanıklık eder.

Lermontov Petersburg’da adının bir düelloya karışması nedeniyle ikinci sürgün cezasını almış ve yeniden sürgün olarak Kafkasya’ya gönderilmiştir. Lermontov ikinci sürgünü boyunca birçok yere uzun süren yolculuklar neticesinde Doğu halklarının geleneklerini, folklorunu tanıma fırsatı ele geçirmiştir. Rusya’nın Avrupa’ya açılan penceresi kabul edilen Baltık Denizi kıyısındaki Petersburg başkentinden Kafkasya coğrafyasına kadar olan uzun yolculuk boyunca Lermontov Rusya’nın uçsuz bucaksız düzlüklerine, steplerine bakışlarıyla dalmak ve onları incelemek olanağı bulmuştur. Kafkasya coğrafyasına yaklaştıkça Rusya tarafından bölgeye yerleşmek için özendirilen Don Kazakları ile karşılaşmış, onları yakından tanıma olanağı elde etmiştir. Rusya’nın güneydeki karakol bekçileri görevini yerine getiren ve dağlı halklara karşı başarılı askeri seferler yapan Slav kökenli Kazakları edebiyat çalışmalarında çokça işlemiştir.

Lermontov, Puşkin’in ölümünden dört yıl sonra Kafkasya’da Pyatigorsk şehrinde yaptığı bir düello sonucunda 27 yaşında yaşama veda eder. Kısa ömrüne rağmen, geride çok sayıda eser bırakır.

1.3.1.3. Bestujev-Marlinski ve Kafkasya

Aleksandr Bestujev-Marlinski (1797-1837) Kafkasya temasını kendi edebiyat çalışmalarında işleyen ve böylelikle Rus edebiyatı içinde ismi Kafkasya ile özdeşleşen edebiyatçılardan birisidir. Kafkasya teması Rus edebiyatının M. Lermontov, A. Puşkin, L. Tolstoy gibi önde gelen isimleriyle birlikte A. Bestujev-Marlinski de Kafkasya temasını edebiyat çalışmalarına taşıyarak Kafkasya bölgesinin Rusya insanına olduğu kadar Rusya dışındaki insanların da tanınmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Sovyet yazarı Valentin Pikul (1928-1990) Lermontov’un “Çağımızın Kahramanı” başlığından yola çıkarak Bestujev-Marlinski için “Kendi Çağının Kahramanı” (“Герой своего времени” / Geroy svoego vremeni)¹⁶ ifadesini kullanır.

A. Bestujev-Marlinski Peterhof yakınındaki Marli köyünde 1817 yılında subay olarak Rus ordusunda hizmet etmesinden dolayı Marlinski adını almıştır (Mersereau, 2008:156). Aralık 1825’te Çarlık Rusya’sının başkenti Sankt-Peterburg’da gerçekleşen ayaklanmaya katıldıkları gerekçesi ile tutuklanmış ve Sibirya’ya sürgün cezası almıştır (Mersereau, 2008:182). 1829 yılına kadar Sibirya’da Yakut topraklarında kalan Bestujev-Marlinski, burada geçirdiği sıkıcı günlerinde Almanca, İtalyanca ve İngilizce eserler

¹⁶ Валентин Пикуль, Герой своего времени, Рассказ, 1976 год; цикл «История России XIX века»

okur, etnografyayla ilgilenir, şiirler yazar. 1829 baharında ise Kafkasya'daki Rus askeri birliklerine katılmasına izin verilir. Bestujev-Marlinski yaşamının son 8 yılını geçirdiği Kafkasya'da en iyi öykülerini yazar. Bundan sonraki hayatını Kafkasya'da anayurdundan uzak yabancı diyarlarda göçebe olarak ve tehlikelerle dolu bir yaşantıyla, dağlı halklara karşı düzenlenen askeri seferlere katılmakla geçirir. Çok sevdiği dostu Puşkin'in beklenmedik ölüm haberi üzerine 1837 Şubat'ında kardeşine yazdığı mektupta şöyle der: *“Benim ölümümün de böyle ani ve şiddete dayalı olacağını hissediyorum. Ölüm çok yakınımda, içimdeki kan fazlasıyla sıcak...”* Bu mektuptan 3 ay sonra Kafkasya'nın en batısında Soçi kenti ve Abhazya arasında yer alan Adler adlı bir yerde dağlılarla yapılan bir çatışma sırasında Bestujev-Marlinski ormanda kaybolur. Bir daha kimse ondan haber alamaz. Cesedine hiçbir yerde rastlanamaz (Öksüz, 2015:1176).

Bestujev-Marlinski Kafkasya'da yaklaşık sekiz yıl yaşamıştır. Bu süre zarfında Kafkasya'nın yerli halklarının hayat şartlarını yakından tanımak fırsatını elde etmiş, Rus ordusuyla birlikte katıldığı çok sayıda tehlike ve macera dolu askeri seferler neticesinde edindiği bireysel gözlemlerini ve tecrübelerini edebiyat eserlerine yansıtmıştır. Kafkasya temasını Puşkin açmakla birlikte Bestujev-Marlinski gerçek Kafkasya'yı tanıtmaya rolünü üstlenmiştir (Gadjiev, 1982:69-70). Rus edebiyatında Kafkasya temasını işleyen edebiyatçılar arasında Bestujev-Marlinski vermiş olduğu eserlerle kendisine farklı bir yer edinmektedir. Bestujev-Marlinski öykülerinde Kuzey Kafkasya'nın 1826-1833 yılları arasında geçen olayları “Ammalat Bek” («Аммалат-Бек» / Ammalat-Bek) (1832), “Dağıstan'dan Mektuplar” («Письма из Дагестана» / Pisma iz Dagestana) (1832), “Molla Nur” («Мулла-Нур» / Mulla-Nur) (1835-36), “O Öldürülmüştü” («Он был убит» / On bıl ubit) (1835), “Kızıl Çarşaf” («Красное покрывало» / Krasnoye pokrivalo) (1831), “Hazar'la Vedalaşma” («Прощание с Каспией» / Proşaniye s Kaspiyey) (1834) ve “Vadimov” («Вадимов» / Vadimov) (1834) gibi öykülerinde anlatır. Yazar bu öykülerinde Kafkasya doğasını, Kafkas halkının kültürel değerlerini, birbirleriyle amansız bir mücadele içindeki Kafkas ve Rus askerlerini aşk macerası çerçevesinde ortaya koyar. Kafkasya öyküleri Bestujev-Marlinskinin kişiliğini anlamak açısından da önemlidir. Çünkü yazar, hayatının sonuna kadar Kafkasya bölgesinde bulunmuş ve daha önce de belirttiğimiz gibi öykülerinde anlattığı olayların çoğuna tanık olmuştur (Kapadze, 2015:15).

Bestujev-Marlinski'ye ün kazandıran “Ammalat Bek” öyküsü bütünüyle Kafkasya odaklı tarihî gerçeklere dayanılarak yazılmıştır. 19. yüzyıl Rus edebiyatı içinde Kafkasya'yı ve dolayısıyla “Doğu” olgusunu bütün gerçek yaşantılarıyla ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bestujev-Marlinski “Ammalat Bek” öyküsünde olduğu gibi Kafkasya temalı öykülerini yazarken gerçeğe yakın olması için bu bölgeyle, bölgenin tarihsel olaylarıyla ve coğrafi yapısıyla ilgili araştırmalar yapmıştır. Öykülerini tarihi olaylarda ve efsanelerde sözü geçen konu ve şahıslarla harmanlamış, Kafkas halklarının karakterlerini, yaşam tarzlarını, gelenek ve göreneklerini en ince ayrıntısına kadar betimlemiş, yapıtlarını etnografya, tarih ve dil konularında yaptığı yorumlarla ve notlarla desteklemiştir. Konularını ve kahramanlarını yerel efsanelerden ve gerçek olaylardan alıntılamıştır. Bestujev-Marlinski'nin Kafkasya hikâyelerinde yarattığı kahramanlar, yazarın dağlıların yaşamını, geleneklerini, dış görünüşlerini, iç dünyalarını, bölgenin doğasını, ekonomisini, coğrafyasını ve tarihini dikkatli ve titiz bir şekilde incelemesiyle ortaya çıkmıştır. Bestujev-Marlinski “Ammalat Bek” hakkında şunları yazar: *“Bu öyküde betimlediğim olay gerçek yaşamdan alınmıştır. Öykünün sonuna kadar geçen olaylar söylenti ve rivayet şeklinde yazara iletilmiştir. Pek çok şahit bana Verhovski'nin Ammalat'ın Seltaneta'ya olan tutkusunu nasıl tasvir ettiğini anlattı. İlk bölümde Ammalat'ın atış ve ata biniş ustalığı hakkında bahsedilen tüm konular bugün bile Dağıstan'da anlatılmaktadır”* (Öksüz, 2015:1177). Bestujev-Marlinski'nin “Ammalat Bek” öyküsünde geçen kişi ve yer isimleri gerçek yaşamdan alınmış olup Verhovski ve Yermolov Rus ordusunun Kafkasya'da görev yapan subayları, Hazar Denizi, Dağıstan, Tarku, Anapa, Avarlar, Kumuklar gibi yer ve kabile adları da Kafkasya coğrafyasının ve kültürünün birer parçalarıdır.

Bestujev-Marlinski ile onun “Ammalat Bek” öyküsündeki kendi kahramanı Ammalat'ın hayat çizgileri birbirine çok benzemektedir. Ammalat hayatın artık kendisi için bir anlam ifade etmediğinden dolayı kendisini uzaklara atar. İşte bu uzak yerlerden birisi de Karadeniz kıyısındaki Anapa'dır. Anapa'da Ruslar ve Türkler arasında meydana gelen bir savaşta Ammalat yaralanır ve ölür. “Ammalat Bek” öyküsünde kahramanın hayatının sonunu Karadeniz'in kıyısında Anapa olarak yazan Bestujev-Marlinski bilerek ya da bilmeyerek kendi hayatını da yine Karadeniz kıyısında Adler'de kaybedecektir. Bestujev-Marlinski 1837 yılında 39 yaşında iken Karadeniz kıyısında ve Abhaz topraklarının sınırına çok yakın bir yer olan Adler'de ormanlık alanda dağlılarla girdiği

bir çatışma sonrasında kendisinden bir haber alınamamış ve bedenine dahi ulaşamamıştır.

Bestujev-Marlinski “Ammalat Bek” öyküsü boyunca Kafkasya dağlı halklarına karşı olan yaklaşımı genelde ılımlı olmasına rağmen yine de yazar Doğulular hakkındaki olumsuz görüşlerini dile getirmekten çekinmemektedir. Dağlıların Avrupalılara nazaran daha yabancı olma nedenlerini bölgenin o dönemde dışa kapalı olmasına, özgürlük mücadelelerine, yaşam tarzına ve geçit vermeyen doğa yapısına bağlar. Yazar her ne kadar objektif olmaya çalışsa da Rusların Doğulular hakkındaki olumsuz düşüncelerini de öyküde hissettirir. Marlinski bu görüşleri Albay Verhovski’nin sevgilisine Kafkasya’dan yazdığı mektuplarla aktarır:

“Arkadaşım Ammalat içten değil ve güven vermiyor. Onu suçlamıyorum. Bir insanın anavatanının havasıyla ve annesinin sütüyle kimliğine yerleşen alışkanlıklarından kurtulmasının ne kadar zor olduğunu bilirim. Uzun yıllar Azerbaycan’ı barbarca bir despotlukla ezen İranlılar, Kafkas Tatarlarına en kötü arzuları öğretip en aşağılayıcı oyunları oynadılar. Hırsızlığın güçlüler için bir hak olduğu, adaletin gizlice uygulanabildiği despotluğun temel olduğu bir hükümetten daha başka ne beklenebilir ki? Bana istediğini yap ama benden aşağıdakilere istediğimi yapmama karışma. İşte Asyalı yöneticilerin dünya ve ahlak anlayışı budur.” “Asyalılar için kutsal akrabalık bağları hemen hemen hiç yoktur. Onlarda oğul, babanın kölesidir. Kardeş rakip demektir. Yakınlarına güvenmezler çünkü güvenilecek insan yoktur. Karılarına duydukları kıskançlık ve şüphe, kardeşlik ve dostluk bağlarını da koparır.” Verhovski bir başka mektupta şöyle devam eder: “Asya’yı terk etmekten dolayı çok mutluyum. İnsanlığın beşiği olan bu bölgede anlayış hala kundak bezine sarılı olarak duruyor. Geçen asırlara rağmen Asyalının yaşamındaki hareketsizlik çok şaşırtıcıdır. Asya’ya karşı onu ilerletmek ve eğitmek için yapılan her girişim duvarlara çarpan dalgalar gibi kırılmış. Sanki zamana değil de yere bağlıymışlar gibi bir durumları var.” Öykünün sonlarına doğru bir Rus subayı Verhovski’yi Ammalat konusunda uyarmak için şöyle der: “Yanılmamış olmak için dikkatli

olun Albayım! Umutmayın ki Ammalat her şeyden önce Asyalıdır. Ve bu kelime bir belge gibidir. Burası bizim oralara benzemez. Burada sözcükler düşünceleri, yüzler de ruhları saklar. Onlardan birinin yüzüne baktığında çok masum görünür. Ama bir gün ona işin düştüğünde bu Asyalıda fazlasıyla alçaklık, sinsilik ve gaddarlık bulursun” (Öksüz, 2015:1182-83).

Bestujev-Marlinski’nin Doğu motifleriyle oluşturduğu bir başka öyküsü “Kızıl Çarşaf” («Красное покрывало» / Krasnoye pokrivalo) adını taşımaktadır. Öykü ilk kez 1831 yılında Tiflis gazetesinde yayınlanmıştır. Bu kısa öyküde olay savaş sırasında Erzurum’daki bir mezarlıkta geçmektedir. Anlatıcı bir sonbahar akşamı bir mezar taşını resmetmekte ve etrafını saran manzaranın güzelliği karşısında büyülenmektedir. Akşamın alacakaranlığında derin düşüncelere dalmış bir halde yaşamın amacı, savaşın anlamsızlığı ve kendi kaderi hakkında kendini sorgularken bir mezarın başında duran bir kadını fark eder:

“Uzun boylu bir kadındı, üzerine giydiği geniş etekli uzun bir çarşaf yerlere kadar deşiyordu. Ama dikkatimi ona vermedim çünkü bir yakınının ölümünden sonra mezar başında dua etmek kutsal bir görev sayıldığından Müslüman topraklarında buna benzer sahnelere sık rastlanırdı. Ama 4 saatten fazla bir süredir mezarlıkta oturmama rağmen kadın istifini hiç bozmamıştı. Bu kadar geç bir saatte Müslüman bir kadının düşman Rus ordugahının yakınında bulunması beni şaşırttı. Doğrusu Türk kadınları Ruslardan bir zarar gelmeyeceğini anlamışlardı ve şehirde tek başlarına korkmadan dolaşabiliyorlardı. Ama akşamleyin, hem de şehir dışında asla.” Marlinski Doğu geleneklerini öykünün çeşitli yerlerinde okuyucuya aktarmaya devam eder: “Kırmızı çarşafı kadın yüzünü örtmemişti. “-Hanım” diye seslendim Tatarca. Herhalde bir yakınınızı kaybettiniz?” Türk kadın irkildi ama Asya geleneğine göre yüzünü örtmesi gerekirken o örtmedi”. Yazar tam bu diyalogun altına dipnot açıklaması yapar ve şöyle yazar: “Kafkasya’ya yakın yerlerde konuşulan Tatarca Türkçeye çok benzemektedir. Avrupa’da nasıl Fransızca geçerliyse, Tatarca ile de bütün Asya’yı baştan sona dolaşmak mümkündür”. Kadın çok

sevdiği sevgilisinin ardından büyük acı çekmektedir. Diyalog sırasında öğrendikleri anlatıcıyı şaşkına çevirir. Türk kadının sevgilisi bir Rus ve Hristiyandır. Kadının acısını paylaşmaya çalışan anlatıcı gecenin bu geç saatinde tehlikeden korumak için onu evine bırakmak ister. Ama kadın bunu reddeder ve giysisine sakladığı küçük bir hançeri göstererek şöyle der: “Ben ölümün ne olduğunu biliyorum. Komşularımın iftirası, akrabalarımın intikam hırsı beni zaten öldürdü. Ben burada, sevdiğim adamın mezarı başında can vermek istiyorum.” Anlatıcı, kadını ikna edemeyince ondan biraz uzaklaşıp sabaha kadar onu kollamaya karar verir. Ancak tam o sırada bir atlı belirir ve ani bir kılıç darbesiyle kadını öldürür. Kadının kızıl çarşafı açılıp yerlere serilir. Anlatıcı onu öldürenin babası mı, kocası mı yoksa kardeşi mi olduğunu asla öğrenemez. Kızıl çarşafa kadının yüzünü örterken gözünün önünde gelişen bu talihsiz olayı asla unutamayacağını düşünür (Öksüz, 2015:1183-84).

Bestujev-Marlinski Kafkasya’da sürgünde olduğu sırada Azerbaycan’da da bulunmuş, Azerbaycanlı ünlü yazar Mirza Fethali Ahundov (1812-1878) ile de dostluk kurmuştur. Azerbaycan dilini öğrenmiş ve de ayrıca Ahundov’un “Puşkin’in Ölümü Üzerine Şark poeması” («Восточная поэма на смерть Пушкина» / Vostočnaya poema na smert Puşkina) (1837) adlı şiirini de Rusçaya tercüme etmiştir.¹⁷ Bestujev-Marlinski “Ammalat Bek” öyküsünde olduğu gibi gerçek olaylar ve gerçek kişilikler üzerine yazdığı “Molla Nur” eseri 19. yüzyılda Azerbaycan’da geçmektedir. Bestujev-Marlinski Dağıstan’ın Derbent şehrinden Azerbaycan’ın kuzeyinde bulunan Şamahı şehrine giderken kaçak hayatı yaşayan Molla Nur ile görüşmüş ve onun hakkında “Molla Nur” öyküsünü yazmıştır (Qaflanoğlu, 2013). Kahraman Molla Nur tiptemesi kendi içinde bir gizeme sahiptir ve gerçek anlamda eşkıya olmasa bile ezilenlerin intikamını almak için ezenlere ve zenginlere karşı durur, tek başına mücadele eder. Bilinmeyen bir biçimde kendi öz amcasını öldürür ve saklanmak için dağlara kaçır. Adalet için savaşta kendi yardımcıları ile birlikte dağlarda yaşarlar.¹⁸

¹⁷<http://medeniyyet.az/page/news/18901/Tevqim-34-noyabr.html?lang=ru>(E. T.:30.04.2016)

¹⁸ The Book “Molla Nur” By A. Bestujev-Marlinski AT CLS. 29 September 2016

<http://www.mek.az/en/news/810-the-book-molla-nur-by-a-bestujev-marlinski-at-cls>(E. T.:12.12.2016)

1.3.1.4. Lev Tolstoy ve Kafkasya

Yasnaya Polyana’da 9 Eylül 1828 yılında soylu bir toprak ağasının oğlu olarak doğan Lev Tolstoy (1828-1910) erken yaşlarda annesini ve babasını kaybeder ve halası Aleksandra Osten-Saken’in koruması altında yetiştirilir. Tolstoy 1851 yılında asker olan abisinin çağrısı üzerine Kafkasya’ya gidip orduya katılmasıyla başlayan askerlik yılları ve 1857-1860 yıllarındaki Avrupa seyahatleri, Tolstoy’un hayatında bir dönüm noktası niteliğindedir. “Savaş ve Barış” («Война и мир» / Voyna i mir) (1863-69) ve “Anna Karenina” («Анна Каренина» / Anna Karenina) (1873-77) romanlarıyla daha çok bilinen Tolstoy’un hem kişisel hayatında hem de edebiyat hayatında Kafkasya teması çok önemli bir yer tutmaktadır. Tolstoy’un “Kazaklar” («Казакы» / Kazaki) (1863), “Kafkas Tutsağı” («Кавказский пленник» / Kavkazskiy plennik) (1872), “Hacı Murat” («Хаджи-Мурат» / Hacı-Murat) (1896-1904) adlarını taşıyan eserleri Kafkasya hakkındadır.

Lev Tolstoy edebiyat alanına adım atmasında büyük etkisi olan Kafkasya ile olan duygusal bağı 1854 yılında günlüğünde şu cümlelerle ifade eder: “Kafkasya’yı güçlü bir aşk duygusuyla sevmeye başlıyorum, ölümüne bile olsa. Gerçekten de savaş ve özgürlük gibi birbirinden tamamen ayrı uçlarda duran bu aykırı kavramları kendi bünyesinde birleştiren bu yabani bölge iyi ve güzel özelliklere sahiptir” (Gordin, 2000).

Tolstoy Kafkasya’ya ulaşmadan önceki ruhsal durumunu “Kazaklar” romanında ortaya koyar. Tolstoy “Kazaklar” romanında başkahramanı Olenin aracılığı ile kendi düşüncelerini ve hayallerini dile getirir. Hayatının gelecekteki bir kısmını Kafkasya’da geçirmeye adanmış Olenin hayallerindeki Kafkasya’yı okuduğu Bestujev-Marlisnki’nin bir eserinde geçen Ammalat Bek adlı öykü kahramanı, Çerkez kızları, dağlar, uçurumlar, korku veren seller ve türlü tehlikelerle dolu yerler olarak tasavvur etmektedir. Tolstoy bir taraftan herkesi şaşırtacak bir cesaretle sayısız dağlı adamı kılıçtan geçiriyor ve onları dize getiriyor, diğer taraftan da dağlıların safında bir dağlı adam olup onların bağımsızlık ve özgürlük davasında Ruslara karşı savaşıyordu. Rusya’nın şehirlerinde gördüğü yaşantı tarzından kaçıp uzaklaşmayı ve Kafkasya’da iç huzurunu bulmayı deneyecek olan Olenin kendisiyle ve geçmişiyle hesaplaşıyor, Rusya’da eskiden yaptığı hatalardan dolayı kendisini küçük düşürmüş olayları, zaafıları, yanlış davranışları da aklından geçirerek Kafkasya’da dağların, çağlayanların, Çerkez kızlarının ve türlü tehlikelerin olduğu yerlerin arasında yeniden yapmayacağına inanıyordu. Olenin hayalinde dağların arasında fidan gibi boylu, ince belli, örgülü uzun saçlı, uysal ve yumuşak, derin bakışlı genç bir

köle Çerkez kızını görmektedir. Hayalinde dağların arasında ıssız bir yerde, bir köy evinin eşiğinde onun kendisini beklediğini görür gibidir. Kendisi ise zafer kazanmış, yorgun argın, toz toprağa ve kana bulanmış bir biçimde genç Çerkez kızının yanına dönmektedir. Hayalinde Çerkez kızının tatlı sesi ve öpücükleri, güzel omuzları, her şeyiyle kendisine olan bağlılığı canlanır. Olağanüstü güzel ama şanssız bir kadın olan Çerkez kızı kaba, vahşi bir varlıktır Olenin'in gözünde. Uzun kış gecelerinde onu eğitmeye çalıştığını düşünür. Hayalindeki Çerkez kızı oldukça zeki, anlayışlı ve yetenekli olduğu için en önemli ve gerekli şeyleri çabucak öğreniyordur. Yabancı dilleri bile çok rahat öğrenebilir, Fransız edebiyatına ait yapıtları okuyabilir, onları anlayabilir. Örneğin Notre-Dame de Paris kesinlikle çok hoşuna gidecek, Fransızca da konuşabilecek, bir konuk odasında yüksek sosyetedeki bir kadından çok daha fazla, üstelik doğuştan sahip olduğu bir asalet sergileyebilecekti. Oldukça alçakgönüllü bir tavırla, gür ve tutkulu bir sesle şarkı bile söyleyebilecekti. Olenin Kafkasya ve Çerkez kızı ile ilgili düşündüklerini bir süre sonra saçma bulsa bile yola çıkınca o saçma bulduğu hayaller yine belleğinde canlanmaya başlar. Yine Çerkez kızlarını, Rusya'ya dönüşünü, kendisine yaverlik teklif edildiğini, çok güzel bir Çerkez kızıyla evlendiğini görür gibi oluyordur (Tolstoy, 1863:16-17).

Tolstoy Kafkasya'ya ilk ulaştığı zamanlarda bölgenin kendisi üzerindeki etkilerini "Orman Kesimi" (1855) öyküsünde şu şekilde anlatır: Rus askerleri arasında gezen bir söylenceye göre Kafkasya her türden mutsuz insan için bir tüt vaat edilmiş topraktır. En korkunç olanı da Kafkasya'ya gelen herkesin hesabında bütünüyle yanılmasıdır. Kazan ya da Kaluga'da bir askeri birlikte görev almak istemeyen soluğu hemen Kafkasya'da almakta. Yüz yıllardır el değmemiş buzulları, azgın ırmakları, hançerleri, kepenekleri, Çerkez kızlarıyla öyle yüce bir Kafkasya imgesi vardır ki her Rus insanının kafasında. Örnek olarak hiçbir Rus el değmemiş buzullara gitmemiş, gitmiş olsa da bunun neşeli yanı yoktur. Rusya'dan Kafkasya'ya bakışla Kafkasya'dan bakış arasında çok fark vardır. Sonuçta Kafkasya'da asker olmak hiçbir Rus'un hoşuna gitmez. Ama Yüzbaşı Trosenko için durum tam tersidir. Gerçekten de Kafkasya'ya uyum sağlamış ve tam olarak Kafkasyalı olmuş bir subaydır. Komuta ettiği bölüğü ailesi, karargâhın bulunduğu kaleyi evi gibi görür. Kafkas olmayan her şeyi küçük görür, Kafkasyalı olmamak gibi bir olasılığı gerçek dışı kabul eder. Her şeyi Kafkasya çerçevesi içinde düşünür ve bunları bizden olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayırır. Birincileri çok sever ikincilerden nefret eder bir yapısı vardır (Tolstoy, 1855).

Tolstoy okuduğu Rus yazarların eserlerinde bulduğu hayallerini takip etmiş ve 1851 yılında 23 yaşında iken ağabeyi Nikolay ile birlikte Yasnaya Polyana'dan topçu birliğinin yerleştiği Kafkasya'ya gitmiştir. Ağabey Nikolay yedi yıl önce Rus ordusuna katılmıştı. Ağabeyinin askerlik hayatına ve Kafkasya'nın dağlı halklarına karşı yapılan harekâtlara dair anlattığı çarpıcı hikayeler Lev Tolstoy'a çok ilginç gelmiştir. Mevcut hayat tarzından kopmak isteyen Lev Tolstoy için bu bulunmaz bir fırsattır. Cemiyet hayatında kendisine bir yer bulamamış, üniversiteden nefret etmiş, çiftliğinde toprak kölelerinin durumlarını iyileştirme çabaları bir sonuç vermemiştir. Niyeti kardeşi ile birlikte topçu birliğine gitmek, oradaki izlenimlerine dayanarak Kafkasya'daki Rus ordusuna katılıp katılmamaya karar vermektir. İki kardeş Moskova ve Kazan'da kısa molalar verdikten sonra Saratov'dan tekneye binerek Volga üzerinden Astrahan'a vardılar. Buradan at arabasıyla Kızlyar'a geçtikten sonra 30 Mayıs tarihinde kardeşi Nikolay Tolstoy'un topçu birliğinin konuşlandığı Starogladovskaya adlı Kazak köyüne (stanitsa) ulaştılar. Terek ırmağının kuzeyinde yer alan bu Kazak köyü Terek ırmağının güneyindeki Hamamat-Yurt (Хамамат-Юрт) adlı Çeçen köyüyle komşudur (Belge, 2013:173-76). Tolstoy bu yolculuk sırasında Terek ırmağı, Kafkas sıradağlarının muhteşem manzarası, dağların tepelerinde kartal yuvası gibi aullarda soylu vahşiler gibi yaşayan Kafkas dağlı halklarının kıyafetleri ve gelenekleri gibi görsel açıdan zengin izlenimlerini hayatı boyunca unutamayacaktır. Starogladovskaya köyüne vardıktan sonra Kafkasya'daki Rus ordusunda subay olmak konusunda birkaç ay karar veremedi. Komutan Baryatinski öncülüğünde bir Çeçen köyüne yapılan baskına katılır ve biraz da olsa kendine güveni gelir. Tatar dilinde okuma ve yazma öğrenmeye çalışır. Yepişka adlı bir Kazak ile avlanırken ve onunla uzun uzun konuşurken Ruslarınkine hiç benzemeyen özgürlüğü ve cesareti her şeyin üstünde tutan bir dünya görüşü ile tanışır. Kafkasya'da yaşayan Kazakların dağlı halklarınkine benzeyen serbest hayat tarzı Tolstoy'un çok ilgisini çeker ve derinden etkilenir. Tolstoy Kazaklardan olan yaşlı avcı Yepifan Sehin (Епифан Сехин) ile kurduğu arkadaşlık neticesinde Kazakların hikâyelerini ve şarkılarını dinlemiş not almıştır. Epifan Sehin'e ait olan çizgiler "Kazaklar" romanındaki Yeroşka Amca karakteriyle ortaya konmuştur. 1 Kasım 1851'de orduya katılmak için Tiflis'e giden Lev Tolstoy ve kardeşi Nikolay yolculuk sırasında Daryal Geçidinde yer alan Kazbegi köyünde bir dağın tepesinde Orta çağdan kalma "Kutsal Üçler" (Цминда Самеба- Tsminda Sameba / Святая троица- Svyataya troitsa) olarak bilinen eski bir manastıra Gürcülerin yardımıyla tırmanır. Gürcistan'ın başkentinde Almanların yaşadığı

bir koloniyi Tolstoy ziyaret eder. Tolstoy Tiflis'te İtalyan operasına ve Rus tiyatrosuna gider. Tiflis şehri Tolstoy'un çok hoşuna gider (Lipiya, 2011). Tolstoy'un Kafkasya'da bulunduğu sürede Gürcistan ve Gürcü kültürünü yakından tanışma fırsatı edinir. Gürcü topraklarının ve kültürünün Rus okuyucusuna tanıtılmasında Tolstoy'un önemli katkıları olmuştur. Tolstoy teyzesinin tavsiyesini tutarak hayatında çok önemli gelişmelere yol açacak kararını verir. Yazar olma kararını aldıktan sonra Kafkasya'da gördüklerini ve yaşadıklarını yazmaya başlar. Tolstoy, edebiyat hayatının ilk eseri olan "Çocukluk" («Детство» / Detsvo) adlı uzun öykü tarzındaki yapıtını Tiflis'te kaleme almıştır. Bu yapıt "Sovremennik" («Современник» / Çağdaş) adlı dergide yayınlanır ve devrin tanınmış edebiyatçıları olan Turgenev, Dostoyevski, Panayev gibi ustalardan olumlu yankılar alır. Topçu astsubay olarak Tolstoy'un askerlik mesleğine girdiği yıllar Kafkasya'da dağlı halkların Şeyh Şamil'in yönetiminde Ruslara karşı büyük mücadelelere giriştikleri döneme denk gelmekte idi. Şubat 1852'de Şeyh Şamil önderliğinde savaştan Çeçenlerle Mişik nehri yakınlarında girdiği meydan muharebesinde Tolstoy'un başında durduğu topun tekerleğine bir Çeçen güllesi isabet eder ama Tolstoy kurtulur. 1852 yılı Tolstoy için sakin bir yıldır ve zamanın çoğunu Pyatigorsk şehrinde geçirir. 7 Kasım 1854'te İnkerman'a gider ve Kırım Savaşını (1853-56) izleme şansı elde eder.

Tolstoy Rusya'nın kendi doğusu olarak kabul ettiği Kafkasya hakkında edebiyat çalışmaları yapmaya sanat hayatının ilk döneminde başlamıştır. Hayatının erken döneminde Kafkasya'da sadece iki buçuk yıl askerlik hizmeti nedeniyle bulunmuş olması Tolstoy'un Kafkasya coğrafyasını, halklarını, kültürlerini tanımasına olanak sağlamıştır. Tolstoy'un şahsi kütüphanesinde Puşkin, Bestujev-Marlinski, Lermontov gibi Kafkasya konulu birçok eser veren seçkin isimlerin eserleri yer almış ve de özellikle Bestujev-Marlinski ismi Tolstoy için büyük önem taşımış ve okuduğu eserleri Kafkasya hayatı ile ilgili isteklerinin canlanmasına neden olmuştur. Bestujev'in eserlerinde geçen dağların yükseklerinde akan dereler, mavi gözlü Çerkez kızları; burka, hançer, şaşka (kılıç) gibi kavramlar Tolstoy'un merakını artırmıştır. Bestujev-Marlinski, eserlerinde Kafkasya temasını işleyen diğer Rus yazarlardan farklı olarak Kafkasya'da gerçekleşen olayları doğrudan yaşamış ve içinde yer almıştır. Bunların yanında Bestujev-Marlinski, Kafkasya halkının konuştuğu dilleri öğrenmeye çalışmış, bölgede yaşayan yerli halklarla arkadaşlık kurup kültürlerini ve geleneklerini incelemiştir. Öykülerinde sadece Kafkasya halklarını

değil, bölgede tanık olduğu savaşları ve bu savaşlarda Rusların yaşadığı zorlukları da ayrıntılı biçimde anlatmıştır. Bestujev-Marlinski'nin Kafkasya öykülerinde yer verdiği karakterlerin bir kısmı, tarihte geçen kişilerdir ve bu anlamda Tolstoy'un öncülü olarak kabul edilebilir (Kapadze, 2015).

Tolstoy "Baskın" («Набег» / Nabeg) (1853), "Orman Kesimi" («Рубка леса» / Rubka lesa) (1855), "Rütbesi Düşürülen" («Разжалованный» / Razjalovanny) (1856), "Kazaklar" (1863) ve "Kafkas Tutsağı" (1872), "Hacı Murat" (1896-1904) başlıklı eserlerinde Kafkasya temasını işlemiştir. Tolstoy Kafkasya konusunu işlediği bu eserlerinde Rus edebiyatında Kafkasya temasını işleyen yazarlardan Puşkin'in "Erzurum Yolculuğu" (1829-1835) ve Lermontov'un "Çağımızın Kahramanı" (1840) eserlerinde olduğu gibi realist çizgiyi başarılı bir biçimde yansıtmıştır (Gadjiyev, 1982: 143-145).

Tolstoy'un hayatı boyunca Kafkasya'yla ilgili yazdığı eserlerini üç döneme ayırmak mümkündür. *Birinci döneme*, Kafkasya'da yaşadıklarından ve gördüklerinden etkilenecek yazmaya başladığı eserleri koyabiliriz. Bu eserlerin ön plana çıkan özelliği, Tolstoy çok yoğun bir biçimde kendi otobiyografisinden öğelere de yer vererek kaleme alınmasıdır.

Tolstoy Kafkasya ile ilgili eserlerinin ilk dönemine ait özellikler taşıyan "Kazaklar" romanında Kafkasya'da iken yazmaya başlamış ve ancak 1863 yılında bitirmiştir. Tolstoy "Kazaklar" romanında Olenin karakterinin ardında Moskova sosyetesinin yaşadığı hayat ile Kafkasya'da Rusça konuşan ama Kafkasya dağlıları gibi giyinen, onlar gibi yaşayan Kazakların sürdürdüğü birbirine bütünüyle zıt iki hayat tarzını karşılaştırmaktadır. İki farklı dünyadan birisinde Batı kültürlerinin etkisi altında yaşayan aristokratların, diğerinde ise geçmişten gelen geleneklere sıkı sıkıya bağlı olan halkın dünyasıdır. Tolstoy, Kafkasya'da yaşayan Terek Kazaklarını anlatırken Kazakların Rusya'nın merkezinden kopuşun nedenlerini, Kafkasya dağlı halklarının arasında yaşama nedenlerini ve bunun Kazakları savaşçı bir halk haline getirmesini anlatmaktadır. Tolstoy yazdığı romanda Terek ırmağı boyunca yaşayan Greben Kazaklarının yaşadıkları coğrafya ve diğer dağlı halklarla iletişimleri hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Terek nehri kuzeyde yaşayan Kazaklar ve güneyde yaşayan Kafkasya dağlıları arasında bir sınırdır. Kuzeyde Nogay ya da Mozdok steplerinden esen rüzgarın sürükleyip getirdiği kum Stavropol Türkmenleri, Astrahan ve Kırgız-Kazak steplerine kadar uçuşup dağılır. Terek ırmağının ötesinde geniş bir ovoidan sonra başlayan ve de sonra henüz daha

kimsenin çıkamadığı karlı zirvelere sahip dağlar uzanır. Bitki örtüsü zengin ormanlık bölgede çok eski zamanlardan beri savaşçı, yakışıklı, varlıklı ve eski Ortodoks inancını sürdüren Rus halklarından olan Greben Kazakları yerleşmiştir. Greben Kazaklarının ataları çok eski zamanlarda Rusya'dan göç etmişler ve Greben'de, Terek kıyısında ormanlık dağların eteklerinde yaşayan Çeçenlerin bulunduğu yerlere yerleşmişler. Çeçenlerle kaynaşan Kazaklar onlarla evlenmişler, eski inançlarına sadık kalmakla birlikte dağlı halkların geleneklerini ve kültürlerini almışlar. Özgürlük, yağma ve savaş konusunda Çeçenler gibi davranmayı seçmişler. Kazaklar aralarında kan davası olduğunda Çeçenleri istemedikleri gibi özgürlüklerini ellerinden alacak Rus askerlerini de bölgelerinde görmek istemezler. Kazaklar dağlı halklara gösterdikleri saygıyı Rus köylüsüne göstermez ve daha da onlara aşağılayıcı lakaplar takarlar. Kazaklar Çerkezler gibi giyinirler ve onların en iyi silahlarını ve atlarını çalmayı bir maharet olarak görürler. Kazaklar Tatarca bilmekle övünürler ve eğlencelerde birbiri ile Tatarca konuşmayı tercih ederler. Kafkasya'da çevreleri vahşi dağlı halklarla ve Rus askerleriyle çevrili Kazaklar bütün bunlara karşılık kendilerini en yükseklerde görürler ve Kazaklar dışındaki herkesi küçümserler. Bir Kazak gün boyunca evde oturmaz ve gününü dışarıda yağma yaparak, avlanarak, balık tutarak geçirir. İçkilerini kendileri hazırlayan Kazaklar sarhoş olmaya kutsallık derecesinde önem verirler (Tolstoy, 1863:23-25).

Bestujev-Marlinski'nin Ammalat-Bek öyküsünde kahraman ve yazar arasındaki benzerlik ilişkisi Tolstoy'un yazdığı "Kazaklar" romanında da "Dmitri Olenin" karakteri olarak karşımıza çıkmaktadır. Olenin toplumun elit kesiminde kişilerin boş konuşmalarından son derece sıkılarak daha gerçekçi işlere yönelmek ve hayat tarzını bütünüyle değiştirmek amacı doğrultusunda ani bir kararla Kafkasya'ya giden bir karakterdir. Moskova'da ve Yasnaya Polyana'da Tolstoy'un sürdüğü hayat da kahramanı Olenin de olduğu gibi kendisini mutlu etmeye yetmez ve yeni maceralar ve heyecanlar yaşamak amacıyla Kafkasya'ya gitme kararı alır. Olenin arkadaşlarıyla vedalaştıktan sonra Rusya'dan ayrılır ve Kafkasya'ya doğru yola çıkar. Varlıklı ve soylu bir aileden olan Olenin Moskova'da yaşadığı hayattan bıkmış ve hayatında yeni maceralara yol almak ister. Yaşadığı hayatta sadece kendisine değer veren Olenin hiçbir şeye inanmadığı gibi ve çevresindeki hiçbir şeye de saygı duymaz. Olenin'in ne ailesi ne vatani ne inancı ne de herhangi bir isteği onu mutlu etmeye yetmez. Kafkasya'ya ulaştığında karşılaştığı ilk tabiat manzarası ve zirveleri karlarla kaplı yüksek sıradağların varlığı onu

büyülemiştir. Zirveleri bulutların üstünde kaybolan Kafkas dağlarının farkına vardığında ve bu alabildiğine yükselen güzelliğin sonsuz derinliği karşısında hayal gördüğünü düşünür. Olenin doğayı ve doğal olmayı Kafkasya’da bulur.

Tolstoy Kafkasya’ya ulaştıktan ve orada yaşamaya alıştıktan sonra edindiği gözlemlere göre kaleme aldığı “Kazaklar” romanında Kazakların kadınlarının konumuna da değinir. Terek ırmağının kuzeyinde yaşayan, Slav ırkından gelen ve savaşçı özellikleriyle bilinen Kazaklar zamanla Terek ırmağının güneyinde yaşayan Çeçenlerle kaynaşma sonucunda onlardan kız alarak evlenmişler, akraba olmuşlar ve özgürlüğe düşkünlük, yağmacılık ve savaşa isteklilik gibi Kafkasya geleneklerini benimsemişlerdir. Terek nehrinin kuzeyinde yaşayan Greben Kazaklarında kadınlar evlenmeden önce hayatın tadını çıkarma da serbesttir ama evlendikten sonra kocasına köle olması, evinde çalışkan ve uysal olması beklenir. Bunun sonucunda Kazak kadını ruhsal ve bedensel açıdan çok güçlüdür. Ezilmiş, boyun eğmiş gibi görünmesine karşılık Kazak kadını evinin içinde şehirdeki kadınlarla kıyaslanamayacak kadar önemli bir yere sahiptir. Sosyal hayatın dışında bırakılsa da Kazak kadınının ağır işlerde çalışması onun otorite kazanmasına olanak sağlamıştır. Kazak erkek bir başkasının yanında çok gerekmedikçe karısıyla konuşmaz ve ona yakın davranmak istemez. Kazak erkek çalışmanın bir kadına ya da bir Nogay’a yakıştığına, kendisi için ise küçük düşürücü olduğuna inanır. Ağır işlerde çalışması Kazak kadınına bağımsız olma, erkek sağlamlığına ulaşma, sağduyulu ve tutarlı olma gibi kişilik özelliklerinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Çerkez kadınlarının çizgileriyle kuzeyli Rus kadınının karışımı sonucunda ortaya Greben kadınlarının çarpıcı güzelliği çıkmıştır. Kazak kadınları Çerkez giysileri, Tatar entarisi, beşmet (dize kadar inen gömlek) ve çuvyak (yumuşak deriden topuksuz çizme) giyerler. Başlarına Rus kadınları gibi örtü bağlarlar (Tolstoy, 1863:25-26).

Tolstoy’un edebiyat hayatının ikinci dönemine sanat hayatının olgunluk çağındaki eserlerini yerleştirebiliriz. "Kafkas Tutsağı" öyküsü bu döneme oldukça uygun özellikler göstermektedir. Bu eser aynı zamanda Tolstoy’un geçirdiği ruhsal kriz sonrasında beğendiği yegâne eseridir. Bu yapıtta yazarın otobiyografi çizgileri kaybolmuş ve tamamen kurgu dünyası ağırlık kazanmıştır. Dağlı halkların hayat biçimine karşı kuvvetli ilgi izlenen ve Rusların dağlılarla süregiden savaşı romantik bir gelenekle anlatılmaktadır. Aslında bu eserin yazılmasına neden olan olay Tolstoy’un ve sadık arkadaşı Sado’nun Çeçenlerle karşılaşarak esir düşme tehlikesi atlatmasıdır. Puşkin ve Lermontov’un aynı

adlarla yazılmış eserlerinin temelinde aşk teması işlenirken Tolstoy bu eserinde Jilin ve Dina'nın dostluk motifine yer vermiştir. Bununla birlikte ön planda dağlıların günlük hayatları ve onların gelenekleri tutulmuştur. Tolstoy dağlıların yaşadıkları mekânları, giydikleri elbiseleri, yemek kültürlerini, cenaze törenlerini, esirlere karşı tutumlarını ayrıntılı anlatmıştır. Tolstoy'un "Kafkas Tutsağı" öyküsünde Jilin Kafkasya'da Rus ordusunda subay olarak görev yapmaktadır. Jilin'in yaşlı annesi: *"Artık kocadım, sevgili yavrum, seni dünya gözüyle bir kez daha görmek istiyorum. Gel sana hakkımı helal edeyim, cenazemi kaldırır sonra inşallah görevinin başına gidersin. Hem sana bir kız buldum; uslu, akıllı iyi bir kız. Anlaşabilirseniz evlenir temelli burada kalırsın"* şeklinde yazmaktadır. Annesinin isteğini yerine getirmek için yola çıkan Jilin arkadaşı Kostilin ile Tatarlara tutsak düşer. Ancak Jilin'i tutsak alan Tatar onu bir başka Tatara borçlarına karşılık olarak satar. Jilin kurtulması için kendisinden istenilen fidyeye itiraz eder, kabul etmez. Jilin'i bundan sonrasında tutsaklık hayatında acı ve zorlu günler beklemektedir. Jilin ve sahibinin kızı Dina arasında kendiliğinden başlayan diyalog sayesinde hayat biraz kolaylaşır. Jilin zamanla güven kazanır. Sanatı ve hüneri sayesinde çevresine yardımcı olur. Köyde tek başına oturan ve hiç kimseyle konuşmayan bir ihtiyar Jilin'in dikkatini çeker. Adam hakkında öğrendiklerine göre bir zamanlar köyün en zengini iken Rusların yağması sonrasında evi yakılır ve yedi oğlu öldürülür. Sekizinci oğlunun Ruslara kendiliğinden teslim olmasına içerlenir. İhtiyar oğlunu bulmak ve dağlı geleneklerini uygulamak için Ruslara gider ve teslim olur. İhtiyar oğlunu bulduktan sonra onu öldürüp kaçar ve sonrasında Mekke'yi ziyaret edip Hacı olur ve mütevazı bir hayat sürmeye başlar. Her şeye rağmen ihtiyarın içinde değiştirmedeği şey Ruslara karşı duyduğu nefret ve onları bulundukları yerde hemen öldürme düşüncesidir. Öykünün sonunda işlenen bu konu Kafkas halklarının kan davası gütmeye geleneğine verilecek en iyi örneklerden birisidir (Tolstoy, 1872:137-53).

Tolstoy'un edebiyat hayatının *üçüncü dönemine* "Hacı Murat" adlı romanı damgasını vurmuştur. Tolstoy Kafkasya temasını işlediği "Kazaklar" romanından yıllar sonra yeniden aynı konuya döner. 1896'da başladığı ve 1904'te bitirdiği "Hacı Murat" romanını yazar. 1912'de ölümünden sonra yayımlanan ve son eserlerinden biri olan "Hacı Murat" ile Tolstoy Kafkasya anılarına geri döndüğü görülmektedir. Hacı Murat karakteri uzun zaman Tolstoy'un dikkatini çekmiştir. İlk defa Hacı Murat ismi Tolstoy'un kardeşi Sergey'e 23 Aralık 1851 tarihinde Tiflis'ten yazdığı mektupta geçmektedir (Sergeyenko,

1939). Tolstoy'un bu romanı Dağıstan'ın bir dönemini önemli bilgilerle özetleyen tarih olup tamamen araştırmaya dayalı bir belgesel türündeki gerçeklerin yansımasıdır. Bir başka ifade ile Şamil dönemine ait Çeçen-Dağıstan tarihi anahtar ipuçlarıyla Hacı Murat'ın şahsında anlatılmıştır. Romanın kahramanı Hacı Murat Çeçen ve dini gereklerini yerine getiren bir Müslüman olmasına rağmen Şeyh Şamil'den rahatsız olarak kaçıp Rusların tarafına geçen birisidir. Şamil'in yanında hayatının tehlikede olduğunu anlayan ve hiç tereddüt etmeden Rusların tarafını seçen Hacı Murat'ın bundan sonrasında ise amacı Şamil'in tarafında mahsur kalan ailesini kurtarmaktır. Ailesini kurtarma konusunda Ruslardan umduğu desteği göremeyen Hacı Murat planını kendisi gerçekleştirmek için Ruslardan kaçarken öldürülmekten de kendisini kurtaramaz. Tolstoy "Hacı Murat" romanından yola çıkarak Rusları Kafkasya'da yaşayan dağlı halkların asırlardır yaşamakta olduğu coğrafyayı mahvetmekle, kültürlerini ortadan kaldırmakla ve Hacı Murat gibi bir değerli insanı ya da Rusların bakış açısıyla ifade edildiği gibi bir "soylu vahşi" insanı öldürmekle eleştirmektedir (Belge, 2016:183-86).

Sonuç olarak Kafkasya Rus edebiyatında devasa eserler veren ve bütün dünyaca tanına Tolstoy gibi bir edebiyatçının kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Kafkasya büyüleyici tabiatı, iklimi, dağları ve renkli kültürlerle sahip halklarıyla Tolstoy'u etkilemiş ve yazarın hayatının renkli ve zengin bir içerik kazanmasına sebep olmuştur. Tolstoy tıpkı Bestujev-Marlinski'de olduğu gibi gerçek olayları ve gerçek kişilikleri edebiyat sayfalarına taşımış ve bu anlamda edebiyat eserlerinin aynı zamanda birer tarih kitabı ve kaynak eser olma özelliği kazanmasını sağlamıştır.

1.3.1.5. Dostoyevski ve Kafkasya

"Yeraltından Notlar" («Записки из подполья» / Zapiski iz podpolya) (1864), "Suç ve Ceza" («Преступление и наказание» / Prestupleniye i nakazaniye) (1866), "Budala" («Идиот» / İdiot) (1868), "Ecinniler" («Бесы» / Besı) (1872), Beyaz Geceler («Белые ночи» / Beliye noçi) (1848) gibi eserleriyle bilinen Dostoyevski'nin hayatındaki en büyük dönüm noktası Sibiry'a cezasını çekmek üzere gönderildiği hapisane ve sürgün günleridir. Sibiry sürgünü Dostoyevski'nin farklı coğrafya, ırk ve kültürden insanları daha iyi tanımaya ve analiz etmeye yöneltmiştir. Özellikle Doğu'yu ve Doğu kültürüne ait bireyleri Sibiry sürgünü sırasında tanıma şansı bulan Fyodor Dostoyevski (1821-1881) "Ölü Evinden Anılar" («Записки из мертвого дома» / Zapiski iz myortvogo doma) (1861), "Karamazov Kardeşler" («Братья Карамазовы» / Bratya

Karamazovı) ve “Bir Yazarın Günlüğü” («Дневник писателя» / Dnevnik pisatelya) (1873–1881) adlı eserlerinde Doğu kavramı içinde gördüğü Osmanlı Türkleri, Tatarlar, Çerkezler gibi Müslüman unsurlara karşı genelde olumsuz bir bakış açısı sergilemiştir.

Dostoyevski 1849 yılında Çar I. Nikolay’ın yönetimine muhalif Petraşevski grubunun üyesi olma gerekçesiyle tutuklanır. Kurşuna dizilmek üzereyken cezası sürgüne ve zorunlu askerliğe çevrilir. Cezasını tamamlayıp Sibirya’dan döndükten sonra Petersburg’da “Vremya” («Время» / Zaman) adlı bir dergi çıkarmaya başlar. Dostoyevski 1861-1862 yıllarında “Vremya” dergisinde yayınlanan “Ölü Evinden Anılar” (1861) eserinde Sibirya’da geçirdiği sürgün yıllarının izlenimleri arasında karşılaştığı farklı halklardan bireyleri şu şekilde analiz etmiştir:

“Oradaki hapisneden gelenler de karmakarışık kimseler. Biri kantonistlerden¹⁹, öteki Çerkezlerden, üçüncüsü raskolniklerden, dördüncüsü memleketinde çoluk-çocuğunu bırakmış Hristiyan köylerimizden, beşincisi Yahudi, altıncısı Çingene, yedincisi de ne olduğu belirsizin biri... Bunların hepsi, her ne pahasına olursa olsun, burada bağdaşmaya, birbiriyle anlaşmaya, aynı kaptan yemek yemeğe, aynı ranzalarda yatmaya mecburdurlar” (Dostoyevski, 1862:37).

Dostoyevski kendisinin de bağlısı olduğu Petraşevski grubunun sürüldüğü yerlerden birisi olarak Kafkasya’yı anar. Dostoyevski Dekabristlerden üstün tuttuğu Petraşevski grubundaki kişilerin yüksek eğitim kurumlarından mezun profesör, doğa-bilimci, bilim derneklerinde sekreter, dergi sahibi, şair ve yazarlardan oluştuğunu vurgular. Rusya’nın çeşitli köşelerindeki kalelere, Kafkasya’ya, Sibirya’nın en ücra köşelerine sürgün edilen Petraşevski grubunun üyeleri Dostoyevski’ye göre devlete hizmet etmişler ve bilim alanında yararlı çalışmalar yapmıştır (Dostoyevski, 1895: 667).

Dostoyevski Sibirya’nın Omsk kalesine sürgün edildiği süre boyunca kaldığı hapisane anılarını kaleme aldığı “Ölü Evinden Anılar” eserinde hapisnede bulunan Kafkasyalıları tanıtmış ve özelliklerini anlatmıştır. İkisi Lezgi, biri Çeçen, üçü de Dağıstanlı olarak tanıtılan Kafkasyalılar hırsızlık suçundan yatmaktadır. Çeçen olan

¹⁹ Eski Rusya’da sürekli askerlik yapan sınıfın çocuklarının okutulduğu okulun öğrencisi. Explanatory BTS (Ru-Ru) (for ABBYY Lingvo x5) Comprehensive Russian Explanatory Dictionary © S.A. Kuznetsov, 2010

Kafkasyalı çatık kaşlı, asık suratlı, kaşlarının altından sinsî ve nefret dolu bakışları olan, kimseyle konuşmayan, alaylı ve rahatsız edici tebessümü dudaklarından hiç eksik olmayan birisidir. Lezgi olan Kafkasyalılarından birisi uzun, ince ve gaga burunlu olup haydut görümlü bir ihtiyardır. Ama diğer Lezgi Nur Ağa adında bir Kafkasyalıdır ve başından beri Dostoyevski'nin üzerinde oldukça iyi bir izlenim bırakmıştır. Nur Ağa orta boylu, dev yapılı, sarışın, açık mavi gözlü, kalkık burunlu olup yüzü Fin kadınlarının yüzüne benzer. Ayakları eskiden çok ata bindiğinden dolayı çarpık olup vücudunun her yanında kılıç, süngü, kurşun izleri vardır. Kafkasya'da Çarlıkla anlaşmış olanlar arasında görünmesine rağmen, daima asi dağlılarla gizlice birleşerek Ruslara karşı yapılan baskınlara katılmış. Daima neşeli, güler yüzlü olmasından dolayı hapishanede herkes tarafından sevilen Nur Ağa sakin, sessiz ve çalışkan birisidir. Hapishane hayatının iğrençliklerinden nefret eden, hırsızlığa, sahtekarlığa, sarhoşluğa kızdığını açıkça belli eden Nur Ağa yine de hiçbir zaman kimseye çatmaz ve sinirli bir biçimde omuz silkmekle yetinir. Sürgünde kaldığı sürece hiçbir olumsuz davranışı görülmeyen Nur Ağa dindar olup ibadetini bırakmaz, Ramazan'da oruç tutar, geceleri sabaha kadar dua eder. Herkes tarafından sevilen ve namuslu birisi olarak tanınan Nur Ağa'ya diğer mahkûmlar "Aslan Nur Ağa" derler. Nur Ağa, sürgün süresini doldurup Kafkasya'daki evine döneceği umuduyla yaşar. Dostoyevski hapishaneye geldiği ilk günden beri bunu fark etmiş ve ona göre Nur Ağa umudunu kaybettiği anda yaşayamaz. Nur Ağa Dostoyevski'nin yanından geçerken gözlerinin içine bakar, güler ve sırtını okşar. Dostoyevski önceleri bunun manasını anlayamaz ise de Nur Ağa sırtını sıvazlama davranışını sonraları daha sık yapar ve bununla Dostoyevski'ye acıdığını, ona kuvvet verme arzusunda bulunduğunu ifade etmek istediğini aktarır. Hapishanede bulunan Dağıstanlı Tatarlar üç kardeştir. Tatarlardan adı Ali olan Kafkasyalı yirmi iki yaşında bir delikanlıdır. Dostoyevski Ali'yi en yakın komşusu olarak çok sevmiştir. Ali'nin hapse düşmesinin sebebi ağabeylerinin aldığı bir karardır. Ağabeylerinden biri kılıcını alıp yola çıkmak için Ali'ye atını hazırlamasını emreder. Kafkasya geleneklerinin verdiği güçten dolayı Ali'nin ağabeyleri ne yapacakları hakkında küçük kardeşe bir bilgi verme ihtiyacı görmezler. Zengin bir Ermeni tüccarın yolunu kesip öldürürler ve bütün malını alırlar. Ağabeylerin yaptığı soygun ve cinayet kısa zamanda meydana çıkarılıp yakalanırlar, mahkemeye verilirler ve Sibiry'a'ya ağır işlerde çalıştırılmak üzere sürgüne gönderilirler. Ali ise her şeye rağmen ağabeylerine karşı son derece saygılıdır. Ali sürgünde kaldığı süre içinde yumuşak kalpliliğini, sevimliliği ve nezaketini muhafaza eder, her zaman için namuslu kalarak

Dostoyevski'yi şaşırtır. Dostoyevski yavaş yavaş Ali ile konuşmaya başlayarak birkaç ay içerisinde mükemmel bir şekilde Rusça konuşmayı öğretir. Ali'nin kardeşleri ise Rusçayı öğrenemezler. Dostoyevski Ali'yi sıra dışı birisi olarak görür. Ali'nin İsa peygamber, İncil ve İbrahim peygamber hakkında söylediği olumlu cümleler Dostoyevski'nin çok hoşuna gider ve Dostoyevski'nin Doğu kültürü ve inancını tanımasına yardımcı olur (Dostoyevski, 1862:73-79).

Dostoyevski 1880 yılında yayınladığı “Karamazov Kardeşler” romanında Alyoşa ve İvan Fyodoroviç kardeşlerin kendi aralarındaki konuşmadan yola çıkarak Rusların Türklere ve Doğu'ya karşı olan bakış açısını ortaya koymaktadır. İvan Fyodoroviç Moskova'da bir Bulgar'ın kendisine anlattıklarından yola çıkarak Türklerin ve Çerkezlerin Bulgaristan'da Slavların başkaldıracaklarından korktukları için işkence yaptıklarını anlatır. Dostoyevski'ye anlatılanlar yakıp yıkmalar, kadın ve çocukları öldürme, suçluları kulaklarından tahta perdelere çivileyip sabaha dek orada öyle bırakmak ve sabah da asmak gibi olaylardır (Dostoyevski, 1880:332-33). “Karamazov Kardeşler” romanında Dostoyevski'nin Bulgaristan'da “Türk işkencelerinden” söz etmesi ve anlatım sırasında abartılı sahneler yer vermesi Doğu ve Türk kavramlarının onun zihninde ne kadar korkunç anlamalara sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Bulgarlara işkence yapan Türkler kötü örnektir.

Dostoyevski “Suç ve Ceza” (1866) romanında başkahraman Raskolnikov'un sürgün cezasını çekmek üzere gittiği Sibirya'da edindiği izlenimlerini aktararak Rus insanının Doğu'ya nasıl baktığının ifade etmek ister:

“Raskolnikov erken bir Sibirya sabahında, ırmak kıyısında tek başına düşünceye dalar. Raskolnikov barakadan çıkıp doğruca kıyıya iner ve burada istif edilmiş kütüklerin üstüne oturur, geniş ve ıssız ırmağı seyre dalar. Bulunduğu yerdeki yüksek kıyıda göz alabildiğine uzanan bir bozkır Raskolnikov'un karşısında durmaktadır. Irmağın uzak karşı kıyısından belli belirsiz bir şarkı kahramanın kulağına duyulur. Uzaklarda yağmurun yağmadığı ve sadece güneşle yıkanan uçsuz bucaksız bozkırda küçük kara noktalar halinde göçebe çadırları onun gözüne ilişir. Raskolnikov'a göre orada özgürlük vardır.

Uzaklarda bozkırın ortasında Rusya'dakilere hiç benzemeyen bambaşka insanlar yaşamaktadır” (Dostoyevski, 1866: 651).

Dostoyevski Rusya toprakları içinde yaşayan Tatarlar ile birlikte Kafkasya halklarını büyük Rusya ailesinin küçük kardeşleri olarak nitelendirir. Rusların Rusya dışında yaşayan Slavlara sempati gösterirken Kafkasya'nın bazı bölgelerinde meydana gelen endişe verici olaylar neticesinde Türk ordusuna katılmak isteyecek olan Rusya Müslümanlarına karşı uyanık olunmasını salık vermektedir. Dostoyevski'ye göre Rus toprağı Rus'a aittir ve Rus yurdu içinde zerre kadar Tatarlara ait toprak parçası yoktur. Tatarlar Rus yurdunun eski zalimleri, yabancıları, istilacıları oldukları halde onları sindirip Rusların iki yüzyıl çektiğı acıların öcünü almaya kalkmadıklarının altını çizmektedir. Dostoyevski'ye göre Müslüman Türk'ün daha önce hiç incinmemiş Hristiyan reayaya zulmetmesine ve onurunu ayaklar altına almasına benzer bir davranışı kendilerine hak görmediklerini, tam tersine, Batı'nın en uygar ülkelerinde bile görülemeyecek eşit hakları Tatarlara verdiklerini belirtmektedir (Dostoyevski, 1895:510).

Dostoyevski Tatarların Kırım'dan zorla göçe tabi tutulmaları ve ülkenin ıssız bırakıldığı üzerine okuduğı bir yazı üzerine “Moskovskiye Vedomosti” («Московские ведомости» / Moskova Haberleri)²⁰ adlı dergide dile getirdiğı düşüncelere göz atmak onun Doğu hakkındaki kişisel duygularını ve düşüncelerini ortaya koymaktadır. Dostoyevski özellikle bu dergide yazmış olduğı makalede “*Tatarlara acımamak gerektiğı*” düşüncesini desteklemektedir. Dostoyevski'ye göre Kırım Tatarları Kırım topraklarını gereğince işlemede yetersizlikler göstermiş, Rusların, özellikle de ülkenin güneyinde yaşamakta olan Rusların bu konuda daha becerikli olduklarını ve bunu da zaten Kafkasya'da gösterdiklerini dile getirmiştir. Dostoyevski'ye göre Rusların Kırım'a yerleşmeleri Rusya için büyük ekonomik harcamalar içine gömülmesine neden olsa da ileride Rusya için büyük faydalar sağlayacaktır. Aksi takdirde Rusların yerleştirilmediğı Kırım'da büyük olasılıkla Yahudi göçüne uğrayacak ve bunun sonucunda Kırım çoraklaşmaya maruz kalacaktır (Dostoyevski, 1895:419).

Dostoyevski Batı karşısında Rusya'nın konumunu tartışmaya açar ve Rus insanının Avrupalı değerler karşısındaki kafa karışıklığını “Bir Yazarın Günlüğü”

²⁰1756'da kurulan ve 1918'e kadar Moskova'da yayımlanan en eski gazete.

eserinde dile getirirken Kırım ve Kafkasya örneklerini ön plana çıkarır. Rusya’da olduğu kadar Avrupa’da da Doğu kavramı içinde yer alan Rusya’nın güneyindeki topraklar ilgi çekici olarak tanımlanmaktadır:

“Avrupalılar hala Rusya’yı geniş boyutta öğrenme gereği duymadıkları için Rusya’yı ve Rus yaşamını az bilirler. Gerçekten de Avrupa’da bizi ayrıntılı öğrenmeye özel gereksinim asla duyulmamıştır. Yine de hangi ulustan olursa olsun Avrupalıya başka bir Avrupa dilini öğrenmenin ya da o ulusun ruhunu kavramanın Rusçayı öğrenmekten ve Rus ruhunu kavramaktan daha kolay geleceğine kuşku yoktur sanırım. Herhangi bir amaç için (bu olmuştur) bizleri bilerek araştıran ve buna büyük emek veren kimi Batılılar çok konuda bilgi edinmelerine karşın, yine de birtakım olguları tam anlayamadan ayrılmışlardır ülkemizden. Daha uzun zaman en azından bugünün ve yakın kuşağın anlayamayacağı söylenebilir. Bütün bunlar Avrupa halkları ailesi içindeki hüznü yalnızlığımızı, daha uzun zaman sürecek Rusya hakkındaki yanlış önyargıları, bizleri her zaman kötü olarak görmeye olan belirli eğilimlerinin uzun zaman, gelecekte de süreceğini gösterir. Belki de Avrupa’nın bize karşı duyduğu çok güçlü, doğal ve iğrenç bir duygu üzerine temellenmiş, o sürekli genel düşmanlığı, pis bir şeyden tiksindir gibi bizlerden tiksindiğini, bir dereceye kadar karşımızda duyduğu bağnaz korkuyu, bilinen ve yüzyıllardan beri süregelen hakkımızdaki, asla Avrupalı olmadığımız yargısını açıklar... Kuşkusuz bundan alınıyoruz ve var gücümüzle Avrupalı olduğumuzu kanıtlamaya çalışıyoruz. Avrupalının bizi tümüyle anlamadığını söylemek istemiyorum elbette: Doğa ressamlarımız örneğin: Kırım, Kafkasya, hatta bozkır görüntülerimiz elbette ilgilerini çekecektir; bununla birlikte özellikle ulusal Rusya görüntüleri, yani Avrupa Rusya’sının Kuzey ve Orta bölgelerinden doğa görüntüleri, sanırım Viyana’da pek etki yaratmaz” (Dostoyevski, 1895:90).

Rusya’nın jeopolitik konumunun Avrupa ve Asya’yı içine alan Avrasya anakarasının merkezinde bulunması Ruslar için bir yön karmaşasına neden olmuştur. Bu jeopolitik konumu Rusya’nın Asyalılar tarafından Avrupalı, Avrupalılar tarafından da

daha çok Asyalı olarak değerlendirilmesine neden olan özgün bir medeniyet olarak görülmesini sağlamıştır. İlk olarak III. İvan'ın (1462-1505) ülkesini Bizans'ın vârisi olacağını göstermek maksadıyla kabul ettiği, aynı anda hem doğuya hem de batıya bakan çift başlı Bizans kartallı ulusal arması da günümüzde bu özgünlüğü sembolize eder niteliktedir. Rusya, geniş coğrafyası nedeniyle Avrasya devleti özelliğini kabullenmek durumunda kalmıştır. Bunun yanında genişleyen sınırlarla ülkenin ulus devlete dönüşmesini içerisinde barındırdığı birbirinden farklı unsurlar engellemekteydi. Avrasya merkezli düşünmek zorunda kalan Rus aydınları Avrupa merkezli bir bakış açısını reddetmektedirler. Avrasya merkezli düşünce sistemine göre Rus halkının sadece Slav unsuru ile tanımlanamayacağını, bünyesindeki çok sayıdaki farklı unsurlar nedeniyle Avrasya'nın Slav olmayan halklarıyla da bağının olduğunu ön plana çıkarmak zorunda kalmışlardır. Lev Gumilev (1912-1992) kendi teorisinde “süper etnos” olarak tanımladığı Slav, Türk ve Moğol halklarının birleşiminden oluşan Avrasya'da, İngiliz ve Fransızlara göre Türk ve Moğol haklarının Rusya'nın daha yakın dostları olduğunu savunmuştur (Cafersoy, 2002:51-101).

Dostoyevski Doğu'ya bakış açısını “Bir Yazarın Günlüğü” (1873-1881) eserinin “Göktepe. Bizim İçin Asya'nın Önemi” başlıklı kısmında şu cümlelerle ortaya konmaktadır:

“Rusya sadece Avrupa'da değil, Asya'da da bulunuyor; Ruslar hem Avrupalı hem de Asyalıdır. Dahası, Asya'da, Avrupa'ya göre belki daha büyük umutlarımız var; sonra gelecekteki yazgımızda Asya bizim temel çıkış yolumuzdur!” (Dostoyevski, 1895:1193).

Dostoyevski Orta Asya'nın fethi ile birlikte Rusya'nın Asya kıtasında yayılmacı politikasını ve Rus ulusunun imparatorluk bünyesindeki Rus olmayan uluslara karşılık bir kutsal görev üstlendiğini şu şekilde yorumlamaktadır:

“Avrupa'da izleyiciler ve kölelerdik ama Asya'da efendiler olmalıyız. Avrupa'da Tatarдық, ama Asya'da fazlasıyla Avrupalıyız. Asya'daki medenileştirme görevimiz ruhlarımızı ayartacak ve bizi oraya götürecektir” (Dostoyevski, 1895:1198).

Dostoyevski tarihte Rusların kendi kabuğundan çıkıp Asya'da nasıl yayıldığı konusunda “Bir Yazarın Günlüğü” eserinde Karamzin kaynaklı bilgilerde Altın Ordu

devletinin çöküşü sonrasında Kazan Hanlığının güçlendiğini ve bunun da Rusya'nın Moğol boyunduruğundan çıkıp Tatar boyunduruğuna girmesi anlamına gelmek olduğunu söyler. Rusya'nın doğusunda yer alan Kazan Hanlığı ve onun hemen güneyinde Astrahan Hanlığı bulunmakta ve ikisi birlikte Volga nehrinin bütünü üzerinde egemenlik sahibi idi. Rusya'nın güneyinde de Kırım Hanlığı Karadeniz'in bütün kuzey kıyılarına egemenlik kurmuş bir durumda idi ve Kazan Hanlığı ile siyasi dayanışma içinde Rusya içlerine hatta Moskova'ya kadar yağma akınları düzenliyorlardı. Korkunç İvan Doğu sorununu bütünüyle çözmenin ve doğuya doğru açılmanın Kazan'ı ele geçirmekten geçtiğini kavramıştı. Kazan'ı ele geçiren Moskova, Tatarları Asya bozkırlarına sürmemiş, yerlerinde bırakmış ve bunun yerine Tatar şehirlerinde Ortodoks kiliselerin temellerini atıp kültürel açıdan etki altına almayı amaçlamıştı. Moskova kendi emrinden çıkmayacak bir Kazan hanının şahsında Rus yönetimi kurmasından sonra Moskova etkisi altına giren Kazanlılar savaşmayı bıraktılar ve sadece ticaretle uğraşmaya başladılar (Dostoyevski, 1895:501-02).

Dostoyevski Rusya'nın Batı ve Doğu arasındaki konumuna dair düşüncelerini 6 Haziran 1880 yılında Moskova'da Puşkin heykelinin açılışı münasebeti ile yaptığı "Puşkin Üzerine Konuşma" metninde de ifade etmiştir:

"Büyük Aryan ailesini hep bir araya getirip kardeş kılacak bir ülküyü benimsemeye hazır ve istekli olduğumuzu gösterdik. Evet. Hiç şüpheniz olmasın, Rus'un kaderi Avrupa'nın birleşmesi bütün insanlığın birleşmesi yönünde gelişecektir. Gerçekten Rus olmak, bütün insanlara kardeş olmaktır, evrensel insan olmaktır. Aramızdaki bütün bu Slavcılık, Batıcılık ayrımları bir yerde tarihî şartlanmaya dayanıyor, ama aslına bakarsanız birbirimizi yanlış anlamamızdan doğuyor. Gerçek bir Rus'un gözünde Avrupa'nın geleceği, Rusya'nın geleceği kadar, kendi anayurdunun geleceği kadar azizdir" (Dostoyevski, 1880:45)

Dostoyevski Rusları Batı kültürü ve uygarlığı içinde düşünmesine karşılık editörlüğünü yaptığı "Vremya" («Время» / Zaman) dergisinde 1863 yılında yazdığı "Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları" («Зимние заметки о летних впечатлениях» / Zimniye zametki o letnih vpečatleniyah) adlı kurgusal olmayan deneme kitabında Batı'ya karşı öfkeli ve alaycı tarzda düşüncelerle yaklaşmıştır. Yılmaz bir savunucusu olduğu

Panslavizm düşünce yapısının doğal bir sonucu olarak Rus ulusunun üstün olduğu anlayışını öne çıkarmış ve Rus varlığını Avrupa'dan üstte tutmuştur. Dostoyevski'nin Batı'ya yönelik eleştirileri özellikle Sibiryâ sürgününden sonra yazdığı eserlerin tamamında yer almaktadır. Dostoyevski Batı'yı tüm yönleriyle eleştirmekle birlikte siyasal anlamda esas karşıtlığı Rusya'yla Doğu'nun temsili gibi gördüğü Osmanlı olgusu arasında kurmakta ve Türkleri temel düşman olarak görmektedir. Dostoyevski Batı'yı en sert sözlerle eleştirirken bile Doğu'yla hiçbir şekilde özdeşleşmemiş, aksine Rusya'yla Doğu arasındaki karşıtlığı her fırsatta vurgulamıştır (Ayas, 2013:249-50).

Dostoyevski “Bir Yazarın Günlüğü” eserinde Avrupa'nın Rusya'ya dair endişelerine ve kuşkularına yer vermektedir. Rusya'nın Avrupa uygarlığının değerlerini Doğu'ya taşımayı kendisine kutsal bir görev olarak görmesine karşılık Avrupa'nın Rusya'ya Doğu'nun bir parçası muamelesi yapması Dostoyevski tarafından eleştirilmektedir. Özellikle Doğu sorununda Avrupa'nın Rusya'ya ilişkin şaşkınlığı Dostoyevski tarafından şu cümlelerle dile getirilmektedir:

“Kimdir, neyin nesidir şu Ruslar? Evet, ne zaman öğreneceğiz onları? Kim onlar, Rus mu? Asyalı mı, Tatar mı, nedir? Rusların bizden olmadığını kendimiz anlamalıyız. Bir kere bize hiç benzemiyorlar... Peki, şu Slav birliği de ne oluyor? Niçin, hangi amaçlarla? Ne ifade ediyor ve bu tehlikeli birlik yenilik adına bize ne söyleyebilir? Geçmişte olduğu gibi, sorunu hep kendi kafalarına göre çözmekle bitireceklerdir: Toprak ele geçirme, fetih anlamına gelir, şerefsizliktir, saman altından su yürütme politikasıdır, gelecekte Batı uygarlığının yıkılması, birleşmiş bir Moğol-Tatar güruhu demektir bu!” (Dostoyevski, 1895:488-89).

Dostoyevski'nin Rusya'yı Batı içinde görme isteği ve amacına karşılık Svetlana Aleksiyeviç “İkinci El Zaman” («Время секонд хэнд» / Vremya sekond hend) (2013) kitabında Batı uygarlığının Avrupalı bir bireyi olan Karl Marks'ın Rusya için kullandığı “hantal Moğol” («Неподвижный Монгол» / Nepodvijniy Mongol) benzetmesine yer verir (Aleksiyeviç, 2013:13). Marks'ın gözünde Rusya Asya'nın bir parçasıdır ve bu Asyalı yapısını Moğollardan devralmıştır. Aleksiyeviç SSCB zamanında Sovyet kurumlarının özellikle de KGB'nin bütün Sovyet egemenliği altında yaşayan halklara uyguladıkları katılıkların ve acımasızlıkların mahvedici etkilerinin Cengiz Han'ın

genlerinin Rus ruhuna ve düşünce yapısına geçmesine sorumluluk yükler. Ruslar Moğollardan devraldıkları devlet ve halk yönetimi anlayışı sonrasında halka kötü muamele yapma yöntemini benimsediklerini ve bunlar olmadan başarıya ulaşamayacakları düşüncesine kapıldıklarını belirtir (Aleksiyeviç, 2013:55).

Gelecekte meyvesini Rusya topraklarında verecek olan komünizmin kurucuları olan Marks ve Engels 1853 yılında Çarlık yönetimi altında bulunan Rusya'yı doğuya özgü devlet despotizmini içinde barındıran yarı-Asyatik bir toplum olarak değerlendirir. Yarı-Asyatik tanımını Engels ilk defa 19 Nisan 1853 tarihinde "New York Daily Tribune" gazetesinde yayınlanan makalesinde kullanır. Marks ve Engels'in gözünde Almanya Batılı ve uygar Rusya ise barbar değerlendirmesine tabi tutulur. Marks "The Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century" başlığını taşıyan eserinde Bizans, Moğollar ve Osmanlı gibi üç unsuru Rusya üzerinde oryantalist etki sahibi olan güç merkezleri olarak sıralar. Özellikle bunlardan ikincisi ve bütünüyle Asya kaynaklı olan Moğol istilasının bir sonucu olarak Rus feodal toplum yapısının Moskova'ya egemen olan çarların elleriyle Tatarlaşmaya mahkum edildiğinin altını çizer. Tatar hanları ve onların bir ajanı gibi çalışan çarlar despotik güçlerini acımasızca kullanarak Rusları ve onların ruhlarını köleleştirdiklerini vurgular. İşte bundan dolayı Marks'a göre Rusya Asya'nın bir parçası olarak değerlendirilir ve Avrupa'ya ait görülmez (Wittfogel, 1960). Marx, Engels'e yazdığı 10 Aralık 1853 tarihli mektupta Rus dış politikasının Tatar karakterine gönderme yaparak Rusya'nın "Yarı-Asyatik" veya Yarı-Doğulu" görüldüğünü belirtir. Marx ayrıca 11 Nisan 1854 tarihli makalesinde Rus Çarlarından "Kalmuklar" diye söz eder. 1237-1462 arasındaki iki yüzyılı aşan Moğol egemenliğinin oluşturduğu Tatarlaşma Rusya'yı Avrupalı olma yolundaki gelişme çizgisinden ayırmıştır. Marks'a göre "Moğol köleliği" Moskova'nın kendi içinde büyüyen bir politikadır. Moğollar Slav kabilelerini yüzyıllar süren bir boyunduruk ve sömürü altında tutarak Ruslar üzerinde bulunan Norman geleneğini yok etmenin ötesinde Rus halkının ruhunda derin etkiler bıraktılar (Marks, 1899:105-15).

Sonuç olarak Dostoyevski Kafkasya temasına yönelik doğrudan eserler vermemiş bir Rus yazarı olarak eserlerinde Doğulu halklara ve onların kültürüne, geleneklerine, değerlerine yönelik geliştirdiği yargılarla konuya o kadar da uzak olmadığını kanıtlamıştır. Dostoyevski oryantalist Batılı bakış açısı içinde yaptığı Doğu ve Kafkasya değerlendirmeleri nedeniyle kendisinden sonra gelen birçok edebiyatçıyı ve felsefeciyi

de etkilemiş, düşünce yapısı ile geniş kitleleri etkisi altına almıştır. “Ölü Evinden Anılar” eserinde Dostoyevski birebir karşılaştığı Kafkasyalı kişilerle bireysel sorunlar yaşamamış ve hatta çok iyi insancıl ilişkiler kurmuş olmasına karşılık düşünce boyutunda hiçbir zaman ödün vermemiş ve Rus kültürünü, ideallerini, Slavik emperyalist amaçları Batılı Avrupalı uygarlığın öncüsü konumunda desteklemiştir. Kafkasya’da ve Kırım’da sürekli olarak Rus ve daha geniş anlamda Slav ırkının çıkarlarını ve önceliklerini gözetmiştir. Bulgarlara Türk zulmü altında inleyen Slav kardeş gözüyle bakmış ve de Bulgarlara karşı yapıldığını iddia ettiği zulümlerde Osmanlı başıbozuk askerlerinin yanına Kafkasyalı bir unsur olan Çerkezlerin de adını katmıştır.

1.3.2. 20. Yüzyıl Rus Yazarlarının Eserlerinde Kafkasya Teması

19. yüzyılda Rus edebiyatında yazılan eserlerde Kafkasya’ya olan ilgi 20. yüzyılda da devam etmiştir. 20. yüzyıl Rusya’sında tarihin akışına yön veren en önemli gelişme Lenin, Stalin, Troçki önderliğinde Bolşevikler tarafından gerçekleştirilen 1917 Ekim Devrimi’dir. Sovyetler kurulmadan önce Rus edebiyatının Kafkasya’ya olan ilgisi 1917 Devrimi’nden sonra da devam etmiş ve bölgeye giden yazarlar ve şairler Kafkasya temasını eserlerine taşımaya devam etmiştir. Rus İmparatorluğu’nda olduğu gibi Sovyetler Birliği’nde de Rus kültürünün ve Rus dilinin diğer ulusların kültürlerinden ve dillerinden üstün olduğu varsayımı egemen olmaya devam etmiştir. Stalin dönemi boyunca Rus halkının üstünlüğü "ağabey-küçük kardeşler" bağlamında şekillenmiş ve Sovyetler Birliği’nde sürdürülmekte olan Ruslaştırmanın da temelini oluşturmuştur.

Sovyetler Birliği’nin kurulmasıyla ortaya çıkan ve Bolşeviklerin edebiyat görüşü olarak kabul edilen sosyalist realizm çizgisinde Kafkasya konulu eserler kaleme alan edebiyatçılara İvan Bunin (1870-1953), Valeri Bryusov (1873-1924), Konstantin Balmont (1867-1942), Vladimir Mayakovski (1893-1930), Sergey Yesenin (1895-1925), Osip Mandelştam (1891-1938), Nikolay Aseyev (1889-1963), Boris Pasternak (1890-1960), Anna Ahmatova (1889-1966), Nikolay Tihonov (1896-1979), Nikolay Zabolotski (1903-1958) isimlerini örnek verebiliriz (Yemelyanova, Kavkaz). Sovyetler Birliğinin 1991 Aralık ayında sona erdiğinin duyurulmasından sonraki dönemde Kafkasya temasına yönelik edebiyat eserleri kaleme alan edebiyatçılara Vladimir Mekanin (d.1937), Denis Gutsko (d.1969, Tiflis) ve Zahar Prilepin (d.1975) adlarını verebiliriz.

1933 yılında Nobel edebiyat ödülünü kazanan ve bu bakımdan Rus edebiyatı tarihinde Nobel ödüllü ilk Rus yazarı olarak ünlenen **İvan Bunin** (1870-1953) Kafkasya temasını edebiyat eserlerinde işlemiştir. Bunin 1917 Devrimi ile kendi düşünceleri arasında bir uyum sağlayamadığı için 1920'de Rusya'dan ayrılarak Fransa'ya yerleşti. Özellikle toplumsal çöküntü yaşayan Rus köy yaşamını anlattığı şiirleriyle bilinmiştir.²¹ Bunin 37 öyküden oluşan “Karanlık Ağaçlı Yollar” («Тёмные аллеи» / Tyomniye allei) (1943) derlemesinde bir öyküsü “Kafkasya” («Кавказ» / Kavkaz) (1937) başlığını taşımaktadır. Öyküde evli bir kadının başka bir erkeğe karşı duyduğu aşk teması ve bunun sonucunda yaşananlar işlenmektedir. Evli kadın kocasına karşı hiçbir zaman aşk duymamış ve sevgi de hissetmemiştir. Başka bir erkekle aşk yaşamaya başlayan kadın kocasının kendisini izlediğini ve yaptıklarını bildiğini düşünür. Onun kendisini izlemesini engellemek hatta kocasından temelli kurtulmak için güneyi ve denizi çok görmek istediğini söyler ve kendince bir kaçış planı hazırlar. Kadının sevgilisi kaçış planının öncesinde trenle Karadeniz kıyılarını aşarak Kafkasya'ya ulaşacak ve orada sevgilisinin gelmesini bekleyecektir. Erkek sevgili gençlik yıllarında tek başına Soçi'de soğuk gri dalgaların ve siyah selvilerin arasında geçirdiği güz mevsimini unutamaz. Subay koca karısını tren istasyonunda Kafkasya'ya uğurlarken aslında karısını bir daha göremeyeceğinin farkında değildir. Karısından haber alamayan subay koca eşini Kafkasya'da Karadeniz kıyısında Gelincik, Gagra, Soçi gibi kentlerde arar ama izine ulaşamaz. Çaresiz koca eşini bulmaktan umudunu kesip hayatın bir anlamı kalmadığını düşünür. Soçi'de sabah denize girdikten sonra tıraş olup beyaz takımını giyen terk edilmiş subay koca restoranın teras katında kahvaltısını yaptıktan ve şampanya içtikten sonra şartrez likörünün eşliğinde kahvesini yudumlar. Yaktığı purosunu içme de hiç acele etmez. Odasına döndüğünde divana uzanır ve tabancasıyla iki el şakağına ateş ederek hayatına son verir.

İvan Bunin üç kişi arasında geçen bu aşk dramının kurgularken sevgililerin özgürce birlikte olabileceği mekân olarak Rusya'nın merkez bölgelerinden uzaklarda bulunan Kafkasya'yı tercih eder ve kaçak sevgililer Kafkasya'da gözlerden uzakta ve güvende olduklarına inanırlar. Öyküde geçen çınar ağaçları, güneş ışığının altında parıldayan çalılar, kızıl-yapraklı ağaçlar, manolyalar, nar ağaçları, palmiye ağaçları ve yelpazeler gibi salınan selviler Kafkasya'nın tabiatı ve iklimi hakkında ipuçları

²¹ Great Soviet Encyclopedia, Moscow, 1998. (E. T.19.08.2017)

vermektedir. Öyküdeki âşık çift tepeler boyunca uzanan orman içinde gezmeye çıkarlar. Yakıcı güneş ışığı güçlü, temiz ve heyecan vericidir. Ormanın içindeki güzel kokulu sis tabakası gök mavisi renginde parlamakta, etrafa dağılmaktadır. Uzaktaki ormanlık tepelerin arkasında karlı dağların uzayıp giden beyaz zirveleri parlamaktadır. Dönüşte kaldıkları köyün pazarına uğrarlar. Pazar'daki dükkânların bacalarından kokusu insana bıkkınlık veren tezek dumanı çıkmaktadır. Her şeye rağmen pazar yerinde insanlar atlarının, eşeklerinin üstünde ticaret yapmakta, alış-veriş bütün hızıyla devam etmektedir. Sabahları buraya farklı dağlı halklarından olan insanlar gelmektedirler. Yere kadar uzanan siyah elbiseleriyle, hafif kırmızı ayakkabılarıyla, kafalarına doladıkları siyah çalmalarıyla keskin bakışlı Çerkez kadınları bir oraya bir buraya yürümektedirler. İvan Bunin kaçak aşıkların yaşadıkları maceranın yanı sıra Kafkasya'nın tabiatı, manzarası ve Kafkasya insanların hayat tarzı hakkında da bilgi vermek suretiyle Kafkasya coğrafyası ve Kafkasya halklarının kültür ve geleneklerine ait bilgiler vermektedir. Bunin'in eserinde Kafkasya insanların kıyafetleri ve davranışlarını anlatarak bölge insanının günlük hayatına dair izlenimlerini de yansıttığı yöntemle Rus insanının Kafkasya olgusuna bakış açısını da ortaya koymaktadır.

Rus edebiyatında sembolizmin kurucusu olarak bilinen **Valeri Bryusov** (1873-1924) "Ermenistan Şiirleri" («Поэзия Армении» / Poeziya Armenii) derlemesi çalışmasını tamamlamak amacıyla 1915 yılının kışında Kafkasya'ya gitmiştir. Kendi çalışmaları dışında Ermeni edebiyatı ve Ermeni halkının tarihi hakkında dersler de vermiştir. Bryusov'un Kafkasya'nın kuzeyi ve Kafkasötesi olarak da adlandırılan güneyini kapsayan seyahati aracılığı ile çağdaş Ermeni entelektüelleriyle, şairleriyle, bilim adamlarıyla, gazetecileriyle, halkın önde gelen temsilcileriyle konuşmak ve görüşmek fırsatını da yakalamıştır. Bu küçük seyahat kendisine planladığı çalışmaları gerçekçi bir biçimde hazırlama fırsatını sunmuştur. "Ararat'a" («К Арарату» / K Araratu) (1916), "Ermenistan'a" («К Армении» / K Armenii) (1915), "Ermenilere" («К Армянам» / K Armyanam) (1916) başlıklarını taşıyan şiirleri ile Bryusov Kafkasya teması içinde özellikle Ermenilerle ilgili çalışmaları ile öne çıkmıştır.

Kendisine "yeni Puşkin" ve "son köy ozanı" gibi benzetmeler yapılan **Sergey Yesenin** (1895-1925) zengin bir geçmişe sahip olan Rus şiir geleneğini Ekim Devrimi'nin

yenilikçi soluğuna bağlayan bir edebiyatçı olarak bilinmiştir."²² Yesenin'in Kafkasya'yla olan bağı Puşkin ve Lermontov'un Kafkasya'ya olan yaklaşımı gibi olmuştur. Kafkasya'nın büyümlü atmosferi Yesenin'i de kendisine çekmiş ve bağlamıştır. Yesenin Bakü'yü çok sevmiş ve Gürcistan'da Kafkas tabiatına hayran kalmıştır. Kafkasya'da bulunması Doğu'ya daha fazla ilgi duymasına neden olmuş ve İstanbul'da kubbeleri görmek, Şiraz'ın havasını solumak istemiştir. O zamanlar Sovyet sınırları içinde olan Güney Kafkasya cumhuriyetlerine yaptığı seyahatler Yesenin'in edebiyat hayatında büyük bir etki oluşturacaktır. İntihar etmeden önce hayatının son iki yılında üç defa Kafkasya'da bulunacak ve muhteşem Kafkasya coğrafyasında edindiği yeni izlenimlerini sanatına başarı ile yansıtıacaktır. 1924-1925 yılları arasında Bakü, Tiflis, Batum, Sohumkale gibi şehirleri gezme ve tanıma fırsatı elde etmiştir. Kafkasya seyahatlerinin sonucunda Gürcü edebiyat eleştirmeni İllarion Vardin Mgeladze (1890–1943) ile yakın dostluk bağları kurmuştur (Titova, Yesenin). Sergey Yesenin'in Kafkasya ile tanışmasından önceki hayatı da hatırlanması gereken bir süreçtir. Yesenin ABD'li dansçı Isadora Duncan (1877-1927) ile tanışır ve 1922 yılında evlenirler. Yesenin, Duncan ile birlikte sadece bir yıl süren evliliği boyunca Avrupa ve Amerika seyahatleri yapar. Duncan ile yaptığı maceralı evliliği bitirdikten sonra Mayıs 1923'de Moskova'ya dönen Yesenin 1924-1925 yıllarında Güney Kafkasya'da bulunan Sovyet cumhuriyetleri olan Gürcistan ve Azerbaycan'ı ziyaret edecek ve sanat hayatına Kafkasya atmosferi içinde devam edecektir. 1925 yılında “Sovyet Rus” («Русь Советская» / Rus Sovetskaya), “Uzaklaşan Rus” («Русь уходящая» / Rus uhodyaşşaya), “Vatana Dönüş” («Возвращение на родину» / Vozvraşşeniye na rodinu), “Siyah İnsan” («Черный человек» / Çyornıy çelovek), “Büyük Yürüyüş Destanı” («Песнь о великом походе» / Pesn o velikom pohode), “Anna Snegina” («Анна Снегина» / Anna Snegina), “Yirmi Altı Baladı” («Баллада о двадцати шести» / Ballada o dvadsati şesti), “İran Motifleri” («Персидские мотивы» / Persidskiye motivi), “Anneden Mektup” («Письмо от матери» / Pismo ot materi), “Cevap” («Ответ» / Otvet), “Dedeye Mektup” («Письмо деду» / Pismo dedu), “Batum” («Батум» / Batum), “Tipi” («Метель» / Metel), “Bahar” («Весна» / Vesna), “Benim Yolum” («Мой путь» / Moy put) şiirlerini yazmıştır.²³

²² Isadora Duncan-Sergey Yesenin (Carola Stern). <http://www.iletisim.com.tr/kitap/isadora-duncan-sergey-yesenin/7005#.wpmu7nslrh0> (E.T.23.08.2017)

²³ B. Rozenfeld. Sergey Yesenin. 2004. http://www.world-art.ru/people_bio.php?id=6684 (E.T.23.03.2016)

Yesenin için “İran Motifleri” şiirler dizisi çok önemlidir. Kafkasya’ya geldikten sonra İran klasikleriyle tanışıp çok etkilenen şair Kafkasya’da bulunduğu sürede İran edebiyatını yakından tanıma fırsatını elde etmiştir. 1924 yılında İran’a gitme kararı alır. Ancak Tiflis’te bulunduğu sürece içinde siyasi ve diğer özel nedenler dolayısıyla İran seyahati gerçekleşemez. Yesenin’in eserlerini defalarca yayınlayan “Bakinskiy raboçiy” («Бакинский рабочий» / Bakü İşçisi) gazetesinin redaktörü Pyotr Çagin (1898-1967) Yesenin’in İran’a seyahat edememesini şu şekilde açıklamaktadır: Yesenin’in sanatını oldukça beğenen Bolşevik lider Sergey Kirov (1886-1934) Yesenin’in İran’a gitmemesini ve böylece onu meydana gelebilecek her türlü beladan uzak tutmak istemektedir. Çagin, Kirov’un sözlerini şöyle aktarmaktadır: *“Yesenin’i İran’a tehlikeli olduğu sebebiyle göndermedik. Bakü’de de İran havasının etkisi olduğu için istediği atmosferi Bakü’de de onun için oluşturduk. Yesenin şair olduğu için bunu hayal etmeyi başarabilir”* (Çagin, Yesenin). Yesenin İran yolculuğuna çıkmayı başaramamış olsa da hayal dünyasının sınırında yaşamayı başarmıştır. Batum’da yaşarken şair Doğu kültürüne ait parlak bir şalla pencereyi perdelemiş, diğer bir şalla elektrik lambasını dolamış, kafasına da bir çalma bağlamıştır. Dünyasını baharatlı ve tatlı aromalarla doldurmuş, sihirli düğümlerle renklendirmiştir. Bütün bu bahsedilen durumları Yesenin’e Batum’da tanıştığı Şagane adında oldukça çekici olan bir Ermeni bayan öğretmen sağlamıştır. Şagane, Yesenin’in nazarında güzel bir İranlı bayana dönüşmüştür. Müezzinin hazin bir tarzda söylediği ezan, sokak berberleri, kınalı sakallarının kenarlarını usturayla tıraş edenler, oymalı taşlardan yapılan çeşmeler, düz çatılar, zurna ve saz sesleri. Bütün bu sözler, uyaklar, ritimler İran’a gitme arzusuyla tutuşan Yesenin tarafından oluşturulmuştur. Yesenin “İran Motifleri” şiirler dizisinde Firdevsi’nin türkuaz renkli ülkesi olan masal ülkesi İran’ın bünyesinde Doğu’nun canlı atmosferini oluşturmuştur (Yemelyanova, Kavkaz).

Konstantin Balmont (1867-1942) Rus edebiyatı içinde sembolizmi benimseyen bir sanatçı olarak 1906-1913 yılları arasında Paris’te, 1913-1920 yılları arasında Moskova’da, 1920-1942 yılları arasında yeniden Avrupa’ya göç ederek Paris’te yaşamıştır. Balmont 1917 yılının yaz ayında bulunduğu Gürcistan’ın Tiflis şehrinde bulunmuş ve kendisini deniz dalgaları gibi birbiri ardı sıra dizilmiş dağların içinde yer aldığı tabiatın büyüleyici gücünü hissettiğini belirtmiştir. Rusya dışında birçok ülke gezen Balmont, gezdiği hiçbir yerin Kafkasya kadar büyüleyici ve güzel olmadığını vurgulamıştır (Balmont, 1933). Dağlı halkların güçlü beden yapıları ve güzel yüzleriyle

açık yürekli, sıcakkanlı, açık sözlü olmaları, cesaretleri, hayata karşı aşkla sarılmaları Balmont'u çok etkilemiştir. Dağlı halkların tam bir birlik içinde davranıp yurtlarına karşı gösterdikleri sevgiyi her şeyden üstün tutmaları da Balmont tarafından takdir edilmiştir²⁴. Aslında Balmont 1889 yılında 22 yaşında iken evlendiği Larisa Garelina ile birlikte Kuzey Kafkasya'da bulunan Kabartay Bölgesinde ve oradan geçerek Gürcü askeri yoluyla Tiflis'e varmıştır. Eve dönmek istediklerinde ise geldikleri Kafkasya'nın dağlık vadilerindeki geçitlerden geçmek yerine Hazar Denizi'ne geçip oradan Volga Nehri yoluyla Kostroma şehrine kadar gitmişlerdi (Balmont, Volga, 1990).

1920 yılında Sovyetler Birliği'ni terk edip Avrupa'ya yerleşen Balmont'un hayatının zihinsel haritasında Kafkasya'nın ve özellikle de Gürcü topraklarının önemli bir yeri vardır. Balmont'un Rusya dışında iken yaşadığı ilginç bir olay Gürcistan'a ilgi duymasına ve Gürcistan'a bir ziyaret gerçekleştirmesine neden olacaktır. Atlas Okyanusu'nun Kanarya adalarından çok da uzak olmayan sularında bir İngiliz gemisinde yolculuk etmekte iken kendi coğrafyasına ait bir isim olan Gürcü yazar Şota Rustaveli'nin adını İngiliz yazar Oliver Wardrop'dan duyar. Oliver Wardrop'un kız kardeşi Marjory Scott Wardrop tarafından İngiltere'de 1912 yılında "The Knight in the Panther's Skin" başlığı altında İngilizceye çevrilen "Kaplan Postlu Kahraman" («Витязь в тигровой шкуре» / Vityaz v tigrovoy şkure) adlı 12. yüzyıl Gürcü şairi Şota Rustaveli'ye ait olan eser ilk defa 1712 yılında Gürcistan'ın Kartli bölgesinin kralı olan 4. Vahtang tarafından Tiflis'te basılmıştır.²⁵ Bunun üzerine Balmont kendi ülkesine ait bir köşeyi okyanusun ortasında bir yabancıdan dinlemenin etkisiyle Kafkasya'ya özellikle de Gürcü topraklarına gitmek düşüncesini aklına koyar. Rustaveli'nin Balmont üzerinde bıraktığı kuvvetli etkiden dolayı Balmont Gürcistan ile daha yakından ilgilenmeye başlar ve Gürcü dili, kültürü, gelenekleri ve sanat insanları ile yakınlıklar kurmaya başlar. Balmont Kafkasya ilgisi nedeniyle bulunduğu Tiflis'te Gürcü kadınları ile yaşadığı ilişkilerle de gündeme gelmiştir. Tiflis'te Şota Rustaveli şiirlerinin çevirisi ile uğraşmasının yanında Tamara Kançeli adlı Gürcü bir bayanla iki yıldan fazla birlikte yaşamıştır. Tamara'nın veremden ölmesi üzerine Balmont Kislovodsk şehrinde Kira adında bir bayan ile ilişki yaşamaya başlar. Kira'nın etrafındaki subaylarla çok samimi iletişiminden rahatsız olan Balmont'un çok kırıncı cümleler kullanması üzerine kendisini uçurumdan aşağı atar ve

²⁴ <http://balmontoved.ru/almanah-solnechnaja-prjazha/vypusk-3/nashi-publikatsii/147-konstantin-balmont-gornyj-vozduh-druzjam-v-gruzii.html> (E.T.12.04.2016)

²⁵ <http://balmont.lit-info.ru/balmont/stihi/shota-rustaveli/vityaz-kommentarii.htm> (E.T.12.04.2016)

intihar eder. Daha sonra Balmont, Yelena Tsvetkovskaya ve Mirra adlı kadınlar ile birlikte yaşamaya başlar. Ayrıca Balmont karısına yazdığı mektuplarda seyahatinin tüm ayrıntılarını, başka kadınlarla yaşadıklarını ve çektiği ıstırapları da detaylı bir biçimde anlatmasıyla dikkat çekmiştir.²⁶

Eski sanat anlayışının kökten yıkılması gerektiğini savunan **Vladimir Mayakovski** (1893-1930) “*sokaklar fırçamız, alanlar paletimizdir*” sloganı ile sanatı kitlelere ve sokağa indirmiş olmakla tanınmıştır. Mayakovski’nin savunduğu anlayışın sonucunda Sovyetler Birliği’nin bütün sokakları, meydanları sloganlar ve gelecekçi (fütürist) resimlerle donanmıştır (Ateş, 2015). Mayakovski Gürcistan’da Bagdadi köyünde doğmuş, çocukluk ve ergenlik dönemlerini Gürcistan’da geçirmiştir. Doğumundan 1906 yılına dek 13 yıl Gürcü dili konuşulan bir ortamda yaşadığı için Gürcü arkadaşlarından Gürcüce öğrenmiş ve Rusçaya denk bir biçimde Gürcüce konuşmasıyla tanınmıştır. Rus kimliğine karşılık Gürcü topraklarında doğduğu için kendisini Gürcü olarak nitelendirmiş, kendi kaderiyle Gürcü halkının tarihini özdeş tutmuş, Gürcü geçmişini üstüne basarak ve inatla sanatında dile getirmiştir. “Bizim Gençliğimize” («Нашему юношеству» / Naşemu yunoşestvu) (1927) şiirinde Mayakovski dedelerinden birisinin Kuban Kazaklarından, diğerinin “Seçevik” (сечевик) olarak adlandırılan Zaporozjeli Kazaklardan, doğuştan ise Gürcü olarak üç farklı soydan gelmesi nedeniyle üç farklı konuşma tarzına da egemen olduğunu belirterek vatanseverlik duygusunu köklerindeki zenginliğe dayandırır. Mayakovski’nin kendi biyografisinden yola çıkarak ulaşmaya çalıştığı en büyük hayali bütün dünyadaki halkların kardeşliği ve birliğidir. Mayakovski gözlerini dünyaya açtığı Gürcü topraklarındaki Rus ve Gürcü halklarının dostluğunun yanında Ermeniler, Azeriler, Abhazlar, Lezgiler gibi diğer Kafkasyalı halkların da birlikte dostça yaşadıklarını görmüştür. 1924, 1926, 1927 yıllarında Gürcistan’ın başkenti Tiflis’i ziyaret etmiştir (Mayakovski, 1927).

Mayakovski her ne kadar Gürcü toprağında doğmuş olsa da onun için romantik, çekici ve ilginç olan Rusya’dır. Kafkasya’da doğmuş olan Mayakovski gözlerini Rusya’ya çevirmesine karşılık Puşkin ve Lermontov gibi öncü edebiyatçılar için durum tam tersi bir biçimde gelişmiş, romantik ve ilginç olarak Kafkasya’yı seçmişlerdir. Mayakovski Rusya için romantik duygular beslemesini hakkında “Ormanların üstünde

²⁶ <https://7days.ru/caravan/2013/2/konstantin-balmont-bremya-strastey.htm> (E.T.12.04.2016)

yer alan yüksek dağların zirvesine çıktığında kuzeye doğru dağların alçaldığını görmüş, geniş düzlüklere sahip Rusya'nın kendisine çektiğini ve vatanının bu duygusuna karşı kendimi alıkoyamadığını" söylemiştir (Mayakovski, Ya Sam). Yazar Rusya'yı ancak 13 yaşından sonra görebilmiştir. Rusya'da 1905 Devrimi olduğunda Gürcü topraklarında olan Mayakovski devrimi desteklemek amacıyla yaptığı çalışmalardan dolayı 11 ay hapis cezası alır. Bu olay Mayakovski'nin edebiyat hayatında izleyeceği çizgiyi belirleyecektir. Rusya için hissettiği duygular daha da artar ve Rusya onun için bir Slav Knezliği, tek başına bir Moskova ya da Ruslar demek değildir. Onun için Rusya Kafkasya'dan Moskova'ya kadar büyük bir alan, petrol kuyuları, Bakü, Ukrayna stepleri, güneyden kuzeye, Moskova'dan batıya doğru büyük bir coğrafya demektir. Mayakovski, çocukluğundan bu yana halkların birliği ve kardeşliği fikrine derinden inanmıştır. Bir Rus olarak Rusya fikri bu esaslar doğrultusunda onun bilincinde oluşmuştur. Mayakovski'de Rusya halklarının birliği fikri devrim için halkların birliği fikri şekline dönüşmüştür. Ona göre devrim bütün Rusya halklarını kucaklayan ve birleştiren bir olgudur. Mayakovski 13 yaşına kadar Rusya ile gerçekten karşılaşmamış olmasına karşılık Rus edebiyatı aracılığı ile soyut olarak tanışmıştır. Rusya'yı Mayakovski'ye tanıştıran Puşkin, Lermontov, Gogol, Nekrasov, Dostoyevski, Blok gibi önde gelen edebiyatçılarıdır. 1926-1927 yıllarında birçok kez Rostov şehrine gelir, bu şehri çok sever ve ona hayranlık duyar. Rostov'da bulunan meslektaşlarıyla derin bir iletişim içinde olur. Rostov'da yayımlanan "Sovetskiy Yug" («Советский Юг» / Sovyet Güneyi), "Molot" («Молот» / Çekiç), "Bolşevistkaya Smena" («Большевицкая смена» / Bolşevik Değişimi) gibi gazetelerin yazı işleri ile ilgilenir. "Molot" adlı gazetenin işçi muhabirleri kulübünün düzenlemiş olduğu Rostov Proleter Yazarlar Birliği'nin (РАПП: Ростовской ассоциации пролетарских писателей / RAPP: Rostovskoy assotsiatsii proletarskih pisateley) toplantısında "Lenin" («Ленин» / Lenin) adlı şiirini okur. "Papaz ya da Usta" («Поп или мастер» / Pop ili master) ve "Ben ve Benim Eşyalarım. 15 Yıllık Faaliyet Sohbeti" («Я и мои вещи. Отчетный разговор за 15 лет» / Ya i moi veşşi. Otçyotniy razgovor za 15 let) adlı konferanslarını Lunaçarski Drama Tiyatrosu'nda başarıyla gerçekleştirir ve bu sayede büyük bir üne kavuşur. Bütün bu faaliyetlerinden dolayı Kafkasya'nın kuzey sınırında yer alan Rostov şehri ve buradaki arkadaşlıkları Mayakovski'nin hayatında önemli bir yer tutmuştur (Yemelyanova, Kavkaz).

1920'lerde Rus edebiyat çevrelerinde "şairlerin şairi" unvanını alan **Boris Pasternak** (1890-1960) 1930'lu yıllardan itibaren sıklıkla Gürcistan'da bulunmuştur. Kurduğu yakın ilişkiler neticesinde Niloloz Barataşvili (1817-1844), Vaja Pşavela (1861-1915), Georgi Leonidze (1899-1966), Grigori Çikovani (1910-1981), Paolo Yaşvili (1895-1937), Titisian Tabidze (1895-1937) gibi Gürcü şairlerin eserlerini Rusçaya çevirmiştir. Pasternak Gürcistan'ın tarihini çok iyi araştırmış ve geçmişte bu ülkenin başına gelen felaketleri, sıkıntıları incelemiş ve bu ülkenin Rusya için olan büyük önemini idrak etmiştir. Pasternak'ın Gürcistan'a olan ilgisi Lermontov'dan esinlenerek yazdığı "İblis'in Anısına" («Памяти Демона» / Pamyati Demona) (1917) şiiriyle başlamıştır. Pasternak'ın bu şiirinde Kafkasya ve Gürcistan'la ilgili birçok motif yer almaktadır.

Rus edebiyatının Sovyet döneminde yarım yüzyıl boyunca romantik ve duygusal St. Petersburg geleneğinin ve de Akmeizm akımının temsilcisi olan Ukraynalı şair **Anna Ahmatova** (Anna Andreyevna Gorenko) (1899-1966) 1927 yılında Kafkasya'da Kislovodsk şehrinde dinlenme amaçlı bulunmuş ve bu şehirde "Puşkin'in Sürgünü Burada Başlamıştı" («Здесь Пушкина изгнание началось...» / Zdes Puşkina izgnanye načalos) şiirini yazmıştır. Şiirde Kafkasların Puşkin için sürgünün başlangıcı, Lermontov için bir son olduğunu, Tamara'nın ölümsüz aşkı, doğanın güzelliği ve kokusu şairane bir havayla sunulmaktadır. Ahmatova'nın Kafkasya'yla bağlantısı yaptığı edebiyat çevirileri aracılığı ile de olmuştur. Dönemin politik ortamında edebiyat çalışmalarının sansüre uğraması ve yayınlanmaması üzerine parasal sıkıntı çeken Ahmatova tercüme işleriyle uğraşmıştır. Mihail Lozinski (1886-1955) gibi dönemin otoritesi edebiyat tercümanı zor zamanlarında Anna Ahmatova'ya destekte bulunmuş ve onun yaptığı edebi eser çevirilerinin kalitesine ve başarısına özellikle dikkat çekmiştir.²⁷ Onun tercüme çalışmaları arasında Avetik İsaakyan (1895-1957), Teryan Yegişe Çarents (1897-1937) gibi ünlü Ermeni şairlerin; Yosif Grişaşvili (1889-1965), Paolo Yaşvili (1895-1937), Mihail Kvlinidze (1925-2005) gibi Gürcü şairlerin ve Kosta Hetagurov (1859-1906), Gris Pliyev (1913-1999) gibi Oset şairlerin eserleri de bulunmaktadır (Yemelyanova, Kavkaz)

Nikolay Tihonov (1896-1979) Sovyetler Birliği içinde uçsuz bucaksız Rusya coğrafyasında seyahat etmiş ve de Kafkasya'da bulunmuş bir Sovyet şairidir. Tihonov

²⁷ İgnatiy İvanovskiy. Bospominaniya o Mihaile Lozinskom. Neva 2005.
http://magazines.russ.ru/neva/2005/7/ii17.html(E. T.:30.08.2016)

Sovyet sınırları içinde Kafkasya bölgesine ve özellikle de Kafkasya halklarının tarihine, yaşam tarzına ve günlük yaşantısına yakın ilgi duymuştur. Bu yakın ilgisinin neticesinde Gürcü, Ermeni ve Dağıstanlı şairlerin eserlerini Rusçaya tercüme etmiştir.²⁸ Kafkasya hakkında ilk şiirini 1923 yılında Kafkasya'nın Karadeniz kıyısındaki Novorosiysk şehrinde yazmıştır. 1924 yılında Novorosiysk şehriden başladığı Kafkasya yolculuğuna Gürcü askeri yolu olarak da bilinen Daryal geçidinden devam edip Tiflis'e ulaşmış ve oradan Ermenistan'a geçmiş ve Ermeni şehirlerini ziyaret etmiş, Ermeni edebiyatçılarıyla tanışma olanağı edinmiştir. Daha sonra Novorossiysk'e geri dönmüştür (Safaryan,2013). Tihonov her Sovyet şairinin hayatında en az bir kere Ermenistan'ı ziyaret etmesi gerektiğini vurgular. Tihonov Ermenistan'ı ziyareti sonrasında "Ermenistan" («Армения» / Armeniya) şiirini, "Aras'ta Kızılar" («Красные на Араксе» / Krasniye na Arakse) poemasını, 1925 yılında "Sessizlik" («Тишина» / Tışina) şiirini, 1927 yılında Ermenilere ait çizgiler içeren "Kamufraj" («Камуфляж») öyküsünü yazmıştır. Tihonov 1929 yılında yanında Leningrad (Sankt Peterburg) şehriden şair Wolf Erlih (1902-1937) olduğu halde Ermenistan'a gelmiş, Sevan gölünü, Gegam dağlarını, Ararat vadisini gezmiş ve bütün gördüklerini "Dni Otkritii" («Дни открытия» / Açılış Günleri) adlı hatıratında yazmıştır (Bagdasaryan, Tihonov).

Rus edebiyatında postmodern akımın kurucusu sayılan ve klasik Rus edebiyatının temel eserlerinden yola çıkarak "Puşkin'in yarattığı Rus edebiyatı nedir?" fikrinin özünü sorguladığı²⁹ "Puşkin Evi" (1978) eseri ile tanınan yazar **Andrey Bitov**'un (d.1937) Kafkasya ile ilgili eserler yazması bölgeye yaptığı seyahatlere ve gözlemlere dayanmaktadır. Kafkasya konulu eserler arasında geçen "Ermenistan Dersleri" («Уроки Армении» / Uroki Armenii) eseri ile ünlenen Andrey Bitov'un adı ile Ermeni Sovyet yazar Hrant Matevosyan (1935-2002) adı özellikle birlikte anılmalıdır. Matevosyan ve Bitov, Kruşçev'in "Don Çözümü" olarak adlandırılan yumuşama döneminde yolları birbiri ile kesişen iki yazardır. Moskova'da düzenlenen ve Mekanin'in de içinde yer aldığı iki yıllık İleri Senaristlik Kursu'na katıldıkları 60'ların ortasında tanıştılar. *Ermenistan Dersleri* ise Bitov tarafından 1967-1969 arasında yazılmış olup yazarın gazetecilik görevi ile Ermenistan'a yaptığı on günlük yolculuğun ürünüdür. Bitov bir Rus dergisi için Ermenistan hakkında bir makale yazmak üzere Ermenistan'a gönderilmiş ve

²⁸ Nikolay Semenoviç Tihonov. http://hrono.ru/biograf/bio_t/tihonov_ns.php (E. T.: 11.07.2016)

²⁹<https://www.kitapambari.com/andrey-bitov>

Ermenistan'da bulunduğu süre boyunca Matevosyan'ın evinde kalmıştır. Kitap ilk olarak 1969'da “Drujba Narodov” («Дружба народов» / Halkların Dostluğu) dergisinde yayımlanır, daha sonra birçok dile tercüme edilir ve Bitov'un en dikkat çeken çalışmalarından birisi olur. Bitov'un Ermenistan Dersleri, özellikle de Rus ve Sovyet yazarların Ermenistan'a yaptıkları seyahatlerin bir ürünü olarak yaratılmış metinler arasında sıralandığında, geç “Kafkasya edebiyatı” dönemine birer ekleme olarak görülmelidir. Bunların ilki, Puşkin'in “Erzurum Yolculuğu” (1829-1835) seyahatnamesi olup Puşkin'in 1829'da yaptığı Kafkasya yolculuğunda tuttuğu günlük temelinde yazılmıştır. Kruşçev'in yumuşama yıllarına denk gelen dönemde Bitov Rus Doğu gezilerine dair zengin edebiyat geleneğinin güvensiz toprakları olarak sayılan Kafkasya'ya adım atar. Bitov'un “Ermenistan Dersleri” ile “Gürcistan Albümü” («Грузинский альбом» / Gruzinskiy albom) (1985) eserlerini de içeren “Kafkas Tutsağı” («Кавказский пленник» / Kavkazskiy plennik) derlemesi (сборник / sbornik) şeklinde Kafkas edebiyatının kendi üzerine düşünmesi ve Rus edebiyatçıların Kafkasya'ya dönük geleneksel yaklaşımların yeniden bir değerlendirilmesi ya da sorgulanması olarak da görülebilir (Bayadyan, 2012: 2-4).

Denis Gutsko 1969 yılında Tiflis şehrinde doğmuştur. Gutsko'nun dedesi İvan Vakula Don Kazaklarının soyundan olup topraklarının elinden alınmasından sonra Gürcistan'a yerleşmiştir. Gutsko Rostov Üniversitesi Jeoloji-Coğrafya Fakültesi'ni bitirdikten sonra Azerbaycan ve Abhazya gibi Sovyet coğrafyasının sancılı ve gergin bölgelerinde askerlik görevini yapmıştır. Askerden döndükten sonra Rostov'da bir süre bir bankada güvenlik elemanı olarak çalışmış ve daha sonra edebiyata geçiş yapmaya karar vermiştir. Denis Gutsko, 30 yaşında başladığı edebiyat hayatında vermiş olduğu eserlerle çeşitli edebiyat ödülleri alarak Rusya'nın tanınmış yazarlarından birisi haline gelmiştir. Gutsko ilk kitabı olan “Rusça Konuşan” (2005) romanıyla Boris Sokolov adına düzenlenen edebiyat ödülünü almıştır. Günümüzde “Ogonek” («Огонёк» / Işıltı) dergisinde daimî yazar olarak çalışmakla birlikte “Oktyabr” («Октябрь» / Ekim), “Znamya” («Знамя» / Bayrak) ve “Drujba Narodov” («Дружба народов» / Halkların Dostluğu) adlı gibi dergilerde de yazıları yayınlanmaktadır. Yazarın eserleri “Evcilleştirilmiş Aslan” («Прирученный лев» / Priuçennıy lev) (2000), “Apsnı Abuket” («Апсны Абукет») (2002)³⁰, “İzsiz” («Без пути следа») (2004), “Babil Nehirlerinin

³⁰“Букет Абхазии” = Abhazya Buketi

Orada” («Там, при реках Вавилона» / Tam, pri rekah Vavilona) (2004), “Rusça Konuşan” («Русскоговорящий» / Russkogovoryaşıy) (2005), “Pokemonların Günü” («Покемонов день» / pokemonov den) (2007), “Mahşerin Ortasında Küçük Bir Ev” («Домик в Армагеддоне» / Domik v Armageddone) (2009), “Beta-Samets” («Бета-самец» / Beta-samets) (2013) adlarını taşımaktadır.

Denis Gutsko edebiyat çalışmalarında özellikle Kafkasya’ya ilgi duymakta olup Aralık 1991’de Sovyetler Birliği döneminin kapanmasıyla yükselişe geçen etnik milliyetçiliğe odaklanmaktadır. Denis Gutsko hayat çizgisi itibari ile Gürcistan’da doğmuş ve büyümüş, hayatında hiçbir zaman başka bir yere gitmenin ya da göç etmenin planlamasını yapmamıştır. Sadece 1987 yılında üniversite eğitimi almak için Rostov’a giderek Gürcistan dışına çıkmış ve mezun olduktan sonra da memleketine yani Gürcistan’a geri dönmüştür. Ancak Rostov’dan Gürcistan’a üniversite bitişi sonrası dönüşünde giderken bıraktığı aynı mekânı görememiştir. Bu durum ona göre bir kocanın karısına döndüğünde karısının yeni bir koca bularak yeni bir hayat kurması gibi bir durumdur (Gutsko, 2011).

Denis Gutsko’nun ilk eseri Çeçenistan’ı konu alan “Evcilleştirilmiş Aslan” (2000) öyküsü “Literaturnaya Gazeta” («Литературная газета» / Edebiyat Gazetesi) dergisinde yayınlandı. Daha sonra Gürcü-Abhazya savaşı sırasında Sohum’da bulunan babasının tuttuğu günlükten yola çıkarak yazacağı “Apsnı Abuket” adını taşıyan uzun öyküsü yayınlanacaktır. Gutsko doğup büyüdüğü Kafkasya coğrafyasında ortaya çıkan gelişmelere kayıtsız kalamaz ve başladığı edebiyat hayatındaki çalışmalarına bu sorunları yansıtır. Sovyetler Birliği’nin yıkılması sonrasında enkaza dönen politik ortamda kurulan yeni politik düzenler insanların beklentilerine cevap veremez. Gutsko böyle bir ortamda yıkılan bir devletin eski vatandaşları olarak hiçbir yere gidemez. Rus ulusunun bir bireyi olarak Gutsko Sovyetlerin çöküşü sonrasında elinde sadece büyük bir milletin büyük bir edebiyat mirası dışında sahiplenecek hiçbir şey göremez. Gutsko’ya göre Rus edebiyatı Ruslar için zor zamanlarda hastaya can veren kan görevini yerine getirmiştir.

Denis Gutsko’nun “Rusça Konuşan” kitabının kapağında pencereleri çaprazlama olarak tahtalarla kapatılmış harabe bir ev resmi yer almaktadır. Bu tasarım Kafkasya ve Rusya’nın içinde bulunduğu duruma bir göndermedir. Harabe ev Rusya’yı temsil etmektedir. Herkes bir zamanlar Kafkasya’nın çok dilli Babil ülkesini andıran ortamında

iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri içinde yaşarken şimdilerde her bir Kafkasyalı bireyin birbirini yabancı ve düşman olarak gördüğü kimselerle savaşmak için cepheye gitmiştir. Ortalıkta kimse kalmamıştır. Bir ulusun bir başka ulusa olan nefreti ve kini hastalık boyutunda artmış ve şiddete dönüşmüştür. Denis Gutsko askerlik hayatında Gürcü-Abhaz ve Ermeni-Azerbaycanlı çatışmalarının en sıcak zamanlarında tehlikeli noktalarda askerlik hizmetini yerine getirmesi nedeniyle de yaşamış olduğu tecrübeleri ve gördüklerini eserlerine yansıtmıştır. “Rusça Konuşan” romanında oluşturduğu Mitya Vakula karakteri de yazarın kendisi gibi Sovyetlerin yıkılması sonrasında tehlikeli ve gerginliklerle dolu coğrafyalarda savaşır. Mitya Vakula doksanlı yılların kabalık, görgüsüzlük dolu hayat şartlarına umutsuzca uyum sağlamaya çalışır. Mitya Vakula artık her yerde bir yabancıdır.

Denis Gutsko “Rusça Konuşan” romanında kahramanın kendisini ne hissettiği konusundaki sorunun en birinci katmanına iner. Mitya Vakula safkan Rus’tur, ama sahip olduğu Tiflis mantalitesi ve Gürcü aksanı Rus olma konusunda kendisine büyük engeller çıkarmaktadır. Bir bütün halindeki Sovyetler Birliği’nin çökmesinden sonra parçalara ayrılan devletlerde seçim vakti gelmiştir: Gürcü veya Rus olmak, kendisi olmak ya da yabancı olmak gibi. Eserde Mitya Vakula’nın kendisini ve nereye ait olduğu konusunda varlığını sorgulaması ele alınmaktadır. Andersen masallarından birisi olan “Çirkin Ördek” gibi hindiler ve tavuklar arasında gidip gelen bir durumda olmak ne Rus ne de Gürcü olmak. İkisinin de ortasında ama aslında hiçbirisi olmak. Mitya Vakula Gürcülere ya da Ruslara karşı hissettiği yabancılık duygusunu, ruhi yapısından ya da dış görünüşünden dolayı değil, Kazak dedesinin Tiflis’e gelmesinden sonra ortaya çıkan hayat şartlarından dolayı hissetmektedir. Kutsal kaynaklarda geçen Babil Kulesi’nin yıkılmasından sonra farklı dillerin ortaya çıkması, düşünce tarzlarının da buna bağlı olarak değişmesi, insanların ani bir şekilde birbirlerine yabancılaşması, anlaşma zorluklarının oluşması ile Mitya Vakula’nın içine düştüğü durum arasında benzetme yapılmaktadır. Mitya Vakula askeri hapishanede iken İncil okur, bilinçaltında Eski Babil konusunu düşünürken kendisini “Yeni Babil” içinde bulur. Mitya Vakula Babil Kulesi’nin yıkılması sonucu ortaya çıkan kargaşanın içinde kaybolur. Askerlik hizmeti sırasında Azerbaycan’dadır ve Azerbaycanlılar ile Ermeniler arasında cereyan eden çatışmalara tanık olmaktadır. Bir defasında Mitya Vakula’nın da içinde bulunduğu askerler, kadınlardan ve çocuklardan oluşan bir grubu Ermenistan’da bulunan evlerine

otobüsle götürürken Ermeniler yolu keserler ve onları kendi vatanlarında görmek istemediklerini söylerler. Ermenilere göre Müslümanlar kendi aralarında yaşamalı ve Rusların Azerbaycanlıları Ermenistan'a geri getirmelerine itiraz ederler.

Denis Gutsko “kendinden olan-yabancı” («свой-чужой» / svoi-çujoy) temasını öne çıkaran eserlerinde insan hayatın geçirdiği aşamalara değinir. Kahramanın iç dünya dengesinde oluşan bozukluklar, dış dünyanın düzensizliğine uyum sağlama çabası, askeriyedeki alışkanlıkların tam tersine sıra dışı ve değişik hareketler sergilemesi, insanın hazırda bulunduğu ortamın rengini alması ve bunun olmaması durumunda ortaya çıkabilecek tehlikeler hakkında analizler yapmaktadır. Eğer birisi bunları gerçekleştiremez ise ya kendi dünyasını yeniden oluşturacak ya da mevcut topluluktan dışlanacaktır. Mesela, Lapin Moskovalı bir askerdir ve çevresindeki arkadaşları tarafından sevilmemektedir. Ailesi Lapin'i bırakıp Amerika'ya kaçmışlar. Bundan dolayı Lapin sürekli homurdanmakta ve aşağılık duygusuyla hareket etmektedir. Sonra belirsiz bir nedenle telefon açmaya gider. Bu sırada silahını elinden alırlar ve kafasına sert bir darbe indirirler. Mitya dahi Lapin ile dalga geçmiş, eğlenmiştir. Çünkü herkes dalga geçmektedir. O da öyle davranmak gerektiğini düşünmüştür. Bunu yapmasının sebebi diğer askerlerin baskısına uğramamak ve kendi özgürlüğünü bu yolla garanti altına almaktır. Kendisini üst tertipteki askerlerle yaptığı kavgada desteklemedikleri için silah arkadaşlarına hiç güveni kalmamış ve bundan dolayı düştüğü askeri hapishanede bol bol düşünme imkânı ve ortamı bulmuştur. “Guguk Kuşu” («Пролетая над гнездом кукушки» / One Flew Over the Cuckoo's Nest)³¹ adlı romanı ve kaldığı odada bulduğu İncil'i sürekli okuyup durmakta ve başına gelen olayların sebeplerini durmadan düşünmektedir. Askeriyedeki mantığı ve koşulları hiçbir zaman kabullenemez. Birçok şeyi gereksiz ve aptalca bulur. Eserin ikinci bölümünde kahramanların 9-10 yıl sonraki hayatları daha barışçıl bir tarzda işlenmiştir. Ancak kendini arama süreçleri henüz bitmemiştir. Mitya Rusya vatandaşlığını alma uğruna bürokratik zorlukları inatçı bir şekilde aşmaya çalışmakta, eski sınıf arkadaşlarının ve çetelerin alçakça yaptığı sahtekârlıklara, 90'lı yılların siyasi çekişmelerinin yaşandığı şartlara direnmektedir. Sadece kendisini düşünerek değil, yıllar önce eşinin kendisinden kaçırdığı oğlunu görmek için de bu uğraşları vermek zorundadır. Mitya'nın yeniyaşamı çok da farklı özellikler

³¹ Guguk Kuşu. ABD'li yazar Ken Kesey (1935-2001) tarafından yazılan kitap, yayınlanma tarihi: 1962

taşımamaktadır. Eskiden yaşamış olduğu kendi iç dünyasındaki sıkıntıları ortam ve zaman değişimine rağmen devam etmektedir (Ganiyeva, 2006).

Denis Gutsko'nun Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında Kafkasya'da patlak veren Gürcü-Abhaz çatışması hakkında verdiği bilgilere 2015 Nobel ödüllü Belarus yazar Svetlana Aleksiyeviç'in 2013 yılında yayınlanan "İkinci El Zaman" kitabında da rastlamaktayız. Aleksiyeviç, 24 yaşında bir topograf olan Olga V. kişinin ağzından Gürcü-Abhaz savaşını anlatmaktadır. Olga V. bir Rus olarak Abhazya'da doğmuş ve 1992 yılında savaş başlayıncaya kadar 22 yıl gibi uzun bir süre orada yaşamıştır. Olga V. olanlar hakkındaki duygu ve düşüncelerini şu cümlelerle dile getirir: *"İnsanlar aynı otobüsle gezer, aynı okula gider, aynı kitapları okur, aynı ülkede yaşardı ve herkes Rusça öğrenirdi. Şimdi ise evlerinin yanlarında birbirlerini öldürüyorlar. Komşu komşuyu, sınıf arkadaşı diğer arkadaşını, erkek kardeş kız kardeşini öldürüyor. Bir iki yıl önce kardeş gibi yaşardık, herkes komsomol ya da komünist kimliği taşırdı."* Olga V. okul yıllığında *"Sonsuza dek kardeşiz!", "Kopmaz beraberlik"* gibi cümleler yazmasına rağmen insanların birbirlerini öldürmelerini gözleriyle görmüş ve bu korkunç şeyleri anlamamanın imkânsız olduğunu ifade etmiştir (Aleksiyeviç, 2013:262-63).

Gerçek adı Yevgeni Prilepin olan **Zahar Prilepin** 1975 yılında Ryazan'da doğmuştur. Askerliğini Rus ordusunda özel askeri birlik olan OMON'da³² yapan Prilepin Kafkasya'da tehlikeli savaş ortamlarında bulunmuştur. Prilepin 1996-1999 yılları arasında Kafkasya'da meydana gelen Rus-Çeçen savaşlarına katılmış ve savaşan tarafların bütün yaşadıklarına tanıklık etmiştir. Ekonomik zorluklar nedeniyle OMON'daki görevinden istifa eder ve Nijni Novgorod şehrinde çıkmakta olan «Дело» gazetesinde muhabir olarak çalışmaya başlar. Gazetede "Yevgeni Lavlinski" (Евгений Лавлинский) takma adıyla yazıları yayımlanır. 2000 yılında gazetenin baş redaktörü olur ve aynı yıl ilk romanı olan "Patolojiler" («Патологии» / Patologii) (2005) eseri üzerinde çalışmaya başlar.

"Patolojiler" romanı 2005 yılında en çok satan ulusal eserler listesinde yer almıştır. Zahar Prilepin eserin konusu hakkında ilk önce aşk temasını düşünmekle birlikte daha sonra romanda Çeçenistan konusunu ana tema olarak belirlemiştir. Çünkü Prilepin

³² Özel askeri birlik (Отряд милиции особого назначения.)

T.F. Yefremova, The Comprehensive Dictionary of the Contemporary Russian Language.2006

Çeçenistan’da hayatının en büyük macerasını yaşamış, 1996-1999 yılları arasında Kuzey Kafkasya’da OMON birlikleri içinde yer alarak askerî harekâtlara katılmıştır. “Patolojiler” romanı Çeçenistan’daki savaşları konu eden eserler arasında farklı bir konuma sahiptir. Bu eser tamamen politize edilmiş bir yapıda ve içerikte olmayıp olaylar belgesel gibi işlenmiştir. Burada askeri yeteneklere sahip ve zaferler kazanan süper bir kahraman yoktur. Romanda sahte vatanseverlik içeren ifadeler ve cümleler, karamsarlık içeren acıklı hikâyeler, hayal kırıklıkları, insanların iyi ya da kötü diye sınıflara ayrıştırılması gibi hususlar yer almamaktadır. Bunların yerine işlenen konulara karşı gerçekçi ve tarafsız bir bakış açısı kullanılmaktadır. Zahar Prilepin Çeçenistan hakkında yazdığı askeri konuların işlendiği romanında bu savaşın anormal ve gereksiz olduğunu belirtmiştir. Askerlerin teçhizatsız bir şekilde sarhoş kafayla ve hiç düşünmeden askeri noktalara gönderilmesini ve silahsız insanlarla dolu evlere bombaların atılmasını eleştirmektedir. Yazar ayrıca eserde kendi geçmişinden ve anılarından alıntılar yaparak işlemektedir. Yetim olarak büyüdüğünden, umutsuzca âşık olduğu kızlardan ve bu kızların adlarının yazılı olduğu listeden bahseder (Ganiyeva, 2006).

Sonuç olarak, 20. yüzyıl Rus edebiyatında Kafkasya teması 1917 Ekim Devrimi ile birlikte sosyalist realist edebiyat akımına bağlı edebiyatçıların Kafkasya’ya yaptıkları gezilerle ve Sovyet halklarının kardeşliği ilkesi ile ön plana çıkmıştır. Batılı kafa yapısına sahip Rus Sovyet edebiyatçıları Kafkasya’yı Sovyetlerin politik yapısı içinde olmasına karşılık yine de Doğu’nun egzotik ve gizemli havası içinde değerlendirmeye devam etmişlerdir. Bu anlamda Kafkasya’yı Sovyetlerin bütün yurttaşlarına tanıtmaya misyonunu da üstlenmişlerdir. Kafkasya kendine özgü halkları, dilleri, gelenekleri, hayat anlayışı, tabiat güzellikleri ile 19. yüzyıl Rusya’sında olduğu gibi 20. yüzyıl Sovyet Rusya’sında da ilgi uyandırmaya ve dışarıdan gelenleri kendisine bağlamaya, âşık etmeye devam etmektedir. Ancak 1991 yılında ortaya çıkan karamsar politik tablo ile birlikte romantizm, tabiat güzellikleri ve renkli halklarla anılan Kafkasya milliyetçilik akımlarının yükseldiği, etnik kin ve çatışma ortamının çoğaldığı, devlet otoritesinin kaybolup yerine çetelerin geçtiği bir coğrafya olma özelliğine bürünmüştür. 1991 sonrası Sovyet edebiyatı yerini çağdaş Rus edebiyatına bırakmakla birlikte Kafkasya yerini renklere ve güzelliklere değil isyan, savaş, kan ve acıların daha çok işlendiği bir bölge olma özelliğine sahip olmuştur. 1991 sonrasında Kafkasya coğrafyasında doğanlar, bölgede ortaya çıkan savaşlara ve çatışmalara tanıklık etmiş askerler, muhabirler ve de dışarıdan bakan gözlerle Kafkasya

temasını edebiyat çalışmalarında işlemek isteyen yazarların satırlarında Kafkasya çok sıkıntılı ve problemler içinde boğuşan bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4. Rus Edebiyatında Kafkasya Halkları

Bünyesinde kendine özgü kültür, gelenek, kıyafet ve hayat tarzıyla tarihin eski dönemlerinden günümüze kadar gelen zaman içinde özgün ruh ve varlığını korumayı başarmış halkların yaşadığı Kafkasya Karadeniz ve Hazar Denizi arasında uzanan dağlık bir bölgenin genel adıdır. Batıdan doğuya doğru yüksek bir duvar gibi uzanan Kafkas dağları kuzey ve güney toprakları arasında geçit vermemesi nedeniyle bilinen topraklar olmaktan her zaman uzakta kalmıştır. Dışarıya kapalı yapısı ile farklı ırklardan gelen ama hep birlikte Kafkas kültür ve geleneklerini yaşatan halkların da güvenli bir sığınağı olmuştur. Bir kabilenin yaşadığı yerden diğer bir kabilenin yaşadığı yere geçmenin ve ulaşmanın bile çok zahmet gerektirdiği Kafkasya coğrafyası daima iletişim ve ulaşım alanlarında ortaya çıkardığı zorluklar ve güçlüklerle bilinir olmuştur (Butbay, 1990:76). Dumas 1858 yılının Kasım ayında Kafkaslara ayak bastığında bu coğrafyayı o zamana kadar içine nüfuz edilmemiş bölgelerden biri olarak tanımlar. Karadeniz ve Hazar Denizi arasına yerleşmiş devasa dağ zincirleri içinde kalan bu geniş ve muhteşem alanda birbirinden farklı özelliklere sahip olmakla birlikte zaman içinde birbiriyle kaynaşmış Ermeniler, Çeçenler, Lezgiler, Avarlar, Kumuklar, Tatarlar, Azeriler, Gürcüler, Ruslar gibi birçok toplulukları bünyesinde barındırmaktadır (Dumas, 1858:11).

Kafkasya'da yaşayan halkları ırk bakımından genel olarak üç ana grupta incelemek mümkündür. Birinci grup Çerkezler (Adigeler, Kabartaylar, Ubıhlar), Abazalar, Lezgiler, Avarlar, Darginler, Laklar, Çeçenler, İnguşlar, Gürcüler (Megreller, Lazlar, Acaralar, Svanlar) gibi adlarla bilinen Kafkas ırkından gelen halklardır. İkinci grup Ermeniler, Osetler, Ruslar gibi uluslardan oluşan Hint-Avrupa ırkından gelen halklardır. Üçüncü grup ise Ural-Altay ırkından gelen Kumuklar, Karaçaylar, Balkarlar, Nogaylar ve Kafkasya Türkmenleri adlarıyla bilinen Türk halklarıdır. Osetler Hristiyan olmakla Kafkasya'nın kuzeyinde bulunan diğer bütün yerli dağlı halklarından ayrılmaktadır. Dağıstan'ın kuzeyinde yaşayan Kalmuklar Moğol kökenli ve Budizm inancında olmaları ile farklı bir özellik göstermektedir. Kafkasyalı dağlı halklarla uzun yıllar boyunca birlikte yaşamının vermiş olduğu bir kültürü temsil eden Rus Kazakları dikkat çeken bir unsur olarak Kafkasya'nın etnik ve kültürel zenginliğinin bir parçasını oluşturmuştur. Kuzey bölgelerinden güneydeki Kafkasya coğrafyasına Slav ırkından

toplulukların gelmeleri sonucunda ortaya çıkan Kazaklar Kafkasya’da yeni ulusal oluşumların meydana gelmesine ve Kafkasya kimliğine katkıda bulunmasına neden olmuştur. Slav kökenli olan ve kendilerine yaşadıkları bölgelerin özelliklerine göre adlar veren Terek Kazakları, Kuban Kazakları, Don Kazakları ve Greben Kazakları zaman içinde Kafkasya’nın bir parçası olmuş ve kendi ulusal kimliklerini korumanın yanı sıra komşu Kafkas dağlı halklarından aldıkları kültür ve gelenekler de kendilerine yurt edindikleri Kafkasya coğrafyasının sahip olduğu kültürel yapının daha renkli ve daha zengin bir içerik sergilemesine katkıda bulunmuştur. Kafkasya dağlarının güneyinde tarih boyunca bağımsız yaşamış ve parçalanmış krallıklarla yönetilmiş Hristiyan Gürcüler, devletleşme düzenine çok geç kavuşmuş Hristiyan Ermeniler ve Kafkasya’nın güneyinde Doğu yönünde yerleşik olan zengin kültürel varlıklarıyla Türk kökenli Azeriler yaşamaktadır (Neef, 1997:17). Kafkasya’da çeşitli ırklardan gelen kavimler aralarındaki bütün farklılıklara rağmen Kafkasya kültürü ve geleneklerini benimseme ve taşıma bakımından birbirleriyle kaynaşmış ve ortak bir Kafkas kimliği oluşturmada kendi yerlerini almıştır. Özellikle Hint-Avrupa ve Ural-Altay ırklarından gelen ulusal topluluklar sonradan Kafkasya coğrafyasının bir parçası olmalarına karşılık Kafkasya kültürü ve gelenekleri içinde yer alarak bölgenin renklerini benimsemeyi ve diğer Kafkas halklarıyla bir arada yaşamayı başarmışlardır.

Mustafa Butbay’ın İsmail Hakkı Berkok ve Aziz Meker ile birlikte 1920 yılında Kafkasya’ya yaptığı gezi boyunca tuttuğu notlar Kafkasya coğrafyasının yeryüzü şekilleri hakkında olduğu kadar halklarının kültür ve geleneklerine dair çok değerli bilgiler içermektedir. Butbay göksel ve karlı dağlarla çevrili bir köycük olarak nitelediği Yalharvi köyünde vadinin içinin eski kale kalıntıları ile dolu olduğunu yazar. Eskilerden kalma kalelerden bazıları ev görevini görmektedir. Yabani ve sert yerlere sığınan dağlılarda gördüğü davranış inceliği ve gönül temizliği yazarı hayran bırakır. Tepeleri yüksek kalpakları, geniş kenarlı şapkaları altında parlayan keskin ve ateşli bakışlar Butbay’ı ürperti içinde bırakır. Aynı zamanda ağırbaşlı yüzlerinin seyrinden de bir sevgi ve saygı duygusu hissedilmektedir. Geleneksel konukseverliklerine karşı derin bir iç yükümlülüğü altına girmemek mümkün değildir. Butbay dağlı halklarda gördüğü ahlaki dayanağın ve ruh asaletinin yüksekliğinin Avrupa gibi kültürlerden etkilenip bozulmasından da kendince çekindiğini ifade eder. Yazar ayrıca Kafkasya dağlarında yaşanan temiz bir din anlayışını başka hiçbir yerde görmediğini de altını çizerek belirtir. Bu düşüncesine

gerekçe olarak da yolda giderken namaz vaktinin girmesiyle birlikte asker disiplini içinde atlarından inen dağlıların hemen namaza durması ve sadece farzı eda ettikten sonra sevinçle atların üzerine binip bir ağızdan birlikte bazen dini bazen savaş ve kahramanlık şarkıları söyleyerek yola devam etmelerini gösterir (Butbay, 1990:63-64).

Rus edebiyatının temsilcileri Kafkasya coğrafyasına sürgün edilme, macera arama, dağlı halkların yaşantısını ve kültürlerini tanıma, Kafkasya dağlarına ve muhteşem tabiat yapısına duyulan merak gibi sebeplerle bölgeye gelmişler ve farkında olarak ya da olmayarak tarihi önemi ve anlamı büyük bir rol olan Kafkasya'yı keşfetme ödevini üstlenmişlerdir. Kafkasya'da yaşadıkları, gördükleri, tanıklık ettikleri ve bölgenin dağlı halklarından duydukları karşısında etkilenen edebiyatçılar bütün bunları eserlerinde yansıtmak yoluyla Kafkasya'yı dış dünyaya tanıtmak anlamında büyük ve önemli bir görevi başarı ile yerine getirmişlerdir. Bu bakımdan akla ilk gelenler Rus edebiyatının öncü isimleri olan A. Puşkin, M. Lermontov, A. Betujev-Marlinski ve L. Tolstoy'dur. Rus edebiyatının seçkin ve önemli edebiyatçıları Kafkasya ile ilgili eserleri ve kahramanları literatür hazinesine kazandırmışlar ve Kafkasya temasının Rus edebiyatı içinde önemli bir konum elde etmesine neden olmuşlardır. Bunların yanında Kafkasya bölgesine yaptıkları gezilerde edindikleri gözlem ve deneyimlerini tuttukları notlarla daha sonra kaleme aldıkları kitaplarda yayınlayan gezgin, maceraperest, araştırmacı kimliğindeki kişiler de Kafkasya'nın coğrafyasının, halklarının, kültür ve geleneklerinin anlaşılmasında birbirinden değerli bilgiler aktarmıştır.

Kafkasya'nın Rus edebiyatında tanınmasını sağlayan ve bu nedenle Kafkasya kâşifi konumunda olan Puşkin "Erzurum Yolculuğu" (1829-1835) adlı eserinde Kafkasya halklarının kültür, gelenek ve kıyafetleri hakkında oldukça değerli ve faydalı bilgiler vermiştir. Puşkin "Erzurum Yolculuğu" eserinde Çerkezlerin geniş otlaklarından çıkarılmış, köyleri yakılmış ve aşiretleri yok edilmiş olmaları nedeninden dolayı Ruslardan derin bir biçimde nefret ettiğine dikkat çekmektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı Kafkasya dağlarının iç kesimlerindeki derin vadilere çekilen Çerkezler Ruslara yönelik baskınlar yapmaktadır. Puşkin'e göre Rusya'nın uyruğuna geçmiş olsalar bile barışçı gözükse Çerkezlerin isyancı kardeşlerine her an katılmaları olasılığına karşılık onlara güvenilmemelidir. Kırım Tatarlarına yapıldığı gibi Çerkezlerin de ellerinden silahları alınmalı ve yola getirilmeleri sağlanmalıdır. Ama bu plana karşılık aralarında dağlı geleneklerinden kaynaklanan kan davalarının olması hançer ve kılıcı bedenlerinin

ayrılmaz bir parçası sayan Çerkezlerin silahlarının ellerinden alınarak toplanmasını çok zor bir duruma sokmaktadır. Çünkü dağlı geleneklerine göre Çerkez çocuğu daha konuşmayı öğrenmeden kılıç kullanmayı öğrenir. Bu nedenle Çerkezler adam öldürmek eylemini basit bir bedensel hareketten başka bir şey saymazlar. Tutsaklarını günün birinde fidye elde edecekleri umuduyla el altında bulundurur ve onlara çok kötü davranır, kötü besler, öldüresiye çalıştırır ve akıllarına estikçe döverler. Puşkin’e göre Çerkezleri tamamıyla Rusya’nın egemenliğine almak için Kafkasya’nın Karadeniz kıyıları bütünüyle ele geçirilmeli ve bu suretle Çerkezlerin Osmanlı Devleti ile ticaret yapmasını engellenmelidir. Müslümanlığı yakın zamanda kabul eden Çerkezlere Hristiyanlık yeniden kabul ettirilebilir ve İncil okumaları sağlanabilir (Puşkin, 1837:505-6).

Lermontov’un “Çağımızın Kahramanı” romanında Çerkezler düğünlerde ya da cenazelerde bozayı biraz fazla kaçırdıklarında hemen birbirlerini boğazlamaya kalkan tipler olarak anlatılmaktadır (Lermontov, 1840:18). Aynı roman içinde yine Çerkezlerden hırsızlıkta çok yetenekli olmakla bahsedilmekte ve bir şeyin gerekli ya da gereksiz olduğuna bakmadan güçleri yetmesi durumunda çalmaları anlatılmaktadır (Lermontov, 1840:57). Ayrıca bir Çerkez’in lüksünün ölçülmesi sahip olduğu silahların sayısı ve güzelliği ile olur. Çerkezler sabah uykudan kalkar kalkmaz değerli silahlarını alıp inceler, temizler, ateşli silahların fitilini değiştirir, sonra da evinin ön önemli odasının duvarına eve gelecek konukların iyice görebilmeleri için simetrik bir biçimde asar. Silah sevgisinin boyutu o kadar çoktur ki bir Çerkez erkeği kıymetli bir tüfek ve bir kılıç karşılığında kızını dahi Türk pazarında köle olarak satmayı göze alabilir. Çerkezlerde en pahalı silah “kinjal” adı verilen hançerdir. Yanlarından hiçbir zaman ayırmadıkları gümüş işlemeli hançerlerini takip edildiklerini anladıklarında büyük bir ustalıkla kullanır ve düşmanlarına karşı koyarlardı. Çerkezler kemerlerinde kinjal dışında kabzası işlenmiş şaşka adı verilen bir kılıç taşırlardı. Ama teknik ilerlemeler nedeniyle kılıcın yerini daha sonra tüfekler ve fişeklikler almaya başlamıştır (Grigorianz, 1998:111). Çerkezlerle aynı kültürü ve gelenekleri paylaşan Abhazların her birinin evinin duvarında hançer asılıdır. Erkek çocuk doğunca akrabaları çocuğun babasına altın bir hançer armağan ederler. Hançerin yanında da duvarda şarap için bir boynuz asılı durur. Abhazlar boynuzu bardak gibi kullanıp onunla şarap içerler. Ayrıca içindeki şarap sonuna dek içilip bitmeden de boynuz masaya konmaz. Abhaz geleneklerine göre masada konuklarla birlikte şarap içilip mutlu olunarak geçirilen zaman yaşam süresinden sayılmaz (Aleksiyeviç, 2013:263).

Avarlar Dağıstan olarak bilinen ve Kafkasya'nın doğusunda yer alan bölgede yaşarlar. Türkçede “dağlılar ülkesi” anlamına gelen Dağıstan coğrafi şartlar bakımından Kafkasya'nın en zor bölgelerinden birisidir. En yüksek tepesi 4250 metre olan genellikle çok sarp, derin vadiler ve geçitlerle kesilen, bazı yerlerinde ataları eskiden işgal edilen ovalardan kaçıp gelmiş dağlıların oturduğu, girişleri aşırı derecede güç, gerçek kartal yuvaları kadar yüksek yaylaların bulunduğu çorak dağlar topluluğundan oluşur. Dağlı halkların özgürlüklerini korumak için uygun olan bu eşsiz doğal kale kuzey batıda Çeçenistan dağlarına ve ovalarına, güneyde zengin Kahetiya ve Gürcistan vadilerine bakar ve doğuda dağların eteklerindeki kıyılarında anahtar geçit olan ve kapı anlamına gelen Derbent kentinin bulunduğu Hazar Denizi kenarına kadar uzanır. Vadilerin dipleri ve dağ eteklerinin alçak bölümleri dışında Dağıstan'da çok az ekilebilir arazi vardır. Düşmanca bir doğayla aşırı çetin iklim koşullarını birleştiren bu sert dağlık bölge yüzyıllar boyu hem gizemli hem ciddi hem azla yetinen hem de düşmanlarına dehşet saçan saldırıları sırasında yırtıcılıklarını ve cesaretlerini kanıtladıkları her türlü denemeye dayanıklılık yeteneğinde insanlar biçimlendirdi. Çeçen olmayıp Avar olan Şeyh Şamil buna gösterilecek en iyi örnektir (Grigorianz, 1998:187-88).

Bestujev-Marlinski “Ammalat Bek” (1832) öyküsünde Avar halkı hakkında:

“Avarlar özgür insanlardır. Aşırı bir şekilde, delilik derecesinde cesur ve mükemmel birer atıcıdırlar. Ayakta çok iyi savaşırlar. Atları küçük fakat dayanıklı olur. Avarların sözlerine bağlılıkları deyimlere girmiştir. Evlerinde barışsever, yardımsever ve konukseverdirler. Konukları için canlarını vermeye hazırdırlar. Avar bölgesinin ünlü köyü Hunzak'ın evleri çok temizdir. Erkekleri aslan yapılı, kadınları da güzeldir” cümlelerine yer verir (Öksüz, 2015:1181).

Tüm Avar toplulukları arasında en önemlisi Dağıstan'ın tam ortasında, doğudan Avar Koysu ile batıdan Andi Koysu derin vadilerinin oluşturduğu gerçek kanyonların arasındaki büyük Hunzak yaylasında yerleşik olan Hunzak kabilesidir. Hunzak kabilesi savaşlarda gösterdikleri cesaret kadar stratejik konumları sayesinde de önem kazanmışlardı. Dağıstan'ın ortasındaki ülkelerini kurmalarından itibaren Kafkasların bu bölgesini dağın alçak kesimlerine bağlayan başlıca geçitlerin neredeyse tümünün değişik yönlerdeki geçişlerini tutmuşlardı. Dağıstan'ı fetheden Araplar Hunzak kabilesini

egemenlik altına almayı başarmışlar ve sonrasında Dağıstan'ın yerel şeflerinin yerine peygamber soyundan gelen Arap şefleriyle değiştirdikleri halde Hunzak kabilesine dokunmamışlar ve onları Avar şeflerinin otoritesi altına vermişlerdir. Bundan dolayı Avarlar Kafkasya'nın en sadık Müslüman halklarından birisi olmayı her zaman sürdürmüştür. Avarlar hakkında bilinen başka bir şey de ilkbaharın başlamasıyla birlikte barınaklarından çeteler halinde ayrılan yüzlerce Avar atlısının bütün Transkafkasya'da halklara terör estiren baskınlar yapmak üzere dağlardan indikleridir. 18. yüzyıl ikinci yarısında bu Avar şeflerinden olan Omar Han Kafkasya'nın doğusunda büyük korku oluşturmuş ve Şirvan, Bakü, Derbent hanları, hatta Gürcü kralı Irakli bile bu Avar hanının zararından korunmak için yüklü haraçlar ödemek zorunda kalmıştır. Rus ordusunun Kafkasya'da gözükmesi ile Omar Han'ın otoritesi sona ermiştir. 1800 yılında Kahetya'da bulunan Yura ırmağı kıyısında yapılan savaşta Omar Han Rus komutan Lazarev'e yenilmiştir. Omar Han'dan sonra Avarların başına geçen Ahmet Han sözde Rus egemenliğinde bulunsa da gizlice Avarları Ruslara karşı ayaklanmaya teşvik etmiştir (Grigorianz, 1998:190-91).

Kafkasya'nın dağlı halkları arasında önemli bir yeri olan ve kendilerini "Nohçi" olarak adlandıran Çeçen ismine Rus edebiyatının Kafkasya temasını işleyen eserlerinde sıklıkla karşılaşmak mümkündür. Rusça kaynaklarda Çeçen adı ilk kez 1708 yılında Kalmuk Hanı Ayuki ile Rus Çarlığının Kazan ve Astrahan bölgeleri vali yardımcısı Pyotr Apraksin arasında imzalanan bir siyasi anlaşmada geçer. Bu anlaşmada Çeçenlerin ve Nogayların Volga boyunda bulunan topraklardaki Rus köylerine baskın yapmalarına Kalmuklardan engel olmaları istenmektedir.³³

Tolstoy Kafkasya teması yönünde yazmış olduğu Kazaklar ve Hacı Murat adlı romanlarında Çeçenlere yer verir. Hatta Tolstoy daha da ileri giderek Kafkasya'da Ruslar ve Kafkasya dağlı halkları arasında yaşanan savaşlarda dağlıları destekler ve Rusların Kafkasya'da fetih adı altında yaptıkları savaşı ve sonuçlarını eleştirir. Tolstoy 1896-1904 yılları arasında tamamladığı ve onun ölümünden sonra ancak 1912 yılında yayınlanabilen "Hacı Murat" romanında Çeçenlerin Ruslara olan nefretini şu şekilde anlatmıştır: Hacı Murat'ı konuk eden evin sahibi Sado Rusların geldiğini anlayınca yakalanmamak için dağlara kaçmıştır. Döndüğünde görmüştür ki oğlu Ruslar tarafından sırtından

³³<http://checheninfo.ru/19213-1708-g-pervoe-upominanie-chechencev-v-russkih-istoricheskikh-aktah.html> (E.T.24.10.2017)

süngülenerek öldürülmüştür. Karısı ise öldürülen oğlunun başında kendi yüzünü tırnaklarıyla yüzmekte ve ulumaya benzer bir sesle tüyler ürperten bir tarzda inlemektedir. Sado akrabalarıyla elinde kürek olduğu halde oğluna mezar kazmak için gitmiştir. İhtiyar dede evinin yıkık duvarına yaslanır ve kıpırdamadan oturur. Ruslar ihtiyar dedenin yığıldığı otları yakmış ve bütün meyve ağaçları zarar görmüştür. Meyve ağaçlarının arasındaki kovanları da içindeki arılarla birlikte yanmış ve yok olmuştur. Evlerden ve köy meydanından kadın çığlıkları ve çocuk ağlamaları her tarafı kaplamıştır. Hayvanlar da böğürmelerle ses kalabalığına katılırlar. Cami ve avludaki çeşme pislik ile doldurulmuş bir halde olduğundan molla ve öğrencileri temizliğe koyulmuştur. Köy meydanında toplanan ihtiyarlar çömelmış bir halde kendi aralarında konuşurlar. Ruslara duydukları kini ve nefreti açığa vurmaya bile gerek duymazlar. Yediden yetmişe bütün Çeçenlerin duydukları his kinin de üzerindedir. Rus köpekleri onların gözünde insan bile değildir. Rusların yaptıkları zulümler karşısında öyle bir nefret ve tiksinti duymaktadırlar ki şaşkına dönmüşlerdir. Rusları yok etme isteği Çeçenler için bir fareyi ve zehirli bir örümceği yok etme isteğinden farklı bir şey değildir (Tolstoy, 1912:171-72).

Kafkasya temasını edebiyat çalışmalarına taşıyan ve Kafkasya ile ismi bütünleşen Lermontov Çeçenlerle ilgili “Kazak Ninnisi” (1838) adlı şiirinde Kindar Çeçen ifadesini kullanır. Bu şiirin mısralarında Kindar Çeçen sürünerek ırmağın kıyısına yaklaşırken ve hançerini keskinleştirirken betimlenmekte ve Çeçen kelimesi ile olumsuz simgeler yan yana kullanılmaktadır. Lermontov Çeçenleri “Zamanımızın Kahramanı” (1840) adlı romanında da işler. Başkahraman Peçorin Rusya’nın başkentinde bunalmaya başladığı bir zamanda ansızın Kafkasya’ya gönderilir ve kendisini Kafkasya’nın macera dolu hayatının içinde bulur. Kafkasya’da bulunmak Peçorin için hayatının en mutlu anıdır. Çeçen kurşunlarının altında çok yaşayamayacağını düşünür ama bir süre sonra kurşun vızıltılarına ve ölümün yanı başında dolaşmasına o kadar alışır ki kurşunlardan daha çok sivrisineklerle ilgilenmeye başlar (Lermontov, 1840:52).

Fransız edebiyatçı Aleksander Dumas Kafkaslara yaptığı seyahat hakkında yazdığı “Kafkaslar” adlı eserinde Çeçenlerin çok hızlı hareket ederek ve çok sayıda mermi atarak bir savaşma taktiği uyguladıklarını yazar. Kafkasya’da haydut anlamında kullanılan abrek kelimesini Çeçen abrekler şeklinde Çeçenler için kullanan Dumas karşılarına çıkan bir abrek Çeçen’in kendisini özellikle çalıların dışında hiçbir tehlikeden çekinmeden görünür kıldığını ve kendilerini korumakla sorumlu Kazakların bir şey

yapmaktan çekindiklerini yazar. Çeçen abrek kendi etrafında atıyla daireler çizerek Kazaklara yaklaşırsa da Kazaklar bir şey yapamazlar. Kazaklar gözlerinden sinirler boşalarak abreki yere sermek istemekle birlikte bunu onursuz bir davranış olarak yorumladılar. Çeçen abrek ile bir Kazak para ödülü karşılığında düello yapmak konusunda anlaşılır. İlk düelloyu Çeçen abrek kazanır. Para ödülünü bir Kazak artırır ve yeniden düello yapılır. Bu sefer Kazak kazanır. Yaralanan Çeçen abrek atının üzerinde bir süre Terek ırmağı boyunca hızla koşsa da Çeçen abrek attan düşer ve yüzüstü yerde yatar. Kazaklar abrekin yanına tuzak olabileceği düşüncesiyle temkinle yaklaşırlar. Kazak bıçağını çeker, abreke yaklaşır ve ani bir hareketle başın keser. Kazaklar bunun üzerine zafer naraları atarlar (Dumas, 1858:96-9).

Dumas kitabının başka bir sayfasında Kafkasya dağlılarını şu şekilde betimlemiştir: “Dağlıların kendi üzerlerine gelen ve onlara saldıran komutanları alt etmeleri konusunda bir şey söylemek boşunadır. Çünkü esas olarak onların savaşlarda geçen bütün hayatları silahlarını ellerinden düşürmemek üzerine olmuştur. İster Çeçen ister Lezgi ister Çerkez olsun hepsinde bir kılıç, bir tabanca, bir hançer vardır ve koyun derisinden olan yeleklerinin üzerinde asılıdır. Bir dağlının üzerindeki silahlarının maliyeti çok pahalı olmasa bile bunun onlar için hiçbir önemi yoktur. Onlar kılıçlarını ve uzun namlulu tüfeklerini kökenlerinin dağlı olduğunu belli edercesine takarlar ve gururlu bir görüntü çizerler. Aslında dağlılar çoğunlukla fakirdirler. Bir kısmının üzerinde taşıdığı malzemeler artık antika hükmünde olanlardı. Dedelerinden kalan ustura keskinliğindeki kılıçları üzerlerindeki işaretlerin anlamlarını dahi bilmeden kullanmakta idiler. At bir dağlı için her şeydir ve sahibi onunla yaşadığı, onunla savaştığı için onun uğruna ölümü bile göze alabilirdi. Dağlıların üzerleri param parça da olsa muhteşem bir görüntüye sahiptir. Kafalarında siyah veya beyaz papaklar olur. Göğsünde iki mermi cebi olan yelekleri giyerler. Altlarında geniş pantolonlar, dizlerinden itibaren kırmızı ya da sarı çizmeler olur. Hepsinin üzerinde geniş yün ve kalın mantolar bulunur. Bu kalın ve geniş mantolar dağlıları sadece yağmurdan ve rüzgardan değil mermilere karşı da etkili bir biçimde korumakta idi. Dağlılar bu tarz kıyafetlerini giyindikten sonra kökleri Necd ya da Sahra’ya dayanan ufak ama yorgunluk nedir bilmez atlarına binerek yola çıkarlar. Dayanıklı atları ile dağlıların bir gecede yorulmadan ve yavaşlamadan 150 km mesafe gittikleri söylenir. Dağlıların atları ister iniş olsun ister tırmanış olsun her türlü arazide koşmakta hünerlidir. Hatta atlar cesaret göstermekte sahiplerinden daha da önde idiler.

Dağlılar asla pes etmiyorlar, canlarını vereceklerini bilseler bile kanlarının son damlasına kadar savaşıyorlardı” (Dumas, 1858:127-8).

Makanin de Kafkasya temasında eserler veren edebiyatçılar kuşağından bir yazar olarak tamamıyla Kafkasya temasına ayırdığı “Kafkasyalı Tutsak” ve “Asan” eserlerinde Çeçenlere, onların kültür ve geleneklerine, inanç yapısına, toplum olarak sahip oldukları hayat tarzına ve olaylara bakış açılarına genişçe yer ayırmıştır. Makanin çocukluk yıllarının geçtiği Urallardaki Orsk şehrinde sürgünde yaşayan Çeçenleri yakından tanıma fırsatı bulduğundan dolayı onların sahip oldukları ulusal özelliklerini bildiğini vurgular. Makanin çocukluk dönemine ait öğrencilik yıllarında Çeçen çocukların kendine özgü gururlu ve kavgacı çizgilerinin yanında dostça birlikte aynı okulda yan yana sıralarda eğitim almıştır. Burada elde ettiği deneyimlerden yola çıkan Makanin Kafkasya’da yaşamamasına karşılık yaşadığı yerdeki Çeçenleri gözlemleyerek Kafkasya’nın dağlı insanının yapısını idrak etmiştir. Eserlerinde geçen Çeçen karakterleri oluştururken geçmişte edindiği tecrübelerden de yararlanmakla birlikte o anda hissettiği duygulardan ve içinde bulunduğu düşünce yoğunluğundan da yararlanma yoluna gittiğini yaptığı bir konuşmasında belirtmiştir (Larina ve Peşkova, Asan).

Özellikle “Asan” romanında işlenen tema ve anlatılan olaylar Rus ordusuna ait yakıtı kendi çıkarları uğruna satan Albay Jilin’in kişiliğinin çevresinde cereyan ediyor görünmesine karşılık olarak daha çok Çeçenlerin özellikleri hakkında bilgiler içermektedir. Romanın neredeyse tamamında başkahraman Jilin’in çevresinde bulunan Çeçen karakterlerden yola çıkılarak Kafkasya’nın dağlı halklarından birisi olan Çeçenler birçok yönden tanıtılmaktadır. Makanin’in Asan romanında karşımıza çıkan ilk Çeçen karakter Jilin’in yanından ayırmadığı ve güvendiği Ruslan’dır. Ruslan kendi ulusunun özelliklerini taşıyan tipik bir Çeçen’dir. Ruslan dürüst olmasının yanında sadece görevini yapan, savaş ortamının bütün tehlikelerine rağmen elinde üç renkli Rus bayrağını taşımaktan çekinmeyen, benzin yüklü konvoyun en başındaki yerinde korkmadan ve çekinmeden duran birisidir (Makanin, 2008:14). Makanin kahramanı Jilin’in aracılığı ile savaş olgusunun Çeçenlerin nazarında saygın bir mesele olduğuna değinir. Savaş ortamında verilen sözlerin tutulması durumunda Çeçenlerin ister dağlarda kalmış olsunlar ister ateşi sönmüş ocaklarının başında dunsunlar asla bıçaklarına sarılmayacakları vurgulanmaktadır (Makanin, 2008:21). Yine Asan romanında geçtiği üzere Jilin benzin yüklü konvoyun önünü kesen ve para isteyen Çeçen militanlar ardından Çeçenlerin

özelliklerini anlatır. Öncelikle Çeçen savaşçılara karşı Ruslar ellerini çabuk tutmaları gerektiğini bilmek zorundadır. Çünkü Çeçenlere söylenecek sözler hemen orada anında ve doğrudan yüksek sesle söylenmelidir. Çünkü Çeçenler isteklerinin tam tersi bir durumla karşılaştıklarında her şeyi göze alırlar ve bundan sonrasında artık Çeçenleri sakinleştirmeye çalışmanın da bir faydası olmadığını belirtir (Makanin, 2008:15).

Makanin Asan romanında Jilin karakterini konuşturmak suretiyle Dudayev'in kişilik özelliklerinin ardında Çeçenlere ait ulusal özellikleri anlatır. Ona göre çeviklik övünülecek bir Çeçen özelliğidir. Dudayev Jilin'e dürüst kurt ve hain at hakkındaki hikâyeyi anlattıktan sonra Dudayev üzerinde Sovyet dönemine ait şık bir general üniforması olduğu halde deponun içinde ileriye doğru yürür. İlerlerken ardına dönüp bakmaması Jilin'in ona duyduğu saygıyı artırır. Dudayev Jilin'in asker kimliğine sahip olmadığını bildiği için ona kaçmayı ve canını kurtarmayı önerir. Hatta Dudayev sanki Jilin'in hayallerini okumuş gibi büyük bir Rus ırmağının kıyısında güzel bir yazlık ev inşa etmesini önerir. Jilin bunun karşısında ne diyeceğini bilemez. Dudayev'in adamlarının depolardaki bütün malları alıp gitmelerine de can korkusundan sesini çıkaramaz (Makanin, 2008:212-14).

Soljenitsin, 1958-1968 yılları arasında yazdığı ve ilk defa 1973 yılında yayınlanma şansı bulan "Gulag Takımadaları" («Архипелаг Гулаг» / Arhipelag Gulag) eserinde belirttiği gibi, sürgünde geçen yılları boyunca farklı halklardan insanları tanımış ve gözlemlemiştir. Soljenitsin sürgündeki halklardan birisi olan Çeçenleri de yakından tanıma fırsatı bulmuş Rus yazarlarından birisidir. Soljenitsin sürgün yıllarında çalışma kamplarında farklı ulusların kendilerine özgü farklılıklarla ortaya koydukları hayat tarzlarını, zevklerini, eğilimlerini belli ettiklerini belirtir. Bu uluslar içinde Almanlar çalışmaya düşkünlükleri ile öne çıkarılır. Soljenitsin sürgündeki halklar içinde *Ruslara teslim olmakta ruhen direnen ve birlik içinde hareket eden Çeçenlerin* bu özelliğini özellikle ön plana çıkarır. Soljenitsin'e göre Sovyet yönetiminin hiçbir zaman güvenmediği Çeçenler asırlardır yaşadığı topraklardan haince koparılmış ve geri dönmelerine izin de verilmemiştir. Çeçenler sürgünde olmalarına karşılık tıpkı Kafkasya dağlarının arasındaki vadilerdeki gibi kendilerine yüksek olmayan, karanlık ve mütevazı

bir biçimde yaptıkları “saklya”³⁴ adını verdikleri evlerde yaşarlar ve hiçbir şekilde kendilerine yönelik planlama ve şartlarını iyileştirme çabası gözetmeden çalışırlar. Yıllar geçmesine rağmen Çeçenler başlarda nasıl davranış sergiliyorlarsa sonralarda da aynı şekilde davranmaya devam ederler ve kesinlikle kamp yönetiminin hoşuna gidecek tavırlar sergileme yoluna gitmezler. Üstelik kamp yönetimi karşısında daima gururlu ve hatta düşmanca duruşlar sergileme yoluna gitmeyi tercih ederler. Hiçbir Çeçen ailesi çocuğunu erkek veya kız olsun fark etmeksizin okula göndermez ve bu yöntemle çocuklarının bozulmasını engellediklerine inanırlar. Çeçenler kadınlarını kolхозlarda çalışmaya göndermedikleri gibi kendileri de kolhoz işlerinde çalışmayı gururlarına aykırı saydıkları için yük altına girip eğilmeyi de asla kabul etmezler. Kamp yönetimi bu tavırlarından dolayı Çeçenleri daha çok şoförlük işinde kullanmak zorunda kalır. Şoför olarak çalışan Çeçenler motorla uğraşmayı aşağılık bir durum olarak görmezler ve sürekli hareket halinde olmak onlara Kafkasya’ya özgü “cigit” davranışları sergilemelerine ve hırsızlık yapma amaçlarına da böylelikle engel olmamıştır. Bu sebeplerden dolayı Soljenitsin Kazakistan topraklarında sürgünde yaşamak zorunda olan Çeçenlerin “çaldılar” (украли / ukrali), “varını yoğunu alıp götürdüler” (обчистили / obçistili) gibi kavramlarla birlikte anıldığını ve hırsızlık konusunda başarılı olmakla bilindiklerini vurgular. Sürgünde yaşayan halklar ve sürgün bölgesinin yerli halkları da kamp yönetimine Çeçenleri yaptıkları hırsızlık faaliyetlerinden dolayı sıklıkla şikâyet ederler. Hırsızlığın Kafkasya halklarında bir gelenek olduğunu öğrenen diğer halklar Çar’a karşı yıllarca ayaklanana Çeçen asilere saygı duyduklarını ama hırsızlık yapan Çeçenleri bu şekilde karşılamayacaklarını bildirirler. Ama bütün bunlara karşılık herkes Çeçenlerden korktukları için seslerini çıkaramazlar. Rusya’yı yöneten sosyalist sistem bile Çeçenleri Kafkasya’nın dağlı geleneklerinden koparamamış ve de Sovyet kanunlarına uyma ve saygı gösterme konusunda da başarılı olamamıştır (Soljenitsin, 1973:399-401).

1920 yılında Türkiye’den Kafkasya’ya giden Mustafa Butbay ve İsmail Berkok adlarındaki Osmanlı paşaları Kafkasya’da Çeçenler tarafından yapılan hırsızlık ve yağmalama kültürünün varlığına kanıt olacak bir durumu kendi notlarında yazmıştır. Paşalar ülkelerine dönüş yolunda Ruslara yakalanmamak adına normal yollar yerine Kafkasya’nın yüksek dağlarını dağlı kılavuzlar yardımıyla aşmak istemiştir. Osmanlı

³⁴Saklya (сакля) (Gürcüce. sakhli- ev) Kafkasya dağlı halklarında taş, balçık ve saman karışımı malzemeden yapılan kulübe tarzında ev. Bknz.: Comprehensive Russian Explanatory Dictionary © S.A. Kuznetsov, 2010

paşaları dağların zorlu ve karlı zirvelerinin üstünden aşırıp Gürcistan tarafına geçtiklerinde kurşun yağmuru ile karşılaşır. Nedenini öğrendiklerinde Gürcülerin böyle davranmalarında haklı olduklarını anlarlar. Dağlı Çeçenler dağların yüksek zirvelerinde buzulların eridiği zamanlarda Gürcü tarafına akınlarda bulunurlar ve hayvanlarını ele geçirip kendi köylerine götürürlermiş. Paşaları ve rehberlerini gören Gürcüler yanlışlıkla onların Çeçen eşkıyalar olduklarını düşündükleri için kendi mallarını korumak için ateş açmıştır (Butbay, 1990:76-79).

Mustafa Butbay Kafkasya seyahatinde tuttuğu notlarda Ulular Kalesi olarak bilinen yerde bulunan bir Çeçen köyü uzaktan bakıldığında bir kartal yuvasını andırdığını belirtir. Köyün bulunduğu tepenin eteğinden Argun ırmağı geçmektedir. Irmağın etrafı eski dönemlerde inşa edilen kalelerden kalma harabelerle doludur. Her tarafta uçları göğü delen karlı dağlarla kaplıdır. Hatta Mustafa Butbay efsanelerde anlatılan devlerle perilerin yaşadığı Kaf dağının burası olduğunu dahi düşünür. Kartal yuvasını andıran köyde yaşayanların Dağ Çeçenleri adıyla bilindiğini ve diğer Çeçenlerden güzel yüzlü ve uzun boylu olma gibi fiziki özellikleri nedeniyle üstün görüldüğünü de yazmaktadır. Kafkasya'nın beyaz ırktan olduğuna en büyük kanıt olarak seyrettiği dağlı halkın görünümünü ileri sürer. Dağların arasında bir yerde olmasına karşılık evlerin ilkel fakat temiz olduğu bu köyde Butbay kaldığı evde dikiş makinesi, dürbün, çeşitli silahlar ve uygar dünyanın eşyalarına rastlamasına çok şaşırır. Köydeki evler eski zamanlardan kalma kalelerin arasında bazen de kale temelleri üzerine inşa edilmiştir. Vahşi dağların arasında kale kalıntıları içinde yaşayan dağlılarda gördüğü soyluluk ve huy temizliği Butbay'a göre Kafkas dağlı halklarına özgü bir özellik ve durumdur (Butbay, 1990:61-62).

Vaynah adı altında Çeçenlerle birlikte anılan ve aynı soydan gelen İnguşlar kendilerine "Galgay" adını verirler. Kendi aralarında ovalarda yaşayan Büyük İnguşlar ve dağlarda yaşayan Küçük İnguşlar olmak üzere iki gruba ayrılırlar. İnguşlar çocuklarına köpek, öküz, domuz gibi hayvanlardan adlar koymaları ile dikkat çekerler ve bunun sebebi olarak da tabiat ile iç içe yaşayan insanlar olmaları gösterilir. İnguşlarda beş, altı, yedi kadınla evlenmek geleneği olarak çekeşlilik yaygın olarak görülür. (Dumas, 1858:480). İnguşlar Osetlerle birlikte Rusya'nın egemenliğini kayıtsız bir biçimde kabul eden ilk Kafkas halklarından birisidir. Rusların Daryal geçidini sıkı denetim altında tutmak amacıyla inşa ettiği Vladikafkas kalesinin İnguş topraklarına çok yakın olması

nedeni ile İnguşlar ve Ruslar arasında ortaya çıkan ilişkiler artarak gelişme göstermiştir. İnguşların tarih boyunca Kabartay Çerkezleri ve Kumuklar gibi komşu Kafkas halkları tarafından ezilmesi de kendilerine güvenli bir sığınak arayan İnguşların Rus egemenliğine geçmelerini kolaylaştırdı. İnguşlar Rus egemenliğine giren ilk dağlı halklardan olmalarına karşılık yine de Ruslara direnen Çeçenlerle birlikte Rusların Kafkasya’da uygulamış oldukları keyfi yönetimine karşı mücadele verirler. Ruslar Osetler ve İnguşlar üzerindeki kendi egemenliklerini pekiştirmek amacıyla dağlı halklar arasında Hristiyanlık dinini yaymayı bile amaçlarlar. Puşkin “Erzurum Yolculuğu” eserinde İnguşların Rus egemenliğini altında yaşamalarının dayanılmaz olarak karşılamalarını şu şekilde anlatır:

“Moskova piyade alayı bir zamanlar Vladikafkas kalesinin yükseldiği Gürcistan’ın bu girişine bir artçı birliği kurduğunda bir bombacı eri kamptan birkaç yüz adım uzaklaştı. Bir kayanın ardından bir tüfek sesi duyuldu ve asker orada öldü. Aynı anda ortaya çıkan bir İnguş onun iki kulağını kesti ve kimse yetişmeden kayalıkların arkasında kayboldu. Bu olayın yaşanmasının arkasında yaşanan bir olay yatmakta idi. Ruslar Vladikafkas kalesini inşa ettiklerinde bu İnguşun kardeşi çevrede hırsızlık yapmakta idi. Tutuklanmış ve serbest bırakılmadan önce dayaktan geçirilmişti. Dayaktan dolayı yorgun düşen İnguş dağlarda sürünerek yürümüş ve sonunda ölmüştü. Bunun üzerine ölen İnguşun kardeşi eline tüfeğini almış ve intikam savaşı başlatmıştı. Gece gündüz demeden kayalıklarda sürünerek ilerlemiş ve kurbanını seçerek vakit geçirmekte idi. Somunda yoluna kendini sakınmadan yürüyen bir Rus subay çıktı. İnguş tüfeğini ateşledi, subayı öldürdü ve kulaklarını keserek kardeşinin mezarına götürdü ve böyle durumlarda uygulanana çoktanrılı inanışta yer alan töreni yerine getirdi. Ardından kırlara çekildi” (Grigorianz, 1998:183-86).

İnguşlar toprakları otlak ve ekime elverişlilik bakımından yoksul olduğundan koyun, domuz, at ve eşek yetiştirirlerdi. Bunun dışında kendilerini avcılığa ve özellikle de yağmacılığa vermişlerdi. Bu iki uğraş onlar için en onurlu uğraşlar sayılırdı ve bunu ihtiyaçtan çok onurları için yaparlardı. Alman oryantalist Julius von Klaproth (1783-

1835) “Kafkasya ve Gürcistan’a Seyahat”³⁵ (Travels in the Caucasus and Georgia) (1814) adlı eserinde geçtiği üzere İnguşlar koyu renk saçları, güneş yanığı tenleri ve Çerkezler gibi düzgün yüz hatlarına sahip insanlardır. Özgür tavırlı, sert havalı ve konuşurken öfkeli dirler. Hayatın küçümsenmesini bir erdem sayarlar ve en küçük bir korku belirtisi göstermeyi korkunç bir suç olarak görürler. Teslim olmaksızın intihar etmeyi yeğlerler. İnguşlar da Çeçenler gibi şiddete eğilimi olan insanlardır. Bir tutukluyu muhafaza edemezler ise göndermeden önce burnunu, kulaklarını ya da ellerini keserler ve bunları bir savaş ganimeti gibi saklarlardı. Bir İnguşun savaşçılık değeri atının eyerine astığı kesik kulakların veya ellerin sayısı ile ölçülürdü. Hatta bazıları boyunlarına kesik kulaklardan yapılma kolye takarlardı (Grigorianz, 1998:181).

İran ırkından gelen ve Alanların torunları olan, kendi aralarında İron ve Digor lehçelerinde konuşan Osetler Kafkasya’nın kuzeyini güneye bağlayan Daryal Geçidi’nin çevresini kendilerine muhkem bir kale gibi edinmiş ve geçidin stratejik konumundan dolayı da tarihte birçok önemli istilaya da tanık olmuşlardır. Çerkez kabileleri ve Gürcülerle sürekli diyalog halinde olan Osetler Gürcü kralı Vahtang zamanında Gürcü egemenliği altına girdiler. 1222 yılında Dağıstan’a giren Moğollar Kafkasya’da yaşayan halklar üzerinde egemenlik kurdular. Moğolların yağmasından kaçan halklar Kafkas dağlarının içlerine ve ulaşılması zor derin vadilerine yerleştiler. Bu sayede dağlı halklar varlıklarını dışarıdan gelen düşmanlara karşı korumasını başardılar. Daha sonra Kafkasya’ya gelen Timur’un ordularına karşı savaşan Kafkasya dağlıları bölgenin coğrafi şartlarını kendi lehlerine kullanarak varlıklarını sürdürdüler. 18. yüzyılda Rusların Kafkasya’ya gelmesine değin de Çerkezlerle bağlı olarak yaşamak zorunda kaldılar. Çerkezlerin yağmasına maruz kalan Osetler tutsak alınarak Osmanlılara ve Kırım’a köle olarak satıldılar. Ruslara bağlanarak çevre halkların kendi üzerlerindeki baskıdan kurtulmak isteyen Osetler bu isteklerine 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca anlaşması ile kavuştular. Osmanlı ve Rusya arasında imzalanan bu anlaşmadan sonra Kabartay ve Oset arazileri Rus toprağı sayıldı. Ruslar tarafından Oset toprakları üzerinde kurulan Vladikafkas kalesi Osetlerin Rus koruması altına girmesine ve dağlardan inip düz arazilere yerleşmelerine olanak sağladı. (Grigorianz, 1998:149-54).

³⁵ Reise in den Kaukasus und Georgien in den Jahren 1807 und 1808 (Halle, 1812–1814; French translation, Paris, 1823).

Puşkin “Erzurum Yolculuğu” eserinde Osetler hakkında şunları söyler:

“Kadınlarının güzellikleri ile bilinen Osetler Kafkasya halklarının en fakir olanıdır. Bir kalenin içinde tahtadan prangalar vurulmuş, fidyeleri ödenmesi için bekletilen Çerkez rehineler yarı çıplak halde paçavralar ve pislikten yaklaşılmayan bir koku içinde yaşamaya çalışıyorlardı. Gürcü askeri yolunun üzerinde yerleşmiş olan Osetler kayalıkların üstünde kırlangıç yuvalarını andıran evlerinden yoldan geçmekte olanlara ateş ediyorlar ve haydutluk yapıyorlardı” (Puşkin, 1829:507-58).

Lermontov “Çağımızın Kahramanı” (1840) romanında Osetleri öküz arabası süren düzenbaz Asyalılar olarak tanıtır. Lermontov Osetler hakkında Rusça öğrenmekte oldukça yavaş davranmalarına karşılık votka söz konusu olduğunda bahşiş almak için her türlü kelimeyi öğrenme yeteneklerine dikkat çeker. Arabanın önünde koşulmuş hayvanlara bağırıp çağırarak etraftakilerin nazarında yardım ediyormuş gibi davranmaları öne çıkarılır. Osetlerin öküzlere bağırırken kullandıkları kelimeler o kadar anlaşılmazdır ki ne diye bağırıldıklarını ancak şeytan bilir, bir de öküzler anlar onların dilinden. Bu durum öyledir ki bir arabaya yirmi öküz birden koşulsa bile Oset sürücüler bildikleri gibi bir bağırıma başlasınlar hiçbirisini yerinden bile kımıldatmak mümkün değildir (Lermontov, 1840:12-14). Dumas’ın “Kafkaslar” adlı eserinde Osetlerin yaşadığı yerin adı olan Gud ismi Lermontov’un “Çağımızın Kahramanı” romanında çevresinde Osetlerin yaşadığı bir dağ olarak geçmektedir. Lermontov Osetler için “kirlenmekten kokmuş, zavallı, yetenek yoksunu ve aklını kullanmasını bilmeyen insanlar” ifadelerini kullanır. Bununla birlikte Kabartaylar ve Çeçenler haydut olmakla birlikte yürekli ve cesur insanlardır. Çerkezlerin aksine Osetlerde silahlara düşkünlük yoktur ve üzerlerinde hançer bile taşımazlar (Lermontov, 1840:15-17). Osetlerde hırsızlık ve yağma tıpkı Abhazlarda ve Çerkezlerde olduğu gibi en gözde işlerden birisi sayılmaktadır. Ustalıklarını ve hünerlerini yağmalamada gösteren Osetlerde bir atasözüne göre *“Bir adamın yolunun üstünde rastladığı şey ona Tanrı tarafından gönderilmiştir”* (Grigorianz, 1998:165).

Aryan ırkından olan Osetler Kafkasya’nın güneyi ve kuzeyi arasındaki iletişimi ve ulaşımı sağlayan iki geçitten birisi olan Daryal geçidi çevresinde yerleşmiş bir halktır. Gürcü askeri yolu üzerinde yerleşmiş olmaları onların konumlarına daha farklı bir yön ve

önem katmaktadır. Osetler eski halklardan olan ve As ya da Alan olarak bilinen halkın torunları olarak da bilinmektedir. Dumas'a göre Osetler Akdenizli uluslar ile ortak özellikler göstermektedir. Fransızlar gibi şarkı söyleyerek, arada bir kavga ederek ve bağırarak yolları temizlemeleri ve karları kürümeleri yazarın dikkatinden kaçmaz. Osetler Gürcistan'a giden stratejik önemi büyük yolların üstünde oturuyorlar ve bu nedenle de çok para kazanma şansları vardı. Çok paralarını kumarda kaybettikleri, çok içki içtikleri ve topraktan yapılma çok kötü evlerde oturdukları Dumas'ın eserinde vurgulanmakta, zenginlerinin bile görünüm açısından fakirlerden farksız olduğunu belirtilmektedir. Osetler uzun yıllar boyunca Gürcülerin egemenliği altında yaşamalarından dolayı Hristiyan dinindedir. Hristiyan olmakla birlikte geçmişten gelen pagan gelenekleri de canlı bir biçimde Osetler arasında tutunmaktadır (Dumas, 1858:481).

Vladikafkas şehri Kafkasya'nın kuzeyi ile güneyi arasındaki iletişimi ve ulaşımı sağlayan Daryal geçidinin üzerinde bulunmasının yanında Osetlerin varlıklarını koruma ve sürdürme anlamında da büyük önem taşımaktadır. "Kafkasların anahtarı" anlamına gelen Vladikafkas Kafkasya'nın güneyi ile Moskova arasında bağlantıyı sağlayan stratejik önemi büyük iki noktadan birisidir. Kazbek zirvesinin muhteşem manzarasına ev sahipliği yapan Vladikafkas şehri Kazbek dağına doru uzanan geniş bir step arazisi üzerinde kuruludur (Leclercq, 1890:37). Gürcistan'ın başkenti Tiflis'ten Vladikafkas şehrine gitmek için tek geçiş yolu Daryal geçididir. Avrupa'da Alplerde ulaşım için kullanılan yollar 1200 metre üzerinde değilken Kafkaslarda yollar en az 2400 metre civarındadır. Bu yükseklikteki yollar her zaman ulaşım engel olacak tehlikeleri ve iklim şartlarını barındırmaktadır. Bu nedenle Kafkasya'nın kuzeyinde yaşayan göçebe halklarla güneyde yaşayan şehirli halklar arasında her daim bir kopukluk mevcuttur. Ayrıca Kafkasya'nın güney kesimlerinin diğer taraflardan daha medenileşmesinde de bu doğal bariyerin etkisi oldukça büyüktür. Kafkasya'ya özgü olan Kafkas çamları bölgesinin doğal bitki örtüsünü oluştururken Avrupa'da parklarda sadece süs bitkisi olarak bulunur. Kafkasya görünüm olarak Alpler ile derin vadilerle sahip olmak bakımından birbirine benzemektedir. Daryal geçidinden sonra küçük ve çok sayıda olan kasabalarıyla Oset toprakları başlar. Çoğunlukla erişilmesi oldukça zor olan dağ doruklarına gururlu bir görüntü sergileyecek şekilde sırtını dayamış eski şatoların etrafında konuşlanmıştı. Ayrıca göze çarpan bir husus evlerin iki katlı ve yüksek duvarlara sahip olmasıdır. Bunun

sebebi de düşman kasabalardan saldırılara karşı korunabilmek ve evlerini savunabilmektir (Leclercq, 1890:29-31).

Rusların 1784 yılında İnguş ve Kabartay Çerkezleri arazisinin arasında yer alan Oset toprakları üzerinde Terek ırmağı kıyısında Vladikafkas müstahkem kalesini kurmasından sonra bölgede bir İnguş-Oset kavgası yaşanmaktadır. İnguşlar ve Osetler Vladikafkas şehrinde ayrı mahallelerde oturuyor olmalarına rağmen karşılıklı olarak birbirlerini öldürme ve adam kaçırıp fidye karşılığında serbest bırakma alışkanlıklarını devam ettirmektedir. Vladikafkas kalesinin etrafında bir şehir oluşmadan önce Kafkasya'ya özgü misafirperverlik demek olan “kunak” geleneği canlı bir biçimde yaşatılmış ve karşılıklı evlilikler yoluyla dostluk ilişkileri kurulmuş iken Rusların bölgede gözükmelerinden sonra ilişkilerin boyutu da değişmeye başlamıştır. Eski dönemlerde Kafkasya'nın orta bölgesinde yüksek arazilerde yaşayan Osetler havaların çok soğuk olduğu zamanlarda sürülerini İnguşların oturduğu alçak arazilere indirmek ve elde ettikleri hayvani ürünlerle İnguşların sahip olduğu demir madenini takas etmek üzere İnguşlara ait olan dağların eteklerindeki yaylalarda geçirmek zorunda idiler. Savunma kuleleri yapmakta ustalaşmış olan İnguşlar bunları gerektiğinde Osetlerin de hizmetine sunarlardı (Grigorianz, 1998:177-79).

Puşkin “Erzurum Yolculuğu” eserinde Gürcistan hakkında şunları söylemiştir:

“Gürcistan 1873 yılında Rusya'nın egemenliğini kabul etti. Fakat Rus egemenliğinin kendisi İran şahı Ağa Muhammed'in Tiflis'i ele geçirip yakıp yıkmaya ve binlerce Tiflisliyi tutsak edip götürmesine engel olamadı. Gürcistan 1802'de Çar 1. Aleksandr'ın (yaşamı:1777-1825/ yönetimi:1801-1825) egemenliği altına girdi. Gürcüler savaşçı bir halktır. Rus bayrağı altında kahramanlıklar gösterdiler. Bilim ve kültür alanında da yetenekleri var. Sosyal hayatı seven şen insanlar. Bayramlarda erkekleri sokaklarda dolaşarak şarkı söylerler ve kadınları da lezginka dansı oynarlar. Gürcü içkileri dayanıklı olmasına karşılık şarapları hemen bozulduğu için uzak ülkelere satılamıyor. Kızgın kent anlamına gelen Tiflis kayalıkların arasında akan Kura nehrinin kıyılarına kurulduğu için dayanılmaz derecede sıcak bir havaya ve iklime sahiptir. Bundan dolayı havası sağlık için sağlam değil ve sıtması ile ünlenmiştir. Tiflis'te halk Kura

nehirinin bulanık ama hoş bir tadı olan suyunu içmektedir. Tiflis'te evler Doğu mimarisinden çizgiler taşır ve pazarları ucuz İran ve Türk malları ile doludur. Tiflis kentinde Ermeniler çoğunlukta ve Gürcüler onlardan sonra gelmektedir. Ruslar Tiflis'te kendilerini yabancı sayıyor ve sürgün olarak değerlendirilen zorunlu hizmet dışında Ruslar buraya gelmek istemiyorlar” (Puşkin, 1829:519-21).

Puşkin'in “Erzurum Yolculuğu” eserinde Tiflis halkının çoğunluğunu Ermenilerden oluştuğunu vurgular. 1825 yılında Tiflis şehrinde Ermeni ailelerin sayısının 2500 olmasına karşılık 1500 Gürcü ailesinin olduğunu yazar. Şehirde bulunan Rusların ise kendilerini oraya ait görmediklerini ve varlık sebebi olarak sürgün gibi sayılan mecburi görev gereği olduğunu belirtir (Puşkin, 1829:521). Tiflis sokaklarındaki ırkların ve dillerin çeşitliliği şehrin kimliğini anlatmakta da çok belirgin bir rol oynamaktadır. 1910'da yaklaşık 160.000 olan kent nüfusunun %40'ı Ermeni, %20'si Rus ve çok şaşırtıcı olsa da sadece %25'i Gürcü'dür. Geriye kalan %15'lik kısımda İranlı, Tatar, Alman, Yunanlı, Yahudi, Fransız, İngiliz, Çek, Slovak, Türk gibi unsurlardan oluşmakta idi. O dönemde Tiflis'te kırktan fazla dil konuşulduğu söyleniyordu. Fransa, Almanya, İngiltere, İsviçre, İtalya, Belçika ülkelerinin tümü burada konsolosluk açmıştı. Kafkasya'dan ve yabancı ülkelere gelen malların bolluğu ve Doğulu giysilerin çeşitliliği Tiflis şehrine aşırı renkli bir karakter katmakta idi. Öteki azınlıkların yaptıkları gibi Ermeniler de esas olarak ticaretle uğraşan başarılı sanatkarlar olarak ünlenmişlerdi (Grigorian, 1998: 202).

Jules Joseph Leclercq (1848-1928) “Avrupalı Gözüyle Kafkaslar ve Orta Asya” (Du Caucase Aux Monts Alaï. Transcaspië-Boukharie-Ferganah) (1890) eserinde Tiflis hakkında şu bilgilere yer verir:

“En az 120.000 kişinin yaşadığı, sokakları binlerce fener ışığı ile aydınlatılmış Tiflis şehri bu görünümüyle Trans Kafkasya'nın başkentidir. Yazara göre edildiği ilk izlenim Asya ve Avrupa halklarının karışımından oluşan Tiflis'in bir zıtlıklar şehri olduğudur. Farklı ırkların birlikte yaşadığı Tiflis şehri üç farklı yerleşkede oluşmaktadır. Burada Avrupalı ırkları Ruslar ve Almanlar, Asyalı ırkları ise Gürcüler, Ermeniler, İranlılar, Tatarlar temsil etmekte idi. Kafkasyalı gruplar kendi aralarında Megrel, Oset, Abaza, Lezgi vb.

gruplardan oluşmakta idi. Tiflis'in en güzel yerleşkelerinde Ruslar yaşıyordu. Onların yaşadığı yerlerin sokakları geniş ve bakımlı olup çeşitli Avrupalı malların satıldığı mağazalar vardı. Evleri genellikle yüksek duvarlarla çevrilmiş bahçeli ve ağaçların bol olduğu bir yapı biçiminde idi. Kura nehri boyunca uzanan Tiflis şehri Doğu'nun ruhunu taşımaktaydı. Şehirde farklı ırklar kendilerine ayrılmış yerleşkelerde yaşamakta idi. Sokaklarda yürürken insanın kendisini Moskova'da ya da Tebriz'de, İsfahan'da hissetmesinin nedeni buradan gelmektedir. İranlılar daha çok zırh ve kılıç yapımı ile uğraşıyordu. İranlı ustaların uzun zaman içinde büyük bir sabırla işledikleri bıçakları satın almak ve bellerine takmak için Kafkasya'nın her yerinden insanlar kalabalıklar halinde sokaklarda dolaşmakta idi. Bir dönem İran egemenliğinde kalmış Tiflis'te İranlıları diğer uluslardan ayırt etmek çok kolaydır. Koyu tenli ve koyu saç rengine sahip olan İranlılar kafalarına koyun derisinden yapılmış bir tür şapka takıyorlar ve yere kadar uzanan paltolar giyiyorlardı. Tatarlar ise İran ile Kafkasya arasında taşımacılık işleri ile uğraşmakta idiler. Gürcüler Tiflis'in yerli halkını ve baskın grubunu oluşturuyordu. Gürcü topraklarının soylu sahipleri onlar olmalarına karşılık genelde fakirdiler. Gürcü kadınları geleneksel giysileri içinde olmalarına karşın erkekler Avrupalı kıyafetler giymekte idi. Gürcü kadınları yerel giysileri üzerine saçları açık ve üzerine bir tür taç takıyorlardı. Taçlarından bellerinin altına kadar da beyaz bir tül inmekte idi. Bu giyim tarzı onlara soylu ve alımlı bir görünüm kazandırıyordu. Gürcü kadınlarının güzellikleri atalarından kalma bir özellik gösteriyordu sanki. Bütün Gürcü kadınları aynı tip giyiniyorlar ve de bu genel olarak onları diğer halklardan farklı kılıyordu. Belki de bu özgüvenleri nedeni ile Gürcüler Tiflis'in ekonomik hayatında etkisiz ve gayretsiz bir görünüm içinde idiler. Gürcüler tarihleri boyunca da bu görünümü sergileyip bir dönem İranlıların, Türklerin sonra da Rusların egemenliği altında kalmayı ve yaşamayı tercih ettiler. Tiflis şehrinde Gürcü ve Ermeni kadınları eğlence gecelerine kendi kıyafetleri ile katılıyorlardı. Rus kadınları da kendi milli kıyafetleri içinde gelmekte

iken diğer ulusların kadınları Paris modasını takip ediyorlardı. Böyle toplantılarda İranlı kadınları dini inançlarının getirdiği yasaklardan dolayı görmek mümkün değildir” (Leclercq, 1890:18-23).

Tolstoy, Kafkasya’da karşılaştığı ve aralarında yaşadığı Kazaklardan günlüğünde şu şekilde bahsetmiştir: “Bütün Rusya Kazaklar tarafından oluşturulmuştur. Avrupalıların bütün Rusları Kazaklar olarak nitelemesi boşuna değildir. Kazak halkı Rusların var olmasının güvencesidir.”³⁶ Kafkasya’da yaşayan dağlı halkların kültür ve geleneklerinin derinden etkilenmiş olan Slav kökenli Kazaklar Kafkasya’ya sonradan eklenmelerine karşılık bu coğrafyanın ayrılmaz renklerinden birisini oluşturmuştur. Kazaklar, Ukrayna ve Güney Rusya yerli halklarının karışımı ile 15. yüzyıl dolaylarında Don ve Dinyeper nehirleri civarında ortaya çıkan etnik topluluktur. Kazaklar taşıdıkları ulus adının benzer olması nedeniyle Türk soylu bir halk olan Kazaklarla sıklıkla karıştırılmaktadır. Moğol ve Tatar istilasından sonra ortaya çıktıkları varsayılan Kazaklar Müslüman halklara sürekli akınlarda bulunmuşlar ve hatta yeri geldiğinde bu akınları kendi dindaş ve soydaşları olan Polonya ve Rusya’ya karşı da düzenlemişlerdir. 16. yüzyılda Greben Kazakları olarak bilinen topluluğun Terek ırmağının kuzeyini ele geçirmeleri ve yerleşmeleri sonucunda Rusların Kafkasları işgal etmek için bekledikleri fırsatın ilk adımlarını atmıştır. Don, Volga ve Ural Kazakları olarak büyük gruplara ayrılan Kazaklar Rusya’nın egemenlik alanlarını genişletmesiyle birlikte Çarlık yönetiminin üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Eski Rus inancını sürdürmek isteyen Rusların da aralarına katılmaları ile sayıları artan Kazaklar Rusya’nın lehine Kırım Tatarlarına ve Osmanlılara karşı savaşıma hazır bir güç olarak Rusya’nın güneye yayılma politikasında elinin kuvvetli olmasına yardımcı olmuşlardır. Özellikle Terek (Greben) Kazakları arasında yabancılar çok sayıdadır. Bunun nedeni ise Kazakların kendilerine eş olarak komşu Çeçenler ve Kumuklardan kadınları seçmeleridir. Bu etkileşim sonrasında Kazaklar komşularından ileri tarım tekniklerini öğrenmişlerdir. Kafkasya toplulukları arasında yapılan eşleştirmede Kazaklar ile Kumuklar, Çeçenler arasında denklik söz konusu iken Kabartay Çerkezleri birçok yönden Kazaklardan daha üstte yer almakta idi. Kazaklar Kabartay topluluğundan giyimlerini, silahlarını ve diğer savaş araç gereçlerini, özellikle de cigitovka olarak adlandırılan ata binme sanatını kopya etmişlerdir. Kazak köylerinde

³⁶ Lev Tolstoy i Kazaki. http://www.cossack.su/article/read/lev_tolstoj_i_kazaki.html (E.T.23.08.2016)

geleneksel Rus izba yerine Kabartay evi “wuna” örnek alınarak evler yapılmıştır. Dört tekerlekli Rus telega arabası yerine Kabartay topluluğu tarafından kullanılan boyunduruk altında öküzler tarafından çekilen kağnı örnek alınmıştır. Kazaklar komşu topluluklardan olan Kabartaylar ve Kumuklardan ileri tarım tekniklerini, bağcılığı, ipek böcekçiliğini ve ipekten kumaş yapmayı öğrendiler (Baddeley, 1908:36-43).

Kazaklar, Rus köylülerinin, asker kaçağı Polonyalıların, zorla getirilen Yunanlıların ve Ermenilerin yanı sıra, Tatarlardan ve Kafkasya’nın öteki halklarının elinden alınan Kuban steplerinde ve Azak Denizi kıyılarındaki toprakların sömürgeleştirmenin en önemli unsurunu oluşturdular. Ortodoks olan Kazaklar 14. ve 18. yüzyıllar arasında Rusya’da kölelikten ve baskılardan kurtulmak için Moskova’dan, Polonya’dan ve Litvanya’dan kaçan köylülerden oluşmakta idiler ve özgürlüklerine düşkün olmaları ile öne çıkmışlardı. İlk olarak Ukrayna’ya yerleşen Kazaklar Rusların Tatarların akınlarına engel olması amacıyla Kırım Hanlığı’nın sınırlarına yerleşmelerine olanak tanıdılar. II. Katerina zamanında Kazaklar Don bölgesine göçe özendirildiler. Her biri bir savaşçı sayılan Kazaklar Rus köylülerinden farklı olarak Kafkasya göçebelerine hayat tarzı olarak daha yakındırlar. Kazaklar Kafkasya’da Rus ordusundan farklı olarak kendi başına buyruk olmaları ve yağmacılık yapma da serbest olmaları ile Çerkezler ve Çeçenler üzerinde olumsuz etki bırakmıştır. Tatarlar Karadeniz ve Azak Denizi kıyılarındaki stepleri terk ettiklerinde Kazaklar güneye doğru Kuban ve Terek ırmakları yönünde Ruslar yerleşmeye zorladılar. Ruslar Kafkasya dağlıklarına karşı saldırılarda Kazakları etkin bir biçimde kullandılar. Sömürgeleştirme yöntemleri Rus birliklerinin bulunduğu kalelerce korunan tahkim edilmiş köylerden oluşan bir Kazak hattı kurmak idi. Batıdan doğuya doğru Yekaterinodar, Kislovodsk, Mozdok, Vladikavkaz, Grozni, Kızılyar idi. Sağlam kaleler sayesinde Kazaklar ve Kafkasya dağlıkları arasında düşmanlık sürekli canlı tutulmak istenmekte idi (Grigorianz, 1998:34).

Tolstoy da “Kazaklar” romanında Terek ırmağı boyunca yaşayan Greben Kazaklarının yaşadıkları coğrafya ve diğer dağlı halklarla iletişimleri hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Terek nehri kuzeyde yaşayan Kazaklar ve güneyde yaşayan dağlıklar arasında bir sınırdır. Kuzeyde Nogay ya da Mozdok steplerinden esen rüzgârın sürükleyip getirdiği kum Stavropol Türkmenleri, Astrahan ve Kırgız-Kazak steplerine kadar uçuşup dağılır. Terek ırmağının ötesinde geniş bir oviden sonra başlayan ve de sonra henüz daha kimsenin çıkamadığı karlı zirvelere sahip dağlar uzanır. Bitki örtüsü zengin ormanlık

bölgede çok eski zamanlardan beri savaşçı, yakışıklı, varlıklı ve eski Ortodoks inancını sürdüren Rus halklarından olan Greben Kazakları yerleşmiştir. Greben Kazaklarının ataları çok eski zamanlarda Rusya'dan göç etmişler ve Greben'de, Terek kıyısında ormanlık dağların eteklerinde yaşayan Çeçenlerin bulunduğu yerlere yerleşmişler. Çeçenlerle kaynaşan Kazaklar onlarla evlenmişler, eski inançlarına sadık kalmakla birlikte dağlı halkların geleneklerini ve kültürlerini almışlar. Özgürlük, yağma ve savaş konusunda Çeçenler gibi davranmayı seçmişler. Kazaklar aralarında kan davası olduğunda Çeçenleri istemedikleri gibi özgürlüklerini ellerinden alacak Rus askerlerini de bölgelerinde görmek istemezler. Kazaklar dağlı halklara gösterdikleri saygıyı Rus köylüsüne göstermez ve daha da onlara aşağılayıcı lakaplar takarlar. Kazaklar Çerkezler gibi giyinirler ve onların en iyi silahlarını ve atlarını çalmayı bir maharet olarak görürler. Kazaklar Tatarca bilmekle övünürler ve eğlencelerde birbiri ile Tatarca konuşmayı tercih ederler. Kafkasya'da çevreleri vahşi dağlı halklarla ve Rus askerleriyle çevrili Kazaklar bütün bunlara karşılık kendilerini en yükseklerde görürler ve Kazaklar dışındaki herkesi küçümserler. Bir Kazak gün boyunca evde oturmaz ve gününü dışarıda yağma yaparak, avlanarak, balık tutarak geçirir. İçkilerini kendileri hazırlayan Kazaklar sarhoş olmaya kutsallık derecesinde önem verirler (Tolstoy, 1863:23-25).

Tolstoy'un Kafkasya temalı eserler içinde işlediği Kazaklar taşıdıkları renkli hayatlarıyla Rus edebiyatçıların olduğu kadar Kafkasya'ya Avrupa'dan gelen seyyahların, sanatçıların ve bilim adamların da dikkatini ve ilgisini çekmiştir. Fransız yazar Alexandre Dumas (1802-1870) da Kafkasya'ya bir yolculuk gerçekleştirmiş ve gördüklerini, yaşadıklarını "Kafkaslar" (1858) eserinde yazmıştır. Dumas'ın eserinde verdiği bilgilere göre Kafkasya'da dağlı halklarla birlikte asırlar boyunca yan yana yaşayan ve komşu halkların kültürlerinden etkilenen Kazaklar kendi aralarında Don Kazakları ve Sınır Kazakları olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sınır Kazakları savaş alanlarında doğmakta ve çocukluklarından itibaren çatışmaların içinde büyümektedirler. Sınır Kazakları Çeçen ve Lezgi dağlılardan kaçırılan ve eğitilerek bir süre sonra Rus hizmetine katılan genç çocukların Kazaklarla birlikte yaşaması sonucunda ortaya çıkmış karışık bir ırk yani melez sayılmaktadır. Genellikle 12 yaşından itibaren asker sayılan ve yılın üç ayını kışlada askeri eğitim alarak geçiren Kazaklar ortalama olarak elli yaşına kadar askerlik yapabilmekte idiler. Yaşadıkları tehlikeli Kafkasya coğrafyası ve aldıkları askeri eğitimler sonucunda Kazaklar bütün bunları bir hayat tarzı ve eğlence haline getirmişlerdir. Hepsisi de ateşli, neşeli, savaşçı ve becerikliler. Her zaman gülen, şarkı

söyleyen ve savaşıyan bir topluluklar. Kafkasya’da onların olağanüstü kahramanlıklarından bahsedilir. Terek nehrinin kuzey bölgelerinde yaşayan ve çiftçilikle uğraşan Don Kazakları ise tamamen farklıdır. Sınır Kazakları gibi Kafkasya’nın sert dağlık bölgelerinde savaşma yeteneğinden yoksun oldukları için daha çok düz arazilerde olan savaşlarda görev almaya daha yatkındır. Bundan dolayı dağlılarla yapılan savaşlara daha az katılmaktadırlar (Dumas, 1858:76-77).

Sonuç olarak Kafkasya Karadeniz ve Hazar Denizi arasında bir kıstak şeklinde coğrafi yapı olmasının yanında Kafkasya dağlarının yüksek tepelerinde ve aralardaki derin vadilerde birbirinden birçok alanda farklı olmalarına karşılık Kafkas kültürünü, geleneklerini, kıyafetlerini ve hayat tarzını ortak bir biçimde benimsemiş halklara ev sahipliği yapmaktadır. Bu anlamda kendi içinde bir bütünlük gösteren Kafkasya coğrafyası çevre bölgelerden ayrılmakta ve sahip olduğu zengin kültürü ile dikkatleri üzerinde toplamayı ve hayranlık uyandırmayı başarmaktadır. Kafkasya coğrafyası içerisindeki dağları, vadileri, karlı zirveleri gibi tabiat zenginlikleri ile birçok kendinden olmayan unsuru kendisine çekmeyi başarmış olmasının yanında dışarıdan gelenleri de kendisine benzetmiş ve onların da bölgesinin renklerine dönüşmesine tarih boyunca tanıklık etmiştir.

1.5. Rus Edebiyatında Kafkasya İnançları, Kültürleri ve Gelenekleri

Kafkasya siyasi veya coğrafi bir bölgenin adı olmaktan daha çok sınırlarını tarihi ve sosyolojik süreçlerin belirlediği etnik ve kültürel bir bölgenin adıdır. Tarih boyunca benzer âdet ve gelenekleri toplumsal yapı ve hayat tarzı çerçevesinde ortak bir Kafkas kültürü etrafında birleştirmiş olan çeşitli etnik gruplar Kafkasya halkları olarak tanınmıştır. Kafkasya halkları giyim kuşam tarzları, halk dansları ve müzikleri, halk inançları ile Kafkas ötesindeki Azerileri ve Gürcüleri etkiledikleri kadar 18. ve 19. yüzyıllarda Kafkasya’yı kolonileştirmek amacıyla Rusya tarafından Kafkasya’nın çeşitli bölgelerine yerleştirilen Rus Kazaklarını da sosyolojik ve kültürel açıdan kendilerine benzetmeyi başarmıştır.

Kafkas kültürü Kafkasya coğrafyasında uzun zaman dilimi boyunca yaşamakta olan ve birbirinden farklı dillerde konuşan pek çok halkın ortak hayat tarzını, ortak dünya görüşünü, âdet ve geleneklerini, folklor değerlerini ifade etmektedir. Kafkasya halkları ise coğrafi açıdan Kafkasya’da yaşamakta olan halklar anlamında değil, Kafkas kültürünü

meydana getiren ve yaşatan etnik topluluklar anlamında kullanılmaktadır. Bu halklar ise konuştukları diller açısından Kafkas grubuna giren Abhaz-Abaza, Adige, Çeçen-İnguş, Avar, Lak, Lezgi, Dargin, Tabasaran halkları, Hint-Avrupa grubuna giren Oset ve Tat halkları ile Türk grubuna giren Karaçay-Balkar ve Kumuk halklarıdır. Kafkas kültürel coğrafyasını oluşturan bu etnik gruplar dışında Kafkasya’da Kuban ve Terek Kazakları adları ile örgütlenen Rus Kazaklarının yanı sıra, Ruslar, Ukraynalılar, Kalmuklar ve çeşitli Ermeni, Rum ve Yahudi kolonileri ile Stavropol Türkmenleri, Nogaylar ile Dağıstan’ın Derbent bölgesindeki Azeriler de varlıklarını sürdürmektedir (Tavkul, 2009: 8). Kafkasya kültürünü gerçek anlamda oluşturan ve yaşatan dağlı halkların yaşadıkları bölge Kafkas sıradağlarının kuzeyinde kalmasına karşılık Kafkas dağlarının güneyinde “Kafkas Ötesi” adı verilen kesimde yer alan Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan da taşıdıkları kültürel değerler ve gelenekler bakımından Kafkasya coğrafyasını oluşturan bütünün bir parçası ve devamı gibi kabul görmektedir (Tavkul, 1998:25).

Kafkasya sıradağlarının yamaçlarında ve yüksek vadilerinde kartal yuvalarını andıran aul adı verilen köylerinde vahşi bir yalnızlık içinde bulunmalarına karşın dağlılar daha alçak kesimlerde yaşayanlarla ilişkilerini sürdürdüler. Dağlarda ve düzlüklerde yaşayan Kafkasya halkları birbirleri ile dostluk ilişkilerini sürdürmeye özen göstermiştir. Bunun bir örneği olarak Kafkasya’nın kuzeyini güneye bağlayan önemli bir geçit olan Daryal geçidinin çevresinde yaşayan Osetler ya da dağlık ülke anlamına gelen Dağıstan’ın güneyindeki dağlık kesimde yaşamakta olan Lezgiler için sert kış aylarında sürülerini düzlük bölgelere indirmek açısından komşularıyla uyum içinde olmak yaşamsal bir önem taşımakta idi. Osetler İnguşlarla, İnguşlar Kabartay Çerkezleri ve Çeçenlerle, Çeçenler doğuda Dağıstan’da bulunan Kumuklarla ve Avarları ile iletişim içinde idiler. Kafkasya’nın kuzeyinde yaşayan Osetlerin güneyde yaşayan Gürcülerle ilişkileri vardı, doğu bölümünde ise Avarlar ve Laklar Gürcistan’ın bir parçası olan İmeretya ve Zakatali ile bağlantılı idiler. Lezgiler ise Dağıstan’ın hemen güneyinde yer alan Azeriler ile ilişki içinde idiler. Karadeniz tarafında yaşayan Abhazların dağların ötesinde yaşayan Çerkezlerle ırk yakınlığı olmasına rağmen daha çok doğudaki Megrelya Gürcüleri ile yakın ilişkileri vardı ve topraklarının kuzey doğusundaki dağların zirvelerinde yaşayan Svanlarla alışveriş yapmakta idiler. Kafkasya dağlı halklarının aralarındaki ayrılıklara karşın bütün Kafkas dağlılarının gelenekleri, adetleri, sosyal yaşam ve törensel davranış kurallarının ortak olması kendi aralarında kültürel ve ticari

alışverişlerin ortaya çıkıp gelişmesine büyük kolaylık sağlamıştır. Konukseverlik yasalarına saygı, özellikle “kunak” olarak bir kabilenin toprakları içinde bir yabancıya sağlanan koruma, iki düşman gruba mensup olsalar bile iki erkek arasında mümkün olan kardeşlik yemini (Makanin’in Asan romanında “tshanı” olarak geçmektedir, s.301), Kafkasya dağlı halklarının büyük çoğunluğunda kadına duyulan büyük saygı bunun kanıtlarındandır. Kökenleri arasında aşırı farklılıklar olsa bile Kafkasya dağlıları arasında gerçekleşen değiş tokuşlar coğrafi olarak hiçbir sınır tanımayan bir ülkenin, ortak kültürel temellere sahip bir insan topluluğunun ve birbirlerine çok yakın bir yaşam ve düşünce tarzının var olmasına ortam hazırlamıştır. Ülkelerini, zenginliklerini ve değerlerini dışarıdan gelen saldırılara karşı savunmak için tarihin çeşitli dönemlerinde birçok kez birleşmeye çalışmalarının izahı da burada yatmaktadır (Grigorianz, 1998:14-16).

Kafkasya bölgesinde yaşayan halklar genellikle Müslüman ve Hristiyan inancına sahip etnik unsurlardan oluşmakla birlikte tarihin derinliklerinden gelen ve pagan özellikler taşıyan çoktanrılı inanışların izlerini ve kalıntılarını da görmek mümkündür. Kafkasya mitolojisi de Kafkasya halklarının inanç sistemi, dünya görüşü ve hayat tarzı üzerinde etkide bulunmuştur. Gürcüler, Ermeniler, Osetler, Rus Kazakları Ortodoks Hristiyan inancında; Kafkasya’nın kuzeyindeki yaşayan Çerkezler, Çeçenler, Dağıstan halkları, Karaçaylar, Balkarlar gibi etnik unsurlar Sünni İslam ve güneydeki Azeriler Şii İslam inancına sahiptir. Dağıstan’ın kuzeyinden Volga nehrine kadar olan steplerde yaşayan Kalmuklar Kafkasya’ya tamamıyla yabancı bir ulus kabul edilen Moğolların soyundan gelmeleri hem de Kafkasya’da eşine benzerine rastlanmayan Budist inancından olmaları nedeniyle alışlagelmiş Kafkasya algısından bütünüyle farklı görünüm arz ederler. Rus edebiyatının Kafkasya temasında eserler veren yazar ve şairleri ile Kafkasya’ya geziler gerçekleştiren Avrupalı edebiyatçılar, seyyahlar ve maceraperestler de Kafkasya halklarının inanç yapılarına dair bilgiler aktarmıştır.

Kafkasya coğrafyasında Gürcistan Hristiyanlık dininin köklü bir biçimde yerleştiği topraklar olarak çevrede yaşayan dağlı halklar üzerinde etkisini göstermekle birlikte Çeçenler uzun süre çoktanrılı kaldılar. Terek ve Argun ırmakları arasında taştan haçlar ve eski Gürcü yazılı kilise kalıntıları, Matkok ve Kristine dağlarının doruklarında iki kilise kalıntısı bulunmasına rağmen Çeçenler pagan inançlarını devam ettirdiler. Dağların doruklarındaki bu kiliselerden birisinde her sene St. George bayramı kutlanması ve diğer doruktaki kilisenin ise Meryem Ana’ya adanmış olmasına karşılık bu iki kilisenin

içinde karmakarışık bir biçimde yığılmış geyik boynuzları, koyun ve koç postları bulunmakta imiş. Gürcü kraliçesi Tamara tarafından Çeçen topraklarında inşa edilen Kaba-Erbi adlı kiliseye çevredeki Çeçenlerin Paskalya ve Trinite gibi bayramlarda gelip tanrı adına öküz ve koyun kurban ettikleri söylenir. Çeçenler pagan dönemden kalan alışkanlıkları doğrultusunda kutsal sayılan bu kilisenin duvarlarını kurbanların kanlarıyla ıslatırlar ve kurban edilen hayvanların boynuzlarını şarkılar, danslar ve at yarışları eşliğinde kilise duvarlarına asarlarmış. Pagan unsurları eşliğinde uygulanan Hristiyanlık dininden sonra İslam'ın Çeçen topraklarına girişi 18. yüzyıl içinde Dağıstan tarafından gerçekleştirildi. Dağıstan sınırları içinde yaşayan bir Çeçen kabilesinin İslam'ı kabul etmesinden sonra gazavat mücadelesini başlatan Şeyh Mansur ve Şeyh Şamil etkisiyle İslam Çeçen topraklarında sağlamca yerleşme olanağı buldu. Bunun doğal bir neticesi olarak 1839'da Şeyh Şamil Dağıstan'daki Avar halkından çıkmış birisi olmasına karşılık Çeçen ayaklanmasının lideri olmuştur (Grigorianz, 1998:174-75).

1920 yılında Kafkasya'ya giden Mustafa Butbay ve İsmail Berkok adlı Osmanlı paşaları yaptıkları geziler sonucunda yapmış oldukları gördüklerini ve duyduklarını yazmışlar ve Kafkasya'nın dağlı halklarının toplumsal yapısı hakkında olduğu kadar inanç sistemleri üzerinden de değerli bilgilerin kalıcı olmasını sağladılar. Butbay Paşa Kafkasya'dan dönüş yolculuğu esnasında Argun ırmağı yamaçlarından bir tepe üstünde inşa edilmiş olan Ulular kalesine inceleme yapmak amacıyla tırmanır. Kalenin üstü bir fabrika bacası gibi üstü açık ve üzerinde ızgara görünümünde ağaçlar dizilerek üstünkörü kapatılmıştır. Tabanında insan iskeletleri ile dolu olan derin bir kuyu vardır. Kılavuzların verdiği bilgilere göre bu kale eski zamanlarda yöre halkının mezarı imiş. Ölülerini bu kalenin üzerindeki ızgara gibi olan ağaçların üstüne bırakırlar ve yabani kuşların ölülerin etlerini yemelerini sağlarlarmış. Sona kalan kemikler de kendiliğinden aşağıdaki kuyuya düşermiş. Sonradan bu yöntem terk edilmiş ve mezarlarda toprağa ya da türbelerde odalara defin işlemi yapılmaya başlanmıştır. Dumas da Kızlyar'dan Derbent'e seyahat ederken savaşlarda hayatını kaybeden Tatarların Arap sarığı biçiminde, Rusların ise haç biçiminde taşlara işlenmiş olan anıtlarında çevrede yırtıcı hayvanların parçalaması ve yemesi için bırakılmış insan cesetleri gördüğünü yazmıştır (Dumas, 1858:117). Mustafa Butbay ve İsmail Berkok paşalar kaldıkları Pohoy köyünde de aynı türden mezarlara ve de ayrıca her evin bir kule tarzında kaleye sahip olduğunu görür. Her ailenin kendi kalesine sahip olmasının amacı dışarıdan bir saldırı olması durumunda kaleye kapanıp

kendisini korumak ve savunmak zorunda olmalarıdır. Pohoy köyünden geçerken dört köşeli ve tek katlı oda biçimindeki mezarlar paşaların dikkatini çeker. Birisinin penceresinden içeri bakan Butbay Paşa ceset ve elbise parçaları, tahta kırıntıları görür. Kılavuzun verdiği bilgiye göre ulu birisine ait olan ceset elbiseleri üzerinde olduğu halde bir tabut içinde pencereden içeri sürülür ve öylece bırakılmıştır. Eski zamanlarda bu türden mezarların başına giden halk orada inançlarına göre ibadet ederlerken İslam'ın yayılmasıyla birlikte bu uygulama terk edilmiştir. Gürcistan sınırındaki Daryal Boğazına yakın bir yerde Kazbek Dağının eteğindeki bir köye gelen paşalar kale kalıntıları ve yıkıntıları içinde olan bir köye geldiklerinde ev sahibinin sert tabiatından korksalar bile derin konukseverlik karşısında rahatlamıştır. Ev sahibinden aldıkları bilgilere göre türbe görünümlü mezarlar bir zamanlar atalarının ruhlarına saygı gösterildiği bir mabet görevini görmüştür. İslam yöreye bir Nakşibendî hocasının gayretleriyle yayılmıştır ve daha yarım yüzyıl bile olmamıştır. İslam'ın bölgede kolaylıkla yayılması Nakşibendî hocasının yöre halkının hoşuna giden bir yöntem uygulaması sayesinde gerçekleşmiştir. Nakşibendi hoca yöredeki besili domuzların bitinceye kadar yenebileceğine dair bir fetva verdikten sonra halkın gönlünü kazanmış ve bu sayede dağlılar daha kolay Müslüman olmuştur. Dini kolaylıklar göstermek yoluyla yayma yolunu seçen Nakşibendî hocasının tersine Hristiyanlık Rusların eliyle bölgeye zorlamalarla getirilmek istenmişse de başarılı olmamış ve tutunamamıştır. Hatta sert tabiatlı ev sahibi Ruslar tarafından yapılan kiliseyi genç yaşlarda iken yıkması yüzünden Sibiry'a sürgün cezası aldığını paşalara anlatır (Butbay, 1990:74-76).

Osetler Kafkasya'nın kuzey-güney geçişini sağlayan Daryal geçidini tutmakla önemli bir yerde yaşamakta olan halk olarak tanınmaktadır. Günümüzde bir kısmı Müslüman bir kısmı Hristiyan olmalarına karşın bütün Osetlerin eski pagan inançlarından kaynaklanan inanışlara bağlılıkları söz konusudur. Osetlerin yabani ve boyun eğmez tutumları nedeniyle zorlukla da olsa Hristiyanlık Osetler arasında yerleşmiştir. Osetler ise zorla kabul ettikleri Hristiyanlık dinini kendilerinden birçok pagan unsuru katmak suretiyle sürdürmektedir. Buna örnek olarak Osetler eskiden kalma bir gelenek olarak ilgi duydukları gökte kayan yıldızlara uçan haçlar adını vermiştir. Ufukta yeni ay gördüklerinde hançerleriyle havada haç işareti yapar ve kendilerini koruması için yerde kendi çevrelerinde birçok küçük haçtan oluşan bir çember çizerler. Osetler bir düğün töreni sırasında genç evli çifte kutsallık katarak taptıkları Meryem Ana kayasına kadar

eşlik eder ve orada gençler kayaya taş atarlar, ateş ederler ve Meryem Ana kayasından attıkları taşlar, sıktıkları kurşunlar kadar erkek çocukları olmasını isterler. Ekim ayının dolunayında köyün bütün kadınlarının katıldığı genç kızlar bayramı yapılır ve o gece Meryem Ana kayasının önünde toplanıp kurabiyeler pişirilir. Yaşlı kadınlar Meryem Ana'dan genç kızlara iyi nişan vermesini diler, falcı kadınlar müstakbel gelinlerin fallarına bakar. Buna benzer şekilde Osetlerin dağlarında önünde durup ihtiyarlara geleceklerini söyledikler kutsal yerleri, mağaraları, kayaları ya da taş yığınları vardır. Osetlerde büyücü kadınlar ve ihtiyarlar kutsal sayılan mağaralarda yaşar ve uzun süre kendilerinden geçmiş bir halde iken gördükleri rüyaları anlatırlar (Grigorianz, 1998:155-56). Kazbek bölgesindeki Osetlerin inanışlarına göre dev cüsseli ve olağanüstü güçlere sahip olan Amiran adında kötü bir cin vardır. Bu cin gördüğü ve rastladığı her Hristiyanı öldüren bir büyücünün oğludur. Kaya fırlatma konusunda Hz. İsa'ya meydan okur. İsa'nın savurduğu kaya derin bir biçimde toprağa gömülür. İsa'nın toprağa sapladığı kayayı yerinden çıkaramayan Amiran ceza olarak İsa tarafından kayaya zincirlenir ve yanına da küçük bir köpek bırakır. O zamandan beri Amiran'ın umutsuzluk hıçkırıkları ve zincir şakırtıları tüm dağlarda ve çevresinde depremlere, çığlara ve fırtınalara sebep olur. Bağlandığı demir zincir öylesine sağlamdır ki dünyada hiçbir güç onu kıramaz. Sadece kayanın yanındaki küçük köpek sabır ve bağlılık içinde sahibinin zincirini hiç durmadan yalar. Oset demircileri yılda bir kez kutsal perşembe sabahı çekiçleriyle örslerine üç kuvvetli vuruş yapmazsa köpek zinciri uzun zaman içinde aşındırmaya devam eder. Oset demircilerinin örslerine kuvvetli vuruşlar yapmasının özünde zincirin eskisinden daha sağlam hale gelmesi düşüncesi bulunmaktadır (Grigorianz, 1998:1589).

Osetler Hristiyan olmakla birlikte eski pagan inanışlarının etkisiyle ata tapma geleneği sürdürmektedir. Bu inanışın temelinde atın sahibine bir arkadaş ve bir rehber olmasının yanında mitolojik olarak ölümden de sahibine eşlik etmesi düşüncesi yatar. Bir Oset öldüğünde ona bir at kurban edilirdi. Öncesinde at titizlikle taranır ve nallarının parlaması için iyice temizlenirdi. Yarışa katılacakmış gibi sırtına eyeri vurulur ve koşum takımları bağlanırdı. Yele, perçemi ve kuyruğu küçük örgülerle örülerek yerlere kadar uzanan küçük kumaş parçaları ve çeşitli renklerden ipek kurdelelerle süslenirdi. Cenaze mezarlığa getirildiği zaman atın dizginin tutan çocuk onu öteki dünyaya giderken utanmaması için en güzel elbiseleri giydirilmiş olan ölünün karşısına uzatılmış olduğu mezara doğru sürerdi. Köylüler, erkekler sağda, kadınlar solda olmak üzere karşı karşıya

dizilirdi. Töreni yönetmekle görevli bir kıdemli dizginleri eline alır, içinde atıyla dörtlü giden ölünün anlatıldığı duayı yüksek sesle okuduktan sonra dizginleri ölünün eline tutuşturarak bu atı ona öteki dünyaya yolculuğunda eşlik edecekmiş gibi simgesel bir biçimde verirdi. Daha sonra ailesi ve dostları genellikle doğaçlama şiirler okur ve bu şiirlerde ölünün niteliklerini, cesaretini ve savaşlardaki başarılarını, yaşamındaki başlıca olaylarını anımsatırlardı. Sonra da ona hükümdarının adı Barastir olan ölümler dünyasında iyi yolculuklar diler, öğütlerde bulunurlardı (Grigorianz, 1998:163-64).

Dumas Osetleri ve İnguşları pagan inançları paylaşma ve sürdürme bakımından birbirinden ayırmanın zorluğu üzerinde durur. Dumas Daryal Geçidi ya da bilinen diğer adla Gürcü Askeri Yolunu izleyip Vladikafkas şehrine ulaşmak için yaptığı yolculuk sırasında Oset-İnguş sınırına yakın Gud adında bir yerde karşılaştığı İnguşların ne Müslüman ne Hristiyan olduklarını ve inandıkları tanrıya “Dale” adını verdiklerini yazar. İnançlarında din adamı veya papaz diye bir makam yoktur. Gürcü kraliçesi Tamara zamanından kalma kiliseleri ziyaret ederek hac görevini yerine getirmiş sayılır. Büyük ve küçük oruçlarını tutan İnguşların sadece bir dini büyükleri vardı. “İsanin Stag” (Kutsal İnsan) adını verdikleri hiç evlenmemiş ve kendisini dua etmeye adanmış birisidir. Rusya’dan gelen Ortodoks misyonerler İnguşları kendi inanışlarından çevirememişler. İki İnguş kardeş Türkiye’ye gitmiş, İslam’ı kabul etmiş, Mekke’ye gidip hacı olmuş ve Kafkasya’ya döndüklerinde annelerini Müslüman inancına geçirmeye başarılı oldularsa da arkadaşlarını İslam’a döndürememiştir. Sebep olarak da arkadaşları onları köle oldukları zamanda İslam’ı kabul ettikleri için bu dine girmek istememişler ve hatta onları da yörelerinden kovmuştur (Dumas, 1858:480)

İnguşlarda ilginç bir dini inanış uygulaması dikkat çekicidir. Ölümünden sonra başka bir hayatın olduğu düşüncesinde cennette iyiler tek bir ailenin çatısı altında bir arada yaşayacaklardı. Savaşta öldürülmüş olan kişi düşmanının sayesinde cennete gidecek ve düşmanı orada onun hizmetinde yer alacaktı. Bu yüzden ölenin ailesi onun için asla yakınmaz ve de tam tersine onun bu şanslı yazgısını yüceltir. Ölümünden sonra hayatın var olduğu inancı tuhaf adetlerin ortaya çıkmasına bile neden olmuştur. Evlenmek isteyen iki nişanlıdan birisi ölse bile tören yine de yapılırdı. Çünkü herkes iki gencin göklerde buluşacaklarına inanırdı. Oğlunu kaybetmiş bir İnguş ile kızını kaybetmiş bir İnguş ölen genç kızın babası ölen oğlanın babasına çocuklarına düğün yapma önerisinde bile bulunurdu. Çünkü onların inanışına göre oğlan öbür dünyada bir kadına ihtiyaç

duyacaktır. Anlaşma sağlandıktan sonra ölen oğlanın babası düğün geleneği gereği kızın babasına otuz ya da kırk adet ineği çeyiz olarak verirdi (Grigorianz, 1998:181-82).

Alexandre Dumas Gürcü ulusundan olan Megrel halkının arasında kadınların ölümü üzerine ilginç bir adetleri olduğunu yazar. Birisinin genç karısı bir başkası tarafından öldürüldüğünde diğerleri bu kadar genç bir ölüyü toprağa kazandırdıkları için o kişiyi tebrik eder. Ölenin ailesini de tebrik etmeyi unutmazlar. Eşleri ölenler hayatları boyunca yas işaretlerini taşımakla sorumludur. Son prensleri Dadian öldüğünde onun bütün akrabaları geleneğe göre iki kişinin desteğinde ve ayakları yere basmadan kiliseye gelmek zorunda idi. Ayrıca kilisedeki yerlerine varıncaya kadar ağlamaları, bağırmaları, üzerlerindeki giysileri yırtmaları gerekmektedir (Dumas, 1858:572).

Kafkasya’da yaşayan dağlı halkların öne çıkan özelliklerinden birisi de yüksek dağların ve derin vadilerin oluşturduğu Kafkasya coğrafyasının çetin koşullarında varlıklarını sürdürmek ve birliklerini sağlam tutmak adına kabile (klan) sistemi içinde yaşamış olmaları ve günümüzde de bu sosyal yapı geleneğini sürdürmeleridir. Bu duruma uygun düşen bir örnek olarak kendilerine Nohçi adını veren Çeçenlerin tarih boyunca kendi aralarında teyp (taife/tayfa) adı verilen sülalelere ve alt soylara ayrılmış bir halde yaşamalarını verebiliriz. Teyplere ayrılma sistemi Çeçenlerin kendi aralarında sıkı bir sosyal dayanışma birliği oluşturmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Sosyal dayanışmanın ortaya çıkardığı doğal bir sonuç olarak aynı teyp grubundan olanlar arasında yakın akrabalık bağı çok kuvvetlidir.³⁷ Çeçen halkının tarihini ve hareket etme tarzını anlamak için Çeçen toplumun sosyal örgütlenmesi olan teyp (soy) sisteminin aktif etkisini göz önüne almak gerekmektedir. Teyp yapısının etkisinin bugüne kadar korunmasının köklerini Çeçenlerin özgürlüklerine olan düşkünlüklerinde aramak gerektiği gibi geleneklerine olan bağlılıklarında da aranmalıdır. Birbirleriyle çekişen Çeçen klanları teyp rağmen Ruslar karşısında birlik olup kendi aralarındaki düşmanlıkları ve kan davalarını bir tarafa bırakmakla ünlü idi (Kuznetsov, 2004). “Asan” romanındaki geçen Çeçen Bırayev örneği Kafkasya’da yaşayan dağlı halkların sosyal yapısının özgün yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Çeçen Bırayev’in kendisini sosyal çevresinde güçlü bir biçimde ifade etmek için aşiretini (teyp) adres olarak göstermesi Çeçen toplumunun sosyal yapısını anlamada ipucu vermektedir. Buna örnek olarak Çeçen Bırayev’in Ruslar tarafından yakalanıp Sibiry’a’nın Kurgan şehrinde bir hapisanede yatmakta iken kaçmayı

³⁷http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/tarih/053_cecen_boylari.htm(E.T.:24.08.2017)

başarması ve sonrasında Çeçen topraklarına dönüşünde kendi klanı tarafından coşkuyla karşılanmasını gösterebiliriz. Bırayev Çeçen topraklarına ulaştığında bütün aşireti onu coşkuyla karşılamış ve Grozni'deki Çeçen hükümeti Bırayev'e Çeçen topraklarına girdiği andan itibaren özgür olduğunu bildirmiştir (Makanin, 2008:279-281).

Çeçenler de olduğu gibi Çerkezler de Kafkasya'nın köklü halklarından birisi olarak sosyal yapısında katmanlara ayrılmış bir durum sergilemektedir. Çeçenler de her birey özgür ve birbirine eşit kabul edilirken Çerkezler uyguladıkları sosyal hiyerarşi sistemi içinde kendi aralarında prensler, soylular, özgür insanlar ve köleler olmak üzere dört sınıfa bölünmüştür. "Pşı" (bey) adı verilen bir kabileyi ya da bir köyü yöneten prensler her zaman demir zırhlarla kaplı elbiseleri ile gösterişli atları üzerinde gezen gerçek atlı savaşçılar olarak dikkat çeker. "Pşı" unvanı sadece doğuştan kazanıldığı için Çerkez prensleri nişanlılarını seçmede çok dikkatli davranmak zorundadır. Çerkez prensleri "pşı" soyunu korumak amacından dolayı asla alt sınıftan bir kızla evlenemezdi. Prenslerden sonra özdenler de denen soylular gelir. Pşılara seyislik yapan ve onların sofralarını hazırlama görevi olan özdenler soylu birisi olarak asla bir prensin kızını baştan çıkarma aşırılığını gösteremez. Ama soylu birisi özgür bir köylünün kızına evlenmek için istekli olsa ve de sonucunda evlenme gerçekleşmese bile bu durum bir köylü için onur verilmiş olmak gibi sayılırdı. Özdenlerden sonra gelen özgür insanlar çoğunlukla köylülerden oluşan insanlar olup kölelere göre özgürlükleri dışında pek fazla bir hakka sahip değildir. Köylülerin kadınları, kızları, hayvanları, yiyecekleri prenslere ve soylulara aittir. Nu nedenle köylüler aynen bir mal gibi miras yoluyla babadan oğula geçer. Hayati ihtiyaçlarını temin ettikten sonra köylüler efendilerine kuru ot, hayvan ve işgücü gibi şeyleri vergi olarak verirler. Çoğunluğu savaş esirleri olan köleler, genellikle ayakları zincirlenmiş bir biçimde tarlaların ekilmesi, biçilmesi, ahırların temizlenmesi, koyunların güdülmesi ve atların bakımı gibi en berbat işlerde çalıştırılırdı. Gözetlemekle görevlendirilmiş köy çocukları en küçük bir hata gördüklerinde bile köleleri öldürme yetkisine sahiptir (Grigorianz, 1998:117).

Kafkasya dağlı halklarında çok eskiden uygulanan "adat" adı verilen geleneksel hukuk üç ilkeye dayanmakta idi: Konukseverlik, yaşlılara saygı ve intikam hakkı. Kafkasya topraklarında İslam'ın ve Hristiyanlığın yasaklayıcı kararlarına, dini önderlerin, bölgede egemenlik kurmuş Rus, İranlı, Türk veya Gürcü yöneticilerin çabalarına karşın kana kan veya kısasa kısas gerektiren kanlı yasa hiçbir zaman kaldırılması mümkün

olmayan bir uygulama olarak hayatta kalmıştır. İntikam bütün Kafkasya’da Çerkezler, Çeçenler, İnguşlar, Abhazlar, Avarlar, Osetler, Lezgiler ve Gürcüler arasında her zaman var olmuştur. İntikam olma zorunluluğu kuşaktan kuşağa aktarılan bir uygulama olarak da ortaya çıkmaktadır ve de zaman aşımına uğramayan kutsal bir hak olarak görülmeye devam etmektedir. Suçlu başka bir nedenle ölse bile kan borcu ortadan kalkmaz. Bu durumda kan borcunu ödemek ölenin en yakınına düşer. İntikam alma hakkına sahip olan bir dağlı bu görevini yerine getirmediği takdirde kabileden kovulmayı göze almalıdır. (Grigorianz, 1998:118).

Makanin’in “Asan” romanında Kafkasya halklarının mitolojisi, inanç, kültür ve geleneklerini araştırmakla görevlendirilen General Bazanov Kafkasya dağlılarının el falına baktıklarında dağlarda insanların hayat sürelerini önceden tam olarak nasıl bilindiğini okuduğu eski kitaplardan öğrendikleriyle açıklar. Bazanov’a göre Kafkas halklarının el falı Çingenelerin yaptığından farklı özgün bir tekniktir. Dağlıların özel sezgileri ve çizgilerin fantastik anlamları vardır. Her dağlının kan davası da içinde olmak üzere çok tehlike dolu hayatları vardır. Onlar için her zaman hançer ve mermi hazır bir haldedir. Her köşeden gelebileceği gibi dağın ardından da gelebilir. Dağlıların başkalarının yaşam süresini tam tamına bilmeleri kan davasının sonucu olarak görüldüğünden çok da şaşırtıcı değildir (Makanin, 2008:119).

Makanin’in “Asan” romanında Çeçenler arasında intikam alma geleneğinin uygulanması verilen kabile düzeni ve yasaları çerçevesi içinde birlikte anlatılır. Burada intikam alan kişiye olumlu yaklaşımlar sergilenir ve hatta ödüllendirilir. Geçmişte uygulanan intikam alma geleneği kan davası yasası olarak günümüzde de edebiyat eserlerinde kendisine yer bulmaktadır. Asan romanında bu dağlı geleneği şu şekilde anlatılmaktadır: Binbaşı Jilin ve Çeçen Ruslan’ın benzin teslimatı işlerinde görev alan ve Dağıstan Lezgi halkından olan Zuza Grozni’de tamamen yıkılmamış beş katlılardan birinde bir kızla keyif çatarken Küçük Bırayev olarak çevrede tanınan bir Çeçenin adamları tarafından kafasına torba geçirilerek tutsak alınır. Çünkü Bırayev’in Rusların eline geçmesine Zuza yardım etmiştir. Bırayev Sibiryadaki Kurgan hapisanesinden kaçmayı başardıktan sonra intikam almak için kendi toprakları olan Çeçenistan’a gelir. Rusya yasalarına göre tutuklu bir mahkum olan Bırayev Çeçen topraklarına ulaştığında “teyp” olarak adlandırılan kendi aşireti tarafından coşkuyla karşılanır ve bunun üzerine Grozni’deki Çeçen hükümeti Bırayev’e Çeçen topraklarına girdiği andan itibaren özgür

olduğunu bildirir, kendisine bir özür anlamında araba bile armağan edilir. Daha sonra Bırayev kendi teypinden olan adamları ile birlikte Zuza'yı el el geçirip öldürmek suretiyle intikam almış ve kan davası geleneğinin gereğini yerine getirmiş olur (Makanin, 2008:279-281).

Fransız araştırmacı Alexandre Grigorianz Kafkasya halklarının tarihi ve etnografik özelliklerini yazdığı eserinde Osetlerde kanla intikam almak geleneği kutsal bir görev olarak kabul edilmiştir. İntikam hakkı ve görevi babadan oğula, kardeşten kardeşe ve hatta kuzenlere geçer. Bu yüzden köyler arasında meydana gelen düşmanlıklar kuşaklar boyu sürer. İntikam alma zorunluluğu öylesine güçlüdür ki topluluğun bir üyesi kıdemliler meclisi tarafından ölüme mahkum edildiğinde bu eylemin iki aile arasında oluşacak yeni intikam eylemleriyle kuralın yozlaştırılmasına engel olmak için idam kararı suçlunun öz ailesinden birine infaz ettirilir. Hastalar ve yaşlılar öldürülmez. Osetlerde kan davası yüzünden tarlalarda çalışırken bile bir köylü tüfeğini sırtında hazır halde bekletir ve her an tetikte davranmak zorundadır. Aileler intikamdan kurtulmak için aylarca ve hatta yıllarca evinin hemen yanında dış tehlikelerden korunmak için inşa ettikleri kuleye saklanırlardı (Grigorianz, 1998:165).

Svetlana Aleksiyeviç “İkinci El Zaman” (2013) adlı eserinde Kafkasya halklarının geleneklerinin günümüz dünyasında da geçerliliğini ve canlılığını koruduğunu gerçek ve yaşanmış bir örnek olayla anlatmaktadır. 30 Eylül 1999-15 Nisan 2009 tarihleri arasında 2. Çeçen savaşı sürer. Savaşın sürdüğü ve sıkıntıların arttığı bir zamanda Çeçenistan’da polis olarak görev yapan 28 yaşındaki Olesya içine düştüğü bunalım sonucunda 23 Kasım 2006’da kendi silahıyla intihar eder. Olesya’da geriye dokuz yaşındaki Nastya adında kızı kalır. Olesya’nın annesi Sovyet kuşağından kalan bir kadın olarak 1991 sonrasında yaşanan felaketlere ve eski Sovyet halkları arasındaki problemlere tanıklık etmektedir. Olesya’nın annesi bir keresinde şehir pazarında genç bir Çeçen’e rastlar. Rusya Çeçenistan’da bütün gücüyle savaş yürütmekte iken Çeçenlerin Rusya’nın dört bir tarafında rahatça gezmelerine kendince bir anlam veremez. Çeçen genç karısının Rus olduğunu ve savaşmadığını özellikle vurgular. Kafkasya’da on beş yıldır süren savaş Çeçenlerin Rusya’nın dört bir tarafına dağılmalarına neden olmuştur. Burada önemli bir nokta olarak Olesya’nın annesi Çeçen gençten duyduğu bir hikayeyi anlatarak Kafkasya geleneklerinin ne kadar kesin olduğunu vurgulamaktadır. Bir Çeçen bir Rus pilota aşık olmuş ve pilot da kızı kaçırıp Rusya’ya getirmiştir. Evlenmelerine ve bir erkek çocukları

olmasına karşılık Çeçen kız anne babasına üzüldüğü için sürekli ağlar. Hatta bir mektup yazıp Kafkasya'ya gönderirler. Mektupta kendilerini affetmelerini isterler ve birbirlerini çok sevdiklerini söylerler. Rus kayınvalide bile ilişkilerin düzeleceğinden umutlu olmakla selam göndermektedir. Ama bu durum on yıldır kız kardeşlerini arayan Çeçen erkek kardeşler için bulunmaz bir intikam alma fırsatına dönüşür. Erkek kardeşler kız kardeşlerini hem bir Rus ile evlenmek suretiyle aileyi küçük düşürdüğü hem de Çeçenlere bomba yağdıran bir düşman ile evlendiği için öldürmek istiyorlardır. Ellerine geçen bulunmaz fırsatı değerlendiren erkek kardeşler zarftaki adresten kolayca yerini buldukları kız kardeşlerini Kafkasya dağlılarının uygulaması olan intikam alma geleneği icabınca öldürürler (Aleksiyeviç, 2013:469-70).

Kafkasya'da dağlı halkların geçmişten beri süregelen ve onların ısrarla yaşatmaya, uygulamaya devam ettikleri kültürel öğeleri ve gelenekleri karşısında Ruslar uygarlıktan geri kalmış insanlar olarak gördükleri Kafkasya'nın dağlı halklarına Batı uygarlığının modern değerlerini götürme rolünü uygun görmüştür. Ruslar bir taraftan Kafkas insanının kültür ve geleneklerini araştırmakta iken diğer taraftan da kendi Avrupalı değerlerini sunmaya ve benimsetmeye çalışmıştır. Kendisini Avrupalı ve Batı uygarlığının bir parçası sayan Rusları Doğulu olarak kabul ettikleri Kafkasya halklarından insanlara bakış açısını göz önüne sermek bakımından Bestujev-Marlinski'nin Ammalat Bek öyküsünü ve Tolstor'un Baskın öyküsündeki Rus subay örneklerini sunmak gerekmektedir. Coğrafi olarak Rusya'nın güneyinde yer almasına karşılık Rus zihinsel haritasında 'Şark' kavramı içinde yerini alan Kafkasya insanına karşı Ruslar sürekli olarak kuşku ile yaklaşmayı tercih etmiştir. Bunun bir örneğini "Ammalat Bek" (1832) öyküsünde Doğulu insanlar hakkındaki olumsuz görüşler belirten Albay Verhovski ile görmekteyiz. Öykünün Verhovski karakteri Kafkasya'daki Rus ordusunda görev yapmakta ve dağlıların yabani olma nedenlerini bölgenin o dönemde dışa kapalı olmasına, Ruslara karşı verilen özgürlük mücadelelerine, dağlı yaşam tarzına ve Kafkasya'nın geçit vermeyen dağlarla kaplı yeryüzü şekilleriyle doğa yapısına bağlamaktadır. Albay Verhovski sevgilisine yazdığı mektuplarda Ammalat'ı içten olmayan ve güven vermeyen şeklinde açıklar. Ancak bundan dolayı da onu suçlamaz. Bütün bu özelliklerin İranlılar eliyle bölgeye getirilip yerleştirildiğini anlatır. Kafkasya'daki halkları yönetenlerin zorbalığa başvurmalarından dolayı insanların kendilerini güvene alma adına egoist davranmalarını bu şekilde açıklar. Yazara göre kardeşler ve akrabalar arasında güven bağı yoktur ve bu

ilişkiler hiçbir şekilde kutsallık ifade etmez. Kıskançlık ve eşlerine karşı sürekli şüphe beslemek Doğulu halkların tipik özellikleridir. Öykünün sonlarına doğru bir Rus subayının Verhovski'yi Ammalat konusunda uyarması ve ona Ammalat'ın sonuçta bir Asyalı olduğunu hatırlatması Rusların Doğulu halklara bakış açısını ortaya koymaktadır. Rusların gözünde Asyalı olmak sinsi ve gaddar olmak eş anlamdadır (Öksüz, 2015:1183). Albay Verhovski örneğinde Ammalat Bek karakteri ardında Asyalılara karşı kuşkulu olunmasını salık veren bu durumun yanında onları hiç acımadan öldürmek isteyen bir anlayış da bulunmaktadır. Kafkasya'da Rusların dağlılara düşmanlık duyguları beslemesi örneğine Tolstoy'un "Baskın" (1853) öyküsünde bir Rus subayı karakterinde görmek mümkündür. Giyimi ve davranışları ile Tatarlara benzemeye çalışan Rus subay kendisini Bestujev-Marlinski ve Lermontov yöntemiyle yazılmış eserlerdeki zamanın kahramanlarına benzetme çabası içindedir. Tatarları karşılaştığı yerde ilk fırsatta öldürmek üzere silahını elinden hiç eksik etmeyen Rus subay düşmanları saydığı Tatarlara acı çektirmek düşüncesinden hoşlanan bir yapıya sahiptir. Boynuna astığı hançeri hiç yanından ayırmayan ve uyurken bile üzerinden çıkarmayan Rus subay her tarafta düşmanları olduğuna inanarak intikam alması gerektiğine inanır ve rakipleri saydığı dağlılara sürekli olarak öç alma, hor görme ve nefret duygularıyla yaklaşır (Tolstoy, 1872:12-13).

Dumas "Kafkaslar" adlı kitabında Rus ordusunun Gürcü kökenli komutanı Prens Bagratiyon'un düşüncelerini aktararak Kafkas halklarının konukseverlik geleneği hakkındaki düşünce yapısını ortaya koymaktadır:

"Burada Kafkaslardasınız. Eğer ihtiyaç duyarsanız gördüğümüz ilk evin kapısını çalarsınız ve içeridekilere "-ben bir yabancıyım, sizin misafirliğinize ve dostluğunuza ihtiyacım var!" dersiniz. Onlar da sizi çekinmeden içeri alırlar. Bütün ihtiyaçlarınızı karşılarlar. On ya da bir ay hiç önemli değil. İstedığınız kadar kalabilirsiniz. Sonra ayrılma zamanınız geldiğinde de size "-lütfen biraz daha kalın. Gecikmeyecekseniz en azından bir gün daha uzatın kalışınızı!" derler"
(Dumas, 1858:12).

Grigorianz Kafkasya halklarını çeşitli yönlerden incelediği eserinde Kafkasya halklarında konukseverlik uygulamasının kutsal bir kavram sayıldığına değinir. Konukseverlik görevinde eksik davranan ev sahibi onuru kırık muamelesi görmekte imiş.

Kunak hem ev sahibi hem dost hem de koruyucudur. Konuğun kökeni ne olursa olsun isterse düşman tarafından olsun ev sahibi tarafından evinde kaldığı süre boyunca güvenliğinden sorumlu sayılır. Bu yüzden bir yolcunun veya gönderilmiş birisinin saygı ve iyi muamele görmesi için şefin adını bilmesi ve himayesini istediğini bildirmesi yeterlidir. Zenginler evlerinin bir bölümünü aileye diğer bölümünü ise geçerken uğrayan konuklara ayırmak üzere iki kısma böler. Konuklar için ayrılmış olan bölüm her zaman temiz ve bakımlıdır. Konuklara ayrılan bölümde yerlerde kürkler serili olur ve duvarlarına dağlının en değer verdiği şeyler asılır. Zenginler kötü havalarda ve soğuk zamanlarda günün büyük kısmını arkadaşlarıyla veya geçerken uğrayan konuklarla ocak başında geçirdikleri evin ikinci bölümünü çok sever. Herkes konuğuna en değerli içecekleri ikram ederek iyi ağırlamaya dikkat eder. Ev sahibinin kendisinin bile çok seyrek olarak tattığı etin en iyi yeri konuğa ikram edilir (Grigorianz, 1998:116).

Kafkasya'nın birbirine yakın komşu olan İnguş ve Oset halklarının arasında karşılıklı olarak konukseverlik uygulaması çok gelişmiştir. Grigorianz kitabında bir ev sahibinin arkadaşına kutsal konukseverlik gösterme zorunluluğu geleneğinin her ikisine de diğerinin topraklarına güvenlik içinde geçiş olanağı verdiğini ve sadece arkadaşı tarafından değil onun ailesi tarafından da korunuyor olmasını sağladığını belirtir. Bu nedenle konuk aileden birisi olarak görülürdü. Hatta bu durum o kadar ileri götürülmekte idi ki konuk kalmakta olduğu evin sahibinin ölmesi durumunda malına bile mirasçı olma hakkına kavuşuyor idi. Ama bunun yanında konuk geçerken uğramış olsa bile ev sahibinin ölmenden önceki bir hesaplaşması olması durumunda onun kan davasını sürdürmek zorunda idi (Grigorianz, 1998:179).

Bestujev-Marlinski'nin "Ammalat-Bek" öyküsünde Ammalat'ın kişiliğinde Doğu'ya özgü misafirperverlik örneğini görmek mümkündür. Rus müfrezesinin yüzbaşı Ammalat'ın evine giderek Sultan Ahmet Han'ı teslim almak ister. Ammalat kararlı bir sesle yüzbaşıya şöyle cevap verir: *"Bizde misafir kutsaldır. O'nu teslim etmek ruhumda büyük bir günah, kalbimde silinmez bir ayıp olur. Rica ediyorum, geleneklerimize saygı duyun"*. Aynı misafirperverlik örneği bir başka Kafkas köyünde de yaşanır. Sultan Ahmet Han ve Ammalat Ruslarla çarpışırken yenilince Avar bölgesine giderken mola vermeden Hunzak köyünden geçmek isterler. Avar bölgesinin erkekleri yapılı ve kadınları güzel olan ünlü Hunzak köyünün evleri çok temizdir. Bu köyden olan genç birisi onları durdurup şöyle der:

“Size dinlenmenizi, bir kardeş yemeği yemenizi, atlarınız için arpa ve ahır teklif ediyorum. Eşiğim misafirperverlikte parlar. Misafirin duası ev sahibinin kılıcının keskinliğini artırır. İnsanların köyümüz için bu öğle sığağında köylerinden geçen yabancıları gördükleri halde onları davet edip ağırlamadılar dedirtmeyin.”

“Ammalat Bek” öyküsünde Avar halkının konuklarına verdiği değer hakkında şu cümleler geçmektedir: “Avarlar özgür insanlardır. Aşırı bir şekilde, delilik derecesinde cesur ve mükemmel birer atıcılardır. Ayakta çok iyi savaşırlar. Atları küçük fakat dayanıklı olur. Avarların sözlerine bağlılıkları deyimlere girmiştir. Evlerinde barışsever, yardımsever ve misafirperverdirler. Konukları için canlarını vermeye hazırdırlar (Öksüz, 2015:1180-81).

Tolstoy’un “Baskın” (1853) öyküsünde geçen karakterler arasında tutsak aldığı insanlara konuk gibi davranan ve elinden gelen iyilikleri onlardan hiç esirgemeyen bir Çerkez kızı vardır. Çerkez kızının Rus subay sevgilisi kendisini Bestujev-Marlinski ve Lermontov eserlerindeki zamanın kahramanlarına benzetmeye çalışan birisidir. Tatarları öldürmek için fırsat kollayan ve hançerini bu nedenle üzerinden hiç çıkarmayan subayın Çerkez kız arkadaşı ise geceleri Tanrıya yakaran ve arkadaşlarının kendisini anlayamamalarından dolayı acı çeken bir yapıdadır. Çerkez kızı konuklarıyla birlikte dağlarda çıktığı gece keşiflerinden birinde bir düşman Çeçeni bacağından vurarak tutsak almış, yedi hafta boyunca Çeçenin yarasını iyileştirmek için ona bakmış ve yakın bir dostu gibi yakından ilgilenmiştir. İyileştiğinde ise ona hediyeler vererek salıvermiştir (Tolstoy, 1872:12-14)

Kafkasya’da geçmişte yaygın bir şekilde görülen eşkıyalık yapma geleneğinin sebebini dağlı halklar bir efsaneye dayandırır. Tanrı dünyayı yaratırken tüm halklara yeryüzünden paylarına düşeni mülkiyetlerine geçirme fermanı yayınlandığında Kafkasyalıların unutulmuş olduğunu iddia ederler. Kafkasyalıların durumdan şikâyet etmeleri üzerine Tanrı da onlara komşularına yağma seferleri yapmalarına izin vermiştir. Çerkezlerde hırsızlık sanatını ustaca yürüten kişi kahraman sayılır ve hayranlık beslenirdi. Çerkez prensleri de aynı biçimde davranır ve Osetler, Çeçenler, Abhazlar gibi komşularına ve Rus topraklarına baskınlar yapmak zorunda kalırdı. Çerkezler yaptıkları yağmalar ile ün ve onur kazandıklarını düşünürdü. Komşu kabilelerin sürülerini talan

etmeye veya yolculara saldırmaya bayrama gider gibi giderlerdi. Ormanlarda, dağlarda ve vadilerde oturan Kafkasyalılar doğanın bütün saklayıcı özelliklerini kendi lehlerine kullanmayı çok iyi becerirler ve düşmanlarından korunmak için bunlardan yararlanırlardı. Kendilerini takip edenleri şaşırtmak için atlarına nallarını ters bile taktıkları olurdu. Bir Çerkez için hayatta karşılaşacağı en korkunç olay şan kazanılmamış bir hayattan göçüp gitmekti. Arkasından anlatılacak kahramanlıklar kazanmak için çarpışmalara katılmaya her an hazır durumda bulunurlardı. Kafkasya savaşları sırasında bir dağlı babanın kahramanca çarpışmak yerine korkakça teslim olmuş oğlunu bulup kendi elleriyle öldürmek amacını gerçekleştirmek için bilerekten Ruslara yakalandığı anlatılır (Grigorianz, 1998:114-15).

Tolstoy “Kazaklar” romanında da Kafkasya’da yaygın olarak yapılan hırsızlık meselesinin içeriğini Kazaklardan bir kişi olan Yeroşka örneği ile verir. Yeroşka gençliğinde iyi bir hırsız olduğundan konuşmakta ve hayatın içindeki her şeye kendince yorumlar getirmektedir. Bunu yapmakla özgürlük sınırlarının kendisini tarafından çizildiğini belirtmek istemektedir. Olenin ve Yeroşka kendi aralarında konuşurken Kazakların ve dağlıların kültürüne, inanışlarına ve yasaklarına ilişkin konuları gün yüzüne çıkarırlar. Yeroşka Olenin’e gençliğinde en iyi atın ve kılıcın kendisinde, kızlarla en iyi sevişen olmasının yanında eğlencelerin aranan adamı ve en cömert kişinin kendisinin olduğunu gururla anlatır. İçen, çalan, şarkı söyleyen, dağlardan at kaçırان gerçek bir cigit (yiğit, delikanlı) örneğidir. Yeroşka bir zamanların Tatar beylerinin kendisini görmek için geldiği ve dağlarda ünü yayılmış bir hırsızdır. Bugün artık Yeroşka gibi Kazak kalmamıştır. Bugünküler ayaklarına aptalca çizmeler giyip ona sürekli bakarlar, içmesini ve eğlenmesini bilmezler. Ayrıca Kazak vaizler Kazaklara Rus askerleriyle ve Tatarlarla oturup kalkmayı, yemeyi ve içmeyi tembihlemektedir. Bir de Tatar mollalarının Kazakların domuz yemeleri nedeniyle inançsızlar ve gavurlar diye nitelendirmesine içerlemektedir. Herkesin kendine göre yasaları olsa da Yeroşka ayrılık gözetmez. Tanrı her şeyi insanları mutlu etmek için yaratmış. Hiçbir şey günah falan değildir. Bir vahşi hayvan hem Tatar sazlıklarında hem de Kazak sazlıklarında yaşar ve aklı nereye eserse orayı kendisine evi yapar. Tanrı yemesi için ne vermişse onu yer ama insanlar “Günahlarımızın cezası olarak cehennemde kor haldeki tavaları yalayacakmışız” demekle insanlar düzmece yalanlar uydurmaktadır (Tolstoy, 1863:86-87).

Kafkasya'ya özgü geleneklerden birisi olan kardeşlik andı Mekanin'in "Asan" romanında Dağıstan'da konuşulan dillerinin birinde geçen ve "içten arkadaşlık bağları kurma" anlamında kullanılan "tshanı" (цханы) kelimesi ile anlatılmaktadır. Mekanin bu kelimeyi Rusçada "сродниться / srodnitsya" (yakınlaşıp dost olmak; alışmak) ve "слюбиться / slyubitsya" (sevişmek, birbirine gönül vermek)³⁸ fiilleri ile ifade etmektedir. Kafkasya'ya özgü bu geleneğin "Asan" romanında geçmesine neden olan olay Çeçenlere tutsak düşmüş Rus gazeteci bayanın kurtarılmasında "tshanı" geleneğinin devreye sokularak daha etkili kişilerin yardımını elde etmek ve sonuca daha çabuk ulaşmaktır. Başlangıçta kadın gazeteci çok ünlü birisi olmasına ve üstelik Rus-Çeçen savaşında Çeçenleri savunmasına karşılık onu tutsak eden Çeçenler tarafından gerçekte kim olduğunu bilinmiyordu. Rastlantı sonucu yakalanan Moskovalı, genç ve alımlı bir bayan olan kadın gazeteci Çeçenlerin ününe ün katmasına rağmen onların gözünde sadece ucuz bir avdır. Kadın gazeteci katran gibi siyah saçları, güzel gözleri ile Kafkasyalı tutsak avcıları tarafından beğenilmez. Çünkü Kafkasyalı geleneklerinde zayıf kadınlar sevilmezmiş. Jilin kadın gazeteciyi Azer lakaplı Magoma adında bir aracı ile kurtarmayı deneyecektir. Kafkas dağlarında ağır şakalara gücenmemesi, zor durumlarda kendini hiç bozmaması, kendine güveninin çok olması huyları ile Çeçenler arasında tanınan Azer Magoma, Jilin tarafından kadın gazeteciyi diğer tutsak aracılardan daha önce bulmak amacıyla nüfuzu geniş birisi olan Doku ile tanıştırlacak ve tshanı olmaları sağlanacaktır. Azer'in aldığı duyumlara göre kadın gazeteci Zelimhan'ın köyü Guzik'tadır. Çok kötü giydirilmiş ve her tarafı kir içinde kalan gazeteci kadın bodrumun soğukunda beklemektedir. Jilin kadın gazeteciyi özgürlüğüne kavuşturmak ve kendi payını almak için Azer Magoma'yı Moskova'da restoranı olan Doku adlı Kafkasyalı ile tanıştırır. Doku Azer'e tshanı olmak isteyip istemediğini sorar. Yakınlaşmak ve dost olmak anlamında bir Kafkas geleneği olan tshanı sonucunda Doku ve Azer birbirlerine sarılıp öpüştükten sonra her türlü şartta birlikte hareket etmek kararı alırlar (Mekanin, 2008:296-301).

Kardeşlik andı geleneği İnguşlarla Osetler arasındaki dostluğun güçlenmesine katkıda bulunan geleneksel bir uygulama olarak geçmektedir. Özellikle çok ciddi bir olayda bir savaşçı başka bir kabileden birinin hayatını kurtardığında veya çok güç bir durumdan çıkardığında bu iki erkek "kan kardeşliği" andı birleşmeye karar verirlerdi. O andan itibaren bu yeminle aralarında kurulmuş olan bağ iki kardeş arasındaki kan

³⁸ V.G. Shcherbinin. The Comprehensive Russian-Turkish Dictionary. © Russkiy yazık – Media, 2005,

bağından bile daha güçlü olurdu ve her biri diğerinin ana babasına doğduğundan beri o ailenin parçasıymış gibi davranırdı. Bu çok özel tören sırasında iki adamdan biri süt, votka veya bira dolu bir kupaya bir altın veya bir gümüş parçası veya halka atmak zorundaydı. İki kahraman daha sonra kupayı birbirine vererek ve birkaç seferde içerek boşaltırdı. Daha eskiden bu yemin her iki ülkede çok daha karmaşık bir törene göre tamamlanırdı. Bu törende iki adamın kanları birbirine karıştırılır, sonra da kutsal sözler söylenen bir törenle ateşe dökülürdü (Grigorianz, 1998: 179-80).

Kafkasya’da dağlı halklar arasında görülen ve yaşlılara saygı anlamında kullanılan “tamada” geleneği aksakal adı da verilen yaşlılara toplum içinde önemli ve saygın bir konum kazandırmakla birlikte aynı zamanda büyük bir yaptırım gücü ve etki sahibi olma hakkı da vermektedir. Kafkasya kültürüne özgü görülen tamada geleneksel uygulaması Rusya’da da kendisine yer edinmiştir. Makanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında bekçi yazar kahraman Petroviç’in kardeşi Venya için toplanan ressamların buluşmasında Kafkasya kültürüne ait “tamada” kelimesi geçmektedir. Venya onuruna verilen toplantıda bekçi yazar Petroviç, ressam Briskin’in içkisinin masaya dökülmesi üzerine kılıfın içinde duran ve Nikolay Rerih (1874-1947)’e ait “Kızıl Atlar” («Красные кони» / Krasniye koni) tablosunu hatırlar ve “-Albüm!” diye haykırarak içki köpüklerinin tabloya zarar vermesini önlemek ister. Albümü Trov’a uzatırlar ve o da peçeteyle özenlice tablonun kaygan yüzünü silerek temizler. Tablo Turov’dan Kolya Sokolik’in genç ellerine geçer ve Kolya Sokolik böylelikle masanın başkanı ve söz sahibi *tamadası* olur (Makanin, 1998:613-15).

Fransız araştırmacı Grigorianz Kafkasya halklarını ve kültürlerini anlattığı kitabında Gürcü şaraplarının ünü ile masa başında konuşmaları ve eğlenceleri yöneten tamada rolünün uygulanması arasında bir bağ kurar. Gürcüler Daryal geçidinden Tiflis’e kadar olan bölgede üzüm bağlarından elde ettikleri güzel şaraplarının tadını anlatmak için “Gürcüler ana sütünden sonra şaraba geçerler” cümlesini söylediklerini belirtir. Gürcistan’da hitabeti güçlendirdiği için şarap toplantıların vazgeçilmez unsuru olarak değerlendirilir. Bir başka Gürcü atasözüne göre “Gürcü sarhoş doğar, sarhoş ölür.” Toplantı sofrasında davetli sayısının dört veya beş kişiyi geçmesi durumunda seçilen tamadaya davetlilerin hepsi sanki bir kralmış gibi itaat etmek ve saygı göstermek zorundadır. Tamada masa başında konuşma yapar, konuşacaklara söz hakkı verir, sonra eğer varsa şarkıları ve dansları araya şiirler de sokarak otoriteyle yönetir. Disiplinsiz her

davranış bazılarının çok hoşlandığı bir biçimde cezalandırılır, çünkü söz konusu olan ceza büyük bir bardak şarabı bir dikişte bitirmektir (Grigorianz, 1998:201).

Makanin'in "Kafkasyalı Tutsak" öyküsünde tamada gibi toplum içinde saygın bir konumda olan ve sözü dinlenen aksakal adı verilen yaşlı insanların konumu da işlenir. Çeçen Alibekov ile Yarbay Petroviç Gurov arasında geçen konuşmada Gurov Çeçen aksakalların Kafkasya'da sürmekte olan savaş hakkında ne düşündüklerini merak eder. Alibekov Çeçen aksakalların savaşın bitmesini ve daha iyi şartlarda yaşamak için Avrupa'ya göç edilmesinin tek çıkar yol olarak gördüklerini Gurov'a anlatır. Çeçen aksakallara göre Avrupa Kafkasya'ya hiç de uzak değildir. Aksakallar Çeçenlerin Ruslar ile Kafkasya'da uzun zamandan beri savaşmaktan bıktıklarını ve dostluk içinde yaşamının neden mümkün olmadığını sorgulamaktadır. Gurov ise Kafkas halklarında konuğa büyük saygı gösterilmesinin önemini Çeçen Alibekov'a hatırlatır. Gurov Rusların da Kafkasya'da kutsal ve Tanrı misafiri sayılıp her türlü saygının ve ikramın gösterildiği konukseverlik muamelesi görmek istediklerini belirtir (Makanin, 1995: 11)

1.6. Rus Edebiyatında Kafkasya'daki Kadınların Konumu

Kafkasya Rus edebiyatı içinde kendine özel bir yer edinmesinin yanında Kafkasya dağlı halklarının kadınları da Rus edebiyatçılarının eserlerinde kendilerine özel bir yer edinmiş ve sonraki kuşakların edebiyatçıları için de bir ön örnek olmuştur. Ancak Dobrolyubov Rus edebiyatının öykü ve roman kahramanlarının aralarında kadına karşı yaklaşımlarında ortak yönleri dikkat çeker ve neticeyi şu şekilde özetler: "Oblomovların hepsi de kadınlara karşı aynı yüz kızartıcı davranış içindedirler. Sevmeyi bilmedikleri gibi, sevgide ne arayacaklarını da bilmezler, tıpkı hayatta ne aradıklarını bilmedikleri gibi. Zembereği kuruldukça hareket eden bir oyuncak bebek gibi gördükleri sürece kadınlara kur yapmaktan da onların ruhlarını esir etmekten de geri durmazlar..." (Dobrolyubov, 1859:44).

Puşkin'in "Kafkas Tutsağı" (1821) poemasında geçen tutsak Rus askerinin yanında Çerkez kızı karakteri öne çıkmaktadır. Özgür olmanın ve tutsaklıktan kurtulmanın peşinde olan tutsak Rus subay Çerkez kızını kendisine aşık ettirmenin başarısından sonra onun kendisinin kurtulmasına yardım etmesini de sağlayacak ve aşkına karşılık bulamayan Çerkez kızı kendisine nehre atacak ve boğulacaktır.

Lermontov'un "Çağımızın Kahramanı" romanı Kafkasya'da yaşayan dağlıların gözünde kadının konumunu ve ona verilen değeri de göstermek adına önem taşımaktadır. Romanda Azamat'ın, Kazbiç'in atı Karagöz'e karşılık kız kardeşi Bella'yı ona vermeyi kabul etmesi atın kadından daha değerli sayıldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Hatta Kazbiç'e göre Azamat atı almakla daha karlı bir iş yapmış dahi sayılmaktadır. Ancak Azamat'ın anlaşmanın kurallarını yerine getirmemesi ve Karagöz'ü çalarak kayıplara karışması Kazbiç'in intikam almak için harekete geçmesine neden olmuştur (Lermontov, 1840:29-32). Kazbiç atının çalınmasında Azamat'ın babasının parmağı olduğunu düşünür ve hançerle Azamat'ın babasını sırtından vurarak öldürür (Lermontov, 1840:38). Kazbiç'in Azamat'ın babasını öldürdükten sonra Bella'yı da kaçırarak intikamını derinleştirmek ister.

Dobrolyubov "Oblomovluk nedir?" eleştirisinde kötülük düşüncesinin etik bir sorun durumuna geldiği Peçorin karakterini de yorumlar. Rus edebiyatında yaratılmış öykü ve roman kahramanlarının hayatta bir amaçlarının olmayışından ve kendilerinde harekete geçecek bir güç bulamamaktan sıkıntı çektikleri Dobrolyubov'a göre herkesçe saptanmış bir gerçektir. Bu durumların sonucu olarak da öykü ve roman kahramanları her tür işten sıkılırlar, tiksinti duyarlar ve bu bağlamda Oblomov'a benzerler. Puşkin'in Onegin'i, Lermontov'un "Çağımızın Kahramanı" olarak öne çıkardığı Peçorin'i, Herzen'in "Suçlu Kim?" eserinde yaşanan gayri meşru ilişkilerin karakterleri, Turgenyev'in Rudin'i gibi kahramanların her birinde Oblomov'un çizgilerini bulmak mümkündür (Dobrolyubov, 1859:38). Eleştirmen Sadık Albayrak'a (d.1966) göre Dobrolyubov öykü ve roman kahramanlarına yönelik yaptığı bu saptamayı Peçorin'in taşıdığı özelliklerden yola çıkarak yapmıştır (Albayrak, 2013). Peçorin, Prenses Meri'yi kendine âşık etmek için bütün ayartıcı hünerlerini sergiledikten sonra onu yüzüstü bırakmış, Çerkez kızı Bella ile onun erkek kardeşi Azamat'ı kandırarak Kazbiç'in atını çalmasını sağlayarak kaçırır ve Bella ile evlenmeyi başarır. Atının Azamat tarafından çalınmasında babasının önerisi olduğunu düşünen Kazbiç Azamat'ın babsını öldürür ve Azamat geri dönme umudunu kaybettiği için dağlı haydutların arasına sürüklenir. Kazbiç hayatta en değerli varlığı saydığı Karagöz adındaki atını yitirmenin intikamını almayı sürdürür ve Bella'yı da öldürür. Peçorin ise bütün yaşanan olumsuzluklara karşılık Bella'yı elde etmek amacına ulaşmış olduğu için zaten Bella'dan sıkılmaya başlamış ve önem vermez olmuştu. Bella kalede korku içinde beklerken Peçorin onu bırakarak ava

gider. Çevresindeki insanların trajik yaşamlarına kayıtsız kalır ve alabildiğine duyarsızlıkla yaklaşır. Peçorin sevmeyi beceremez, çünkü bencilliği, açgözlülüğü insani bir yaşam kurmasını engeller. Lermontov “Çağımızın Kahramanı” romanında Peçorin’i kötü huyları olan birisi olarak tanıtır. Ama Peçorin başkalarının mutsuz olmasına sebep olduğu kadar kendisini de onlar kadar mutsuz sayar. Peçorin gençliğinde ailesinden ayrıldığı andan itibaren paranın satın alabileceği her türlü zevki çılgıncasına tatmaya başlamış ve hepsinden de bıkmıştır. Sosyete arasına girdikten sonra sosyeteden usanmış, kibar kadınları sevmiştir. Kibar kadınların sevgisi Peçorin’in sadece kafasıyla onurunu doldurmakta ise de yüreğinde boşluk içinde yaşamakta idi. Okumaya başladı ise de öğrenmekten sıkılmıştır ve ün kazanmanın, mutlu olmanın öğrenmekle ilgisi olmadığını kendince anladığını düşünür. Çünkü Peçorin’e göre en mutlu insanlar bilgisiz insanlardır. Kafkasya’ya gönderileceğini öğrendiğinde bunu hayatının en mutlu anı sayar. Çeçen kurşunları arasında ölmek gibi bir durum kendisini beklese bile bunalmaktan yine de iyi olduğunu düşünür. Bella’yı gördüğü zaman hissettikleri ve sonrasında onunla yaşadıkları karşısında yanıldığını kabullenir ve bir budala gibi davrandığını varsayar. Peçorin’e göre vahşi bir kızı sevmek kibar bir kadını sevmekten pek farklı değildir artık. Kibar kadınların hoppalığı insanı nasıl bıktırıyorsa vahşi olanın da bilgisizliği ve basitliği de bıktırmaktadır. Bella, Peçorin’e mutlu anlar yaşattı ise de Bella’nın arkadaşlığı Peçorin’e göre renksiz bir arkadaşlıktır. Peçorin’e göre kendisi de Bella’dan daha çok acınacak haldedir. Anlamsız saydığı dünya ruhunu bozmuş, kafası tedirgin ve yüreği doymak nedir bilmediği için hiçbir şeyle yetinmemektedir. Hayatının içi gittikçe boşalmakta olduğu için Peçorin’in kalan tek çaresi yolculuk etmekten başka bir şey değildir” (Lermontov, 1840:51-52).

Lermontov “Çağımızın Kahramanı” romanında Kafkasya kültürü içinde düğün olgusuna ve bunun yanında Kafkasya kadınlarının özelliklerine yer verir. Romanda geçtiği üzere en büyük kızını evlendiren yaşlı bir Tatar prens dostu saydığı Peçorin’i düğüne çağırır. Köpeklerin havlaması eşliğinde akşam vakti köye ulaşan Peçorin kendisini gören kadınlar saklandıklarını fark eder. Peçorin’in arkadaşının dikkatini ise yabancı erkeklerden saklanan kadınların güzellikleriyle bilinen Çerkez kadınları düşüncesinin tersine bir durum olarak güzellikten yoksun olması çeker. Kültürü ve aidiyeti itibari ile Asyalı olan Kafkasyalılar ayırt etmeksizin herkesi düğünlerine çağırırlar. Düğün sahipleri Peçorin ve arkadaşını büyük bir saygıyla karşılarlar ve en

güzel odaya alırlar. Peçorin Kafkasya düğününün nasıl olduğuna ilişkin sorusuna aldığı cevapta düğün hakkında bilgi verilir. Önce imam Kuran'dan ayetler okur, sonra evlenen genç çifte ve onların akrabalarına armağanlar verilir. Daha sonra yemekler yenir, boza içilir ve atlara binilip cirit oyunu oynanır. Bir şaklaban üstü başı yağ içinde, topal bir ata binip maskaralıklar yapar ve herkesi eğlendirir. Karanlık bastığında konuk odasında bir ihtiyar eline üç telli bir saz alarak çeşitli melodiler çalar. Kızlarla delikanlılar karşılıklı sıralanıp el erini çırpırlar ve türküler söylerler. Bir kızla bir delikanlı ortaya çıkarak akıllarına geldiği gibi karşılıklı mâni okurlar ve ötekiler de onların sözlerini tekrarlar (Lermontov, 1840:20-21).

Tolstoy Kafkasya'ya ulaşmadan önceki ruhsal durumunu “Kazaklar” romanında ortaya koyar. Hayatının gelecekteki bir kısmını Kafkasya'da geçirmeye adanmış Olenin hayallerindeki Kafkasya'yı okuduğu Bestujev-Marlisnki'nin bir eserinde geçen Ammatat Bek adlı öykü kahramanı, Çerkez kızları, dağlar, uçurumlar, korku veren seller ve türlü tehlikelerle dolu yerler olarak tasavvur etmektedir. Tolstoy bir taraftan herkesi şaşırtacak bir cesaretle sayısız dağlı adamı kılıçtan geçiriyor ve onları dize getiriyor, diğer taraftan da dağlıların safında bir dağlı adam olup onların bağımsızlık ve özgürlük davasında Ruslara karşı savaşıyordu. Rusya'nın şehirlerinde gördüğü yaşantı tarzından kaçıp uzaklaşmayı ve Kafkasya'da iç huzurunu bulmayı deneyecek olan Olenin kendisiyle ve geçmişiyile hesaplaşıyor, Rusya'da eskiden yaptığı hatalardan dolayı kendisini küçük düşürmüş olayları, zaafı, yanlış davranışları da aklından geçirerek Kafkasya'da dağların, çağlayanların, Çerkez kızlarının ve türlü tehlikelerin olduğu yerlerin arasında yeniden yapmayacağına inanıyordu. Olenin hayalinde dağların arasında fidan gibi boylu, ince belli, örgülü uzun saçlı, uysal ve yumuşak, derin bakışlı genç bir köle Çerkez kızını görmektedir. Hayalinde dağların arasında ıssız bir yerde, bir köy evinin eşliğinde onun kendisini beklediğini görür gibidir. Kendisi ise zafer kazanmış, yorgun argın, toz toprağa ve kana bulanmış bir biçimde genç Çerkez kızının yanına dönmektedir. Hayalinde Çerkez kızının tatlı sesi ve öpücükleri, güzel omuzları, her şeyiyle kendisine olan bağlılığı canlanır. Olağanüstü güzel ama şanssız bir kadın olan Çerkez kızı kaba, vahşi bir varlıktır Olenin'in gözünde. Uzun kış gecelerinde onu eğitmeye çalıştığını düşünür. Hayalindeki Çerkez kızı oldukça zeki, anlayışlı ve yetenekli olduğu için en önemli ve gerekli şeyleri çabucak öğreniyordur. Yabancı dilleri bile çok rahat öğrenebilir, Fransız edebiyatına ait yapıtları okuyabilir, onları anlayabilir. Örneğin Notre-Dame de Paris kesinlikle çok

hoşuna gidecek, Fransızca da konuşabilecek, bir konuk odasında yüksek sosyetedeki bir kadından çok daha fazla, üstelik doğuştan sahip olduğu bir asalet sergileyebilecekti. Oldukça alçakgönüllü bir tavırla, gür ve tutkulu bir sesle şarkı bile söyleyebilecekti. Olenin Kafkasya ve Çerkez kızı ile ilgili düşündüklerini bir süre sonra saçma bulsa bile yola çıkınca o saçma bulduğu hayaller yine belleğinde canlanmaya başlar. Yine Çerkez kızlarını, Rusya'ya dönüşünü, kendisine yaverlik teklif edildiğini, çok güzel bir Çerkez kızıyla evlendiğini görür gibi oluyordur (Tolstoy, 1863:16-17).

Kafkasya'ya ulaştıktan ve orada yaşamaya alıştıktan sonra edindiği gözlemlere göre kaleme aldığı “Kazaklar” romanında Kazakların kadınlarının konumuna da değinir. Terek ırmağının kuzeyinde yaşayan, Slav ırkından gelen ve savaşçı özellikleriyle bilinen Kazaklar zamanla Terek ırmağının güneyinde yaşayan Çeçenlerle kaynaşma sonucunda onlardan kız alarak evlenmişler, akraba olmuşlar ve özgürlüğe düşkünlük, yağmacılık ve savaşa isteklilik gibi Kafkasya geleneklerini benimsemişlerdir. Terek nehrinin kuzeyinde yaşayan Greben Kazaklarında kadınlar evlenmeden önce hayatın tadını çıkarma da serbesttir ama evlendikten sonra kocasına köle olması, evinde çalışkan ve uysal olması beklenir. Bunun sonucunda Kazak kadını ruhsal ve bedensel açıdan çok güçlüdür. Ezilmiş, boyun eğmiş gibi görünmesine karşılık Kazak kadını evinin içinde şehirdeki kadınlarla kıyaslanamayacak kadar önemli bir yere sahiptir. Sosyal hayatın dışında bırakılsa da Kazak kadınının ağır işlerde çalışması onun otorite kazanmasına olanak sağlamıştır. Kazak erkek bir başkasının yanında çok gerekmedikçe karısıyla konuşmaz ve ona yakın davranmak istemez. Kazak erkek çalışmanın bir kadına ya da bir Nogay'a yakıştığına, kendisi için ise küçük düşürücü olduğuna inanır. Ağır işlerde çalışması Kazak kadınına bağımsız olma, erkek sağlamlığına ulaşma, sağduyulu ve tutarlı olma gibi kişilik özelliklerinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Çerkez kadınlarının çizgileriyle kuzeyli Rus kadınının karışımı sonucunda ortaya Greben kadınlarının çarpıcı güzelliği çıkmıştır. Kazak kadınları Çerkez giysileri, Tatar entarisi, beşmet (dize kadar inen gömlek) ve çuvyak (yumuşak deriden topuksuz çizme) giyerler. Başlarına Rus kadınları gibi örtü bağlarlar (Tolstoy, 1863:25-26). Bir başka kaynakta Greben Kazaklarının kadınlarının yarı Doğulu elbiseleri içinde çeşitli renk ve anlamlarla dolu olarak göze çarparken güzellikleri ve rahat tavırlarına da dikkat çekilmektedir. Bütün bunlar onlardaki Kafkas kanını ve süren Kabartay etkisini göstermektedir. Kazaklar komşu Kafkas halklarından aldıkları bir özellik de bütün bağ, bahçe ve ev işlerini kadınlara bırakmaktır. Bunun

nedeni zamanını baskınlarla ve yağmacılıkla geçiren Kazak erkeklerinin vakit bulamama sorunuuydu. Kazakların Kafkas halklarından birçok yenilik almalarının yanında vazgeçemedikleri tek şey atalarından kendilerine miras kalan Ortodoksluk dinidir (Baddeley, 1908:44).

Çerkez kızlarının güzelliği konusunda Fransız yazar Alexandre Dumas da “Kafkaslar” adlı kitabında Kafkasya’da gördüğü Leyla isimli bir Kabartay (Çerkez) kadınının güzelliği ve giydiği kıyafetlerin şıklığı karşısında çok etkilenir. Başında altın işlemeli yöresel bir şapka vardır. Şapkanın arkasından topuklarına kadar ince tüller sarkar. Üzerinde ince altın renginde çizgileri olan siyah bir elbise vardır. Yürüdükçe parlayan altın çizgiler konukları kendisine tutsak etmekte ve büyülemektedir. İnce belinin çevresi kalın gümüş örgülü bir kemerle bağlı idi. Kemerin üzerinde altın çiçekler ve çiçeklerin ortasında inci taneleri vardır. Kemerinin iki yanında süslü iki küçük bıçak asılıdır. İlk bakışta Gürcü kültüründen çizgiler taşıyan bit kıyafet gibi durmaktadır. Gördüğü manzara karşısında dünyanın en güzel kadınları Kafkasya ırkından olanlardır demektedir. Aklına Kafkasya’nın hemen kuzeyinde Tatar Nogay steplerini geçerken gördüğü kadınlar gelir. Yan yana olan iki kültür çevresindeki farklılıklar kendisini çok şaşırtır. Kalmuk topraklarında geçirdiği üç hafta boyunca sarı ve yağlı tenli, küçük gözlü, yassı ve kalkık burunlu, az temiz ve dağınık saçlı kadınlar Kafkasya örnekleriyle karşılaştırıldığında iki farklı tip olarak Dumas’nın karşısında durmaktadır. Dumas bir istasyona uğradığında kapıda duran oldukça kısa boylu, kafasında bir İran şapkası olan bir görevlinin görünüşü dikkatini çeker. Esmer ve ipek gibi parlayan uzun siyah saçlara sahip olan uzun sakallı kişinin siyah kaşları ve siyah kirpikleri gözlerini gölgelemektedir. Dumas kişinin Gürcü olduğunu öğrendiğinde Çerkez ırkının en güzel olduğuna dair kanısı güçlenir. İri ve uzun boylu Çerkezler omuzlarında mantoları, kafalarında yün başlıkları, uzun ve kaba çizmeleri, bellerinde kuşakları, kuşak üzerinde hançerleri ve omuzlarında tüfekleri ile 19. yüzyıl içine 15. yüzyıl Orta Çağından kopup gelmiş gibi görüntü içindedirler. Gürcüler giydikleri uzun ipek ve kadife elbiseler ile Venedikli, Sicilyalı ve Yunanlı tüccarlara benzemektedir (Dumas, 1858:139-41). Lermontov da roman kahramanı Peçorin aracılığı ile kuralları ve yetişme tarzları çok farklı olan Çerkez kızlarının ne Gürcü kızlarına ne de Kafkasya’nın uzak bölgelerinin steplerinde yaşayan Tatar kızlarına benzemediğini belirtir (Lermontov, 1840:36).

Kafkasya dağlarında Oset kadınları çetin ve ağır hayat şartları ile uğraşmak zorundadır. Oset kadınları Türk ve İran etkisiyle yüzlerini örten Gürcü ve Ermeni kadınlarının aksine yüzünü örtmez. Yüzünü örten kadınları inançlarının kölesi olarak görürler. Oset erkekleri zamanlarının büyük bir kısmını haydutluk yaparak ve yabancıların eşyalarını çalarak geçirir. Bir Oset erkeği dört kadınla evlenebilir. Kızların miras hakkı yoktur. Evlenirken çeyiz bile verilmez. Evcil bir ev hayvanı gibi satılır. Bir Oset evinde erkek bebek doğduğunda bayram havası, kız çocuk doğduğunda yas havası vardır. Düğünde evlenen kadın kucağında bir erkek bebekle yürür ve evladının erkek olması için dua eder. Bir kadının ölümü erkeğin ölümünün yarısı kadar üzüntü havası taşır. Dişe diş göze göz kuralını uygulayıp tarih boyunca kan davası gütmüş ve de bu nedenle başka halklara karşı kendi aralarında birleşip büyük bir birlik ve kuvvet oluşturamamıştır. Sonuç olarak Oset halkı ya başka ulusların egemenliğinde ya da sürgünde yaşamayı seçmek zorunda kalmıştır (Dumas, 1858:482-83).

Fransız araştırmacı Grigorianz Kafkasya'nın Dağıstan bölgesinde yaşayan Lezgilerde kadının konumu ile dinin aile ve kadın üzerinde büyük etkide bulunduğu iddiasını öne sürer. Ona göre Arapların Dağıstan'ı işgal ettiği 8. yüzyıldan beri Lezgiler dini ilkelerin uygulanmasında sıkı bağlılık içinde hareket ederlerdi. Dinin ağırlığından dolayı Dağıstan kadınlarının koşulları Kafkasya'nın diğer bölgelerinden köklü farklılıklar göstermiştir. Dağıstan kadınları hiçbir hakka sahip olmaksızın en ağır günlük işleri yaptıkları korkunç bir hayat tarzına sahiptir. Bölgeyi ziyaret eden bir Rus generalin gözünde Dağıstan kadını şu şekilde anlatılır: Bir yük hayvanı gibi çalışır. Sürü hayvanlarıyla ilgilenir, kümes hayvanlarını yetiştir, atları tımar eder, ortalığı süpürür, kocasının çizmelerini ve elbiselerini tamir eder, evlerin yapımında kullanılan taşları taşır, çok büyük çalı çırpı demetlerini uzun yol boyunca sırtında götürür. Bir katırın bile gücünü yitireceği yerlerdeki çok dik keçi yollarında sırtında çok ağır bir yük taşıyan bir kadına sıklıkla rastlanır. Dağıstan kadınları genellikle pek iri değildir. Beceriksiz ve kirlidir. Daha yirmi beş yaşında iken bile yüzlerinde yaşlılık ifadesi vardır. Yaptıkları ağır işlerden dolayı kırk yaşına vardıklarında çoğunun belleri bükülür, iki büküm yürürler. Dağıstanlıların evlerinin çoğunda biri aileye biri misafirlere olmak üzere iki oda vardır. Dağlı misafir odasına en güzel ve en değerli eşyalarını koyar. Konuğuna dikkat ve nezaketle davranır, çok büyük bir saygı gösterir. Ama ailesine karşı çok kapalıdır.

Şefkatini göstermesi, karısına ve çocuklarına bir sevgi ifadesi söylemesi utanç vericidir. Kalbi Kafkasya'nın granit kayaları kadar soğuk ve serttir (Grigorianz, 1998:189).

Çeçenlerde kızlar tamamen babalarına bağlı olarak yaşamak, hareket etmek ve onun istediği kişilerle evlenmek zorunda idiler. Çeçenlerin töresi anlamında kullanılan “adat” gereğince kadınlara mülkiyet hakkı tanınmazdı. Tek istisna evlenen kadının yanında götürdüğü “kalım” denen mal idi. Çeçenlerde bir erkek sevdiği bir kızı birkaç güvenilir arkadaşının eşliğinde kaçıtır ve bir gece kapalı bir yerde birlikte kaldıktan sonra sabah orada kalacağına ya da baba evine döneceğine karar verirdi. Kadın evlendikten sonra artık kocasının, sahibinin ve efendisinin emrine girmiş olurdu. Çeçen gelenekleri erkeğin kadına karşı göstereceği keyfi davranışları sınırlamıştır. Örnek olarak koca karısının sadakat dışı bir hareketini yakalamış olsa bile karısının canına kıyma yetkisine sahip değildi. Kovmak ya da bir uzvuna zarar vermek yetkisine sahip olurdu. Çeçen kadını evlenirken yanında getirdiği malları kocasına bırakma karşılığında boşanma hakkına sahip olurdu. Çeçenlerde bir kadın doğum anı geldiğinde koca evi terk eder ve köyün yaşlı bilge kadını doğuma yardıma gelirdi. Bebek yıkandıktan sonra anne çok zayıf ise bebek emzirilmek için başka bir kadına verilir. Sütanne özelliği kazanan kadın artık aileden birisi gibi sayılır ve aralarında evlilik olması yasaklanırdı (Grigorianz, 1998:174).

Yekaterina Reva'nın³⁹ makalesinde İgor Minutko (1931-2017) tarafından 1981 yılında kaleme alınan “Ateşe Boyun Eğdiren Kadın” («Покорительница огня» / Pokoritelnitsa ognya) öyküsünde de Çeçenlerde kadının toplum içindeki yerine ve kadına verilen değere değinilmektedir. Öyküde Saji Umalatova adında Sovyetler Birliği zamanında yaşayan emekçi bir Çeçen kadının hayatı ve ailesi hakkında bilgi verilmek yoluyla Çeçen halkının olaylara bakış açısı analiz edilmektedir. Sovyet kültürünün ayrılmaz bir parçası olan bir fabrikada kaynakçı olarak çalışan bir Çeçen kadının konumu ile çalışan kadına karşı olumsuz tavırlar gösteren Çeçen kültürü ve gelenekleri karşılaştırılmaktadır. Bir Çeçen kadının erkek bebek doğurması mutluluk ve başarı getirmesi olarak görülmekte, büyük neşe yaşanmasına neden olmaktadır. Kız bebek dünyaya gelmesi halinde aile üyeleri mutluluk duygusunu kısmen az yaşamaktadır. Erkek çocuklar dünyaya getiren Çeçen kadının ailesinde konumu daha da sağlamlaşmaktadır.

³⁹Екатерина Константиновна Рева – заведующий кафедрой «Журналистика», доктор филологических наук, доцент. http://dep_jour.pnzgu.ru/kafedra/sotrudniki/3646 (Е.Т.23.09.2016)

Saji'nin kız çocuğu dünyaya getirmesi sonrasında erkek kardeşi olmayan bir kız çocuğunun yaprakları olmayan çıplak bir dala benzediği, işte bundan dolayı ikinci doğacak çocuğun mutlaka erkek olması gerektiği üzerinde Çeçen gelenekleri gündeme getirilir. İkinci çocuğun erkek doğması halinde bile bunun yetersiz olduğu, tek erkek çocuğun tek kanatlı bir kartala benzediği ve bundan dolayı mutlaka iki erkek kardeş olmasının Çeçen kültüründe bir zorunluluk olarak görüldüğü belirtilir. Aile ve çocuğun cinsiyetinin öneminin yanında Kuzey Kafkasya'da yaşayan halkların en önemli özelliklerinden birisi de misafire büyük önem verilmesi ve bu kavrama ayrıcalıklı bir konum tanınmasıdır. Dağlı topluluklarda konukseverliğin kökleri çok eskilere gitmektedir. Hiçbir iletişim aracının bulunmadığı geçmiş zamanlarda en iyi bilgi kaynağı uzaktan gelen bir konuktur ve önemli bilgilere sahip olduğu düşünülen bir haber kaynağıdır. Daha sonraki zamanlarda iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesinde bile konuğa verilen değer değişmemiş ve geleneksel bir ritüel halini almıştır. Igor Minutko'nun bu öyküsünde Saji'nin babası ona ve Saji'de kızına misafire gösterilmesi gereken hürmet konusunda bilgiler aktarmaktadır: “Misafir evde el üstünde tutulan en önemli adamdır. Eğer bir adam senin kapını çalarsa o kişi senin için en birinci dosttur. Evde lezzetli bir yemek yoksa bile onu masana çağır ve önüne ekmek, tuz ve temiz su koymak bile yeterlidir. Sonra evi ısıtmak için tandırı yak ve koyu bir sohbet için mutlaka eninde sonunda bir konu bulunur ne de olsa.” Saji Umalatova çalıştığı fabrikada kendisini ifade ederken Kafkasya kültürünü ve kendi etnik kimliğini ön plana çıkarmaktadır: “Ben Çeçen bir kadını. Benim için dürüstlük, iyilik, emek severlik, çocuklara duyulan sevginin timsali olan ve bana hayatımı, buradaki gökyüzünü ve bu dağları veren annem ve babam burada yaşamaktadır. Evet, ben bu önemli bir zamanda doğan yeni bir bireyim ve benim büyük ülkem Sovyetler Birliği'dir. Ama bütün bunlarla birlikte kendi gururlu küçük halkımı da çok seviyorum” demekle Saji gerçeklere duyarlı olmakla birlikte köklerine ve geleneklerine sahip çıkmaktadır (Reva, 2013:111-12). Soljenitsin “Gulag Takımadaları” eserinde ise Çeçen erkekleri Kafkas gururuna aykırı sayıp Rusların buyruğunda çalışmayı reddettikleri gibi Çeçen kadınlarını da Rusların kolhozlarında çalışmaya göndermediklerinden dolayı sürgündeki Çeçen kadını ister istemez hayatın sosyal ve ekonomik boyutunun dışında kalmakta idi (Soljenitsin, 1973:399).

Rus Edebiyatının Kafkasya temasını işlediği klasiklerinde Ruslardan çıkan karakterler genellikle asker ve maceraperest olmakta iken Kafkasya bölgesine verilen

karakterlerde karşımıza çeteler, asiler, abrekler, haydutlar rolündeki dağlı erkekler yanında Kafkasya'nın dağlı halklarının kadınları da çıkmaktadır. Ancak Mekanin'in Kafkasya temasına göre ele aldığı edebiyat çalışmalarında Kafkasya'nın dağlı kadını görmek yerine Rusya'nın merkezinden Kafkasya topraklarına gelmiş sıkıntılı ve ıstıraplı Rus kadınlarını görmekteyiz. Kafkasya'da süren savaşlarda tutsak düşmüş ya da kendisinden bir haber alınamayan Rus askerlerinin anneleri umutsuzluk içinde ve karamsar bir yüzle çocuklarını Kafkasya'nın dağlarında ve vadilerinde aramakta ve bu esnada başlarına gelebilecek her türlü problemlere ve sıkıntılara da hazır haldedirler. Tutsak ve kayıp Rus askerlerinin yanında Çeçenlerin yanında hareket etmesine karşılık Çeçenlere tutsak düşmekten kurtulamamış bir kadın karakter de Mekanin'in eserinin sayfalarında karşımıza çıkmaktadır. Ek olarak nadir de olsa ortaya çıkan eşler de Rus kadını ve onun isteklerini, beklentilerini temsil etmektedir. Binbaşı Jilin'in Rusya'nın uzak bir şehrindeki eşi kocasıyla gelecekte yaşamayı planladıkları evin inşaatıyla ilgilenmektedir. General Bazanov'un kendisinden çok küçük yaşta genç eşi Moskovalı Lena yaşlı kocasına Rostov'daki yazlık ev inşaatının yavaş ilerlemesinden dolayı kızgındır.

Mekanin ve Aleksiyeviç günümüzün Rus edebiyatındaki çağdaş simaları olarak yazış oldukları eserlerde savaşa bakış açılarında ortak noktalara sahiptir. Mekanin'in Asan romanındaki kahramanı Jilin aracılığı ile savaşın kirli ve mantıksız olduğunu vurgulaması gibi Aleksiyeviç de vermiş olduğu örneklerle savaşın acımasız ve kirli boyutunu öne çıkarmaya çalışmaktadır. 2015 Nobel ödüllü Belarus yazar Svetlana Aleksiyeviç'in "İkinci El Zaman" kitabında Çeçen savaşına bakış açısını göstermek için Moskova'da bir tren istasyonunda karşılaştığı bir kadının düşüncelerini öne sürer. Tambov şehrinden gelen bu kadın oğlunu savaştan çekip almak ve onu kurtarmak için Çeçen topraklarına gitmektedir. Kadın oğlunun ölmesini de istememekte başkalarını öldürmesini de. Aleksiyeviç vermiş olduğu bu örnekle devlet kurumlarının bir zamanlar olduğu gibi Rus kadınının ruhuna egemen olmakta zorlandığını ve Rus kadınının artık kendi kararını kendisi verecek kadar özgür hale geldiğini belirtir (Aleksiyeviç, 2013:12).

Olesya'nın annesi tanıdığı bir kadının Çeçen topraklarında üzerine bir bomba düşen oğlunun botunun bile bulunamadığını anlatır. Askerin annesi oğlunun bulunabilmiş bir parçasının bile olsa içinde yattığı vatan toprağında ziyaret edebileceği bir mezarının olmasını çok arzuladığını da ekler. Olesya'nın annesine pazarda konuştuğu Çeçen genç

yaşananlar hakkında ders vermek ve sorunun özünü ortaya çıkarmak adına şu cümleleri söyler: “Ruslar, size sormak istiyorum, yapılan bu savaş ne için? Bizi öldürüyorsunuz, sakatlıyorsunuz, sonra hastanelerinizde iyileştiriyorsunuz. Evlerimizi bombalıyor, onlara el koyuyorsunuz, sonra yeniden inşa ediyorsunuz. Rusya’nın bizim evimiz olduğunu söylüyorsunuz, ama Çeçen suratım yüzünden her gün Rus polisine soyulmamak ve öldüresiye dayak yememek için rüşvet vermek zorunda kalıyorum. Buraya adam öldürmeye gelmediğimi ve evlerine saldırmayacağımı anlatıyorum onlara. Beni Grozni’de öldürebilirlerdi ama burada da öldürebilirler” (Aleksiyeviç, 2013:470).

Anna Politkovskaya’nın (1958-2006) “Putin’in Rusya’sı” kitabında Kafkasya’da Ruslar ve Çeçenler arasında meydana gelen savaşta oğlunu kaybeden “Nina Levurda” adlı bir anne vardır. Nina Rus ordusunda teğmen olan Pavel adındaki oğlunun başına neler geldiğine ve nasıl öldüğüne dair hiçbir bilgiye sahibi değildir. Sadece Mozdok şehrinde bulunan askeri havaalanına gönderildiğini öğrenmiştir. Daha sonra ise oğlu Pavel’in 2. Çeçen Savaşında öldürüldüğünü öğrenmiş ama oğlunun neden savaş alanında bırakıldığına dair sorusuna cevap alamamış, bütün bu çabalarının sonucunda ayrıca bir asker annesi olarak devlet kurumlarınca kötü muameleye maruz bırakılmıştır. Pavel birçok rütbeli askerin yaptığı gibi Kuzey Kafkasya’ya gitmekten muaf olmak için belge alma yoluna başvurmamış ve savaşın dışında kalma şansını kaybetmiştir. Böylelikle Teğmen Pavel Levurda Çeçenlere karşı savaşmak üzere Kuzey Osetya’nın kuzeyinde küçük bir kasaba olan Mozdok’a gönderilmiştir. Mozdok şehri Kafkasya’da Çeçenlerle savaş başladığında Rusya federal ordu birliklerinin ana üssü konumundadır. Bundan sonrasında Pavel ile ilgili bilinen tek şey Çeçen dağlarında öldürülmüş olduğu haberidir. Ancak Pavel’in cesedi ortalıkta yoktur. Pavel’in annesi Nina bütün çabalarına rağmen herhangi bir ipucu bile bulamamıştır (Politkovskaya, 2006:3-6).

Makanin “Asan” romanında Jilin kahramanı aracılığı ile Kafkasya’da süren savaşın ardında olan biten kirli çıkar ilişkilerini ortaya koymakla birlikte romanda bir de kadın kahramanlar vardır. Kafkasya’da Ruslar ve Çeçenler arasında cereyan eden savaşta yer alan askerlerin anneleri ve onların tutsak düşmüş ya da hakkında haber alamadıkları kayıp çocuklarının akıbetlerini öğrenmek ve onları kurtarmak için gösterdikleri çabalar işlenmektedir. Binbaşı Jilin ordunun yakıtından kendine ayırdığı payın dışında Çeçenlerin eline düşmüş Rus askerlerin kurtarılmasında da aracılık etmekte, yaptığı aracılığın karşılığında hakkı olduğuna inandığı ve kendi belirlediği payını almaktadır. Jilin bir gün

evi saydığı depolarına dönmekte iken kendisini beklediğini düşündüğü bir kadın karşısına çıkar. Kiraladığı eve Jilin'in gelmesini ister. Esaret çukurundaki oğlundan gelen mektuplarını Jilin'e gösterir. Tutsak askerin annesi Anyuta adında Voronejli köylü bir kadın ve bir çiftlikte süt sağıcısı olarak çalışmaktadır. Yedi-sekiz bin dolar para toplaması gerekecek olan bu kadının oğlunun kurtulması durumunda Jilin'e de komisyon olarak bin dolar vermesi gerekecekti. Jilin gezdiği sokaklarda bu türden talihsiz asker annelerini çokça görüyordu (Makanin, 2008:55-58). Vladimir vilayetinden bir asker annesi olan Kseniya Petrovna Jilin'i telefonda arar. Jilin oğlunun bulunmasına ve Çeçen çukurundan çıkarılıp kurtarılmasında aracılık etmiştir. Gudermes'ten anlaştığı dürüst Çeçenler yardımıyla tutsak askeri kurtaran Jilin yedi bin dolar Çeçenlere bin dolar da kendisine aracılık payı için anneden para beklemektedir. Jilin zor şartlarda anne ve oğlunu bir araya getirir ve böylece askerin kurtulmasına katkıda bulunmuştur (Makanin, 2008:172-187).

Makanin'in Asan romanında kahraman Jilin'in Çeçen savaşı içinde kendini düşünerek Rus ordusuna ait olması gereken benzinin satışını yapması ve buradan kazandığı paralarla Rusya'nın Kafkasya'dan uzaklarında büyük bir nehrin kenarında bir ev yapmayı planlaması şeklinde gelişen kirliliğe para ilişkileri sorununa Svetlana Aleksiyeviç de "İkinci El Zaman" kitabında Çeçenistan ve petrol gerçeğine ilişkin cümlelerle yanıt vermeye çalışmaktadır. 28 yaşında polis olarak Çeçen topraklarında görev yapan Alesya Nikolayevna annesi ile yaptığı telefon konuşmasında: "Silah taşıyorum ama ateş etmiyorum. Bir tarafta savaş var ama diğer tarafta durum sakin. Sabahleyin mollanın şarkısını dinledim, onların duası böyleymiş. Burada dağlar canlı, ölü değil, doruklarına kadar ot ve ağaç var" der. Bir başka telefon konuşmasında ise Çeçen topraklarının petrolle kaplı olduğunu, hangi bahçe kazılırsa petrol çıktığını anlatır. Dolayısıyla Olesya'nın annesine göre kızı ve diğerleri Çeçen topraklarına Rusya için savaşılmaya değil petrol kuyularını korumak için gönderildi. Bir damla petrol artık bir damla kan etmektedir. Olesya'nın erkek kardeşi annesinin evine telefon açıp geleceğini bildirdikten sonra kalabalık bir grupta gelmesi üzerine anne fenalaşır ve kızının başına bir şey geldiğini düşünerek olduğu yere yığılır ve bayılır. Anne verilen ilaçlarla sakinleştirilmeye çalışılırken çevresinde bir sürü tanımadığı insanın konuşmalarına kulak misafiri olur. Birisi iki oğlu olduğunu ve onları askerlikten kurtarmak için para biriktirdiğini söylüyor. Bir diğeri yaşları küçük olan çocuklarının büyümeden tadını çıkartmak gerektiğini belirtir. Başka birisi her tarafta savaşın olduğunu, bir yere gitmeye korktuğunu, açılan

ateşlerle, patlatılan bombalarla otobüse ve metroya bile binmeye korktuğunu söylüyor. Bir başkası komşusunun işsiz oğlunun Çeçenistan'a gittikten sonra bir çanta dolusu para ile döndüğünü ve ailesini yanına alıp Mısır'a tatile gittiğini anlatır. Bir diğer yabancı Rusya'nın parça parça koparıldığını ve büyük pastanın bölüşüldüğünü vurgular. Olesya'nın annesi kızına verdiği haçlı kolyenin bile onu koruyamadığını düşünür. Olesya kendi silahıyla intihar etmiş ve annesi bunun intihar olduğuna bir türlü inanmak istememektedir. Devlet ve kilise Olesya için intihar etmesi nedeniyle dini tören yapmak istemez. Çevrede Olesya'nın bir erkek yüzünden ya da çok içki nedeniyle intihar ettiğine dair dedikodu yaparlar. Olesya'nın annesi acısını içine gömer ve kızının kendisine emanet ettiği Nastenka'yı büyötmeye kendisini adar (Aleksiyeviç, 2013:461-64).

2. BÖLÜM

MAKANIN'IN HAYATI VE SANATI

2.1. Mekanin'in Hayatı ve Edebi Sanatı

Vladimir Semyonoviç Mekanin 13 Mart 1937 tarihinde Rusya'nın zengin maden kaynaklarıyla ünlü Urallar bölgesinde Orenburg eyaleti sınırları içinde yer alan Orsk şehrinde Sovyet toplumunun orta sınıfına ait bir ailenin üyesi olarak dünyaya geldi. Babası inşaat mühendisi, annesi entelektüel bir aileden gelen bir öğretmendir. Mekanin'in doğduğu 1937 yılı Sovyetler Birliği'nde Lenin'den sonra devletin yönetimini eline alan Stalin tarafından 1937-38 yılları arasında uygulanan “Büyük Terör” («Большой террор» / Bolşoy terror)⁴⁰ veya diğer bilinen adıyla “Büyük Temizlik” («Большая чистка» / Bolşaya çistka) politikası ile birlikte anılmaktadır. Vladimir Mekanin'in babası Orsk şehrinde bir fabrikada inşaat mühendisi olarak çalışmakta ve aynı zamanda bu fabrikanın yakınında barakalardan ibaret olan bir kasabada yaşamakta idi. Vladimir Mekanin'in bir barakada hayata gözlerini açmasından dolayı edebiyat eleştirmeni İrina Rodnyanskaya (d.1935) tarafından “Baraka Adamı” («Человек из барака» / Çelovek iz baraka) olarak nitelendirilmiştir (Rodnyanskaya, 2006:623). Mekanin, Rus edebiyatı araştırmacısı Sally Laird⁴¹ ile yaptığı röportajda ailesi ile birlikte yaşadıkları «Победа» (Pobeda / Zafer)⁴² adındaki kasabanın Ural Nehri'nin beş km ötesinde olduğundan bahseder. Mekanin'in çocukluk yıllarının geçtiği bu kasaba geleneklerle örülü olmasının yanında modern öğeler içermesi nedeni ile köy-kent karışımı bir görünümündedir. Stalin zamanında hayata geçirilen hızlı endüstrileşme adımları bütün insanların hayatını geçirecekleri yerleşimlerin de çalışma ortamlarının çevresinde oluşturulmasını öngörmüştür. 2. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllara denk gelen Mekanin'in doğumu ile birlikte ailesi zor şartlar altında yaşam sürmekte ve kendilerine devlet tarafından bir daire verilmeden önce de barakada yaşamakta idiler. İnsanlara sadece çalışacakları fabrikanın çevresinde yaşama

⁴⁰Vadim Z. Rogovin. Stalin'in Büyük Terörü: Kökenleri ve Sonuçları. 21 Ağustos 2004

<https://www.wsws.org/tr/2004/aug2004/rog1-a21.shtml>(E.T.: 04.05.2015)

⁴¹Sally Ann Laird (2 Mayıs 1956 – 15 Temmuz 2010) Rus edebiyatı alanında uzman olan Britanyalı editör ve çevirmen. https://en.wikipedia.org/wiki/Sally_Laird (E.T.: 23.07.2015)

⁴²Aleksandr İvanov, “Poselok pobeda i ego zvezdi, 05.07.2012

<http://orsk.bezformata.ru/listnews/poselok-pobeda-i-ego-zvezdi/5203292/>(E.T.:24.12.2015)

hakkı veren sistem onlara sebze veya hayvan yetiştirme hakkı bile tanımamaktadır (Laird, 1999:54).

Makanin'in ruh dünyası ve düşünce yapısı üzerinde derin izler ve etkiler bırakan Urallar bölgesi Rusya'nın merkezi bölgelerinden mesafe olarak çok uzakta bulunması sosyalizmi algılamada ve karşılamada kendi içinde farklı tepkiler ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyalizmin Rusya içinde 1929 ve 1935 yılları arasında pratiğe geçirdiği zorunlu kollektifleştirme sonucunda özel mülkiyetin kaldırıldığı dönemde bile Urallar bölgesinde insanlar arasında güvene dayalı görülmekte olan ilişkiler eskiden olduğu gibi devam etmekte idi. Makanin Urallar bölgesinin şartları ve gerçeklerinin her zaman Rusya'nın diğer bölgelerinden farklılık gösterdiğini belirtmiş ve Urallar insanının daha özgür ruhlu oluşunun yöreye özgü bir durum olduğunun özellikle altını çizmiştir. Rusya tarihinin insanlık dışı sayfalarından birisi olarak görülen ve 1861 yılında kaldırılan "toprağa bağlı kölelik" («Крепостное право» / Krepostnaya pravo) uygulamasının Urallarda hiçbir zaman olmadığını ve bölge insanlarının kölelik nedir bilmediklerini, uzun yıllardan beridir özgür ruhlu insanlar olarak hayat sürdürdüklerini belirtmiştir (Laird, 1999:57). Makanin doğup büyüdüğü Urallar bölgesini içinde barındırdığı bazı özellikler nedeniyle yeni dünya kıtası Amerika'ya benzetir. Amerika kıtası sürgün edilen mahkumlardan ya da kendi özgür iradeleriyle gelip yerleşen maceraperest insanlardan oluşmuş bir yapı sergilemesinden dolayı Urallar bölgesi için bir örnektir. Urallar Moskova ve Sank Peterburg gibi Rusya'nın merkezi bölgelerinden çok uzak sayılsa da yine de KGB'den kaçmak ve saklanmak hiçbir şekilde mümkün olmamış, Makanin'in babası örneğinde olduğu gibi birçok insan çeşitli sebeplerle tutuklanmıştır.

Makanin kendi çocukluğunda kendi dünyasındaki her şeyin dış dünyadaki bütün zorluklara ve sıkıntılara rağmen bir uyum içinde olduğunu belirtir. İnsanın büyüdükçe iç dünyasından çıkıp dış dünyanın zorluklarla dolu sorunlarıyla yüzleştiğini belirterek geçmişteki uyumun ve iç dünyanın güzelliklerinin arandığını vurgular. Bundan dolayı Makanin kahramanlarında bu sorun ve özlemi gidermek adına köklerine dönüş sıklıkla izlenmektedir. Makanin'in çocukluğu 2. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı olumsuz anılarla ve öğelerle doludur. Bütün bu süre zarfında Urallar bölgesi geniş alanlara yayılmış bu büyük savaşın kapsama alanına girmese bile sıkıntılarla ve yoksunlukla dolu yarı tok yarı aç bir biçimde hayatta kalma mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Makanin çocukluk yıllarına ait olumsuz anılara rağmen her öğrencinin kendi arka planını

oluşturma şansının kendisine verilmiş olmasını özellikle belirtir. Urallar bölgesinde geçirdiği temel eğitim yıllarının sonrasında Moskova Üniversitesi'ni kazanması ve kırsaldan sonra karşılaştığı büyük şehrin zorluklarıyla mücadele ederek tek başına yaşama tutunmasını bu duruma bağlar.

Makanin çocukluk yıllarında ailesinin maruz kaldığı maddi zorlukları 1987 tarihinde kaleme aldığı ve Altmışlılar Kuşağı'nın sosyal hayatın gerisinde kalmak ve aile kurumunu hayata geçirmekte ağır davranmak gibi durumlardan dolayı eleştirildiği (Makanin, Bir Erkek ve Bir Kadın:121) romanında verdiği bir örnekle gündeme taşımıştır. Komşulardan birisi borcunu almak için Makanin ailesinin kapısını çalar. Ama evin kadını evde yoktur. Dışarı çıkmıştır ve ne zaman geleceğini henüz 8 yaşında olan çocuk Makanin bilememektedir. İkisi odada uzunca bir süre baş başa otururlar ve komşu sıkılmaya, sinirlenmeye başlar. Odada uçmakta olan sineğin sesi sessizliği bozar ve hatta komşuya sinek sesi ıstırap gibi gelmeye başlar. Çocuk Makanin eline bir gazete parçası alır ve odadaki sineği kovmaya çalışır. Makanin bu işte başarısız olunca gazeteyi eline komşu alır ve sineği öldürmeyi başarır. Uzun oturma devam eder. Pencerenin ardında günün rengi koyu maviye dönünce komşu iyice sıkılır ve kadının gelmeyeceğini anlayıp evden ayrılırken çocuk Makanin'i evine çaya davet eder. Makanin komşunun evinde çayın olduğu masanın üzerinde on adet sinek sayar. Şaşkınlığını gizleyemeyen Makanin'e komşusu sinekler çok olduğu zaman rahatsız etmediklerini ve zararlı olmadıklarını esprili bir dille anlatır. Makanin çocukluk anılarından yola çıkarak anlattığı anılarında fakirlik ve muhtaçlık olsa bile iyi komşuluk ilişkilerinin ve insanlığın yok olmadığına, zor zamanlarda zor olaylardan bile esprili nokteler çıkarmayı başardıklarını vurgulamaktadır.

Savaş sonrasında bile Makanin'in ailesini çekilecek sıkıntılar ve yaşanacak acılar beklemektedir. Bunlardan birisi de 2. Dünya Savaşı'nın sonrasındaki bir zamanda Makanin'in küçük erkek kardeşinin ölümü ve ailesinin bunun üzerine yaşadığı acıdır. Stalin'in uygulamaya koyduğu ve sosyalist sisteme karşı davranışlarından şüphelenilen kişilerin ortadan kaldırılmasına yönelik olan geniş kapsamlı siyasi temizlik planı sonucu oluşturulan terör havası içinde Makanin'in babası da sabotaj suçlamasıyla tutuklanır. Aile bu süre zarfında hem maddi hem de manevi çok zor günler yaşar. Anne Makanin iki kat daha fazla çalışmak zorunda kalsa bile aile Makanin ailesi açlık çekmekten kurtulamaz. Bunun sonucunda küçük kardeş gittikçe zayıf düşer, bulaşıcı bir hastalık kapması sonrasında ölür. Kendilerine bir penisilin ilacının ölen kardeşin kurtulması için

bile yetebileceğini söyleseler bile o zamanın getirdiği ve ortaya çıkardığı zor şartlar altında penisilin ilacını temin edecek olanaklarının olmadığını Mekanin özellikle belirtmektedir (Laird, 1999:55). Mekanin ailesinin tutuklu olan babası oğlunun cenaze merasimine katılmak için izin alır ve gelir. Vladimir Mekanin Sally Laird’e hatıra olarak sakladığı fotoğrafı göstererek ölen kardeşinin yanında kendisinin durduğunu ve de hapisten izin verilerek gelen babasının kafasının tıraşlı olduğu görüntü ile sanki filmde alınmış bir kare gibi durduğunu anlatır. Baba Semyon Mekanin bir ayağından aksak olan kardeşinin parti temsilcisinin karşısına elinde bir tabanca ile dikilip tutuklu kardeşinin serbest bırakılmasını istemesi, aksi takdirde parti temsilcisini öldürme tehdidi sonucunda özgürlüğüne kavuşur. Savaş kahramanı olmasından dolayı kendisine hiçbir şekilde kimsenin dokunamadığı kardeş Mekanin ağabeyinin bakmak zorunda olduğu eşi ve çocukları olduğunu söyleyerek serbest bırakılmasını sağlar (Laird, 1999:55). Parti temsilcisi Semyon Mekanin’in sabotaj suçlamasını dikkatsizlik maddesine çevirerek 18 ay hapiste kalmasından sonra serbest bırakılmasını sağlar. Ancak Semyon Mekanin hapisten çıktığından itibaren beş yıl boyunca maaşının yarısından mahrum bırakılır.

Savaşın gölgesinde geçen çocukluk yıllarının ve onun getirdiği yıkıcı etkilerin yazarın üzerinde bıraktığı izleri eserlerinde de görmek mümkündür. Mekanin’in 1987 yılında yazdığı “Yitim” («Утрата» / Utrata) eserinde anlatıcı doğrudan açıklamasa da Mekanin’in hayatının bir kesitinden alıntı olduğu anlaşılmaktadır. “Yitim” öyküsünün başkahramanı Pekalov’un maceraperest arzuları doğrultusunda Ural nehrinin altından bir tünel kazmak istemesi gibi Mekanin de kendi hayatının erken dönemlerine doğru bir kazı yapar ve çocukluk döneminde yaşadığını zorlukları gündeme getirmek ve hatırlamak ister. Öykünün merkezinde duran kahraman 11 yaşında bir çocuktur ve onu dünya savaşının sonrasında ortaya çıkan açlık ve sıkıntı dolu zaman diliminde⁴³ güvende olmasını sağlayacak neresi olursa olsun bir yere yerleştirmek ve hayatta kalmasını sağlamak ister. Anne çocuğunun karnının doymasını ve güven içinde olmasını yeterli görmektedir. Zor durumda kalan anne sağlığı tamamen yerinde olan oğlunu görme engellilerin kaldığı yatılı yurda yerleştirir. Yatılı yurdun müdürünü çocuk kahramanın annesinin uzaktan bir akrabası olması yurda yerleşme işini kolaylaştırır. Orada kanun dışında izinsiz de olsa kalması akrabalık ilişkisi sayesinde. Bütün yaz boyunca çocuk

⁴³ Golod v SSSR 1946-1947. Massoviy golod v SSSR posle okončaniya velikoy otečestvennoy voynı. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Голод_в_СССР_\(1946-1947\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Голод_в_СССР_(1946-1947)). (E.T.: 02.01.2016)

körlerin yemeklerinden kalan artıkları yiyerek hayatta kalmaya çabalar. Görme engellilerin barındığı yurttan bir kız daha vardır ve öykünün çocuk kahramanı ile benzer özelliklere sahiptir. Kız da zor durumda kaldığı için görme engellilerin yatılı yurduna yerleştirilmiştir. Ortak noktalara sahip olmaları ikisini yakınlaştırır (Makanin, Yitim:63).

1982 yılında yazılan “Mavi ve Kızıl” («Голубое и красное» / Goluboye i krasnoye) öyküsünün merkezinde Vitya Klyuçarov adında bir çocuk kahraman vardır ve burada da Makanin’in çocukluk dönemine ait izler görmek mümkündür. Klyuçarov’un iki büyükannesi arasında geçen çekişme de eserin konusunun büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bir tarafta mavi kan taşıyan ve kendisini entelektüel sayan bir büyükanne diğer tarafta ise çiftçilikle uğraşan ve kızıl renk ile belirtilen diğer büyükanne durmaktadır. Her ikisi büyükanne de torunlarının ruhunun ve onun parlak geleceğini şekillendirmenin peşindedir. “Mavi ve Kızıl” eserinde Vitya yaz tatilini geçirmesi ve daha iyi beslenmesi için anneannesi Matryona’nın Urallarda steplerin ortasında bulunan köyüne gönderilir. Vitya’yı tren istasyonundan büyükanne Matryona almış, köy arabasına oturtmuş ve uzun süren bir yolculuktan sonra köye gelmişlerdir. Vitya yolda uyuduğu için yolun çevresindeki manzaraları görememiş, gözünü açtığında ise büyükannesinin somyasında yatmaktadır. Sobada pişmiş çok sert bazlamalardan yer, uzun zamandır içmediği sütün tadına bakar, hiçbir yiyecek ayırt etmeden sofradaki her şeyden doyasıya yer, karnını doyurur. Makanin “Mavi ve Kızıl” eserinde kendi çocukluk dönemine ait yaşantı örnekleriyle dolu anılardan yola çıkarak olay örgüsünü oluşturmuştur. Anne ve babasının ailelerinin farklı iki gelenekten beslenen insanlardan oluştuğunu belirtir. Bundan dolayı baba ve anne tarafının hayat tarzı, dünya görüşü ve çevrelerinde gelişen olaylara bakış açıları birbirine hiç benzememektedir. Annesi tarafından akrabaları bir tür köy aristokrasisinden gelen Kazaklardan oluşur. Kendilerine ait topraklarında tarih boyunca özgürlük içinde yaşayan Kazaklar hiçbir zaman ne toprağa bağlı köle ne de köle sahibi insanlar olmadı. Kazaklar tarihte inatçı, sert mizaçlı ve savaşçı insanlar olarak bilinmiştir. Kazakların her zaman kendilerine özgü özgür bir yaşam tarzı olması, üzerlerine düşen görevi Rusya’nın lehine en iyi şekilde yapmaları, fiziksel olarak güçlü olmaları Rusya’yı yönetenlerin Kazaklar ile ilgili konularda daha dikkatli kararlar almalarına neden olmuştur. (Laird, 1999:56).

Makanin’in ruh dünyasını ve düşünce yapısını büyük ölçüde etkileyen unsurlardan bir diğeri de satranç oyununda usta ve başarılı bir oyuncu olmasıdır. Urallar

gibi Rusya'nın merkezinden çok uzaklarda bulunan Orsk gibi küçük bir sanayi ve maden şehrinin yakınındaki kasabada Mekanin için en önemli uğraşlardan birisi satranç oynamaktır. İlkokul yıllarında satrançta başarı göstermek, kendisinden büyük rakiplerinin zorlandığını ve pes ettiğini izlemek Mekanin'e rakiplerinin psikolojisini incelemek fırsatı vermiştir. Yine bir satranç yarışmasında birincilik elde etmek için beklese de rakibi onun karşısına çıkma cesaretini gösteremez. Rakibini arayıp bulma çabası ile okul içinde gezinirken duvardaki panoda "Roman okumak niçin kolaydır?" («Почему легко читать роман?») / Poçemu legko çitat roman?) (Liniya Jizni, 2012) yazan bir afiş dikkatini çeker. Afişi merakla incelerken karşısına çıkma cesaretini gösteremeyen rakibini fark eder. Ancak Mekanin için karşısına çıkamayan rakibinden daha çok görür görmez ilgisini ve merakını cezbeden mesaj hayatında köklü bir değişimin öncüsü olarak daha farklı bir önem taşımaktadır. Panodaki afişin verdiği mesaj onun edebiyat dünyasına yıllar sonra olsa bile adım atmasına neden olacaktır.

Mekanin 1954 yılında Moskova'ya yüksek eğitim almak için gitmiş ve Moskova Devlet Üniversitesinde Mekanik-Matematik Fakültesinde eğitim görmüştür. Taşradan Moskova'ya geldiğinde büyük şehrin yaşam tarzı, caddelerde kalabalıkların koşturmacası ve trafiğin gürültüsü onu Moskova'nın gerçekleri ve şartlarına uyum sağlamasına zorlar. Mekanin'in Moskova'ya gelişi Nikita Kruşçev (yönetimi:1953-1964) tarafından Stalin (yönetimi:1924-1953) sonrası uygulamaya konulan ve "Don Çözümü" («Оттепель» / Ottepel)⁴⁴ olarak adlandırılan döneme denk gelmektedir. Mekanin'in Moskova'da üniversite yılları ve üniversite mezuniyeti sonrası Dzerjinski Askeri Akademisi'nde çalıştığı yıllar Kruşçev döneminin yılları ile örtüşmektedir. O zamanda Kruşçev tarafından Stalin döneminin politik hatalarını eleştirmek ve yeni bir politik özgürlük havası oluşturmak üzere 14-26 Şubat 1956 tarihinde Komünist Parti'nin 20. Kongresi'nde yaptığı tarihi konuşma ile bir yumuşama ortamının olacağının ayak sesleri duyulur gibi olmuştur. Buna karşılık Stalin döneminin bitmiş olması KGB'nin varlığının ve faaliyetlerinin bittiği anlamına gelmemektedir. KGB'nin oluşturduğu korku psikolojisi insanların özgürce düşüncelerini ifade etmesinin önünde bir engel oluşturmaya devam etmektedir. Bütün bu politik ortamın getirdiği gerginliğin yanında Mekanin üniversitede

⁴⁴ SSCB tarihinde Stalin'in ölümüyle başlayıp 1960'lı yıllara dek süren bu dönem adını İlya Ehrenburg'un 1954 tarihli "Buzların Çözülüşü" («Оттепель») (Çev. A. Bilgi, Sol Yayınları, 1966) eserinden alır ve de Kruşçev (1953-1964) dönemini kapsamaktadır.

başarılıdır ve matematikle uğraşmaktan büyük zevk almaktadır. Makanin politikadan uzak durmayı seçen bir öğrenci olarak döneminin önde gelen edebiyatçıları da izlemekten ve okumaktan geri durmamıştır. Bu dönemde Vladimir Dudintsev (1918-1998) 1956 tarihli “Yalnız Ekmekle Yaşanmaz” («Не хлебом единым» / Ne hlebom yedinim) eseri ile öne çıkmış ve süregelen sosyalist realizm ilkelerine aykırı olarak Sovyet sisteminin insanlara sunduğu ve önerdiği hayat tarzına eleştirel bir yaklaşım sergilemiş ve değişimin gerekli olduğunu mesajını Sovyet yönetimine vermiştir. “Don Çözümü” politikasının hayata geçmeye başlamasıyla birlikte Makanin üniversite yıllarında daha önce okunması olanaksız olan Batılı yazarların eserlerini okuma fırsatı bulur. Hemingway, Faulkner, Sartre ve Camus okur, Fransız “varoluşçu” akımının yazarlarını takip eder. Makanin sahip olduğu entelektüel bilgi birikimini Moskova’da üniversite yıllarında iken okuduğu yazarların eserlerine borçlu olduğunu özellikle vurgulamaktadır (Laird, 1999:58).

Gelecekte yazarlık mesleğini seçecek olan Makanin üniversite diplomasını aldıktan sonraki beş yıl boyunca Dzerjinski Askeri Topçuluk Akademisinde çalışmıştır. Bu akademiye içeriği gizli tutulan roket projeleri üzerinde matematik mühendisi olarak çalışmıştır. Askeri akademiye günlük iş temposu matematiksel hesaplamalar, poligonlara iş gereği yapılan seyahatler, akademinin laboratuvarları ve birimleri arasında vuku bulan kişisel ve mesleki rekabetlerle geçmiştir. 1962 yılında ABD ile SSCB arasında Soğuk Savaş sonucu ortaya çıkan “Karayipler Krizi” Makanin’in hayatında dönüm noktası sayılabilir. Makanin’in askeri akademiye çalışmakta olduğu tarihte yaklaşan bir nükleer savaşın varlığından konuşulması zamanında sokaklarda insanların günlük hayat telaşlarına ve iş-güç koşturmalarında olduğuna dikkat eder. İnsanların hayatındaki gerçeklerle ilgili askeri akademiye yaşananlar arasındaki çelişki Makanin’in edebiyat sahnesine çıkmasını sağlayan “Düz Çizgi” («Прямая линия» / Pryamaya liniya) (1965) romanının konusunu oluşturacaktır (Vidal-Folch, 2011). Makanin 1964 yılında mühendislik mesleğini bırakıp ilk önceleri senaristlik ve rejisörlük kursuna (Bondareva, 2007) devam etmiştir. Makanin’in sinemaya geçme fikrinde o dönemde sosyal faaliyetlerde yasal olarak yer alabilmenin yolunun sinema alanından geçmesinin bir yöntem olarak kabul görmesidir. Makanin sinema eğitimi aldığı ortamda Andrey Bitov (d.1937), Timur Pulatov (d.1939), Hrant Matevosyan (1935-2002), Rustam İbragimbekov (d.1939) gibi Sovyet edebiyatından isimlerle de tanışma olanağı elde

etmiştir. Makanin senaristlik ve rejisörlük kurslarını bitirdikten sonra 1971 yılında “Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü” (ВГИК)⁴⁵ bünyesindeki Sovyet Yazarı («Советский писатель / Sovetskiy pisatel») ⁴⁶ yayınevinde redaktör olarak çalışmaya başladı. Makanin sinema ile paralel olarak Gorki Edebiyat Enstitüsü’nde düzyazı dersleri de okutmuştur.⁴⁷ Sovyet resmi sinema kurumunda çalışması yazarın edebiyat eserlerini incelemesine ve onları sinemaya uyarlamasına da yol açmış ve gelecekteki meslek seçimine de etkide bulunmuştur. “Roman elde ettiği gelişmenin doğal bir sonucu olarak sinemayı doğurmuştur” diyen yazar, “sinema ortaya çıktıktan ve insanların dikkatini kendisine yoğunlaştırdıktan sonra roman okumak zor olmuştur” şeklinde sinema ve roman arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Makanin’e göre sinemada izlenen filmlere konu olan romanların daha fazla bilindiğini ve böylelikle romanın konum ve öncelik olarak sinema olgusunun önüne geçtiğini belirtmiştir (Liniya Jizni, 2012).

Brejnev’in (yönetimi:1964-1982) Sovyet iktidarının başına geçtiği zamanda Makanin’in edebiyat dünyasına adım atmasını sağlayan “Düz Çizgi” romanı eleştirmenler tarafından olumlu değerlendirme almış⁴⁸ ve sonrasında “Yazarlar Birliği” («Союз писателей» / Soyuz pisateley)⁴⁹ adlı Sovyet resmi edebiyat kurumuna kabul edilmiştir. “Düz Çizgi” romanından sonra yazarın “Babasızlık” («Безотцовщина» / Bezotsovsşina) (1971) ve “Erkek Asker ve Kadın Asker” («Солдат и солдатка» / Soldat i soldatka) (1971) adlı eserlerinin yer aldığı ikinci kitabı yayımlanmıştır. 1972 yılında Makanin ciddi bir trafik kazası geçirmiş ve omurgasında ağır bir hasar almıştır. Birkaç ayını hastanede alçılar içinde yatakta geçirmek zorunda kalan yazar, doktorların yardımı ve kendi çabalarıyla omurgasındaki travmanın etkilerini atlatmayı ve sonunda sağlığına kavuşmayı başarmıştır. Hayatının bu dönemine ait izlenimleri “Onlara Sessizce Şarkı Söyle” («Пойте им тихо» / Poyte im tiho) (1974) öyküsünün konusunu oluşturmuştur.⁵⁰

⁴⁵ Rusya Federasyonu Devlet Gerasimov Sinematografi Enstitüsü, eski Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü, kısaca VGİK, dünyada sinematografi eğitimi veren en eski enstitüdür. https://tr.wikipedia.org/wiki/Gerasimov_Sinematografi_Enstitusu(E.T.:23.08.2015)

⁴⁶ Sovetskiy Pisatel’: İzdotel’stvo Soyuz Pisateley SSSR. Osnovano v1934 vMoskve. Sovetskaya Entsiklopediya 1969-1978 <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/133858> (E.T.: 23.08.2015)

⁴⁷ Christina Minasian. Vladimir Makanin. <http://celebiography.net/vladimir-makanin.html> (E.T.: 23.06.2015)

⁴⁸http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/makanin_vladimir_semenovich.html (E.T.12.09.2016)

⁴⁹ SSCB Yazarlar Birliği- SSCB profesyonel yazarlar teşkilatıdır. 1934 yılında ilk defa toplanan 1. SSCB Yazarlar Kongresinde oluşturulmuştur. https://ru.wikipedia.org/wiki/soyuz_pisateley_ssr (E.T.15.09.2016)

⁵⁰ Современная русская литература. Владимир Семёнович Маканин. Биография <https://www.allsoch.ru/makanin/> (E.T.09.08.2017)

Makanin 1970 ve 1980’li yıllarda yazdığı eserlerinde Sovyet yönetimi tarafından önerilen ve desteklenen “sosyalist realizm” akımının ideolojik çizgiyi tercih etmek yerine sıradan Sovyet insanının günlük hayatından çizgiler barındıran temaları seçmiştir. Makanin böylelikle günlük hayattan karelere yer verdiği ve sıradan hayatın akışı içinde tipik özellikler taşıyan kahramanların sıradan davranışlarını analiz eden bir yazar (бытовик/bitovik)⁵¹ olarak tanınmaya başlamıştır. Böyle bir fikrin oluşmasında Makanin’in eserlerinde yer alan kahramanların günlük hayatın içinden rastgele seçilen tiplerden oluşması ve kahramanların hayatlarının içinde gösterdikleri sıradan yaşantıların sıradan bir biçimde yansıtılmış olması önem taşımaktadır. Makanin’in eserlerinde hayatın içinden seçilen sıradan insanların davranışlarının sergilendiği bu yöntem bir bakıma Sovyetlere özgü ideolojik arka plana sahip olan sosyalist realizm anlatım biçiminin esas olmaktan çıkarılması isteğinin bir dışa dönük yansıması olarak da değerlendirilebilir. Sovyet anlatım tarzı olan sosyalist realizmi yapısal olarak eserlerinde yansıtmayı tercih etmeyen Makanin bunun yerine insan tabiatının içinde barındırdığı çelişkilerini ve hayata dönük olarak sergilenen karamsar yapısını anlatmayı kendi yöntemi olarak benimsemiştir. İnsan tabiatının karanlık dünyasındaki derinliklerde gezinerek yapılan bir anlatım Makanin tarafından yapılmakla birlikte uzun süre diğer edebiyatçılar nezdinde anlaşılmasız olarak karşılanmıştır. Makanin edebiyatı politik çerçeve içinde görmeyi ilke edinmiş gruplara dâhil olmamayı benimsemiş ve bu grupların akımlarına da kendisini kaptırmamış, bütün bunların yerine kenarda kalmayı ve kendi çizgisinde yürümeyi başarmıştır. Makanin edebiyat çalışmalarını Sovyetlere özgü kalın dergilerde ve resmi yayınevlerde basılmasını sağlamak için sadece kendi bireysel çabalarına dayanarak koşturmuş ve bundan dolayı edebiyat eleştirmeni Pavel Basinski’nin (d.1961) deyiimiyle edebiyatın “yalnız kurdu” («волк-одиночка» / volk-odinočka) özelliğini edinmiştir (Basinski, 2014). 1964-1982 yılları arasında Brejnev’in Sovyetler Birliği yönetimi başında olduğu döneme verilen “Durgunluk Dönemi” («Период застоя» или «Эпоха застоя» / Periyod Zastoya ili Epoha Zastoya) (1965-1980) adlandırması Makanin ve onun gibi sosyalist realizm çizgisi dışında eserler veren sanatçılar için de durgunluk ve eserlerini yayınlatabilme anlamına gelmektedir. Makanin’in “Eski Kitaplar” («Старые книги» / Stariye knigi) (1976), “Portre ve Çevresi” («Портрет и вокруг» / Portret i

⁵¹ Bitovik: Günlük hayatın fenomenlerini yansıtmayı ve eserlerinde işlemeyi şiar edinmiş yazar.

(Авторпроизведений (писатель или художник, в которых изображается быт, повседневная жизнь; бытописатель.) The Comprehensive Dictionary of the Contemporary Russian Language. © 2006, T.F. Yefremova.

vokrug) (1978), “Klyuçarev ve Alimuşkin” («Ключарев и Алимущкин» / Klyuçarev i Alimuşkin) (1979), “Büyük Şehirde” («В большом городе» / V bolşom gorode) (1980), “Sesler” («Голоса» / Golosa) (1982), “Haberci” («Предтеча» / Predteça) (1983), “Hızlı Akıntılı Nehir” («Река с быстрым течением» / Reka s bıstrım teçeniyem) (1983), “Gökyüzünün Tepelerle Buluştuğu Yerde” («Где сходилосъ небо с холмами» / Gdye shodilos nebo s holmami) (1984), “Yakın Çevre Adamı” («Человек свиты» / Çelovek svıtı) (1982) başlıklı eserleri durgunluk dönemi içinde yayınlanmak için uzun süre beklemiştir. Mekanin içinde bulunduğu durumu 1998 yılında yayınladığı “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında başkahraman Petroviç’in yazarlık yaşantısında karşılaştığı zorluklara değinerek gündeme getirmek istemiştir. Romanın başkahramanı olarak ortaya çıkan Petroviç Moskova’nın kenarında izbe bir yurtta izne çıkanların dairelerine göz kulak olma şartıyla koridorlarda yatıp kalkan ve de bu arada kalemini bırakmış bir yazar olup hayat tarzıyla ve olaylara bakış açısıyla eskimiş Sovyet kuşağının tipik bir üyesidir. Bekçilik yaparak hayatta kalmaya çabalayan bu yazar Petroviç yıllarca yayınevlerinden ret cevabı almanın şoku içinde kendisini yeraltına çekmeyi tercih etmiştir. Bu anlamda Mekanin bir yazarın her türlü olumsuzluğa rağmen ruhunu ve düşüncesinin özgürlükçü yapısını korumayı ve tercih etmeyi önermektedir.

Mekanin günlük hayatın içindeki sıradan insanların sıradan davranışlarını eserlerine yansıtan ve bu tarzından dolayı “bitovik” olarak adlandırılan bir yazar olmasının yanında Sovyetler Birliği zamanında eserleri yabancı dile çevrilen ve Avrupa’da tanınan bir Sovyet yazarı olarak da dikkat çekmektedir. Bu durum bir Sovyet yazarı için büyük başarı sayılmaktadır. SSCB koşullarında bir edebiyat çalışmasının yayımlanması için Sovyet ideolojisinin yoğun denetimi altında basılan kalın dergilerde öncelikle sansürden geçmesi ve ancak kabul görmesi durumunda basılması gerçekleşmekte idi. 1970’li yıllarda Sovyet yazarları arasında “ortak mezar” («Братские могилы» / Bratskiye mogılı) olarak bilinen edebiyat dergilerinde Mekanin’in adına rastlanmazken şans eseri meydana gelen bir karşılaşma ve tanışma sonrasında Avrupa’da Mekanin adının tanınması ve eserlerinin yayımlanmasının önü açılmıştır. Mekanin, kendisinin Sovyetler sınırları içinde tanınmadan önce Avrupa’da bilinmesinin yolunu açan olayı esprili bir biçimde şöyle anlatır. Tesadüfen tanıştığı edebiyat eleştirmeni Mekanin’den bir eserinin ister ve beğendiği takdirde eser hakkında bir eleştiri yazabileceğini söyler. Oldukça soğuk bir kış gününde Edebiyatçılar Evi’ne (Дом

литераторов / Dom literatorov)⁵² eleştirmenle buluşmak için anlaştıkları saatte gelen Mekanin koltuk altına sıkıştırdığı eseriyle uzun süre bekler ama eleştirmen bir türlü ortalıkta gözükmez. Mekanin sıkıntıdan Edebiyatçılar Evi'nde öylesine dolaşmaya başlar. Restoran kısmına geçtiğinde on kadar yazarın bir masada oturduğunu görür ve hepsinin kolunun altında Mekanin'in kendisinde olduğu gibi sıkıştırılmış kitapları görür. Onlar hiç düşünmeden Mekanin'i de yanlarına çağırırlar. Masa başında birlikte oturan yazarlar Batı Almanya'dan gelen bir heyeti beklemektedir. Batı Almanya'da faaliyet gösteren "Bertelsmann Yayınevi"⁵³ davetli edebiyatçılardan akşam yemeğine katılmayı ve yanlarında kendilerine ait birer kitap getirmelerini istemiştir. Yazarların oturduğu masa güzelce hazırlanmış, yiyecek ve içeceklerle donatılmıştır. Mekanin davetsiz olduğu halde masa etrafındaki Alman heyeti ile Mihail Roşin (1933-2010), Viktoriya Tokareva (d.1937) ve Aleksandr Prohanov (d.1938) gibi yazarlar tarafından sıcaklıkla karşılanır. Mekanin'in beklediği edebiyat eleştirmeni gelmez, ama Alman heyetiyle olan karşılaşmasından sonra Mekanin'in "İlk Solukta" («На первом дыхании» / Na pervom dıhanii) (1976) adlı kitabı üç ay sonra Batı Almanya'da "Külrengi Gözlü Güzel Kız" («Красивая девушка с серыми глазами» / Krasivaya devuşka s serimi glazami) adıyla yayınlanır. Mekanin Avrupa'da bilinen ve edebiyat çalışmaları takip edilen yazarlardan birisi oluverir. Bu ilginç gelişme Mekanin'e edebiyat dünyasında başarı basamaklarının önünü açar (Krohova, 2009). Daha sonra Mekanin yazar kimliği ile Frankfurt'ta düzenlenen kitap fuarına davet edilir. O zamanlar Sovyetler Birliği'nde yazarların etkinlikleriyle ilgilenen "Sovyet Yazarları Telif Hakları Ajansı" («БААП» / VAAP; «Всесоюзное агентство по авторским правам» / Vsesoyuznoye agenstvo po avtorskim pravam)⁵⁴ Mekanin'in Frankfurt kitap fuarına gitmesine engel olmak için Almanya'dan gönderilen davetiyeye karşılık oşarak yazılan cevapta yazarın hasta olduğunu ve bu nedenle katılamayacağını yazar. Mekanin'in olan bitenden hiç haberi olmaz. Mekanin'in yerine Sovyet Yazarları Telif Hakları Ajansı'nda çalışan ve esprili bir biçimde Mekanin tarafından ifade edildiği biçimiyle "hiçbir zaman hasta olmayan bir devlet memuru" gönderilir. Böylelikle Mekanin'in yurt dışında daha fazla tanınmasının önüne geçmek

⁵² Moskova Yazarlar Kulübü olarak da bilinen Edebiyatçılar Evi 1934 yılında Maksim Gorki'nin inisiyatifiyle SSCB Yazarlar Birliği bünyesinde açılmıştır. Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopedia (Большая Советская Энциклопедия (БСЭ), 1970-1977.

⁵³ 1824 yılında Almanya'da kurulmuş olan bir yayınevi. <http://www.labirint.ru/pubhouse/1428/> (E.T. 02.09.2016)

⁵⁴ Sovyet Yazar Telif Hakları Ajansı. SSCB'de olan Sovyet yazarlarının yazarlık telif haklarını korumak amacıyla kurulmuş olan ve 1973-1991 yılları arasında etkin olan kurumdur. http://ru.wikipedia.org/wiki/Всесоюзное_агентство_по_авторским_правам (E.T.: 31.06.2016)

için çeşitli engeller çıkarılmak istenir. Ancak Mekanin “SSCB Yazarlar Birliği” birinci sekreteri Georgi Markov (1911-1991) ile görüşmesinden sonra engelleri kaldırtmış ve Yuri Trifonov (1925-1981) ile birlikte 1978 yılında Almanya’ya seyahat etmeyi başarmıştır. Mekanin ve Yuri Trifonov birlikte Almanya’ya giderler ve Batı Almanya’da katıldıkları davetlerde ülkenin ünlü edebiyatçıları olan Günter Grass ve Heinrich Theodor Böll gibi Nobel edebiyat ödüllü yazarlarla karşılaşmak, görüşmek ve edebiyatla ilgili konuşmalara katılmak gibi fırsatları elde ederler. 1978 yılında Almanya’ya yapmış olduğu seyahat ve orada “İlk Solukta” eserinin basılması kendi ülkesinde de gözlerin Mekanin üzerine çevrilmesine neden olur. Mekanin’in Frankfurt fuarına çağırılması üzerine Sovyet basınında Mekanin ile ilgili olumsuz yazılar kaleme alınır (Pereyaslova ve Pogorelaya, 2012). Bütün bu olumsuz haberlere rağmen Mekanin’in eserleri Almanya’da Perestroyka’ya kadar olan dönemde yayınlanmaya devam eder. Ancak sosyalizmin Rusya’da 1991 yılında çökmesi ile birlikte Avrupa’da bulunan yayınevlerinin zihinlerinde de Sovyet yazarlarının eserlerine karşı gösterilen ilgide de bir çöküş meydana gelir ve bunun sonucu olarak V. Mekanin, Yuri Trifonov gibi yazarlar Almanya’da Brejnev dönemi yazarları olarak etiketlenir ve eserleri daha fazla yayınlanmak istenmez. Mekanin bu duruma atıf yapmak istercesine “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” (1998) romanında kendisini “Brejnev dönemi sakatlarıyız” nitelemesini kullanır. Almanya’da Mekanin ve Trifonov gibi yazarların yerine Kruşçev dönemine ait olan Anatoli Rıbakov (1911-1988), Vladimir Dudintsev (1918-1998) gibi yazarlara ve eserlerine karşı bir ilgi oluşur. Almanya’da Mekanin kuşağındaki yazarlara karşı bir soğukluk oluşmuşken Fransa’da tam tersi bir durum yaşanır. Almanya’da Brejnev döneminden kalma yaşlı bir edebiyatçı muamelesi görürken Fransa’da Perestroyka’nın genç kahramanı bir yazar muamelesi görmeye başlar. Fransa’da Mekanin’in birkaç kitabı yayınlanır ve kitapların kapak kısmında Mekanin’den “Perestroyka kahramanı” olarak bahsedilir. Mekanin bu adlandırmaya katılmasa bile Fransızlar onun eserleriyle sosyalizmi çökerten yazarlardan birisi olduğuna inandıkları için böyle bir sığara başvurmuştur. Mekanin buna karşılık olarak amacının eserlerinde sadece SSCB sınırları içinde yaşayan insanların bilinçaltına yerleşmiş gerçekleri gün yüzüne çıkarmak ve bunların bütün dünya tarafından öğrenilmesini sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Bütün bunların yanında Mekanin edebiyat hayatında politikaya yaklaşmamış ve sadece edebiyat çizgisinde kalmayı tercih etmiş bir yazar olarak anılmayı istediğini belirtmiştir. Mekanin’in Brejnev dönemine ait yaşlı bir Sovyet yazarı olarak

bilindiği Almanya’da isminin yeniden hatırlanması uzun yıllar sonra “Kafkasyalı Tutsak” («Кавказский пленный» / Kavkazskiy plenniy) (1995) eserinin yayınlanması ile gerçekleşme olanağı bulmuştur (İvanov, 2006).

Makanin, Gorbaçov ile birlikte başlayan Perestroyka (1985) politikasının getirdiği özgürlük havasının içinde geçmiş dönemlerde yapılan olumsuz uygulamalara eleştiriler getirmek olanağını elde etmiş ve o ana kadar izlediği edebiyat anlayışı çizgisinde değişikliğe gitmiştir. Stalin tarafından yapılan insanlık dışı uygulamaları eleştirmek amacıyla Kruşçev döneminde ortaya çıkan ve “Altmışlılar Kuşağı” («Шестидесятники» / Şestidesyatniki)⁵⁵ olarak adlandırılan kesimi eleştirmek amacıyla 1987 yılında “Bir Erkek ve Bir Kadın” («Один и одна» / Odin i Odn) ve “Geride Kalmış Adam” («Отставший» / Otstavşiy) romanlarını yazmıştır. Makanin “Bir Erkek ve Bir Kadın” romanını yazmakla Altmışlılar Kuşağı ile ilgili zihinlerde oluşturulan efsaneleri yıkmayı amaçlamıştır. Romanda yer alan kahramanların tipik özellikleri üniversite bitirmiş olmaları, gündemdeki önemli başlıklara yönelik yaptıkları ateşli tartışmalar, kamp ateşi başında söylenen şarkılar, Yevgeni Yevtuşenko gibi komünist sisteme muhalif edebiyatçıların şiirlerini okumalarıdır. Romanda erkek ve kadın esas karakterler aynı yolda mücadele etmelerine ve birbirlerine yakın özellikler taşımalarına karşılık aile kurumu oluşturma ve kaderlerini birleştirme yolunda başarısız olmuşlardır. Bunun sonucunda yalnız kalmaya, yaşlandıkları hayatın bu döneminde zorluklara karşı tek başlarına direnmeye mecbur kalmıştır. Hayatlarının en heyecanlı dönemlerinde yorulmak bilmeden mücadele eden bu kuşağın insanları yaşlandıklarında kendi kaderleri ile baş başa kalmışlar ve hayatın sonucu onlar için yıkıcı etkisini göstermiştir. Politik alanlarda yapılan mücadeleler sonucunda özgürlüklerin kazanılması adına önemli işler başarmalarına karşılık toplumun bir parçası olma yolunda aile kurumunu oluşturmada “Altmışlılar” kuşağı genel anlamda başarısız olmuştur. Bu duruma yönelik Makanin tarafından getirilen eleştiriler, yazarın ortaya koyduğu bakış açısı ve yaptığı değerlendirmeler eleştirilmiştir. Makanin Perestroyka politikasının getirdiği özgürlük havasının getirdiği fırsatların da etkisiyle birlikte edebiyat hayatında izlemiş olduğu çizgiyi değiştirmiş ve eleştirel yaklaşımlar gerektiren konulara da değinmeye başlamıştır. Perestroyka öncesinde ise sosyo-politik tartışmalara karşı uzak durmuş ve kalem

⁵⁵ SSCB zamanında 1960’lı yıllarda sosyalizmin insancıl yönlerinin daha fazla olmasını savunan muhalif yapıda olan entelektüel kesim. S.A. Kuznetsov. Comprehensive Russian Explanatory Dictionary ©, 2010

kavgasına girmemek için özel bir gayret göstermiştir. Perestroyka ile birlikte Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Yazarlar Birliği'nin («Союз писателей РСФСР» / Soyuz pisateley RSFSR) 1985-1991 yılları arasında yönetim kurulu üyesi olmuştur. Daha sonra Mekanin 1989 yılından itibaren Rus PEN Kulübünün (Русский ПЕН-центр / Russkiy PEN-sentr)⁵⁶ yönetim kurulunda yer almaktadır. Bütün bu katılımlarına ve üyeliklerine karşılık olarak Mekanin almış olduğu bütün görevlerle birlikte sorumluluk sahibi bir yazar olarak yine de zamanının keskin tartışmalarına ve ideolojik gruplaşmalara katılmamış olmayı tercih etmektedir.

Mekanin 1985 yılında hayata geçirilen Perestroyka sonrasında ortaya çıkan fırtınalı ve istikrarsız zamanların sosyal ve politik gerçekliklerini 1990'lı yıllarda kaleme aldığı “Kaçış Yolu” («Лаз» / Laz) (1991), “Proleter Semtinde Sürrealizm” («Сюр в Пролетарском районе» / Syur v proletarskom rayone) (2004), “Kafkasyalı Tutsak” (1994) eserlerinde işlemiştir. Aynı doğrultuda “Ortasında Sürahi Olan Çuha Örtülü Masa” («Стол, покрытый сукном и с графином посередине» / Stol pokritiy suknom i s grafinom posredine) (1993), “Kvazi” («Квази») (1993) eserlerinde ise Rus insanı üzerinde Sovyetler zamanında oluşturulan psikolojiyi ve uygulanan baskıyı ele almıştır. 1991 yılında Rusya'da Sosyalizmin çökmesi ve SSCB'in tarihe karışmasıyla birlikte ortaya çıkan olumsuzluklarla dolu tablo Mekanin tarafından 1998 yılında yazılan “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında da Rus hayatının çok yönlü boyutlarında konu içeriğine katmak suretiyle yansıtılmıştır. Mekanin eserde seçmiş olduğu başlıkla dikkat çekmekle birlikte Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte kendisini ortalıkta sahipsiz hisseden eski kuşağın üyelerini ve özgür dünyaya açılmaya karşı büyük hevesler besleyen yeni kuşağın içine düştüğü kültür krizini bir arada işlemiş ve eleştiriler getirmek yoluyla okuyucuyu da romanın içine çekmeye gayret göstermiştir.

Mekanin, 2000'li yıllar ile birlikte ortaya koyduğu eserler ve onların kahramanlarının taşıdığı özellikler nedeniyle de eleştirilerin hedefinde olmuştur. Çöküş ile birlikte Rus toplumunun içine girdiği kültür şokunun ve ahlak değişiminin etkilerini anlatmak amacıyla yazdığı “Korku” («Испуг» / İspug) (2006) romanında erotizm temasını ön plana çıkarmakla eleştirilmiştir. Her türlü eleştirilere rağmen Mekanin'in yoğun çalıştığı ardı ardına yayımlanan eserlerinden görülmektedir. “Gece, Virgül, Gece”

⁵⁶ PEN-kulübü (P. E. N.- poets, essayists, novelists) 1921 yılında kurulmuş uluslararası yazarlar birliği. Great Soviet Encyclopedia (Ru-Ru) (for Lingvo x5) «The Great Soviet Encyclopedia», 1970-1977

(«Ночь, запятая, ночь» / Noç zapyataya noç) (2010) öyküsü ve “İki Kızkardeş ve Kandinski” («Две сестры и Кандинский» / Dve sestry i Kandinskiy) (2011) romanı basılmıştır. Mekanin tarafından 2008 yılında yazılan “Asan” («Асан» / Asan) (2008) romanı politik içeriği ve anlatılan olayların gerçeklik payı hakkında yazılan olumsuz eleştirilere karşılık yazarın edebiyat sanatında önemli bir dönüm noktası olarak yer almaktadır. Kafkasya’da Rus ordusu tarafından bağımsızlık elde etmek için ayaklanan Çeçenlere yönelik yürütülen savaşta gerçekleşen olayların anlatım tarzı dolayısıyla Asan romanı sanat yapmak adına doğrulardan sapma ve gerçekleri çarpıtma iddiasıyla eleştirilmiştir. Bu yöndeki tartışmalar “Asan” romanının Rusya’nın en büyük edebiyat ödülü sayılan “Büyük Kitap” («Большая книга» / Bolşaya kniga) ödülünü 2008 yılında kazanmasıyla daha da alevlenmiştir.

Mekanin “Büyük Kitap” ödülünü kazanmasının yanı sıra 1984 yılında “Şeref Nişanı” madalyası” (Орден «Знак Почёта» / Orden Znak Poçyota), (1993 yılında “Ortasında Sürahi Olan Çuha Örtülü Masa” (1993) romanıyla “Rus Buker”i («Русский Букер» / Russkiy Buker) ödülünü, 1995 yılında “Kafkasyalı Tutsak” öyküsüyle “Noviy Mir Ödülü” («Премия Нового мира» / Premiya Novogo mira), 1998 yılında edebiyata yapmış olduğu katkılardan dolayı Federal Almanya’da verilen “Alfred Toepfer Fonu Puşkin Ödülü” («Пушкинская премия Фонда А. Тепфера (ФРГ) / Puşkinskaya premiya Fonda A. Tepfera), 1999 yılında “Rusya Federasyonu Edebiyat ve Sanat Alanında Devlet Ödülü”nü («Государственная премия Российской Федерации в области литературы и искусства» / Gosudarstvennaya premiya Rossiyskoy Federatsii v oblasti literatury i iskusstva), 1999 yılında İtalya’da “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” (1998) romanıyla “Penne” edebiyat ödülünü, 2000 yılında “Aşk Hakkında Başarılı Bir Hikaye” (2000) öyküsüyle “Znamya Ödülü” («Премия «Знамени» / Premiya Znamenı), 2012 yılında Fransa’nın Strassburg şehrinde “Edebiyat Alanında Avrupa Ödülü” («Европейская премия по литературе» / Yevropeyskaya premiya po literature) adlı ödülleri kazanmıştır.⁵⁷

Mekanin 1991’de İtalya’nın Milan şehrinde “Linea D'ombra” adlı edebiyat dergisi tarafından düzenlenen “Edebiyat ve Çağdaşlık” konferansına (Конференция "Литература и современность" / Konferentsiya Literatura i sovremennost), 1992’de

⁵⁷<https://www.livelib.ru/author/1776-vladimir-makanin>(E.T.: 09.08.2017)

İspanya'nın Madrid şehrinde yapılan "Entelektüeller ve Dünya" (Конференция "Интеллектуалы и мир" / Konferentsiya İntellektualı i mir) konferansına, 1994'te Avusturya'nın Viyana şehrinde yapılan "Uluslararası PEN Yazarları" (Международный ПЕН-конгресс / Mejdunarodniy PEN-kongress) kongresine, 1996'da ABD'nin Boston kentinde yapılan "Uluslararası Slavistler Kongresi'ne (Международный конгресс славистов / Mejdunarodniy kongress slavistov), 1999'da ABD'nin Saint Louis kentinde yapılan Amerikan Slavistler Kongresine (Всеамериканский конгресс славистов / Vseamerikanskiy kongress slavistov) katılmıştır.⁵⁸

Makanin'in kitapları İngiliz, İspanyol, İtalyan, Leh, İsveç, Fransız, Çin, Türk ve Japon dillerine çevrilmiştir.

Makanin'in eserlerinden bazıları sinemaya uyarlanmıştır. 1967'de yönetmen Yuri Şvirgov tarafından çekilen "Düz Çizgi" («Прямая линия» / Pryamaya liniya), yönetmen Semen Morozov tarafından 1983 yılında Klyuçarev ve Alimuşkin («Ключарев и Алимускин» / Klyuçarev i Alimuşkin) eserinden uyarlanan "Şans Dönemleri" («Полоса везения» / Polosa vezeniya); 1987 yılında Makanin'in aynı adı taşıyan eserinden Andris Rozenberg tarafından çekilen "Yakın Çevre Adamı" («Человек свиты» / Çelovek svıtı) ve yine aynı yönetmen tarafından 1990 yılında çekilen "Hava Deliği" («Отдушина» / Otduşina); 1988 yılında yönetmen Yelena Tsıplakova tarafından çekilen "Kaçan Vatandaş" («Гражданин убегающий» / Grajdantin ubegayuşşiy); 1989 yılında yönetmen Oleg Bondarev tarafından Makanin'in "Eski Kitaplar" («Старые книги» / Stariye knigi) eserinden uyarlanan "Svetik" («Светик» / Svetik); Makanin'in "İlk Solukta" hikâyesinden yola çıkılarak 1995 yılında Georgi Daneliya tarafından çekilen "Yazı-Tura" («Орел или решка» / Oryol ili reşka); Aleksey Uçitel' tarafından Makanin'in "Kafkasyalı Tutsak" öyküsünden alınan ve 2008 yılında çekilen "Tutsak" («Пленный» / Plenniy) filmleri bunlara örnek gösterilebilir.⁵⁹

1987 yılından hayatının sonuna kadar "Znamya" («Знамя» / Bayrak) dergisinde daimi yazar olarak çalışmalarına devam etmiş olan Vladimir Makanin evli olup iki kızı, iki torunu vardı.⁶⁰ Edebiyat hayatında eserlerinde kullandığı yöntem bakımından realist

⁵⁸Участие в конференциях. <http://magazines.russ.ru/authors/m/makanin/> (E.T.:23.06.2016)

⁵⁹ Vladimir Semyonoviç Makanin. Ekranizatsiy proizvedeniy, teatral'niye postanovki.

<http://bookmix.ru/authors/index.phtml?id=64> (E.T.: 12.12.2016)

⁶⁰ <http://makanin.com/biography/> (E.T.: 13.07.2016)

olan Mekanin hayat koşturmacası içinde sıradan insanın günlük bireysel deneyimlerinin psikolojik etkisini betimleyen bir yazar olarak 1 Kasım 2017'de Rusya'nın güneyindeki Rostov oblastının Aksay rayonunda bulunan Krasnyy (посёлок Красный / posyolak Krasnyy) kasabasında hayata veda etmiştir. Eksmo Yayınevinin Vladimir Mekanin'in vefatı üzerine yaptığı basın açıklamasında bildirdiği üzere Mekanin hayatının son birkaç yılında ağır hastalıklarla mücadele etmekte idi.⁶¹ Eksmo Yayınevinin çağdaş edebiyat bölümü yöneticisi Olga Aminova vefat eden Mekanin hakkında kendi çağdaşlarından hiç birisine hiçbir şekilde benzemeyen bir yazar olarak bahsetmiştir. Mekanin hem yöntem olarak hem de seçtiği konular olarak kendi yolunda yürümeyi tercih etmiştir. İlk mesleği Matematikçi olan Mekanin edebiyat yazılarında düşüncenin soğuk açıklığı ile birlikte yüreğinin sıcaklığını buluşturmuştur. Birçok araştırmaya konu olan eserlerinde kendine özgü biricik sanat dünyası oluşturmayı başarmıştır. Mekanin'in edebiyat hayatına getirdiği yeni soluk Rus edebiyatı atlasının yeniden şekillenmesi ve farklı yorumların eklenmesi biçiminde kendisini göstermiştir.⁶² Edebiyat eleştirmeni Vladimir Bondarenko, Mekanin hatırasına ithaf ettiği “Yalnızlığın Umutsuzluğu” («Отчаяние Одиночества» / Otçayaniye Odinoçestva) başlıklı yazısında Mekanin'in kendisini en iyi “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında ortaya çıkardığı kahraman ile ifade ettiğini belirtmiştir. Bu romanda kahraman belli bir mekanı olmayan ve yazdıkları yıllarca kabul görmemiş olan birisidir. Petroviç karakteri ile Mekanin hayat kargaşasının içinde koşturmakta olan insanın karşısına yalnız ve umutsuz bir bekçi çıkarmıştır. Mekanin Rus edebiyatı içinde işlediği karakterler ve temalar nedeniyle bir halk yazarı ve özellikle de 20. yüzyıl Rus edebiyatının klasiklerinden biri sayılmaktadır (Bondarenko, 2017).

2.2. Mekanin Edebiyat Eserlerinin Dönemlere Göre Değerlendirilmesi

Vladimir Mekanin yaşamış olduğu zaman dilimleri dikkate alındığında bir Sovyet yazarı olmasının yanında çağdaş bir Rus yazarıdır da. Urallarda Orsk adında küçük bir endüstri ve maden şehrinde doğan Mekanin'in çocukluk yılları Stalin (1924-1953), 1954 yılında Moskova'ya matematik okumak için gelen genç Mekanin'in üniversite yılları Kruşçev (1953-1964), 1965 yılında “Düz Çizgi” romanıyla edebiyat dünyasına adım

⁶¹Umer pisatel' Vladimir Mekanin. Lenta.ru. 02.11.2017.

<https://lenta.ru/news/2017/11/02/mekanin/> (E.T.: 07.12.2017)

⁶²Umer pisatel' Vladimir Mekanin. Ria Novosti. 02.11.2017.

<https://ria.ru/culture/20171102/1508075541.html> (E.T.: 07.12.2017)

attığı yıllar Brejnev (1964-1982) yönetimindeki döneme denk gelmektedir. Önceki edebiyat çizgisinden çıkıp sosyo-politik konulara girdiği dönem olan Gorbaçov (1985-1991)'un yönetimi sırasında Mekanin tarihi önemi büyük politik gelişmelere tanıklık etmiş, Sovyetlerin yıkılışını görmüş ve Sovyet sonrası dönemde ortaya çıkan sosyo-politik ve ekonomik değişimlere tanıklık etmiştir.

1965 yılında “Düz Çizgi” romanıyla edebiyat dünyasına giriş yapan Mekanin bu eseriyle edebiyat eleştirmenlerinin ilgisini ve beğenisini toplamasına rağmen daha sonraki eserlerini uzun süre boyunca Sovyet dönemine özgü kalın edebiyat dergilerinde yayınlamada istediği şansı bulamaz. Kalın edebiyat dergilerinde bir edebiyatçının eserinin yayınlanması, sansürden geçmeyi başarmış olmak ve genel kabul görmek anlamına geldiğinden dolayı Mekanin bu süreçlerden geçmeyi başaramamış ve okuyucunun Mekanin'i tanınması hemen gerçekleşmemiştir. Mekanin 1995 yılında Washington Post gazetesi yazarı Elizabeth Rich ile yaptığı röportajda “kalın” edebiyat dergilerinde yayınlanmama sebebini parti ve sistemle kendi arasında oluşan uzaklaşmayla açıklar. Mekanin'in yazdığı eserler sistemin egemen ideolojisine hizmet etmekten uzakta değerlendirmesine tabi tutulduğu için sansürden geçemez ve kalın edebiyat dergilerinde yer almaz. Ayrıca onun eserlerinde kahramanlar sıradan hayatın içinden seçilmiş insanlar olmasından ve sıradan hayatın içindeki günlük problemleriyle uğraşmalarından dolayı da kalın edebiyat dergilerinin yöneticileri tarafından dikkate değer bulunmamıştır.

1965 ve 1976 yılları Vladimir Mekanin'in edebiyat sanatında büyük önem arz etmektedir. 1965 yılında yayınlanan ve edebiyat dünyasına giriş eseri kabul edilen “Düz Çizgi” romanı ve 1976 yılında yurt dışında yayınlanan “İlk Solukta” (1976) romanı Mekanin için birer dönüm noktasıdır ve bundan dolayı Mekanin'in edebiyat sanatının ilk evresini oluşturduğunu söyleyebiliriz.⁶³ “Düz Çizgi” (1965), “Babasızlık” (1971), “Erkek Asker ve Kadın Asker” (1971), “Eski Kasaba Hakkında Hikaye” («Повесть о старом поселке» / Povest o starom poselke) (1974), “Eski Kitaplar” (1975), “İlk Solukta” (1976), “Basit Gerçek” («Простая истина» / Prostaya istina) gibi eserlerinde ağırlıklı olarak olaylar birinci kişinin ağzından anlatılmakta, yazar ve eserin kahramanı taşıdıkları özellikler bakımından birbirine çok benzemektedirler. Yazarın “İlk Solukta” adlı romanı

⁶³Маканин Владимир Семенович. Этапы творчества. Энциклопедический словарь. 2009. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/es/34464/Маканин> (E.T.:23.06.2016)

1976 yılında ilk olarak Sovyetler Birliği sınırları dışında Batı Almanya’da “Külrengi Gözlü Güzel Kız” adıyla yayınlanmıştır.

Edebiyat eleştirmenleri Svetlana Piskunova ve Valeri Piskunov “Voprosı Literatırı” («Вопросы литературы» / Edebiyatın Sorunları) dergisinde “Vse Proçee Literatura” («Все прочее-литература» / Bütün Herşey Edebiyat) başlıklı makalede Mekanin’in edebiyat hayatında 1979 yılının bir dönüm noktası olduğunu öne sürer. Bundan dolayı yazarın edebiyat çalışmalarının 1979 öncesindekiler ve sonrasındakiler olmak üzere iki dönemde incelenmesi gerektiğini öne sürerler. Piskunov ve Piskunova’ya göre “Düz Çizgi”, “Babasızlık”, Erkek Asker ve Kadın Asker”, Eski Kasaba Hakkında Hikaye”, “İlk Solukta” adlı eserlerde 1960’lı yılların anlatım tarzı olan hataların itiraf edilmesi ve günah çıkarma şeklin de yazılmıştır. 1979 yılında ve sonrasında yazmış olduğu “Hava Deliği” («Отдушина» / Otduşına) (1979), “Yakın Çevre Adamı” (1982), “Anti-lider” («Антилидер» / Antilider) (1980), “Kaçan Vatandaş” (1980) gibi eserlerde kahramanlar daha gerçekçi bir yaklaşım sergilemiştir. 1982 yılında yayımlanan mistik özellikler taşıyan “Haberci” (1982) eseriyle edebiyat dünyasında ses getirmeyi başaran yazar eleştirmenlerin dikkatini yeniden üzerine çeker. Piskunov ve Piskunova edebiyat eleştirmeni Vladimir Bondarenko’nun Mekanin için kullandığı “çağımızın tipler galerisinin oluşturucusu” («создатель галереи типов нашего времени» / sozdatel galerei tipov našego vremeni) nitelemesini öne çıkarır. Mekanin’in yazmış olduğu eserlerde toplumun üst tabakası yerine orta sınıftan ya da alt tabakadan kahramanların seçildiğini vurgular. Taşradan şehirlere yol alan insanlar kadar şehir hayatının karmaşası içinde yolunu bulmaya ve hayatta kalmaya çalışanlar da bu tür kahramanların arasında yer almaktadır (Piskunova ve Piskunov, 1988).

Mekanin “Düz Çizgi” romanıyla edebiyat dünyasına adım attığında Sovyet yönetiminde bir iktidar değişimi yaşanmış ve Nikita Kruşçev’in (1953-1964) yerine Leonid Brejnev (1964-1982) geçmişti. Bu politik değişime karşılık Kruşçev Dönemi’nin “Don Çözümü” politikasının etkileri ve izleri hala devam etmektedir. “Don Çözümü” düşüncenin özgürleştirilmesinin yanında edebiyatçıların karşılaştıkları engellerin kısmen de olsa kaldırıldığı bir dönem olarak bilinmektedir. Buna rağmen sisteme yönelik eleştirel yaklaşımlar parti ve iktidar tarafından hoş karşılanmamış ve böyle eserler sansürden geçmeyi başaramamışlardır. Mekanin özgürlükçü havanın kırılğan yapısından dolayı edebiyat çalışmalarında politik konulara uzak durmayı tercih etmiş ve sadece edebiyatçı

kimliği ile bilinen bir sanat adamı olma özelliğini korumayı ilke edinmiştir. Brejnev'den sonra Sovyet iktidarına gelen Mihail Gorbacov (1985-1991) ile başlayan Perestroyka politikası neticesinde gerçek anlamda bir özgürlük havası yakalanmıştır. Bundan cesaret alan Mekanin “Erkek Asker ve Kadın Asker” (1987) romanında geçmişte yaşananları hem yeniden gündeme taşımak hem de idealist ve entelektüel bireylerden oluşan “Don Çözümü İnsanları” («Люди Оттепели» / Lyudi Ottepeli) olarak bilinen “Altmışlılar Kuşağı” üyelerinin yapmış oldukları hataları eleştirmek istemiştir. Eserde kahramanlardan anlatıcı yazar kimliğinde olan Igor Petroviç ve onun yakın arkadaşları olarak Gennadi Pavloviç erkek kahraman ve Ninel Nikolayevna ise kadın kahraman olarak karşımıza çıkar. Gennadi ve Ninel Sovyet anlayışına göre yetiştirilmiş olmalarının yanında Kruşçev ile birlikte başlayan “Don Çözümü” döneminin getirdiği özgürlükçü havanın entelektüel bireyleridir. Gennadi ve Nina'nın ortak arkadaşları olan yazar Igor Petroviç onları bir araya getirmek ve tanıştırmak yoluyla evlendirmek istemektedir. Bir araya gelen Gennadi ve Nina ilerlemiş yaşlarına bakmaksızın başlangıçta evlenmek isteseler de birbirlerinden şüphe duyar ve güvensizlik beslerler. Gennadi ve Nina geçmişteki anılarıyla yalnızlık içinde yaşamayı bir alışkanlık haline getirdiklerinden dolayı bu durumdan kurtulmanın olanaksız olduğuna inanırlar. Nina birkaç kez intihar girişiminde bulunur ancak başaramaz. Gennadi ise geçirdiği bir trafik kazasında hayatını kaybeder.

İrina Sereda Mekanin'in sosyo-politik ve ekonomik açılardan sürekli değişkenlik gösteren dünyada kendini kaybetmemeye çalışan orta ve alt tabakadan insanların özel hayatının içindeki çizgilerini incelediğini söyler. Sereda'ya göre 1970-1980 yılları arasında Mekanin eserlerinde orta sınıfa ait insan tiplmesi üzerinde çalışmıştır. Kahramanların ortak özelliği orta yaşlarda olması, asgari bir mal-mülk sahibi olması, hayata karşı ortalama düzeyde bir istekte bulunmalarındır. Bu türdeki kahramanların hayatta başarılı olup olmamaları tamamen kendi çabalarına bağlıdır. Yani onlara karşı yazar tarafından herhangi bir öncelik ya da üstünlük tanınmaz. Onlar ayrıca hayatın içindeki değişkenlik gösteren şartlara karşı da son derece savunmasız olup olumsuzlukları kendi lehine kontrol etme yetilerinden yoksunlardır. Sereda, Mekanin'in “Klyuçarev ve Alimuşkin” (1979) öyküsünü buna örnek olarak gösterir. Öyküde Klyuçarev karakteri çok şanslı ve işleri sürekli iyi giden birisi iken Alimuşkin hayatında sürekli olarak olumsuzluklar ve sıkıntılar yaşamakta ve acı çekmektedir. “Yakın Çevre Adamı” (1982),

“Anti-lider” (1980) ve “Kaçan Vatandaş” (1980) eserlerindeki kahramanlar da toplumun orta sınıfına ait olup aynı sıkıntılı ve olumsuzluklarla dolu hayat örneklerini taşımaktadırlar (Sereda, 2013).

Sovyetler Birliği’nde yaşanan politik süreçler Vladimir Mekanin’in sanatını etkilemiş ve onu farklı konulara yönlendirmiştir. Yine Mekanin Elisabeth Rich ile yaptığı röportajda kendisinin Brejnev zamanında eserleri az basılan yazarlardan birisi olduğunu ve bu nedenle okuyucu tarafından pek fazla tanınmadığını belirtmiştir. Gorbaçov’un Sovyetler Birliği yönetiminin başına geçmesi ile birlikte edebiyatçıların üzerindeki politik baskının kalkması ile Mekanin artık bilinen yazarlardan birisi haline gelmiştir. 1985 yılında Gorbaçov ile birlikte başlayan Perestroyka açılımının uygulamaları sayesinde Mekanin’in de içinde olduğu Aleksandr Kabakov (d.1943), Anatoli Rıbakov (1911-1988), Ludmila Petruşevskaya (d.1938) gibi Rus yazarları anti-ütopik çalışmalar yapma olanağı elde ederler. Mekanin 1987 yılında “Yakın Çevre Adamı” ve “Yitim” gibi çalışmalarının sansüre uğramadan yayımlanmasını Gorbaçov’un 1985 yılında hayata geçen Perestroyka politikasının özgürlükçü havasına bağlar (Rich and Fiedorow, 1995:94-95). 1985 yılında özgürlükçü havanın gelmesi ile birlikte aynı zamanda kaotik ortamın panoraması olarak geleceğe belirsiz düşüncelerle bakan ve de her türlü maddi ve manevi sıkıntıların burgacında yer alan toplumun içine düştüğü ahlaki değerlerin çürümesini işleyen eserler de ön plana çıkar (Marsh, 1995:200).

1990’lı yılların başlamasıyla Mekanin’in sanatında bir önceki döneme göre farklılıklar gösterecek yeni bir dönem başlar. Toplumun orta sınıfına ait kahraman tiplmesi değişmemekle birlikte artık egemen kahraman tipi yerini başka özelliklere sahip kahramanlara bırakacaktır. Sovyetlerin 1991 yılında çökmesi sonrasında toplumun içinde zamanın getirdiği değişimlere bağlı olarak gelişen olaylar yazarın ilgisini daha çok çekecektir. Sovyetlerin çöküşü sonrasındaki kahramanların ortak özelliği psikoloji ve davranışları tuhaflıklar dolu, ruhsal ve fiziksel açılarından sorunlu olarak tasvir edilmeleridir. Mekanin’in “Yükseklerdeki Dolunay” («Высокая-высокая луна» / Vısokaya-vısokaya luna) (2004) ve “Korku” (2006) eserlerindeki insanlar gerçeklerden kaçan, istek ve şehvetlerinin peşinde koşan tiplerdir. Fiziksel ya da psikolojik yaralanmalar geçirmiş olan bu kahramanlar kendi üzerlerindeki kontrolü kaybettikleri gibi hayatın akıntısı içinde şartlara göre davranış tarzları gösteren kişilere dönüşmüşlerdir. Kahramanlar kendilerini toplumun değer verilmeyen bireyleri olarak

görmekle birlikte aynı zamanda hayatın karmaşık şartlarının içinden çıkıp kurtulma yolunda bir çıkış yolu geliştirme yeteneğinden de yoksun durumdadır.

2.3. Mekanin'in Hayatında ve Sanatında Ural Toponimi

Mekanin'in çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği Urallar bölgesi kendine özgü çizgileriyle Rusya'nın diğer bölgelerinden ayrılmaktadır. Mekanin hem bir yazar hem de yöresinin bir bireyi olarak doğduğu topraklar olan Urallar bölgesine ayrı bir önem largöstermiştir. Edebiyat çalışmalarında ve kendisiyle yapılan söyleşilerde ve röportajlarda Urallardan hem kökleri hem de sanatı üzerinde etki eden olumlu bir unsur olarak bahsetmiştir. Özellikle bu bağlamda Rus edebiyatı araştırmacısı Sally Laird (1956-2010) "Voices of Russian Literature. Interviews with Ten Contemporary Writers" (Rus Edebiyatının Sesleri. On Çağdaş Yazarla Röportaj) adlı kitabında Mekanin'le yaptığı röportajda Urallar ile ilgili açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. Bu röportajda Mekanin doğduğu Orsk şehrini Asya ve Avrupa'yı ikiye ayıran Ural Nehri'nin her iki tarafına kurulmuş bir yer olarak tanımlar. Avrupa ve Asya kıtalarının ayracı kabul edilen Ural Nehri aynı zamanda "Doğu" ve "Batı" olarak Rusya'yı da ikiye bölmektedir. Mekanin çocukluk yıllarında evinden okula gitmek için şehrin içinden geçen Ural nehrini her gün geçmek zorundadır, yani Mekanin'in çocukluğu Asya ile Avrupa arasında gidiş-gelişlerle geçmiştir. Bu durum büyümekte olan Mekanin için yönünü tayin etme meselesini de beraberinde getirmiştir. Asya ve Avrupa'nın ortasında bulunan Mekanin ya doğu yönüne giden trene binip Sibirya'ya gidecek ya da batı yönüne giden trene binip Moskova'nın da içinde olduğu Avrupa'ya gidecektir. Sibirya (Asya) veya Moskova (Avrupa) yönlerinden birisini tercih etmek zorunda olan Mekanin kararını gelecekte üniversite eğitimi almak için gideceği Moskova'dan yana kullanacaktır.

Ural Nehri üzerindeki köprü üzerindeki Asya ve Avrupa kıtalarının ne tarafta olduğunu gösteren ok görünümünde bir tabela vardır ve bu tabela Mekanin'in eserlerinde kendisine sıklıkla yer bulmaktadır. Başkahraman bekçi yazar Petroviç ile Yahudi arkadaşı Mihail arasındaki konuşmada Urallar temasına vurgu yapılmaktadır. Mihail arkadaşı Viktor Viktoreviç'in bir kazada ölmesinden sonra hayattan kopmuş, hastalanmış ve yatağa düşmüştür. Kendisini ziyarete gelen arkadaşı Petroviç'le geçmişteki anılarını birbirlerine anlatırlar:

"Bazı geceler senin nehri geçip okula gidişini düşünüyorum.

Her gün Avrupa'dan Asya'ya geçiyor ve geri dönüyordun. Sarhoş

kafayla oturmuş çocukluğundan söz ediyordun. Oysa benim heyecanım ayaklanmıştı. Aklımı kaçırabilirdim, dâhiyane bir şey bu! Tipiyi görebiliyorum. Kar uçuyor. Köprü. Uralnehri'nin üzerinde bir köprü. Ve bir erkek çocuğu aceleyle okuluna gidiyor.”

Petroviç burada Mihail'in sözünü keser ve diğer çocuğun kardeşi Venya olduğunu söyler. Sonra Mihail kaldığı yerden anlatmaya devam eder:

“Ben birini görüyorum yalnız. Önemli değil! Söylesene, bir tuhaflık var bu işte, senin okulun Avrupa'da mıydı yoksa Asya'da mıydı? Önemli değil! Hikâyelerin öyle güzel destek oluyorlar ki bana. Kar fırtınası, kış, eksi 35 derece. Ve nehrin üzerinde ebedi ok işareti: Avrupa-Asya... Neden benim öyle bir kar fırtınam yok ki? Neden benim bir köprüm ve ok işaretim yok? Neden benim ders kitaplarım vardı çocukluğumda?” (Makanin, 1998:548).

Makanin'in “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanının başkahramanı bekçi yazar Petroviç sistemin zorla akıl hastanesine kapattığı kardeşi Venya'yı bir bayram günü ziyaret eder ve ona geçmişlerinde Ural nehrinde nasıl balık tuttuklarından bahseder. Petroviç kardeşine Ural nehrini anlatırken yanlarındaki hemşirenin Ural'ı sadece bir dağ zannetmesi ve nehrin de olduğuna şaşırması Petroviç'i şaşırtır. Bu örneği vererek Makanin Rusların kendi ülkelerinin coğrafyasını bilmediklerini, kendi ülkelerini tanımadıklarını söylemektedir. Ural, Petroviç için sadece bir nehir değil aynı zamanda kayık, balık ve karpuz anlamına gelmekteydi, kısacası memleket demektir. Yine Makanin'in “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında başkahraman bekçi yazar Petroviç'in akıl hastanesine kapatıldığında Petroviç kendisine ilaç hazırlayan hastabakıcıya durduk yere Ural nehrinden bahsetmeye başlar:

“Ne nehirdir Ural!” der ilhamla. Bütün nehirlerin anası, ama işte av kontrolü var. Geceleyin balık tutmamıza zar zor izin verdiler. Yalnızca bir gecemiz vardı ve sabaha toz olacaktık. Çapariyi attık, yirmi kanca. Kendim hazırlamıştım kancaları. Yirmisinden on beş oltaya uzun levrekler takıldı. Sabaha kadar 15 levrek!” “Ural ha!” Hasta bakıcı şaşırmıştı. Coğrafya bilgisi zayıftı ve Ural'ın yalnızca bir dağ olduğunu sanıyordu. Nehir ve balıktan haberi yoktu”.

Bekçi yazar Petroviç'in kafasından bir türlü atamadığı çocukluk anıları her zaman yerinde kalmıştır. Fırtınanın etkisiyle birikmiş kar yığınlarının arasından donmuş nehrin üzerindeki köprüden geçtiğini hatırlar. Kara gömülü de olsa çok eskiden beri yerinde duran işaret levhasını ve üzerinde Avrupa-Asya yazılarını hatırlar. Yazının önünden koşar gider, bir kıtadan diğerine fazlasıyla hafif ve saygısızca yer değiştirirdi tüm çocuklar gibi. Tek parmaklı eldivenlerini kaybettiği için Ural nehrinin üzerindeki köprüde kar taneleri çıplak ellerine yapıştırdı. Soğuk damarlarına işler ve uzun uzun sızlamalara sebep olurdu. Kar fırtınaları eksik olmaz uzun süre devam ederdi. Kış çok soğuk ve sert geçerdi (Makanin, 1998:404).

Urallar temasına yazarın “Yitim” (1987) eserinde de Ural nehrine vurgu yapılarak rastlamak mümkündür. Başkahraman Pekalov macera tutkunudur ve çevresine göre aklını kaçırmış birisidir. O, Ural nehrinin altından bir tünel kazmayı planlamaktadır. Pekalov amacını gerçekleştirmek için hapisane kaçaklarından ve körlerden yardım alır. Birçok güçlük ve zorlukla tünel kazısının ucunda nehrin öbür yakasına ulaşıp gün ışığını gördüğünde aklını kaybeder ve başına gelenler nedeniyle halk arasında Pekalov ile ilgili şehir efsanesi bile uydurulur.

Makanin'in “Gökyüzünün Tepelerle Buluştuğu Yerde” (1984) öyküsünde kahraman Başılov besteci ve müzisyendir. Kahraman hayatının yaşlılık döneminde kalbinden gelen sese kulak vererek çocukluk yıllarını geçirdiği Urallara dönmek, eski arkadaşlarını görmek ve yeni kuşaklara müzik konusunda yardımcı olmak istemektedir. Bu sebeple Makanin Uralların kendine özgü olan tarihi gelenekleri, efsaneleri, hikâyeleri de esere taşımakta ve Uralları tanıtmaktadır. Besteci Başılov Urallarda doğup büyüdüğü memleketine dönmek istemekle aynı zamanda modern hayat koşullarına yenik düşmüş ve yok olmuş geleneksel müzik hazinelerini tekrar ortaya çıkarmak, yeniden canlandırmak ve yeni yetenekleri keşfedip yetiştirmek için de çaba göstermeyi kendisine şiar edinecektir. Makanin'in bu çalışmasında memleketine ve köklerine karşı duyguları ve çocukluk dönemine özlem duygusu açık bir biçimde görülmektedir (Laird,1999:57).

Makanin'in “Eski Kasaba Hakkında Hikaye” (1974) ve “Valečka Çekina” («Валечка Чекина») (1974) eserlerinde de Urallar teması geçmektedir. “Valečka Çekina” adlı eserde Valya adında bir kız öğrenciden bahsedilir. Valya'nın babası 1944 yılında ölmüştür. Cenaze töreninin Uralların uzaklarında küçük bir şehirde gerçekleştirilir. Valya'nın annesi Tosya cenaze günü sabahtan akşama kadar ağlar durur

ve o gün işe gitmez. Mariya Vasilyevna kardeşi Tosya'ya Valya için yatılı bir aşçılık okulu bulduğunu ve baba Çekin'in ne olursa olsun Valya'nın okuması gerektiği yönündeki sözlerini hatırlatır. Tosya ise kızının okumasını çok istemekle birlikte aşçı olmasını istemez. Ama Mariya'ya göre aşçılık iyi bir seçimdir. Çünkü her zaman ve her yerde bir aşçıya ihtiyaç duyulmaktadır. Urallarda uzun kış gecelerinin geçtiği bu yerde sürekli elektrik kesintilerinin yaşanması ve Valya'nın akşamları odasında mum ışığında ders çalışması da hatırlatılmaktadır. Anne Tosya bazen gece mesaisine kalmakta ve Valya kardeşi Seryoja ile evde tek başlarına kalmaktadır.

Makanin'in "Eski Kitaplar" («Старые книги» / Stariye knigi) (1975) romanında Svetik (Svetlana) adında bir kahraman vardır. Svetik Urallarda bulunan Sverdlovskiy Üniversitesi'nde laborant olarak çalışmaktadır. Seyahat etmeyi çok seven Svetik Urallardan Moskova'ya eski kitapları araştırmak ve bulmak için gelmiştir. Svetik arkadaşlarına Urallardan bahsederken kumlu topraklarında salatalık ve domates gibi ürünlerin eğer Ural nehrinden tarlaya su taşımada tembellik gösterilmezse çok bol yetiştiğini ve çok lezzetli olduğunu anlatır.

Makanin "Takip" («Погоня» / Pogonya) (1975) adlı romanında daha ilk giriş kısmında Ural nehrinin çok büyük ve esaslı bir nehir olduğundan söz açar. Eğer yeryüzünde adı bile olmayan küçük bir nehir varsa mutlaka bir biçimde yolunun sonunda Ural nehrine suyunu bırakacaktır denmektedir. İşte bu biçimdeki küçük nehrin kıvrımında içinde yalnız bir ihtiyarın yaşadığı izbe bir ev ve çevresinde geniş ve uzaklara kadar giden görünümü ve içinde yaşayan ayıları ile tayga ormanları vardır. Ormanların Ural dağlarının kolları ile buluşmaları da göze çarpar.

Makanin'in edebiyat dünyasına adımını attığı ilk eser olan "Düz Çizgi" romanında genç matematik mühendisi Volodya Uralların uzak bir köşesinde barakada küçük bir odada yaşayan annesini hatırlar. Makanin'in birçok eserinde olduğu gibi "Düz Çizgi" romanında da yazar ve kahraman arasında birçok bakımdan benzerlik ve örtüşmeler bulunmaktadır. Makanin de kahramanı gibi Urallardan Moskova'ya gelmiş ve matematik alanında üniversite eğitimi almış birer mühendistir.

Makanin'in "Geride Kalmış Adam" (1987) eserinde Urallara anlatılan altın arayıcısı Küçük Lyoşa hakkında anlatılan efsaneye yer verilir. Küçük Lyoşa'nın maden arama ve bulma konusunda kendine özgü bir yeteneği vardır. Uralların yaşlı kadınları

engin tecrübelerine dayanarak Lyoşa'ya Ural dağlarının güneşin altında parlayan taşlarını gösterirler. Küçük Lyoşa hakkında anlatılan efsaneyi babasından dinleyen eserin kahramanı da tıpkı Mekanin'in kendisinde olduğu gibi Urallardan Moskova'ya teknik eğitim almak için gelen birisidir ve Urallara ait anılarını sürekli kafasında canlı tutarak nostalji içinde yaşamaktadır. Eserin kahramanı Lyoşa ile birlikte Ural dağlarında gezmiş ve parlak taşları araştırmıştır.

Mekanin'in "Bir Erkek ve Bir Kadın" (1987) romanında kadın kahramanı Ninel (Nina) Nikolayevna'nın memleketi Volga ötesi olarak da geçen Urallar bölgesidir. Mekanin'in 1960'lı yılların idealist, özgürlükçü ve entelektüel kuşağını ele aldığı ve sosyal açılardan eleştirdiği bu romanda Nina ilerlemiş yaşında kendine ait bir dairede tek başına yalnızlık içinde hayatını sürdürmektedir. Evlenmek fikrinde hiç olmamış ve aile kurumundan uzak kalmanın etkisiyle kendisini evinde örgü işlerine ve bol bol radyo kanallarını dinlemeye vermiştir. Ara sıra kafasına Volga nehrinin ötesindeki küçük bir şehirde ölmüş olan anne ve babasının mezarlarını ziyaret etme fikri gelip gitmektedir. Nina'nın aklına uzaklardaki akrabaları da gelir tabi ki. Ama Nina Urallar tarafına yolculuk etme konusunda kararsızdır. Hatta bu fikir ona korkunç bile gelmektedir. Çünkü o tarafın insanları oldukça kaba, görgsüz ve kültürsüz, nezaket kurallarından uzakta yaşıyor olmalıdır. Üstelik o tarafa giden trenler pis olmalı, kupelerde yüksek seslerle gülmeler ve konuşmalar olmalı, koridorlarda omzuyla vurarak ilerleyen tipler olmalıdır ona göre. Oralardaki tren istasyonlarında yerlerde ve oturaklarda uyuyanların yanında içki içenler de vardır. Romanın yazar ve aynı zamanda anlatıcısı olan kahramanı İgor Petroviç ise Nina'yı Volga ötesindeki topraklara yani Urallara ziyaret konusunda cesaretlendirmek istemekte ve Nina'nın kafasında canlandırdığı fikirlerin artık eskilerde kaldığı konusunda onu ikna etmeye çabalamaktadır. Birgün Nina'nın hiç ummadığı bir zaman da Volga'nın ötesindeki memleketinden iki yeğeni çıkagelir. Taşradan gelmelerine rağmen yeğenlerin modern kıyafetleri ve davranışları Nina'yı çok şaşırtır. Nina'nın akrabalarının geliş sebebi ziyaret olmayıp birisi sınava girmek diğeri ise ona eşlik etmek ve gerekli alışverişleri yapmak için gelmiştir. Yeğenler Nina'da kaldıkları sürede ona her türlü yardımı göstermekte geri durmazlar. Alışveriş, ev temizliği, yemek hazırlama konusunda Nina'ya son derece cömert davranırlar.

Mekanin'in "İlk Solukta" (1976) eserinde de Urallar teması kendisine yer bulur. Eserin kahramanı Oleg Urallarda bulunan küçük şehirde annesi ve babası ile birlikte sade

bir hayat sürmekte iken Moskova'ya gitmiş ve beş yıl enstitüde eğitim almıştır. Sonra tekrar Urallarda bulunan steplere dönüş yapmış ve Gromışev'in tatlı vaatlerine kanıp Kukuyevsk adında ücra bir yerde üç yıl boyunca inşaat işçisi olarak çalışır. Gromışev kahramanı bu kente bağlamak için orada yaşayan kurnaz bir dul bayanla evlendirir. Kadına göre her şey yolunda olsa bile kahraman kendini kurtarmak için Moskova'nın yolunu tutar. Oleg'in Moskova'da okul yıllarından Galka ve Andrey Buçenkov adlı arkadaşları vardır. Moskova kahramanı çok sıcak karşılar. Mevsimlerden yaz yaşanmakta ve ortalık sıcaktan kavrulmaktadır. Öykü kahramanı Moskova'ya vardığında ilk olarak doğruca Andrey'e gider. Andrey'in kayınvalidesi kahramanın zamansız gelişinden çok rahatsız olur. Andrey kayınvalidesini sakinleştirir ve konuğunu mutfağa götürür, karnını doyurmasını sağlar. Oleg, Andrey'in kaynanasının Gogol'ün "Ölü Canlar" (1842) eserindeki Plyuşkin karakteri gibi cimri birisi olduğunu söyler. Andrey kayınvalidesinin gölgesinde kalmış ve yaklaşık üç yıldır kendine ait bir iş kuramamıştır. İş kurmak için parası yoktur ve bunun yanında cesareti de yoktur. Andrey kendisini dürüst görmekle birlikte aşağılık birisi olarak da düşünmektedir. Oleg arkadaşı Andrey'in kayınvalidesinin evinde içinde bulunduğu konumu Rusya'da toprak köleliği zamanından kalma köylülere benzetir. Oysa Oleg'in yöresi olan Urallarda hiçbir zaman toprağa bağlı kölelik olmamıştır. Eserde ayrıca Urallar yöresinin ve büyük şehirlerin karşılaştırması yapılır. Stepte gökyüzü aynı Rusya'nın ortasındaki arazilerde olduğu gibi açık ve aydınlıktır. Etrafa bakıldığında göze çarpan uçsuz bucaksız geniş araziler, otlar ve eyersiz gezen atlardır. Dağlar yüksek değildir ve tepe görünümündedir. Şehre gelen Oleg için bunlar şimdilik sadece hatıralar olarak kalmıştır. Şehirde ise binalardan başka bir şey yoktur. Şehir hayatı Oleg için hiç de çekilir gibi değildir. Şehir macerasından aradığını bulamayan ve şansı yaver gitmeyen Oleg uzun bir uçak yolculuğu sonucunda bıraktığı Kukuyevsk adındaki steplerin ortasındaki çalıştığı köy çiftliğine geri döner.

Makanin'in "Ortasında Sürahi Olan Çuha Örtülü Masa" (1993) eserinde kahraman Klyuçarov yasa dışı yollara başvurarak ikinci bir ev edinmesinin ortaya çıkması üzerine sorgulanan ve bu sorgulama sürecinde bir hastalık nöbeti gibi ruhunda ve rüyalarında sürekli olarak acı çekmektedir. Klyuçarov sorgulama masasının örtüsünün çuhadan oluşuna, şeklinin dikdörtgene benzemesine ve ortasında su dolu sürahiye dikkatini yoğunlaştırır. Sorgulama masasının öbür tarafında bulunan sorgu üyeleri karşılarındaki birçok zanlı için ölüm ve hapis kararları aldıkları için Klyuçarov da

kendisini böyle bir sonun beklediğini düşünmektedir. Korku nöbetlerine kapıldığı zamanlarda Klyuçarov çocukluk anılarını düşünerek teselli bulmaya çalışır. Ural nehrinin yakınında nala benzer bir biçimde körfez gibi bir su birikintisi oluşmuştur. Orada Klyuçarev bir masa bulur. Bu masa gezilerde piknik yapmak için konulmuştur. Masa daha sonra yerinden çıkmış ve devrilmiş, üzeri karga dışkılarıyla kirlenmiş ve çevresi yağmur sularıyla dolmuştur. Çocuklar bu masayı ters çevirmişler, sonrasında masa biriken yağmur suyu içinde sanki dört direği olan bir gemi gibi durmaya başlamıştır. Çocuklar ters dönen masanın üzerine çıkmışlar, elleriyle suda masayı bir çamaşır teknesi gibi hareket ettirmişler, nehrin kenarında oluşan küçük körfez benzeri bir yerde yüzdürmüşlerdir. Çocuklar etrafta gezintiye gelen insanların bıraktıkları masa örtülerinin kalıntılarını alıp gemilerine yelken bile yapmışlardır. Ters dönmüş masanın öndeki ayağına kırmızı bir bez parçası bağlamışlar ve bu onların bayrağı olmuştur. Kırmızı bayrak altında ve çocukların heyecanlı bağrıışmalarının eşliğinde yelkenli çamaşır teknesi görünümlü gemi birikmiş su içinde hareket eder. Aşırı yağmurlu havalarda taşan Ural nehrinin suları yatağından taşmakta ve çamurlu sularla akan nehir değişik bir görünüm almaktadır. Nehrin kenarında derme çatma bir barakada oturan çocuklar yağmurdan ıslanmalarına aldırmadan oturmakta, bu sırada çamaşır teknesi görünümünde ters dönmüş masadan gemi su birikintisi içinde kendi kendine yüzmektedir. Klyuçarov'un arkadaşı Vovik Rıjkov ise korku içinde bağırarak geminin Ural nehrine doğru sürükleneceğini söylemesine rağmen diğer çocuklar böyle daha iyi olduğunu söyleyerek sakince gemiyi seyretmeye devam ederler. Ural nehrinin taşan suları o kadar kuvvetli akmaktadır ki ters dönmüş masadan gemiyi alıp götürmeye az kalmıştır. Yelkenli geminin uzaklara gitme tehlikesine karşılık o sırada çocukların tek düşündüğü sağanak sonrası suların hemen çekilmemesi ve daha fazla süre yüzme isteğidir.

Makanin “Mavi ve Kızıl” (1982) eserinde 2. Dünya Savaşı boyunca Rusya topraklarında ortaya çıkan açlık ve kıtlık gerçeğinden dolayı Vitya’yı annesi zor şartların yaşandığı büyük şehirden Urallarda bulunan büyükannenin yanına daha iyi beslenmesini sağlamak amacıyla göndermek amacındadır. Urallara ulaşan Vitya özgürlük havasını tatmış, hayatında ilk defa büyük ve açık arazileri görmüştür. Vitya çocuk gözüyle köy ortamını, babuşkaların kendi aralarındaki konuşmalarını, köy çocuklarının içinde bulunduğu ruh hallerini ve özellikle dış görünüşlerini yakından tanıma fırsatını yakalamıştır. Vitya’nın Urallarda yaşayan nineleri farklı renklerde şallar kullanmakta ve

bununla da hangi kültür çevresinden geldiklerini anlaşılır kılmak istemektedirler. Eserde geçen mavi ve kırmızı renklerdeki şalların varlığı iki kesim arasındaki kültür ve hayat tarzı farklılıklarını ortaya koymaktadır. Kırmızı şallı büyükanne torununun üzerinde kendi kültürünün taşıdığı çizgilerin olması gerektiğine inanmakta ve onun geleceğini doğru bir yönde yöneteceğini düşünmektedir. Mekanin “Mavi ve Kırmızı” öyküsünde iki büyükanne arasında torunlarını etkileme çekişmesinin yanında Rusya’nın Asya-Avrupa sınırı sayılan Urallarda bir köyde yaşayan insanların günlük hayatlarının sıradanlığını, zamanın durgunluğunu, insanların kırsalda sahip oldukları değer anlayışlarını da işlemektedir. Urallarda yer alan köy steplerin ortasında kurulmuş ve köyün çevresinde büyük bir açıklık ve boşluk şeklindeki arazide tek bir ağaç bile bulunmamaktadır. Köyden oldukça uzaklarda birbirine yaslanırcasına uzanan ve gözle zorlukla seçilen Urallardan da bahsedilmektedir. Uçsuz bucaksız steplerin ortasında yer alan izba (изба) adı verilen köy evleri küçük alanlardan oluşmakta ve izbalarda yaşayan insanlar sıradan, sessiz ve sakin bir hayat sürmektedir. Mekanin’in bahsettiği bir diğer konu ise Urallarda yağın yağmurun farklı olduğudur. Urallarda duyulan gök gürültüsü ve ardındangelen yağmur inatçı bir şekilde yağmaktadır ki sanki yanmakta olan bir kafadaki ateşi söndürmek, sonrasında gri perdesini açıp güneşin ve gökyüzünün ortasında kalan küçük ve temiz köy ortamını, dereyi, ak renkteki köy yolunu göstermek istemektedir. Vitya köydeki gök gürültüsü ile şehirdeki gök gürültüsünün farkını karanlıkta anlamıştır. Köyde geceler daha karanlıktır. Bundan dolayı şimşek çaktığında kıvılcımları daha beyaz ve daha mavi gözükmektedir. Gökyüzünü muhteşem parlaklıkta aydınlatmakta, tabiat bütünüyle sarsılmaktadır.

Mekanin “Sesler” (1982) öyküsünde geçmişte zamanın içinde kaybolmuş kahramanların seslerine öncelik vermektedir. Mekanin’e göre ses varoluşun bilinçaltında yer alan en birincil halidir. Bu eserde yazar çocukluk ve ihtiyarlık dönemlerini tasvir etmede büyük gayretler göstermektedir. Bu amaçla çocukluğunun geçtiği Urallar bölgesine olayları taşımakta, hayatı çeşitli yerlerde geçen anlatıcı roldeki kahramanın Kolka adında ölümcül hastalıklı bir çocukla geçen diyalogları anlatılmaktadır. Mekanin eserine Ural dağlarının yakınında kurulu olan kasabanın (посёлок / posyolok) anlatımı ile başlar. Urallarda yer alan kasaba çevresindeki arazinin genişliği karşısında insanların çok sabırlı olmalarını da zorunlu hale getirmiştir. Güneşin zirvelerine vurduğu zamanda parlamasından dolayı Ural dağları yörede sarı dağlar olarak adlandırılır. Uralların yakınında kurulu bu kasabada Amerikalı iki mühendis aile yaşamaktadır. Yazar Rusların

yaşadığı sıradan ve basit barakalardan farklı olarak Amerikalılar için özel yapılmış villaların varlığını öne sürmek istemektedir. Amerikalıların villalarından Rusların yaşadığı barakalara doğru esen rüzgar Amerikalıların mutfaklarında pişen yemeklerin kokusunu getirmektedir. Esere konu olan Kolka kasabanın ağırbaşlı ve sakin tabiata sahip kasabadaki çocuklardan birisidir. Uzaktan bakıldığında zayıf ve ince beden yapısına rağmen şişmiş dalağı nedeniyle koca göbekli Amerikalı bir mühendis gibi gözükmektedir. Sol tarafında idrarını yapmasını sağlayan bir dışarı aktarma hortumu taşımaktadır. 12 yaşında olan ve bir yıllık ömrü kaldığı söylenen Kolka gerçekten de 13 yaşında ölür.

Makanin “İki Kız Kardeş ve Kandinski” (2011) romanında çevresindeki insanları sisteme gammazlayan ve onların tutuklanmalarına, sürgüne gönderilmelerine neden olan kişileri inceler. İşte bunlardan birisi çevresindekilerin “Batya” (Батя/beybaba) dedikleri Sergey Sergeyiç’tir. Çalışkan ve örnek tavırlar sergileyerek kendisinden kuşku duyulmayan ihtiyarın verdiği gizli bilgiler yüzünden komşuları da dâhil olmak üzere sayısız birçok insan Sibiry’a’nın uzak köşelerine sürgüne gönderilmiştir. Ona güvenen ve inanan insanlar Batya’nın yanında umarsızca söyledikleri sözler yüzünden uzun süreli cezalar almaktan kurtulamamışlardır. Batya’nın sürülmelerine sebep olduğu ailelerden olan Snegirev ve Ryajskiy aileleri Sibiry’a’nın en batı ucu olan Magadan’a sürülmüşler ve oranın zor ikliminde kötü şartlar altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Batya yaptıklarına bir meslek gözüyle bakmıştır. Ama sonrasında pişmanlık duymuş, yapmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Batya sürülmelerine sebep olduğu komşularına mektup yazmış ve onlardan kendisini bağışlamalarını istemiştir. Batya Arbat’taki dairesini kiraya verdikten sonra Sibiry’a’ya sürgüne gitmelerine neden olduğu komşularının yanına gitmek için önce Volga nehrinin ötesine geçmiş, Uralları aşmış ve en sonunda ulaştığı ailelerden kendisini affetmesini istemiştir. Sürgündeki aileler Batya’yı affettikleri gibi ona kalacak yer ve yiyecek de verirler. Batya Sibiry’a’da sürgün aileleri yanında altı yıl geçirir. Yıllarca süren Sibiry’a seyahatinden sonra yine dönüş yolunda Uralları aşmış ve Moskova’ya dönmüştür.

Makanin’in “Asan” (2008) romanında başkahraman Binbaşı Aleksandr Jilin’in babası Ural nehri kıyısında yer alan Kovılsk-na-Urale şehrinde yaşar ve Jilin babasıyla akşamları ara sıra da olsa telefonla konuşur. Jilin Çeçen topraklarında ordunun malı olan yakıtın kendisine düşen sözde payının satılmasından elde edeceği parayla Rusya’da bir

nehir kenarında güzel bir ev inşa etmeyi ve Kovılsk'ta yaşayan babasını da yanına almayı hayal etmektedir. Jilin'e göre Urallarda bulunan Kovılsk'ta yaşamak oldukça zor ve şimdiye kadar da orada yaşadığı babasına yeterlidir. "Asan" romanında adı Jenya olarak geçen bir asker annesi oğlunu Çeçenlerin elinden kurtarmak ve bu konuda Jilin'den yardım almak için Grozni'ye gelmiştir. Jilin tutsak askerin kurtarılmasına aracılık etmiş, asker ve annesi Urallardaki evlerine dönmüştür. Ancak asker annesi Jilin'e söz verdiği parayı ödeyememiş olsa da Jilin askerin rahatta olduğundan dolayı bu durumu arka plana atmayı yeğlemiştir.

2.4. Mekanin'in Sanatında Yeraltı ve Yerüstü Temaları

Mekanin'in edebiyat eserlerinde çok defalar bir mekan olarak yerin altı ya da üstü karşımıza çıkmaktadır. Kahramanlar kendilerini bazen yerin altında bazen de yerin üstünde daha iyi ve daha güvende hissetme duygusunda olabilmektedirler. Bu bağlamda Mekanin'in "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" romanı mekan tanımlaması yapması açısından büyük önem taşımaktadır. Mekanin'in bu romanında "yeraltı" kavramı bir mekân olmanın ötesinde özgün ve özgür edebiyat eserleri ortaya koymanın sıkıntısında olan sanatçıları içinde barındıran düşüncenin soyut boyutunu ifade etmektedir.

Mekanin "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" romanını yazmasının nedeni olarak romanda anlatılan gerçekliklerin ve ortaya çıkan durumların iki türlü açıklaması bulunduğunu ifade etmektedir. Birincisi, iktidara karşıt olarak gözüken ama iktidarın nefes almasına izin verdiği sürece hayatta var olabilen türden olanlardır. Bu muhalefet anlayışı kendisine hayatta kalma izni veren gücün karşısında süreklilik gösterme yeteneğinden uzaktır. Demokratik toplum yapısının oluşmadığı bir ortamda Rus tipi muhalefet anlayışı bundan ibarettir. Her şey birdenbire değiştiğinde kendisini "Underground" sayan bu türden muhalefet üyeleri devleti oluşturan kurumların birer parçası olacaklar, yüksek makamlara geçecekler ve yaptıklarından dolayı ödüller almakta bir sakınca görmeyeceklerdi. İkinci tür muhalefet ise "Underground" gerçeğinin diğer yüzünü oluşturanlardır. İkinci türden muhalefetin temsilcileri herhangi bir iktidar değişimi sırasında bile yüksek makamlara geçme olasılığından epeyce uzakta bulunanlardır. Bunlar kendilerini feda etmiş bir neslin devamı olan kuşaktır. İşte Mekanin ruhunun gücüne sahip olan ve onu hiçbir şey karşılığında değiştirmeyen bir kuşağın

üyelerini anlatmak için “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanını kaleme almıştır (Aleksyutina, 2004).

Makanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında koridorlar imgesini devasa “Rus yurdunun sonsuz koridorunda” ifadesinde de anlaşılaçağı üzere Rusya’nın uçsuz bucaksız geniş arazilerine de benzetmek istemiştir. Bekçi yazar Petroviç kendilerini Rusya’nın huzurunu bozmakla suçlayan Mihail’in kardeşine verdiği cevapla hem Underground’un hem de Rusya’nın yer üstünün tanımını yapmaktadır:

“Biz Rusya’nın bilinçaltıyız. Bizi buraya kaydetmişler. Burada kartlar nasıl açılırsa açılsın bizi tekmelerle kovalayacaklar, kapıdan kapıya atılacağız ve koridorun uzunluğuna hayran kalacağız. Ucuz plastik daktilolarımızla devasa Rus yurdunun sonsuz koridorunda bizim için de bir oda buhumur umudıyla sürünüp duracağız” (Makanin, 1998:230).

Yerin üstünde bir yer olarak Rusya toprakları Petroviç’in Yahudi arkadaşı Mihail için de özel bir anlam ifade etmektedir. Rusya’yı İsrail’e gitmek için terk eden Mihail gittiğı yerin iklimine ve kültürüne uyum sağlayamamış, hasta olmuş ve kalbi teklemektedir. Ölüm duygusunu hisseden Mihail tekrar Rusya’ya dönmek istemiş ve Şeremetyevo Havaalanı’ndan Moskova toprağına adımını attığında aniden yüz üstü düşmüş ve ölmüştür (Makanin, 1998:547).

Mekanlardan yola çıkarak eserlerdeki kahramanların sosyal konumları, yaşam gerçekleri, idealleri ve hayalleri de kendilerini ele vermektedir. Romandaişlenen mekânlar aynı zamanda sosyo-politik gelişmelere de tanıklık ettikleri için ayrıca bir önem taşımaktadır. “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında Sovyet sisteminin insanlar ve aileler için zorunlu ortak yaşam alanları olarak belirlediğı küçük dairelerden ve odalardan oluşan, mutfak, banyo ve tuvaletlerin ortaklaşa kullanıldığı «общеежитие» (obşejitiye)⁶⁴ olarak bilinen mekanlar toplumun da ruh ve beden yapısını şekillendirmede önemli roller üstlenmiştir. “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanı başlığı ile yerin altını işaret etmekte ise de romandaki kahramanların

⁶⁴ 1) yurt (-du) студенческое общежитие-öğrenci yurdu 2) (общественный быт) toplum hayatı; toplum halinde yaşama, günlük hayat (повседневная жизнь) нормы / правила социалистического общежития – sosyalist toplum hayatı kuralları. V.G. Shcherbinin. The Comprehensive Russian-Turkish Dictionary. © Russkiy yazık – Media, 2005.

mekanı ve yaşam alanları genellikle yerin üstündedir. Burada yerin altı ile bir bilinç durumu ve benzetme amaçlı kullanılmaktadır. Buna en uygun örnek bekçi yazar Petroviç'in varlığı ve yaşadığı mekanın özellikleridir. Moskova'nın bir kenar semtinde bulunan ve küçük metre karelerden oluşturulmuş oda büyüklüğündeki dairelerin olduğu bir yurt binasında tatile çıkan ailelerin dairelerine göz kulak olması karşılığında koridorlarda kalmasına izin verilen bir kişidir. Kendisine ait bir odası olmayan Petroviç yurt yaşayanlarının gözünde evsiz barksız bir adamdır.

“Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında koridorlar kahraman Petroviç'in gözünde özel bir anlam ifade etmektedir. Koridorlar Petroviç'in bir zaafi olmuştur. Düşünmek için koridorlardan daha iyi bir yer bulamaz kendisine (Makanin, 1998:389). Ayrıca yazdıklarının yıllarca yayınevleri tarafından yayınlanmasının reddedilmesi sonrasında Petroviç elyazmalarını hiç götürmemesi gerektiğini geç de olsa anlar. Ona göre her insan günün birinde bir tanıma şekli olarak şu ya da bu değerlendirmenin anlamsızlığını kavrar. Böylelikle de olsa insan hala yaşamın uzun koridorunda uzaktaki aydınlığa doğru yürümektedir. Petroviç sonuçta başarısız olmadığını bilmek ve kendisi gibilerin tanınmadan underground'da yaşamaları gerektiğine inanmakta idi. Gorbaçov ile gelen değişim havasından yararlanıp yerin üstünde önemli yerlere gelmek isteyen Underground insanları kendi hesaplarına bir şeyler elde etmeye başladıklarında Petroviç kendisi olarak kalmaya ve underground'u terk etmemeye karar vermiştir (Makanin, 1998:506).

Petroviç bekçilik yapmakla birlikte aslında bir yazardır. Eserleri uzun bir süre yayınevleri tarafından yayınlanmasa bile kendisini daha çok yazar olarak özellikle de bir Underground yazarı olarak görmek istemektedir. Ona göre bir Underground yazarının mayasında asla ve hiçbir zaman politika olmamalıdır (Makanin,1998:35). Petroviç'in Underground çevresinden tanıdığı Veronika politikaya adım atmakla yanlış yapmış, üstelik hakkında gazetelerde olur olmaz haberler de yayınlanmıştı. Veronika yerin altından yerin üstüne çıkmaya karar vermekle hayatının en büyük hatasını yapmış ve büyük bir yara almıştı.

Petroviç'in kendisini iyi hissettiği ve kendisini kolayca ifade edebildiği mekanların başında yerin onlarca metre aşağısında geniş tünelleri ile yer alan metro gelir. Yerin üstüne ait reklamların yerin altında da varlığını hissettirmesi Petroviç'in dikkatinden kaçmaz ve bunu insanlar arasındaki güvensizlik duygusunun yükselmesi

olarak görür (Makanin, 1998:58). Petroviç yerin altında metro istasyonunda beklerken tünelin karanlık deliklerine bakar ve sanki nefes aldığını düşünür. Petersburg'daki metro istasyonlarını da aklına getiren Petroviç metro treni beklentisi içinde iken Moskova ve Petersburg arasında yer altılar bağlantısını düşünmeye dalar (Makanin, 1998:245).

Petroviç deputat (milletvekili) Dvorikov'un kendisini bir daire karşılığında politikaya sokma çabasında duruşunu hiç bozmaz. Sözleriyle Dvorikov'u şaşırtan Petroviç Underground çevresinin Dvorikov gibilerinin gözünde komünistlerden zarar görmüş ve şimdilerde bir bardak süt ile bisküvi bekleyen kişiler olduğu düşüncesinde olduklarına tanıklık eder. Oysa Petroviç bir Undergroundlu'nun namusundan başka bir şeyi olmadığını düşünür (Makanin, 1998:310). Petroviç eserleri yıllarca dikakte alınmasa bile onurunu ve gururunu korumak isteyen bir yazarın gideceği ve duracağı bir yer olarak görür Underground'u. Hayatta kalmak için, yaklaşan kış ve soğuklarda toprağa gömülen büyük yırtıcılar ve küçük hayvanlar gibi Underground yazarları da gömülmüştü (Makanin, 1998:607).

Makanin'in "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" romanında yerin üstünde dikkate alınması gereken mekanlardan birisi de akıl hastanesinin (психушка / psihuška) koridorlarıdır. Hatta Petroviç akıl hastanelerini devletin bir parçası olarak görür. Doktorlar, hemşireler, koğuşlar, yataklar, serumlar, şırıngalar, ampuller hepsi birlikte nöbet tutuyor ve sisteme bekçilik ediyorlar (Makanin, 1998:397). Petroviç'in bir zamanların sanat dehası kardeşi Venya üzerine atılan bir iftiradan dolayı akıl hastanesine zorla kapatılmış ve kullanılan kimyasalların etkisiyle akıl sağlığını kaybetmesi sağlanmıştır. Artık Venya çizdiği cesur ve eleştirel karikatürleriyle sistem için tehlike oluşturabilecek bir yapıda değildir. Petroviç kardeşi Venya'yı ziyaret ettiğinde gördüğü manzara genelde şu şekildedir: "Yaşlanan Venedikt Petroviç başını yana eğiyor, gözleri şaşı bir halde yere düşen tohumları arıyor. Kafasındaki saçlar aklar içinde. Seneler geçiyor ancak tohumlar hala yok ortalıkta" (Makanin, 1998:130). Venya'nın akıbetine uğrayan Petroviç de kendisini Kafkasyalı cinayeti sonrasında geçirdiği baygınlıkta farkında olmadan sayıklamalar neticesinde verdiği akıl hastanesine şüphe üzerine götürülür. Burada yurt koridorları yerini hastane koridorlarına bırakmıştır. Hastane yaşamı ahesteliği ile başlarda Petroviç'i büyüler. Hatta normal hayata döndüğünü bile düşünmeye başlar. Evsiz barksız insanların kaldığı Savelevski yurdunun şartlarına göre hastane daha temiz ve daha düzenli gözükür. Petroviç yapılan iğnelerle canı yansa verilen

iyi-kötü yemek ile sesini çıkarmaz. Yurt dairelerindeki kadınların yerini hastanede hemşire Marusya alır. Petroviç onunla da iletişim kurmak için harekete geçer. Ama Petroviç Marusya'nın gözünde yaşlı bir bekardır, başka bir şey değildir (Makanin,1998: 389). Petroviç de içinde geçerli olmak üzere dünyanın bütün erkekleri kadınlar karşısında zayıf bir konumda olduklarından dolayı yurt koridorlarında koşturmuşlar, yollarını kaybetmişler, sonsuza dek kendilerini sevecek bir kadın arayışında bütün enerjilerini harcamışlardır (Makanin, 1998:19). Petroviç koridorlar boyunca uzanmış kapıların ardındaki kadınları hep merak etmiştir. Koridorların karanlığına sinmiş ve sevgi bekleyen kadınlarla dolu idi dünya Petroviç'e göre. Ama zamanla Petroviç'in gözünde yaşlanma ile birlikte kadının yerini onların dairelerinin yaşam kolaylıkları almakta idi (Makanin, 1998:25).

Makanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında yerüstü temasına örnek olarak Sovyet insanının yaşadığı mekânlardan birisi olan «хрущоба» (hruşoba)⁶⁵ adıyla bilinen binaları vermektedir. Kruşçev zamanında konut sorununa acil çözüm bulmak amacıyla yapılan binalardan oluşmuş yapılara halk tarafından bu ad takılmıştır. Makanin bu romanında “hruşoba” tarzı binayı şöyle betimlemektedir:

“Zayıfça aydınlatılmış, döküntü içinde bir apartman kapısının önünde bir gece arabası. Erkek ve kadın. Kadın garip bir şapka takmış. Hruşobalarda insanlar fakirdir. Vedalaşıyorlar ve kadın taksiye biniyor. Yaşamın hırpaladığı ayrılan bir çift mi bu acaba?” (Makanin, 1998:328).

Makanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında Moskova’da yerin altının ve üstünün Sovyetlerin çöküşünden sonraki zamanlarda nasıl da değişime uğradığını yerin üstüne yapılan rezil ve çirkin görünüşlü olduğunu iddia ettiği yüksek binaların ve gökdelenlerin yapılmasıyla açıklamaktadır. Ona göre yerin altında metro istasyonlarının görünümü daha sade olmakla birlikte en azından halkçı estetik anlayışını yansıtmaktaydı. Yerin altındaki metro istasyonlarının havası sadece bekçi yazar Petroviç’in kendisini değil birçoklarını kemerlerin altına, gündüz gözünden kaçıp uzakta

⁶⁵ İki ya da üç odalı küçük dairelerden oluşan blok ve panellerle yapılan bina tarzı. SSCB zamanında 1950-1960 yılları arasında Kruşçev yönetimi sırasında barakalarda ve kommunalka adı verilen ortak kullanım alanlı yurtlarda yaşayan aileleri acilen yerleştirmek için yapılan binalara verilen addır. T.F. Yefremova. The Comprehensive Dictionary of the Contemporary Russian Language. © 2006.

olmak isteyenleri kendisine çekmeye devam ediyordu. Kuralısızlığın ve suçun egemenliğinin olduğu yerin üstünün aksine yerin altında kuralları çiğneyenlere karşı insanlar hep birlikte en azından tepki gösterebiliyorlar ve kötülüğü engelleyebiliyorlardı. Sigara içen birisinin el birliği ile vagonun dışarı atılması verilecek en basit örnektir (Makanin,1998:355). Petroviç metrodan yer üstüne çıktığında karşısına çıkan sokak kadının kendisine kur yapmasını cevapsız bırakır. Ona göre bir şehir para karşılığında sokaklarını, sinemalarını, evlerini, arabalarını, mağazalarını güzelleştirebilir, ama gece insanlarını, gece kadınlarını hayır. Zaten Petroviç de Moskova'dan başka şehir bilmediğini söylemekte ve sadece yeraltını, metrosunu, metronun da birkaç çıkışını bilmektedir (Makanin, 1998:359).

Makanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında yeraltı kavramını soyut olarak onurunu ve gururunu korumak, her şeyin üstünde tutmak isteyen yazarların kendi sessiz dünyaları anlamında kullanmasına karşılık yeraltı kavramı “Kaçış Yolu” (1991) öyküsünde gerçek anlamında kullanılmaktadır. “Underground” romanında yerin altı daha özgür ve daha huzurlu olarak kabul görürken “Kaçış Yolu” öyküsünde yerin altı güven ve huzur ortamının bulunmadığı bir mekan olarak tanıtılmaktadır. Romanda yerin altında adı sanı duyulmamış ve eserleri yayınevleri tarafından yayınlanmaya değer görülmemiş edebiyatçılar ve sanatçılarla dolu iken “Kaçış Yolu” öyküsünde yerin altında toplumun elit tabakası ve ünlü isimleri toplumun günlük hayatından ve onların her türlü sosyal gerçeklerinden uzakta, kendi dünyalarında umursamaz bir biçimde yaşamaktadırlar. Romanın kahramanı bekçi yazar Petroviç yerin altında kendini saklamayı bir başarı olarak görürken “Kaçış Yolu” romanında yerin üstünde olmak yerin altında olmaktan daha iyi ve daha güvenli olarak gösterilmektedir.

“Kaçış Yolu” öyküsünün kahramanı Klyuçarov eşiyle ve özürü oğluyla sıradan bir binada yaşamakta iken sokaklarda görülen ve her an kapılarını çalabilecek felaketlerden kaçmak için yerin altında bir tünel kazmak ve daha güvenli bir mekan içinde bulunmak arayışı içine girmiştir. Klyuçarov ve ailesinin yaşadığı şehir yeraltının görkemli ve parlak ortamı ile yerüstünün vahşilikleri arasında ikiye bölünmüştür. Yerüstünde toplumun bütün olumlu özelliklerini kaydetmiştir. Sokak ışıklarının sönmüş olduğu karanlık binalar arasında serseriler çok sayıda tecavüz ve hırsızlık olaylarına karışmaktadırlar. Öldürülen insanlar sokaklarda kaderine terk edilmekte ve eceliyle ölen insanları bile akrabaları korkudan defnedememektedir. Sokaklarla ara sıra ortaya çıkan

sessizlik bile bir anda öldürücü ve yıkıcı niyetleri olan sayıca kalabalık insanların naraları ile bozulmaktadır. İşte bütün bunların ortasında Klyuçarov eşi ve engelli oğlundan oluşan ailesini korumak amacıyla bir delik kazma gayreti içindedir. Klyuçarov kazdığı tünelin yanlışlıkla bile olsa yeraltı dünyasına çıkması ile bir anda kendisini yeraltında yaşayan insanlar arasında bulur. Bu yeraltı dünyasında son derece şık görünümlü erkekler ve kadınlar masalarda oturmakta, Rus ulusunun asırlardan beri meşgul eden felsefe sorunlarını konuşmakta ve büyük bir keyifle içkilerini yudumlamaktadırlar. Yeraltı insanları Klyuçarov'a yerüstünde olup bitenlere ve yaşayanlara dair çeşitli sorular sorarlar. Yeraltının ortamı bol ışıklı ve parlak olmasına rağmen aslında görüldüğü kadar da güvenli değildir. Klyuçarov uzun konuşmalardan sonra kendi dünyasına yani yerüstünün gerçeklerine dönmeyi ve orada yaşamayı öğrenmeyi kendisine daha uygun bulur. Çünkü Klyuçarov'ın yerüstünde bakmak zorunda olduğu ailesi ve kendisinin yardımına muhtaç olan arkadaşları vardır. Özellikle bakıma muhtaç çocuğu için sürekli kaygılanmaktadır.

Makanin'in "Gökyüzünün Tepelerle Buluştuğu Yerde" (1984) uzun öyküsünde yerin üstünde olarak Ural stepleri ve uçsuz bucaksız Sibirya toprakları gibi büyük alanlar karşımıza çıkmaktadır. Yeryüzünün en büyük alanlarına sahip olan Rusya'da insanların yaşam alanlarının oldukça daraltıldığı ilkel barakalar, küçük metre karelerden oluşturulmuş oda biçiminde yurt daireleri çıkmaktadır. Makanin'in "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" romanında dünyanın en geniş arazilerine sahip olmasına karşılık Rusya'nın insanına sosyalizmi uygulamak adı altında dünyanın en küçük yaşam alanlarını "ortak yaşam alanlarına sahip hayat tarzı" («общая жизнь в России» / obşajnaya jizn v Rossii) çözüm olarak sunması eleştirilmektedir. Dolayısıyla mekânlar taşıdıkları olumsuz özellikleriyle öne çıkmakta ve insan davranışları üzerine olan etkileri dikkat çekmektedir. Barakalar tarzında küçük yerleşim birimleri ve küçük metre-kareli odalar halindeki dairelerde sergilenen kolektif yaşam biçimi bir taraftan insan kişiliğinin yok edilmesine ve ilişkilerin "ben" merkezli düzeyine indirgenmesine, diğer taraftan fakir barınaklarının içindeki insanların dedikodulara göre hareket etme tarzının oluşmasına neden olmaktadır. Makanin'in kahramanı bekçi yazar Petroviç de sosyalizmin getirdiği mekan anlayışının kurbanlarından birisi olarak bir besteci, bir yazar ya da bir sanatçı olmaktan ziyade öncelikli olarak kendisine sıcak bir ortam bulmaya çalışan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5. Eleştirmenlerin Gözünden Mekanin'in Edebiyat Sanatı ve Kimliği

Vladimir Mekanin 1995 yılında “Washington Post” gazetesinden Elisabeth Rich ile yaptığı röportajda sosyalist sistemde kendisine önemli roller ve sorumluluklar verilen Sovyet yazarlarından farklı olarak öncelikli tercihinin edebiyat yapmak ve bu anlamda sanata inanmak olduğunu ifade etmiştir. Sovyetler zamanında yazarlara sistemin resmi edebiyat anlayışı olan sosyalist realizmi destekleme ve onun propagandasını yapma karşılığında sosyal ve ekonomik açılardan büyük ayrıcalıklar ve üstünlükler tanındığını ifade eden Mekanin, Boris Pasternak'ı bu duruma örnek olarak gösterir. Mekanin'e göre Pasternak sosyalizmin nimetlerinden sonuna kadar yararlanmıştır. Marina Tsvetayeva bile Sovyet Rusya'ya dönüş yaptığında Pasternak'ın sahip olduğu mal varlığı karşısında çok şaşırmıştır (Fiedorow and Rich, 1995:92-107).

Edebiyat eleştirmeni Natalya İvanova 14 Mart 2007 tarihinde Özgür Avrupa Radyosu'nda (Радио Свобода / Radio Svoboda) “Günün Adamı” («Человек дня» / Çelovek dnya) programında Vladimir Mekanin'i bir yazar olarak ne Sovyetler dönemine ne Sovyetler sonrası döneme ne de “Underground” olarak adlandırılan yeraltı edebiyatına ait kılmanın zorluğu hatta olanaksızlığı üzerinde durur. Mekanin'i bütün akımların ve grupların dışında tutan İvanova, Mekanin için “Sovyet döneminin Rus yazarı” ifadesini kullanır. Mekanin kendi kuşağı içinde öncü bir konumda olmasına rağmen resmi anlamda bir lider olmayı tercih etmemiştir. Yaşadığı zaman diliminde sakin bir hayat tarzı sürdürmeyi yeğlemiş ve Gorbaçov, Perestroyka, Yeltsin gibi adlarla birlikte anılan değişimler zamanında da sürdürdüğü hayat tarzı içinde bir değişiklik olmamıştır. İvanova'ya göre Mekanin ilk mesleği olan matematik biliminin kendisine sağladığı mantık sayesinde yetenekleri olan akıllı ve düşünen bir yazardır. Eserlerine gelince, Mekanin'in eserlerinin konu olarak birbirine benzer çizgiler taşıdığını ve konu itibariyle birbirinin devamı gibi gözüktüğünü ifade eder (Şarıy, 2007).

Vladimir Mekanin'in Rus edebiyatının hangi dönemine ait olduğuna dair tartışmaya Paweł Siarkiewicz⁶⁶ de katılmıştır. Varşova Üniversitesinde doktora öğrencisi olan ve Rusça tercümanlık yapan Polonya asıllı Paweł Siarkiewicz'e göre Mekanin döneminin edebiyat akımlarının dışında kalmayı ve kendi başına bir çizgi tutturmayı başarmış bir yazardır. Paweł Siarkiewicz, Vladimir Mekanin'in edebiyat hayatını

⁶⁶Uniwersytet Warszawski, Wydział Lingwistyki Stosowanej, studia doktoranckie, obroniona praca doktorska z zakresu literatury pięknej [http://www.rosyjski-lomianki.pl/o-mnie/\(E.T.: 23.04.2016\)](http://www.rosyjski-lomianki.pl/o-mnie/(E.T.: 23.04.2016))

incelediği makalesinin “Eleştirmenlerin gözünde Vladimir Mekanin” bölümünde “O ne Sovyet ne de anti-Sovyet yazarı idi, kendi çizgisinde kendi başına idi”⁶⁷ diye yazarak Mekanin hakkında oluşmuş ortak düşünceye vurgu yapmaktadır. Mekanin’in edebiyat hayatına bir bütün olarak baktığımızda birbirinden kesin bir çizgiyle ayıracağımız iki dönem söz konusudur. Bu ayrımın SSCB’nin yıkıldığı 1991 yılı çok önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Sovyetler döneminde Mekanin’in eserleri planlanmış ekonomi ve sınırlandırılmış özgürlük içinde yayımlandı. 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla birlikte Mekanin’in eserleri kapitalist ekonomi kurallarıyla olsa da tam özgürlük içinde yayımlandı. Sovyet öncesi ve Sovyet sonrası gibifarklı ve önemli gelişmeleri içinde barındıran iki dönemi yaşayan ve gördüklerini, bildiklerini eserlerine yansıtmayı başaran Mekanin dikkatleri üzerine çekmektedir. Dolayısıyla bir yazar için farklı dönemlerde bulunmak ve onun gerçekliklerini yaşamak, tarihi öneme sahip sosyo-politik gelişmelere tanıklık ederek edebiyat çalışmaları yapmak önemli kılınmaktadır. Siarkiewicz’e göre Mekanin edebiyat hayatına “Düz Çizgi” romanıyla giriş yaptığı zamandan bu yana edebiyatçıları arasında olduğu kadar eleştirmenlerce deizlenen bir yazar konumundadır. Sosyalist realizm çizgisinde eserler vermediği gerekçesi ile sansürden geçemeyen Mekanin eserleri Gorbaçov ile başlayan Perestroyka ile birlikte yeniden edebiyat sahnesine dönüş yapabilmıştır. 1982 yılında “Haberci” romanı ile eleştirmenlerin dikkatine üzerine çeken Mekanin “Gökyüzünün Tepelerle Buluştuğu Yerde” (1984) öyküsünün “Noviy Mir” («Новый мир» / Yeni Dünya) edebiyat dergisinde yayımlanmasıyla okurlarının karşısına yeniden çıktı. Mekanin yaşadığı bu durumu “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında oldukça net ve anlaşılır bir dille anlatmaktadır

“Kitap kalın olacak elbet, kâğıttan bir tuğla. Kitap küçük mü küçük harflerle dizilecek. Basılır basılmaz unutulacak; satılmayan, dağıldı dağılacak, sayfaları uçtu uçuşacak, dökülmesine ramak kalmış, un ufak bir kitap, kurumuş kil gibi. Bir tepecik gibi. Parmaklıklarla çevrili, topraktan bir kambur gibi, Gorbi dönemine zor erişmiş yazar ahalisi için bir kardeşler mezarlığı. (Yine de işte

⁶⁷ Paweł Siarkiewicz. RGGU Moskwa Przegląd Rusycystyczny 2008, nr 3 (s.123)

mutluluk. Ne denebilir ki! Nasıl da parlıyordu yüzleri!..)” (Makanin, 1998:588-89).

Paweł Siarkiewicz edebiyat eleştirmenlerinin yazdığı makaleleri dikkate alarak Makanin’in sanat hayatını dört kısma ayırır. Birinci kısmı “Düz Çizgi” (1965) romanı üzerine yapılan eleştirilerle sınırlandırır. İkincisini 1986 yılına kadar olan eserlerle ilgili dönem olarak belirler. Üçüncü kısım ise 1985 yılında başlayan Perestroyka politikasından başlayarak 1991 yılında SSCB’nin çöküşüne kadar olan dönemdeki eleştirileri esas alır. Dördüncü kısım 1995’li yılların ikinci yarısındaki eleştirel makalelerden başlar. Bu dönemlerde oluşan sosyo-politik gelişmeler yazarın konumunu belirlemekle birlikte eserlerinin konusuna da yön vermiştir.

Rus edebiyatı araştırmacısı Sally Laird’e göre Makanin Urallara ait sağlam kökleri olmakla birlikte Moskovalı olmayı başarmış birisidir. Vladimir Makanin tıpkı kendi eserlerindeki kahramanlarının davranışlardan olduğu gibi onlar gibi kenarda olmayı başarmış ve ait olduğu yerden ayrılmamaya kararlı kalmış usta bir “dışarıdaki adam”dır (outsider). Yazarlık konumu olarak resmi çizgide yer almış bir yazar görünümü vermemekle birlikte muhalif olarak bilinen Altmışlılar Kuşağı ile aynı çizgide bulunmamayıda tercih etmiştir. Edebiyat dünyasında kendisine sürekli olarak güvenli bir liman aramış ve Moskova ekolü içinde sadece ve sadece edebiyat yapmayı kendisine ilke edinmiştir (Laird, 1999:49).

“Noviye Vremena” («Новые Времена» / Yeni Zamanlar) gazetesi yazarı Valeriya Novodvorskaya “Sumračnyy mir Vladimira Makanina” («Сумрачный мир Владимира Маканина» / Vladimir Makanin’in Yarıkaranlık Dünyası) adlı yazısıyla Makanin’in edebiyat eserlerindeki karamsarlığa dikkat çekmek ister (Novodvorskaya, 2012). Novodvorskaya makalesinde edebiyat çalışmalarında karamsar öğeler göstermek bakımından Anton Çehov ile Vladimir Makanin arasında bir benzerlik olduğunu belirtir. Novodvorskaya bu iddiasını Vladimir Mayakovski’nin “Dva Çehova” («Два Чехова» / İki Çehov) adlı yazısında Çehov’u “Pevets Sumerek” («Певец сумерек» / Alacakaranlık Şarkıcısı)⁶⁸ olarak belirtmesine dayandırmaktadır. Mayakovski bu makalesinde “-Çehov alacakaranlık şarkıcısıdır. Aşağılanmışların ve ezilmişlerin koruyucusudur” diyerek Çehov hakkında düşüncelerini dile getirir. Çehov’un bu unvanı almasında sıradan ya da

⁶⁸ Dva Çehova (Mayakovskiy) [https://ru.wikisource.org/wiki/два_чехова_\(маяковский\)](https://ru.wikisource.org/wiki/два_чехова_(маяковский)). (E.T. 04.09.2016)

tanınmış insanların hayat içindeki kirlenmenin yansımalarını olduğu gibi eserlerine yansıtması ve gerçekleri ifade etmesi etkili olmuştur. Novodvorskaya'ya göre Mekanin de kullandığı yöntem ve taşıdığı idealler bakımından Çehov'un bir halefi gibi durmaktadır. Mekanin de ister Sovyet dönemi isterse Sovyet sonrası dönemde hayatın içinde oluşan karanlık ve insanlık dışı gerçekleri yazmakla bunu kanıtlamaktadır. PEN Kulübü üyesi ve Perestroyka'dan beri "Znamya" («Знамя» / Bayrak) dergisi redaktörlerinden birisi olan yazar Mekanin Novodvorskaya'ya göre umutsuz cümleler kuran ve sert eleştirilerden çekinmeyen dürüst ve ideallerine sadık bir "Altmışlılar Kuşağı" temsilcisidir." Novodvorskaya'ya göre "Altmışlılar Kuşağı" Sovyetler döneminin güvenilir insanlarıdır. Kruşçev döneminin "Don Çözümü" politikası içinde karların ve buzların erimesi adı altında özgürlüklerin elde edilmesini ve engellerin kaldırılmasını, Gorbaçov döneminde sosyo-politik ve ekonomik söylemler içeren Perestroyka ve Glasnost politikalarının ilan edilmesini de onlar sağladılar. Daha sonra da fikirlerinden taviz vermeden ve hiçbir karşılık beklemeden özgürlük için kavga ettiler. Üstelik Yeltsin dönemi ile başlayan süreçte ortaya konulan kapitalizm uygulamasına da direndiler. İşte bunlardan dolayı Mekanin'in ilk romanını "Düz Çizgi" diye adlandırması boşuna değildir. Mekanin edebiyat hayatının başından beri kendisine çizdiği düz yoldan hiçbir zaman ayrılmamıştır.

Vladimir Mekanin "Sovremennaya Russkaya Literatura" («Современная русская литература» / Çağdaş Rus Edebiyatı) (Leyderman ve Lipovetskiy, 2013) adlı kapsamlı eserde Sergey Dovlatov (1941-1990), Ludmila Petruşevskaya (d.1938) ve İosif Brodski (1940-1996) gibi yazarlarla birlikte "Post-realizm" bölümünde geçmektedir. Leyderman ve Lipovetski'ye göre Vladimir Mekanin post-realist yazarlardan birisidir. Post-realizm doğrultusunda ilk önemli eserleri başta Yuri Trifonov (1925-1981) tarafından yazılan "Devrilmiş Ev" («Опрокинутый дом» / Oprokinutiy dom) (1981), "Zaman ve Mekan" («Время и место» / Vremya i mesto) (1982) eserleriyle olmak üzere "kırklı yaşlar kuşağındaki" Vladimir Mekanin (d.1937), Anatoli Kim (d.1939), Ruslan Kireyev (d.1941), Anatoli Kurçatkin (d.1944) gibi yazarlar verdiler. Adı geçen yazarlara Yuri Trifonov öncülük etmiş ve kırklı yaşlarındaki yazarlar sosyalist realizmin önerdiği genel çizgilerin dışına çıkarak toplumsal hayatın içinde gelişen olguların olumlu ve olumsuz yönlerini, sistemin iyi gözle bakmamasına karşılık, birlikte ortaya koymak yönünde karar birliği içinde olmuşlardır. Bu fikir birliği içinde kırklı yaşlardaki yazarlar

grubu günlük hayatın karmaşası içinde bocalayan “küçük insan” olgusunun zamana ve mekâna göre farklılık gösterse bile temelde benzerlik gösteren sorunlarını ve kaygılarını asırlardır tekrar etmekte olan bilindik döngü çerçevesinde değerlendirmesini yaptılar. Bu yönde çağdaş postrealizm akımının ilk adımlarını atmak üzere kırklı yaşlardaki yazarlar eski edebiyat eserlerindeki alışılmış kalıpları bırakarak “küçük insan”ın kendini bulmak adına hayat koşturmacası içindeki güncel meselelerine yeni yorumlar getirmek istediler. Bu anlamda Vladimir Mekanin’in eserleri bu anlayışın örneklerini sunmaktadır. Evrenin içinde yer alan küçük insanın zor şartlardaki kavgasını belirgin olarak Mekanin’in eserlerinde de görmek mümkündür (Leyderman ve Lipovetskiy, 2013:589).

Edebiyat Eleştirmeni Lev Anninski, Mekanin hakkında doğuştan realist ifadesini kullanır (Anninski, 1978). Anninski’nin Mekanin hakkında bu ifadeyi kullanmasının “Portre ve Çevresi” (1978) eseriyle yakından ilgisi vardır. Eserde insanın günlük hayatının içindeki bütün telaşına dair her şey vardır. Dairenin temizliği, hasta çocuğun varlığı, kapı komşusu olan kadın, hayatın yükünün ağırlığını yüzündeki çizgilerde gösteren kadın, yazlığa taşınması, iş çıkışında Moskova kalabalığı içinde insanlarromanda bütünün parçalarıdır. İşte Mekanin günlük hayatın içindeki sıradan olayları canlı bir biçimde anlatmakla genel konuların dışına çıkmakta ve bu nedenle doğuştan bir realist unvanını hak etmektedir.

Eleştirmen Alla Marçenko (d.1932) “Zapah Svoey Tropı” («Запах своей тропы» / Kendi Patikasının Kokusu) başlıklı yazısında edebiyat çevrelerinde İgor Dedkov, Lev Anninski, Alla Latinina, Vladimir Bondarenko tarafından Mekanin ile ilgili yapılan eleştirilere kendi bakış açısı ile yorumlar getirmektedir. Marçenko, özellikle, Mekanin’in “Haberci” (1982) romanından sonra eleştirmenlerin Mekanin üzerine odaklandıklarını belirtir. Andrey Bitov ve Bella Ahmadullina gibi 1937 doğumlu olan ve 1965 yılında ilk romanı “Düz Çizgi” ile edebiyat çevrelerinde adını duyurmayı başaran Mekanin “Altmışlılar Kuşağı” içinde politik konulara girmeden kenarda durarak günlük hayatın küçük kareleri üzerine eserler verme alışkanlığı nedeniyle geride kalanlardan sayılmaktadır. Marçenko özellikle Mekanin ile ilgili Lev Anninski tarafından yapılan eleştirilere dikkat çekmek istemektedir. Marçenko’ya göre Anninski’nin Mekanin’i “yabancı” olarak nitelemesini yazar hakkında sağlıklı bilgi toplamadan yapmış olmasına bağlamaktadır. Marçenko’nun belirttiğine göre Anninski yirmi yıl geçtikten sonra yazdığı “Struktura Labirinta” («Структура лабиринта» / Labirentin Yapısı) adlı eleştiri

yazısında edebiyat çalışmaları ile ilgili bilmeden yazdıkları hakkında ve yaptığı “yabancı”, “öteki”, “diğeri” gibi kullandığı sıfatlardan dolayı Mekanin’den özür dilemiştir. Marçenko, Anninski’nin Mekanin için kullandığı “diğeri” kelimesini doğru bulmaz. Kruşçev ile birlikte başlayan “Don Çözümü” politikasının sunduğu özgürlük içinde İlya Ehrenburg, Vladimir Dudintsev gibi edebiyatçıların vermiş oldukları eserler karşısında yapılan olumsuz eleştiriler düşünüldüğünde çizgisini korumak ve edebiyat hayatını sürdürmek adına yerinde durmayı ve ortaya çıkmamayı tercih eden Mekanin’in haklılığı ortaya çıkmaktadır. Marçenko, Mekanin için “Sessizce giden daha uzun yol alır!” («тише едешь, дальше будешь» / tişe yedeş, dalşe budeş) atasözünü uygun bulur ve onun sessizce davranmayı, uzun hesaplar yapmayı tercih ettiğini anlatmak ister (Marçenko, 1988).

Felsefeci ve filolog Vladimir Bibihin (1938-2004) “Slovo i sobitie. Pisatel i literatura” («Слово и событие. Писатель и литература» / Söz ve Vaka. Yazar ve Edebiyat) adlı eserinde Mekanin’in edebiyatta izlediği yöntemle ilgili olarak “kâbuslu realizm” terimini kullanır ve Mekanin’in sanat anlayışı hakkında ipucu verir (Bibihin, 2010). Vladimir Bibihin ismi karşımıza Vladimir Mekanin’in “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında giriş kısmında çıkar ve burada Mekanin Bibihin’i okuyucuya takdim eder. Bibihin’in yaptığı Heidegger⁶⁹ çevirisiyle Rus okurunun Heidegger hakkında bilgi sahibi olduğu üzerinde durur (Mekanin, 1998:3). Koridorlarına bekçilik yapmak karşılığında kalmasına izin verildiği yurt binasının içinde yalnız yaşayan kadınlara karşı sergilediği tavırlar ve onlarla ilgili taşıdığı düşünce yapısı; ülkedeki politik gelişmelere karşı içinden geçenleri olduğu gibi yazıya dökmesi Bibihin’in “kabuslu realizm” nitelemesine uygun düşmektedir. Romanda kahraman da Mekanin’in kendisi gibi bir yazardır ve ülkenin bütün insanlarıyla birlikte aynı kaderi yaşamakta ve onlarla birlikte onlar gibi bir hayat tarzı sürdürmektedir. Yazarın konu ve seçtiği insan tiplerinden de anlaşıldığı üzere realist çizgilerin ağırlıkta olmasının yanı sıra post-modernizm akımında izlenen karmaşık değerlendirilmeleri kullanmış olduğu gerçeği de karşımıza çıkmaktadır. Yani bu eserlerde realizm, post-realizm veya post-modernizm akımlarından birisinin kullanımından ziyade bir sentez söz konusudur.

⁶⁹Martin Heidegger (1889-1976) Varoluşçu felsefenin önde gelen isimlerinden biri olarak bilinen Alman filozof. [https://www.idefix.com/Yazar/martin-heidegger/s=219364\(E.T.:23.09.2016\)](https://www.idefix.com/Yazar/martin-heidegger/s=219364(E.T.:23.09.2016))

Profesör Kira Gordoviç “Sootnoşeniye printsipov v priyemov realizma i postmodernizma na primere proizvedeniy V. Makanina 1990-h godov” («Соотношение принципов и приемов реализма и постмодернизма на примере произведений В. Маканина 1990-х гг.» / 1990’lı yıllarda V. Mekanin’in eserlerindeki örneklerde realizm ve postmodernizm ilkeleri ve yöntemleri arasındaki ilişkiler) başlıklı yazısında 20. yüzyıl sonlarında realizmin kendisine birçok yeni ilkeler ve yöntemler edindiğini ileri sürmektedir. Ona göre, Mekanin’in edebiyat çalışmalarında realizm için öne sürülen bu durumun özelliklerini görmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. 20. yüzyılın son on yılı içinde Mekanin tarafından “Kaçış Yolu” (1991), “İşçi Semtinde Sürrealizm” (2004), “Ortalama Teması” («Сюжет усреднения» / Syujet usredneniya) (1992), “Ortasında Sürahi Olan Çuha Örtülü Masa” (1993), “Kvazi” (1993), “Kafkasyalı Tutsak” (1995) ve bu zaman diliminin son romanı olan “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” (1998) eserlerini yazılmıştır. Gordoviç’e göre Mekanin’in eserlerinde bazı unsurları realizme ait sayıp geri kalanları postmodernizm saymak oldukça güç gözükmektedir. Farklı yöntemlerin özellikleri bu eserlerde birbirine bağımlılık arz etmektedir. Mekanin bir realist gibi hayat ve zaman temaları içinde kahramanların tablosunu çizmektedir. Bunu yaparken de sosyal psikoloji ve toplumun kafasında şekillendirdiği politik gerçekliklerin hayatın içinde barındırdığı metafizik boyutu da irdelemekten geri durmamaktadır. Mekanin’i toplumun sosyal psikolojisi ve politik düşünceleri kadar hayatın fizik ötesi boyutu da ilgilendirmektedir.

Eleştirmen İrina Rodnyanskaya Mekanin realizmin derinlemesine kullanıldığı ve insan ruhunun yapısının incelendiği eserlerle eleştirmenlerin dikkatini üzerine çektiğini vurgular (Rodnyanskaya, 2006:599). Rodnyanskaya “Syujeti Trevogi. Mekanin pod znakom novoy jestokosti” («Сюжеты тревоги. Маканин под знаком «новой жестокости» / Korku konuları. Yeni şiddet işaretleri altında Mekanin) (Rodnyanskaya, 1997) başlıklı eleştirisinde Mekanin’i “Merhamet Çizgisinin Ötesinde” («За чертой милосердия» / Za çertoy miloserdiya) (1999) eseri üzerinden şiddet temasını detaylı bir biçimde sergilemesi nedeniyle eleştirir. Rodnyanskaya özellikle eserde geçen “televizyondaki cinayet haberleri, bina girişlerinde parçalara ayrılmış insan bedenleri, öldürülerek çöp kutularına atılmış bebekler, ev yangınlarında ölmüş alkolikler” (Mekanin, 1999:65) gibi cümleleri eleştiri yazısına taşıyarak Mekanin’i okuyucuya bilinçaltına yerleştirecek ve onlarda bu tür eylemlere karşı ilgi ve istek oluşturacak olması

nedeniyle eleştirmektedir. 1997 yılında eleştirisini kaleme alan Rodnyanskaya 1991 Aralık ayında Sovyetlerin çöküşü ile sosyo-politik şoklar yaşayan ve psikolojik sarsıntılar geçiren Sovyet sonrası yeni kuşak üyelerinin her türlü düzensizliğin ve kuralsızlığın kol gezdiği bir ortamda vahşet ve korku içeren temaların edebiyat eserlerinde kullanmasını sakıncalı bulur. Eleştirmenin gündeminde olan Mekanin'in bu eserinde başkahraman İlya İvanoviç genç ve başarılı bir mühendistir. Sovyetler Birliği'nin güneyinde steplerin ortasında kurulu bir mezbahaya yeni tasarladığı kesim sistemini kurmak ve uygulamak için gider. Genç mühendis kurduğu sistemin bütün aşamalarında gözlemlerde bulunur. Ancak bir süre sonra hayvanların kesim esnasında çektiklerini unutamaz ve uykusunda bile bu manzaraları görür. Kesilen hayvanların çığlıkları ve çektikleri acılar karşısında dayanamama noktasına gelir ve içine kapanarak yaptıklarından, hayvanların acılarından kendisini sorumlu tutmaya başlar. Steplerden Moskova'ya dönen İlya İvanoviç hayvanlara olsun insanlara olsun her türlü şiddet ve vahşetin sona ermesi gerektiğini çevresindeki insanlara anlatır. İlya sokak hayvanlarının itlaf edilmesi yerine kısırlaştırma ile sayılarının denetim altına alınmasını önerir. İlya televizyonda izlediği cinayetlerden, apartman girişlerinde karşılaşılan parçalanmış insan cesetleri görüntüsünden, çöp kutularına atılan bebeklerden ve buna benzer kriminal haberlerden ve hikâyelerden etkilenerak ruhunu sarsıntılar geçirir. Bir süre sonra televizyon izlemeyi bırakır, sinemaya bile gitmez olur. Tanıdıklara gitmeyi bırakır ve kendisini birçok sosyal ortamdan sınırlamaya başlar. O kadar içine kapanmıştır ki otobüste kendisine kızanlara bile tepki vermez. Sokaklarda da artık gezmek istemez. Evden işe ve işten eve gitmekten başka bir iş yapmaz. Pencereden sokaktaki otobüs tarafından ezilmiş bir kedinin kalıntıları, bir güvercinin bedeninden geriye kalan kafasının duruşu İvanoviç'in gözünün önünden gitmez. Otobüse binmek zorunda kaldığında pencere kenarındaki koltuğa oturamaz. Çünkü güvercinden geriye kalanlar asfaltta olduğu sürece kendisini çok rahatsız hissetmektedir. Sonunda işe de gidemez olur, sürekli raporlar alır durur. Oturduğu binanın avlusunda kendi halinde dolaşır ama sokağa çıkamaz. Avluda gezinirken gördüğü kırılmış bir dala gözünü ayırmadan bakar ve kırılmış dalın görüntüsü ruhunu incitmeye ve çektiği acıların artmasına bir sebeptir. Kırılmış bir dal için odasına kapanır, saatlerce yüzüstü yatar ve hıçkırıqlarla ağlar. İlya İvanoviç daha sonra kendi isteğiyle akıl hastanesini arar. Kendisinin önceden kaldığı odanın boş olması durumunda gelmek ve orada kalmak istediğini bildirir. Hastane çalışanları İlya'yı tanıdıkları ve bildikleri için bu duruma şaşırırlar, onun önerisini kabul ederler. İlya kendisini yakınlarının değil

öykünün anlatıcısı olan arkadaşının hastaneye götürmesini ve yol boyunca kendisiyle konuşmasını ister. Çünkü yakınlarının kendisini hastaneye götürmesi fikri ona göre bir felakettir. Bir zamanların parlak geleceğe sahip bir genç bilim adamı gözüyle bakılan İlya İvanoviç dünyanın kötülükleri nedeniyle psikiyatri hastanesinin koridorlarında kendisini bulur. Artık İlya akıl hastanesinin yüksek duvarlarının ardında kendisini dünyanın bütün kötülüklerinden koruyacak ve ruhunu onlardan uzakta ve güvende hissedecektir. Hastaneden taburcu olduğunda ise çocuğunun okulundaki idareci odasında açık olan televizyonda mezbahada kesilmekte olan hayvanların görüntüsü karşısında İlya göğsünde büyük bir acı hissederek odadan dışarı çıkar ve koridorlardan koşarak sokağa çıkar. Üstü başı dağınık ve perişan bir halde eve geldiğinde odasına kapanır, uzun süre yüzüstü yatarak düşüncelere daldığı sırada kalp krizi geçirir ve ölür.

Edebiyat eleştirmeni Aleksandr Ageyev (1956-2008) 2007 yılında “Noviy Mir” dergisinde yayınlanan eleştiri yazısında⁷⁰ Vladimir Mekanin’in “Korku” (2006) romanındaki cinsel öğeler içeren temadan yola çıkarak Mekanin’in önceki eserlerinde izlediği çizgi olan toplumun orta tabakasından olan sıradan insanların günlük hayatlarındaki sıradan olayların anlatımından farklı olduğunu belirtir. Ageyev’e göre uzun ve derin bir edebiyat geçmişine sahip olan bir sanatçı kimliği ile Mekanin’in cinselliği merkeze taşıyan tarzda bir eser kaleme alması şaşkınlık oluşturmuştur. Ageyev ayrıca Mekanin’in yaşlı kahramanı ile onun cinsel tutkularını anlattığı “Korku” romanı ile Vladimir Nabokov’un (1899-1977) “Lolita” («Лолита») (1955) adlı romanı arasında konu benzerliğine dikkat çekmek ister. Nabokov’un “Lolita” romanında başkahraman Doktor Humbert Humbert 13 yaşındaki Dolores’e (Lolita) karşı cinsel tutkular hissetmektedir. Romanda esas olarak orta yaşlı bir adamın kendisinden çok küçük bir kıza duyduğu aşktan dolayı içine düştüğü bunalım ve duygusal çatışmalar diğer bir yandan da küçük bir kızın yaşadığı trajediler anlatılmaktadır.⁷¹ Mekanin’in “Korku” romanında ise Moskova’nın dışında daçasında yalnız yaşayan Alabin adında bir ihtiyarın ilerlemiş yaşına rağmen cinsel tutkularının peşinde koşması konu edilmektedir. Alabin’in komşu daçalarda yaşayan genç ve güzel kadınlara karşı dizginleyemediği duyguları vardır. Akşam olunca ve özellikle dolunay gökte belirince ihtiyar Alabin komşu daçaların duvarlarından aşip yaz sıcağında açık bırakılmış pencere ve kapılardan içeri girip

⁷⁰http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2007/5/aa17.html (E.T.:14.08.2017)

⁷¹<http://www.edebiyatvesanatakademisi.com/yabanci-roman-ozetleri/lolita-ve-ozeti-vladimir-nabokov-4333.aspx> (E.T.: 14.08.2017)

yataklarında uyumakta olan kadınların ya yanlarına sokulmakta ya da uzaktan seyretmekten zevk almaktadır. Bunu yaparken aklından taciz veya tecavüz gibi şeyleri asla geçirmez. Alabin'in yaptıklarının fark edilmesi üzerine bunun sebebinin psikolojik sorunlar olduğu gerekçesiyle ihtiyarın akıl hastanesinde tedavi görmesi sağlanır.

“Novaya Gazeta” («Новая газета» / Yeni Gazete) yazarlarından Olga Timofeyeva 28 Ekim 2008 tarihinde Vladimir Mekanin ile röportaj yapmış ve burada “Büyük Kitap” ödülünü almasından dolayı eleştirmenler arasında polemiklere neden olan “Asan” (2008) romanını değerlendirmiştir (Timofeyeva, 2008). Konusu Kafkasya’da Çeçen topraklarında geçen savaş olan “Asan” romanının başkahramanı Binbaşı Jilin Ruslar ve Çeçenler arasında geçen savaşı kirli ve mantıksız olarak gördüğünden içinde yer almak zorunda kaldığı bu kirli savaştan çıkar sağlamanın amacını gütmüştür. Bir taraftan federal askerlere diğer taraftan Çeçen savaşçılara mazot temin ederek ve tutsak düşmüş askerlerin kurtarılmasında aracılık ederek kazandığı paralarla Rusya’nın ortalarında bir nehir kenarında inşa edeceği villasının hayaliyle günlerini geçirmektedir. Savaşın en kötü günlerinde meydanı ve görevini terk etmemesi, verdiği sözleri tutması ve düşman güçler arasında tutsak askerlerin değişimine aracılık yapması nedeniyle hem Rus askerleri hem Çeçen halkı arasında saygın bir konumdadır. Timofeyeva’ya göre Jilin paraya her şeyden daha fazla önem vermektedir. Zaten güç ve saygınlık para sayesinde hemen peşinden gelecektir. Ama para kazanma hırsı kahramanın sonunu da akabinde hazırlayacaktır. Olga Timofeyeva’nın paraya yaklaşım tarzının nasıl olduğuna dair sorusuna Mekanin her zaman küçümser bir tavırdaki yaklaştığını ve değer vermediğini ifade etmiştir. Sovyetler zamanında kendisinde 105 ruble gelirin yanında yiyecek ve giyecek ihtiyaçları için kendisine verilen kuponları vardır. O da herkes gibi huzurlu bir hayat sürdürmekte idi. Eserlerinin Avrupa’da yayınlanmaya başladığı zamanlarda Batılı okurların kendisinde büyük bir paranın olmadığını öğrendiklerinde buna çok şaşırdıklarını belirtir. Çünkü Mekanin her şeye paranın gözüyle bakmamaktadır. Perestroyka ile birlikte yaşanan değişimler de Mekanin’in paraya yaklaşım açısının değiştirmemiştir. Mekanin paranın insana verdiği dersi “Asan” romanında kahraman Jilin’in bireysel yaklaşımlarından yola çıkarak göstermek istemiştir. Mekanin Jilin’in paraya doğrudan değer vermediğini, paranın ardından gelen saygınlıktan dolayı para ile içli dışlı olduğunu savunmuştur. Çünkü Binbaşı Jilin Çeçenlerden para almayı bırakırsa Çeçenlerin de ona saygı göstermeyi bırakacaklarını düşünmektedir. Para Jilin için sadece

bir araçtır ve hayatta bir şeyler sahip olabilmenin ölçüsüdür. Kafkasya’da hem Ruslarla hem de Kafkasya insanları ile olan yakın ve sıcak insani ilişkileri bunu göstermektedir. Ancak Jilin’in sonunu getiren de sonuçta para edinme çabasından başka bir şey değildir.

2.6. Mekanin’in Rus Edebiyatının Geçmişi ve Günümüzdeki Konumu Üzerine Sosyo-Politik Düşünceleri

Mekanin’in sosyo-politik gelişmeler yer verdiği birkaç başlıktan oluşan “Kvazi” (1993) çalışması ve 7 Ekim 2003’te Frankfurt Kitap Fuarı’nın açılış töreninde yaptığı konuşmanın metni olan “Rakurs” («Ракурс») denemesi edebiyat dersleri kıvamındadır. Mekanin Rus edebiyatının geçmişi ve günümüzdeki durumu ile ilgili düşüncelerini doğrudan yansıtmaktadır. “Kvazi” başlığını taşıyan ve bir tür edebiyat dersleri özelliği taşıyan bu eserde Mekanin kapitalizmin toplum hayatında sebep olduğu korkunç değişimlere yoğun bir eleştiri getirmektedir.

Mekanin Francis Fukuyama’nın (d.1952) 1992 yılında yazdığı “Tarihin Sonu ve Son İnsan” (The End of History and the Last Man) tezini ve Joze Ortega Gasset’nin (1883-1955) “Kitlelerin Ayaklanması” (The Revolt of Masses) (1929) kitabını okuduktan sonra ne düşündüğünü dile getirmek üzere “Kvazi” eserini kaleme almıştır. ABD’li siyasetbilimci, ekonomist ve yazar Francis Fukuyama’nın 1992 yılında meydana gelen Berlin Duvarı’nın yıkılması, Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesi, Sovyetler Birliği’nin yıkılması ve bunun akabinde Soğuk Savaş sürecinin sona ermesi gibi politik gelişmeler üzerine yazdığı “Tarihin Sonu ve Son İnsan” tezine karşılık olarak Mekanin de kendi düşüncelerini belirten bir karşı yazı kaleme almıştır. Mekanin’e göre Batı’nın ekonomik değerleri Rus düşünce yapısını etkisi altına almıştır. Artık bundan sonra izlenen TV dizileri, büyük şehirlerin kitapevlerinde yazarların kitaplarını imzaladıkları ve satış derdine düştükleri mekânlar da çekiciliğini yitirmiştir. Varlık ve buna bağlı olarak zaman kavramı artık kendi içinde derinlik anlamını ve duygusunu yitirmiştir. Rus ruhunun bütün alanlarında gezinen ve zor zamanlarda yardımcı olmak için ortaya çıkan yazarlar ve düşünürler de artık bundan sonrasında bir öğretici ve yapıcı konumunda değil; içinde yaşadıkları hayat şartlarının bir zorunlu gereksinimi olarak bir hızlı gazeteci, TV yorumcusu olarak halkın karşısına çıkmaktadır. Rusya’da insanlar dünyanın diğer köşelerinde olduğu gibi bütün gün son ana kadar gözünü mavi ekranlarda odaklamakta ve sürekli değişkenlik göstermekte olan gerçekleri, bilgileri takip etmek derdine düşmektedir.

Makanin insanların Sovyetler zamanında “tek tip ve ortalama özellikler sahibi” olması («Усредненная масса» / Usrednennaya massa) doğrultusunda yapılan çalışmalar sonucunda içine düştüğü çıkmazları gündeme taşımak istemiştir. “Kvazireligiya” «Квазирелигия» teriminden yola çıkarak oluşturduğu “Kvazi” eserinde dünyanın belirli dinlerinin dışında oluşturulan sosyalizm düşüncesine bir dinmiş gibi inanmalarını sağlamak amacıyla tepeden belirlenen ortalama değerlere sahip insan topluluğundan bahsetmektedir. Makanin Rus insanına uygulanan sosyalizm prensiplerine bütünüyle inanmış ve birbiriyle ortak özelliklere sahip kılınmış tek tipli bir toplum yapısı oluşturma çabalarını anlattığı “Ortalama Teması” (1992) eserinde İngiliz yazar George Orwell (1903-1950) ve Yevgeni Zamyatin’in (1884-1937) insanların kendilerine tepeden birileri tarafından öngörülen ortalama değerler çerçevesi içinde yaşama baskısını önceden gördüğünü anlatır (Rodnyanskaya, 1997:200-212).

“Kvazi” başlıklı deneme çalışmasında Makanin, Fukuyama’nın “Tarihin Sonu” tezi ile ilgili olarak okuyucuya insanlığın karşılaştığı ve kendi içinde barındırdığı çıkmazlar, tehlikeler hakkında kendi felsefesini aktarmaya çalışmaktadır. Bunun sonucunda Makanin tehlikenin en büyüğü olarak bir din gibi (квазирелигия) insanlara sunulan ve kendine bağlı insan kitlelerini başarı ile oluşturan sosyalizmi işaret etmektedir. Bu sosyalizm tehlikesi bütün totaliter rejimlerin esasını oluşturmaktadır. Sosyalizm kendi egemenliği altında bulunan insanlara kendi düşüncesini aşılama, Lenin, Stalin, Mao, Kastro gibi tapınılması zorunlu kendi önderlerini ortaya çıkarmaktadır (Dmitriçenko, 1999).

Makanin “Kvazi” başlıklı çalışmasında sosyalizmin Rusya’ya getirilmesini ve prensiplerinin uygulanmasını Ruslar yeni bir din oluşturma çabası olarak belirtir. Sözde din olan sosyalizm de insan gibi bir gün eninde sonunda ölecek yanı sona erecektir. Sözde ve yalancı düzenler ölümlüdür. İnsanın çocukluk döneminde geçirdiği hastalıklar gibi yapay düzenler de geçirdikleri sıkıntılar ve çıkmazlar sonucunda kendi sonlarını görürler. Yapay düzenler erken dönemlerde zorlamalar neticesinde başarılı adımlar gerçekleştirseler bile olgunluk dönemlerinde, hatta görkemlerinin zirvesinde bile bu ölüm ile karşı karşıya kalmaları söz konusudur. Makanin bu duruma örnek olarak bütün güçleriyle Avrupa’yı işgal eden Hitler faşizmini sahip oldukları süper teknolojiye rağmen yıkıma uğramasını gösterir. Makanin Rusya ile ilgili olarak Sovyetler Birliği örneğini getirir. Normal bir insanın hayatını tamamlaması ve eceliyle baş başa kalması örneğinden

yola çıkararak Sovyetler Birliği'nin ömrünü tamamladığını ve de buna bağlı olarak çöktüğünü dile getirir. Sovyet sosyalizmi Mekanin'e göre "Kvazi" kavramının özünü temsil etmektedir. Dışarıdan hiçbir saldırıya maruz kalmamasına rağmen çöküşü doğal olarak yorumlar. Bir insanın ortalama yaşam süresi olan yetmiş yıl gibi bir zaman diliminde ayakta kalan Sovyetler Birliği eceli ile ortadan kalkmıştır.

Mekanin "Поçтирелигиya" («Почтирелигия» / din gibi) başlığı altında kendisinin izlediği yolun çocukluk dönemi ile olan kuvvetli bağlarına dikkat çekmektedir. İzlenen yol zamandan kopmamak şartıyla duygusallığı sarsmakta olsa da biricik yöntem olarak kalmaya devam etmektedir. İçinde olduğumuz tren bizi eve götürmek zorunda olamadan çocukluğumuza ulaştırmaktadır. Tren canı nereye isterse kimseye sormadan oraya gitmektedir. Biz ise camdan hemen karşımızda olan araba yolunun şeritlerine bakmaktayız. Camdan dışarı bakan yolcu araba yolunun şeritlerine bakarak trenin hızını test etmektedir. Tren otomobilleri geçtikçe biz de bu arada kendimizi onlardan ileride ve daha hızlı sayıyoruz. Ama arabalar alanın hareket genişliğinden yararlanıp trenden öne geçtiklerinde zaferi ilan etmektedir. Daha da ilerledikten sonra tren camından bakan yolcu sadece patika yolunu görmekte ve üzerinde kimsenin olmadığını fark etmekte ve artık yol üzerinde kimse gitmemektedir. Yolcu bu anda bu patika yolunu bir köyden başka bir köye gitmekte olan küçük bir yol olduğunu aklına getirmektedir. Sabah olunca geceleyin uzun zaman bakılan patika köy yoluna girildiğinde önde ve arkada birçok insanın yürümekte olduğu görülür. Ama bu kısa sürmektedir. Daha sonra ince uzun bir yapıda olan köy yoluna yine sessizlik çökmektedir.

İnsancıl yüzüyle sosyalizm ve vahşi yüzüyle kapitalizm bütün ikna çabalarına rağmen artlarında hiçbir gerçeklik taşımamaktadır. İnsanların bedenlerinde bir deri hastalığı gibi yerleşmişlerdir. İki düşünce sisteminin de insana önerdikleri yaşam için bir evden, yiyecekten, giyecekten, hayatı değerlendirme ve ölçme birimi olarak paradan başka bir şey değildir. İşte bizleri bunlar heyecanlandırmakta ve aynı zamanda bizim ideallerimizi de yok olmaya sürüklemektedir. Ruslar da kapitalist Batı toplumları gibi hayatın yüzeysel kaygılarında daha fazla kalmak suretiyle tarihten gelen rollerini unuttular ve derinlik duygusunu, düşüncesini kaybettiler.

Mekanin Rus toplumunun ruhundaki duygu ve düşünce fakirleşmesinin sadece kendilerini değil bütün Batı toplumlarını da tehdit etmekte olduğunu bildirmektedir. İnsanlar hayatlarındaki problemleri çözme yolunda harcadıkları çaba ile sorunlarına

çözüm bulmakta başarılı olmaktadır. Ancak bununla birlikte soyut olarak kendi varlıklarının duygusal ve düşünsel boyutları da ortadan kalkmaktadır. Entelektüeller insanların ruhundaki derinlik duygusunun kalktığını görmelerine karşılık sadece konuşmaktan ve bolca yazılar ortaya koymaktan başka bir çözüm önermekte aciz kalmaktadırlar. İnsanlar sonrasında iyilik ve kötülük kavramlarının değerlendirme ölçülerini de buna göre değiştirmek yoluyla bütün insanlığı tehdit edecek bir yıkımla karşı karşıya kalmaktan kurtulamayacaktır. İnsanlar kendilerini oluşturan bütün değerli duygularından yoksun kalacaklar ve bir hayvan, bir bitki gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için yaşamak zorunda kalan canlılar gibi davranmak durumunda kalacaklardır.

İşte bu sebeplerden dolayı yaklaşmakta olan tarihi çıkmaz hakkında konuşulmamakta ve yazılmamaktadır. Çünkü böyle içinden çıkılmaz zor zamanlar tarihte hep var olmuştur. Bu seferki iddia edilen durum tarih denilen olgunun sona erdiği'dir. Sahip olunan bilgisayar ve roketler gibi gelişmiş unsurlar olmasına rağmen insan bir birey olmaktan daha çok bir yaşayan tür gibi algılanmaya başlanmıştır. Değişimlerin hepsini dikkate aldığımızda bütün organlar geçmişte görülmemiş kadar gelişmiştir ve beyin etkinliğine dayalı işlerin yoğunluğu artmıştır. Bütün canlı türleri değişime uğramakta olduğu gibi gelişim kavramının bile kendi içsel yasaları farklı bir evreye girmiştir. Bütün bu değişimler sonucunda bir evrimden söz edilebilir. Bundan sonrasında tarih olgusuna bilindik durumundan farklı bir açıyla bakmak gerekmekte ve eski tarih anlayışına elveda denilmek zorunda kalınmaktadır.

Bilinen tarih anlayışının dışına çıkılan bu zaman diliminde insana bütün zamanlarda görülmemiş bir biçimde lüks hayat imkânları sunulmaktadır. İnsan kalabalıklar içinde sadece nabızı atan ve hayat belirtileri gösteren bir biyolojik varlık olarak yaşamak zorundadır. Ondaki olanakların çokluğu oranında iyi bir hayat sürme şansına sahiptir. İnsan bir birey olarak içinde yaşadığı toplumun normlarının dışına çıkma şansına da sahip değildir ve bu konuda kendisini özgür kılamaz. Artık bundan sonra hiç kimse zamanın ilerlemesine yön verme şansına sahip olamaz. Üstelik günümüz gerçekleri ile geçmişin tarihi olayları aralarında bağlantı kurmaya kalkmak da geçerli bir yöntem olmaktan çıkmıştır. Geçmişte kalan bilgilerle dolu kitaplar teknolojinin ilerlediği zaman diliminde insanlar üzerindeki etkisini artık kaybetmiştir. Dolayısıyla tarihin sonu ile anlatılmak istenen bu demek olacaktır.

Tarihin sonu ile kastedilmek istenen Batı'nın gelişmelere bakış açısını yansıtmaktadır. Yüksek hayat standartları, temiz sokaklar, konforlu kafeler ve gülümseyen insanlar Batı'nın yüzünü temsil etmektedir. Herkes hareket halinde olduğu bu şartlarda sanki bizler hayatımızı yaşamak değil de hayat bizi kendi olanaklarıyla kuşatıyormuş gibi hissetmekteyiz. İnsan üstlerden bir şey istemesine gerek kalmadan toplumun ortak değerlerini kabul etmek ve uygulamak suretiyle ilerlemekte olan hareketli unsurlara uyum sağlamakla varlığını devam ettirmek durumunda kalmaktadır.

Makanin, Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezinin son paragrafında nostalji hakkında bahsettiği bir hususu ön plana çıkarmak istemektedir. Fukuyama'ya göre tarihin sonu üzücü bir sonuçtur. Hayal gücü, idealizm ve kahramanlık isteyen ideolojik kavgalar ve kendisini tanıtmak, kabul ettirme yolunda harcanan emekler artık tarihin bitişinin ilan edilmesiyle birlikte geçmişte kalmıştır. Bundan sonrasında bütün bunların yerine ekonomik hesaplamalar, teknik sorunların çokluğu, çevre ile ilgili duyarlılıklar, tüketicilerin isteklerinin karşılanması gibi konular gündemdeki yerini alacaktır. Tarih sonrası bu dönemde sanat ve felsefe yoktur. Sadece insanlık tarihini yansıtan ve çok iyi korunan müzeler olacaktır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Ruslar da kendilerini çağdaş Batı ülkelerinde uygulanmakta olan kapitalizmin ve liberal düşünce sisteminin Rusya'yı ele geçirmesinden sonra kendilerini Avrupalılar gibi düşünür halde bulmuşlardır. Artık Ruslar da tarihin sonu tezinden sonra nostaljik özellikler taşımakta olan sosyalizm ve komünizm geçmişlerini özlemektedirler. Rusya'da sosyalizmin çökmesinden sonra ülke artık çağdaş Batı'nın bir parçası haline gelmiştir. Avrupa'nın bir parçası haline gelen Rusya da tarihin sonunu birlikte ilan etmiş sayılmaktadır. Bundan dolayı Rus insanı da tıpkı Avrupalı insanların uğradığı akıbete uğramakta ve onlarla aynı süreçlerden geçmektedir. Avrupa'daki gibi hayatın yüksek standartlarını henüz Rusya'da görmek mümkün olmasa da Ruslar artık ideoloji kavgasının adını bile duymak istememektedir. Ruslar ideolojilerin yıkımından sonra alternatif olarak Ortodoks Hristiyanlık inancına dönüşü görmüşlerdir.

Fukuyama yayımlanmış kitaplardan ve bireysel görüşmelerinden yola çıkarak Rusya hakkında düşüncelerini sıralamaktadır. Fukuyama'ya göre Rus entelektüelleri Gorbaçov zamanının kısa sürmesi ve yapılan reformlardaki hırslı tutumlar nedeniyle "Tarihin Sonu" tezinin savunduğu düşünceye şaşırtıcı bir biçimde kısa sürede gelmişlerdir. Fukuyama Rusya'daki hayat şartlarının sağ ya da sol arasındaki ideoloji

kavgaları tarafından değil biyolojik bir varlık olarak hayatını sürdürme kavgası veren insan tarafından belirlendiğini yazar. Bu açıdan bakıldığında Rus insanı için bundan sonrasında sınırların ve devlet kavramının bir önemi kalmamıştır. Rus insanı ilk önce yaşama tutunma kavgasına başlamış, daha sonra kendine geldikten sonra sınırların ne demek olduğunu tartışmaya başlamıştır.

Makanin Fukuyama'nın Rusya'nın tarihin sonu tartışmasına hızlı bir katılım sergilediği düşüncesine karşılık teknolojiye olduğu gibi mağazaların vitrinlerinin yenilenmesinde oldukça yavaş davrandığının altını çizer. Makanin'e göre Ruslar hazırlanmakta çok yavaş ve ağır davranmalarına karşılık hızlı gitmekte ustalık göstermektedir. Ruslar harekete geçtikten sonra iyice hızlandıklarında Batı Avrupa ülkelerinden daha azimli davranmakta, ideolojilerini bir tarafa bırakmakta, bilmecelele dolu kendi ruhlarından gelenleri dışa açmaktadır. Günümüzde ise Rus gençleri bunun en iyi kanıtı olarak ortada durmaktadır. Rus gençlerine göre bir insanın sağlığı yerinde neden para kazanmasın ve neden seyahat edip güzel vakit geçirmesin? İşte Rusyalı gençlerin bu tür sorgulamalarının sonucu olarak bir insanın ideolojilere saplanıp kalması, körü körüne savunması ve bu ideoloji uğrunda hayatını feda etmesi anlamsız ve saçma gelmektedir. Ütopyalardan ve ideoloji uğruna ödenen bedellerden bıkmış bir halde olan Rus halkı ve bu halka yön vermeyi kendilerine görev bilen Rus entelektüelleri Rusya dışında birçok felsefeci, yazar, gazeteci ve Batılı entelektüeller tarafından savunulan "Tarihin Sonu" tezini kabul etmekte ve hatta savunmakta bir sakınca görmemiştir.

Makanin'e göre zaman ensemizde nefesini hissettirmektedir. Herkes gibi o da kuşku duymayacak bir biçimde içinde yaşadığımız çağın da tıpkı tarihin sona erdiği gibi bittiğine ve birçok şeyin artık bundan böyle geçmişte kaldığına inanmaktadır. Sadece bir konu Makanin'in kafasını karıştırmaktadır ve aklında bir soru işareti olarak kalmaktadır. Bu konu insanın davranışlarında ve hayat tarzında bir ortalama (усреднение/ usredneniye) oluşturma çabasının sil baştan ortaya çıkacak olmasıdır. 20. yüzyıl içinde totaliter rejimler tarafından ortalama insan oluşturma çabaları nedeniyle ortaya kimliksiz ve bunalımlı insan tiplerleri çıkmış, bundan dolayı insanlık mirası ve birçok uygarlık kazanımı sorumsuzca harcanmıştır.

İtalya, Almanya ve Rusya örneklerinde olduğu gibi totaliter rejimler tarafından kendi ideolojik düşünce sistemine uygun hareket ettirmek üzerine oluşturulmak istenen, ortalama davranışlara ve değerlere sahip toplum oluşturma çalışmaları neticesinde kaba

ve kötü uygulamalar söz konusu olmuştur. Hayata tutunma özelliği olmayan bu uygulamalar ayakta kalmayı başaramamış, kimisi dışarıdan kimisi de içeriden olan etkilerle yıkılmış ve tarihin çöplüğünde yerlerini almıştır. Ama dış görünümü farklı olsa da ortalama değerlere ve davranışlara sahip toplum bireyleri oluşturma çabaları günümüzde farklı başlıklarla ve içeriklerle uygulanmaya devam etmektedir. 20. yüzyıl sonlarında Rusya'daki toplum yapısı doğal bir süreç izleyerek tıpkı Amerika ve Avrupa'da olduğu gibi bir yapıda ve görünümde ortaya çıkmıştır. Amerika ve Avrupa'nın geçerli hayat tarzı ve bakış açıları demir perdenin kaldırılmasından sonra Doğu Avrupa içinde coğrafi anlamda yer alan Rusya pastası gibi büyük bir parçayı ele geçirmeyi başarmıştır.

Makanin Rus ulusunun özgün düşünce yapısının en eski atalarının amaçladıkları ile aynı olduğunu belirtir. Bunlar ahlaki değerler, estetik güzellik ile bilgiyi aramak ve gerçeğin peşinde olmaktır. Rus ulusunun uzun yıllar boyunca yürüdüğü yolun dini boyutunu bu düşünceler dizininin inançla birleşmesi oluşturmaktadır. Birçok dini mitolojik kahramanları, ilahları, büyük dinleri ortaya çıkarak insan ruhunun ilk hareket biçiminin nasıl olduğunu 20. yüzyıl insanı haklı olarak sormaktadır. Bilimin ve sanatı gösterdiği ilerlemeler ve başarılar karşısında gücünü ve uygulanabilirliğini kaybeden dini kavramlar büyük çöküşler sonrasında hayata yeniden dönme başarısını göstermiştir. Tren camından dışarı bakan birisi tren raylarına paralel ilerlemekte olan yolda olan birisini fark etmese de yolun kendisini net olarak görmektedir. Din olgusu da bilim ve ilerlemeyi temsil eden tren raylarına paralel ilerlemekte olan yolun kendisini temsil etmektedir. Yolda yürüyenler olup olmadığı bilinmese de yolun kendisi varlığını korumakta ve insanların hedeflerine ulaşmasında onlara rehberlik etmektedir. Dini yolun askeri üslura doğru gitmesi dışında her türlü bu yolda sırtlarında çantaları olduğu halde yürüyenler kendi hallerinde yürümeye devam ederler.

Makanin bu örneği vermekle bir zamanlar kendi köyünde yaşamakta olan ve çevresinde ünlü olan Amvrozi adında güçlü yapısıyla demircilik yapan bir keşişten bahsetmek istemektedir. Etraftaki insanlardan sıkça duyulan "Amvrozi böyle söyledi!", "Amvrozi bana öğretti!" ve bu gibi birçok cümlelerin duyulması sık rastlanan bir durum almıştır. Amvrozi sıradan birisi değildir. Yapmış olduğu dualar onun aklını ve bakışlarının derinliğini artırmıştır. Bununla birlikte iyilikleri, sıra dışı gücü ve aşırı miktarda votka içmesine rağmen etkilenmemesi onun sıra dışı birisi olduğuna dair

düşünceleri yaymıştır. İşte bunun gibi dini figürlerin oluşturulması insanlığın aklının ve ufkunun gücünü göstermektedir. Amvrosi ölmüş ve arkasından insanlar ağlamışlar, ah-vah etmişler, sonrasında ise adını sanını unutup gitmişlerdir. Birbiriyle organize bağları olmamalarına rağmen insanların Amvrosi örneğinde olduğu gibi kahraman figürlerini oluşturma gücüne Mekanin bir kısaltma ile “MM” (мифологическое мышление / mitolojik düşünme) adını vermektedir.

Dini yolda acı çekenlerin çeşitli durumları çevrelerindeki insanlar tarafından onların adlarının birer mitolojik kahraman olarak dönüştürülmesine neden olmuştur. Bu kahramanların hayatta iken sahip oldukları özelliklerine öldükten sonra insan aklının anlamasının üzerinde olan yeni özellikler de sevenleri tarafından eklenmiştir. Bu yakıştırmalardan dolayı dini kahramanlar birer sıra dışı üstün özellikli insanlar olup çıkmaktadır. Bundan sonrasında kahramanlar dillere destan olmaktadır. Çok eski zamanlarda insanlar tarafından ilahlaştırılmış kahramanların ölümlerine bile inanılmak istenmemiştir. Elleri, ayakları ve sesleri olan dini figürler Mekanin’in ifadesiyle “MM” olarak insanların üzerinde asılı durmaktadır. İnsanlar bu kavramdan yola çıkarak kendilerine uygun olan benzetmeleri seçmektedir. Bundan sonrasında insanlar seçtikleri doğrultusunda biçimler hazırlamaktadır. Bu dünyadan ölüp göçen mağarada yaşayan keşiş örneğinde olduğu gibi sevmeyenleri onun ölmesi karşısında kendileri gibi sıradan birisi olduğunu haykırırsalar bile keşişi sevenler onun adını tekrarlamaya artarak devam etmektedir.

Mekanin ayrıca otoritelere güvenmeyen kitleler tarafından seçilen birisi olarak Vladimir Vısotski’den (1938-80) bahseder. Vısotski’yi sevmeyenlerin onun müziğini duyduklarında yüzlerini ekşitmesinden dolayı bir kesim tarafından da istenmediğini hatırlatır. Özgür düşünceye sahip insanlar Vısotski’nin kişiliğini, sanatını ve düşüncelerini kendi mücadeleleri için bir simge olarak seçmişler ve ondan destansı özellikleri olan bir savaşçı oluşturmuşlardır. Vısotski’nin vatanseverliği Sovyet taraftarı olanların vatanseverliğinden farklıdır. Vısotski daha basit ve gerçekçi düşüncelerle vatanseverlik duygularını dile getirmeyi tercih etmiştir. Vısotski’nin şiirlerinde alaycı bir biçimde Sovyet kelimesini kendine özgü “soveyskiy” (совейский) kelimesi ile dile getirmesi de Mekanin’in özellikle vurgulamak istediği bir husustur. Vısotski halkın “MM” özelliği sayesinde hala insanların zihninde yaşamaktadır. Otoritelere güvenmeyen insanlar farklı yönlerde kendilerini göstermiş kişileri deneyerek hayatın içinde yer

almasını istedikleri özellikleri kendileri oluşturmaktadır. İşte Vısotski bu nedenden dolayı halk tarafından bir kahraman olarak ortaya çıkarılmıştır. Vısotski bu sayede halkın karanlıklar içinde yolunu bulmasını sağlayan bir yıldıza dönüştürülmüştür. Mekanin, Vısotski örneğinin karşısına tarih üzerine yazdığı romanlarla tanınmış Valentin Pikul (1928-1990) örneğini koyar. Çağdaş Rus edebiyatı içinde eserleriyle tanınmış olan Pikul’u Sovyet insanı okumaktan bıkmıştır. Halk Pikul’un bütün çalışmalarına rağmen ondan bir kahraman ortaya çıkarmamıştır. Yeteneği olmasına rağmen Pikul kalabalıkların değerlendirme ölçütlerine girmeyi başaramamıştır.

Mekanin hiçbir şekilde Boris Yeltsin (yaşamı:1931-2007 / yönetimi:1991-1999) hakkında detaylara girerek konuşmak istemez. Yeltsin’in geçmişteki, günümüzdeki veya gelecekteki halleri bir konuşma konusunu oluşturmaktan uzaktır. Ortaya çıkış şekli ve parti toplantısında yaptığı azarlamalı konuşmalar ile hafızalarda kendisine yer edinecektir. Televizyonlarına yapışmış halde olan biteni izleyen kalabalıklar Yeltsin’in parti hakkında yaptığı azarlamalı konuşmalar karşısında tıpkı geçmişte örneklerle yaşanmış olduğu gibi onun da derhal cezalandırılmasını beklediler ya da bekleyiş içine girdiler. Nefeslerini tutmuş halde Yeltsin’i izleyenler ilk bakışta onun bir hata yaptığını ya da ne konuştuğunun farkında olmadığını düşündüler. Ama Yeltsin’in söylediklerinin arkasında durması karşılığında halk tarafından sevildi ve tutuldu. O andan itibaren halkın “MM” yeteneği eline firçasını alarak Yeltsin’in kahramanlık çizgileri içinde olan bir portresini yaptı. Kalabalıkların kafasında edindiği kahramanlık konumu sayesinde Yeltsin demokrasi ve reformlar konusunda bir umut olarak değerlendirilmiştir.

“MM” kalabalıkların kendilerine kahramanlar ve ilahlar oluşturma yeteneğidir. Mitolojiler ve büyük dinler bu bağlamda yazılmış romanlar ve hikâyeler gibi oluşumlarını büyük bir olgunluk içinde tamamlamıştır. Ama günümüzde yeni kahramanların oluşturulmasında büyük sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Herakles ve Orfeus örneklerinin yanında Vısotski’nin konulması büyük ve zahmetli bir iştir. Çünkü “MM” dışarıdan bir uyarı ile değil kendi kendine harekete geçmekte ve kahramanını oluşturmaktadır. “M” harfi kendini başka formatlarda da gösterme esnekliğine sahiptir. Kalabalıkların mitolojik düşünme içinde kahramanlar oluşturma yeteneği olan tanımlama bundan sonrasında kitle iletişim araçlarının bir başka ifadesi olan “kitle iletişim araçları” (масс-медиа / mass media) biçimine de dönüşmektedir. Yetenek bundan sonra bireylerde değil hayatın içindeki sıradan insanları birer kahramana dönüştürme yeteneğini elinde bulunduran kitle

iletişim araçlarının eline geçmektedir. “MM” yeteneğini bireylerin gücü yerine kolektif insan topluluklarının çizdiği bir oluşturma gücü olarak da tanımlamak önem taşıtmaktadır. Bunlar fabrikalar, poligonlar, laboratuvarlar, okullar, kolhozlar, çiftlikler gibi kitlelerin kolektif bir biçimde çalıştığı yerlerde kahramanlar oluşturma gücü o ya da bu şekilde insansı görünümlerle sunulmaktadır. Kolektif ortamlarda bile olsa topluluk yerine bireyden ve onun bireysel emeğinden söz etmek daha doğru olacaktır.

Büyük bir fabrikanın içinde bir vidayı kimin yaptığını arayıp bulmak ya da fzeyi yapanı da bulmak her hlkrda mümkündür. Füzenin uçmaması ve sonucun başarısız olması durumunda da hatanın sebebi olarak bir vida parçasının olduğunu tespit etmek ve hata konusu olan vidanın yapımından sorumlu olan işçiyi de bulmak imkân dâhilindedir. Ama ismi unutulmuş ve geçmişte kalmış Amvrosi’i halka meşhur etmiş kişiye bulmak ya da Vıotski, Yeltsin isimlerini ünlü eden ve bütün dünya tarafından bilinmelerini sağlayan kişileri bulmak mümkün değildir. Bilinen ve herkesçe kabul gören tek konu ise bu isimleri hepimizin ünlü kılmaya devam ettiğidir. Hitler Almanlar için sadece Hitler değildir. Almanya için yeni bir düzenin kurulması anlamına gelmektedir. Bu rnek Rusya’da yeni bir dünya düzeni oluşturmak, Sovyet tipi insan modelini gerçekleştirmek modeliyle örtüşmektedir. Kaba ve sert yöntemler kullanılmak yoluyla bu sonuca ulaşmıştır. İlk otomobilin yapılması, kalp naklinin gerçekleştirilmesi, bilgisayar teknolojisindeki başarılar “CC-20” makinalısının yapılması da olumsuzluklarla birlikte ortaya çıkan olumlu gelişmelerden sadece birkaçıdır.

20. yüzyıl olarak adlandırdığımız günümüzde kalabalıkların “MM” yeteneği ya çok ağır çalışmakta ya da çok mütevazı davranmaktadır. Fransızların milli kahramanı Jeanne d’Arc («Орлеанская дева» / Orleanskaya deva) ya da Rusya tarihine ait bir isim olan isyancı Stenka Razin hatta Aziz Venedikt (святот Бенедикт / svyatoy Benedikt) gibi isimleri tarihin sayfalarında kahramanlar olarak oluşturan ve nesilden nesle aktaran “MM” yeteneği günümüz insanların büyük emekler harcayarak ortaya çıkardığı fabrikalar, donanmalar, binalar, saraylar, demiryolları, köprüler, elektronik teknolojisi, radyo teknolojisi, gemicilik, tarım teknikleri gibi alanlarda buluşlar yapan kahramanlara yeterli ve gereken ilgiyi göstermemektedir. Rafael (Rafaello Sanzio,1483-1520) ve Mikangelo (1475-1564), Dostoyevski (1821-1881) ve Goethe (Johann Wolfgang von Goethe) (1749-1832), Mozart (Wolfgang Amadeus Mozart) (1756-1791), İsaac Newton (1643-1727) ve Kopernik (Nicolaus Copernicus) (1473-1543) gibi dhilerin yanına

günümüz dâhilerini de eklemelidir. Önceki zamanlara ait isimler bilimsel temellere dayanmamasına rağmen kalabalıklar tarafından oluşturulmuştur. Tarihe mal olmak ve insanlar tarafından sürekli hatırlanmak için kalabalıklar demek olan halkın gözüne gözükmek ve diline düşmek yeterli olmaktadır. Makanin bu konuya örnek olarak Gorbaçov’a karşı ortaya çıkan ve dik duruşuyla halkın dikkatini üzerine çekmeyi başaran Yeltsin’i vermektedir. O zamandan bu yana hiçbir gazeteci, yorumcu ve hatta basın-yayın organları Gorbaçov’un arkasında durmamıştır. Bunun sebebi ise halkın “MM” yeteneğinin harekete geçmesi ve yeni bir kahraman yaratma isteğini ortaya koymasıdır. Kalabalıklardan oluşan halkın “MM” yeteneği ile ortaya çıkardığı kahramanlara örnek olarak Lenin (1870-1924) bu anlamda göz kamaştırmaktadır. Lenin’e ek olarak oluşturulan ünlü politik kahramanlara Stalin (1878-1953), Mao (1893-1976), Fidel Castro (1926-2016), Charles de Gaulle (1890-1970) ve John Kennedy (1917-1963) gibi isimleri de eklemek kaçınılmazdır. Kalabalıkların kahraman oluşturma yeteneği olarak ortaya çıkan “MM” sonuucunda artık Marilyn Monroe (1926-1962) ABD’nin sosyal hafızasının, John Lennon (1940-1980) ve onun "The Beatles" grubu ise Avrupa’nın sosyal hafızasının bir parçasını oluşturmuştur. Bilimsel başarısı ile dünyanın insanlık mirasına büyük katkısı olan Albert Einstein (1879-1955) kalabalıkların “MM” yeteneği sayesinde bugün sadece Aynştayn (Einstein) olarak bilinmektedir.

Makanin 20. yüzyıl başlarında kahramanlar ve ilahlar oluşturma olgusunun kalabalıkların “MM” yeteneği için artık bir normal günlük olay olduğunu belirtir. Bununla birlikte oluşturdukları kahramanların ardı sıra onlarla ilgili bir din ve inanç oluşturma çabasının da oluştuğunu ekler. 20. yüzyıl başlarında kalabalıkların kahraman oluşturma düşüncesi bir hata olsa bile yerini bulmuştur. Buna örnek olarak Makanin Sovyet Sosyalizmi düşünce sisteminin Rusya’da başarıya ulaşmasını gösterir. Sosyalizmi benimseyen kalabalıklar hemen bunun ardından bu sistemin gerekleri doğrultusunda bir inanç sistemi de oluşturdular ve ona göre düşünmeye, yaşamaya başladılar. Sistemi ortaya çıkaran ve onu bütün özellikleri ile benimseyen kalabalıklar sistemin ömrünü doldurması ile ortadan kaldırmayı da yine kendileri gerçekleştirmektedir.

Makanin “Van, A Van” («Вань, А Вань...») kısmında Fransız yazar ve filozof Albert Camus’nun (1913-1960) Adolf Hitler (1889-1945) öncülüğünde gerçekleştirilen Alman devriminin parlak yüzüne ve görünümüne bakmaksızın gelecekte yoksun olduğuna dair olan cümlesine dikkat çekmektedir. Bu devrim ilkel atılımlar özelliği

taşımaktadır. Albert Camus bir anti-komünist olarak Sovyet komünizminin kendi üzerine metafizik özellikler içeren ağır bir yük aldığını itiraf eder. Alman devrimine benzer özellikler taşımayan Rus komünizmi devrim kelimesini başarı ile üzerine almıştır. Camus gibi birçok düşünür Rusya'daki sözde din sistemi oluşumunun Alman ve İtalyan örneklerine göre yeni olsa bile daha derin ve daha ciddi olduğunun altını çizmektedirler. Dolayısıyla hepsinden daha iyi olduğu belirtilmektedir. Günümüzün anti-komünist olan çağdaş yazarları Rusya'da ve Avrupa'da çıkan dergilerde yüzyılımızda başarılı çalışmaların olduğundan bahsetmektedirler. Başarılı bulunan bu çalışmalar kalp naklinin yapılması, atom bombasının gerçekleştirilmesidir. İnsanlığın gözünün önünde Aya yapılan uçuşlar, bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişmeler de bunlardan sayılmaktadır. Rus devriminin ardından değişen Rusya'nın aynasında birçok politikacı ve parlak kişilikler de ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak 20. yüzyıl insanlık tarihinin içinde Rusya'nın adı silinmeyecek bir biçimde yazılmıştır. Gelecekteki zaman dilimlerinde 20. yüzyıl ile Rusya'nın adları sürekli yan yana anılacaktır. 20. yüzyıl Sovyet deneyimleriyle dolu yıllar olarak insanlık hafızasında yerini alacaktır. Ama üzücü bir biçimde ruhumuzun diğer yarısı bize saçmalıklardan sözde bir din oluşturduğumuzu fısıltı ile söyleyecektir.

Rusya'nın geçirdiği bütün sosyalizm deneyimlerine rağmen tarihin dosyalarında Rusya ile Almanya'yı temsil eden Hitler'in aynı sayfaya konması Rusya ruhu için kabul edilebilir bir şey değildir. Rus devrimi kendisinin haklı olduğunu gelecek zaman diliminde ispatlamak isteyecektir. Rus devrimi birçok yeniliği kendisi için değil dünyadaki tüm halklar için istemiştir. İstenilen hedefleri Rus devrimi başaramasa bile en azından bunların gerçek olmasını istemiştir.

Makanin "Soblazn" («Соблазн» /Cazibe) başlıklı kısımda eskilerden sadece "İra" (Ира) markalı puroyu bıraktıklarını ve her şeyi attıklarını söyleyerek sözüne başlar. Aslında bu marka puroyu uzun zamandır kimse içmemektedir. Ortadan kalkalı çok olan bu puroyu içmek istemek demekle ömrü o zamana kadar uzananlar hakkında alaylı bir ironi yapılmak istenmektedir. Bu kişiler oluşturdukları sözde din sisteminin ortaya çıkardığı baştan çıkarıcılık ile Mayakovski (1893-1930) ve Pasternak'a (1890-1960) tepeden bakanlardır. Dünyanın yeniden şekillenmesi küresel bir özellik taşımaktadır. Dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi Rusya üzerinde de asılı durmaktadır. Ama şimdi bizim üzerimizde 21. yüzyıl gibi büyük ve bilinmeyenlerle dolu bir asır asılı durmaktadır. Mayakovski ve Pasternak gibi iki büyük edebiyat ismi kendileri için ulaşılmaz olan 21.

yüzyıl için büyük aşklar beslediler. O zamanlarda egemenliğini sürdürmekte olan sözde dini sistem içinde dünyadaki düzenin yeniden şekillendirilmesi onlar için yeni, taze ve çekici bir düşünce kıvamındadır. Mayakovski'nin aşkı kendi gençliğini yenemeyen ve sürekli romantik kalmak isteyen insanın aşkıdır. 1930 yılında aşık olduğu genç kızın yüzünde evlenmiş kadınların yüzünde gördüğü kırıksıklıklardan gördüğünde buna tahammül edemez. Romantik problem çözmekten uzak bir kişiliktir. Mayakovski bir romantik olarak onlardan uzaklaşmayı ve kaçmayı tercih etmiştir.

Pasternak kendi romantik hayatının yıllarına adım attığında hayatının ikinci yarısını yaşamaktadır. Pasternak sosyalizm ile ilgili devrimci düşüncelerle vedalaşmayı göze alabilmiştir. Sözde oluşturulan inanç sistemi yaşanmakta ve etkisini kaybetmektedir. Pasternak sözde inanç sisteminden daha hızlı davranmakta ve daha önde gitmektedir. Kendisinde bulunan yüksek sezgiler sayesinde sistemin çürümesini ve yok olma belirtilerini önceden görmüştür. Pasternak sosyalizm gibi bir sözde inanç sisteminin ölümlü ve sonlu olduğunu anlamıştır. Ama ihtiyar bir kadının kendi ihtiyar kocasından daha fazla yıl yaşadığı gibi sosyalizm de Pasternak'tan daha fazla yaşamayı başarmıştır. Ama buna rağmen Pasternak sosyalizmin çökeceğini önceden sezmiş ve görmüştür. Sosyalizm Pasternak'tan daha fazla yaşamış olsa bile yazar ona anlayış ile bakmayı tercih etmiştir. Pasternak ihtiyar bir adamın yaşlı bir kadına baktığı gibi sosyalizme bakmıştır. Ama onu sevmek durumunu başaramamıştır.

Makanin de eleştirmenler gibi Rus edebiyatının geçmişten günümüze kadar geçirmiş olduğu derin değişimleri “Rakurs”⁷² başlığı altında değerlendirmek istemiştir. Makanin 7 Ekim 2003 tarihinde Almanya'nın Frankfurt kentinde 55.'si yapılan kitap fuarının açılışında okuduğu bu denemesinde Rus edebiyatının genel görünümünü kendi bakış açısından ifade etmiştir. Özellikle Makanin Rus klasiklerinin edebiyat anlayışına ve ortaya çıkardıkları kahraman tiplerinin taşıdığı özelliklere eleştiriler getirmiştir. Makanin'e göre Anton Çehov'un (1860-1904) “Vanya Dayı” («Дядя Ваня» / Dyadya Vanya) (1897) eserindeki kahraman sadece kendi çiftliğini kurtarmak düşüncesinde ve kaygısında olan bir yapıdadır. Bütün gücünü ve çabasını sadece buna yoğunlaştırır. Bütün olaylar malikâne içinde geçmektedir. Burada diğer karakterlerin de amacı çiftliğin kurtarılmasına ellerinden geldikince yardımcı olabilmektir. Onegin, Bolkonski,

⁷²<http://litbook.net/book/135334/rakurs-odna-iz-vozmozhnyh-tochek-zreniya-na-nyneshnij-russkij-roman/> (E.T.: 12.12.2016)

Oblomov, Karamazovlar gibi kahramanlar da “Vanya Dayı” eserinde olduğu gibi muhteşem çiftliklerinde hayat sürmekte, duygularda yoğunluk yaşamaktalar. Rus toplumunu buhranlardan kurtarmak için ne yapmaları gerektiği («Что делать» / Şto delat / Ne Yapmalı)⁷³ ve bütün bu olumsuzluklarda suçlunun kim olduğu («Кто виноват» / Kto vinovat / Suçlu Kim)⁷⁴ düşüncelerini çiftliklerinde dinlenirken gerçekleştirmektedirler. Ama Mekanin’e göre günümüzde edebiyatın kahramanları artık toplumun orta ya da alt tabakasından gelen sıradan insanların arasından seçilmektedir. Buna örnek olarak “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında eserleri yıllardan beri yayınlanmayan ve sistem tarafından kabul görmemiş bekçi yazar Petroviç gösterilmektedir. Petroviç burada başkalarının dairelerine göz kulak olmak karşılığında sadece koridorlarda kalmasına izin verilen ve yeri yurdu olmayan bir fakirdir.

Mekanin “Rakurs” denemesinde “Slavist” olarak nitelendirdiği Moskova’yı ziyaret eden bir Avrupalı konuktan bahsetmektedir. Avrupalı gözünden Rus edebiyatının nasıl görüldüğünü ve anlaşıldığını da yine bu konuğun cümlelerinden yola çıkarak anlatmaktadır. Avrupalı konuk Moskova’da birçok varlıklı insan olmasına karşılık günümüz Rus edebiyatı karakterlerinin neden çoğunlukla yoksullardan seçildiğini merak etmektedir. Mekanin burada Avrupalı bakış açısına cevap olarak Çehov’un “Vanya Dayı” eserindeki karakterleri öne sürer. Çiftliğin çalışanları bahçeyi yıkmayı ve malikanenin yerine çok sayıda dağa yapmayı önerirler. Ama onlar farkında olmasalar bile bu bir başlangıç olmuştur Rus edebiyatı için. Çehov’un dünyası 20. yüzyıl giriş odası gibidir. Çehov’un edebiyat evinin girişinde yapılan ilk iş kahramanların sırtındaki pahalı elbiseleri çıkarmak olmuştur. Bulgakov’un hırslı profesörü Filip Filipoviç kendisine gelenlerin kim olduğuna aldırmaksızın onların üzerinde kendi ilaçlarını denemektedir. Kazak Melehov karakteri elinde geleneksel kılıcıyla Kızıl, Beyaz, Yeşil fark etmeksizin mücadele etti ise de sonuçta geniş arazileri zorla veya gönüllü olarak ellerinden alınmıştır. Aleksey Tolstoy Bolşevikleri destekleyip yeni yönetimin oluşmasında yardımcı olmasına karşılık kendisini kurtarmada yeterli olmamış ve üzerindeki pahalı kıyafetleri çıkarmak zorunda kalmıştır. Sosyalizm ile birlikte edebiyatta yazarlar kahramanlarının ellerinden evini, atını, ineği almıştır. Andrey Belıy’ın (asıl adı: Boris Bugayev) (1880-1934)

⁷³ Devrimci, demokrat, bilim adamı, yazar, eleştirmen Nikolay Çernişevski’nin (1828-1889) 1863 yılında yazmış olduğu romanı.

⁷⁴ Rus sosyalizminin ve Narodnik hareketinin kurucularından olan Aleksandr Herzen (1812-1870) tarafından 1847 yılında yazılan sosyal roman.

“Petersburg” («Петербург» / Peterburg) (1913) eserinde konaklar yıkılmış ve binalar kamulaştırılmıştır. Mihai Bulgakov’un (1891-1940) “Köpek Kalbi” («Соба́чье сердце» / Sobaçye serdtse) (1925) eserinde daireler kamulaştırılmış ve sosyalizmin öngördüğü hayat tarzının uygulanmasına yönelik deneylere tabi tutulacak insanlarla tıka basa doldurulmuştur. Mihail Şolohov’un (1905-1984) “Sessiz Don” («Тихий Дон» / Tihiy Don) (1948) romanında işlendiği üzere Kazakların geleneksel hayat biçimi ortadan kaldırılmış ve toprakları ellerinden zorla alınarak kamulaştırılmıştır. Bulgakov’un “Usta ve Margarita” («Мастер и Маргарита» / Master i Margarita) (1938) romanında da işlendiği üzere nerdeyse bütün insanlar ve de hatta romanın kendisi bile kamulaştırılmıştır. Andrey Platonov (1899-1951) da hayatı değiştirme fikrine sıkıca sarılan ve devrimi gerçekleştiren insanların devrim sonrasında içine düştükleri belirsizliği eleştirel bakışla işlediği “Çevengur” («Чевенгур») (1926-1929) eserinde 1917 Devrimini gerçekleştiren Bolşevikleri analiz etmekte ve devrim sonrasında büyük beklentiler içindeki idealist insanların içine düştükleri can sıkıntısını anlatmaktadır. Devrim sonrasında tıkanıp kalan Bolşevikler için bir bakıma her şey bitmiş ama hiçbir şey başlamamıştır. Makanın “Çevengur” romanını Rus edebiyatında tehlikenin önceden sezilmesi olarak adlandırır. Kahraman elbiselerini çıkarmış ve çıplak kalmak için acele etmektedir. Sosyalizmin Rusya’da yerleşmesiyle birlikte Rus romanı elbiselerini çıkarmak için acele etmektedir. Bundan dolayı Makanın’e göre 20. yüzyılda Rus romanına yeterince değer verilmemiştir. Sosyalizm ile birlikte gelen ideolojik saplantılar nedeniyle romanın içinde her şey soyunmaya ve öncelerden kalan her şeyi üzerinden çıkarıp atmaya devam etmiştir. Ama Boris Pasternak’ın (1890-1960) 1956 yılında kaleme aldığı “Doktor Jivago” («Доктор Живаго») romanındaki Yuri Jivago adlı kahramanı üzerindeki atmayı başaramayarak ve de üstelik kendi etrafına bakınarak bazı şeylerin farkına varmıştır. Sonunda o da soyunmak zorunda bırakılmış ama yüzünü gizlememiş ve kendisini bir sorgunun beklediğini beklemiştir. Jivago diğer sosyalist kahramanlardan farklı olarak malikanede yaşamakta olmasına rağmen orada yaşanıp yaşanmayacağına karar vermelidir. Jivago malikaneyi hayatın içine dönmek adına terk eder. Rus romanının kahramanlarının yeni bir tipi olarak karşımıza “ZEK” («ЗЕК» / Tutuklu) çıkacaktır. Soljenitsin’in (1918-2008) İvan Denisoviç kahramanı elinde kaşığı ile sistemin mahkumları kapattığı toplama ve çalışma kamplarında bu tipe iyi bir örnek teşkil edecektir. Daha sonra gelen genç nesil romancılar değişime cesaret edemeden öncekilerin çizgisini devam ettirecek ve onların üzerindeki korkuları, yoksulluğu da bir miras gibi

aynen devralarak. Yazarın elinde bir dairesi ve arabası olacak ama kendisine ait olmadan. Elinde bulundurduğu paradan bile korkarak sorgulamaya uğramamak için elinden geleni yapacak bir biçimde yazarın üstünden sistem gözcülerinin bakışları hiç eksik olmaz. Yazarın akrabaları varlıklı olabilirler ama yazarın kendisi dikkat çekebilir kuşkusuyla asla bir şey sahibi olamaz. Yazar romanında kahramanını korkarak araba sahibi yapar ve direksiyon başına geçirir. Ama araba çok eskidir ve sürekli bozulmaktadır.

Makanin kendisini de gözcülerin bakışlarının üzerinden eksik olmadığı yazarlar arasında değerlendirir. Bu durumunu en iyi biçimde “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında kahramanı Petroviç ile yansıtmaktadır. Petroviç üstten kabul görmemiş ve uzun yıllar eserleri yayınlanmamış bir yazar olmakla birlikte bir yurttaki başkalarının dairelerine bekçilik yaparak zamanını geçirmektedir. Kendisine ait bir odası, bir dairesi olmasını bırakalım kişisel eşyaları bile yoktur. Soljenitsin’in GULAG kamplarından birinde tutuklu (ZEK) olmuş kahramanı İvan Denisoviç’in yanında taşıdığı ve sürekli temiz tuttuğu bir kaşığı bile varken. Dolayısıyla “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” üzerinde elbise olmayan bir kahramanın romanıdır. Makanin’in “Slavist” olarak belirttiği Avrupalıya göre bekçi yazar Petroviç karakteri Rus romanında üzerinden elbiseleri alınmış kahraman tiptemesinin bir sonraki adımı olsa gerektir. Elbette bu duruma Makanin itiraz etmektedir. Roman kahramanının da kendine ait malı ve mülkü olmalıdır. Makanin buradaki düşüncesinin sonuna Rusya’da sosyalizmin tohumlarının atıldığı “Suçlu Kim?” ve “Ne Yapmalı?” («Кто виноват и что делать...» / Kto vinovat i što delat) edebiyat eserlerinin başlıklarını yan yana getirerek tamamlamaktadır. Slavist konuğa göre roman kahramanında sadece araba, ev, daça (sayfiye evi) veya sadece statü olmamalı. Kahramana da kendi her türlü şartta kendi ayakları üzerinde durmak gereklidir ve de yaşmalıdır. Çünkü kahraman bir beden içinde yer almasına ve hayat içinde bir rol yerine getirmesine rağmen kendinde değildir ya da kendinde kendine egemen olma şartlarından yoksun bir biçimde yaşamaktadır.

3. BÖLÜM

MAKANİN VE KAFKASYA

3. 1. Mekanin'in 1991 Öncesinde Yazdığı Edebiyat Eserlerinde Kafkasya

Kafkasya tabiatı ve kültürü ile Rus insanını tarih boyunca kendisine çekmeyi başarmıştır. Siyasi olarak Kafkasya topraklarında genişleyen ve bölgede egemenlik kurmaya çalışan Rusya'nın yardımına edebiyat yetişmiştir. Puşkin, Lermontov, Tolstoy gibi Rus edebiyatının öncülerinin kalemlerinden çıkan Kafkasya temasını işleyen eserler sayesinde Kafkasya gerçek anlamda Rusya'nın bir parçası olmuştur. Mekanin de Rus edebiyatının öncülerinin geleneğine uyarak kimi eserlerinde Kafkasya ile ilgili kısımlar eklemiş kimi eserlerinde ise konuyu bütünüyle Kafkasya gerçekliklerine ayırmıştır. Ancak Mekanin'in Kafkasya temasına yaklaşımında 1991 tarihi büyük önem taşımaktadır. 1991 tarihinden önceki ve sonraki dönemlerle ilgili gerçeklikler Mekanin'in eserlerinde Kafkasya temasının karakterini ve çizgilerini belirlemektedir. 1991 öncesi dönemde Mekanin'in edebiyat çalışmalarında Kafkasya Rusya'nın güneyinde yer alan sıcak bir bölge olarak insanların yaz aylarında dinlenmek, şifalı sularından yararlanmak ve bulutların üstünde karlı zirveleriyle Kafkas dağlarına ve muhteşem manzaralarına tanıklık etmek istedikleri bir coğrafya olarak karşımızda durmaktadır. Kırım ile birlikte Karadeniz'in Kafkasya kıyısındaki sahil şehirleri Rusya'nın Rivyerası olarak anılmakta idi. 1991 sonrasında Sovyet coğrafyasının farklı bölgelerinde 15 bağımsız devlet ortaya çıkmış ve beraberinde belirsizlikleri taşımıştır. Belirsizliklerin en fazla olduğu bölgelerden birisi de Kafkasya bölgesidir. Özellikle Çeçenlerin bağımsızlık istekleri gözlerin Kafkasya coğrafyasına yönelmesine neden olmuş ve geçmişte bölgede Ruslarla Kafkasya halkları arasında yaşanan olumsuz ve sıkıntılı süreçler yeniden gündeme gelmiş ya da getirilmiştir. Mekanin de 1991 sonrasında yaşanan süreçleri dikkate alarak Kafkasya konusunu sosyo-politik gelişmeler ışığında yeniden ele almıştır. 1991 öncesi eserlerinde Kafkasya temasını tabiat güzellikleri ve Kafkasya halklarının özgün kültürleri çerçevesinde ele alan Mekanin 1991 sonrasında Puşkin, Lermontov, Tolstoy gibi Rus klasiklerinin eserlerinden ve kahramanlarından da yararlanmak suretiyle savaş, kargaşa, düzensizlik kavramları ekseninde ele almayı seçmiştir. 1991 sonrası Kafkasya temalı eserlerde Rus klasiklerinden alıntılar yapması Mekanin'in eserlerinin daha çok dikkat

çekmesine ve olumlu ya da olumsuz bakış açılarıyla hakkında konuşulmasına neden olmuştur. Mekanin Kafkasya hakkında yazılmış Rus klasiklerinden yararlanma yöntemini 1991 sonrası yaşanan krizlere çekmek istediği gibi Sovyetler öncesinde Rus edebiyatında Kafkasya temasına gösterilen yaklaşımları da yeniden gündeme getirmek istemiş ve bunda da başarılı olmuştur. Mekanin “Asan” (2008) ve “Kafkasyalı Tutsak” (1995) eserlerini bütünüyle Kafkasya temasına ve bünyesinde yaşanan olaylara ayırmıştır. “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” (1998) romanında parçalar halinde olsa da sık sık Kafkasya’dan bahsedilmiştir.

Mekanin’in “Daşenka” («Дашенька» / Daşenka) (1974), “İlk Solukta” (1976), “Portre ve Çevresi” (1978), “Bir Erkek ve Bir Kadın” (1987), “Ortasında Sürahi Olan Çuha Örtülü Masa” (1993), Bir Günlük Savaş («Однодневная война» / Odnodnevnyaya voyna) (2001), “Korku” (2006) romanı içinde “Hırsızlarla Geçen Gecelerim” («Мои воровские ночи» / Moi vorovskiye noçi) başlıklı kısımda Kafkasya ile ilgili olgulara ve kavramlara yer vermiştir. Bu eserlerde Kafkasya temasına ait politik yaklaşımı sadece “Bir Günlük Savaş” öyküsünde görmekteyiz. Diğerlerinde Kafkasya temasına ait Elbruz dağının iki başlı zirvesini, şifalı suları ile ünlü kentlerini, yaz tatilinde tabiat güzelliklerini gezmek ve dinlenmek amaçlı Kafkasya coğrafyasına giden Rusları ve de Rusya’nın merkezi kentlerinde pazarlarda çalışmak ve para kazanmak için gelmiş Kafkasyalıları görebilmekteyiz. Genelde 1991 öncesi kaleme alınmış bu eserlerde Kafkasya teması karşımıza muhteşem tabiatı ve Kafkas dağlarının görünümü ile zihinlerde yerini almaktadır.

Mekanin “Onlara Sessizce Şarkı Söyle” (1974) derlemesi içinde “Daşenka” başlıklı öyküsünde Kafkasya dinlenilecek bir yer olarak geçmektedir. Daşa adlı bir kızın Andrey adında genç, yakışıklı ve başarılı bir kişiye aşıktır. Andrey’e genç olsun olmasının bütün kadınlar, metroda görenler, sokakta karşılaşanlar, spor salonunda olanlar, yemekhanede oturanlar da aşıktır aslında. Bütün bunların yanında Andrey başarılı bir fizikçidir. Daşenka ise bir lügistik enstitüsünde imla düzeltme işinde bodrumdan bozma küçük ve göze batmayan bir odada sıradan işinde çalışmaktadır. Çevresi Daşa’ya onun Andrey’in dengi olmadığı hususunda uyarıda bulunurlar. Ama Daşenka kendisine yapılan iyi niyetli uyarıları dikkate almaz ve de almak istemez. Daşenka’nın iş arkadaşı Vika onu Andrey’e fazla gitmemesi ve kendisini daha fazla küçük düşürmemesi konusunda uyarır. Vika’ya göre bir kadın ağırdan almasını bilmelidir ve gurur yapması gerekir. Vika’ya

göre Andrey Daşenka'yı ciddiye almamakta ve önem vermemektedir. Daşenka bu uyarıyı da dikkate almak istemez. Hatta Andrey yaz mevsiminde Daşa'yı yanına almayı bile düşünmeden *Kafkasya'ya* gitmiştir bile. Daşa ona orda lazım değildir ne de olsa. Andrey'e göre *Tula'ya semaverle gidilmez*. Andrey'in *Kafkasya'ya* gittiğini öğrenen Daşa durumu sakın karşılar ve Vika onu yine uyarmaya devam eder. Daşa'nın annesi sıklıkla Andrey'de geceleyen kızının eve gelmesine şaşırır ve durumu anlasa bile üzmemek için konuşmamayı seçer. Vika arkadaşı Daşa'ya erkekler konusunda yardımcı olmak için akşam Daşa'ya uğrar ve ona mutfak işlerini öğretmeye karar verir. Çünkü ona göre bir erkeğin kalbine giden yol midesinden geçer. Andrey uzun tatilinin sonunda mektup yazmak yerine bir fotoğraf ve arkasına denizin muhteşem olduğunu yazar. Bir de küçük bir isteği vardır. O gelinceye kadar evini temizlemesini ve hazırlamasını Daşa'dan ister. Andrey döndükten sonra Daşa ile evlenir. Bal ayı oda ve mutfak arasında geçer. Andrey'de sıkılma belirtileri baş gösterir. Bu arada Brusilov laboratuvarına kabul edilmiştir. Bu mevki olarak Daşa'dan daha üstte olmak anlamına gelmektedir. Daşa'nın hastalanıp birkaç gün evi temizlemediğini gören Andrey bu duruma alışık olmadığı için çalışmadığını mırıldanır. İşten sonra birkaç saat evde çalışmayı alışkanlık edinen Andrey daha rahat çalışmak için kütüphaneye gider. Daşa ise Andrey'in hayatında bir başka kadının olduğunu kendince düşünür. Daşa Andrey'e önem vermemeye başlar. Bunun yerine iş yerinden arkadaşlarıyla evde kız kıza toplantılar ve oturmalar yaparlar. Daşa ev temizliğini de boşlamaya başlar. Bu düzen ve temizlik hastası Andrey için çekilmez bir durumdur. Bir zamanlar Andrey için yanıp tutuşan Daşa Andrey'in boşanacağını söylemesine bile aldırış etmeyecek kadar artık duyarsız bir kadın olmuştur. Andrey yurttan (obşejitiye) kalan iş arkadaşında geceler ve birlikte içerler, dertleşirler. Yurdun duvarları yapıldığından beridir içinde yaşayanların şikâyetlerini, tartışmalarını, bağırıklarını, itiraflarını, sessiz konuşmalarını ve fısıltılarını duymuş ve yutmuştur. Arkadaşı Andrey'e kadının sır dolu ve anlaşılmaz olduğunu söyler. Çünkü Andrey'in arkadaşı kendi hayatını örnek olarak anlatır ve üç defa evlenmiş ve boşanmış birisi olarak her defasında mutlu bir aile kurmak için yola çıktığını sanmıştır. Ama son durağı bir yurt odasında tek başına kalan yıllarını geçirmek olmuştur. Andrey evine dönmeye, Daşa ile barışmaya karar verir (Makanin, 1974:2-9).

Makanin'in "İlk Solukta" (1976) eserinde Moskova'ya pazarda sebze-meyve satmak ve para kazanmak için gelmiş bir Kafkasyalı vardır. Öykünün esas kahramanı

Oleg Moskova'da üniversiteden mezun olduktan sonra kendi insanına faydalı olmak için gitmeye karar verdiği steplerde çalışmaktan bıkmış ve Moskova'daki kız arkadaşı Galka'nın bir başka erkekle evlendiğini duyar duymaz da soluğu Moskova'da almış birisidir. Oleg Moskova'ya geldiğinde okuldan arkadaşı Andrey'in evinde kalır. Galka başka birisiyle evli olmasına karşılık Oleg yine de ona karşı sevgi beslemeye devam eder. Galka'nın hastanede yattığını öğrenen Oleg doktorundan aldığı öneri üzerine en pahalı meyvelerden olan nar almak için pazara gider. Metrodan iki durak sonra iner ve de tramvay ile uzun bir yol gittikten sonra Pazar yerine ulaşır. Pazar Oleg'e göre pahalı olsa da aranan şeyleri bulmanın mümkün olduğu bit mekandır. Pazarda Oleg gözüne sempatik gözüken bir *Kafkasyalı* satıcının meyveleri düzenlice dizdiği tezgahına yaklaşır ve onunla dostça bir konuşma yapacağını aklından geçirir. Çünkü Oleg pazarda çalışanlara karşı küçümseyici tavırlarla yaklaşan birisi olmadığına inanmaktadır. Pazarda çalışmak ağır bir iştir ve çok emek istemektedir. Oleg kolaylıkla diyalog kurmak ve dostça bir hava oluşturmak fikrinde yanılmıştır. *Kafkasyalı* hayatında ilk defa Moskova'ya gelmiş acemi birisidir. Moskova'nın soğuk havası onu hemen üşütmüş ve korkutmuştur. Üstüne bir de Oleg'in yakın ilgisiyle karşılaşında ürkmüştür. Kafkasyalı pazarcı Oleg'in konuşma isteğine her defasında “-soğuk, çok soğuk” diyerek cevap vermektedir. Pazarcının yanında bekleyen Oleg ona bir seferki gelişinde yine ona uğramak ve ondan alışveriş yapmak istediğinde ise aldığı cevap yien “-hayır, olmaz, soğuk, çok soğuk” olmuştur. Moskova havası gerçekten de insanı zoraki sağlıklı ve dinç yapmak istercesine soğuktur. Karın yağması bile işten değildir. *Kafkasyalı*'nın kafasında kulaklarını açıkta bırakan ve üşüdüğünü belli eden büyük ve düz bir şapkası vardır. Oleg aldığı soğuk cevaplar üzerine Kafkasyalı ile vedalaşır ve pazardan ayrılır. *Kafkasyalı* ise Oleg'in peşinden “-soğuk, dostum, çok soğuk” demeye devam etmektedir (Makanin, 1976:72-73).

Makanin “Portre ve Çevresi” (1978) romanında Kafkasya teması karşımıza yüksek dağları, sularının çağlaması ve derin vadileri ile çıkar. Eserde 37 yaşında evlenmiş bir yazar İgor Petroviç, onun kendisine göre çok gençve laborant olarak çalışan karısı Anya ve Maşka adlı kızları vardır. Maşka iki yaşına girmesine rağmen henüz yürümemiş ve masaj tedavisi almaktadır. Bir odadan ve bir mutfaktan ibaret evde anne ve Maşka uyuduğundayazarlık mesleğinde olan baba mutfağa geçip masa lambasını yakıp çalışmaktadır. Aile reisinin bir de arkadaşı vardır. Arkadaşı çocuğunu büyütmüş, borcu harcı olmayan, karısı yaşlanmış ve ülkenin her tarafına yaptığı iş seyahatlerinden bıkmış

evinde oturmak ve huzur içinde vaktini ailesi ile birlikte geçirmek isteyen birisidir. Yazarın bir başka arkadaşı daha vardır ve hatta yazdığı roman bu kişi hakkındadır. Bu arkadaş sadece Moskova’da yaşamış, hiçbir yere gitmemiş birisidir. Köklerinin olduğu Urallara karşı büyük özlem duymaktadır. Büyük şehrin havasına ve temposuna uyum sağlayamamış ise de kendi memleketine de bir türlü dönememiştir. Doğduğu yerlere dönememe düşüncesi yüzündeki bir ben gibi onu terk etmemektedir. Romanın yazar karakteri çevresinde yaşayan arkadaşlarını anlattığı roman türüne “portre-roman” adını vermektedir. Yazarın yaptığı iş bir çocuk dergisinde küçük içerikli yazılar yazmaktır. Orta düzeyli bir geliri vardır. İşyeri ise mutfaktaki yemek masasıdır. Yazarın arkadaşlarından birisi olan Pavel Starohatov sinema sahnesinde yönetmenlik yapmakta ve önemli birisi gibi çevresinden kendisine saygı beklemektedir. Yazar Igor Petroviç ve sinema yönetmeni Pavel Starohatov’un hayata bakış açıları birbirine benzemektedir. Bir yazar ve bir sinema yönetmeni olarak hayatın aynı çemberlerinden geçmişlerdir. Önce genç, sonra sert ve hızlı olan Starohatov’un omuz askılı kemerli görünümü yazar Petroviç’e savaş zamanlarının eski bir filminden kareleri hatırlatır. Igor Petroviç, Starohatov’un evinde konuk iken eline aldığı albümden Starohatov’un savaş döneminden kalma kamp ateşinin başında kocaman bir tencerede lapa pişirirken bir fotoğrafını eline alır. Onlara bu fotoğrafla ilgili hayali bir kurgulama yapacağını söyler. Önce savaş döneminden başlayacaktır. Yazar Igor Petroviç birden fikrini değiştirir ve Starohatov ailesinin oğullarını büyüttüğü zaman dilimine geçer. Baba, anne ve oğul olarak Starohatov ailesini seyahate çıkarmaya karar verir. Aile *Kafkasya*’dadır. Üçü birlikte bir köprüye geldiklerinde arabadan çıkarlar. Dağdan gürültüyle akan nehrin üzerine kurulmuş köprünün korkuluklarından aşağı düşmemek için sıkıca tutarlar. Aile sadece suyun sesi ve tabiatın manzarası ile meşgul olurlar. Aile *Kafkasya*’da tabiatın bağrında olduklarından dolayı çok mutlu olurlar ve kendilerini şanslı sayarlar (Makanin, 1978:238).

Makanin’in “Bir Erkek ve Bir Kadın” (1987) romanında Kruşçev (yönetimi: 1953-1964) ile başlayan “Don Çözümü” dönemi ile birlikte özgürlüklerin kazanılması adına önemli işler başaran bir kuşağın iki temsilcisini işlemektedir. Ancak aile kurumunu ayakta tutma adına başarısız olmuş olan “Altmışlılar” kuşağına yönelik Makanin tarafından eleştiriler getirilen romanda kadın kahraman Ninel her yıl yazın güneye (*Kafkasya*’ya) gitmeyi bir alışkanlık haline getirmiştir (Makanin, 1987:71). Altmışlılar

kuşağından olan Nina evlenmemiş ve yaşı hayli ilerlemiş olmasına rağmen hayalinde kendisiyle evlenmek istediği erkek hakkında kurgulamalar yapmaktadır. Onun aradığı erkek Rus ordusunun *Kafkasya* savaşlarındaki subayları gibi yapılı ve iyi ruhlu, akıllı ve eğitilmiş, üstelik bir kadına nasıl yaklaşması gerektiğini de bilen birisi olmalıdır. Böyle apoletleri parlayan ve mağrur bir biçimde kendi yolunda yürüyen bir subay ancak havası çok güzel olan Kırım ya da *Kafkasya*'da bulunabilir. Nina hayalini gizlemeye çalışmakta ve onu gerçekleştirmek için güneye doğru gideceği yaz tatilini dört gözle beklemekte ve iple çekmektedir (Makanin, 1987:81-82). Nina içinde bulunduğu yoğun çalışma nedeniyle aşk hayatından geride kalmıştır. Hatta aşkın nasıl olduğuna dair bir duygu ya da düşüncesi de kalmamıştır. Nina yılın yaz mevsiminde sadece bir ay bulunduğu tatilde aşk aramakta ve şansını denemektedir. Geride kalan on bir ayda ayrı bir ofiste ve ayrı bir dairede ömür sürmektedir. Aile hayatı yaşayan akranlarından ve komşularından usanır bir durumda onları görmemek ve duymamak için kendi köşesinde tek başına yaşamaktadır. Yazın bir aylık tatilde kendince dinlenmek ve her şeyi unutmak için kendine şans tanımaktadır. Bu durumda Güney olarak adlandırılan *Kafkasya* sunduğu tabiat güzellikleriyle ve dağlarıyla tam bir dinlenme anlamına gelmektedir. Güneyde ise kendisine sorulan sorulardan bıkmakta ve niçin güneye geldiği karşısında vereceği tek cevabı dinlenmek olmaktadır (Makanin, 1987:119). Nina uzun bir tren yolculuğundan sonra *Kafkasya* topraklarına ulaştığında elinde çantası ve valiziyle peronda karşılaştığı ilk şey Pyatigorsk'un kalbine ve ruhuna huzur veren havasıdır. Maşuk'ta sabahla birlikte yağmurla yıkanmış yeşillikler Nina'nın gözüne çarpmakta ve uzaktan mavimsi bir tabaka içinde Beştav gözükmemektedir. Kalabalık başkentin insanlarından uzaklaştığı bu *Kafkasya* toprağında dağlar ve yollar bıraktığı gibi yerlerinde durmaktadır. Burada insanlar gezinmekte, gülümsemekte ve Narzan maden suyu içmektedir. Geçmiş seferlerde *Kafkasya*'ya ayak bastığında karşısına çıkan tuhaf adamların aksine bu sefer genç bir adam çıkar. Nina'ya yakın bir yerde oturmakta olan bu genç adam portveyin şarabı içmekte ve gözlerini dağların zirvesine dikerek Lermontov'a duyduğu aşkı ve sevgiyi Nina'ya anlatmaktadır. Nina'da gözlerini Maşuk'un üstündeki zirvelere dikerek duman içindeki dağlara bakar ve zamanın durduğunu, donduğunu hisseder (Makanin, 1987:160). Nina yaşlanmış bir kadın olmanın da vermiş olduğu karışık duygular neticesinde tatil için gittiği yerlerde kimseyle tanışmamaya özen göstermekte, daha تنها yerlere gitmekte, daha rahat kıyafetler tercih etmekte ve de böylelikle ruhunu dinlendirdiğine inanmaktadır. Hatta Nina hayatının son yıllarında *Kafkasya*'nın ortasında bulunan Pyatigorsk şehrine

daha sık gelmektedir. Çünkü denizi ve kumsalı sıcak, kalabalık ve tenine zararlı bulduğu için artık sevmemektedir. Pyatigorsk ve Kislovodsk sessiz ve sakin olması nedeniyle Nina için öncelikli yerler olmuştur (Makanin, 1987:254-255).

Makanin “Ortasında Sürahi Olan Çuha Örtülü Masa” (1993) eserinde kuralları çiğneyerek kendine ikinci bir ev edinen kahramanın sorgulama süreci boyunca acı çekmesi ve de sonrasında özellikle evinde suçluluk duygusu içinde vaktini geçirmesi anlatılmaktadır. Romanın başkahramanı Klyuçarov sorgulama masasının görünümüne dikkatini yoğunlaştırır. Örtüsü çuha olması, dikdörtgene benzemesi ve kimsenin içmediği su dolu sürahi masanın ortasında durması kahramanın gözünün önünden ve rüyalarından hiç gitmez. Makanin sorgulama masasının görünümü ile Kafkasya’da bulunan iki zirveli Elbrus dağı arasında bir benzerlik ilişkisi kurar. Masa gerçek gibidir ve soyut ve yerinde sabit değildir, sanki yaşamaktadır. İki başlı Elbrus dağı gibi yaşamaktadır. Masanın karşısında Elbrus dağı gerçekten göremese de Kuzey Kafkasya’da zirveleri karla kaplı olduğu halde yerinde durmaktadır (Makanin, 1993:71).

Makanin “Bir Günlük Savaş” öyküsünde ilk önce vermiş olduğu yanlış kararlardan dolayı ev hapsinde olan bir eski devlet başkanından bahseder. İnsanların güvende olmasını sağlamak için üretilen ve öyküde “SS-21” olarak adı geçen nükleer başlıklı füzeler ve uzaya uydu gönderme yarışı huzur getirmek ve güvenliği sağlamak yerine gerginlikleri artırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Ekim 1962’de ABD ve SSCB arasında yaşanan Karayipler krizi ile Nikita Kruşçev dünyayı nükleer savaşın eşiğine getirmiş ve bu durum da kendisinin politik hayatının 1964 yılında bitmesine neden olmuştur (Armaoğlu, 2015:551). Makanin ayrıca uyduların gökte çoğalması ile artan radyo yayınlarından sonra ülkelerin birbirinin iç işlerine daha fazla karıştıklarını da vurgular. Özellikle bunlar her ülkenin kendi içinde sahip olduğu etnik durum ile de ilgilidir. Rusya’nın Volga-Ural ve Kafkasya gibi coğrafi bölgelerinde etnik olarak karmaşık bir yapı söz konusudur ve bu bölgeler tarih boyunca sorunlu olmuştur. Bu anlamda Rusya’nın Volga-Ural bölgesinde Tatarlar, Başkırlar; *Kafkasya’da* Çeçenler, Çerkezler gibi etnik unsurlar inanç ve ulus kimlikleriyle Ruslardan her türlü açıdan farklı bir görünüm sergilemektedir. Özellikle SSCB’nin yıkılmasıyla ortaya çıkan karmaşık durumdan yararlanmak isteyen Rusya dışındaki basın-yayın organları Tatarları sahip oldukları yeraltı kaynakları ve ekonomik potansiyel nedeniyle kendilerine hedef kitle olarak seçmişlerdir. Tatarların dini hassasiyetlerine yönelik saldırılarla ilişkili yapılan

haberlerle tarihin tekrar etmesini sağlamak istemişlerdir. Tataristan'ın başkenti Kazan'da kendilerine “Zelyoniye lastoçki” («Зеленые ласточки» / Yeşil Kırlangıçlar) adını veren üniversite gençleri başlarında İslam'ı sembolize eden yeşil renkli kurdeleler bağlayarak ulaşım yollarında oturma eylemleri yapmaları ve özellikle de Kazan-Moskova tren seferlerini engellemek yoluyla seslerini duyurmak istemeleri Batı'nın Rusya'nın iç işlerine karışması için bir bahane olmuştur. Üniversitenin başı ise polis güçlerini çağırarak aslında gergin ortamı artırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Karşıt görüşlü kişilerin saldırgan davranışları ve gecenin geç saatlerinde kentin en eski mescidinde yangın çıkması durumu daha da içinden çıkılmaz yapmıştır. Mekanin'e göre yangın çıkması bir tesadüf olabilir ama tarih nedense bu tür tesadüfleri çok sever. Ülke başkanının Kazan'da olaylar yaşanırken ve gerginlik tırmanırken yurt dışında bir politik toplantıda olması çok vahimdir. Başkana vekalet edenlerin hemen şehre orduyu sokması ve caddelerde tankları yürütmesi Sovyetler sonrasında Rus insanı için bilindik manzaralar haline gelmiştir. Çatılardan ve binaların açık pencerelerinden keskin nişancılarının kalabalıklara ateş açmaları, öğrencilerin tankları ateşe vermeleri, sokaklarda kanlı görüntüler gazetelerdeki fotoğraflarla dış dünyaya uçurulacak, televizyon ve radyolar yayınlarında olaylara ve görüntülere yönelik haberler yapacaklar dünyayı ayağa kaldıracaklardır. 21. yüzyıl başında Batı bu haberlerden ve görüntülerden yola çıkarak Birleşmiş Milletleri acil toplantıya çağırarak ve aldıracağı kararlarla Rusya'dan tanklarını Kazan şehrinden çekmesini isteyecektir. Hemen arkasından sözde tarafsız olduğu iddia edilen uluslararası silahlı askerlerin güvenliği sağlamak amacıyla Kazan'da görev yapmasını önerecekler ve suçluları Lahey Adalet Divanında yargılanmasını sağlamayı dile getireceklerdir. Ruslar kendi ülkesinde ortaya çıkan etnik ve din eksenli ayaklanmalarda Avrupa'nın kendi iç işlerine karışmasına alışık değildir. Batı bunda başarısız oldursa Birleşmiş Milletlerde aldıracağı kararlarla Rusya'yı başka türlü cezalandırmak isteyecek ve ekonomik ambargo formülünü devreye sokacaktır. Ülkeyi zora sokmayı başarmanın ardından kendi sözünden çıkmayacak mhalif bir grubun Rusya'nın aşına geçmesini sağlayacaktır (Makanin, 2001:7-8).

Makanin “Korku” romanında da Kafkasya ile ilgili küçük bir detay yer almaktadır. Pyotr İvanıç gecelerini daçasının içindeki eşyalarını hırsızlardan korumak için nöbet tutmakla geçirmektedir. Hırsızlar gruplaşmış ve grup adlarıyla bile bilinir olmuşlar. Elektrikler sık sık kesildiği için elinde fenerle çevreyi ve bahçeyi kontrol eder. Hatta bir

gece gelen hırsızlar İvanıç'ın varlığından bile rahatsız olmazlar. Ev sahibine espi bile yaparlar. Hırsızlar gittikten sonra Pyort İvanıç anlatıcı ile birlikte çok sevdiği Japon malı küçük Sony marka televizyonunu aramak için hırsızların depolarına giderler. Gizlice içeri girip gece vakti fener ışığında ararlar ve uzun çabalardan sonra buluverir. Fenerin ışığı sönmüş ve devreye mum ışığı girmiştir. İvanıç bir kutunun üzerine yorgunluktan oturur ve elinde sönmüş feneri çevirerek oynamaktadır. Bir anlığına gökyüzünde ay belirir. Ayın ışığı ile içerdeki eşyaların karanlık gölgelerinin duvara devleşmiş yansımalarını görür. Sanki *Kafkas* sıradağlarıdır ve İvanıç duvardaki dağların içinde iki başlı Elbrus dağını arayıp bulmak ister. Ay ışığında eşya yığınları parlarlar ve ortaya yansımaları ile ölümsüz bir güzellik çıkarırlar. Ay ışığının altında eşya hurdalarının duvardaki görünümü bir bakıma eskilerden kalma kurganları da andırmaktadır (Makanin, 2006:265).

3.2. Makanin'in Kafkasyalı Tutsak Eserinde Kafkasya

Makanin tarafından 1994 yılında yazılan “Kafkasyalı Tutsak” öyküsü Rus edebiyatında Kafkasya teması içinde tutsaklık kavramını işlemesi bakımından dikkat çekmektedir. *Kafkas Tutsağı*” başlığı altında Rus edebiyatında verilen eserlerde kahramanların taşıdığı özellikler birbirinden farklı özellikler taşımakla birlikte tutsak olan bazen Rus bazen de Kafkasyalı karakterler olmaktadır. Tolstoy’da ve Makanin’de kahramanlar bir isimle belirtilmiş ve de Kafkasya’da savaşıyan Rus ordusunun subayı olarak görev yapmaları ön plana çıkarılmıştır. Ama Puşkin’in kahramanı Kafkasya’ya özgürlük aramak amacıyla gelmiştir. Puşkin’de ve Tolstoy’da kahramanlar dağlılara esir düşmelerine rağmen kurtulmayı başarmışlardır. Puşkin’in isimsiz kahramanı romantiktir. Puşkin’in (1799-1837) “*Kafkas Tutsağı*” (1821) poemadaki isimsiz kahramanı Kafkasya tabiatının güzelliklerine hayran olmakla birlikte Kafkasya’nın dağlı halklarına karşı başından beri olumsuz duygu ve düşüncelerle yaklaşmıştır. Puşkin’in romantik kahramanı dağlılara tutsak düşmesine karşılık nefret ettiği dağlıların bir üyesi olan ve kendisine âşık olan genç bir Çerkez kızı tarafından kurtarılmıştır. Puşkin kendisine âşık olan Çerkez kızının duygularını kendi kurtuluşu için kullanmaktan çekinmemiş ve Çerkez kızının kendisine duyduğu aşka karşılık vermek gereği bile duymamıştır. Aşkına karşılık bulamayan dağlı kız ise yaşamına son vermiştir. Tolstoy’un (1828-1910) “*Kafkas Tutsağı*” (1872) öyküsündeki kahramanı Jilin ise her yönüyle iyi ve olumlu özellikleri olan bir insandır. Tutsak düşmesine neden olan arkadaşı Kostilin’i zor zamanda bile olsa yalnız bırakmamıştır. Jilin tutsaklığa rağmen çevresindeki dağlılara yardımcı olmaya

çalışmış ve yaptıklarıyla da bütün aulun sevgisini üzerine çekmeyi ve güvenlerini kazanmayı başarmıştır. Tolstoy'un eserinde dağlı kızı olan Dina dostluk kurduğu Jilin'e kaçması için yardım eder. Bu iki durumda da aşk, dostluk, ıstırap önemli bir yere sahiptir. Bu eserlerde insan ruhunun güzelliği ve iyilik duygusunun galip geldiği görülmektedir. Makanin'in "Kafkasyalı Tutsak" öyküsünde asker kahraman Rubahin ise savaştan yorgun düşmüş ve ailesine kavuşma konusunda son derece umutsuzdur. Makanin'in eserinde tutsak düşmek, savaşta sağduyunun ve aklın körleşmesi, gelişmemiş bir bilinç yapısı, uyuyan bir ruh, heyecanla atmayı bırakmış bir kalp, insani önyargıların ve kuruntuların esiri olmak demektir. Dolayısıyla Makanin'in Kafkasya temasını işleyen bu öyküsünde Rus-Çeçen savaşının arka planında öldürme ya da hayatta kalma vurgusu öne çıkmaktadır. Bunun yanında öyküde ön plana çıkarılan "güzellik" kavramının bir insanın hayatını kurtarmaya veya tutsak olmaktan kurtulmaya yetmediği vurgulanmaktadır.

Makanin'in "Kafkasyalı Tutsak" (1995) öyküsünde Yarbay Gurov ve "Asan" (2008) romanında Binbaşı Jilin karakterleri arasında yaptıkları işlerin kirli boyutları olması açısından benzerlikler taşıması söz konusudur. Her iki kahraman da bölgelerinde oldukça güçlü, etkili, nüfuz sahibi insanlardır. Her ikisi de kanun dışı sayılan ilişkiler içine girmişler ve kendi çıkarlarına çalışmaktadırlar. Gurov Kafkasya'da devam eden savaşa rağmen normal hayatına devam etmekte, Kafkasyalı misafiri Alibekov ile birlikte dostane ilişkiler içinde olmayı kendisine bir engel olarak görmemektedir. Alibekov silah satın almak için Gurov'a gelmiş ve Gurov bunun karşılığında askerlerini doyurmaya yetecek yiyecek malzemesini Alibekov'dan temin etmenin peşindedir. "Asan" romanında Jilin içinde bulunduğu savaş ortamını gereksiz ve mantıksız olarak değerlendirmektedir. Kirli ve mantıksız bulduğu savaşın içinde kendisine bir çıkar sağlamanın yolunu bulmuştur. Hem federal askerlere hem de Çeçen savaşçılara Rus ordusuna ait mazot, benzin ve gaz yağını satarak hayalini kurduğu büyük bir nehrin kenarında inşa edeceği evi için gerekecek parayı kazanmanın peşindedir. Jilin yaptığı yasa dışı ticarete karşılık çevresindeki Rus askerlerinin ve Çeçen köylülerin güvenini kazanmasını başarmıştır. Tutsak düşmüş askerlerin kurtarılmasında yine para karşılığında aracılık yapmasına karşılık tutsak annelerinin de saygısını ve güvenini kazanmıştır. Jilin savaşın bitmesinden sonra Rusya'nın ortalarında bir nehir kenarında inşa edeceği villanın hayalleriyle Kafkasya'da savaşın içinde günlerini geçirmekte iken "Kafkasyalı Tutsak" öyküsündeki

Rubahin karakteri Don nehrinin ötesindeki evine ne zaman döneceği fikrinde oldukça umutsuz bir durumdadır.

Makanin'in "Kafkasyalı Tutsak" öyküsünde Kafkasya'da Çeçenlere karşı yürütülen savaşta Rus ordusunun bir askeri olarak yer alan Rubahin karakteri başkahraman olarak ön plana çıkmakta ve Rubahin'in Kafkasya tabiatının muhteşem manzaraları karşısında hayranlık beslemesi, tutsak alınan genç Çeçen savaşçının yüzünün güzelliği karşısında Rubahin'in yaşadığı duygusal çelişkiler, Rubahin'in komutanı Yarbay Petroviç Gurov ile Çeçen Alibekov arasında savaşın arka planında yaşanan kirli işleri yansıtmaları bakımından silah ve karşılığında yiyecek malzemesi edinme ilişkisi, Rubahin'in Kafkasya'da yaşanan savaş yılları içinde zamana ve aynı zamanda Kafkas dağlarının yüksek karlı zirvelerinin ve dağların arasında vadilerde çağılayanlarla akmakta olan nehirlerinin oluşturduğu muhteşem görüntülerine ruhunun yenilmesine değinildiği temalar ön plana çıkmaktadır. Öyküde işlenmekte olan ve vurgu yapılan bir diğer tema da Kafkasya coğrafyasında kimin tutsak olduğu meselesidir. Bölgeyi uzun yıllar boyunca egemenlik altında tutan Ruslar ve bölgenin eskiden beri gerçek sahibi olan Kafkasya'nın dağlı halkları arasında birbirlerini karşılıklı olarak tutsak olup olmamak konusunda yargılamaları Rus komutan Gurov ve Çeçen Alibekov arasında geçen biraz dostça biraz da gerginlik içinde geçen konuşmalarda geçmektedir.

Makanin tarafından 1994 yılında yazılan "Kafkasyalı Tutsak" öyküsü 1995'te "Noviy Mir" («Новый мир», 1995, №4) dergisinde yayınlanır ve 2008 yılında da Aleksey Uçitel' tarafından sinemaya uyarlanmıştır. Öykünün yazılmasının akabinde 1994 yılının aralık ayında I. Çeçen Savaşı'nın⁷⁵ başlamasını Makanin kendisiyle yapılan bir konuşmada içinde taşıdığı bir önseziyle açıklamıştır.⁷⁶ Makanin "Kafkasyalı Tutsak" öyküsü "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" romanı ile birlikte 1999 yılında "Rusya Federasyonu Edebiyat ve Sanat Alanında Devlet Ödülü"nü («Государственная премия Российской Федерации в области литературы и искусства» / Gosudarstvennaya premiya Rossiyskoy Federatsii v oblasti literaturı i iskusstva) almıştır.

⁷⁵ 1.Çeçen Savaşı *Aralık 1994-Ağustos 1996*, 2.Çeçen Savaşı *30 Eylül 1999-15 Nisan 2009*

⁷⁶ [http://www.bigbook.ru/smi/detail.php?ID=5856\(E.T.:23.08.2016\)](http://www.bigbook.ru/smi/detail.php?ID=5856(E.T.:23.08.2016))

Makanin “Kafkasyalı Tutsak” öyküsüne Dostoyevski’nin (1821-1881) “Budala” («Идиот» / İdiot) (1868) romanından alınma «красота спасет мир» (krasota spasyot mir / “güzellik dünyayı kurtaracak”)⁷⁷ cümlesiyle başlar. Rubahin ve Vovka adlı askerler bu ifadenin ne anlama geldiğini isyancı Çeçenlerle savaşmak için geldikleri Kafkasya coğrafyasında gördükleri tabiat güzellikleri karşısında bilmekte idiler. Kafkasya’nın karlı beyaz doruklarıyla yüksek bir duvar gibi sıralanan dağların arasında Vovka ve rubahin anlatılmak istenen güzellik olgusunu gözleriyle görmenin yanında aynı zamanda bu muhteşem güzellik karşısında ister istemez korkuya da kapılmakta idiler. Kafkasya’nın yüksek dağlarının aralarındaki derin vadilerde akan dereler, boğazlarda hiç sararmamış yüksek otlar, ağaçlarda ve gökyüzünde öten kuşların çıkardıkları sesler Rubahin ve Vovka için elbette güzellik demektir. Dağların arasında güzellikleri temaşa ederken gürültüyle akan bir derenin olduğu dar bir boğazın karşısına çıkmaları ile birlikte korkuları daha da artar. Askerler tedbirli bir şekilde ilerlemek ve hayatlarını tehlikeye atmamak zorundadır. Dağlar ortadan kaybolduğunda karşısına yüksek boylu otların olduğu bir düzlük çıkar ve bu manzara Rusya’da kendi memleketlerindeki geniş alanları ve hafif rüzgarın altında salınan buğday tarlalarını hatırlatır (Makanin, 1995:4).

Çeçen militanlar tarafından Rus ordusuna ait bir askeri konvoyun önünün kesilmesi olayı üzerine konvoyu kurtarma görevi deneyimli asker Rubahin ve keskin nişancı Vovka’ya verilmiştir. Rubahin gerekirse fidye karşılığında konvoyu kuşatmadan kurtarmanın bir yolunu bulmaya çalışır. Rubahin ve Vovka Yarbay Petroviç Gurov’a yardım konusunda başvursalar da Yarbay Gurov Rus askeri konvoyunun kurtarılması sorunundan daha çok kendi askerlerinin problemlerini çözmek derdindedir. Bundan dolayı Gurov kendi askerlerinin yiyecek gereksinimlerini karşılamak için Kafkasya’da sözü geçen bir kişi olan Çeçen Alibekov ile kirli bir pazarlık yapmaktadır. Petroviç Gurov alacaklarının karşılığında silah verdiği gibi bazen de açığını benzin ile kapatmaktadır. Alibekov ise Gurov’dan daha çok miktarda silah ve cephane koparmanın peşindedir. Çeçen savaşçıların pusuları yüzünden içki kıtlığı da çeken Gurov, Alibek’ten yiyeceğin yanında votka da bulmasını ister. Votkanın bulunmasının zor olduğunu söyleyen Alibekov’a Gurov kendisinin istediği zaman silah bulduğunu hatırlatarak cevap verir.

⁷⁷ “Güzellik dünyayı kurtaracak” («Красота спасет мир») ibaresi Dostoyevski’nin Rus edebiyatına kazandırdığı bir cümle olarak ilk defa “Budala” (Идиот, 1868) romanında İppolit Terentyev tarafından Kont Mışkin’e ironik ve alaycı olarak kullanılmıştır. Nastasya Filippovna’nın güzelliği ile çevresinde baş döndürücü ve her şeyi alt-üst edecek güçte görülmekte ise de güzelliği kendisini kurtarmaya yetmemiş, Rogojin tarafından öldürülmüştür.

Ayrıca Gurov Alibekov’a korku vermek ve isteklerini kabul ettirmek için çevresindeki Rus askerlerine bakmasını ve tutsak olduğunu hatırlatması üzerine Alibekov sinirlenir ve Petroviç Gurov’a çevresindeki Kafkas dağlarına bakmasını, kendilerine ait olan Kafkas dağlarının ve vadilerinin içinde asıl onun ve eliyle işaret ederek gösterdiği Rubahin ve diğer askerlerinin tutsak olduğunu söyleyerek cevap verir (Makanin, 1995:9-10).

Makanin’in “Kafkasyalı Tutsak” öyküsünde Çeçen Alibekov ile Yarbay Petroviç Gurov arasında geçen konulardan birisi de Çeçen aksakalların Kafkasya’da sürmekte olan amansız savaş hakkında ne düşündükleri ile ilgilidir. Kafkasya’da *aksakal* denilen ihtiyarlar toplum içinde büyük saygınlık sahibi ve sözü dinlenen kişiler olarak görülmektedir. Alibekov, Gurov’a kasabalarda ve dağ köylerinde “aksakal (аксакал) olarak nitelendirilen çok akıllı ihtiyarları olduğunu ve onların süren savaşla ilgili ne konuştukların ve hakkında ne düşündüklerini anlatmak ister. Çeçen aksakallar savaşmanın artık bitmesini ve Çeçenlerin daha iyi şartlarda yaşamak için Avrupa’ya gitmelerinin tek çıkar yol olduğunu söylediklerini Gurov’a anlatır. Aksakallara göre Avrupa Kafkasya’ya hiç de uzak değildir. Aksakallar Ruslar ile uzun zamandan beri süren savaştan bıkmışlar ve neden dostluk içinde yaşayamadıklarını da çözememişlerdir. Gurov ise Kafkas halklarında konuğa büyük saygı gösterildiğini hatırlatarak kendilerinin de Kafkasya’da kutsal ve Tanrı misafiri sayılıp her türlü saygının ve ikramın gösterildiği “*kunak*” (кунак / misafir) muamelesi görmek istediklerini belirterek savaşa karşı kendisinin de bakış açısını ortaya koymak ister (Makanin, 1995: 11).

Rubahin yanına aldığı askerlerle Yarbay Gurov’un olduğu yerden ayrılırlar. Kendisine konvoyların güvenliğini sağlamanın yanında Çeçen militanların ellerindeki silahları toplamak ve bölgede silahsızlanmayı sağlama görevi verilmiştir. Rubahin ve yanındaki Rus askerleri Çeçen savaşçıları kuşattıkları sırada militanların bir koridordan çıkmalarına izin verirler. Militanlardan olan genç bir Çeçen savaşçıyı yakalarlar ve tutsak olarak yanlarına alırlar. Tutsak almaktan amaç Çeçen genci konvoyun kurtarılmasını gerektiren bir durumda takas aracı olarak tutmaktır. Ancak Rubahin tutsak aldığı Çeçen gencin yüzünün güzelliği karşısında etkilenir. Bir darboğazda dere kenarında gece molası verdikleri sırada etraflarından Çeçen militanların geçmekte olduğunu fark ederler. Çeçen gencin seslenmesinden ve yardım istemesinden korkan Rubahin kendi elleriyle Çeçen gencin ağzını sıkı sıkıya kapatır ve hatta boğulup ölmesine neden olur. Bundan sonrasında yanlarında Çeçen genç olmadan yollarına devam ederler. Dostoyevski’nin “Budala”

romanındaki «красота спасёт мир» (krasota spasyot mir / “güzellik dünyayı kurtaracak”) cümlesinin kullanılarak başladığı Mekanin’in “Kafkasyalı Tutsak” öyküsünde tutsak Çeçen gencin yüzünün güzelliği ve Rubahin’de uyandırdığı duygular onun hayatta kalmasına yeterli olamayacak ve sonrasında «не успела спасти» (ne uspela spasti / “güzelliğin kurtarmayı başaramadığı”) biçimine dönüşecektir.

“Kafkasyalı Tutsak” öyküsünün sonunda Rubahin anlamıştır ki Çeçen gencin kendi elinde tutsak olduğu gibi kendisi de Kafkasya’nın dağları ve vadileri arasında tutsak kalmış ve bunu bütün ruhunun derinliğinde hissetmiştir. Rubahin sırt üstü yattığı yerden gökyüzüne bakarken sağdan ve soldan kendisini kuşatan Kafkas sıradağlarının birbirine sıkışmış halde uzanarak daraldığını ve küçüldüğünü fark eder. Rubahin askerlik borcunu ödemiş birisi olarak her defasında Don ırmağının ötesinde olan evine gitmeye hazırlanmış ama nedense bir şekilde Kafkasya’da kalmıştır. Yüksek sesle kendisini Kafkasya’da hangi sebebin tuttuğu sorusuna cevap bulmak ister. “Dağlar mı?” der kendi kendine ama kimseye kızmaz kendisinden başka. Soğuk asker kışlasında ve de dağların kendisinde neyin ilginç olduğuna can sıkıntısı içinde cevap bulmaya çalışır. Kafkasya’da kaldığı ve geçirdiği yıllar ona artık asır gibi gelmektedir. Boz renkleriyle yosun bağlamış vadilerin içindeki boğazlar ve dağların yükseklerinde kuş yuvalarına benzeyen Kafkasya dağlıklarının fakir ve bakımsız dağlı evlerini gözünün önüne gelir. Orada ve burada her yerde güneş ışıklarının sarı renklerinin çarptığı zirveleriyle sıralar halinde dağlar Rubahin’in gözlerinin önündedir. Rubahin’in yıllarca cevabını bulmaya çalıştığı soru yüreğinin yıllarca haykırdığı Kafkasya dağlarının büyüklüğü ve hayretlere kapıldığı sessiz haşmeti karşısında kendisinin tutsak olup olmadığı ve kendi memleketine ne zaman döneceği meselesinin belirsizliği ve çözümsüzlüğüdür (Mekanin, 1995:45).

Vladimir Mekanin İspanya’nın "El Pais" gazetesinde “Petrol Savaşın Kanıdır” (Нефть- это кровь войны / Neft- eto krov voynı) başlığı ile yayınlanan röportajında “Kafkasyalı Tutsak” öyküsünün başlığını Kafkasya temasına yönelik yazılmış Rus klasiklerinden seçmekle Kafkasya’da sürmekte olan savaşa dikkat çekmek ve bunun hakkında bir kamuoyu oluşturmak olduğunu söylemiştir. Mekanin’e göre Kafkasya’daki savaş Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkmış olmayıp kökleri ve sebepleri çok daha eskilere gitmektedir. Yazara göre sonlanması hiç de kolay olmayan Kafkasya’da sürmekte olan savaşın başladığı ilk andan itibaren Rus askerler tutsak konumundadır. İster siyasetçiler isterse bölgede savaşan askerler olsun herkes aslında baştan beri

kendilerini kuşatan Kafkasya'nın tabiatının ve dağlarının güzelliği karşısında soyut anlamda da olsa tutsaktır. Rusya ve Kafkasya kavramları yan yana konulduğunda hangisinin diğerine tutsak olduğu sorusu karşısında Mekanin'in verdiği cevap "Rusya Kafkasya'nın tutsağı" («Россия – пленница Кавказа» / Rossiya- plennitsa Kavkaza) cümlesidir. Bununla ifade edilmek istenen Rusya'nın Kafkasya üzerinde egemenlik kumuş olması Kafkasya'nın gerçek egemenlik sahibi olması anlamına gelmediğidir. Sonuç olarak söylenmek istenen sahip olduğu muhteşem tabiat güzellikleri ile Kafkasya'nın Rusya üzerinde oluşturduğu soyut egemenlik ve Rusya'nın Kafkasya'nın soyut bir tutsağı olduğu düşüncesidir (Vidal-Folch, 2011).

Edebiyat araştırmacısı ve eleştirmen Alla Marçenko'ya (d.1932) göre Mekanin Rus edebiyatının Kafkasya temasında yazılan klasiklerinden aldığı Kafkasya motiflerini günümüzün modern unsurlarıyla birlikte yeni başlıklar altında oluşturmak suretiyle hem eserin içeriğini zenginleştirmekte hem de esere dikkat yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Günümüzde Kafkasya'da sürmekte olan savaş Rus toplumu için yeni bir olgu olmadığı gibi Rus edebiyatı için de yeni bir durum değildir. Mekanin Kafkasya temasına yönelik yazdığı "Kafkasyalı Tutsak" öyküsünde geçmişten günümüze değin sürmekte olan Kafkasya savaşının düğümünü Puşkin, Lermontov ve Tolstoy gibi Rus edebiyatının öncü yazarlarının Kafkasya tarihi, halkları ve kültürlerine yönelik yazmış oldukları eserlerde vermek istedikleri iletileri okumadan ve anlamadan bir çözüme kavuşturmanın olanaksız olduğunu vurgulamaktadır (Marçenko, 1985).

Eleştirmen Natalya İvanova Mekanin'in "Kafkasyalı Tutsak" öyküsünde Kafkasya'da bulunan insanları kendisinden olanlar ve yabancılar olarak iki gruba ayırdığını belirtir. Rus askerleri ve Kafkasyalı tutsak olarak karşımıza çıkan görünümde bir tarafın yaşaması diğer tarafın ölmesine ve ortadan kaldırılmasına bağlı iletileri verilmek istenmektedir. Böyle bir sonuçla bitirilen bir edebiyat çalışması savaşı ve savaşın ortaya çıkardığı olguları özellikle de bir insanın hayatının kişisel isteklere bağlı olarak sonlandırılması durumunu olağan ve olması gereken bir durum gibi değerlendirilmeye neden olmaktadır. Öyküde Dostoyevski'nin "Budala" eserinde geçen "Güzellik dünyayı kurtaracak" ibaresi ile Kafkasya'nın sahip olduğu tabiat güzelliklerinin yanında tutsak alınan genç Çeçen militanın yüzünün güzelliğinin vurgulanması kendi içinde bir önem taşımasına karşılık sonuç olarak güzellik kavramının da kurtuluşa ermede yetersiz kaldığının ön plana çıkarılması da verilmek istenen bir diğer iletidir. Kafkasya'da Rus

ordusunun bir askeri olarak savaşan Rubahin'in kimliği ve kişiliği altında Rus insanının Kafkasya'ya olduğu kadar Kafkasya'nın dağlı halklarına da bakış açısı ortaya konmak istenmektedir. Rubahin Kafkasya'nın ve Çeçen gencin güzelliği karşısında derinden etkilenmesine karşılık gerektiğinden kendi hayatını güvence altına almak için güzellik olgusunu sonlandırmada kendince bir sakınca görmememi bir kurtuluş seçeneği olarak kullanmaktadır. Rubahin'in zihinsel dünyasının ufuklarında gerçekleştirdiği hayaller ve kendi kendine yaptığı konuşmalar sonucunda Rubahin Kafkasya'nın tabiatının ortasında gezinen tutsak bir Rus askeri olduğunu idrak edecektir.⁷⁸

3.3. Mekanin'in Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı Eserinde

Kafkasya

Mekanin "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" («Андеграунд, или Герой нашего времени» / Andegraund ili Geroy našego vremeni) (1998) romanında tek bir konuya odaklanmakla kalmamış birçok konudan çeşitli başlıklar altında birbirleri ile bağlantılar kurmak suretiyle anlatma yolunu seçmiştir. Mekanin de Dostoyevski ve Soljenitsin gibi Rus ulusunun ruhunu okşayıcı ve Rus ulusunu diğer uluslardan üstün tutan bir tarzda bir roman yazmıştır. Mekanin romanında hem başlık hem de tema olarak birçok yerde geçen "Underground" kavramıyla vermek istediği iletinin iki anlam içerdiğini vurgular. İlk olarak Rusya'da demokratik toplum yapısının yokluğundan dolayı ortaya çıkan ve iktidara muhalif olmakla birlikte ödün vermeye hazır yapısından dolayı süreklilik göstermeyen kesimi kastetmek istemiştir. Bir şeyler değişmeye başladığında bu tarzdan bir underground yapısını oluşturan insanlar devletin "establishment" olarak adlandırılan bütün kurumlarına yerleşmek ve verilecek bütün ödülleri ele geçirmek üzere hedeflerini belirlemiştir. Ama ortaya çıkmayan ve kendisini saklamayı ilke edinmiş bir başka underground yapısı daha vardır. Bu ikinci türden olan underground kesimini oluşturan insanlar iktidarın geçirdiği veya geçirmekte olduğu sosyo-politik değişim zamanlarında bile devletin yüksek makamlarını ele geçirmek olanağına sahip olamamakla dikkat çekerler. Özgür tutmayı başardıkları ruhlarıyla hayatlarını kutsal amaçları uğruna kaybetmeyi göze alan cesur bir kuşağı anlatmak için Mekanin bu romanını kaleme aldığını özellikle belirtmiştir (Alesyutina, 2004)

⁷⁸ Natalya İvanova. Sluçay Mekanina. Znamya. 1997.No:4

Bununla birlikte Mekanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında özellikle Rusların geçmişte yaptığı başarıları da gündeme getirmeye özen göstermiş ve Rusların Rus egemenliğinde yaşayan irili ufaklı diğer ulusal topluluklara karşı olan uygarlık taşıyıcı rolünü ön plana çıkarmaya çalışmıştır. 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin beklenmedik bir biçimde çökmesiyle birlikte 70 yıllık sosyalist anlayışa sahip Sovyet birikimi ortada kalmış ve Sovyet eğitimi ve kültürü ile büyümüş ve yetişmiş milletler yıkım sonrasında ortaya çıkan değişimin rüzgârı içinde ne yapacaklarını ve ne yöne gideceklerini bilemeden bocalama içinde önünü görme çabası sergilemişlerdir. Bundan dolayı Sovyet değerleri ile hayatını sürdürmüş kuşak ile Sovyetler Birliği’nin yıkılmasının hemen öncesinde ve çöküş sonrasında doğmuş, Sovyet kültürü ve eğitimi görmemiş kuşak arasında birbirini anlamama ve onaylamama sonucunda derin uçurumlar ve bütünüyle farklı hayata bakış açıları oluşmuştur. Farklı dönemler kuşaklarının kendi aralarındaki yabancılaşmasının bir örneği de bir zamanlar Sovyetler çatısı altında sarsılmaz birlik ve halkların kardeşliği söylemleriyle yaşamış halklar arasında da farklı coğrafyalarda farklı gelenekler ve kültürel yapılar içinde var olmanın verdiği benzemezlik nedeniyle uçurumlar oluşmuş ve bunun sonucunda doğla olarak karşılıklı nefret duyguları, birbirini anlamamak isteme ve küçümseme olguları ortaya çıkmıştır. Uçsuz bucaksız Rusya topraklarının Çarlık ve Sovyetler yönetimi zamanlarında Rus ulusunun oluşturduğu nüfus göçü hareketleri genelde batıdan ve kuzeyden doğuya ve güneye doğru yaşanmışken 1991 yılında gerçekleşen Sovyetler Birliği’nin beklenmedik çöküşü sonrasında nüfus göçü hareketleri bu sefer doğudan ve güneyden batıya ve kuzeye doğru bir yönelim göstermeye başlamıştır. 1991 sonrasında yeni bir harita ortaya çıkmış ve Sovyetler Birliği’nin Baltık kıyılarında, Orta Avrupa sınırlarında, Kafkasya’nın güneyinde ve bütün Orta Asya topraklarını içine alacak bir biçimde 14 adet yeni bağımsız olmuş cumhuriyetlerin bünyesinde kaderine terkedilmiş ve azınlık durumuna düşmüş olan Ruslar bir zamanlar bütün Sovyetler Birliği içinde ağabey ulus rolünden çıkıp artık kendilerine ait olan tek ülke konumuna gelen Rusya’ya göç etmeye başlamışlardır. Sovyetler Birliği’nin çöküşünden olumsuz etkilenecek ekonomik krizin içine düşen bağımsızlığını yeni kazanmış cumhuriyetlerin vatandaşları da daha iyi kazanç elde etmek ve birikim yapıp kendi ülkelerinde daha iyi bir hayat sürme düşüncesinin verdiği umutlarla Rusya coğrafyasının ekonomik anlamda daha iyi şartları olan merkez bölgelerine doğru bir nüfus hareketlenmesine neden olmuşlardır. Ruslar Çarlık ve Sovyetler Birliği yönetimleri zamanında Volga nehri boyunca uzanan bölgede, Urallarda,

Sibirya’da, Orta Asya’da ve Kafkasya’da bölge halklarıyla egemen ve yöneten ulus olmanın verdiği özgüvenle diğer Rus olmayan ulusal topluluklarla birlikte yaşamışlar iken Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasından Rusya içlerine ekonomik kaygılarla gelen Rus olamayan unsurlar ise bir sorun kaynağı olarak görülmüştür.

Makanin’in “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında başkahraman Petroviç’tir. Petroviç asıl mesleği yazarlık olmasına rağmen eserlerinin yayınlanmasının yıllarca yayınevleri tarafından reddedilmesi nedeniyle Moskova’nın bir kenar semtinde bir yurdun küçük metre kareli birkaç odadan oluşan küçük dairelerine sahiplerinin daha doğrusu oturanlarının tatile çıktıklarında göz kulak olması karşılığında sadece koridorlarında kalmasına izin verdikleri bir bekçidir. Petroviç yurttaki kalanların gözünde evsiz barksız bir sokak adamıdır, kendine ait ne bir odası ne de kişisel eşyaları vardır. İşte bütün bunlardan dolayı bekçi yazar yurttaki kalanlarla iyi geçinmek zorundadır. Yoksa kendisini bir anda sokakta bulması an meselesidir. Petroviç içinde bulunduğu yoksunluk durumuna karşılık olarak Kafkasya’dan Rusya’nın merkezine ticaret yapmak için gelenlere karşı olumsuz yaklaşımlar sergilemekte ve bunu yaparken de Rus ulusunun ruhunun özgürlüğünü ve onurunu koruduğunu düşünmektedir. Petroviç’e göre Kafkasya’dan gelenler Rusların özünü ve kaynaklarını sömürmekte, üstelik Rusları da aşağılamaktan geri durmamaktadırlar. “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında Kafkasya ve Orta Asya halkları da Petroviç’in bakış açısı içinde Doğu’ya ait olanlar değerlendirmesine tabi tutulmaktadır.

Makanin de romanında başkahramanını Rus edebiyatında çokça işlenen “gereksiz kişi” özelliklerine sahip bir karakter olarak bekçi yazar Petroviç adıyla okuyucunun karşısına çıkarmayı seçmiştir. Üstelik romanına Mihail Lermontov’un meşhur söylemiyle başlamayı tercih etmiş ve böylelikle Lermontov’un Peçorin kahramanı ile kendisinin Petroviç kahramanı arasında ortak noktalar olduğunu vurgulamak istemiştir:

“Kahraman” bir portredir ama tek bir insanın değil, tüm neslimizin, gelişimlerinin doruğundaki günahlarından oluşturulmuş bir portre.” Mihail Lermontov (Makanin, 1998:5).

Makanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında yoğun bir biçimde Rus olmayan ulusal toplulukların üyelerine, onların davranış tarzlarına, geleneklerine ve hayata bakış açılarına dair genelde olumsuz değerlendirmelerde

bulunmuştur. Rus olmayan unsurlar Rus ulusuna ait olması gereken kaynakları tüketenler ve sömürenler olarak görülmüş ve Rus olmayan toplulukların Rus kaynaklarından yararlanmalarına karşılık Rusları aşağılamaları ve hor görmeleri de Mekanin tarafından gündeme getirilerek kabul edilemez olduğunun altını çizmiştir. Bu duruma tipik bir örnek olarak emekli ihtiyar mühendis Guryev'in içine düştüğü durum verilmiştir. Daha ucuz ekmek almak için fırına gitmekte olan Petroviç *"Hey alsana! Neden almıyorsun?"* sözünün geldiği yere kendisine söylendiğini sanarak kafasını çevirir. Ama bu cümleler başka kişiye Kafkasyalı pazarcı tarafından söylenmektedir. Petroviç tezgahın önünde gözlerini fal taşı gibi açmış ve kararsız kalmış Guryev adındaki bu ihtiyarı tanımaktadır. Guryev'in kararsızlığına kızan Kafkasyalı satıcı emekli yaşlı mühendisi korkutmak ve onunla eğlenmek için bıçağını ahşap masaya saplar ve ihtiyarın korkmasına kendi aralarında göz kırpışarak gülerler ve eğlenirler. Guryev korkmadığını söylese de kalabalık içinde silik kaldığı için daha tedirgin gözükmeye başlamıştır. Guryev içine düştüğü şaşkınlığın da etkisiyle çevresindeki yaşlı Ruslara el sallar ve her şeyin yolunda olduğunu anlatmaya çalışır. Bütün bu gördüklerinden sonra Petroviç yurda döner dönmez kendisi de Guryev'in durumuna düşerse tepkisiz kalmamak, Kafkasyalıları korkutmak amacıyla cebine bir bıçak koyar. Ahşap masanın üstüne saplanan bıçağın çıkardığı ses gözlerinin önünden hiçbir zaman gitmez. Petroviç alacakaranlık çökmek üzere iken pazara tekrar gider ve cebinde bıçağı olduğu halde tezgaha yanaşır. Ama bu sefer kimse Petroviç'e bir şey söylemez ve hatta ilgilenmezler. Kendi aralarında genç bir Kafkasyalının parasının çok olmasına, milyona kadar saymayı bilemeyip sadece bine kadar saymayı bilmesine gülüşüp dururlar. Petroviç Kafkasyalı tüccarların yaşananları unuttuğuna kanaat getirir ve Kafkasyalıların anlaşılmaz ve tuhaf insanlar olduğunu belirtmek amacıyla kendi kendine *"Doğu ince bir meseledir"* der (Mekanin, 1998:165-69). Bir diğer zamanda Petroviç yurdun karşısında parkta otururken yanına gasp amaçlı gelen Kafkasyalı ile yaptığı konuşma sonrasında yaşadıkları onun kaderini çizecek ve hayatının geri kalanında gölge gibi takip edecek, ruhunda ve vicdanında kendisi ile hesaplaşmalar yaşamasına neden olacaktır. Kafkasyalı, Petroviç'ten para ve sigarasını zorla almasına ses çıkarmaz. Ancak Kafkasyalı hemen gitmez ve bankta oturmaya devam eder. Kafkasyalı yan cebinden bir votka şişesi çıkarır ve içmeye başlar. Petroviç de bir yudum istemesi sonrasında Kafkasyalı Petroviç'in votkayı bir çekişte içmesini beğenir ve bunun üzerine Petroviç kendisinin bir Rus olduğunu hatırlatma ihtiyacı duyar. Kafkasyalı kendini överek gelecekte Rusya'da kuracağı işi abartarak anlatmaya başlar. Bir telefon açmak

suretiyle gideceği evleri, yiyeceği kırmızı havyarları, buzdolabındaki çilek ve dondurmaları anlatır. Sonra Kafkasyalı Kafkasya konusunu açar. Dağlarda nasıl av yaptığını, isabetli atışlarını, buz gibi berrak dağ suyunun delerek oluşturduğu su yalaklarını anlatır. Kafkasyalı içmek işinin kolay olduğunu ancak Rusların artık bütünüyle bittiğini söylemesi üzerine Petroviç bundan çok etkilenir ve Kafkasyalı içmeye devam ederken Petroviç bıçağını sessizce çıkarıp Kafkasyalının sırtına saplar. Kafkasyalı ölmüştür ve Petroviç işlemiş olduğu cinayeti Rus ruhunun özgürlüğünü ve Rus ulusunun onurunu kurtarmak adına yaptığına inanmıştır (Makanin, 1998:170-74).

Makanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında Rus olmayan ulusal topluluklara olumsuz eleştiriler ve yaklaşımlar getirmesine karşılık Rusları da eleştirmekten geri kalmamış ve özellikle Rusların başarılarla ve zaferlerle dolu geçmişini anımsatmak yoluyla Rus ulusunun geçmiş ve günümüzdeki durumlarını karşılaştırmıştır. Makanin Rusların geçmişi ve günümüzdeki konumunu romanında şu şekilde karşılaştırmaktadır:

“Uykularını alamamış kadınlar görüyorum, işlerine koşuyorlar. Küçük çantalarını savuruyorlar ve acele ediyorlar. Her adımda başlarını sallıyorlar, yük emektarı yurt atları gibi. Kadınlar en azından bakımlı, yanlarındaki adamlar ise renksiz, saçları taranmamış, yüzleri şiş, yaşama arzusundan yoksun. Bu küçük somurtkan insanlar şimdi ne ellerini ne de beyinlerini kıpırdatacak haldeler. Böyle gidiyorlar, durağa yanaşıyorlar, sonsuzca bekliyorlar. Sonra ağır ağır iç geçirerek sönük bir küfürle sıkışıklıktan çatlayan trolleybüs kapılarından içeri sığışıyorlar. Düşünüyorum! Sahiden bu insanlar mıydı o bir zamanların yaya, öfkeli, durdurulamaz Ural, Sibirya kâşifleri? Mümkün değil, inanmıyorum! Akıl almaz bir şey bu!” (Makanin, 1998:260-61).

Makanin Rus ulusunun Doğu’ya ait olmadığı görüşünü desteklemek için ressam Kazimir Maleviç’in (1879-1935) “Siyah Kare” («Чёрный квадрат» / Çyorniy kvadrat) (1915) tablosunu kendi tezini desteklemek için öne çıkarır. 1915 yılında Petrograd’da düzenlenen “Son Fütürist Sergi 0.10” da ilk kez görücüye çıkan Siyah Kare resmi Maleviç’e göre “Siyah Kare” bir şeyin değil hiçbir şeyin resmiydi ve o buna “sıfır-biçim” adını vermişti. Yaratıcısı olduğu “Süprematizm” sanat akımı, Latince “suprema”

sözcüğünden türetilen en üst, en yukarı anlamındaydı. 1916'da ressam Mihail Matyuşin'e (1864-1934) yazdığı bir mektupta Süprematizm'in yeni bir din bilincini işaret ettiğini ve bir öğretiyi ortaya koyduğunu dile getirir. Belki bu yüzden sergilendiği galerinin duvarlarına değil, iki duvarın birleştiği köşeye, tavana bitişik şekilde asılmıştı. Bu köşe, Rus evlerinde en değerli ikonaların asıldığı yerdirdi. İkonaların bir dini, bir tanrısallığı ve imanı temsil etmesi gibi, Siyah Kare de yeni bir sanat dilini, dahası dünya görüşünü, hatta deyim yerindeyse kozmik bir görüşü, bir varoluş biçimini temsil ediyordu.⁷⁹ Romanda Maleviç'in "Siyah Kare" tablosuna da bir gönderme yapan *"Bizim Doğulu olmayan özümüzdür bu: Bu yüzden de Maleviç'in dâhiyane "Siyah Kare" tablosu biz ve bizim aceleci ruhlarımız için bir "stop", bir darbe ve bir frenlemedir"* (Makanin, 1998:77) cümlesinde Petroviç Ruslar hakkında oluşturduğu doğuya ait olmayan ve batının bir parçası olarak kabul ettiği düşünce yapısına bir açıklama getirmek ister. Bekçi yazar Petroviç birçok kez tablonun çekiciliği hakkında düşüncelere dalar. Çerçeve içindeki siyah leke aslında ona göre karanlık ya da yıldızsız bir gece değildir. Siyah karenin arka planında ince görünmez örümcek ağıları biçiminde çizgiler vardır ve daha da arkada parlayan bir durmaktadır. Ama tablonun asıl etki bırakan unsuru da ayın yokluğudur zaten (Makanin,1998:77). Maleviç'in en çok bilinen çalışması olan beyaz fon üzerinde resmettiği "siyah kare"si tüm resim kurallarını yıkan öncü bir eser olmakla kalmayıp dönemi için estetik anarşizm anlamına gelmekteydi. Dünyayı resmetmenin bir yolu diğer bir dünyayı resmetme yolunu yok etmenin yollarını aramak anlamına gelmekte idi. Maleviç'in tuvalindeki basit şekiller ve renkler saf olana ulaşmaya çalışırken sanatın içini dolduracak olanın izleyici olduğunu vurgular.⁸⁰

Bekçi yazar Petroviç Rus olmayanlara karşı olan kendi yaklaşımını desteklemek için Underground çevresinin tanınmamış bir şairi olan kız arkadaşı Veronika ile bir tren yolculuğu sırasında nasıl ve hangi şartlarda tanıştığını anlatarak dikkat çekmek ister. Veronika aşırı içkinin etkisiyle sarhoş ve bilincini kaybetmiş bir durumda iken Orta Asya'dan Moskova'ya kavun ticareti yapmak için gelen Özbeklerin eline düşmüştür. Veronika onların elinden kurtulmaya çalışıp kaçarken kendisini Petroviç'in olduğu atar, Petroviç onu kendi kupesinde saklar. Veronika Özbeklerden kurtulmayı Petroviç sayesinde başarır. Petroviç Orta Asya'dan Moskova'ya kavun ticareti yapmaya

⁷⁹ <http://www.sanatatak.com/view/malevic-hakkinda-bilmeniz-gereken-20-sey> (E.T.: 31.01.2017)

⁸⁰ <http://www.banucarmikli.com/sanatin-donum-noktasi-siyah-kare/> (E.T.: 31.01.2017)

gelenlerden güçlü olmadığının farkında olmasına rağmen Veronika'yı Doğululardan korumayı başarmasını deneyimli olmasına bağlar. Petroviç'e göre ydi Moskova büyük bir şehirdi ve herkese yeterdi. Öyle ki Puşkin Moskova'yı terk edip Petersburg'a gitmeseydi hayatta kalabilecekti, çünkü Moskova'da düello yapacak kimse yoktu (Makanin, 1998:37-39). Petroviç buradan yola çıkarak Özbeklerle düello tarzında bir karşılaşma yapsaydı başarılı olamayacağını bilincinde idi. Petroviç Doğu'ya ait gördüğü Özbekleri Batı'nın bir parçası olarak gördüğü ve kabul ettiği Rus topraklarında istemez. Petroviç'e göre Doğu ıstıraplı ve azap vericidir (Makanin, 1998:131). Doğu ince bir meseledir (Makanin, 1998:169). Makanin koridorlarına göz kulak olmak karşılığında kaldığı ve bekçilik yaptığı yurttan atılmasından sonra Savelevski tren istasyonunun arkasında evsiz barksız insanların kaldığı başka bir yurda kendini atar ve dışardaki kış mevsiminin dondurucu soğğundan güvende kalmayı başarır. İçinde bulunduğu hayattan yılmış durumunu anlatmak için Özbek birisinin yüklediği ağırlıklardan dolayı dizleri bükülen bir eşek gibi olduğu örneğini verir. Kendisini benzettiği eşek yükünün altında ezilirken Özbek ortalıkta yoktur ve eşiği kendi kaderine terk ederek bırakıp gitmiştir (Makanin,1998:364). Makanin Özbek örneğini romanda vermek suretiyle Orta Asya ve Kafkasya halklarının bütün sorunlarını Ruslara bırakarak bağımsız olduklarını, öncesinde ise Rusların kaynaklarını kullandıklarını ve Ruslar sayesinde daha iyi bir konum elde ettiklerini belirtmektedir.

Makanin "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" romanında yine kız arkadaşı Veronika'nın bir tren yolculuğunda Özbeklerle yaşadığı olumsuz olaydan yola çıkarak Kafkasya ve Orta Asya insanının Rus kadınlarına bakış açısı ortaya koymak ister. Bekçi yazar Petroviç Underground çevresinin tanınmamış bir üyesi olan kız arkadaşı Veronika'yı Orta Asya'dan Moskova'ya kavun ticareti yapmaya gelen Özbeklerin elinden kurtarmıştır. Sarhoş bir durumda iken Özbeklerin eline düşen Veronika onlardan kaçmak, kurtulmak istemiş ve kendisini bilmeden de olsa Petroviç'in kupesine atmıştır. Petroviç Veronika'yı çarşafa sararak saklar ve soğukkanlı bir biçimde Özbekleri atlatır. Özbeklerden birisinin Petroviç'e Veronika'yı sorarken kullandığı "*oldukça güzel, uzun boylu, gözleri hafif kızıla çalan kız hangi odada kalıyor?*" soru cümlesi aynı zamanda Doğulu erkeğin Rus kadınına bakışını da yansıtmaktadır. Petroviç'e göre Veronika bir Rus kadını olarak Doğulu erkeklerin gözünde ve zihninde "*bir Moskova fahişesi*" idi ve bu düşünce tarzı Doğulul erkekler için yeni bir şey de sayılmazdı (Makanin, 1998:36-40).

“Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında başkahraman bekçi yazar Petroviç’in koridorlarına göz kulak olmak karşılığında kalmasına izin verilen yurdun çevresinde Kafkasyalılar tarafından işletilen dükkanlar vardır. Yurdun sakinleri Ruslar olmakla birlikte yurdun hemen dışında Rus olmayanların ticarete egemen olduğu bir hayat düzeni söz konusudur. Yurdun sağlık memuru Tatyana Savelyevna’nın sevgilisi bir şofördür ve Moskova-Stavropol⁸¹ arasında çalışmaktadır. Şoförün yanında getirdiği silahları Çeçenlerin almaları karşısında sesini bile çıkaramaz (Makanin, 1998:31). Çeçenler ve silahlar yan yana anılmakta ve şoförün Çeçenlerden korkması sonucunda gösterdiği pasif tepkiden de Rusların Kafkasyalılardan çekindikleri düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bekçi yazar Petroviç’in yurt sağlık memuru Tatyana Savelyevna’nın odasında pencereden gördükleri ve gösterdiği tepkiler de Rus insanının Kafkasyalılara bakış açısını ortaya çıkarmaktadır. Petroviç pencereden başını dışarı uzanıp baktığında Kafkasyalıların çalıştığı dükkânların önündeki yolun kenarında kütüğe benzer bir şey dikkatini çeker. İyice baktığında bir ceset olduğunu anlar. Orada yol boyunca Kafkasyalı tüccarların kendi aralarında bölüştükleri üç dükkan vardır. Makanin’in romanda aktardığı bilgilere göre Kafkasyalılar kendi aralarında tartışır, uzlaşır ve etki alanlarını bölüşürler, polise ihtiyaç duymadan kendi aralarında barışı da kendileri sağlar. Yerde yatan ceset de Kafkasyalıların kendi aralarında verdikleri bir karar gereğidir. Cesedi ilk gören Petroviç olmasına karşılık gösterdiği ilk tepki umursamamak olmuştur. Üstüne bir de sigara yakmış ve sessizliğin keyfini çıkarmıştır. İlerleyen saatlerde oradan geçen Petroviç cesedin hala yerde kaldığına tanıklık eder. Büfenin önünde öldürülmüş olmasına karşılık yol açılsın diye bir de cesedi kenara itelemişler. Vurulmuş Kafkasyalının yüzünü örten gazete yağmurun da etkisiyle biraz kaymıştır. Polisi beklerken kalabalık kendi arasında dedikodu yaparlar. Petroviç’in duyduğuna göre Çeçen dükkan sahipleri aralarında gruplaşmışlar. Çıkan anlaşmazlık sonucu gece hesaplaşması sonrasında birisi vurulmuş, birisi yaralanmış, birisi de yoğun bakımda imiş. Cesedin başında bir süre duran Petroviç şafak vaktinde kütük sandığı ama sonradan kollarını ve bacaklarını seçtiği ceset yerde yatarken sigara tüllendirdiğini hatırlar. Cesedin kollarından birisi yana atılmış halde iken sanki yaşıyor ve kendisinden sigara istiyordur (Makanin, 1998:32).

“Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında yurt bekçisi Tetelin ve Kafkasyalı tüccar arasında geçen bir pantolon alışverişi sonrasında yaşananlar Rus ve

⁸¹Kafkasya’nın kuzeyinde bir şehir.

Kafkasya insanının birbirine bakış açısını ortaya koymak adına önem taşımaktadır. Tetelin tıpkı Petroviç'in bulunduğu yurttan bekçilik yapan, içine kapanık ve kendi halinde birisidir. Yurdun hemen karşısındaki Kafkasyalı bir tüccara ait dükkandan uzun süredir giymeyi arzuladığı tüvit pantolonu satın aldıktan sonra yaşadıkları sonrasında geçirdiği kriz sonucu ölür. Mekanin burada Gogol'ün (1809-1852) "Palto" («Шинель» / Şinel) (1842) eserindeki Akaki Akakiyeviç karakterini bekçi Tetelin olarak günceller ve Tetelin pantolonun kendisine uzun geldiğine karar verdikten sonra suskun yapısını bir kenara bırakır ve pantolonu dükkân kapısından içeri fırlatarak parasını geri ister. Kafkasyalı tüccar ise Tetelin'e parasını vermez. Tetelin soluğu karakolda almasına, karakolda feryat figan ederek yarım yamalak bir şikâyet dilekçesi yazmasına karşılık polisler ciddiye almazlar. 54 yaşında olan Tetelin'e enfarktüs gelir ve doktorlar yatarak dinlenmesini tavsiye etseler de Tetelin bir gece yatağından kalkar, pantolona yaklaşır ve elindeki kör makasla paçalarını kısaltıp sabahleyin Kafkasyalı tüccara tekrar fırlatmak niyetindedir. Ama pantolonun tam da bir paçasını kısaltmışken ikinci bir enfarktüs ile oracıkta yığılır kalır ve ölür.

Tetelin'in ölümü sonrasında yurdun sakinlerinden birisi olan emekli subay Akulov'un söylemleri ve davranışları Rus ve Kafkasyalı diyalogunu yansıtmaları bakımından öne çıkmaktadır. Emekli olmasına rağmen subay üniformasını üzerinden çıkarmayan, sevgilisinin odasında kalmasından dolayı yurttan birisi olarak görülen Akulov anlattıklarıyla çevresinde birikenlerin ilgisini çeker, Kafkasyalıları lanetler okur ve bu yolla onların onayını almayı başarır. Tetelin için verilen anma yemeğinde ise ilginç olaylar ve karşılıklı konuşmalar yaşanmaya devam eder. Eski subay Akulov ile Çeçen tüccarlardan Ahmet kucaklaşırlar ve birbirlerine "-kardeş" diye hitap ederler. Petroviç'e göre Ahmet, Akulov'dan daha samimi ve dersine iyi çalışmış aktör gibi daha becerikli gözüktür. Ahmet ve Akulov masa başında birbirlerinin sözünü kesercesine konuşmaya çalışırlar ve halkların kardeşliğini birbirine anımsatırlar. Anma yemeğine çağrılan Kafkasyalı tüccarlar yanlarında bol içki ve üç tas dolusu şaşlık ile tedbirli gelmiştir. Ahmet, Tetelin'in pantolonunun paçalarının kısaltılması konusunu yeniden açar ve kendisini haklı göstermeye çabalar. Kafkasyalıları Akulov'a yoğun bir saygı gösterirler ve onun gururunu okşarlar. Eski elbisesi ile dikkatlerini çeken Petroviç'e ise sefil anlamında kullandıkları "mühendis" diye takılırlar ve ondan şaşlık yemesini isterler. Artık iki taraf da barış istemektedir. Tetelin'in ölümünden sorumlu tutulmaları durumunda kavga

çıkmasından ve bunun intikam ateşine dönüşmesinden korkan Kafkasyalılar içki içmemeye ve ayık kalmaya özen göstermektedir. Akulov kadehi eline alır ve Kafkasyalılara yönelerek “*Siz bizim komşumuzsunuz, biz de sizin. Ama sizin de bizim de yaşamımız tek. Yaşam bir bütündür*” diyerek barışın ilanını duyurur. Kafkasyalılar ve Ruslar ayağa kalkarak hep birlikte bağırarak barışa ve halkların kardeşliğine kadeh kaldırırlar. Akulov elinde kadehle coşkulu konuşmalarını («ТОСТ» / tost) tekrarlar. Akulov’u dikkatlice dinleyen Kafkasyalılar bilerekten kadeh atlamakta ve sarhoş olmamak için ustaca sıra savmaktadır. İçki eşliğinde yapılan konuşmalardan sonra masaya getirilen şişkebabları («ШАШЛЫК» / şaşlık) tadan Ruslar Kafkasyalılara ne kadar iyi insan ve iyi komşu olduklarını söylerler ve kin gütmediklerini iddia ederler. Petroviç’e göre bütün bu tost konuşmaları dürüstçe gelme de Brejnev dönemini hatırlatan sahte davranışlar olarak niteler. Ziyafetten sonra Kafkasyalılar ve Ruslar kucaklaşırlar, sonrasında birlikte Kafkasya’ya özgü hareketli bir dans olan lezginka oynarlar ve dünyada bir eşi bile bulunmayan güzel Rus kadınlarının şerefine içerler (Makanin, 1998:136-145).

Makanin romanda Petroviç’in kardeşi Venya’yı akıl hastanesinden bir günlük izin alarak dışarı çıkardığında ressamlar tarafından Venya onuruna verilen toplantıda Kafkasya kültürüne ait “tamada” kelimesini kullanır. Venedikt Petroviç akıl hastanesine kapatıldıktan sonra geçen zaman diliminde bazı değişimler yaşanmış ve serseri ressamlar yeraltından çıkmış, sergiler açmış ve Batı’daki başarılarını kutluyordu. Venedikt’ten sadece on yaş genç olan bu ressamlar tanınmak için önlerinde açık olan ufuklarında uçuşa hazırlanıyorlardı. Venya onuruna verilen toplantıda bekçi yazar Petroviç, ressam Brıskin’in içkisinin masaya dökülmesi üzerine kılıfın içinde duran ve Nikolay Rerih (1874-1947)’e ait “Kızıl Atlar” («Красные кони» / Krasniye koni) tablosunu hatırlar ve “-Albüm!” diye haykırarak içki köpüklerinin tabloya zarar vermesini önlemek ister. Albümü Trov’a uzatırlar ve o da peçeteyle özenlice tablonun kaygan yüzünü silerek temizler. Tablo Turov’dan Kolya Sokolik’in genç ellerine geçer ve Kolya Sokolik böylelikle masanın *tamadası* olur (Makanin, 1998:613-15).

Burada içki dolu kadeh eşliğinde yapılan konuşmalar, şaşlık adı verilen şiş kebab, Kafkasya’ya özgü bir dans olan lezginka ve masa başı toplantılarının başkanı anlamına gelen tamada gibi Kafkasya ve Rusya geleneklerine ve kültürlerine ait unsurlar göze çarpmaktadır. Ruslarda masa başı toplantılarında kadehler “*sağlığa!*” anlamında

kullanılan "*Na zdorovye!*" (*Ha здоробе!*) eşliğinde kalkar. Herkesin sırası farklı olmakla birlikte Rusya'da genellikle formal durumlarda ilk kadeh "*tanışmaya*", ikincisi "*ebeveynlere*", üçüncüsü "*aşka*" kalkar. Bunun yanında kadehi *aşka* (*за любовь / za lyubov*), *dostluğa* (*за дружбу / za drujbu*) ya da *barışa* (*за мир / za mir*) kaldırmak da çoğunluktadır.⁸² Türkiye'deki adıyla şiş kebaba Ruslar 'Şaşlık' demektedir ve etler biraz daha iri doğranıp aralarına soğan yerleştirilip şişe dizilerek hazırlanmaktadır.⁸³ Lezginka Kafkasya'da yaşayan dağlı halkların ortak dansı ve müziğidir. Rusya Federasyonu içindeki Dağıstan, Çeçenistan, İnguşetya, Osetya, Karaçay-Çerkez, Kabartay- Balkar, Abhazya, Gürcistan ve Azerbaycan'ın içinde yer alan çok sayıda etnik topluluk kendi Lezginka yorumlarıyla solo, çiftli ve grup olarak dans ederler.⁸⁴

Gürcistan'da "tamada" kavramının uygulandığı yerlerden birisidir. Masa başı toplantılarının ve konuşmalarının yöneticisi olan tamada rolünün uygulanması ile Gürcistan şaraplarının ünü arasında bir bağ vardır. Daryal geçidinden Tiflis'e kadar olan bölge üzüm bağlarıyla ünlü olmuştur. Gürcüler güzel şaraplarının tadını anlatmak için "Gürcüler ana sütünden şaraba geçerler" cümlesini söylerler. Gürcistan'da şarap hitabeti güçlendirdiği için toplantıların vazgeçilmez unsurudur. Bir başka Gürcü atasözüne göre "*Gürcü sarhoş doğar, sarhoş ölür.*" Bir toplantı sofrasında davetli sayısı dört veya beş kişiyi geçtiği zaman masaya bir başkan "tamada" seçilir. Davetlilerin hepsi sanki bir kralmış gibi tamada'ya itaat ve saygı göstermek zorundadır. Tamada bir konuşma yapar, konuşacaklara söz hakkı verir, sonra eğer varsa şarkıları ve dansları araya şiirler de sokarak otoriteyle yönetir. Disiplinsiz her davranış bazılarının çok hoşlandığı bir biçimde cezalandırılır, çünkü söz konusu olan ceza büyük bir bardak şarabı bir dikişte bitirmektir (Grigorianz, 1998:201).

Makanin "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" romanında Kafkasya'nın güneyine ait etnik unsurlardan birisi olan Ermenileri elinden flütünü bırakmayan ve safça davranışlar sergileyen Nata aracılığı ile tanıtır. Petroviç, Savelevski'nin arkasındaki evsiz barksız insanların kaldığı yurdun koridorlarında gezinirken elinde flütüyle Nata Petroviç'in karşısına rastlantı eseri çıkar (Makanin, 1998:373). Vietnamlılar ve kanun kaçaklarıyla dolu yurtda çölün ortasında bir vaha gibi

⁸² http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160308_rusya_dil (E.T.: 21.07.2017)

⁸³ <http://www.rusdilikultur.com/rus-kulturu/rus-mutfagi/> (E.T.: 21.07.2017)

⁸⁴ Great Soviet Encyclopaedia (Ru-Ru) (for Lingvo x5). «The Great Soviet Encyclopedia», 1970-1977

duran Nata'nın temiz ve düzenli odasında Petroviç ondaki zihinsel saflığı fark eder. Petroviç Nata ile yakınlık kurmak istese de Ermeni kızdan beklediği cveabı alamaz. Nata içinde bulunduğu zihinsel durum nedeniyle Petroviç'i dinliyor gibi gözükmesine karşılık onu anlayacak ve onunla konuşacak durumda değildir. Petroviç Savelevski yurdundan eşyalarını toplamak için gittiğinde Nata'nın odasına uğrar. Oda Nata'nın Ermeni akrabaları ile doludur. Akrabaların konuşmalardan "Anait" diye seslendikleri Nata'nın annesi ve babasının öldüğünü öğrenir. Akrabaları Nata'yı kendi içlerinden birisi ile evlendirmek istemişler ancak başarısız olmuşlardı. Petroviç'e göre eğer böyle bir evlilik gerçekleşse idi zihinsel saflık içindeki Ermeni kızı Nata bu evliliği kaldıramayacaktı. Çünkü akrabalarını ona bulduğu erkeğin içindeki Doğulu koca uyanacak, sabahları yatakların düzeltilmesini, evde konfor ve çekici yemek kokularının olmasını isteyecekti. Nata ise erkeklerle ilgilenecek durumda değildi ve en önemlisi flütünü bir türlü elinden bırakamazdı. Nata'nın akrabaları Ermeni-Azeri savaşı çıkmasından sonra Bakü'den kaçmışlar ve Moskova üzerinden Fransa'daki akrabalarının yanına gitmeye hazırlanmaktadır (Makanin, 1998:495-96).

Makanin "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" romanında Kafkasyalı halklardan olduğu kadar Kafkasya coğrafyasına sonradan eklenmesine karşılık Kafkaya ile kültür, gelenek, hayat tarzı bakımından bütünleşmiş olan Don Kazaklarından da bahseder. Romanın başkahramanı bekçi yazar Petroviç'in Vasilyok Pyatov adında bir ressam arkadaşı vardır. Vasilyok Pyatov'un annesi Rusya'nın güneyinde Kafkasya coğrafyasında yaşayamakta olan Don Kazaklarındandır. Makanin'in karışık günler diye tarif ettiği Sovyetlerin çöküşü sonrasındaki zamanda Vasilyok Pyatov Don Kazağı annesinin gönderdiği yiyecekler ile beslenmekte ve ayakta durmaya çalışmaktadır. Don Kazağı annenin gönderdiği yiyecekler arasında bolca yumurta, iste kurutulmuş at eti, atın kaburgası, bitki yağı ve insanın ağzında eridiğinden kokusunun insanı çıldırtmaya yettiği Don nehrinde tutulan kurutulmuş çapak balıkları vardır. Ekonomik durumu çok kötü olan Vasilyok Pyatov Don Kazağı annesi sayesinde deyim yerindeyse metro önlerinde çöp eşelemekten, acele edenlerin hızlıca attıkları izmeritleri toplamaktan kurtulmuştur (Makanin, 1998:221-23).

Rusya'nın Kafkasya ile sınır olan güney topraklarında yaşayan Slav kökenli Hristiyan topluluklar olan Kazaklar Rus edebiyatının birçok öncü isminin eserlerinde kendilerinden bahsettirmeyi başarmıştır. Aleksandr Griboyedov (1795-1829) Rus

İmparatorluğunun başkenti Sankt-Peterburg'dan İran'a elçilik görevi için yolculuk yaparken Don Kazaklarının başkenti sayılan Novoçerkassk şehrinden geçmiş, Stavropol, Vladikafkas, Tiflis gibi Rus ve Kafkasya coğrafyasının önemli şehirlerine uğrama ve tanıma fırsatı elde etmiştir. Rusya'nın Avrupa'ya açılan penceresi kabul edilen Baltık Denizi kıyısındaki Petersburg başkentinden Kafkasya coğrafyasına kadar olan uzun yolculuk boyunca Lermontov Rusya'nın uçsuz bucaksız düzlüklerine, steplerine bakışlarıyla dalmak ve onları incelemek olanağı bulmuştur. Kafkasya coğrafyasına yaklaştıkça Rusya tarafından bölgeye yerleşmek için özendirilen Don Kazakları ile karşılaşmış, onları yakından tanıma olanağı elde etmiştir. Rusya'nın güneydeki karakol bekçileri görevini yerine getiren ve dağlı halklara karşı başarılı askeri seferler yapan Slav kökenli Kazakları Lermontov birçok edebiyat çalışmasında tema olarak işlemiştir. Tolstoy karşılaştığı Kazaklardan dolayı Kafkasya'nın kuzeyinde yer alan Rostov ve Don Kazaklarının başkenti sayılan Novoçerkassk şehrinin çevresindeki bölgeye de ilgi göstermiştir. Kazaklar ile ilgili Tolstoy'un günlüğünde şöyle bir nota rastlanmıştır: "Bütün Rusya Kazaklar tarafından oluşturulmuştur. Avrupalıların bütün Rusları Kazaklar olarak nitelemesi boşuna değildir. Kazak halkı Rusların var olmasının güvencesidir."⁸⁵

3.4. Mekanin'in Asan Eserinde Kafkasya

Mekanin'in 2008 yılında "Bolşaya Kniga" («Большая Книга» / Büyük Kitap) edebiyat ödülünü kazandığı "Asan" (2008) romanı 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin beklenmedik çöküşü sonrasında Kafkasya'da yaşanan Çeçen-Rus savaşları sırasında savaşın arka planında yaşananları ele aldığı eseridir. Kafkasya teması Puşkin, Lermontov ve Tolstoy gibi Rus edebiyatının öncü isimlerinden bu yana Rus edebiyatında kendisine önemli bir yer edinmiştir. Mekanin Kafkasya temasını iki halk arasında geçen savaş ekseninde ele almasının yanında bölgenin mitolojisine de bir yönelme göstermektedir. "Asan" romanının başkahramanı "Jilin" bölgede savaşın ortaya çıkardığı zorlukların ortasında yaşama tutunmaya çalışan sıradan Çeçenler tarafından eski bir pagan tanrısı olan "Asan" adıyla çağrılmakta ve Jilin karakteri asker kimliğinin yanında bir de mitolojik bir kimlik edinmiş olmaktadır. Asan adıyla çağrılan Jilin bir taraftan savaşın içinde askerlik görevini yaparken bir yandan da benzin ticareti yapmaktadır. Başkaca tutsak askerlerin kurtarılmasına aracılık eder, dağlarda asker konvoylarının trafiğini yoluna koymaya çalışır, kendisinin denetiminde olan yakıt tankerlerinden bir kısmını

⁸⁵ Lev Tolstoy i Kazaki. http://www.cossack.su/article/read/lev_tolstoj_i_kazaki.html (E.T.23.08.2016)

kendisine ayırıp yasa dışı yollarla satarak elde ettiği gelirle Kafkasya'nın savaş ortamından uzaklarda büyük bir Rusya nehrinin kenarında inşa edeceği evinin hayalini kurmaktadır. Asan ya da Jilin adıyla bilinen roman kahramanı bütün bu yaptıklarıyla savaşın çok yüzlü karakterini parlak bir biçimde temsil etmektedir.

Makanin'in "Asan" romanının konusu 30 Eylül 1999-15 Nisan 2009 arasında süren 2. Çeçen savaşında geçen ve savaşın arka planında yaşanan olaylardır. Romanda 2. Çeçen savaşının yanında ilk başlıklarda işlenen olaylar Cevher Dudayev (yaşamı:1944-1996/ yönetimi: 27 Ekim 1991-21 Nisan 1996)'in Çeçen yönetimine geldiği yıllara ve 1994 yılının sonundaki 1.Çeçen savaşının başladığı zamana denk düşmektedir. Kurgu şeklinde yazılan "Asan" romanında Grozni, Hankala, Vedenov, Şali, Mozdok, Gudermes gibi gerçekte de var olan yer isimlerine yer verilmiştir. Makanin "Asan" romanı içinde gerçekten yaşanmış olaylara ve gerçek kişi adlarına yer vermesi, gerçek coğrafi yer adlarını kullanması bakımından kendisinden önceki "Kafkas Tutsağı" («Кавказский пленник» /Kavkazskiy plennik) başlıklı eserler vermiş olan Tolstoy ve Puşkin'den ayrılmaktadır. Makanin "Asan" romanında savaşı övücü, olumlu yaklaşımlar sergileyici tarzlardan kaçınmakta ve her türlü savaşı yadsımaktadır. "Asan" romanı yazılmakta iken Kafkasya'da sürmekte olan savaş toplumun iyileşmez bir yarasıdır. Fiziksel ve moral olarak acı çeken insanların var olduğu savaş ortamında bir kısım insanlar durumu paraya çevirmenin yollarını bulmuştur. Makanin'in Jilin'i savaşın acılarının yaşandığı ortamda kendi lehine kazanç yolları bulmakla ve kendisini bunu yapmakta haklı göstermekle Tolstoy'un iyi niyetli ve çevresine hünerleriyle yararlı olmaya çalışan Jilin kahramanından ayrılmaktadır (Verşinina, 2011).

Edebiyatbilimci ve eleştirmen Nikolay Aleksandrov (d.1961) "Asan ili Ritorika Makanina" («Асан, или Риторика Маканина» / Asan ya da Makanin'in Retoriği) başlıklı yazısında Vladimir Makanin'i zeki ve özgün düşünen bir yazar olarak niteler ve romanına "Asan" adını vermesini başarılı bulur. Ama roman kendinden önceki dönemlere ait eserlerdeki isimlerden yararlandığı için sanatsal özgürlük yoktur. Makedonyalı Aleksandr Çeçenlerin pagan zamanlarında savaş tanrısı olan Asan'a dönüşmüştür. Aleksandr Sergeyiç ismi Puşkin'i ve Jilin adı da Tolstoy'un Jilin kahramanını hatırlatır. Eserin kahramanı Rus klasiklerinden toplama olduğundan dolayı özgün ve yeni bir kahraman değildir. Bununla birlikte Makanin kahramanın ismini klasiklerden seçmekle eski eserlere yönelik başarılı çağrışımlarda bulunmaktadır. Aleksandr ya da Çeçenlerin

söyleyişi ile “Saşık” Asan’a dönüşmüştür. Asan bazen kan bazen para istemektedir. Puşkin’in ve Tostoy’un vatanperver ve dürüst kahramanlarından farklı olarak Mekanin’in Jilin’i veya Asan’ı benzin kralıdır. Çeçenlere ve federallere yakıt satar ya da temin eder, esirlerin takasında para karşılığında yer alır, annelere esir çocuklarının bulunmasında yardımcı olur. Kendisine göre bütün bunlar vicdanı gereğidir ve dürüstlüğünden asla şüphe duymamaktadır. Jilin’e göre kendi çıkarına ordunun yakıtını satmak kargaşadan veya düzensizlikten yana olmaktan daha iyidir (Aleksandrov, 2008).

Yazar, gazeteci ve eleştirmen Lev Danilkin’e (d.1974) göre Mekanin “Asan” romanında savaşta hırsızlık yapan birisinin hayatını ustalıkla anlatmıştır. Danilkin, Jilin’i “levazım sıçanı”⁸⁶ olarak adlandırır. Mekanin, savaş kahramanının romantik şeklini bozmuştur ve kutsal fonksiyonlar katmakla ona bambaşka bir mitolojik özellik yüklemiştir. Birçokları Jilin’i “savaş tanrısı” olarak görmektedir. Yaşlı Çeçenler ona sürekli hediyeler getirmekte, savaştan çocuklarını çekip çıkarmak ve eve götürmek isteyen asker anneleri onun her isteğini yerine getirmeye hazır olmaktadır. Binbaşı Jilin, doğuştan dürüst birisi olmasına karşılık içinde bulunduğu ya da içine düştüğü şartlar gereği yolsuzluk yapmaktadır. Herkesi kurtarmak onun için zor olsa da elinden geldiğince masumları kurtarmaktadır. Danilkin’e göre Mekanin bu romanda konuyu, sahneleri, edebi türleri, tarihin ironisi gibi unsurları geride bırakarak kahramanı romanın merkezine yerleştirmeyi başarmıştır. Romanı anlamak için kahramanı takip etmek yeterlidir. Okuyucunun beklediğinin dışında bir kahraman oluşturan Mekanin, onda yeni bir merak oluşturmıştır. Tolstoy’un kahramanları olan Jilin ve Kostilin, Mekanin’in eserinde değişime uğramış, bununla da kalmamış farklı konumlarda okuyucunun karşısına çıkarılmıştır (Danilkin, 2008).

Mekanin Kafkasya coğrafyasında Çeçenler ve Ruslar arasında geçen savaş sırasında yaşananları konu olarak seçtiği “Asan” romanını yazma sebebini Kafkasya’da Kuzey Osetya cumhuriyetinin Mozdok şehrinde bir ziyaret esnasında duyduklarına ve gördüklerine bağlar. Mozdok şehri Çkalovski askeri havaalanı, Çeçenistan’a gidecek Rus askeri birliklerinin toplanma merkezi, Rus ordusunun yükleme-boşaltma noktası, Çeçen Rus sınırından önceki son durak olması nedeniyle de önemlidir. Mekanin Çkalov havaalanında iken askeri malzemeleri yüklemekle uğraşan çok sayıda insanın varlığına

⁸⁶ Romanda komutan Albay Dubravkin Jilin’e ordunun yakıtlarını sattığını öğrendikten sonra “levazım sıçanı” nitelemesini yapar (Asan, s.368).

dikkat kesilir ve onları izler. Mekanin bu görüntüye bir gazeteci yaklaşımı sergilemek istemez. Ona göre dönüş bileti daha önceden kurumu tarafından alınmış olan gazetecinin gözü olayları duyumsamakta ve olduğu gibi yansıtmakta objektif olamaz. Dahası gazetecilerin yaptıkları gibi beton siperlerde oturmamış ve Çeçen tutsakların kendisine gösterilmesini de istememiştir. Sadece bir kafede otururken rastlantı sonucu üç kişinin kendi arasında Rus askerlerinin benzin yüklü konvoyun dağ yollarında güvenli geçişini sağlamak için bazı Çeçenlere verdikleri rüşvetten konuşmaları Mekanin'e yazacağı romanın konusunu oluşturmaya yeterli olmuştur (Kozlov, 2008). Rus-Çeçen savaşıyla ilgili duyduklarından etkilenen Mekanin yazacağı romanda savaş fikrini ön plana çıkarmaktan ziyade savaşın görünmeyen yüzündeki benzin ticaretini ve dağ yollarında konvoyların geçişleri sırasında yaşananları işlemeyi tercih eder. Yazacağı romanın konusunu doğrulamak için gazete haberlerini ve Mozdok şehrinde iken kafede oturan kişilerden duyduklarını karşılaştıran Mekanin konvoyların kurşunlanması, benzin taşıyan kamyonların yakılması, konvoya öncülük eden askeri araçların mayınlarla patlatılması olaylarının rastlantı olmadığını savunur (Starodubets, 2008).

“Novaya gazeta” («Новая газета» / Yeni Gazete) gazetesi kültür bölümü baş redaktörü Olga Timofaeva, Vladimir Mekanin ile 27 Kasım 2008 tarihinde yaptığı röportajda “Asan” romanının konusu özetlenmektedir. Asan romanının konusu olan savaş ve onun arka planında yaşanan olaylar Kafkasya’da Çeçen topraklarında geçmektedir. Romanın başkahramanı Binbaşı Jilin içinde yer almak zorunda hissettiği savaşı kirli, iğrenç ve mantıksız olarak değerlendirir ve kendi menfaatlerinin peşine düşer. Üstelik savaşın en olumsuz anlarında bile yerini terk etmediği için hem Çeçenler hem de federal askerler tarafından tanınmıştır ve hem Rus hem de Çeçen çevrelerinde kabul görmeyi başarmıştır. Bundan dolayı zorluklarla elde ettiği konumdan faydalanma yoluna gitmiş ve bunda da haklı olduğunu düşünmüştür. Kendisine verilen depolardaki yakıttan onda birini Çeçenlere ve federal birliklere yasa dışı yollardan satmaktadır. Ayrıca çevrede tanınmış olması ona tutsak askerlerin bulunmasına, kurtarılmasına ve fidye için aracılık sağlamasına da olanak sağlamıştır. Tutsak askerlerin kurtarılmasında kullanılacak fidyenin yanında kendi payını da belirtmeyi ihmal etmemiş ve bunda da hakkı olduğuna inanmıştır. Jilin bütün yaptıklarını sadece para kazanmak için değil güç ve etki sahibi olmak adına yapmaktadır. Tabiki Jilin’e güç ve etki sağlayacak olan da sadece para olduğu için sonuna kadar para kazanmada kendisine bu fırsatı sağlayan yollardan

yararlanmaktadır. Olga Timofaeva ayrıca romandaki kahramanın para kazanma hırsını yazarın kendi hayatındaki paraya karşı olan tutumu ile karşılaştırmıştır. Özellikle 1991 yılında Sovyet sisteminin çökmesinden sonra insanların hayat düzeni alt-üst olmuş ve yerini ekonomik kriz almıştır. Sovyetler döneminde iken Mekanin günlük harcamalarında ve ihtiyaçlarında önemli yer tutan “talon” olarak adlandırılan kuponlarla yetindiğini, Perestroyka ile birlikte kuponların yerini sıcak paraya bırakıp hayat şartlarının zorlaştığını vurgular. İnsanlar paranın kendi sosyal konumlarına kattığı gücün ölçüsünde etki ve yetki sahibi olmanın sonuçlarına bağlı olarak davranışlar sergilemeye başlamıştır. Tolstoy’un Jilin karakterinde içtenlik, dürüstlük, karşılık beklemeden ve dost düşman ayrımı yapmadan çevresine faydalı olma ilkeleri geçerli iken Mekanin’in Jilin karakterinde ise paranın getirdiği güç ve gücün çıkardığı etkinin ve nüfuzun kullanılması ön planda tutulmuştur. Mekanin gerçek hayatta kahramanların insanları zor durumlardan kurtarmayı başarmalarının ve insanların alkışlarını hak etmelerinin mümkün olması örneğinin edebiyat eserlerindeki kahramanların da öyle olmaları gerektiği anlamına gelemeyeceğini vurgular ve iyi örnekler olarak karşımıza çıkmama durumunun da söz konusu olabileceğini belirtir. Mekanin’e göre kendisinin Jilin karakteri de görünen bütün olumsuz algılamalara karşılık çevresindekilere karşı son derece sabırlı ve onlarla iyi ilişkiler kurmakta başarılıdır. Savaş ortamında karmaşık durumları ustaca idare edebilmesine ve para kazanmanın yollarının kendisine sonuna kadar açık olmasına rağmen para onun için birinci hedef değildir. Sadece paranın kendisine sağladığı güçten yararlanmış ve insanlar üzerinde otorite kurmasında etkili olmuştur. Jilin yaptığı işlerden dolayı para almak istemese de Kafkasya’nın şartları gereği almak zorunda kaldığını çevresindekilere sürekli tekrarlar. Jilin para almayı bırakması durumunda Çeçenlerin ona saygı duymayı bırakacağını düşünür. Jilin kendisinin yaptığının para çalma anlamında olmadığını sadece değişen hayat şartlarının insanları ne hale getirdiğini anlatmak istediğini belirtse de paranın sağladığı gücün nimetlerinden faydalanmayı sürdürmektedir.

Jilin Kafkasya’da zoraki kalmak zorunda olduğu savaş ortamında benzin ticareti yapmasına kendince bir mantık geliştirmiştir: “Benzin savaşın kanıdır. Depoda benzinin dağıtımını ben yapıyorum. Üstelik nakliye de benden. Bu benim şahsi insiyatifim. Savaş, istisnasız yağ savaşına döndü ve bu yüzden de bugünkü savaşta nakliye her şeydir. Bu yüzden her onuncu varil benim kazancımdır. Ruslan kendi payını alacak. Kurmay Binbaşı

Gusartsev de kendi payını alacak” (Makanin, 2008:34). Jilin, Kolya Gusartsev ve Çeçen Ruslan trio şeklinde çalışmakta ve asla para yüzünden kendi aralarında tartışmamakta idiler. Benzin ve mazot üzerine yaptıkları biznes kendilerince mütevazı bir şeydi (Makanin, 2008:43). Binbaşı Jilin benzin ticaretine kendince bir mantık bulurken silah ticaretine karışmaması gerektiğinin de çok iyi farkındadır. Benzin ticaretinde ortağı olan Kolya Gusartsev’in bozuk bir tankı Gürcülere satması üzerine Jilin onu uyarır. Eğer silah pazarında yeni bir oyuncu olduğu öğrenilirse Çeçenler devreye girecekler ve takibe alacaklardır. Silah ticaretini küçük adamlar yapamazlar. Silah ticareti küçük adamlar için ölüm demektir. Küçük adam kendisi gibi küçük bir işle uğraşmalıdır ve dengini öğrenmelidir (Makanin, 2008:189-191).

Edebiyat eleştirmeni Anna Latinina (d.1940) “Asan” romanında Makanin’in oluşturduğu karakterler ile Rus klasiklerindeki mevcut karakterler arasındaki isim benzerliklerine dikkat çeker. Tosltov’un Jilin karakteri Asan romanında aynı isimle; Jilin’in yakın arkadaşı Kostilin, Kostiyev olarak geçmektedir. Jilin esas kahraman olmasının yanı sıra anlatıcı kişidir. Jilin ve Kostiyev iki arkadaş olup ikisi de inşaat mühendisidir. Kostiyev Çeçen olmasına karşılık Petrsburg’da yaşamaktadır. Grozni’de depo inşaatında tanışan ikiliden Kostiyev Çeçen topraklarında Dudayev’in yükselmesiyle birlikte hissettiği savaş kokusunu hissetmesi üzerine ani bir kararla Petersburg’a döner (Makanin,2008:195-96). Jilin’in ise kaçmak veya görev yerinden ayrılmak gibi amacı ve isteği yoktur. Savaş ortamına ve şartlarına uyum sağlamak adına her türlü tehlikeyi göze alır (Latinina, 2008). İçinde bulunduğu savaş şartlarının olumsuzluğundan kendisine göre yorumlar yapan ve çıkarlar üreten bir Rus subayı olarak Jilin duygularından daha çok çevresindeki gerçeklere kulak vermesiyle ise bir anti-kahramandır. Bu bakımdan Jilin taşıdığı olumsuz özellikler ve savunduğu kendi mantığına özgü düşünceler nedeniyle Lermontov’un “Çağımızın Kahramanı” romanındaki Peçorin karakteri ile Rus edebiyatında ortaya çıkan geleneğin bir devamı gibi gözükmektedir.

Kostiyev’in Çeçen olmasına karşılık Çeçen topraklarını arkadaşı Jilin’e dahi haber vermeden ansızın terk etmesi ve Petersburg’a kaçması üzerine Dudayev Jilin’e hainlerden intikam alma ve ihanet edenin cezasının verilmesi konulu bir Çeçen hikayesini Jilin’e anlatır:

Adamın birisi yaralı bir kurt yavrusunu besler, köpeği olacağını düşünür. Kurt elbette kurt olarak büyür ve ormana kaçar. Bir keresinde

adam ona ormanda rastlar. Sitemli bir biçimde ona hain olduğunu söyler. Kurt ise ona kendisine başkasının adıyla seslenmemesini ister. “Ben sadece kurdum. Senin arkadaşın değilim” der. Kurt “ben senin arkadaşın değildim ama” diye sözüne devam eder. “Ama işte senin kula atın, arkadaşın ve çok sevdiğin. Kendin yemiyor ona yediriyeordun. Ona acıdığından iğdiş etmedin. Her sabah seni kişneyerek uyandırırdu. Bir akşam seni umutup bir kırsağın peşinden dağın doruklarına kaçtı, ormanlarımızın olduğu yere, tam da dün benim onun boğazını kopardığım yere. İşte hain dediğin odur” (Makanin, 2008:212).

Ama Jilin bir Rus olmasına rağmen Çeçen Kostiyev’in Çeçen topraklarından kaçması davranışını sergilemek istemez. Görev yerinde durmaya ve Dudayev’in Çeçen askerleri gelse bile depolardan ayrılmamaya kararlıdır. Dudayev için de inşaatçılar çok kıymetli olduğu için Jilin’e ses çıkarmaz. Jilin deposunu yağmalamak isteyen Çeçen çetecilere karşı Dudayev’den yardım istemek için dilekçe yazar ama cevap olumsuz cevap alır. Jilin daha sonra Dudayev’in haklı olduğuna inanmaya başlar. Dudayev ne de olsa aşağılanmış ve hakir görülmüş, trenlere doldurularak ana yurdundan sürülmüş kendi halkının acılarını hissediyordur. Bütün bu nefret dalgasına rağmen Dudayev ortaya çıkan öfke seli içinde Çeçenler tarafından binalara yazılan “Ruslar Sibirya’ya!” sloganını yasaklar ve “Ruslar Evlerine!” şeklinde düzeltilmesini ister (Makanin, 2008:206).

Makanin’e göre bir hata ya da bir şanssızlık sonucu bir askerin ölmesi veya bir birliğin yok olması bir trajedi sayılamayaz ancak insanın içerisinde çürümeye başlaması ve kişiliğini kaybetmesi gerçek bir trajedi sayılır. Makanin burada Eski Grek mitolojisinden İkar’ı bu duruma örnek olarak gösterir. İkar uçmayı başardığında büyük bir kartal onu yoldan çıkarır. İkar ne zaman bireysel hırslara kapılıp daha yükseklerle çıkmaya çalıştığında kanatlarındaki balmumu güneşin yakıcı etkisiyle erir ve kendi sonunu kendisi hazırlar. İşte Jilin’in hırsları da bu noktada kendi sonunu hazırlamıştır. Çevresinde değer verdiği şeylerden birincisi yakıtlardan gelen para ve ikincisi de travmaya uğramış askerler aynı noktada kesiştiklerinde Jilin’in yapmak zorunda kaldığı tercih kendi sonunu hazırlamıştır (Timofeyeva, 2008).

Makanin’in “Asan” romanında verilmek istenen bir başka ileti de savaşın bütün acımasızlığı ile sürmesine karşılık savaşın içinde yer almayan veya yer almak istemeyen Çeçenlerin de bulunduğu. Bu Çeçenler günlük hayatın sıradanlığının içinde günlük

kaygılarının peşinde koşan ve günlük gereksinimlerini normal ve yasal yollarla karşılamaya çalışan kişilerden oluşmaktadır. Aslında Kafkasya’da Ruslar ve Çeçenler arasında sürmekte olan savaşta iki taraf da birbirinin takındığı tutuma göre davranış tarzlarını belirlemektedir. Kamyonların üstünde talaşa bezenmiş sarhoş Rus askerlerinin “-*Yaşasın savaş!*” diye bağırımlarının yanında gerçekte olması istenen Çeçenlerle uzun soluklu bir barışın sağlanmasıdır. Barış olması durumunda Rus askerleri savaşmak yerine savaşmaya gittikleri topraklardaki derelerde balık tutmaya gideceklerdi belki de. Savaşın Rus askerleri tarafından da anlamsız görülmesinin nedenlerinden birisi de Rusya adına kutsal bir savaş yürütmek yerine Jilin’in benzin yüklü üç kamyonunu tehlikeli Çeçen topraklarında korumak düşüncesidir (Makanin, 2008:13). Kafkasya’nın dağ yollarında hem Çeçenlere ait hem de Ruslara ait sıralar halinde dizilmiş konvoylar görülür. Çeçen konvoylarında genelde yaşlı kadınlar yanlarında birkaç silahlı erkek olduğu halde kasabalarından Grozni’ye sebze götürmektedir. Çeçenlere ait konvoyların hayatta kalması yani saldırıya uğramaması hem sarhoş Rus askerleri ile dolu konvoyların hem de Jilin’e ait benzin konvoylarının da hayatta kalması anlamına gelmekte idi (Makanin, 2008:24-25). Çeçenlerin tamamı sürmekte olan acımasız ve anlamsız savaşın içinde yer almamaktadır. Eline silah almak istemeyen bu tür Çeçenler işlerini kalem ile halletmeyi tercih ederler. Veden kentinde ekmek taşıyan arabalarının Rus askerler tarafından yağmalanması üzerine eli kalem tutan Çeçenler yazdıkları dilekçelerle Grozni’ye gelmişler ve şikâyetlerini kabul ettirmişlerdir. Rus askeri birliğinin yağmaladıkları ekmeklerin parasını Çeçenlere vermeleri örneği Kafkasya’da savaşı bitirme ve barışı sağlamada iyi bir işaret olarak yorumlanmıştır. Kafkasya halklarının kültür ve geleneklerini araştırmakla, Ruslar ve Çeçenler arasında diyalog yollarını bulmakla görevlendirilen General Bazanov’un bile duyduğunda çok hoşuna giden bu olayı Bazanov’un yardımcısı olan Kolya Gusartsev savaşta halklar arasında barışı sağlamada yeni bir formül olarak Jilin’e sunar. Ekmek karşılığında para vermek yoluyla yapılan değiş-tokuş olayı Bazanov’a göre Çeçen halkı ile doğrudan ilişki kurulması ve yeni pazarın doğuşu demektir. Çalılıktan ateş etmek ve kellerin kesilmesi gibi şeylerin yerine değişim yapmak demek Çeçen halkıyla Ruslar arasında iletişim yeniden sağlamak adına bir başlangıç demektir (Makanin, 2008:48).

Makanin’in “Asan” romanında Jilin’in babası ilginç fikirleri ile karşımıza çıkmaktadır. Sibirya’nın batısındaki Uralların uzak bir köşesinde Kovılsk adında küçük

bir şehirden oğlu Jilin'in çalıştığı Çeçenistan'a gelir. Baba tam bir Anna Ahmatova aşığı ve gerçek bir "sovok" (совок: 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve eski Sovyet yurttaşı anlamında kullanılan jargon) gerçek bir içicidir. Jilin'e göre babası Lenin'in Mesih olduğuna inanan sönmemiş bir volkandır ve her türlü değişime ayak diremektedir. Rusya'da sosyalizmin barınmadığını kabul etmek ona acı gelse de sosyalizm düşüncesinin bir gün muhteşem bir dönüş yapacağına inanıyordu. Hristiyanlık İsrail'de doğmuş olmasına rağmen orada nasıl barınmadı ve bu düşünceden yoksun kaldıysa Rusya'da artık sosyalizmden yoksun bir halde yaşamaktadır. Ama Çin Rusların bitirdiği sosyalizmin farkına vardı ve ona sahip çıktı. Jilin'in babasına göre Çinliler tıpkı yeni Haçlılar gibi Sibiryaya üzerinden Rusya'nın beş katlılarla dolu şehirlerine yağmalamak ve oturmak düşünceleriyle değil sosyalizm fikrini yeniden yerleştirmek için geleceklerdir. Onlardan bu yüzden korkmamak gerekir. Hristiyanların Kudüs'teki İsa'nın mezarını kurtarmaya Filistin'e kendi düşünceleri ile geldikleri gibi Çinliler de Moskova'ya sosyalizm düşüncesiyle gelecekler ve Lenin'in mezarını kurtaracaklardır. Baba Jilin Dudayev hakkında da düşüncelere sahiptir. Rusya değil de SSCB olsa imiş Dudayev asla savaşmazmış. Dudayev SSCB'yi seviyormuş. Ama Binbaşı Jilin Dudayev'i Çeçen Sovyetinde iktidar arayışında iken tanımış ve görmüştü. Dudayev gözünü yukarılara dikmiş ve askerlerini oluşturup silahlandırmaya başlamıştı. Baba Jilin Urallara Kovılsk şehrine dönüş yolculuğunda Mozdok'a kadar trenle gidecek, daha sonra Çkalov havaalanından Urallara uçakla gidecektir. Baba Jilin'in bineceği trende Binbaşı Jilin'in gördüğü manzara Kafkasya gerçeklerini göz önüne sermektedir. İçerde ucuz yosmasıyla bir albay, pencerenin yanında kafasında sargı bezi olan bir asker, köşede bohçalarını yanlarına almış kara elbiseleri içinde paraları olmayan ve yemek yerine çayla öğünlerini geçiren dağlı kadınlar vardır (Makanin, 2008:84-108).

Anna Latinina, Makanin'in "Asan" romanında işlenen yasa dışı yakıt satışı teması üzerinden romanın konusunun seçimindeki başarısızlığa da dikkat çekmek ister. Latinina'ya göre ne savaş sırasında ne de savaş sonrasında Çeçen topraklarında yakıt sıkıntısının çekilmemiştir. Çeçenistan petrol çıkarılmakta ve çıkarılan petrol yüksek kalitededir. Grozni, Sovyetler Birliği zamanında petrolün işlendiği merkezlerden birisi olmuştur. Zaten Dudayev'in yönetimi sırasında boru hatlarından önemli ölçüde işlenmiş petrol çalınmıştır. Ne zaman ki rafinerilerin faaliyetlerini durdurulmuş ise o zaman da devreye petrol işleyen küçük fabrikalar devreye girmiştir. Latinina, gazetelerde çıkan

haberlerde “Bugün bütün Çeçenistan ev yapımı benzinle seyahat etmektedir” veya “Bizde güzün yol kenarlarında patates ve turşu sattıkları gibi her yerde benzin satıyorlar” gibisinden cümlelere rastladığını belirtmiştir. Latinina, bir başka gazete haberinde Rusya’daki insanların kaçak ev yapımı votka ürettikleri gibi Çeçenistan’da evlerde kaçak yöntemlerle benzin ürettiklerini yazar. Bu durumun savaşın verdiği istikrarsızlık ortamıyla birlikte büyük bir sektöre dönüştüğünü ve binlerce insanın bu işle uğraştığını belirtir. Evlerde üretilen düşük kalitedeki mazotla ve benzinle fazla bakım ve özen istemeyen Jiguli marka hafif ucuz otomobiller ve tarımda kullanılan traktörler çalıştırılabilir durumdadır. Bütün bu bahsedilen gerçeklerin yanında Makanin’in “Asan” romanında geçen ve Jilin’in Grozni’de arabadan indiğinde sokakta gözüne bir ihtiyar Çeçenin ona doğru yaklaşması ve ondan akaryakıt istemesi gibi durumun kurgu olsa bile gerçeklerle örtüşmemekte olduğu için romanın gerçekçiliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Romanda geçtiği üzere Çeçen köylüleri ve çiftçileri hasat zamanı yaklaştığında Jilin’den kendilerine benzin, mazot ve gaz vermesi isterler. Bunun üzerine Jilin onlara iyilik yapmak için değil, ileride kendisine bir sıkıntı çıkması ihtimalini gidermek istediği için yakıt vermektedir. Ancak Latinina, Makanin’in “Asan” romanını yazdığı sıralarda çıkan gazete haberlerini kaynak göstermek suretiyle eserin kendisi ile sosyal gerçekler arasında bağlantı kurarak kıyaslama yapar. Kaçak yollarla hemen hemen her evde benzin, mazot ve gaz üretilirken ve yol kenarlarında meyve-sebze satar gibi bidonlarla akaryakıt satılırken Makanin’in Jilin’i akaryakıt kıtlığından dolayı ihtiyar Çeçenler kendisinden yakıt dilenmesinin tutarsızlığına dikkat çekmek istemiştir. Alla Latinina, eserdeki esas konunun Jilin’in akaryakıt yüklü askeri konvoyların Çeçen çetelerinin egemen olduğu arazilerden güvenle geçebilmesi için çetelere birkaç varil benzin veya gaz vermek suretiyle içinde bulunduğu çıkar ilişkileri olduğunun altını çizer. Çeteler benzin ticaretini ellerinde bulundururlar ve Çeçen çete komutanlarının çoğunun küçük ölçekli benzin damıtan fabrikaları vardır. Özellikle etkili saha komutanlarının fabrikaları oldukça modernidir. Latinina, “Kommersant” gazetesinin bir haberine dayandırdığı bilgiye göre Şamil Basayev, Alman parçalarıyla donatılmış bir akaryakıt damıtma tesisine sahiptir. Üstelik savaş boyunca bu tesise bir tane bile bomba düşmemiştir. Latinina Rus-Çeçen savaşında perde arkasında kalan ve gün yüzüne çıkmamış kirli ilişkilere dikkat çekmek istemektedir. Alla Latinina, arazi komutanlarının başlıca gelir kaynağının akaryakıt damıtan tesisler olduğunu belirtir. Savaşın sürdürülebilmesi için bir sürü kaçak tesisler ülke boyunca oluşturulmuştur. Sanobar

Şermatova'nın (ölüm tarihi: 07.03.2011) yazısını bu konuya örnek olarak gösterir (Şermatova, 2001). Şermatova, 2. Çeçen Savaşında gölgeye federal Rus birliklerinin gelmesine ve araziye egemen olmasına rağmen Çeçen çetelerin akaryakıt üretimi faaliyetlerini hala devam ettirdiklerini belirtir. Sadece çatı, yani koruyucu değişmiştir. Federaller yasadışı yakıt işi için çetelerle iş birliği içindedir ve statüyü koruma yoluna gitmişlerdir. Yasak olan faaliyetin adını söylemek ve bu konuda konuşmaktı.

Alla Latinina, Mekanin'in Asan romanında iletişim araçlarının kullanılmasına dikkat çekmek ister. Mekanin, o zaman şartlarında Jilin'in birkaç tane mobil telefona sahip olmasını edindiği konuma ve yasa dışı yollardan kazandığı servete bağlar. Bir çikolata çubuğu ya da küçük bir not defteri tarzında olan bu türden telefonlara sahip olmak sahibine ayrıcalıklı bir konum sağlamaktadır. Mobil telefonlar daha yeni kullanılır olmasından dolayı önemli bir konu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Jilin Çeçenlerde bu türden telefonların kendilerinden önce var olduğunu kabul eder (Mekanin, 2008:220). Çünkü Çeçenlerin Türkiye ve Pakistan gibi yurt dışı bağlantılarından dolayı telsiz telefonlarını elde etmeleri daha kolay olmuştur (Mekanin, 2008:256). Dudayev'in Jilin'in yanında cep telefonu ile konuşması, komutanlarına komut vermesi Binbaşı Jilin üzerinde bir etki oluşturmaz. Dudayev sahip olduğu iletişim aracından dolayı Jilin'den sanki bir harika şeye tanıklık ediyor gibi şaşkınlık göstermesini beklemektedir. Ama beklenen durum gerçekleşmez. Oadaki askerlerle dağlardaki askerlerin arasında yegâne ve en sağlam iletişim aracı olan mobil telefonlar büyük zorlukları en aza indirmektedir (Asan, 2008:220-21). Mobil telefon Dudayev ile dağlardaki komutanları arasındaki iletişimi sağlamasının yanında ona bir saygınlık da kazandırmaktadır. Aynı durum Jilin için de geçerlidir. Jilin'e benzin ve mazot ticaretinde yardımcı olan Ruslan'da ve Gusartsev'de de Jilin'in sağlaması ile mobil telefonlar bulunur. Bu telefonlarla Jilin benzin, mazot ve gaz taşıyan konvoyların durumunu öğrenir, her gece eşine telefon açar ve büyük bir nehir kenarında inşa etmeye çalıştığı iki katlı evinin inşaat durumunu konuşur. Jilin bunların yanı sıra hayatında teknoloji namına bir şey görmemiş bir Çeçen çobana cep telefonu hediye eder, ona telefonu nasıl kullanacağını öğretir ve bunun karşılığında dağlarda gördüğü Çeçen militanlarını kendisine bildirmesini ister. Jilin'in amacı savaşta üstünlük sağlamak değildir. Çünkü savaş Jilin'e göre amaçsız, gereksiz ve mantıksız bir şeydir. Onun amacı militanların elindeki tutsaklar hakkında bilgi edinmek ve yapacağı aracılık hizmeti karşısında almak istediği paranın miktarıdır (Mekanin, 2008:256-57). Latinina,

2002 yılına kadar Çeçenistan’da mobil telefon bağlantısının olmadığını, özellikle yüksek dağlarla ve derin vadilerle çevrilmiş bir coğrafyada rahat, hızlı ve net konuşmaların olamayacağını belirtir ve bu konuya eleştiri getirir. Üstelik devrine göre çok pahalı olan bu tip telefonların köylülere dağıtılması fikri oldukça garip ve tuftadır. Ancak Dudayev gibi yüksek konumda birisinde uydu telefonu ve taşınabilir telsiz olduğunu, mobil telefonun ise zaten bölgeye çok daha sonra geldiğini belirterek romandaki teknik bilgi birikimine eleştiriler yöneltir.

Makanin “Asan” romanında Dudayev’in ölmesini de kendi cep telefonunun ihanetine bağlar. Cep telefonunun verdiği sinyaller kendisine ateşlenen füzenin hedefini bulmasıyla Dudayev ile birlikte etrafındaki her şeyi havaya uçurdu ve yok etti. Pilot üniforması, harita çantası, silahını hatta cep telefonu da Dudayev ile birlikte mezara koydular. Dudayev’in mezarının yeri bulunmasın diye hiçbir işaret bırakmamalarına rağmen cep telefonu canlanmış ve toprak altından sinyal vermeye devam etmişti. Füze patlamalarıyla alt üst olan mezardan her şey havaya toz bulutu halinde yükseldi. Cep telefonu ise otların arasına düştü ve cıvıdamaya enerjisi bitene kadar devam etti (Makanin, 2008:229-30). Jilin cep telefonu ilk çıktığında ilk alanlardan birisi olduğunu belirtir. Bilgi almak demek dünyaya sahip olmak demektir. Cep telefonu sayesinde Jilin hem dünyaya hem de savaşa egemen olmak ister. Ama Dudayev’in ölümü Jilin’e çok şey öğretmiş ve o da ona göre davranmanın yollarını bulmaya çalışmıştır. Jilin kendisine istihbaratta faydası olsun diye tanıdığı bir Dağ köylüsüne cep telefonu verir. Jilin’e göre bu kokuşmuş savaşı bitirmenin yollarından birisi de dağlı köylülere cep telefonu ve mazot dağıtmaktan geçmektedir. Traktör parçalarını da köylülerden esirgemezszen savaştan bıkmış köylüler gelen geçen her türlü yabancıyı zaten seve seve bildireceklerdir (Makanin, 2008:256-57).

Alla Latınina Makanin’in Çeçenistan coğrafyası ve burada olup biten savaş hakkında yeterli bilgisini olmadığını öne sürer. Kendisine göre Makanin’in “Asan” romanında gerçeklerle uyuşmayan durumlar vardır ve gerçekleri bilmek için illa ki Çeçenistan’da bulunmaya gerek yoktur. Zira bölge hakkında gazete, kitap, dergi gibi değişik kaynaklardan bilgiler edinmek mümkündür. Yine yeryüzü şekilleri ve iklim şartları ile bilgiler için de aynı koşullar geçerlidir. Romanın birkaç yerinde bataklık kelimesinin geçmesine de eleştiriler yöneltir. Çeçenistan’ın da içinde bulunduğu Kafkasya coğrafyasında yüksek dağlar, derin vadiler, uçurumlar ve platolar yer alır.

Bataklık benzeri tabiat oluşumları ancak Rusya'nın uzak doğusunda ve Sibirya tundralarında rastlamak imkân dâhilindedir. Karargâh subayı Kolya Gusartsev'in silah yüklü kamyonlarla Çeçenlere teslimat yapmak amacıyla giderken kamyonun bataklığa saplanması, nöbetçi askerin yardım istemek için uzaklaşması, bu sırada Çeçenlerin kamyonun yükünü boşaltması, yerine metal artıklarının ve parçalarının yüklenmesi, bataklığa saplanan araçların kurtarılamaması ve terk edilmesi Latinina'ya göre Kafkasya dağlarında ve zirvelerinde olacak şeyler değildir. Silah teslimatının yapılmasından sonra araçlardan kurtulmak için uçurumdan aşağıya yuvarlamak ve atmak yeterlidir. Delilleri ortadan kaldırmak için bundan daha akıllı bir yöntem bulunamaz ve olamaz. Romanın içeriğinde anlatılan coğrafi şartlar ile Kafkasya coğrafyasının gerçekleri birbiriyle uyuşmamaktadır (Makanin, 2008:81-82). Makanin romanda bataklık kelimesini savaşın iğrençliğini belirtmek amacıyla da kullanır ve “*Savaş bir bataklıktır*” («Война- как болото» / Voyna- kak boloto) şeklinde bir benzetme yapar (Makanin, 2008:337).

Ekspert («Эксперт») dergisi yazarı Vladimir Kozlov 24 Kasım 2008 tarihinde kaleme aldığı eleştiri yazısında Kafkasya'da Ruslar ve Çeçenler arasında geçen savaşları konu edinen “Asan” romanını Makanin için farklı bir aşama olarak değerlendirir. Bu romanı yazmadan önce Makanin edebiyat hayatının hiçbir devresinde günümüzde yaşamakta olan gerçek kişileri eserlerine birer kahraman olarak taşımamıştır. Bir Sovyet yazarı olduğu zamanlarda genellikle gerçek hayatta olmayan kişileri değerlendirmiş ve onların isimleri üzerinden konulara ve olaylara eleştiriler getirmiş, yorumlarda bulunmuştur. Kozlov ayrıca savaş tecrübesi olmayan birisinin savaşı bir romanında işlemesini ilginç bulur. Yine Kozlov'un yazısına ek olarak yayımlanan röportajında Makanin Çeçen topraklarında ve coğrafyasında hiçbir zaman bulunmamış, en fazla Mozdok kentine kadar gittiğini belirtmiştir. Gazetelerden okuduğuna, televizyon ve radyodan dinlediğine dayanarak ve de Mozdok şehrindeki kafede oturan sıradan insanların kendi aralarındaki konuşmalarına kulak misafiri olup duyduklarını yazmaya karar vermesi durumu Kozlov'a normal gelmemektedir (Kozlov, 2008).

Amerikalı blog yazarı ve çevirmen Lisa Hayden Espenschade “Mythologizing in Chechnia with Makanin's Asan” (Makanin'in Asan Romanı ile Çeçenistan'da Mitoloji Oluşturma) başlıklı makalesinde Asan olarak bilinen Jilin için kapalı ve belirsiz bir ahlak yapısına sahip Rus subayı tanımlamasını kullanır. Lermontov'un “Çağımızın Kahramanı” eserinde esas kahraman olan Peçorin tiplemesine de gönderme yaparak Jilin'i “çağının

şüpheli kahramanı” ilan eder. Lisa Hayden ayrıca eserde Rus-Çeçen savaşından ziyade Jilin’in kendi hayat hikâyesini ve hayata bakış felsefesini anlattığını öne sürer. Jilin her akşam karısına telefon açar ve illegal yoldan kazandığı para ile yaptıracağı evden konuşurlar. Ancak karısının adının ne olduğu belli değildir. Lisa Hayden eserin birçok yerinde ortaya çıkan ve sürekli tekrarlanan birbirine benzer cümlelerden yakınıır. Bu cümlelerin içeriğinde Mekanin ve kendisini ifade ettiği kahraman Jilin ile ilgili olanlardır. Bununla birlikte Lisa Hayden, yaralı askerlerin konuşmalarının ve durumlarının anlatılmasının romana biraz canlılık ve akışkanlık getirdiğini ekler. Askerlere göre bütün bunların sebebi haksız kazanılmış kirli paralardır. Mekanin’in eserinde gazetelerde görmeye alıştığımız türden savaşla ilgili haberler ve bilgiler yoktur. Savaşın içinde ortaya çıkan gelişmelerin insanlar tarafından nasıl yorumlandığı ve bunların nasıl kirli emellere dönüştürüldüğü anlatılır. Hayden’e göre hoşumuza gitse de gitmese de konuyu beğensek de beğenmesek de savaşın içinde ve dışında yer alan gerçekler Rusya’nın doğrularıdır (Espenshade, 2009).

“Zelyonaya Lampa” («Зелёная лампа» / Yeşil Lamba) edebiyat kulübünün yöneticisi İrina Krohova’ya göre eleştirmenler Mekanin’i romanındaki uyumsuzluklar ve tutarsızlıklar konusunda eleştirmiş olsalar bile “Asan” romanı sonuçta savaş konusunu işleyen kurgusal bir edebiyat çalışması özelliğini taşımaktadır. Krohova bir edebiyat eserinde güvenilir bilgiler ve kaynakların olmasının zorunlu olmadığını, yazarın kafasından kurguladığı plana ve bilgilere göre bir eser ve konu kaleme alma özgürlüğüne sahip olduğunu söyler. Krohova’ya göre Mekanin savaşta ortaya çıkan durumlarda normal bir insanın nelere dönüşebileceğini ve hangi davranış tarzlarını sergileyebileceğini ortaya koymak açısından önemli bir vurgu yapmaktadır. Bu anlamda Jilin’in okuyucuların ve savaşa katılmış askerlerin hoşuna gitmese bile çağımızın bir kahramanı ve de toplumun bir parçası olarak savaş şartlarına adapte olmuş bir Rus insanı olduğunu kabullenmek gerektiğini öne sürer. Mekanin romanda Çeçen savaşını anlatmaktan ziyade kendi kahramanının iç dünyasını tasvir etmekte ve davranışlarının psikolojik boyutunu açıklamaktadır. Kimi eleştirmenlere göre Mekanin bu konuda başarılı olamamıştır. Özellikle Çeçen savaşına katılan Rus askerlerinin ve subaylarının gözünde romanda anlatılanlar hayretle ve şaşkınlıkla karşılanmaktadır. Savaş ortamında bile olsa gerçekleştirilen benzin, mazot ve gaz yağı ticareti anlaşılabilir ve kabul edilebilirdir. İhtiyarların tutumları, davranışları ve görüşleri içinde yaşadıkları toplumun diğer bireyleri tarafından dikkate alınmaktadır. Kafkasya’da ihtiyarlar önemli derecede

saygın insanlar iken Jilin ve Çeçen ihtiyarlar arasında geçen dilenme tarzındaki istekler olumsuz bir içerik olarak görülmektedir. Makanin'in "Asan" romanında Çeçen ihtiyarların Jilin'e gelip mazot, benzin ve gaz yağı isteyerek dilenme konumuna düşmeleri saygın ihtiyarları aşağılamak olarak değerlendirilmektedir. Romanda yapılan illegal para ilişkileri, hırsızlık ve bütün bunların başka insanların hayatları pahasına yapılması ve bunun normal gösterilmesi kabul edilemez bulunmaktadır (Krohova, 2009).

Makanin "Voprosi Literaturi" («Вопросы литературы» / Edebiyatın Sorunları) dergisi için verdiği röportajda "Asan" romanında işlenen temanın içinde geçen sahnelerin 1990'lı yıllardaki dramatik gelişmelerin ve toplumsal sarsıntıların ürünü olduğunu belirtmiştir. Makanin ayrıca bir İspanyol çevirmenin "Asan" romanı hakkındaki bireysel düşüncesine de yer verir. İspanyol çevirmen çağdaş pazarların savaş demek olduğunu herkes tarafından bilindiğini ancak Asan romanını okuduktan sonra çağdaş savaşların pazar durumuna getirildiğini gördüğünü ve bunu daha iyi anladığını belirttiğini söylemiştir. (Pereyaslova ve Pogorelaya, 2012).

Vladimir Makanin bir radyo röportajında "Asan" romanını yazdıktan sonra romanda Çeçenlere yönelik olumsuz yaklaşımlar sergilediği yönündeki eleştiriler karşısında Çeçen yazar German Sadullayev'in (d.1973) "Asan" romanında kimin kazandığının ya da kimin ne şekilde savaştığının değil ülkenin gerçeklerinin ve yaşanan olayların gerçekçi bir biçimde sergilenmesinin daha önemli olduğu cevabını örnek olarak sunar. Romanda kullanılan ifadelerde Çeçenler için bir aşağılamanın ya da abartılı bir övgünün söz konusu olmadığını, resmedilmeye çalışılan tabloların ve sahnelerin bütünüyle yaşanan gerçeklere uygun olduğunu bildirir (Larina ve Peşkova, 2009). Makanin radyo konuşmasında ayrıca kendisinin Urallarda Orsk şehrinde yetiştiğini ve bu şehirde kendi çocukluk zamanında çok sayıda sürgüne gönderilmiş Çeçen olduğunu belirtir. Çeçenler hakkındaki ilk intibalarını Orsk anılarından ve arkadaşlıklarından hatırlayan Makanin Çeçenleri Kafkasya'ya özgü gururlu ve kavgacı görünümlü olmalarına karşılık dost canlısı tavırlarıyla betimler. Dolayısıyla romanda Çeçenler hakkında yazdıklarını da tamamen geçmişte edindiği duygularına dayanarak kendi bakış açısına göre anlattığını söyler.

Sonuç olarak söylemek gerekirse Makanin "Asan" romanında işlemek istediği esas temanın Kafkasya'da Ruslar ve Çeçenler arasında sürmekte olan savaşın kendisinin değil savaş kavramının arkasına saklanıp yapılan benzin ticaretinin savaşını anlatmak

olduğunun altını çizmiştir. Binbaşı Jilin hem federallere hem de Çeçenlere benzin satarak görev yaptığı bölgenin *benzin kralı* oluvermiştir. Çeçenler arasında “Saşık” olarak adlandırılan Jilin onlara pagan dönemin tanrılarından birisi olan “Asan” gibi gözükmetedir ve bir bakıma doğuya sefere çıktığında yolunun önündeki Kafkasyalı halkların bir kısmını ortadan kaldıran kalanları da yüksek dağların arasındaki vadilere hapseden Makedonyalı İskender’i hatırlatmaktadır. Mekanin ayrıca “Asan” romanını yazmasının amaçlarından birisi olarak da Ruslar, Çeçenler ve Kafkasya’nın diğer halkları arasındaki karşılıklı diyalogları ve etkileşimleri göstermek olduğunu belirtmiştir. Bunu sağlamak için de Mekanin romanındaki kendi kahramanına Tolstoy’un “Kafkas Tutsağı” (1872) öyküsündeki kahramanın adını vermiştir. Mekanin Rus edebiyatının sayfalarının olumlu özelliklere ve erdemli davranışlara sahip olan Tolstoy’un Jilin kahramanına sahip çıktığı gibi görünürde olumsuz ama arka planda insancıl özelliklere sahip kendi “Jilin” kahramanını da sahip çıkacağına, sayfalarında barındıracağına ve koruyacağına inanmaktadır (Babin, 2009).

Bütün bu eleştirel yaklaşımların yanında Mekanin “Asan” romanında Kafkasya’nın dağlı halkları arasında yaşanmakta olan kültür ve gelenekler hakkında yöresel ağızlardan alınan kelimelerle de metni desteklemek yoluyla faydalı bilgiler vermektedir. Mekanin “Asan” romanında Dağıstan’ın çok sayıdaki küçük dillerinin birinden gelen ve “içten arkadaşlık bağları kurma” anlamında kullanılan “tshani” (цханы) geleneğini işlemektedir. Mekanin bu kelimeyi Rusçada “сродниться/srodnitsya” (yakınlaşıp dost olmak; alışmak) ve “слюбится/slyubitsya” (sevişmek, birbirine gönül vermek)⁸⁷ fiilleri ile ifade etmektedir. Kafkasya’ya özgü bu geleneğin “Asan” romanında geçmesine neden olan olay Çeçenlere tutsak düşmüş Rus gazeteci bayanın kurtarılmasında “tshani” geleneğinin devreye sokularak daha etkili kişilerin yardımını elde etmek ve sonuca daha çabuk ulaşmaktır. Başlangıçta kadın gazeteci çok ünlü birisi olmasına ve üstelik Rus-Çeçen savaşında Çeçenleri savunmasına karşılık onu tutsak eden Çeçenler tarafından gerçekte kim olduğunu bilinmiyordu. Rastlantı sonucu yakalanan Moskovalı, genç ve alımlı bir bayan olan kadın gazeteci Çeçenlerin ününe ün katmasına rağmen onların gözünde sadece ucuz bir avdır. Kadın gazeteci katran gibi siyah saçları, güzel gözleri ile Kafkasyalı tutsak avcıları tarafından beğenilmez. Çünkü Kafkasyalı geleneklerinde zayıf kadınlar sevilmezmiş. Jilin kadın gazeteciyi Azer lakaplı Magoma

⁸⁷ V.G. Shcherbinin. The Comprehensive Russian-Turkish Dictionary. © Russkiy yazık – Media, 2005,

adında bir aracı ile kurtarmayı deneyecektir. Kafkas dağlarında ağır şakalara gücenmemesi, zor durumlarda kendini hiç bozmaması, kendine güveninin çok olması huyları ile Çeçenler arasında tanınan Azer Magoma, Jilin tarafından kadın gazeteciyi diğer tutsak araçlarından daha önce bulmak amacıyla nüfuzu geniş birisi olan Doku ile tanıştırlılacak ve tshanı olmaları sağlanacaktır. Azer'in aldığı duyumlara göre kadın gazeteci Zelimhan'ın köyü Guzik'tadır. Çok kötü giydirilmiş ve her tarafı kir içinde kalan gazeteci kadın bodrumun soğuşunda sürekli titriyormuş. Jilin kadın gazeteciyi özgürlüğüne kavuşturmak ve kendi payını almak için Azer Magoma'yı Moskova'da restoranı olan Doku adlı Kafkasyalı ile tanıştırır. Doku Azer'e tshanı olmak isteyip istemediğini sorar. Yakınlaşmak ve dost olmak anlamında bir Kafkas geleneği olan tshanı sonucunda Doku ve Azer birbirlerine sarılıp öpüştükten sonra her türlü şartta birlikte hareket etmek kararı alırlar (Makanin, 2008:296-301).

Makanin'in "Asan" romanında Kafkasya'nın köklü dağlı halklarından birisi olan Çeçenler'in sosyal hayat düzeninde bireylerin konumunu belirlemede büyük etki ve öneme sahip olan klan (teyp / tayfa) gerçeğine de değinmektedir. Tarih boyunca Çeçenler klanlar halinde yaşamalarına rağmen Ruslar karşısında birlik olup kendi aralarındaki düşmanlıkları ve kan davalarını bir tarafa bırakmakla ünlü idiler. Kafkasya'da yaşayan dağlı halkların öne çıkan özelliklerinden birisi de yüksek dağlarla ve derin vadilerle kaplı zor koşulların egemen olduğu Kafkasya coğrafyasında varlıklarını korumak ve birliklerini sağlam tutmak adına kabile/klan sistemi içinde yaşamış ve yaşıyor olmalarıdır. Buna örnek olarak "Asan" romanında geçen Çeçen Bırayev'in Sibirya dönüşünde klanı tarafından coşkuyla karşılanmasını gösterebiliriz. Çeçenler tarih boyunca Kafkasya'da soy gruplarına ('teyp'lere) ayrılmış olarak dağlarda yaşamaktadır. Toplumun sosyal örgütlenmesi olarak teyp (soy) sisteminin aktif etkisini göz önüne almadan Çeçen halkının tarihini ve hareket etme tarzını anlamak mümkün değildir. Teyp yapısının etkisinin bugüne kadar korunmasının köklerini Çeçenlerin özgürlüklerine olan düşkünlüklerinde aramak gerektiği gibi geleneklerine olan bağlılıklarında da aramalıyız (Kuznetsov, 2004). Kendilerine Nohçi adını veren Çeçenler kendi aralarında alt boy anlamında teyp'lere ayrılır. Sülale de denilebilecek teypler Çeçenlerin sosyal dayanışma birliği oluşturmada çok önemli bir rol üstlenmektedir. Aynı teyp'ten olanlar arasında yakın akrabalık bağı kuvvetli sayılır.⁸⁸ "Asan" romanında Çeçen Bırayev'in kendisini

⁸⁸http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/tarih/053_cecen_boylari.htm(E.T.:24.08.2017)

aşireti (teyp) ile göstermesi Çeçen toplumunun sosyal yapısını anlamada önem taşımaktadır. Kavramın işlendiği kısım romanda şu şekilde geçmektedir: Jilin ve Çeçen Ruslan benzin teslimat işlerinde güvenecekleri Zuza adında bir Lezgi bulurlar. Çevik ve kıvrak bir zekaya sahip olan Zuza Grozni’de tamamen yıkılmamış beş katlılardan birinde bir kızla keyif çatarken Küçük Bırayev adlı bir Çeçenin adamları tarafından kafasına torba geçirilir ve esir alınır. Bırayev’in Rusların eline geçmesine Zuza yardım etmiş ve intikam alma zamanı gelmiştir. Bırayev Zuza’nın elinden cep telefonunu alır. Eksi kırk derecelerde soğukları olan Kurgan Bırayev’de hafıza sorunlarına neden olmuş ve isimleri aklında tutmakta zorlanıyordu. Cep telefonu bu konuda onun işine yarayacaktı. Zuza, Bırayev’in adamları tarafından yol kenarında kuşuna dizilir ve öldürülür. Sibirya’daki Kurgan hapishanesinden kaçmayı başaran Bırayev’i Çeçen topraklarına ulaştığında bütün teyp’i (kabile, tayfa) şenlik havasında karşılamış ve Grozni’deki Çeçen hükümeti de Bırayev’e Çeçen topraklarına girdiği andan itibaren özgür olduğunu bildirmiş, hatta yerel iktidar kendisine bir özür anlamında jiguli marka araba bile vermiştir. Bırayev’i tanıyanlar ve köylüleri Grozni’ye giren Bırayev’in arabasını çiçek yağmuruna tutmuştur (Makanin, 2008:279-281).

3.4.1. Makanin'in Asan Eserinde Kafkasya Mitolojisi

“Asan” romanında Kafkasya’da yaşanan Rus Çeçen savaşlarının arka planında olup biten kirli bireysel çıkar ilişkileri tema olarak seçilmiş olmasına karşılık Kafkasya ile ilgili bol miktarda mitolojik bilgiler karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden önce Makanin tarafından seçilen başlık, kahramanların adları Rus klasikleriyle bağlantılı olmakla birlikte aynı zamanda mitolojik bir arka plana da sahip bulunmaktadır. Başkahraman olan Jilin’in ilk adı Aleksandr, Puşkin’den, Jilin ismi ise Lev Tolstoy’un “Kafkas Tutsağı” öyküsündeki Jilin karakterinden, “Asan” ismi de Çeçenlerin eski pagan dönemlerine ait mitolojilerden izler taşımaktadır. Asan bir bakımdan “Aleksandr” ve “Makedonyalı İskender” adlarına benzerlik göstermektedir. Özellikle yaşlı Çeçenler tarafından eski bir pagan tanrısı olan “Asan” adıyla çağrılan Jilin karakteri asker kimliğinin yanında bir de mitolojik bir kimlik ve bir konum edinmiştir. Eski pagan tanrılarından birisi olan Asan kocaman ve ürkütücü görünümlü, dev boyutlu, iki elli bir kuştur. Günümüz dünyasında unutulmuş bu tanrı Kafkasya dağlılarının bilinçlerinin dipsiz derinliğinde halen ışıldamaktadır (Makanin, 2008:53).

Makanin'in "Asan" romanında Hvorostinin karakteri karşımıza çıkar. Hvorostinin Jilin'in "Asan" benzetmesine neden olan kişidir. Bilmeden Jilin'in büyük bir servet kazanmasının yolunu açmıştır. Hvorostinin cılız ve ince yapılı bir Rus subayıdır. Hvorostinin sürekli kamuflajla gezmesi ve konvoyların her türlü hava şartlarında ve her türlü yollarda ilerlemesi için olağanüstü gayret göstermesi nedeniyle Jilin tarafından Çapayev ve Çkalov gibi üstün gayretleri görülen askerlere benzetilir. Çeçen köylüleri özellikle de yaşlılar arasında Asan olarak bilinen Albay Jilin'in yakıt dolu kamyonları Kafkasya'nın tehlikelerle dolu dağ yollarında yol almakta olan Rus askeri konvoyları arasında Yüzbaşı Hvoristinin'in yardımı sayesinde ilerler. Ama Hvoristinin yakıt dolu kamyonların Jilin'e ait olduğundan ve yakıtların Jilin'in kişisel hesabına satıldığından haberi yoktur. Jilin'e göre bilmesinin gereği de yoktur. Yükseklerde uçan kartalın hizasında insanın ruhunu sarıp sarmalayan dağların zirveleri vardır ve dağların zirveleri bu görünümüyle çok muhteşemdir. Dolayısıyla kartalın yükseklerden aşağıya bakmasına ve ağaç dalları arasındaki pislikleri görmesine de gerek yoktur. Burada Jilin Yüzbaşı Hvorostinin'i kartal olarak niteler. Herkes kendisi de içinde olmak üzere kartal olamaz, olmak istese de beceremez. Jilin bir zamanlar mazot konusunda Hvorostinin'e yardımcı olmuş ve sorununu çözmüş, sonrasında ise arasında bir dostluk gelişmiştir. O zamandan beridir Jilin yakıt kamyonlarını Hvorostinin'in konvoyuna ekler. Bu yardım ve iyilik sayesinde Jilin yakıt ticaretini güvence altına almış ve büyük bir gelir ve kazanç sahibi olmuştur. Edindiği büyük servetin getirdiği gücü ve şöhreti kullanmış ve Çeçen köylülerinin, yaşlılarının gözünde çok kuvvetli ve etkili birisi muamelesi görmeye başlamıştır. İşte bundan dolayı Jilin kendisine yapılan "Asan" benzetmesini borçlu olduğu Hvorostinin'e yapar ve dağların zirvelerinin hizasında uçan kartal benzetmesinde bulunur. Bir bakıma Jilin kendisine yapılan mitolojik benzetmeleri Hvorostinin'e yapmış ve ona kendi gözünde mitolojik bir konum kazandırmıştır (Makanin, 2008:60-61).

Albay Jilin'in "Asan" kişiliğinin ardında savaşın ve onun kirli ilişkilerinin anlatımını yapan Makanin Kafkasya tarihine ve halklarına yönelik mitolojik anlatımları ile romana zengin bir hava kazandıran General Bazanov karakterini sahneye çıkarır. Makanin "Asan" romanında Bazanov karakterini ön plana çıkarmak suretiyle Kafkasya halklarının tarih boyunca sahip oldukları inanç sistemleri, günlük hayatın içindeki olaylara bakış açıları, dağlı gelenekleri, kuşaklar boyunca anlatılagelen efsaneleri de edebiyat okuyucunun ilgisine ve bilgisine sunmuştur. Bu bakımdan Bazanov adı romanda

anlatılan Kafkasya halklarının renkli ve çok sesli dünyası ayrılmaz bir bütünlük gösterir. İlerlemiş yaşına karşılık General Bazanov Kafkasya halkları ile Rusya arasında kopmuş bulunan diyalogun yeniden sağlanması için Kafkasya’da görevlendirilmiştir. Bunun için kendisine eski kitaplar ve atlaslar gönderilerek araştırma yapması ve Kafkasya halklarının geçmişini, kültürlerini tanıması istenmektedir. Bazanov’un kitaplığı Moskova ve Rostov’dan gönderilen Kafkasya halklarının yaşamı, kültürü ve gelenekleri ile ilgili kitaplarla dolup taşmaktadır. Kitaplarda bahsedilen Kafkasya halklarının dağlı yaşam tarzı General Bazanov’un ilgisini çekmiş ve araştırma yapma tutkusu ile gününün çoğunu kitaplarla geçirmesine neden olmuştur.

Kafkasya’da Çeçenlere karşı savaşıyan Rus ordusunun sırf prestij olsun diye daha güvenli olan Hankala yerine Grozni’ye yerleştirilen karargâhının koridorlarında Bazanov’un gösterişli odası dikkat çeker. Bir zamanlar Bazanov Afganistan’da muharip albay iken “Çöl Aslanı” olarak tanınan Mahmut Şah Abbas’a iki defa hücum etmiş iyi bir asker olarak sayılmakta imiş. Jilin, Bazanov’un haritaya eğildiği bir fotoğrafı o döneme ait bir kanıt olarak sayar. Bazanov karısının ölüm haberini aldıktan sonra yıkılmış, cenaze törenine gitmek, vedalaşmak ve mezarının başında durmak için iki günlük izin istemesine karşılık alamamış ve bir daha da kendisini toparlayamamıştır. Afganistan’dan sonra tayin edildiği Kaluga bölgesinde iken generale bir şeyler olmuştur. Askerlik azmi ve şevki kırılan Bazanov’un saçları tamamıyla kırılmış ve şişmanlayıp derisi pörsümüştür. İçine kapanmış, sessiz birisine dönüşmüş ve arkadaş çevresinden iyice uzaklaşmış iken Bazanov’a general rütbesi verilmiştir (Makanin, 2008:112-13). Bazanov general unvanını aldıktan sonraki görevi süresince hiçbir savaşa katılmamış olması nedeniyle çevresindeki askerler tarafından “*General Hiç*” lakabıyla tanınmıştır (Makanin, 2008:45). Bazanov karargâhta Kafkasya halklarının dostluğunun güçlendirilmesinden, yerli ahaliyle Rusların ilişkilerinden sorumluydu. Karargahtaki diğer subaylar Bazanov’un görevinin içeriğini anlamadıkları için kendi aralarında onunla alay ederlerdi. Çünkü Bazanov’un Kaluga’da değişmiş bir kişiliğe bürünmesi ve tanınmaz bir duruma gelmesi neticesinde Kafkasya’da kudurmuş savaşın içinde etkin bir biçimde savaşamazdı artık. Onun savaş görevi “uzaktaki askeri birlikleri yönetmek ve bu askeri birliklerin yerel ahaliyle temasını sağlamak” idi. Ancak olmayan bir iletişim temasının yönetilmesi söz konusu olmadığından dolayı Bazanov’un karargahtaki görevi iyice belirsiz bir durum almıştır. Dağlık bölgelerdeki Rus askeri birliklerinin uğradığı sistematik yol kesmeleri ve yaşanan

yağmalamalar General Bazanov'un görevini iyice anlamsız hale soktu. İşte bu nedenlerle hiç kimse Bazanov'un odasına uğramadığı için tam bir özgürlük havası egemendir generalin odasında (Makanin, 2008:45). General Bazanov'un ilerlemiş yaşına ve kel kalmış kafasına rağmen Moskovalı genç bir kadın olan Lena ile yaptığı evlilik çevresindeki askerler arasında gülünç karşılanmıştır. General iyi niyetli bir koca olarak eşini Moskova'nın soğuk havasından kurtarmak ve görev yaptığı Kafkasya'ya daha yakın olması amacıyla Rostov civarında bir yazlık ev işine girmiştir. Lena ise yavaş ilerleyen yazlık ev içinden çok da memnun değildir ve yaşlı kocasını yazın tek başına deniz kenarına tatile gitmekle tehdit eder. Bazanov kendi emrinde görevli askerler olmadığı için yazlık evini bitirecek askerleri de bulamaz. Hatta Jilin'den bu konuda kendisine yardımcı olmasını istese de Jilin boşta işçisi olmadığı cevabını verir. Jilin'in Çeçenleri çalışmak için Bazanov'a önermesi ise oluşturduğu korku ve kuşku üzerine general tarafından reddedilir. Bazanov'un genç karısı Rostov'daki yazlık evin bitmesi için baskı yapmasına rağmen Bazanov çaresiz kalır ve ne yapacağını bilemez. (Makanin, 2008:46-7).

Kafkasya tarihi ve dağlı halklarının kültürü hakkında yazılmış eski tarihli kitapları okumak Bazanov'un savaşın ortasında bile olsa tutkusu haline gelmiştir. Generalde böyle bir tutkunun uyanmasında kendisine üst makamdan Kafkasya hakkında gelen bir kitapçığın okunmasının emredilmesi etkili olmuştur. Kafkasya'nın yerel ahalisi ile ilişkileri yöneten Bazanov bu durumu ilgiyle karşılamış ve kendisine tahsis edilen her tarafı çeken kablosuz telefonu ile de üstlerinden kendisine Kafkasya ile ilgili daha fazla tarihi kitapların gönderilmesini istemiştir. Sonuçta Bazanov'un Rostov'da ve Moskova'da aradığı bütün subaylar Rus askerleriyle Kafkasya'nın dağlı halkları arasında iletişimin nasıl sağlanacağını öğrettiği bu tür kitapların okunmasının ve anlaşılmasının Bazanov'a faydalı olacağını düşünmekte idiler. Bu sayede hiç olmazsa savaşın sert karakterini yumuşatmak, acımasız dağlıların Rus askerlerinin kellelerini hemen kesmesini önlemek ve dağlılarla iletişim kurmalarını sağlamaya çalışmalarını kolaylaştırmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle görmüş geçirmiş yaşlı asker Bazanov tamamıyla Kafkasya ve dağlıların tarihine gömülür (Makanin, 2008:49-50).

Kafkasya dağlı halklarının sahip oldukları kültür ve inançlar konusunda da Kolya Gusartsev'in Bazanov'a verdiği bilgiler de önem taşımaktadır. Gusartsev Kafkasya'da uzun süre hizmet etmiş ve Kafkasya halklarını iyi tanıyan bilgili bir asker olduğu için Bazanov'un yardımcısı olarak görevlendirilmiştir. Gusartsev Bazanov'a Kafkasya'da

dağların arasında yabani köylerde (aullarda) okuma yazma bilmeseler de iyi niyetli ve mükemmel insanların yaşamakta olduğunu anlatır. Rus askerlerinin savaştıkları Çeçenler ve İnguşlar bir zamanlar Hristiyan imişler ve onların yaşadıkları yerlere 15.yy'a ait Ortodoks tapınaklarının kalıntıları bile vardır. Hatta Bazanov tapınak harabelerini ve kalıntıların duvarlarını bizzat incelemiştir. Kafkasya'nın sıradağlarını aşip Çeçenlere kadar ulaşan Hristiyanlık köklerini sağlam olarak Kafkasya dağlarında salamamış. Hristiyanlık sadece güzel ve süslü mabetlerin içinde kalmış ve kök salamamış iken İslam'ın Kafkasya'ya sert, güçlü ve kanlı canlı bir biçimde gelmesi, derin maneviyatı vurgulaması, kan davasını yasaklaması, günah için kişinin kendisini sorumlu tutması gibi uygulamaları ile sağlamca yerleşmesine engel olamamıştır (Makanin, 2008:51-52).

Çeçenlerin geçmişte Hristiyan olduğuna dair Alexandre Grigorianz Kafkasya halklarının tarihi ve etnografik sentezini araştırıp sunduğu eserinde şunları yazmaktadır:

“Gürcistan gibi Hristiyanlık dininin köklü bir biçimde yerleştiği topraklara çok yakın yaşayan Çeçenler uzun süre çoktanrılı kaldılar. Terek ve Argun ırmakları arasında taştan haçlar ve eski Gürcü yazılı kilise kalıntıları, Matkok ve Kristine dağlarının doruklarında iki kilise kalıntısı bulunmasına rağmen Çeçenler pagan alışkanlıklarını devam ettirdiler. Doruklardaki kiliselerden birinde her sene St. George bayramı kutlanır ve diğer doruktaki kilise ise Meryem Ana'ya adanmıştır. Bu iki kilisenin içinde karmakarışık biçimde yığılmış geyik boynuzları, koyun ve koç postları vardı. Çeçen topraklarında Kaba-Erbi adı verilen bir kilisenin Gürcü kraliçesi Tamara tarafından inşa edildiği söylenir. Çevredeki Çeçenler Paskalya ve Trinite gibi bayramlarda buraya gelip tanrı adına öküz ve koyun kurban etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. Kutsal kilisenin duvarlarını kurbanların kanlarıyla ıslatırlar ve kurban edilen hayvanların boynuzlarını şarkılar, danslar ve at yarışları eşliğinde kilise duvarlarına asarlardı. Pagan unsurları eşliğinde uygulanan Hristiyanlık dininden sonra İslam'ın Çeçen topraklarına girişi 18. yüzyıl içinde Dağıstan tarafından gerçekleştirildi. Dağıstan sınırları içinde yaşayan bir Çeçen kabilesinin İslam'ı kabul etmesinden sonra gazavat mücadelesini başlatan Şeyh Mansur ve Şeyh Şamil etkisiyle İslam Çeçen

topraklarında sağlamca yerleşme olanağı buldu. 1839'da Şamil Dağıstan'daki Avar halkından çıkmış birisi olarak Çeçen ayaklanmasının lideri oldu” Çeçenler İslam’a sıkıca sarılmalarına karşılık olarak İslam öncesi alışkanlıkların devam ettirildiğine dair bilgiler de aynı kaynaktan şu şekilde yer almaktadır: “Çeçenler İslam dinine girmelerine karşılık geçmişten kalan birtakım batıl inançları ve çok tanrılı adetleri uzun zaman boyunca korudular. Örneğin kabuklu hayvanların önemli bir koruyucu rolüne inanmakta idiler. Sevgiyi simgelediğine inandıkları kabukları giysilere, beşiklere ve atların koşum takımlarına asarlardı. Anne-babalarının sevgisini almış çocukların kulaklarına bu sevginin onları bir an bile olsun onları terk etmemesi için takarlar ve böylelikle çocukları yazgıları nereye götürürse götürsün kabukların aynen denizin sesinin ve köpüğünün anısını taşıdıkları gibi sevgiyi de taşıdıklarını düşünürlerdi. Yakın zamana kadar bir ağılın ya da ahırın girişinde hayvanların üremesini arttırdığına ve kötü ruhları uzaklaştırdığına inanılan taşların ipe geçirilmiş olarak asılmasına rastlanırdı. Çakıl taşlarının kötülükten arındırıcı özelliğine inanılır ve bu nedenle ölmüşlerinin mezarına yerleştirilen çakıl taşlarının onları öteki dünyada ateşten koruyacağına inanırlardı” (Grigorianz, 1998:174-75).

Jilin’in yakıt ticaretini birlikte yaptığı Gusartsev Bazanov’a yardımcı olarak seçilmiştir. Gusartsev Jilin ile Bazanov’u tanıştırır. Çünkü Bazanov’un konumu ileride Jilin’in işine yarayabilir düşüncesindeydi. Bazanov, Gusartsev ve Jilin baş başa kaldıklarında Bazanov Kafkasya hakkında bildiği efsaneleri ve mitolojik yaratıkları anlatmaya başlar. Jilin o sırada ilk defa Asan kelimesini duyar. Hristiyanlık ve İslam dinlerinden önce Kafkasya’da pagan gelenekler ve tapınılan putlar varmış. Kafkasya’da en yüce put sayılan Asan Slavların Perun’u gibi bir şeydir. General Asan’ı *kocaman görünümlü, dev boyutlu ve iki eli olan bir kuş* olarak betimler. Bu ürkütücü tanrı zamanla unutulmuş, ama dağlıların bilinçlerinin dipsiz derinliğinde adı ışıldamaktadır. Asan unutulmuş olsa da kendi çağrılarını hala yollamaya devam etmektedir. Örnek olarak İslam kan davasını yasaklamasına karşılık daha eski ve daha derin köklere sahip olan Asan kan davasına izin vermektedir (Makanin, 2008:53).

Bazanov konuklarına Asan ve Kafkasya hakkında mitolojik bilgiler verirken coşar ve kendisinden geçer. General hiç de uzak olmadıkları hatta birlikte yaşadıkları ve görev yaptıkları Çeçen topraklarından bahsetmektedir. General korkunç idol Asan kuşuna karşı konuklarının ruhunu kuvvetlendirmek amacındadır. Bu arada konuklarının içkisini sürekli yenilediği için Gusartsev ve Jilin yudumların da etkisiyle dorukları beyazımsı iplikler gibi dizilmiş karlı Kafkas sıradağlarını, dağların arasındaki geçitleri, hatta düşen çığları bile gördüklerini sanmaya başlarlar. Jilin bir yudum daha aldığı içkinin etkisiyle korkunç kuş biçiminde olan idol Asan'ı ve onunla birlikte de Kafkasya'nın gururlu azınlıklarını da görebileceğini düşünür. Jilin sarhoş halde iken Kafkasların çok sayıdaki halklarını görür. Halklar birbirleriyle omuz omuza oturmuşlar, dağların geçitlerinde neredeyse üst üste yığılmış gibi bir halde Kafkas sıradağlarında ayaklarını aşağıya sallayarak oturmakta ve damaklarını şaklatarak kendi özgün dillerinde konuşmaktadırlar. Jilin uyumak istemenin verdiği sersemlik içinde düzgün sıralar halinde yürüyen Yunanlı askerlerin trampet seslerini bile duyar ama uyku daha baskın hale gelmeye başlar. Yine de Jilin bakışlarını Bazanov'un ağzına ve ondan çıkan sözlere bırakır. Kocaman piramitleri ve yanı başındaki yırtık pırtık elbiseler içinde ellerinde mızrakları olan yarı çıplak adamları görmeye başlar. Kuş tanrı burada yeniden ortaya çıkar ve Jilin'i sakinleştirir. Tanrı kuş tuhaf sesiyle Jilin'e bu yarı çıplak sefil haldeki askerlerden korkmaması gerektiğini söyler ve onu bu konuda ikna etmeyi başarır. Tanrı kuş oynak bir şeyler şakıdıktan sonra Jilin'e göz kırpar ve cesur savaşçı olarak seslendiği Jilin'e yarı çıplak askerlerin hepsinin kendisinden bahsedeceğini anlatarak uyumasını söyler. (Makanin, 2008:53-54).

Jilin Grozni'de sokakta iken ansızın kendisine yaklaşan yaşlı Çeçen köylüleri ile kendisi arasında geçen konuşmalardan bahseder ve olayın sonucunu mitolojik varlık olan Asan'a bağlamak ve merakını gidermek niyetindedir. Yaşlı Çeçenler Jilin'e Saşık diye seslenerek yaklaşırlar ve mazot isterler. Ekin zamanı köylülere çok gerekli olan mazot Jilin'de fazlasıyla vardır ve Jilin sırf ileride başına dert çıkarmasınlar diye onların mazot, yağ isteklerini yerine getirir. Köylüler borçlarını ödeyeceklerine dair söz verseler de yapı olarak unutkan olduklarının Jilin çok iyi farkındadır. Ama Jilin köylülerin bu yapısını dürüst olmalarına yorumlar. Ona göre dürüst insan aklında tutmaz, yalancı ve palavracı insanlar borçlarını çok iyi ve çok net bir biçimde aklında tutmak zorundadır. Sonunda Jilin yaşlı Çeçen köylülerine merakını yenemeyerek Asan'ı sorar. Bilemez ve cevap

veremez oluşlarını Jilin yaşlıların bu türden şeylerin ulu orta konuşulmaması gerektiğine inanmaları biçiminde düşünür. Yaşlıların suskunluğa gömülmeleri, yüzlerinin belirsizleşmesi, belki de karanlığı tedirgin etmekten korkmaları da bunun işareti olabilir. Ya da yaşlı Çeçenler için kendilerine yabancı olan bir Rus insanının kendi geçmişlerindeki kadim bir bilgiyi bilmesi onlara utanç vermiş de olabilirdi. Jilin'in sadık adamı Çeçen Ruslan dağların yükseklerinde yaşı yüze varmış Çeçen ihtiyarların yaşadığından bahseder. Bu ihtiyarlar yaşadıkları sürece kayda değer bir şeyler hatırlamasalar da bazen ölmekte olan bir ihtiyar hayatın sonuna geldiğini anladığında hiçbir neden olmaksızın Asan'ın adını anar (Makanin, 2008:54-55).

General Bazanov kendi evinde verdiği ziyafet vesilesi ile konuklarına hem genç eşi Lena'yı tanıtmaya şansı bulmuş hem de Kafkasya ile ilgili okuduklarını anlatmak ve derin bilgisini göstermek için konuklarının varlığından istifade eder. Ama Bazanov konuya başka bir mesele olan Kafkasya dağlılarının el falına baktıklarını yeni öğrenmiş olmasından giriş yapmayı tercih eder. Dağlıların el falı kendilerine özgü bir olup Çingenelerin falından tamamıyla farklıdır. Dağlıların özel sezgileri olduğu gibi eldeki çizgilerin fantastik anlamları vardır. Dağlıların başkalarının hayat sürelerini tam tamına bilmeleri Jilin'e çok ilginç gelir. Çünkü her dağlının kan davası dahil olmak üzere tehlikeli bir hayat tarzları vardır. Bu hayat tarzında her zaman hançer ve mermi hazır bir halde beklemektedir. Dağlılar Yunanlılardan kalma bir bilgi olarak burçların işaretlerini de hesaba katmaktadır. Çünkü tarihte Grekler toplu olarak Kafkasya'yı bir tsunami gibi baştanbaşa geçmişler ve Perslere varıncaya dek karşılarına çıkan bütün halkları yenmiştir. Bazanov el falı meselesinden sıkıldıktan sonra konuya Kafkasya halklarının tanrıları, eski ayinleri, kurban merasimleri, savaşları, kahramanları hakkında konuşarak devam etmek ister. Dyala (Çeçen ve İnguşlarda), Gal-Yerda, Siyeli gibi tanrılar bir zamanlar çok meşhur olmalarına karşılık zaman içinde yok olmalarına rağmen "Asan" bir kahraman gibi akıllarda kalmış ve diğer tanrılardan daha eski olduğu halde günümüze kadar ismi bir tekerleme içinde kalsa bile ulaşmayı başarmıştır. Kuşkusuz günümüzde Asan da yok olmasına karşılık ondan geldiği var sayılan ve insanlara ad olarak konulan Anu ismi kalmış. Asan başka ulusların dini mitolojisinde geçen tanrılara da isim olmuştur: Laklarda Ass, Abazinlerde Asntsva, Abazalarda Ansva olmuştur. Çeçenistan'da kabaca yontulmuş kuşa benzer taşlar bulunan Assinovski geçidinde yaşayanların dilinde Asan idolünden kalma "Asan kan istiyor" şeklinde ürkütücü bir tekerleme olarak söylenegelmiştir. Bir

tek bu deyim'in içinde geçmekle Asan bir idol olarak zamana çakılı kalmayı başarmıştır. Yaşlı dağlıların ölürken bazen bu üç kelimeyi telaffuz ettikleri söylenmektedir. Bilinçaltının böylesi bir boşaltımı ve aslına bakılırsa ölüm öncesi sayıklama gibi bir şeydir. Lanetli zamanın silip attığı kırıntı olan bu cümle akılda kalmış olmakla ve dilde bir mırıldanma biçiminde de olsa asırların içinden sürünerek gelmiştir. Akıllarda kalan bu cümle somut anlamını kaybetmiş olsa da yine de canlıdır ve düşe kalka kimseye ihtiyacı olmadan yaşamaya devam etmektedir. Şimdi ise militanlar kendi dağlarını, evlerini, çocuklarını korumak için bu üç sağlam, belki de pek de açık olmayan “*Asan kan istiyor*” cümlesine istedikleri anlamı yükleyecek bir biçimde çok amaçlı bir çağrı olarak yapışmışlardır. Asan adını Çeçenler unutmuş olsalar da General Bazanov eski kitapların arasında dirsek çürüterek çok zaman harcamak suretiyle haberdar olmayı başarmış ve bu değerli bilgiyi çevresine aktarmak için çırpınıp durmaktadır (Makanin, 2008:121-22).

Bazanov tarafından Çeçenler hakkında verilen tarihi bilgilerin benzeri Alexandre Grigorianz tarafından Çeçenler ile aynı kökenden gelen, aynı kültürel değerleri ve gelenekleri paylaşan İnguşlar hakkında da verilmektedir. İnguşlar İslam dinini 19. yüzyıl ikinci yarısında sufi misyonerlerinin çabaları sonucunda kabul etmeden önce İnguşlar çoktanrılı bir inanç yapısına sahiptiler. Kafkasya dağlarının güneyindeki Gürcülerin İnguşlar üzerinde uzun süren egemenlikleri sonucunda Hristiyanlık dininin etkisi İnguşlar üzerinde görülmüş ve böylece pagan unsurlar ve Hristiyanlık iç içe geçmiştir. Aynen Çeçenlerde olduğu gibi İnguşlar da yağmur yağdırmak, çocuk sahibi olmak ya da gökten gelecek başka iyilikler için başvurdukları ve “yerdas” adını verdikleri kutsal kayalara tapıyorlardı. Öteki tanrılardan üstün olduğuna inandıkları Dayle’ye taparlar ve biri sonbaharda diğeri ilkbaharda olmak üzere yılda iki kez tutulan uzun oruç döneminden sonra bayram kutlaması yaparlardı. Bu bayramlarda başrahip Dayle’ye kurban edilecek kuzuları kutsar, sonra hayvanların iç organlarını inceler, tanrının bu kurbanı kabul edip etmediğine, en sonunda da kurbanın etinin yenilip yenmeyeceğine karar verirdi. Özellikle cenaze törenlerinde “yerdas” denilen kutsal kayalara kurban verilirdi. Ölenin ailesi yoksul ise koyunu olanlardan bir ya da iki koyun isterler ve göreneklere göre bu isteğin reddedilmemesi gerekirdi. Bu koyunları alan yoksul aile üyeleri evine götürüp oturtulmuş, giydirilmiş, bazen eline bir pipo verilmiş, sanki kendine sunulacakları bekleyen ölüye kurban ederlerdi ve kurbanın etleri aileyle dostları arasında pay edilirdi (Grigorianz, 1998:182).

Bazanov Jilin'e Çeçen ihtiyarların ona kimi zaman Asan diye seslenip seslenmediklerini sorar. Merak etmesinin sebebini kendi adının da Aleksandr olmasına bağlar ve Bazanov'a telefon açan Çeçenler yaşlı generale Asan Pavloviç diye seslenmektedir. Jilin bu konuda emin değilmiş gibi cevaplar verse de arada sırada Asan ismini duyduğunu hatırlar gibi olur. Bazanov Çeçenlerin Aleksandr yerine Asan demelerini çok iyi Rusça bilmelerine karşılık hızlı konuşmalarına da bağlar. Gusartsev söze karışarak Jilin'e Çeçen ihtiyarların Asan dediğine tanık olduğunu bildirir. Bazanov Asan'ın bir idol kahraman olarak nereden, nasıl ve ne zaman ortaya çıktığını iki bin yıl önce yenilmez ilah gibi eski halkların bilincinde yer edinen kişi olan Makedonyalı Büyük İskender ismini gündeme getirir. Bazanov'a göre Çeçenlerde Aslan, Abhazlarda Sandro ve Gürcülerde Aleksandr olarak bilinen ve İskender, Skanderbeg gibi farklı söylenişleri olan isimlerin Aleksandr olduğunu iddia eder. Tüm bunlar eski Yunanlılarla Kafkasyalı dağlıların iki bin yıl öncesinin meydan savaşlarının yankılarıdır. Makedonyalının izleri isimlere kazınmıştır. Üstelik Kafkasya halklarına dağlı denmesinin nedeni de Makedonyalı İskender'in Kafkasya'ya gelmesidir. O zamanda Kafkasya'da yaşayan halklar İskender'den korunmak için dağların yükseklerine kaçmış, başaranlar hayatta kalmış diğerleri ise ortadan kaldırılmıştır. Asan o zamandan sonra Büyük İskender'e denge olarak ortaya çıkmış ve Asan onun adından türetilmiştir. Bazanov'un hipotezinin bir sonucu olarak Asan İskender'den kalma bir gelenek olarak kan istemektedir. Asan Kafkasya dağlıları tarafından inandıkları kült gereği bir zorunluluk ve öz savunma olarak Yunanlıların savaş dehasından korunmak için kendi idollerini yarattılar (Makanin, 2008:123-26). Bazanov Asan hakkındaki iddialarına başka bir bakış açısıyla devam eder. Asan kelimesi kimi militan birliklerinde parola gibi bir şeye dönüşmüştür. Mesela Rus askeri konvoyu dağ geçidinde ilerlerken ya da Ruslara ait bir helikopter zorunlu iniş yaptığında veya düştüğünde Çeçenlerin telsizle ilettikleri mesaj "Asan kan istiyor" biçimindedir. Üstelik bu mesajı Çeçenlerle birlikte Ruslara karşı savaşan diğer Kafkas halkları da Rusça bildikleri ve konuştukları için kolayca anlar ve yerine getirirler. Ama yine Bazanov'a göre Aleksandr adını taşıyan yüksek rütbeli bütün Rus subayları dağlı ihtiyarların gözünde birer Asan'dır. Bazanov, Jilin, Hvorostinin taşıdıkları Aleksandr ya da Saşa isminin bir doğal sonucu olarak Asan'dır. Jilin elindeki telsizle frekansları karıştırırken bir konuşmaya takılır ve konuşmada "Asan para istiyor" cümlesini duyduklarında hep birlikte kahkahayı basarlar. Gülüşmelerden sonra Jilin kendi Asan'ının iki yüzü olduğunu, eğer federallerle pazarlık yapıyorsa para istediğini, öbür

türlü bir konvoyu hücum emri ise kan istediğini vurgular. Jilin'in bu iddiasına karşılık General Bazanov kendi savlarını ve tezlerini savunmayı sürdürür. Bazanov'a göre Asan dağlarda bir yerlerde oturmaktadır. Jilin Bazanov'un savına güler. Jilin'e göre Bazanov'un Asan'ı dağlarda bir yerlerde üç kuruşsuz bir halde yıkanma nedir bilmeden oturmaktadır ve dağdan inip kendisine en kötüsünden bir kutu sigara bile alamadan tıpkı kışlaktaki militanlar gibi izmaritleri içmektedir (Makanin, 2008:123-31).

Jilin hayatının belki de en son yakıt satışı işi olacağını bilmeden dağ yolunda mahzur kalan bir Çeçen konvoyunun yardımına koşar ve onlarla mazot pazarlığı yapar. Paraları getiren Çeçen aracı ile ön koltukta iken yayılım ateşi Çeçeni hemencecik öldürür ama Jilin göğsüne iki kurşun almıştır. Jilin'in kullandığı jip uçuşuma yuvarlanır. Yardıma gelen asker Kramarenko Jilin'i özenle araçtan çıkarır. Bu sırada üç ihtiyardan ve bir hayduttan oluşan Çeçenler bu özenli uğraşmayı izlerler. Çeçenler Asan olarak adlandırdıkları ve Saşık diye seslendikleri Jilin'in kanlar içinde kalmış bedeninin ezilmiş arabanın içinden çıkarıldığına çok dikkatli bir biçimde bakmaktadırlar. Çeçenler kendilerinden olan aracıyı almaya gelmişler ve onunda ölü olduğunu anlayınca donakalmışlardı. Aracının yanı başındaki paraları görmelerine rağmen almaya cesaret edemediler. Çünkü paraları almaya kalksalar belki de Jilin kızacaktır. Çünkü Asan yaralı da olsa yine Asan'dır. Jilin Kramarenko tarafından götürülmüş ve hastaneye yetiştirilmek istenmiş olmasına karşılık üç gün boyunca otların üstüne saçılmış bir biçimde duran paraları Çeçenlerden hiç kimse almaya cesaret edememiştir. Bunda da Asan adının oluşturduğu korku ve hakkında etrafta yayılan efsane etkili olmuştur (Makanin, 2008:408-14).

3.5. Rus Edebiyatında ve Makanin'in Eserlerinde Tutsaklık ve Kölelik

Rus edebiyatında Kafkasya teması doğrultusunda eserler veren edebiyatçıların ortak noktası Kafkasya'da Ruslar ve dağlı halklar arasında yaşanan çetin mücadeleler içinde tutsak düşen ve köle yapılan kahramanlara değinmiş olmalarıdır. Kafkasya temalı eserler veren Rus edebiyatının öncü yazarları tutsak düşen kahramanları genelde Rus askerleri olarak, onları kurtaran kahramanları da Kafkasyalı kadınlar olarak belirlemiştir. Özellikle bu alanda Kafkasya'yı Rusya'ya tanıtan Puşkin'in "Kafkas Tutsağı" poeması örnek teşkil etmiş ve onun izinden giden Lermontov, Bestujev-Marlinski, Tolstoy gibi edebiyatçılar da oluşturulan geleneğe uygun başlıklar ve içerikler seçerek benzer edebiyat çalışmaları ortaya koymuştur. Makanin de vermiş olduğu Kafkasya temalı eserler dolayısı

ile Kafkasya temasını sanatına başarılı bir biçimde taşıyan edebiyatçılar grubuna dahil olmuştur. Ayrıca Mekanin Rus edebiyatında Kafkasya temasını işleyen Rus edebiyatçıların geleneğine uygun olarak Kafkasya teması doğrultusunda yazdığı eserlerde tutsak düşme ve köle olma konusuna da değinmiştir. Mekanin bütünüyle Kafkasya teması kapsamında yazdığı “Kafkasyalı Tutsak” (1995) ve “Asan” (2008) eserlerinde Kafkasya’da Çeçenlere karşı savaşan Rus askerlerini ön planda işlemekle birlikte arka planda tutsak düşen Rus askeri ya da dağlı halklardan olan bireylerin içinde bulundukları ruh hallerini de konu içine taşımıştır. Özellikle Asan romanında Çeçenlere tutsak düşen Rus askerlerinin annelerinin umutsuzca da olsa çocuklarını kurtarma yolunda harcadıkları gayretli yaklaşımlar ve çözüm geliştirme yöntemleri dikkate değerdir. Mekanin “Kafkasyalı Tutsak” öyküsünde birbirleriyle iletişim kuran Rus ve Kafkasyalı unsurlara yer vermekle birlikte taraflar birbirlerini karşılıklı olarak kendi tutsağı olarak yansıtmayı tercih ederler. Bu nedenle Mekanin’in bu öyküsünde tutsak olan ve tutsak alan karakterlerin konumları bulundukları yerlere ve içinde bulundukları şartlara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Mekanin “Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı” romanında tutsak ve köle kavramına farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu romanda Kafkasyalı bireylerin ya da Rus askerlerin tutsak ya da köle olma durumları söz konusu değildir. Ancak bekçi yazar Petroviç’in kendi ruhunu ve yazarlık onurunu ayakta tutmak adına kendisini daha iyi ve daha özgür hissettiğine inandığı underground dünyasında kendi tutkularının ve inandığı ilkelerinin tutsağı olmuştur. Kardeş Venedikt (Venya) Petroviç dahi bir ressam iken kendisini devletin mahkemesinde yapılan düzmece bir yargılamadan sonra akıl hastanesinin bir odasında ilaç tedavilerinin sırasında akıl sağlığını kaybetmiş bir tutsak olarak bulur.

Kafkasya’da Ruslar ve dağlılar arasında geçen savaşlarda tutsak düşen Rus subayları istenen kefalet miktarı aileleri tarafından ödenene kadar tutsak olarak dağlıların elinde kalmak zorunda idiler. Rus subaylarının tutsak kaldıkları süre subay ailesinin maddi durumu ile bağlantılı olarak değişmekte idi. Esir düşen Rus subayının durumunun anlatan şu cümleler ibret vericidir: “*Tutsak değişimi sırasında Rus askerleri uzaktaki dağlılar grubundan ayrılıp kendilerine doğru güçlkle ilerleyen bir adam gördüler. Ayakları çıplaktı ve yürürken büyük acılar çektiği anlaşılyordu. Bu kişi özgürlüğü satın alınmış olan subaydı. Korkunç bir ameliyattan geçirilmişti. Onu tutuklayanlar kaçmasını engellemek için hemen tabanlarının altını yarmışlar ve yarıklarına kırılmış at kılı doldurmuşlardı. Sonra da yaranın kapanması için dağ otlarıyla tedavi etmişlerdi. Bu*

adam Çerkezlerin tutsağıydı”. 1780-1864 Kafkasya savaşları boyunca çok sayıda Rus askeri Çerkezlerin eline düştü. Bazıları ailelerinin istenen yüksek kefaletleri ödeyecek kadar zengin olması sayesinde kurtuluyor, diğerleri ise ancak Rusların köyleri ele geçirmeleri sonrasında özgürlüklerine kavuşuyordu. Ancak Rus tutsakların esaret dönemi boyunca yaşadıkları anıları anlatmaları Ruslarda Kafkas insanına ve kültürüne karşı olan merakı arttırmıştır. Çerkez kızlarının güzelliği, erkeklerinin cesareti, atlara ve silahlara olan düşkünlükleri ve tutkularını anlatan bu tanıklıklar bir “Kafkas Tutsağı” efsanesinin doğmasına yol açar. Dönemin en büyük iki Rus şairi olan Puşkin ve Lermontov da bunlardan esinlenerek “Kafkas Tutsağı” adı altında birer poema yazdılar. Bundan otuz yıl sonra Lev Tolstoy da aynı adı taşıyan bir öykü yazdı. Bu eserlerin hepsinde de bir Rus tutsağına olan aşkı uğruna yaşamını feda eden genç ve güzel Çerkez kızı anlatılmaktadır. Ama gerçekte olanlarla edebiyatta anlatılanlar arasında farklılıklar yaşanmaktaydı. Tutukluluk süreleri ve koşulları meslekteki konumlarına, onları ellerinde tutan dağlıların içinde bulundukları ruh hallerine ya da içinde yaşamak zorunda kaldıkları çevreye uyum sağlama yeteneklerine göre değişiklik gösteriyordu. Genel olarak subaylar birkaç ay süren görüşmelerden sonra kefaletle serbest bırakılıyordu. Sıradan askerlere gelince Çerkezlerin elinde kalma süreleri uzun yılları bulabiliyor ve en berbat işleri yapmak zorunda kalıyorlardı. Kaçmamaları için geceleri zincirleniyordu. Bir köyde bir ya da iki yıl kaldıktan sonra sahipleri tarafından uzaktaki başka köylerde yaşayan dağlılara satma kararı alabiliyor ve kaçma şansları iyice azaltılıyordu. Savaş dışında da Çerkezlerin Karadeniz kıyılarında ve Kuban ovalarında yerleştirilen Rus veya Kazak köylülerinin kaçırılan çocukları da hayatlarının büyük bir kısmını dağlıların yanında köle olarak geçirmeye mahkum idiler (Grigorianz, 1998:105-6).

Tolstoy’un “Kafkas Tutsağı” (1872) öyküsünde Kafkasya’nın dağlı halklarından birisi olan Tatarlara tutsak düşen bir Rus askeri örneği vardır. Tutsak düşen Jilin başına gelenlere katlanmayı başarmak adına hayattan kopmamaya ve çevresindeki insanlarla iletişim kurmaya özen gösterir. Ayrıca bildikleriyle, hüneri ve sanatıyla dağlılara faydalı olma isteği ve çabası taşır. Öykünün başında da belirtildiği üzere Jilin Kafkasya’da Rus ordusunda subay olarak görev yapmakta iken annesinin gönderdiği mektupta bahsettiği dönmesi isteğini yerine getirmek için yola çıkar. Jilin arkadaşı Kostilin ile Tatarlara tutsak düşer. Ancak Jilin’i tutsak alan Tatar onu bir başka Tatara borçlarına karşılık olarak satar. Jilin kurtulması için kendisinden istenilen fidyeye itiraz eder, kabul etmez. Jilin ve

sahibinin kızı Dina arasında kendiliğinden başlayan diyalog sayesinde hayat biraz kolaylaşır. Jilin zamanla güven kazanır. Sanatı ve hüneri sayesinde çevresine yardımcı olur. Jilin bulunduğu aul ortamına uyum sağlamanın yanı sıra kaçmayı hiç aklından geçirmez. Jilin esir düştüğü köyde Tatarlara kendisini sevdirdikten ve onların kendisine güvenmesini sağladıktan sonra rahatça gezmekte ve çevredekilerle serbestçe konuşabilmektedir. Kendisini satın alan efendisine bir yaşlının kim olduğunu sorduğunda ve cevap olarak onun hakkında dinlediği bilgide Kafkas kültürünün belirli çizgileri karşımıza çıkmaktadır. Bir zamanlar köyün en yiğit ve en zengin bir adamı olan bu ihtiyar çok sayıda Rus öldürmesiyle ünlenmiştir. Üç karısı ve sekiz oğluyla yaşamakta iken köye baskın yapan ve köydeki bütün evleri ateşe veren Ruslar yaşlı adamın ailesini ortadan kaldırırlar. Sekiz oğlundan yedisi ölmüş yaşlı adamın hayatta kalan son oğlu da kendiliğinden Ruslara teslim olmuştur. Yaşlı adam da Ruslara teslim olur ve Ruslarla birlikte üç ay yaşar. Sonunda oğlunun yerini öğrenir, onu bulur. Yapmış olduğu davranışın ihanet olduğunu düşünerek oğlunu öldürür. Sonrasında kaçan yaşlı adam savaşmayı bırakır ve Mekke'ye giderek hacı olur (Tolstoy, 1872:152-53).

Tolstoy'un "Baskın" (1853) öyküsünde tutsak aldığı insanlara konuk gibi davranan ve elinden gelen iyilikleri tutsaklarından esirgemeyen bir Çerkez kızından bahsedilir. Çerkez kızının kendisini Marlinski-Lermontov eserlerindeki zamanın kahramanlarına benzetmeye çalışan bir Rus subay sevgilisi vardır. Teğmen kibirli ve ünlü olma hayaliyle yaşar durur. Nefret, öç alma ve hor görme duygularıyla yaşayan bu subay sürekli düşmanları olduğuna ve onlardan intikam alması gerektiğine inanan birisidir. Tatarlardan birilerini öldürmek için fırsat kollar ve her an tetikte olmasını sağlayan hançerini üzerinden hiç çıkarmaz. Subayın Çerkez kız arkadaşı ise geceleri Tanrıya yakarır ve arkadaşlarının kendisini anlayamamalarından acı çekermiş. Konuklarıyla çıktığı dağlardaki gece keşiflerinden birinde bacağından vurduğu bir düşman Çeçeni tutsak almış ve yedi hafta boyunca Çeçenin yarasını iyileştirmek için uğraşmış, ona çok iyi bakmış, yakın bir dostuymuş gibi bir dediğini iki etmemiştir. İyileştiğinde ise kendisine hediyelerle salıvermiştir (Tolstoy, 1872:12-14)

Alexandre Dumas "Kafkaslar" eserinde kölelikten ve köylerin basılıp insanların kaçırılıp köle pazarlarında bir eşya ve bir hayvan gibi satılmasından söz eder. Gürcistan'da Tiflis'ten çıkıp İmereti bölgesine gittiğinde kendisini Gürcü topraklarının dışına çıkmış gibi hisseder. Çünkü oradaki insanların konuştukları dil bambaşkadır ve

Gürcü dilinin bir kolu olmasına karşılık anlamak ve anlaşmak mümkün değildir. Ancak İmereti bölgesinin insanları güzellikleri ile bilinmektedir. Bu bölgeye baskın yapan Lazlar köyleri basıyorlar ve çocukları kaçırıp Trabzon'a satmaya götürüyorlardı. Bundan dolayı Batum konsolosu önceliği köle ticareti yapılmasını engellemek üzere belirlemişti. Kaçırılan kadınları ise çoğunlukla Türk paşaları ya da zenginleri satın almaktaydı (Dumas, 1858:529-30). Dumas Kafkaslardan tamamen ayrılmak üzere Poti limanında gemiye bindiğinde kaptanın yol arkadaşları ile tanışıp tanışmadığına dair esprisiyle karşılaşır. Gemide bir Kabartay ihtiyarın denetimi altında on yaşından yirmi yaşına dek kızlardan oluşan yetmiş seksen kadar Kabartay yolcu vardır ve hepsi İstanbul'a gitmektedir. Elllerinde pasaportu olan kadın ve kızlardan oluşan yolcular bir paşanın ya da bir zenginin haremine girmenin hayalini kurmaktadır (Dumas, 1858:590).

Kafkasya'da Çerkez toplumunda bireyler özgürler ve köleler olmak üzere iki yapı içerisinde yer alması durumu çocukların satılmasında yasal boşlukların oluşmasına neden olsa da Kafkasya'da iken köle sahipleri köleleri üzerinde sıkı denetim uygulamakta idi. Kölelerinin çocuklarını satanlar ve bunu denetleyenler yine onlardı. Çerkezlerin Osmanlı topraklarına göç etmesi sonrasında toplumla bütünleşme süreci kölelerin üzerinde sahiplerinin denetimlerinin gevşemesine neden oldu. İngiliz Büyükelçisi Sir H. Elliot Çerkez ailelerin çocuklarını "yaşam koşullarını iyileştirmek gibi samimi bir niyetle" sattıklarını belirtir. Böylelikle Türk kızlarına verilen eğitimin aynısını alan Çerkez kızları ileride paşalar için iyi bir eş adayı olarak belirliyorlardı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Köle Dairesi şefi W.H. Wylde gözlemlerini raporunda: "Beyaz köle birçok durumda gönüllü bir kurbandır. Bir Türk paşasının ya da beyinin haremine girmek Çerkez ve Gürcü kızların en büyük arzusudur. Türkler bu kızları edinmek için büyük bir istek duydukları gibi bu kızlar da gitmeye heveslidir. Aileler ise bunun bir onur olduğunu düşünerek çocuklarını verirler. Bunda sağlam parasal çıkarları vardır. Hiçbir mekanizma da bu ticareti engellemeye yetmez" biçiminde açıklamaktadır. Çerkezler arasında kalıtsal köle kastının varlığı, önderlerin/köle sahiplerinin denetimlerini yitirmesi, ailelerin çocukları ve kendileri için daha iyi bir gelecek istemeleri, bizzat kölelerin buna istekli oluşları çocuk satmayı Çerkez aileler açısından iyice kolaylaştırmakta idi (Erdem, 1996:70-71).

Çerkezlerde toplumun prensler, soylular, özgür insanlar ve köleler olarak bölünmesinin tersine Çeçenlerde herkes ilkesel olarak soylu ve eşit olarak doğdukları kabul edilirdi. Bunun yanında Çeçenlerin baskınlar sonucunda kaçırdıkları ve savaşlarda

elde ettikleri köleleri de vardı. Çeçenler ellerindeki kölelerini satmak için Karadeniz’de Anapa, Hazar Denizi kıyısında enderi limanlarına gelmekte idiler. Çeçenlerde köleler lay ve yasir olmak üzere iki gruba ayrılmakta idi. Yasir ödenen fidye karşılığında özgürlüğünü elde etme hakkına ve şansına sahip iken lay’ın böyle bir durumu yoktu. Lay kökenini ve dinini unutmuş bir kişi olarak sahibinin ayrılmaz bir malı olmuş hükmü görmekte idi. Sahipleri laylar üzerinde sınırsız haklara sahip idi. Onları istediği zaman satabilir, cezalandırabilir ve hatta öldürebilirdi. Çeçenler özgürlüğüne kavuşturmayı kabul ettikleri kölenin eline iki tanık huzurunda bir kadı tarafından yazılmış ve imzalanmış bir belge verirler. Sonrasında ize özgür olmuş olan köle özgür köylülerle aynı haklara sahip olurdu. Efendisinin yanında kalmayı tercih eden özgür olmuş köle genellikle ideal olarak efendisinin ailesinden bir kadınla evlenerek geniş ailenin bir üyesi olmayı seçerdi (Grigorianz, 1998:172).

Anadolu’nun kuzey doğu ucundaki halkların özellikle Lazların ve Çürüksu (Kobuleti) Gürcülerinin adam kaçırmayı bir alışkanlık haline getirdikleri biliniyordu. Örnek olarak Karadeniz’in Kafkasya kıyısında meydana gelen bir gemi kazası sonrasında Türkler Gürcüler tarafından köle olarak ele geçirilmiş ise de Poti şehrindeki Osmanlı Konsolosluğu’nun çabaları sonucunda Ruslar tarafından özgürlüklerine kavuşturulmuş ve serbest bırakılmıştı. Rakip Kafkas aşiretleri de çoğunluğu küçük kız ve erkek çocuklardan oluşan kişileri baskınlar sonucunda kaçırıyor ve Osmanlılara satıyorlardı. Çerkez aşiretleri de 1860 sonrasında Osmanlı’ya göç ettikten sonra adam kaçırmayı geleneğini sürdürdüler. Müslüman kızları kaçırdıkları gibi Müslüman olmayan halkın kızlarını da kaçırıyorlardı (Erdem, 1996:65-66).

Kafkasya’nın Dağıstan bölgesinin köklü halklarından birisi olan Lezgiler tutsak aldıkları kölelerine yaptıkları kötü muameleler ile ünlüdür. Lezgiler yaşadıkları yerlerin verimsiz olmasından dolayı yoksunluğa öyle dayanıklıydılar ki Gürcüler Dağıstan’ın bazı bölgelerindeki dağlılara uzun zaman çıplak göğüslü adamlar anlamına gelen “glukodarlar” lakabını takmışlardı. Gerçekten de bu insanlar bir gömlekleri bile olmayacak kadar yoksul idiler. Esirlerine görece iyi davranan ve hatta onları azat etmeye kadar giden Çerkezlerin tersine Lezgiler zalimlikleri ile ün yapmıştı. Düşmanlarının sağ ellerini daha sonra kapılarına çakmak için kesme alışkanlıkları vardı ve aullarındaki insanlar bu kesik ellerin sayısı kadar saygın olurlardı. Aleksandre Dumas “Kafkaslar” kitabında bu konuyla ilgili bir öyküye yer verir: *Lezgiler Çilda’ya indiler ve Dudayev*

ilçesi şefinin evine saldırdılar. Şefin Suzyakov adında Ermeni bir sekreteri vardı. Savaşın ortasında bu kargaşalıktan kurtulacağını umarak yere yatıp ölmüş taklidi yaptı. Karanlıkta ona çarpan bir Lezgi düşman ölüsü olduğunu sandı ve de yanlışlıkla da olsa sol elini kesti. Ermeni sekreter çılgın atmamak için bütün gücüyle kendini tuttu. Ermeni için büyük bir şanssızlık olarak Lezgi oradan çıkınca yaptığı yanlışlığı fark etti, sol eli kesmişti, bu çok utanç verici bir şeydi. Geri dönüp öteki eli de kesti. Suzyakov iki eli kesik olarak hayatını şimdi Telavi şehrinde polis şefi olarak sürdürmektedir.” Albay Bernard Eugène Antoine Rottiers’in 1829’da Brüksel’de yayınlanan “Tiflis’ten Konstantinopl’e Giden Yol” (Itinéraire de Tiflis a Constantinople) eserinde Lezgilerin hayat tarzından şu şekilde bahsedilmektedir: “Lezgiler sadece yağmayla yaşardı. İlkbaharın ilk günleriyle birlikte erişilmez barınaklarından çıkarak henüz karlarla kaplı dağlarını terk ederler. Irmakların sığ yerlerine, yolların ve geçitlerin kenarlarındaki ormanlara saklanırlar ve kurbanlarını beklerler. Sürüsüyle bir çoban, küçük bir tüccar kervanı veya tek başına bir yolcu Lezgiler için av demektir. Avlarını bulmak için sıklıkla köylere hatta şehirlere kadar giderler. Giderken de ya karşılığında bir fidye almak ya da kendi köleleri olarak kullanmak için esirlerini de yanlarında götürürler. Tutukluların kaçmamaları için uyguladıkları yöntem korkunç bir ustalıkla yapılan bir ameliyattır. Tutuklularını korumakta ilk günler belli bir umursamazlık gösterirler ve bazılarının kaçmayı deneyeceği kadar zor işlerde kullanarak kötü muamele ederler. Ama kaçanlar bölgeyi tanımadıkları için kolayca yakalanırlar. Sonra bu denemeyi yinelememeleri için Lezgiler tutuklunun ayağının tabanını yararlar ve yaranın içine at kılı doldururlar. Kısa bir süre sonra yara kapanır ve iyileşmiş gibi görünür. Ama zavallı adam tabanının üstüne basarsa korkunç ağrılar çeker ve artık ayaklarının ucuna basarak yürümek zorunda kalır” (Grigorian, 1998:188-89).

Makanin’in “Kafkasyalı Tutsak” öyküsünde Rus komutan Yarbay Petroviç Gurov ve bölgesinde sözü geçen birisi olan Çeçen Alibekov arasında geçen konuşmalar Kafkasya’da Rusların mı yoksa dağlıların mı tutsak olduğu sorusuna cevap olabilecek nitelik taşımaktadır. Askerlerinin yitecek ihtiyacını karşılamak isteyen Gurov ile yiyecek karşılığında silah isteyen Alibekov konuyu tutsak olmak meselesine taşırlar. Alibekov ise Gurov’dan daha çok miktarda silah ve cephane koparmanın peşindedir. Gurov ise dediklerini yaptırmak ve Alibekov’a korku vermek için çevresindeki Rus askerlerine bakmasını ve tutsak olduğunu söyler. Alibekov’un Gurov’a Kafkas dağlarına bakmasını istemesi, asıl onun ve askerlerinin tutsak olduğunu dolayısıyla Kafkasya’nın Ruslar için

çok tehlikeli bir bölge olduğunu hatırlatması Rus edebiyatı içinde Kafkasya temasının sürekli olarak tutsaklık ile yan yana anılmasını akıllara getirmektedir (Makanin, 1995:9-10). Kafkasya'nın Ruslar için çok tehlikeli olduğu durumu asker Rubahin'in Rus konvoylarının güvenliğini sağlamak, Çeçen militanların ellerindeki silahları toplamak ve bölgede silahsızlanmayı sağlama görevi üzerine çıktığı seferde bir gerçekliğe dönüşecektir. Genç bir Çeçen savaşçıyı tutsak olarak yanlarına takas aracı olarak tutmak amacıyla aldıklarında Rubahin ile tutsak Çeçen genç arasında yaşanan duygusallık dolu diyaloglar Rusya ile Kafkasya'nın birbiri ile olan ilişkilerine de yorum olacak niteliktedir. Rubahin Çeçen gencin yüzünün güzelliği karşısında etkilenmesine rağmen gencin kendilerini tehlikeye atmasından korkarak kendi elleriyle Çeçen gencin ölmesine neden olur. Rus asker Rubahin ile güzel yüzlü Çeçen genç örneği Kafkasya'nın güzellikleri ve Rusya'nın öncelikli olarak güvende olması seçeneklerinin sıralamasının nasıl olması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca öykünün sonunda asker Rubahin anlamıştır ki kendisi de Kafkasya'nın dağları ve vadileri arasında tutsak olduğunu hissetmiştir. Rubahin askerlik görevini tamamladıktan sonra Don ırmağının ötesinde olan evine gitmeye hazırlanmış ama her defasında Kafkasya'da kalmıştır. Kafkasya'da kaldığı ve geçirdiği yıllar ona artık asır gibi gelmektedir. Kafkas dağlarının ve tabiatının muhteşem manzaraları karşısında hayranlık besleyen Rubahin cevap vermekte zorlandığı sorular içinde Kafkasya'ya yaşamını vermektedir (Makanin, 1995:45).

Makanin'in "Asan" romanında Çeçenlerle çatışmadan dönen yaralı Rus askerlerinin dağlı köylülerine gönüllü köle olabilme durumu karşımıza çıkmaktadır. Çeçen savaşçılar tarafından pusuya düşürülen Rus askerler kaçmayı başardıklarında özellikle de Çeçen köylülere yakalanmak istemezler. Çünkü dağlı köylülere tutsak düşmek bir Rus askeri için ölüm anlamına gelmeyeceği gibi kurtuluş da demek değildir. Ekin biçmek ve her türlü köy işini yapmak anlamında olan bu tür esaret bir Rus askeri için kötü bir şeydir. Ama yine de Rus ordu inzibatlarına yakalanmak, komutanlıkta soruşturulmak ve hapisaneye düşmekten daha kötü olamaz (Makanin, 2008:36). Jilin beraberindeki askerler ve konvoyu ile bir Çeçen köyünden geçerken köylülerin de yola çıktıklarına ve kendilerine verilecek bir yaralı asker olup olmadığına bakatıklarına tanıklık eder. Çeçen köylülerin hasta ve yaralı askerlere bakmaya talip olmalarının sebebi tarlalarda hasat zamanıdır ve çalıştıracak adama ihtiyaç duyarlar. Bun arada Çeçen köylüsü yaralı askeri Çeçen militanlara vermez. Gerçekten de yaralıya bakar, yedirir ve

içirirler. Yaralı asker iyileşip ayağa kalktığında da tarlada çalışması beklenir. Asker yediğinin karşılığında köprü onarmalı, çatı yenilemeli, bağda bahçede çalışmalıdır. Yaralı askerler depresyonda olduklarından dağların yukarısındaki köylerden kaçmaya çalışsa da aç susuz kaldıktan sonra zorunlu olarak geri dönecektir. Memleketine özlem duysa da beş-on yıl belki de ömür boyu çalışacak ve Kafkasya halklarının yerel bayramlarında kendisine biraz votka verilecektir. Votkayı içen yaralı asker eski şarkılarını söyleyecek ve köylüler anlasa da anlamasa da dinleyecektir. Üstelik Rus tutsak askerin söylediklerinden köyün yaşlıları az çok Rusça birşeyler de öğrenirler (Makanin, 2008:293-94). Makanin “Asan” romanında esir çavuş Rıjkov örneğini verir ve onun tutsaklığının kendilerine pahalıya patladığından bahseder. Ruslan’ın adamları tutsak Rus askerini bulmak için izini sürmeye başlar ve tutsağın yerini aşağı yukarı belirlerler. Çatışmaya girmeden sabırla beklemlerine ve çavuşu zindanda tutatnlara haber göndermelerine rağmen istedikleri cevabı alamazlar. Çeçenler bunun üzerine tutsak çavuşu bir köyden diğer köye, bir çukurdan diğer bir çukura taşırlar ve izlerini kaybettirmeye çalışırlar. Sonunda Çeçenler tutsak çavuşu pazarlıksız bir biçimde Ruslan’ın adamlarına satarlar (Makanin, 2008:41).

Makanin ayrıca Asan romanında Kafkasya’da cereyan eden savaşlarda tutsak düşen Rus askerlerinin annelerinin umutsuzca gösterdikleri çocuklarını kurtarma çabalarına da değinir. Grozni’den depolarının bulunduğu ve bu nedenle kendi evi gibi saydığı Hankala’ya dönüş hazırlığı yapmak için güvenli otopark içinde Gusartsev’in jipini ararken Jilin kendisine doğru gelmekte olan bir kadını fark eder. Kadın Jilin’i geçici süreliğine kiraladığı odasına çağırır ve kendisi ile birlikte gelmesi için çok ısrar eder. Kadın karıştırdığı kağıtların arasından elle çizilmiş bir harita çıkarır ve oğlunun çaresizce bulunduğu esaret çukurundan yazdığı ve annesinden fidye parası istediği feryat ve çığlıklarla dolu mektuplar Jilin tarafından dikkatle okunur. Voronej vilayetinden köylü bir kadın olan tutsak askerin annesi Anyuta, Galina adlı bir diğer tutsak asker annesi ile hangi yollardan geçtiklerini ve Grozni’ye nasıl ulaştıklarını Jilin’e anlatır. Çobanların yanında karınlarını doyurmuş ve tarlalarda gecelemişlerdir. Çocuklarını bulmak için dağları karış karış gezmişler ama bu arada beş Çeçenin tecavüzüne de uğramaktan kurtulamazlar. Jilin notlardaki komutan adlarına bakar. Anlaşılan bir komutan diğer konutana yollamış, asker anneleri olan bu kadınlara kızmamışlar, nazik davranmışlar, karınlarını doyurmuşlar ve de kadınların yanında taşıdıkları fidye parasının bir kısmını da almayı ihmal etmemişlerdir. Jilin ismi yazılı olan komutanlardan birisini hatırlar ve kendi

not defterine komutanın adını, çalıştığı yolun adını ve karıştırmamak için tutsak annesinin adını da yazar. Ama Jilin kesin teminat veremez ama tutsak askerlerin Çeçen topraklarında nasıl kurtarıldığına dair bilgileri de asker annesine anlatır. Jilin asker kurtarma işine aracılık olarak kendisine ayrıca bin dolar aldığını söylediğinde asker annesi kendinden geçer. Jilin asker annelerinden para almadığını iddia etse de sonuçta bu denizde bir damla bile değildir. Asker annesinin kendisine vereceği aracılık hizmeti parası en sonda olacak şeydir. Ondan önce askerin tutsak düştüğü bölgedeki Rus komutana elinin ve kolunun uzanması gerekecek ve asker annesinin kendi memleketine gidip sekiz-dokuz bin dolar miktarındaki parayı toplayıp denkleştirmesi gerekecektir. Fazladan bin dolar da Jilin için gerekecektir. Bu paralar istenecek, araçlar zinciri ile elden ele verilecektir. Voronejli köylü kadın Anyuta bir çiftlikte süt sağıcısı olarak çalışmaktadır ve tutsak düşen oğlunun kurtarılmasında umudunu kaybetmiş bir kadın iken kendisine son umut olarak Jilin'e gitmesini söylemişlerdir. Voronejli köylü kadın para konusunda umutsuz olmanın telaşı ile kendi bedenini Jilin'e vermeye hazırdır. Jilin kadının Rus ordusunun muzaffer olması için yaptığı dualara kulak kabartır ve de buna çok şaşırır kendince. Çünkü savaş yüzünden dört metre derinlikteki rutubetli bir çukurun dibinde oturmakta ve öksürüp durmakta olan askerin annesi ise bütün gücüyle savaşı istemektedir. Jilin Anyuta'yı sadece iş için konuşmak istediği için odasına geldiğini söyleyip sakinleştirir ve oğlunun adını, kadının iletişim bilgilerini not ettikten sonra bir şey çıkması halinde tekrar görüşmek istediğini belirtip ayrılır. Son olarak Jilin Anyuta adlı asker annesini bir albayın kabul odasının girişinde gördüğünü anımsar. Anyuta yüksek rütbelilere yırtınmakta, bağırmakta, bir şeyler talep etmekte ve sövmektedir. Jilin çaresizce tutsak çocuklarını kurtarmaya uğraşan bu türden asker anneleri olan kadınları çokça görmüştür. Diğer bir defasında Jilin Anyuta'yı dert ortağı olduğunu tahmin ettiği Galina ile birlikte sokakta yürürken görür. Kadınların birbirlerinin sözlerini keserek konuşmaları, tartışmaları ve silikleşmiş bir resmi kağıdı birbirlerine uzatıp durmalarına ve göstermelerine tanıklık eder. Bir keresinde de Jilin Anyuta'yı yarı yıkık bir haldeki bir bakkalda yarım somun ekmek yerken görmüştür. Dişleriyle kopardığı ekmeği fena bir biçimde çiğniyor ve eliyle avurduna bastırmaktadır. Ekmeğin yanında delikli bir kağıttan sütünü yudumlar. Paketten süt hem akmakta hem de damlamakta ve kadının dudadkları akan sütün damlalarını yakalamakta bile zorlanmakta idi (Makanin, 2008:55-58). Asker annelerinin olanaksızlıklar içinde tutsak düşmüş çocuklarını kurtarma çabası içinde Jilin ise Bazanov'a babasının Sibirya'nın uzaklarında Urallarda bulunan Kovılsk şehrine

dönmesi için uçak bileti bulmasında yardımcı olduğu için minnettar olduğunu telefonda belirtir ve bu sayede babası Çeçen çukurlarında değil Kovılsk şehrinde kendi güvenli evindedir. Jilin'in babası hem oğlunu Çeçen topraklarında ziyaret etmiş hem de doya doya dinlenmiş, üstelik ona on yıl yetecek kadar politik konularda konuşmuş ve sağ selamet evine dönerek muradına erişmiştir (Makanin, 2008:111).

Asan romanında Jilin'in Çeçenlerden dürüst bir kişi olan Gukayev ile olan diyalogunda yutsak Rus askerleri ve anneleri konusu geçer. Jilin tabancası yanında olduğu halde Grozni'de yarı yıkık olan ve elektriği olmayan beş katlılardan birinde tutsak değişim anlaşması gereği pazarlık buluşmasına katılır. Toplanmaya sebep olan konu Rusya'nın Vladimir vilayetinden Kseniya Petrovna adında bir asker annesine yardım edilmiş ve bu kadının oğlu tutsaklıktan kurtarılmıştır. Ruslan tutsağı arayıp bulmuş, Jilin ve Gusartsev geri alınmasına yardım etmiş, Gukayev ve onun Çeçen arkadaşları tutsağı önceden para verip satın almışlar ve de şimdi de kendileri istedikleri para miktarının ödenmesini beklemekte idiler. Yalnız ortada bir sorun vardır ve de o sorun özgürlüğüne kavuşan askerin ortalıklarda gözükmemesi ve sırta kadem basmasıdır. Vladimirli asker annesi Kseniya Petrovna da hemen Jilin'in yanına gelir ve onu oğlunun yanına göndermesi için yalvarmaktadır. Kadın oğluna kavuşacak olmanın mutluluğu ile göğsünde sakladığı sekiz bin doları Jilin'e uzatır ve bilirler ki bu paranın bin dolarlık kısmı Jilin'in hakkı olandır. Diğer kısımları konuşmacı, arabulucu, komutan arasında bölüşürülecektir. Jilin ise kendine ayrılan bin dolarlık kısmı asker annesine geri verir ve oğlunun sağlığına kavuşması için harcamasını ister (Makanin, 2008:172-74).

Asan romanında Zelimhan adlı bir komutanın emrinde hareket eden Çeçenler dağlarda gezerken bir kadın gazeteci yakalamıştır. Zelimhan ve adamları tanınmış bir gazeteci ve insan hakları savunucusu olan Moskovalı ve alımlı kadın gazeteciyi tanımadıkları gibi adını bile hiç duymamışlardı. Üstelik kadın gazeteci Çeçenleri savunuyor ve yaptıkları savaşı haklı bulmaktaydı. Çeçen komutanların cesaretini övüyor ve de yaptığı haberlerle onların ününe ün katmıştı. Hatta Çeçen komutan Basayev ile iki röportaj yapmış ve bu hareketleriyle Moskova'yı çileden bile çıkarmayı başarmıştır. Jilin kadın gazetecinin Zelimhan'ın elinde olduğunu sahip olduğu adamları sayesinde öğrenir ve de elini çabuk tutmak gerektiğinin farkındadır. Çünkü kadın tutsağın ünlü bir gazeteci olduğunun duyulması ve yayılması durumunda fidye parası miktarının katlanmasından çekinmektedir. Jilin araçlar içinde yarı Azerbaycanlı yarı Çeçen olan Azer lakaplı

Magoma ile çalışmayı kafasına koyar. Çünkü Jilin'e göre Magoma diğer araçlardan daha gerçekçi birisidir. Magoma Çeçen kimliğinden dolayı kendi bölgesinde büyük nüfuz sahibi olan Doku ile uzaktan akraba idi ve Doku'nun Zelimhan ile doğrudan görüşmesini sağlayabilirdi. Aracı Azer yağ içindeki tabancasını yanından ayırmaz, şakalara gücenmez, kendini hiç bozuntuya vermez, güvenle yerinde durmasını bilen bir yapıdadır. Azer dağlarda hayatta kalmak için çok önemli kurallara, alışkanlıklara ve huylara sahip birisi olarak dikkat çeker. Başlangıçta Azer tutsak kadın gazetecinin yerini Guzik köyü olarak belirler. Guzik köyü zengin bir köy olduğundan Zelimhan avını ya kendi evinde ya da yakında bir çukurda tutuyor olabilir Azer'e göre. Jilin bu planda Azer'in aracılığı ile satın alma yolunu, Ruslan ve adamları yoluyla ise tutsağı nasıl kaçırabileceklerini hesaplamakta idi ve her durumda Jilin sürecin kansız bir biçimde ilerlemesinden yanadır. Jilin ayrıca bölgede çalışan kendi muhbirlerine herhangi bir karışıklık yaşanmaması için kadın gazetecinin fotoğrafını verir. Jilin bir de kadın gazetecinin ünlü olduğunun duyulmaması için sıkı davranır. Gürültü yapmadan ucuz bir biçimde kurtarmak en mantıklı yoldur. Azer çok geçmeden Zelimhan'ın kadını araçılara gösterdiği haberini alır. Azer'in verdiği bilgilerden Jilin kadın gazetecinin durumunun detaylarını öğrenir. Kadın gazeteci yarım bodrum biçimindeki bir yerde soğuktan sürekli titrer halde imiş. Çok kötü giyinmiş ve her tarafı kir pasak içindeymiş. Azer köye ulaşmasına rağmen Doku'nun adamlarını aşamaz. Jilin Moskova'da tanıdığı Çeçenler aracılığı ile Doku'ya ulaşmayı başarır. Doku bunun üzerine hemen Azer'i kabul eder ve kendisine akraba olan Azer'e neden kendisine doğrudan ulaşamadığı konusunda sitem eder. Doku ve Azer sıkı dostluk kurma geleneği olan Dağıstan'ın tshanı geleneği gereği birbirlerini kucaklarlar ve her konuda sonuna kadar birbirlerine yardımcı olma sözü verirler. Azer'den sonra kurtarma işini hızlandırmak için Ruslan ve adamları da köye gelirler. Jilin gazetelerde kadın gazetecinin boy boy fotoğraflarının yayınladığını ve bundan dolayı fiyatın sürekli arttığını öğrenirler. Ruslan ve adamları köydeki bütün çukurları gezerler ve kadın gazetecinin iziini sürerler. Birçok Rus askerin tutulduğu soğuk çukurlardan gelen seslerin erkek olduğunu duyduklarında hemen orayı terk edip diğer çukurların yolunu tutarlar. Sonralardan gazetelerin yazdığı gibi kadın gazetecinin kurtarılması için iki milyon dolar para harcanmıştır. Jilin ise ellerini çabuk tutmaları halinde kadın gazeteciye on bin ya da yirmi bin dolara kurtaracaklarından emindir (Makanin, 2008:296-313).

Kafkasya dağlılarına tutsak düşen Rus askeri örneği olarak Albay Gruzdev yaralı birş halde uzaktaki bir Dağıstan köyünde çukurda tutulmaktadır. Çeçen topraklarından

uzaktaki bir köye yaralı albayın nasıl gittiğine Jilin akıl erdiremez ve köylüler yaralı albayı Rus askerlerine göstermek istemez ve ödemenin peşin para ile olmasını isterler. Komutanlık ise köylülerle önemsiz bir miktar üzerinde anlaşmış ve Jilin bu işten bir para alamayacağını fark eder. Oysa yaralı albayı Jilin'in muhbirleri bulmuştur ve Jilin bunun karşılığında muhbirlerine para ödemek zorundadır. Karargahtakiler Jilin'in bu işten tek kuruş bile alamamasından dolayı onunla eğlenirler ve alay ederler (Makanin, 2008:339).

Makanin'in "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" (1998) romanında başkahraman bekçi yazar Petroviç'in kardeşi olarak karşımızda Venedikt (Venya) Petroviç durmakta ve bir zamanların dahi ressamı olarak bilinen kardeş Petroviç Sovyet sisteminin akıl hastanesinde verilen ağır kimyasal ilaçlarla yapılan tedaviler neticesinde *"akıl sağlığı zorla kaybettirilen bir tutsak"* konumundadır. Makanin'in "Kafkasyalı Tutsak" (1995) öyküsünde Rus konutan Yarbay Petroviç Gurov ile Çeçen Alibekov karakterlerinin kendi aralarında Rus askerlerinin mi Kafkas dağlarının mı tutsak olduğuna dair yaptıkları konuşmalar sonrasında askerler Rubahin ve Vovka yıllarca savaştıkları Kafkasya tabiatında tutsak olduklarını anlamaları ile bitmektedir. "Asan" (2008) romanında tutsak düşen Rus askerlerinin anneleri ve onların bitmek bilmeyen çabaları, tutsak edilen kadın gazetecinin kurtarılması için yapılan görüşmeler ile işlenen tutsak teması Makanin'in "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" (1998) romanında akıl hastanesinde tutsak edilen ve sistemin kendisine tehdit olarak görmekten kurtulduğu bir karakter olarak belirlemektedir. Venya kendisinin çizmediği karikatürler yüzünden ve yapılan iftiralar sonucunda kendisini mahkemenin kasıtlı ve düzmece kararı ile akıl hastanesinin koridorlarında bulur. Venya bununla denizde değil bir su birikintisinde boğulmuştur. Dahi ressam Venya çalışma odasındaki örümcek ağının içinden tımarhanenin koridoruna geçmek zorunda bırakılmıştır. Akıl hastanesinin koridorlarında kurallara göre yaşamaya alıştırılmış, yaşamın sessiz ve tabiat kanunlarına uygun bir biçimde gri hastane sabahlıkları içinde tutulan insanlar ağır ağır yürümektedir (Makanin, 1998:33). İlaçlardan dermansız düşen Venya artık ne küstah ne de çok zeki bir avangard ressamdır. Venya artık kimseye saldırmamakta sadece inlemektedir. Yapılan tedavilerle sanki canı çıkartılan Venya zorla çocukluk yıllarına gömülü bir durumda yaşamaya başlamıştır (Makanin, 1998:121). Yılların ilerlemesiyle yaşanan Venya geçirdiği semptomun etkisiyle başını yana eğerek şaşı olmuş gözleriyle yere düşen tohumu aramaktadır. Ama yıllardır aradığı tohum hala ortalıkta yoktur (Makanin, 1998:130). Venedikt Petroviç sadece bir günlüğüne akıl hastanesinden salınmış ve kısa

süren özgürlüğün ardından yeniden döndüğü hastanenin kapısında kendisini tutup götürecek olan hastabakıcıları kenara itekler ve aşağılanmış olmanın içinde gururlu olarak kendi tutsaklığına kendisinin gideceğini belirten sözler söyler (Makanin, 1998:646).

Bekçi yazar Petroviç'e göre tımarhane devletin bir parçasını oluşturmaktadır. Tımarhane içindeki doktorlar, hemşireler, yataklar, serumlar, şırıngalar, ampuller hepsi birlikte nöbet tutuyorlar ve sistemin devam etmesi için nöbet tutmaktadır. Petroviç kardeşinin akıbetine uğramıştır ve akıl hastanesinin bir odasında kağıt üzeri hastası olarak yatmakta iken "ZEK" (tutsak) gerçeğinin içinde yerleşmiş olarak yaşadığını fark ettiğini söyler (Makanin, 1998:397-8). Akıl hastanesinde zorunlu bir biçimde tedavi görmek zorunda bırakılan hastalar ilaçlarla işkence edilen tutsaktan başka bir şey değildir ve kendilerinden istenilen itirafları söyleyene kadar bekletilmektedir. Akıl hastanesinde zorla tutulan hastalara yapılan tahlil ve muayeneler devlet tarafından düşünülmüş komplolardan ibarettir. Kısık Rus gözleriyle her şeyi gören doktorlar hastaları ustalıkla oyalamaktadır (Makanin, 1998:470-71).

Makanin'in "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" (1998) romanında başkahraman bekçi yazar Petroviç de bir bakıma tutsaktır. Ama onun tutsaklığı kendi dünyası saydığı, içinde bulunmaktan mutlu olduğu ve oradan çıkmayı hiç düşünmediği "Underground" çevresidir. Yerin altında olarak adlandırılmasına karşılık aslında küçük metre karelerden oluşan dairelerin bulunduğu yurdun koridorlarında, insanların arasında, sokaklarda ve meydanlardadır. Bekçi yazar Petroviç'e göre "Underground" Rusya'nın bilinçaltısıdır ve orada bulunanların namusundan başka bir şeyi yoktur (Makanin, 1998:310). Bir tür gönüllü mahkumluk olan underground'a gitmek gerçekliği Petroviç ve onun gibi düşünenler için hayatta kalmak içindir aslında. Yaklaşan kış ve soğuklarda toprağa gömülen büyük yırtıcılar ve küçük hayvanlar gibi onlar da gömülmüştür (Makanin, 1998:607). Hiçbir zaman gün ışığına çıkmasa bile toplumun bilinçaltısı sayılan underground çevresinde dev ve özel bir dünya gizlidir (Makanin, 1998:611).

Böylece incelediğimiz tüm bu eserlere bakılırsa, Makanin tarihi, coğrafyası, kültürü, toplumsal değerleri ve insanının yaşam biçimiyle Kafkasya'yı farklı açılardan anlamaya ve aktarmaya çalışmıştır.

SONUÇ

Tez çalışmamız sonucunda aşağıdaki sıralanan hususları özet şeklinde sunabiliriz.

Kafkasya'nın Rusya için taşıdığı önemin anlaşılabilmesi için tarihi bilgileri gözden geçirmek gerekir. Tarihte Rusların Kafkasya ile ilgili ilk teması Rus knezlerinden İgor (10. yüzyıl) zamanında olmuştur. Bu ilginin başlangıcında Moskova merkezli Rus Knezliği'nin yayılma politikaları ve Kafkasya'da Rus egemenliğinin yatmaktadır. Başlangıçta bir kara devleti görünümünde olan Moskova Knezliği sıcak denizlere açılmak ve kara esaretinden kurtulmak için Karadeniz'i ve Hazar Denizi'ni denetimi altında tutacak siyasetlere ağırlık vermiştir. Kafkasya bölgesi Rusya için hayati öneme sahip olup Kafkasya'yı elinde tuttuğu sürece bölgesindeki diğer devletlere karşı üstünlüğü elinde bulundurma şansına sahip olacağını devam eden bütün süreçte daima gündeminde tutmuştur. Böylece Kafkasya bölgesi tarihi olduğu kadar coğrafi açıdan da Rusya için vazgeçilmez bir bölge olma özelliği taşımıştır.

Kafkasya'nın Rusya tarafından askeri fetihlerle kazanılması ile Rus edebiyatında romantizm akımının yükselişinin çıkışması Kafkasya'nın edebiyatta da önemli derecede yer almasına yol açmıştır. Avrupalı olma çabasındaki Rusya'nın Asya topraklarındaki fetihleri Rus romantiklerinin Batı uygarlığı ile Asya'yı karşılaştırmasına sebep olmuştur. Batılı devletlerin Asya kıtasına yönelik oryantalist çalışmalarından ve emperyalist tutumundan haberdar olan Ruslar güneyde olmasına rağmen Kafkasya'yı kendi Şarkları olarak kabul etmiş ve Kafkasya'yı Rus ulusal kimliğini Avrupa uygarlığı içindeki konumunu netleştirmek için bir referans yapmışlardır.

Kafkasya konusu Rus edebiyatı içinde kendine özgü egzotik özellikler taşıyan ve de güneyde olmasına karşılık doğuya ait bir bölge değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Bu özellik, yani Kafkasya Rusya'nın doğusu olma özelliği Rus edebiyatçılarının çalışmaları sayesinde kazanılmıştır. Jeopolitik ve stratejik öneme sahip Kafkasya topraklarının Rusya'nın güneye yayılma ve sıcak denizlere açılma politikası sonucunda ele geçirilmeye başlanmasından sonra ticari ve siyasi kişiliklerin dışında asker, memur, gezgin, yazar gibi kişiliklerin Kafkasya hakkında birçok yazı ve gözlem notları oluşturması Kafkasya'nın tarihi geçmişi hakkındaki bilgilerin günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Rus edebiyatçıları

Kafkasya'nın dağlı halklarına, hayat tarzlarına ve onların kadim geleneklerine karşı milliyetçi ve önyargılı düşüncelerle yaklaşp eleştiriler getirsel de Kafkasya coğrafyasının sahip olduğu doğal güzellikleri karşısında romantik değıl bütünüyle realist olmak zorunda kalmışlardır. Rus yazarları ve şairleri Kafkasya hakkında yazdıkları eserleriyle Kafkasya'nın Rus İmparatorluğunun ayrılmaz bir parçası olmasında büyük bir katkı sunmuş ve edebiyat çalışmalarıyla Kafkasya'nın Rusya'yla birlikte dünyaya da tanıtılmasını sağlamışlardır.

Kafkasya'nın da içinde yer aldığı Doğıu kùltürüne, onun estetik ve romantik dünyasına duyulan ilgi giderek artmış, uzun süren savaşlarda macera ve şöhet arayan Rus subaylar gönüllü olarak Kafkas cephelerine gitmiştir. Bu dönemde Kafkasya'yı gündeme getiren bir başka önemli etken de buraya sürgün edilen soylu Rus yazarlarıdır. Özellikle hükümetin iç politikasına karşı çıkan 14 Aralık 1825'te Dekabristler isyanı dolayısıyla çok sayıda insan Kafkasya'daki savaş alanlarına gönderilmiştir. Kafkasya'ya sürgüne gönderilen Rus edebiyatçılar romantik eserler vermekle birlikte Çar yönetimine karşı olan muhalif düşüncelerini de sürdürmüşlerdi. Muhalif yapılarına rağmen Kafkasya'nın insanların özgürlüğüne düşkün yapılarını, kahramanca karakterlerini ve tabiatın sahip olduğu güzellikleri eserlerinde yansıttılar. Sürgün olarak Kafkasya'ya gelen aydın yazar ve şairler güneşe özgü yaşam biçimini ve insanı cezbeden doğasını eserlerine yansıtarak halkın dikkatini bu bölgeye çekmişlerdir.

20. yüzyıl Rus edebiyatında Kafkasya konusu 1917 Ekim Devrimi ile birlikte sosyalist realist edebiyat akımına bağılı edebiyatçıların Kafkasya'ya yaptıkları gezilerle ve Sovyet halklarının kardeşliğı ilkesiyle ön plana çıkmıştır. Batılı dünya görüşüne sahip Rus Sovyet edebiyatçıları Sovyetlerin politik yapısı içinde olmasına karşılık Kafkasya'yı yine de Doğıu'nun egzotik ve gizemli havası içinde değerlendirmeye devam etmişlerdir. Bu anlamda onlar Kafkasya'yı Sovyetlerin bütün yurttaşlarına tanıtmaya misyonunu da üstlenmişlerdir. Kafkasya kendine özgü halkları, dilleri, gelenekleri, hayat anlayışı, tabiat güzellikleri ile 19. yüzyıl Rusya'sında olduğı gibi 20. yüzyıl Sovyet Rusya'sında da ilgi uyandırmaya devam etmiştir.

80'li yıllarda uygulanan Perestroyka (Yeniden Yapılanma) ve Glasnost (Açıklık) politikaları, ardından Sovyetler Birliğı'nin dağılmasıyla birlikte düşünce ve ifade özgürlüğünün kazanılması edebiyata da yansımıştır. 1990'lı yıllar sonrası ortaya çıkan karmaşık politik tablo ile birlikte Kafkasya milliyetçilik akımlarının yükseldiğı, etnik çatışma ortamının çoğaldığı, devlet otoritesinin kaybolup yerine çetelerin geçtiğı bir

coğrafya olma özelliğine bürünmüştür. SSCB'nin dağılmasından sonra Sovyet edebiyatı yerini çağdaş Rus edebiyatına bırakmakla birlikte Kafkasya ile ilgili konular da yerini renklere ve güzelliklere değil isyan, savaş, kan ve acıların sebep ve sonuçlarına bırakmıştır. 1990'lı yıllar sonrasındaki eserlerde bölgede ortaya çıkan savaş ve çatışmalarıyla bu bölge belgesel ve kurguya dayalı eserlerde çok sıkıntılı ve problemler içinde boğuşan bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çağdaş Rus yazarları arasında V. Mekanin'in eserlerini ayrıca incelemeye almamızın sebebi Kafkasya'yı coğrafi ve siyasi sorunlarıyla eserlerine konu etmesidir. Rus-Çeçen savaşına Rus ve dünya okurunun dikkatlerini yönetmeye çalışan yazar, aslında savaşların görünmeyen "arka plandaki" amaçlarını yazmaktan kaçınmamıştır.

Mekanin'in Kafkasya temasına yaklaşımında 1990'lı yıllar bu anlamda önem taşımaktadır. 1991 öncesi dönemde V. Mekanin'in edebiyat çalışmalarında Kafkasya Rusya'nın güneyinde yer alan sıcak bir bölge olarak insanların yaz aylarında dinlenmek, şifalı sularından yararlanmak ve Kafkas dağlarına ve muhteşem manzaralarına tanıklık etmek istenilen bir coğrafya olarak karşımızda çıkarken 1991 sonrasında bu bölgede yaşanan karmaşıklıkların sosyo-politik gelişmeler ışığında ele alındığı görülmektedir. Mekanin Puşkin, Lermontov, Tolstoy gibi Rus klasiklerinin eser ve kahramanlarından yararlanmak suretiyle savaş, kargaşa, düzensizlik kavramları ekseninde bu konuya yeni bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Mekanin okurunu Kafkasya coğrafyasında Ruslar ve dağlı halkların birbirlerini karşılıklı olarak tutsak olup olmamak konusunda "Kafkasyalı Tutsak" bir soruyla yüzleştirir. Bir tarafta Ruslara esir düşen Kafkasyalılar diğer tarafta ise Rus askerlerinin Kafkas dağlarının ve vadilerinin arasında kendilerini tutsak hissetmesi durumu yeni bir bakış açısı olarak karımıza çıkmaktadır. Aslında burada sembolik olarak hem siyasetçilerin hem de bölgede savaşan askerlerin baştan beri kendilerini kuşatan Kafkasya'nın doğası ve anlaşılmazlıkları arasında soyut anlamda da olsa tutsak oldukları anlatılmaktadır.

19. yüzyıl Rus yazar ve şairlerinin eserlerinde Kafkasya'yla ilgili milliyetçi ve romantik duygular ağırlık kazanırken V. Mekanin'in eserlerinde Kafkasya farklı amaç ve hedeflerin "oynandığı" bir mekândır. Mekanin'in eserleri, genel olarak, Rus toplumuyla ilgili gerçekleri göz önüne seren diğer eserlerinde olduğu "Asan" romanında da gelişen olaylara tek taraflı yaklaşmaz. Hatta betimlediği durumlara özeleştirir getirir, okuruna olayları farklı açılardan anlama ve algılama olasılıkları sunar. V. Mekanin'in geçmişteki

Rus-Çeçen savaşını anlatan “Asan” romanı bu savaşa farklı bir açıdan bakılmasını sağlaması dolayısıyla Rus kamuoyunda gündemi de uzun süre meşgul etmiştir.

V. Mekanin Rus edebiyatında Kafkasya konusuna 19. yüzyıldan süregelen yaklaşım ve ilgiyi günümüz koşullarıyla yeniden ele alarak Kafkasya’nın siyasi ve coğrafi olarak yeniden değerlendirilmesini, bu coğrafyanın doğasının, insanının, gelenek ve görenekleriyle yaşam tarzının kendine özgü oluşunu edebi eserleriyle okurlara sunmuştur.

Kafkasya konusu coğrafi, siyasi ve etnolojik içerik olarak geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecek yıllarda da Rus edebiyatına bol malzeme verme özelliği taşımaktadır. Rus edebiyatının bünyesinde oldukça uzun bir geçmişe ve zengin bir birikime sahip olmasına karşılık Kafkasya teması hala güncel ve ilgi çekici olma özelliğini korumayı başarmaktadır.

KAYNAKLAR

- Albayrak, B. Sadık. Bastırılmış İsyanın Ezik Çocukları ve Lermontov. Gerçek Edebiyat. (31.08.2013). <http://www.gercekedebiyat.com/haber-detay/bastirilmis-isyanin-ezik-cocuklari-ve-lermontov-b-sadik-albayrak/1131> (E.T.: 09.09.2017)
- Aleksandrov, Aleksey (Алексей Александров). «Константин Бальмонт: Бремя страстей». <http://7days.ru/caravan/2013/2/konstantin-balmont-bremya-strastey/13> (E.T.: 12.04.2016)
- Aleksandrov, Nikolay (Николай Александров). «Асан», или Риторика Маканина. (19.11.2008). OpenSpace.ru. <http://os.colta.ru/literature/projects/73/details/5971/> (E.T.: 23.12.2016)
- Aleksiyeviç, Svetlana (Светлана Александровна Алексиевич) (2016). İkinci El Zaman (Çev. Sabri Gürses). Epsilon Yayıncılık. İstanbul. (Özgün eser «Время секонд хэнд» 2013 tarihlidir).
- Aleksyutina, Natalya (Наталья Алексютина). «Литература- как игра черными. В гостях у будущих учителей побывал Владимир Маканин». Учительская газета, №51. (14.12.2004). <http://www.ug.ru/archive/6533> (E.T.: 23.09.2016)
- Alizade, Nezhin. Güney Kafkasya'da Etnik Çatışmalar ve Bölgenin Türkiye İçin Önemi. (13.04.2015). Akademik Perspektif Dergisi. <http://akademikperspektif.com/2015/04/13/guney-kafkasyada-etnik-catismalar-ve-bolgenin-turkiye-icin-onemi/> (E.T.: 23.09.2016)
- Altınanıt, Hasan İzzet (2014). Özgürlüğün Gorkemli Ülkesi Kafkasya.Babıali Kültür Yayıncılığı. İstanbul.
- Anninski, Lev (Лев Аннинский). ИЛ-ЛЮ-ЗИ-ОН!1978. <http://anninsky.ru/magnity-1968-1983/il-lyu-zi-on.html> (E.T.: 05.01.2017)
- Armaoğlu, Fahir (2015). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. Timaş Yayınları. İstanbul. (Eserin ilk baskısı 1995 tarihlidir).
- Asatiani, Salome. Edebiyat ve İmparatorluk: Rusyanın 'Edebi Kafkasyası'. (Çev. Cavit Yılmaz) (Orjinali: Literature And Empire: Scholar Susan Layton Discusses Russia's 'Literary Caucasus'. November 13 2011. Radio Free Europe / Radio

- Liberty). <http://ajanskafkas.com/roportaj/edebiyat-ve-imparatorluk-rusyanin-edebi-kafkasyasi/> (E.T.: 24.02.2016)
- Ateş, Sevil. “Neden Acı Çekilmeden Sevişilmez Mayakovski”. (09.02.2015). Sanat Karavanı. <http://sanatkaravani.com/neden-aci-cekilmeden-sevisilmez-mayakovski/> (E.T.: 19.08.2017)
- Ayas, Onur Güneş (2013). Batı Sorunu Çerçevesinde Dostoyevski’de Türk ve Doğu Algısı. Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID), II/1, s.247-269.
<http://dergipark.gov.tr/iauavid/issue/23609/251401> (E.T.: 04.06.2016)
- Ayas, Onur Güneş (2012). Dostoyevski’nin İstanbul’u Kaçınıcı Roma? Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi. Sayı 1-2.
http://www.academia.edu/6066304/gunes_ayas_dostoyevskinin_istanbulu_kacincici_roma_which_rome_is_dostoevskys_istanbul (E. T.: 04.06.2016)
- Babin, Andrey (Андрей Бабин). «Маканин: «Асан» тему Чечни не закрыл». 8 июня 2009 г. EESTI MEEDIA. <https://rus.postimees.ee/128983/makanin-asan-temu-chechni-ne-zakryl> (E.T.: 23.07.2016)
- Baddeley, John (1995). Rusların Kafkasya’yı İşgali ve Şeyh Şamil (Çev. Sedat Özden). Kayıhan Yayınları. İstanbul. (Özgün eser “The Russian Conquest of the Caucasus” 1908 tarihlidir).
- Bagdasaryan, Robert (Роберт Багдасарян) (1986). «Николаи Тихонов и Армянская Литературная Жизнь». [http://lraber.asj-oa.am/4573/1/1986-6\(21\).pdf](http://lraber.asj-oa.am/4573/1/1986-6(21).pdf) (E.T.: 19.08.2017)
- Balmont, Konstantin (Константин Бальмонт). «Константин Бальмонт. Горный воздух (Друзьям в Грузии)». Сайт исследователей жизни и творчества К. Д. Бальмонта <http://balmontoved.ru/almanah-solnechnaja-prjazha/vypusk-3/nashi-publikatsii/147-konstantin-balmont-gornyj-vozduh-druzjam-v-gruzii.html> (E.T.: 12.04.2016)
- Balmont, Konstantin. «Константин Бальмонт. Письма Антанасу Веноулису-Жукаускасу (1933)». Кламар 1934 февраля. Балтийский Архив. Baltic Russian Creative Resources. http://www.russianresources.lt/archive/Balmont/Balmont_29.html (E.T.: 12.04.2016)

- Balmont, Konstantin. «Константин Бальмонт. Волга». Бальмонт К. Д. Стозвучные песни: Сочинения (избранные стихи и проза). -Ярославль: Верх.-Волж. кн. изд-во, 1990. http://az.lib.ru/b/balxmont_k_d/text_0310.shtml (Е.Т.:12.04.2016)
- Basinski, Pavel (Павел Басинский). «Писатель Павел Басинский: "В литературе нет правил и ограничений"». 17.10.2014 <https://www.m24.ru/articles/chitat/17102014/57955> (Е.Т.: 09.08.2017)
- Bayadyan, Hrach. “Çelişkili 60’lar: İmparatorluk ve Kültürel Direniş” (Çev: Cem Soydemir). May 18, 2012. http://www.redthread.org/dosyalar/site_resim/dergi/pdf/1768700.pdf (Е.Т.: 31.12.2017)
- Behramoğlu, Ataol (2012). Rus Edebiyatı Yazıları (19.&20. Yüzyıllar). Tekin Yayınevi. İstanbul.
- Belge, Murat (2013). Step ve Bozkır: Rusça ve Türkçe Edebiyatta Doğu-Batı Sorunu ve Kültür. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Belinski, V.G. (Виссарион Григорьевич Белинский). «Герой нашего времени». Сочинение М. Лермонтова. С.Петербург. В тип. Ильи Глазунова. 1840. В 12-ю д. л., в 2-х частях. В I-й части-173, во II-й-250 стр. <http://feb-web.ru/feben/lermont/critics/bel/bel-025-.htm> (Е.Т.: 23.12.2016)
- Belinski, V.G. «Физиология Петербурга» (под редакцией Н. А. Некрасова) (русский литературный сборник). Издательство «Наука». Москва 1991. (Özgün eser 1845 tarihlidir).
- Berkok, General İsmail (1958). Tarihte Kafkasya. İstanbul Matbaası. İstanbul.
- Bi, Mahmut (2011). Kafkas Tarihi. Berikan Yayınevi. Ankara.
- Bibihin, Vladimir (Владимир Бибихин) (2010). «Слово и событие. Писатель и литература». Издательство: М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. Москва.
- Bondarenko, Vladimir (Владимир Бондаренко). «Отчаяние Одиночества. Памяти Владимира Маканина». День Литературы - газета русских писателей. 2017-11-08. http://denlit.ru/index.php?view=articles&articles_id=2813 (Е.Т.: 26.12.2017)

- Bondareva, Alena (Алена Бондарева). «Искусство китайских ваз». Интервью с Владимиром Маканиным. «Читаем Вместе». Февраль 2007.
<http://chitaem-vmeste.ru/interviews/iskusstvo-kitajskih-vaz-intervyu-s/>
 (E.T.: 08.09.2015)
- Bozkurt, Mehmet (06.11.2011). Oshamafe'nin çocukları: Çerkesler -6-.
<http://haber.sol.org.tr/yazarlar/mehmet-bozkurt/oshamafe-nin-cocuklari-cerkesler-6-48070> (E.T.: 07.02.2016)
- Brzezinski, Zbigniew (2016). Büyük Satranç Tahtası (Çev. Yelda Türedi). İnkılâp Yayınları. İstanbul. (Özgün eser "The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives" 2013 tarihlidir).
- Bushkovitch, Paul (2012). Rusya'nın Kısa Tarihi (Çev. Mehmet Doğan). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. İstanbul. (Özgün eser "A Concise History of Russia" 2011 tarihlidir).
- Butbay, Mustafa (1990). Kafkasya Hatıraları (sadeleştirip çeviren. Ahmet Cevdet Canbulat). Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara. (Özgün eser 1920 tarihlidir).
- Cabağı, Wassan Giray (1995). Kafkas-Rus Çatışması. Flaş Ajans Yayıncılık. İstanbul. (Kitabın ilk baskısı: Baha Matbaası, 1967)
- Cafersoy, Nazım. Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları, Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt: 8, Sayı: 4.
- Çagin, P. İ. (Пётр Иванович Чагин). Сергей Есенин в Баку // С. А. Есенин в воспоминаниях современников: В 2-х т. / Вступ. ст., сост. и коммент А. Козловского. М.: Худож. Лит., 1986. -Т. 2.-С. 160-164. (Лит. Мемуары).
<http://feb-web.ru/feb/esenin/critics/ev2/ev2-160-.htm> (E.T.: 23.03.2016)
- Çeçen, Anıl (1999). Atatürk ve Avrasya. Cumhuriyet Kitapları. İstanbul.
- Çelik, Osman (1992). İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Rusya. Ankara. (Çevrilen eserin aslı: Siyasal Dergi (The Diplomatic Review) Greenwood Reprint Corporation. Westpoint, Connecticut. 1970. Rutgers Üniversitesi Kütüphanesi).
- Danilkin, Lev (Лев Данилкин). Книга «Асан». 29 октября 2008. Специально для «Афиши». <https://www.afisha.ru/book/1460/reviews/afisha/> (E.T.: 23.06.2016)
- Derjavin, G. R. (Гавриил Романович Державин) (1797). На возвращение графа Зубова из Персии // Г.Р. Державин. Стихотворения. Л.: Советский

писатель, 1957. С.255-259. (Библиотека поэта; Большая серия).
<http://rvb.ru/18vek/derzhavin/01text/086.htm> (E.T.: 06.05.2016)

Dmitriçenko, E. V. (Елена Владимировна Дмитриченко). «Проза Позднего В. Маканина (в контексте антиутопических тенденций конца XX века)». Российский Государственный Педагогический Университет им. Л. И. Герцена. Санкт-Петербург 1999. <http://www.dissercat.com/content/proza-pozdnego-v-makanina-v-kontekste-antiutopicheskikh-tendentsii-kontsa-khkh-veka#ixzz3NNhTSUYK> (E.T.: 30.04.2016)

Dobrolyubov, N. A. (Николай Александрович Добролюбов) (2010). Oblomovluk Nedir? (Çev. Mazlum Beyhan). Evrensel Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Что такое обломовщина?» 1859 tarihlidir).

Dostoyevski, F. (Фёдор Михайлович Достоевский) (2017). Bir Yazarın Günlüğü (Çev. Kayhan Yükseler). Yapı Kredi Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Дневник писателя» bir bütün olarak ilk baskı 1895 tarihlidir).

Dostoyevski, F. (2015). Karamazov Kardeşler (Çev. Ergin Altay). İletişim Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Братья Карамазовы» 1880 tarihlidir).

Dostoyevski, F. (2012). Ölü Evinden Anılar (Çev. Hasan Şen). Kum Saati Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Записки из Мертвого дома» 1861 tarihlidir).

Dostoyevski, F. (1987). Puşkin Üzerine Konuşma (Çev. Tektaş Ağaoğlu). B/F/S Yayınları. (Özgün eser «Речь Достоевского о Пушкине» 1880 tarihlidir).

Dostoyevski, F. (1996). Suç ve Ceza. (2 Cilt) (Çev. Mazlum Beyhan). Açık Yayıncılık. Ankara. (Özgün eser «Преступление и наказание» 1866 tarihlidir).

Dumas, Alexandre (2016). Kafkaslar (Çev. Naktan Bırsel). IQ Kültür Sanat Yayıncılık. İstanbul. (Özgün eser «Voyage au Caucase» 1858, Rusça olan «Путешествие на Кавказ: Впечатления». Тбилиси «Мерани» 1988 tarihlidir).

Erdem, Yusuf Hakan (2013). Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800-1909. (Orijinal adı: Slavery in the Ottoman Empire and its Demise 1800-1909. St. Martin's Press, Inc. New York 1996) (Çev. Bahar Tırnakçı). Kitap Yayınevi. İstanbul.

Espenschade, Lisa Hayden. «Mythologizing in Chechnia with Makanin's «Asan». January 6, 2009. <http://lizoksbooks.blogspot.com.tr/2009/01/mythologizing-in-chechnia-with-makanins.html> (E.T.: 23.09.2016)

- Fadeyev, Rostislav (Андреевич Фадеев Ростислав) (1860). «Шестьдесят лет кавказской войны». Tiflis. http://www.runivers.ru/upload/iblock/9b3/Fadeev_60%20let%20Kavkazskoi%20voini.pdf (E.T.: 12.12.2016)
- Figes, Orlando (2012). Kırım_Son Haçlı Seferi (Çev. Nurettin Elhüseyni). Yapı Kredi Yayınları. İstanbul (Özgün eser “Crimea: The Last Crusade” 2010 tarihlidir).
- Figes, Orlando (2009). Nataşa'nın Dansı. Rusya'nın Kültürel Tarihi (Çev. Figen Dereli). İnkılâp Kitapevi. İstanbul. (Özgün eser “Natasha's Dance. A Cultural History of Russia” 2002 tarihlidir).
- Gadjiyev, Agil (Агиль Дж. Гаджиев). «Кавказ в русской литературе первой половины XIX века». Издательство: Баку: Язычы, 1982 г.
- Ganieva, Alisa (Алиса Ганиева). «Чужестъ героя». Литературная Россия. Архив: №43. 27 октября 2006. <http://www.litrossia.ru/archive/item/1301-oldarchive> (E.T.: 21.06.2016)
- Gerakov, Gavriil Vasilyeviç (Гавриил Гераков). «Путевые записки по многим российским губерниям». Год:1820 http://az.lib.ru/g/gerakow_g_w/text_1820_putevye_zapiski_oldorfo.shtml (E.T.: 12.08.2016)
- Gogol, Nikolay (Николай Васильевич Гоголь) (2011). Ölü Canlar (Çev. Mazlum Beyhan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Мёртвые души»1842 tarihlidir).
- Gordin, Yakov (Яков Аркадьевич Гордин). «Кавказ: земля и кровь. Россия в Кавказской войне XIX века». Санкт-Петербург- Журнал «Звезда»- 2000. http://apsnyteka.org/2398-gordin_i_kavkaz_zemlya_i_krov_2000.html (E.T.: 21.07.2016)
- Gordoviç, Kira (Кира Гордович). «Соотношение принципов и приемов реализма и постмодернизма (на примере произведений В. Маканина 1990-х гг)». <http://www.rusistika.upol.cz/fileadmin/ksl/rusistika/rossica/rossica40.pdf> (E.T.: 12.05.2017)
- Green, Joseph. The historical origins of the Chechen revolt, Important dates in Russian-Chechen relations. Communist Voice 23, February 4, 2000. <http://www.comunistvoice.org/23cchechendates.html> (E.T.: 23.08.2016)

- Grigorianz, Alexandre (1998). Kafkasya Halkları Tarihi ve Etnografik Bir Sentez (Çev. Doğan Yurdakul), Sabah Kitapları, İstanbul. (Özgün eser “La montagne du sang: Histoire, rites et coutumes des peuples montagnards du Caucase” 1998 tarihli dir).
- Guniava, Gocha (Гоча Гуниава) (Expertclub.ru yazarı), Yermolov’dan Khloponin’e (Çeviri: Serap Canbek). Haziran 2011. <http://www.jinepsgazetesi.com/-11907.html> (E.T.: 23.08.2016)
- Gutsko, Denis (Денис Гуцко). «Это дикость какая-то...». "Российская газета"-Федеральный выпуск №5486 (110) от 25.05.2011 г. http://www.samddn.ru/eto-interesno/eto_dikost_kakaja_to/?type=pda (E.T.: 23.09.2016)
- Hosking, Geoffrey (2015). Rusya ve Ruslar Erken Dönemlerden 21.Yüzyıla (Çev. Kezban Acar). İletişim Yayınları. İstanbul. (Özgün eser “Russia and the Russians: A History” 2001 tarihli dir).
- İmanov, Vugar (Вугар Иманов). «Бакинские тайны Сталина: Надежда Аллилуева, предатель Шаумян, смертельная битва с мокрушником- ликвидатором в тюрьме...». Азербайджан, Баку, 21 декабря /корр. Trend Life Вугар Иманов/. <https://www.trend.az/life/interesting/1604701.html> (E.T.:16.08.2017)
- İvanov, Aleksandr (Александр Иванов). Владимир Маканин: «Кино -это мул номер три». 11 октября 2006. <http://www.volgogradru.com/theme/info/culture/wet/75984.pub> (E.T.: 21.03.2016)
- Jukovskiy, V. A. (Жуковский Василий Андреевич). «К Воейкову». <http://rvb.ru/19vek/zhukovsky/01text/vol1/01versus/101.htm> (E.T.:21.05.2016)
- Kanbolat, Hasan. “Kuzey Kafkasya’yı Sıcak Bir Yaz Bekliyor”.13.03.2006.Cumhuriyet Strateji. Sayı 89 www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/4926/sayfa/2006/3/13/14.xhtml (E.T.: 12.07.2015)
- Kapadze, Leylahanum (Ocak 2015). A.A. Bestujev-Marlinski’nin Öykü Sanatı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Karabayram, Fırat (2007). Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası. Lalezar Kitabevi. Ankara.
- Kotov, V. N. (В. Н. Котов) (1953). "К. Маркс и Ф.Энгельс о России и русском народе" Изд. "Знание". Москва. <http://www.biografia.ru/arhiv/orossii01.html> (E.T.: 12.11.2016)

- Kotz, David M. ve Weir, Fred (2012). Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu, Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya (Çev. Cemile Çakır). Kalkedon Yayınları. İstanbul. (Özgün eser "The Russian Road: from Gorbachev to Putin. The End of the Soviet Union Institution and New Russia" 1997 tarihli).
- Kozlov, Vladimir (Владимир Козлов). «Проверка на дорогах». Журнал «Эксперт» №46 (635) 24 ноября 2008. http://expert.ru/expert/2008/46/proverka_na_dorogah/ (E.T.: 23.07.2016)
- Krohova, E. (Е. Крохина). Зелёная лампа. Литературный дискуссионный клуб. «Владимир Маканин». 12 февраля 2009. http://www.herzenlib.ru/greenlamp/detail.php?code=2009_letopis_20090212 (E.T.: 23.12.2016)
- Kurat, Akdes Nimet (1993). Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar. TTK Basımevi. Ankara.
- Kuznetsov, V. A. (2004). Vaynahlar, Çeçenler ve İnguşlar (Çev. Murat Papşu). Kavkazovedenie. Vladikavkaz. http://www.academia.edu/9807823/vaynahlar_çeçenler_ve_inguşlar_v.a._kuznetsov (E.T.: 21.10.2017)
- Laird, Sally (1999). Voices of Russian Literature. Interviews with Ten Contemporary Writers. Oxford University Press. London.
- Larina, Kseniya ve Peşkova, Mayya (Ксения Ларина, Майя Пешкова). Книжное Казино. Роман «Асан». 01 Февраля 2009. <http://echo.msk.ru/programs/kazino/569027-echo/> (E.T.: 23.06.2016)
- Latinina, Alla (Алла Николаевна Латынина). «Притча в военном камуфляже». Новый Мир 2008, No:12. http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2008/12/la13.html (E.T.: 23.06.2016)
- Layton, Susan (1994). Russian Literature and Empire: Conquest of the Caucasus from Pushkin to Tolstoy (Cambridge studies in Russian literature). Cambridge University Press. London.
- Leclercq, Jules Joseph (2015). Avrupalı Gözüyle Kafkaslar ve Orta Asya (Çev. Haktan Bırsel). IQ Kültür Sanat Yayıncılık. İstanbul. (Özgün eser "Du Caucase Aux Monts Alaï. Transcaspië-Boukharie-Ferganah" 1890 tarihli).

- Lermontov, Mihail. (Михаил Юрьевич Лермонтов). «Валерик» (1840). <http://pishi-stihi.ru/valerik-lermontov.html> (E.T.: 17.08.2017)
- Lermontov, Mihail. «Измаил-Бей. Восточная повесть» (1832). <http://lermontov.niv.ru/lermontov/text/izmail-bej/izmail-bej-1.htm> (E.T.: 17.08.2017)
- Lermontov, Mihail (2015). Çağımızın Kahramanı (Çev. Alhan Altan Araslı). Akçağ Yayınları. Ankara. (Özgün eser «Герой нашего времени» 1840 tarihlidir).
- Leyderman N. L. ve Lipovetskiy M. N. (Наум Лазаревич Лейдерман и Марк Наумович Липовецкий). Современная русская литература: 1950-1990-его; пособие для студ. высш. учеб. заведений: В двух томах. Издательский центр «Академия», 2003.
- Liniya Jizni Makanina. «Маканин Владимир. Самое интересное- играть черными». По материалам программы "Линия жизни". Телеканал «Культура», 13.03.2012. <http://www.bigbook.ru/articles/detail.php?ID=13244> (E.T.: 23.09.2017)
- Lipiya, Besik (Бесик Пипия). «Лев Толстой и Грузия: повесть "Детство" и любовь на всю жизнь». 04.04.2011. МИА «Россия сегодня». <http://ria.ru/culture/20110404/360911153.html> (E.T.: 05.09.2016).
- Lywood, William George. "From Russia's Orient to Russia's Riviera: Reimagining the Black Sea Coast/Caucasus from Romantic Literature to Early Tourist Guidebooks" (Thesis), The Ohio State University, 2009. https://etd.ohiolink.edu/rws_etd/document/get/osu1236622370/inline
- Makanin, Vladimir (Владимир Семёнович Маканин) (2016). Asan (Çev. Sevinç Üçgül). Alfa Edebiyat. İstanbul. (Özgün eser «Асан» 2008 tarihlidir).
- Makanin, Vladimir (2012). «Один и одна» (Bir Erkek ve Bir Kadın) (1987) Изд. Эксмо. http://loveread.me/view_global.php?id=34129 (E.T.: 24.12.2015)
- Makanin, Vladimir (2001). «Однодневная война» (Bir Günlük Savaş). Новый Мир 2001, No:10. http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2001/10/makanin.html (E.T.: 24.12.2015)
- Makanin, Vladimir (2009). «На первом дыхании» (İlk Solukta) (1976). Изд. Эксмо. http://loveread.me/view_global.php?id=34132 (E.T.: 24.12.2015)
- Makanin, Vladimir (1995). «Кавказский пленный» (Kafkasyalı Tutsak). Новый Мир. No:4 http://magazines.russ.ru/novyi_mi/1995/4/makanin.html (E.T.: 24.12.2015)

- Makanin, Vladimir (2006). «Испуг» (Korku). Изд. Гелеос. http://loveread.ec/read_book.php?id=34126&p=43 (Е.Т.: 24.12.2015)
- Makanin, Vladimir (1999). «За чертой милосердия» (Merhamet Çizgisinin Ötesinde). <http://www.rulit.me/books/za-chertoj-miloserdiya-read-2062501.html> (Е.Т.: 24.12.2015)
- Makanin, Vladimir (2009). «Пойте им тихо» (Onlara Sessizce Şarkı Söyle) (1974). Издательства Эксмо. http://loveread.me/view_global.php?id=34133 (Е.Т.: 24.12.2015)
- Makanin, Vladimir (1993). «Стол, покрытый сукном и с графином посередине» (Ortasında Sürahi olan Çuha Örtülü Masa). Изд. Вагриус 1999. https://royallib.com/book/makanin_vladimir/stol_pokritiy_suknom_i_s_grafino_m_poseredine.html (Е.Т.: 24.12.2015)
- Makanin, Vladimir (1978). «Портрет и вокруг» (“Portre ve Çevresi”) (1978). Изд. Эксмо 2012. http://loveread.me/read_book.php?id=34135&p=1 (Е.Т.: 24.12.2015)
- Makanin, Vladimir (2009). Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı (Çev. Günay Çetao Kızılırmak) Everest Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Андеграунд, или Герой нашего времени» 1998 tarihli dir)
- Makanin, Vladimir (1987). «Утрата» (Yitim). https://royallib.com/book/makanin_vladimir/utrata.html (Е.Т.: 24.12.2015)
- Marçenko, Alla. (Алла Марченко). «Запах своей тропы». 1988. https://royallib.com/book/makanin_vladimir/alla_marchenko_zapah_svoey_tropi.html (Е.Т.06.12.2015)
- Marçenko, Alla. «И духовно навеки почил?» Новый Мир 1995,8. http://magazines.russ.ru/novyi_mi/1995/8/marchen.html (Е.Т.: 23.08.2016)
- Marks, Karl (1992). 18. Yüzyılda Gizli Diplomasi. Rus Despotizminin Asyatik Kökeni (Çev. Soner Işık). Kaynak Yayınları. İstanbul. (Özgün Eser “Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century”. Editor Eleanor Marx, Swan Sonnenschein, London 1899)
- Marsh, Rosalind (1995). “History and Literature in Contemporary Russia. The Value of Historical Fiction”. Macmillan Press Ltd.
- Mayakovski, Vladimir (Владимир Владимирович Маяковский) (1927). Маяковский В. В. Нашему юношеству («На сотни эстрад бросает меня...»)//

Маяковский В. В. Полное собрание сочинений: В 13 т. М.:Гос .изд-во худож. лит., 1955-1961. <http://febweb.ru/feb/mayakovsky/texts/ms0/ms8/ms8-014-.htm> (E.T.: 14.04.2016)

Mayakovski, Vladimir. «Владимир Маяковский "Я сам"».

http://v-mayakovsky.com/avto_bio.html (E.T.: 14.04.2016)

Moser, Charles A. (2008); Mersereau, John JR. The Nineteenth Century: Romanticism, 1820-40. The Cambridge History of Russian Literature. Cambridge Histories Online. Cambridge University Press.

Mufti, Şevket (1998). “İmparatorlukların Kafkasya Rekabeti”. Kafkasya Yazıları. Çiviyazıları Yayını (Yaz sayısı). İstanbul. <http://cerkesarastirmalari.org/wpcontent/uploads/2017/04/Kafkasya-Yaz-lar-4-Yaz-1998-iviyaz-lar-.pdf> (E.T.: 09.12.2016)

Neef, Christian (2004). Kafkasya Rusya'nın Kanayan Yarası (Çev. Özalp Göneralp). Yeni Hayat Kütüphanesi. İstanbul. (Özgün eser “Der Kaukasus: Russlands offene Wunde” 1997 tarihli dir)

Nekrasov, N. A. (Николай Алексеевич Некрасов) (1844). «Чиновник ("Как человек разумной середины...")». <http://nekrasov.niv.ru/nekrasov/stihi/002.htm> (E.T.: 21.05.2016)

Novodvorskaya, V. (Валерия Новодворская) «Сумрачный Мир Владимира Маканина». Новые Времена 16.03.2012 № 09 (237) от 12 марта 2012 г. <https://newtimes.ru/articles/detail/50889/> (E.T.: 23.01.2016)

Ortaylı, İlber. Kafkasya notları-2. Bu dünya parçalanmamalı. Milliyet 19 Ekim 2004. <http://www.milliyet.com.tr/2004/10/19/pazar/yazortay.html>

Öksüz, Gamze (2015). Marlinski'nin "Ammalat Bek" ve "Kızıl Çarşaf" İsimli Öykülerinde Doğu Motifleri. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/öksüz-gamze-marlinski'nin-“ammalat-bek”-ve-“kızıl-çarşaf”-isimli-öykülerinde-doğu-motifleri.pdf> (E.T.: 23.08.2016)

Öz, Asım. Çeçenistan gerçeğine içerden bir bakış. Dünya Bülteni Haber Portalı. 09 Eylül 2011. <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=174022> (E.T.: 17. 08.2017)

- Pereyaslova, Mariya (Мария Переяслова) ve Pogorelaya, Yelena (Елена Погорелая) «В. Маканин. С Точки Зрения Времени...». Вопросы Литературы. Номер: 1 Год: 2013 Страницы: 136-150. <http://makanin.com/s-tochki-zreniya-vremeni/> (Е.Т.: 23.06.2016)
- Piskunova, S. (Светлана Ильинична Пискунова) ve Piskunov, V. (Валерий Михайлович Пискунов). «Все прочее-литература». Журнал «Вопросы литературы» №2, 1988, С.38-77. <http://dlib.eastview.com/browse/doc/10071321> (Е.Т.: 23.06.2016)
- Politkovskaya, Anna (Анна Степановна Политковская) (2006). Putin'in Rusyası (Çev. Kemal Ülker). Agora Kitaplığı. İstanbul. (Özgün eser «Путинская Россия» 2004 tarihlidir).
- Polonski, Yakov (Яков Петрович Полонский) (1986). Стихотворения. Поэмы. М., "Правда". http://az.lib.ru/p/polonskij_j_p/text_0050.shtml. (Е.Т.: 22.08.2016)
- Puşkin, Aleksandr (Александр Сергеевич Пушкин) (2006). Erzurum Yolculuğu (Bütün Öyküler Bütün Romanları) (Çev. Ataol Behramoğlu). İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Путешествие в Арзрум во время похода 1829 года» 1829-1835 tarihlidir).
- Qaflanoğlu, Əkrəm. "Dostoyevski ilə Birgə Sürgündə Olan Azərbaycanlı." 25-11-2013. <http://kulis.lent.az/news/6809> (Е.Т.: 23.09.2016)
- Radişşev, A. N. (Александр Николаев Радищев). «Бова» повесть богатырская стихами, Полное собрание сочинений. М.;Л.: Изд-во Академии Наук СССР, 1938-1952. Т. 1 (1938). С.22-53. http://rvb.ru/18vek/radishchev/01text/vol_1/01poems/003.htm (Е.Т.: 21.05.2016)
- Radişşev, A. N. «Песнь историческая». Полное собрание сочинений. М.;Л.: Изд-во Академии Наук СССР, 1938-1952. Т. 1 (1938). С.74-122. http://rvb.ru/18vek/radishchev/01text/vol_1/01poems/005.htm (Е.Т.: 21.05.2016)
- Ram, Harsha (1999). "Prisoners of the Caucasus: Literary Myths and Media Representations of the Chechen Conflict". University of California, Berkeley. http://iseees.berkeley.edu/sites/default/files/u4/bps/publications/1999_01-ram.pdf (Е.Т.: 12.09.2016)

- Reva, E. K. (Екатерина Константиновна Рева) (2013). «Этнокультура народов северного кавказа в литературных произведениях отечественной периодической печати». Известия ВГПУ. <http://izvestia.vspu.ru/files/publics/76/110-114.pdf> (Е.Т.: 23.09.2016)
- Rich, Elisabeth and Fiedorow, W. G. "Russian Literature after Perestroika" (Autumn-Winter, 1995), South Central Review, Vol. 12, No. 3/4, Johns Hopkins University Press on behalf of South Central Modern Language Association. <http://www.jstor.org/stable/3190233> (Е.Т.: 23.12.2016)
- Rodnyanskaya, İrina (Ирина Роднянская) (2006). Движение литературы. Т. 1-2. М., "Языки славянских культур".
- Rodnyanskaya, İ. «Сюжеты тревоги. Маканин под знаком "новой жестокости"». Новый Мир № 4 за 1997 г. http://magazines.russ.ru/novyi_mi/1997/4/rodn.html (Е.Т.: 08.04.2015)
- Safaryan, Rubine (Рубине Сафарян) (2013). «Армения глазами русских литераторов», Г.8: "Дни открытий Николая Тихонова", Центр Златоусть.
- Sereda, İrina (Ирина Александровна Середя). Маргинальные герои в повестях В. Маканина 1970-1980-х гг. Научные труды кафедры русской литературы БГУ. Вып. VIII.-Минск: РИВШ, 2013. -С. 148-155.2013. <http://elib.bsu.by/handle/123456789/110000> (Е.Т.: 01.12.2017)
- Sergeyenko, A. P. (А. П. Сергеев) (1939). Толстой Л. Н. «Хаджи Мурат»: Неизданные тексты / Публ. и [вступ. ст.] А. Сергеев // Л. Н. Толстой/ АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом).- М.:Изд-во АН СССР, 1939.-Кн. I.-С. 517-565. (Лит. Наследство; Т. 35/36). <http://feb-web.ru/feb/litnas/texts/l35/t35-517.htm> (Е.Т.: 09.12.2017)
- Slinina, E.V. (Э. В. Слина) (1977). Лирический цикл А. С. Пушкина «Стихи, сочиненные во время путешествия (1829)». Пушкинский Сборник. Сборник Научных Трудов. Ленинград. <http://lib.pushkinskijdom.ru/LinkClick.aspx?fileticket=JZxOwlznl1g%3D&tabid=10396> (Е.Т.: 17.12.2017)
- Smirnov, N. A. (Николай Александрович Смирнов) (2013). Sovyet Rusya'da İslam Tarihi İncelemeleri (Çev.Arif Berberoğlu). Evrensel Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Очерки истории изучения Ислама в СССР» 1954 tarihli dir).

- Soljenitsin, A. (Александр Исаевич Солженицын) (1974). Gulag Takımadaları 1918-1956 (Çev. Selim Taygan). Nebioğlu Yayınevi. (Özgün eser «Архипелаг ГУЛАГ» 1973 tarihlidir)
- Solzhenitsyn, Aleksandr (1978). The Gulag Archipelago 1918-1956. An Experiment in Literary Investigation, trans. H. T. Willetts, London: Collins and Harvill Press.
- Stalin, J.V. (Иосиф Виссарионович Сталин (Джугашвили)) (2013). Marksizm ve Ulusal Sorun (Çev. Gökhan Atılğan). Evrensel Yayıncılık. İstanbul. (Özgün eser «Марксизм и национальный вопрос» 1914 tarihlidir).
- Starodubets, A. (Анатолий Стародубец) Владимир Маканин: "Сюжет выскальзывал у меня из рук как угорь". №, 28 Ноября 2008г. «Труд» http://www.trud.ru/article/28-11-2008/135867_vladimir_makanin_sjuzhet_vyskalzyval_u_menja_iz_ru.html (E.T.: 23.07.2016)
- Süer, Ö. Aydın (2006). XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar. Evrensel Basım Yayın. İstanbul.
- Şarıy, Andrey (Андрей Шарый). «Человек дня – писатель Владимир Маканин». 14.03.2007. Radio Svoboda. <http://www.svoboda.org/a/382679.html> (E.T.: 07.12.2015)
- Şermatova, Sanobar (Санобар Шерматова). «Роль нефтяного фактора в Чеченском конфликте». CA&CC Press® AB /Central Asia & Central Caucasus Press AB. http://www.ca-c.org/journal/2001/journal_rus/cac-05/09.sheru.shtml (E.T.: 12.09.2016)
- Tavkul, Ufuk (2009). Kafkasya'da Kültürel Etkileşim. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Tavkul, Ufuk (1998). Kültür Teorilerinin Işığı Altında Kafkas Kültürünün Sosyolojik Analizi. Kırım Dergisi, 6 (22), ss. 25-28.
- Tezkan, Yılmaz (2001), R. Menon, G. Fuller. Rusya'nın Tahripkâr Çeçen Savaşı, s.203-05. Foreign Affairs. Mart-Nisan 2000; A. Puşkov. Rusya ve Yeni Dünya Düzeni, s.42. Foreign Affairs 2000; P. Rutland. Putin'in İktidar Yolu, s.160. Post-

SovietAffairs. Ekim-Aralık 2000. Kadim Komşumuz Yeni Rusya. Ülke Kitapları.

Timofeyeva, Olga (Ольга Тимофеева). «Владимир Маканин: В предчувствии я сильнее других». № 88 от 27 Ноября 2008 г. Новая газета. <https://www.novayagazeta.ru/articles/2008/11/27/35706-vladimir-makanin-v-predchuvstvii-ya-silnee-drugih> (E.T.: 23.06.2016)

Titova, U.A. (У.А. Титова). «Поездка С.А. Есенина на Кавказ. Встречи и знакомства». Государственный музей-заповедник С. А. Есенина. <http://www.museum-esenin.ru/publish/1294> (E.T.: 23.08.2016)

Tolstoy, Lev (Лев Николаевич Толстой) (2016). Hacı Murat (Çev. Leyla Soykut). İletişim Yayınları. İstanbul. («Хаджи-Мурат» 1896-1904 arasında yazılmış ve ilk baskısı 1912 tarihlidir)

Tolstoy, Lev (2010). Kafkas Tutsağı (Çev. Mazlum Beyhan). İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Кавказский пленник» 1872 tarihlidir).

Tolstoy, Lev (2007). Kazaklar (Çev. Elanur Bahar). Kum Saati Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Казакы» 1863 tarihlidir).

Tolstoy, Lev (2015). Orman Kesimi (Kafkas Tutsağı kitabı içinde bir bölüm olarak) (Çev. Mazlum Beyhan). İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. (Özgün eser «Рубка леса. Рассказ юнкера» 1855 tarihlidir).

Tsvetkova, İrina (Ирина Цветкова). «Долгие поиски счастья». Из серии: Моя Держава. Litres, 2018. <https://books.google.com.tr> (E.T.: 15.01.2017)

Vernadski, George (Георгий Владимирович Вернадский) (2015). Rusya Tarihi (Çev. Doğukan Mızrak ve Egemen Ç. Mızrak). Selenge Yayınları. İstanbul. (Özgün eser “A History of Russia” 1943-69 tarihlidir).

Verşinina, M. A. (Марина Александровна Вершинина) (2011). «Автор и герой в прозе В. С. Маканина 1990–2000-х годов». Волгоград. <http://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/111243/0787886.pdf?sequence=1> (E.T.: 05.09.2016).

Vidal-Folch, Ignacio (Игнасио Видаль-Фолч). Нефть – это кровь войны. Интервью с Владимиром Маканиным. 01.11.2011 ИноСМИ.ru <http://inosmi.ru/history/20111101/176906479.html> (E.T.: 23.07.2015)

Wittfogel, Karl August. The Marxist View of Russian Society and Revolution. World Politics, Vol. 12, No. 4 (Jul., 1960), pp. 487-508. Cambridge University Press. <http://www.jstor.org/stable/2009334> Accessed: 04/02/2015 (E.T.: 05.08.2017)

Yemelyanova, I. N. (Ирина Николаевна Емельянова). «Кавказ в произведениях русских писателей и поэтов XIX-XX веков (Пушкин Александр Сергеевич)». http://rodb-v.ru/literary-ethnography/russian_writers/caucasus/ (E.T.: 23.06.2016)

Yanar, Savaş (2002). Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç-Kafkasya. IQ Kültür Sanat Yayıncılık. İstanbul.

Rus Edebiyatı ve V. Mekanin'in Eserlerinde Kafkasya

ORIJINALLIK RAPORU

%6

BENZERLİK ENDEKSİ

%6

İNTERNET
KAYNAKLARI

%1

YAYINLAR

%1

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

www.ayk.gov.tr

İnternet Kaynağı

%2

acikarsiv.atilim.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

m.friendfeed-media.com

İnternet Kaynağı

<%1

www.arastirmax.com

İnternet Kaynağı

<%1

www.red-thread.org

İnternet Kaynağı

<%1

www.social-peek.com

İnternet Kaynağı

<%1

www.uiportal.net

İnternet Kaynağı

<%1

gercekedebiyat.com

İnternet Kaynağı

<%1

fr.scribd.com

İnternet Kaynağı

<%1

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Nurettin ÇAKIR

Uyruğu: Türkiye (T.C.)

Doğum Tarihi ve Yeri: 1 Nisan 1975, Tahtalı

Medeni Durumu: Evli

Tel: +90 506 734 52 72

Email: nurettin3214@hotmail.com

Yazışma Adresi: Turgut Reis Mah. Lale Cad. Köşk Apt. No:24/13 Kocasinan/Kayseri

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü	2009
Lisans	Erciyes Ü. Edebiyat F. Rus Dili ve Edebiyatı	2006
Lisans	Marmara Ü. Atatürk Eğitim F. Tarih Öğr.	1997
Lise	Fevzi Çakmak Lisesi, Kayseri	1992

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
1999-2013	Arif Eminoglu İlköğretim Okulu	Sosyal Bilgiler Öğretmeni
Ocak-Haziran 2013	T.C. Moskova Büyükelçiliği	Eğitim Bölümü Memuru
2013-2015	Ş.Ü. Mustafa Şimşek İÖO	Sosyal Bilgiler Öğretmeni
2015- devam etmekte.	Çetin Şen Bilim-Sanat Merkezi	Sosyal Bilgiler Öğretmeni

YABANCI DİL

İngilizce, Rusça

YAYINLAR

Çakır, Nurettin. “20. Yüzyılda Savaş ve Kadın” (Prof. Dr. Sevinç Üçgül ile birlikte). Onur Yamaner, Editör. Bilge Kültür Sanat, İstanbul. ss.160-189. Ekim 2016.